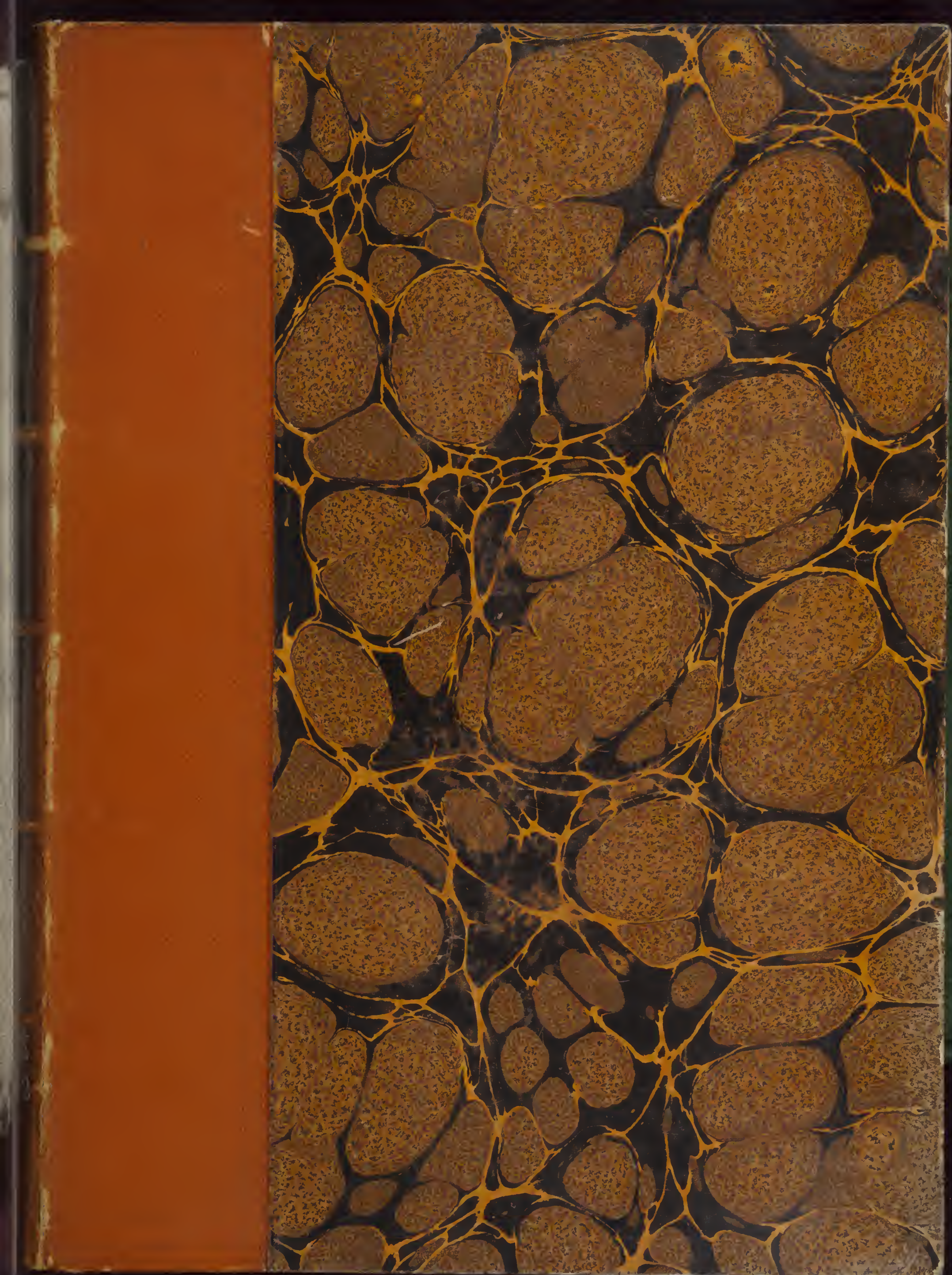

SANCTI EUSEBII
HIERONYMI
STRIDONENSIS
PRESBYTERI
OPERUM
TOMUS NONUS PARS TERTIA

POST MONACHORUM ORD. S. BENED. E CONGREG. S. MAURI RECENSIONEM denuo ad Mss. Codices Romanos, Ambrosianos, Veronenses, aliosque, nec non ad priores Editiones castigatus: quibusdam ineditis Monumentis, aliisque S. Doctoris lucubrationibus, seorsum tantum antea vulgatis auctus, Notis, & observationibus continenter illustratus.

STUDIO AC LABORE

DOMINICI VALLARSII
VERONENSIS PRESBYTERI

Opem ferentibus aliis in eadem Civitate Literatis viris, & præcipue

MARCH. SCIPIONE MAFFEIO.

EDITIO ALTERA

Ab ipso Veronensi Editore posterioribus curis aucta, & recognita.

VENETIIS, MDCCLXX
APUD GUILELMUM ZERLETTI.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

INCIPIT TERTIUS ORDO

HAGIOGRAPHORUM

QUORUM PRIMUS

LIBER JOB.

INCIPIT PRÆFATIO SANCTI HIERONYMI IN LIBRUM [a] JOB.

OGOR per ſingulos [b] Scripturæ divinæ libros adverſariorum reſpondere maledictis: qui interpretationem meam, reprehenſionem Septuaginta Interpretum criminantur: quaſi non & apud Græcos Aquila, Symmachus, & [c] Theodotio, vel verbum e verbo, vel ſenſum e ſenſu, vel ex utroque commixtum, & medie temperatum genus translationis expreſſerint; & omnia Veteris inſtrumenti volumina Origenes obelis aſteriſciſque diſtinxerit, quos vel additos, vel de Theodotione ſumtos, translationi antiquæ inſeruit, probans defuiſſe quod additum eſt. Diſcant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus ſuſceperunt, aut interpretationem meam cum aſteriſcis ſuis radere. Neque enim fieri poteſt, ut quos plura intermiſiſſe [d] perſpexerint, non eoſdem etiam in quibuſdam erraſſe fateantur, præcipue in Job: cui ſi ea quæ ſub aſteriſcis addita ſunt, ſubtraxeris, pars maxima [e] voluminis detruncabitur: & hoc dumtaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos, ante eam traslationem, quam ſub aſteriſcis & obelis nuper edidimus, [f] ſeptingenti ferme aut octingenti verſus deſunt; ut decurtatus & laceratus corroſuſque liber, fœditatem ſui publice legentibus præbeat. Hæc autem translatio nullum de veteribus [g] ſequitur Interpretem; ſed ex ipſo Hebraico, Arabicoque ſermone, & interdum Syro, nunc verba, nunc ſenſus, nunc ſimul utrumque reſonabit. Obliquus enim etiam apud Hebræos totus liber fertur & lubricus: & quod [h] Græce Rhetores vocant, ἐσχηματισμένος, dumque aliud loquitur, aliud agit: ut ſi velis anguillam aut [i] murænulam ſtrictis tenere manibus, quanto fortius preſ-

a Jobi librum, ut & ſequentem Eſtheræ cum altero Palatino-Vaticano mſ. contulimus, qui numero 24. prænotatur, & totus majuſculis, ut vocant, literis exaratus, tantam & vetuſtatis. & probæ notæ præſefert ſpeciem, ut ſi Veronenſem excipias, qui libros Regum exhibet, ex omnibus fere, quos vidi, aliis Bibliorum codicibus principem locum obtinere poſſit. Hinc eum & paulo religioſius tractamus, quam cæteros, ut levioris etiam interdum momenti variantes lectiones, aut mendoſas quoque adnotare non omittamus.

b Palatinus mſ. *in Scripturam divinam*.

c Idem mſ. *& Theodotion vel verbo, vel ſenſu, vel ex utroque* &c. quod tamen improbarim. Paulo quoque poſt, *Teſtamenti* habet pro *inſtrumenti*.

d Vitioſe lectum a Martianæo *ſuſceperint*, quod nullum reddit, aut certe incommodum ſenſum. In Apologia S. Patris contra Ruffinum lib. 2. num. 29. ubi Præfationem hanc ſuam verbo tenus repetit, reſtituimus pridem *perſpexerint*, quod verbum & recte habet cum ſenſu, & in iis etiam, quos Editor Benedictinus conſuluit, mſſ. codicibus reperitur. Nihiloſecius nunc malim ad antiquiſſimi Palatini fidem quidquid illud eſt verbi, penitus hinc loci exſulare: ut multo elegantius ſubintelligas pro eo, *fatentur*, ex ſubſequenti iſtocolo; ſenſuſque ſit, fieri non poſſe, ut quos fatentur, plura intermiſiſſe, non eoſdem fateantur, in quibuſdam aberraſſe.

e Abeſt a Palatino mſ. τὸ *voluminis*, integro tamen ſenſu. Mox quoque *ante editionem* legitur, pro *ante eam translationem*.

f Operæ pretium erit contuliſſe Catenam in Job in Anglia editam, in cujus fine totus iſte liber στιχηρῶς ad fidem veteris mſ. exhibetur. Recolenda quoque Origenis ad Africanum Epiſtola.

g Verbum, *ſequitur*, in Palatino mſ. heic tacet: mox *renovavit* legitur pro *reſonabit*. Cæterum & S. Gregorius Magnus Jobi librum ex Hebræo & Arabico ſermone conſtare tradit.

h Palatin. mſ. *Græci Rhetores*.

i Reſtituimus *murænulam*, quam vocem & mſſ. omnes, & vetuſtiores editiones præferunt. Sic etiam Beda, atque alii mediæ ætatis Scriptores apud Hieronymum legunt. Martianæus autem *muranam*, reſcribi voluit, hac ductus ratione, quod *murænula* ὑποκορισ-τικῶς catenula diceretur a ſimilitudine piſcis ſic dicta. Quaſi minus de piſce, quam de ejuſmodi catenula, quæ & in Canticis Canticorum memoratur, ex nominis analogia poſſet diminutivo modo appellari.

presseris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam hujus voluminis, [a] Lyddæum quemdam præceptorem, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non parvis redemisse nummis: cujus doctrina an aliquid profecerim, nescio: hoc unum scio, non potuisse me interpretari, nisi quod ante intellexeram. A principio itaque voluminis, usque ad verba Job, apud Hebræos prosa oratio est. Porro a verbis Job, in quibus ait,

Pereat dies, in qua natus sum,
& nox, in qua dictum est, conceptus est homo,

usque ad eum locum, ubi ante finem voluminis scriptum est:

Idcirco ipse me reprehendo,
& ago pœnitentiam in favilla & cinere:

hexametri [b] versus sunt, dactylo spondæoque currentes: & propter linguæ idioma, crebro recipientes & alios pedes, non earumdem syllabarum, sed eorumdem temporum. Interdum quoque rythmus ipse dulcis & tinnulus fertur numeris lege [c] metri solutis: quod metrici magis, quam simplex Lector intelligunt. A supradicto autem versu usque ad fidem libri, parvum comma quod remanet, prosa oratione contexitur. Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos, & in morem nostri Flacci, Græcique Pindari, & Alcæi, & [d] Sappho, vel Psalterium, vel Lamentationes Jeremiæ, vel omnia ferme Scripturarum cantica comprehendi, legat [e] Philonem. Josephum, Origenem, Cæsariensem Eusebinm, & eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, sed ut ea, quæ in illa aut obscura sunt, aut [f] omissa, aut certe scriptorum vitio depravata, manifestiora nostra interpretatione fierent: * qui & Hebræum sermonem ex parte didicimus, & in Latino pene ab ipsis incunabulis inter Grammaticos & Rhetores & Philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos, post Septuaginta editionem, jam Christi Evangelio coruscante, Judæus Aquila, Symmachus, & Theodotio, judaizantes hæretici, sunt recepti, qui multa mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarunt, & tamen in Ἑξαπλοῖς, habentur apud Ecclesias, & explanantur ab Ecclesiasticis viris: quanto magis ego Christianus, de parentibus Christianis [g] natus, & vexillum Crucis in mea fronte portans, cujus studium fuit omissa repetere, depravata [h] corrigere, & Sacramenta Ecclesiæ puro ac fideli aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis Lectoribus non debeo reprobari? Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis [i] auro argen-

* al. *ut qui Hebræorum.*

[a] Ms. Palatin. *Judæum quemdam* &c. Dicimus eo de homine in S. Doctoris Vita.

[b] Quid nobis videatur de metris hisce Hebræi textus, in Præfatione explicamus.

[c] Illud *metri* in Palatin. ms. desideratur, ut & in plerisque aliis codd. Martianæo inspectis. Olim pro *metri* erat, *pedum*. Præstabat vero utramque vocem inducere; aperte enim S. Doctor adludit illud Horatianum de Pindaro: *numerisque fertur Lege solutis.*

[d] Sic efferunt pari consensu Editi ac mss. libri. Jubet vero Clericus ad Grammaticæ leges, *Sapphus* rescribi, aut *Sapphonis.*

[e] Recole Præfationem in Chronicum Eusebii, eaque in primis verba: *quid perfectius Job? Quæ omnia Hexametris, & Pentametris versibus, ut Josephus, & Origenes scribunt, apud suos composita decurrunt.* Scriptorum quoque testimonia, ex quorum sententia heic loquitur S. Pater, ibi adnotantur.

[f] Voces *aut omissa*, nescit Palatin. ms. qui & mox legit, *quia Hebræorum sermonem* &c.

[g] Iterum ignorat idem ms. heic vocem *natus*. Quod porro ait S. Pater, vexillum se Crucis in fronte portare, illud proprie innuit *Crucis signum, quod cum odore Chrismatis signamus in fronte*, in Baptismo, ut loquitur Justus Urgelitanus. Id ipsum notat sæpe alibi, & in cap. 9. Ezechielis de Crucis *signo. quod in Christianorum frontibus pingitur.* Et Ennodius Epigram. XVII.

Nos frontis signo credimur esse Dei.

[h] Hæc quoque verba, *corrigere & sacramenta*, absunt a Palatino codice, amanuensium, ut videtur, incuria.

[i] Ejusmodi codicum in membranis purpureis, literisque ex argento descriptus unus apud nos superest in Veronensis Ecclesiæ Bibliotheca, qui Evangeliorum versionem Latinam ante Hieronymianam continet, de quo & subsequenti Tomo dicemus.

argentoque descriptos, vel *a* uncialibus, ut vulgo ajunt, literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi, meisque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos. Utraque editio, & Septuaginta *b* juxta Græcos, & mea juxta Hebræos, in Latinum meo labore translata est. Eligat unusquisque quod vult: & studiosum *c* me magis, quam malevolum probet.

EXPLICIT PRÆFATIO.

a Unciales quas vocat Hieronymus, literas, Glossa in cod. Vaticano 115. exponit *longas*. Budæus de Asse lib. 1. illas vult pollicis crassitudine exaratas. Multo autem est verosimilius, sic dictas certæ magnitudinis literas, quæ ad unciæ granditatem proportione quadam accederent, quarum specimen in antiquioribus nonnullis codicibus videre est. Eo pacto *Cubitales* eas vulgo dicimus, quæ in lapidibus superne locandis & longius ab oculorum acie, grandiores quasi ad cubiti speciem exarantur. Illud vero aperte mendosum est, quod præferunt quidam mss. *initialibus*: ac frustra sunt tum Martianæus, qui ejus nominis eumdem esse sensum autumat, tum alii, qui eas putant literas indicari, quæ initio periodi aut capitis grandiores scriberentur, minusculo, ut vocant, charactere jam introducto: quod Hieronymianis temporibus probe sciunt non convenire, qui ejus ævi scripturam callent.

b Hanc Jobi versionem Latinam ex Græco abs Hieronymo adnotatam, Tomo sequenti cum aliis ejusdem libris suo loco exhibemus.

c Nostri mss. pluresque alii, quos Martian. laudat, *se*, pro *me* legunt.

INCIPIT
LIBER [a] JOB.

Cap. 1. VIR erat in terra Hus, nomine Job, & erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo: natique sunt ei septem filii, & tres filiæ. Et fuit possessio ejus, septem millia ovium, & tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes orientales. Et ibant filii ejus, & faciebant convivium per domos, unusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent & biberent cum eis. Quumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Job, & sanctificabat illos, consurgensque diluculo offerebat holocausta * per singulos. Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Job cunctis diebus. Quadam autem die, quum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam satan. Cui dixit Dominus: Unde venis? Qui respondens, ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. Dixitque Dominus ad eum: Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex,

** al. pro singulis.*

A & rectus, & timens Deum, ac recedens a malo? Cui respondens satan, ait: Numquid frustra timet Job Deum? nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, universamque substantiam per circuitum, operibus manuum ejus benedixisti, & possessio illius crevit in terra? Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in facie * tua benedixerit tibi. Dixit ergo Dominus ad satan: Ecce, universa quæ habet, in manu tua
B sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egressusque est satan a facie Domini. Quum autem quadam die filii & filiæ ejus comederent & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Job, qui diceret: Boves arabant, & asinæ pascebantur juxta eos, & irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio, & evasi ego solus, ut nuntiarem tibi. Quumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & di-
C xit? Ignis Dei cecidit e cælo, & tactas oves puerosque consumsit, & effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas, & invaserunt camelos, & tulerunt eos, nec-
non

** al. faciem tuam. al. tac. tua.*

a Palatino hactenus laudato ms. alterum nunc jungimus ex eadem Vaticana Bibliotheca, qui olim Reginæ Svecorum fuit, num. 7. prænotatum, sane perantiquum atque emendatum.

non & pueros percusserunt gladio, & ego fugi solus. ut nuntiarem tibi. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit: Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deserti, & concussit quattuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt, & & effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Tunc surrexit Job, & scidit [a] tunicam suam, & tonso capite corruens in terram, adoravit, & dixit: Nudus egressus sum de utero matris meæ, * nudus & revertar illuc: Dominus dedit, Dominus abstulit: [b] sit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccavit Job [c] neque stultum quid contra Deum loquutus est.

* al. & nudus.

Cap. 2.

FActum est autem, quum quadam die venissent filii Dei, & starent coram Domino, venisset quoque satan inter eos, & staret in conspectu ejus, ut diceret Dominus ad satan: Unde venis? Qui respondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. Et dixit Dominus ad satan: Numquid considerasti servum meum Job: quod non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra. Cui respondens satan, ait: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua: alioquin mitte manum tuam, & tange os ejus & carnem, & tunc videbis quod in [d] facie tua benedicat tibi. Dixit ergo Dominus ad satan: Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serva. Egressus igitur satan a facie Domini, percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem ejus: qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio. Dixit autem illi uxor sua: Adhuc tu * permanes in simplicitate tua? benedic Deo, & morere. Qui ait ad illam, Quasi una de stultis [e] loquuta es. Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? In omnibus his non peccavit Job labiis suis. Igitur audientes tres amici Job omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suites, & Sophar Naamathites. Condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, & consolarentur. Quumque levassent procul oculos suos, non cognoverunt, scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in cælum. Et sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.

* al. permanens tu.

POST HÆC APERUIT JOB OS SUUM, ET MALEDIXIT DIEI SUO, & loqutus est.

Cap. 3.

PEreat dies in qua natus sum,
& nox in qua dictum est: Conceptus est homo.
Dies ille vertatur in tenebras,
non requirat eum Deus desuper,
& non * illustret lumine.
Obscurent eum tenebræ, & * umbra mortis,
occupet eum caligo, & involvatur amaritudine.
Noctem illam tenebrosus turbo possideat,
non computetur in diebus anni,
nec numeretur in mensibus.
Sit nox illa solitaria
nec laude digna:
Maledicant ei qui maledicunt diei,
qui parati sunt suscitare Leviathan.
Obtenebrentur stellæ caligine ejus:
exspectet lucem, & non videat,
nec ortum surgentis auroræ:
Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me,
nec abstulit mala ab oculis meis.
Quare non in vulva mortuus sum,
egressus ex utero non statim perii?
Quare exceptus genibus?
cur lactatus uberibus?
Nunc enim dormiens silerem,
& somno meo requiescerem:
Cum regibus & consulibus terræ,
qui ædificant sibi solitudines:
Aut cum principibus, qui possident aurum,
& replent domos suas argento:
Aut sicut abortivum absconditum non subsisterem,
vel qui concepti non viderunt * lucem.

* al. illustretur. * al. umbra. * al. solem.

[a] Palatin. mf. cum Vulgatis, *vestimenta sua*.

[b] Illud sententiolæ addititium, *sicut Domino placuit, ita factum est*, quod heic ex Græco interserunt nedum Vulgati libri, sed & plerique omnes, quos Martian. laudat, mss. penitus ignorat ad Hebraici contextus fidem antiquiss. Palatinus, sequiori autem manu in altero Reginæ Svecorum adscribitur.

[c] Heic quoque addunt Vulgati *labiis suis*, quas voces ex subsequentis capituli versu decimo derivari perspicuum est, quum ne ipsi quidem LXX. habeant: Sunt nihilominus in uno Palatino ms.

[d] Idem Palat. ms. cum Vulg. libris *in faciem benedicit*.

[e] Ennucleatius cum Vulgatis habet Reginæ ms. *de stultis mulieribus*: in Hebræo tamen *mulieribus* proprie non est additum.

Ibi impii cessaverunt a tumultu,
& ibi requieverunt fessi robore.
Et quondam vincti pariter sine molestia,
non audierunt vocem exactoris.
Parvus & magnus ibi sunt,
& servus liber a domino suo.
Quare data est misero lux,
& vita his, qui in amaritudine animæ sunt?
a Qui exspectant mortem, & non [a] venit,
quasi effodientes thesaurum:
Gaudentque vehementer
quum invenerint sepulcrum.
Viro cujus abscondita est via,
& circumdedit eum Deus tenebris?
Antequam comedam, suspiro:
& tamquam inundantes aquæ, sic rugitus meus:
Quia timor, quem timebam, evenit mihi:
& quod verebar, accidit.
Nonne dissimulavi?
nonne silui?
nonne quievi?
& venit super me indignatio.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT:

Cap. 4. SI ceperimus loqui *tibi, forsitan moleste accipies, (* al. tecum.)
sed conceptum sermonem tenere quis *possit? (* al. poterit.)
Ecce docuisti multos,
& manus lassas roborasti:
Vacillantes confirmaverunt sermones tui,
& genua trementia * confortasti: (* al. confirmasti.)
Nunc autem venit super te plaga, & defecisti:
tetigit te, & conturbatus es.
Ubi est timor tuus, * fortitudo tua, patientia tua, (* al. patientia tua, fortitudo tua,)
& perfectio viarum tuarum?
Recordare, obsecro te, quis unquam innocens perierit?
aut quando recti deleti * sunt? (* al. sint.)
Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem,
& seminant dolores, & metunt eos,
Flante Deo, periisse,
b & spiritu iræ [b] ejus esse consumtos:
Rugitus leonis, & vox leænæ,
& dentes catulorum leonum contriti sunt.
Tigris periit, eo quod non haberet prædam,
& catuli leonis dissipati sunt.

A Porro ad me dictum est verbum absconditum,
& quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus.
In horrore visionis nocturnæ,
quando solet sopor occupare homines:
Pavor tenuit me, & tremor,
& omnia ossa mea perterrita sunt:
Et quum spiritus, me præsente, transiret,
inhorruerunt pili carnis meæ.
Stetit quidam, cujus non agnoscebam vul-
B tum,
imago coram oculis meis,
& vocem quasi auræ lenis audivi.
Numquid homo, Dei comparatione justificabitur,
aut factore suo purior erit vir?
Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles,
& in angelis suis reperit pravitatem:
Quanto magis hi qui habitant domos luteas,
qui terrenum habent fundamentum,
C consumentur velut a tinea?
De mane usque ad vesperam succidentur:
& quia nullus intelligit, in æternum peribunt.
Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis:
morientur, & non in sapientia.
VOca ergo, si est qui tibi respondeat, Cap. 5.
& ad aliquem sanctorum convertere.
Vere stultum interficit iracundia,
D & parvulum occidit invidia.
Ego vidi stultum firma radice,
& maledixi pulchritudini ejus statim,
Longe fient filii ejus a salute,
& conterentur in porta, & non erit qui eruat.
Cujus messem famelicus comedet,
& ipsum rapiet armatus,
& ebibent sitientes divitias ejus.
Nihil in terra sine caussa fit,
& de humo non oritur dolor.
E Homo ad laborem nascitur,
& avis ad volatum.
Quamobrem ego deprecabor Dominum,
& ad Deum ponam eloquium meum:
Qui facit magna & inscrutabilia,
& mirabilia absque numero:
Qui dat pluviam super faciem terræ,
& irrigat aquis universa:
Qui ponit humiles in sublimi,
& mœrentes erigit sospitate:
Qui dissipat cogitationes malignorum,
ne possint implere manus eorum quod ce-

[a] Haud bene Regin. ms. *non inveniunt*. Satis autem curiose subsequentes duos versus, voce *Thesaurum* exclusa, ita effert Palatinus: *Quasi qui effodien... gaudent vehementer* &c. Et est tamen in Hebræo כמטמונים: quod nomen, sin minus fortasse *thesaurum*, certe reconditum aliquid occultumque sonat.

[b] In eodem ms. *oris ejus*, pro *ira* legitur, dissentiente Hebræo textu.

ceperant:
Qui apprehendit sapientes in astutia eorum,
& consilium pravorum dissipat:
Per diem incurrent tenebras,
& quasi in nocte sic palpabunt in meridie.
Porro salvum faciet * a gladio oris eorum, (* Vulg. *interfecerunt egenum.*)
& de manu violenti pauperem.
Et erit egeno spes,
iniquitas autem contrahet os suum.
Beatus homo, qui corripitur a Deo:
increpationem ergo Domini ne reprobes:
Quia ipse vulnerat, & medetur:
percutit, & manus ejus sanabunt.
In sex tribulationibus liberabit te,
& in septima non tanget te malum.
a In fame eruet te [a] de morte,
& in bello de manu gladii.
A flagello linguæ absconderis,
& non timebis calamitatem quum venerit.
In vastitate & fame ridebis,
& * bestias terræ non formidabis. (* al. *bestiam.*)
Sed cum lapidibus regionum pactum tuum,
& bestiæ terræ pacificæ erunt tibi.
Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum,
& visitans speciem tuam, non peccabis.
Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum,
b & progenies tua quasi [b] herba terræ.
Ingredieris in abundantia sepulcrum,
c sicut infertur acervus [c] in tempore suo.
Ecce, hoc, ut investigavimus, ita est:
quod auditum, mente pertracta.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

Cap. 6. UTinam appenderentur peccata mea,
quibus iram merui:
& calamitas, quam patior, in statera.
quasi arena maris hæc gravior appareret:
d Unde [d] & verba mea dolore sunt plena:
quia sagittæ Domini in me sunt;
Quarum indignatio ebibit spiritum meum,
& terrores Domini militant contra me.
Numquid rugiet onager quum habuerit

A herbam?
aut mugiet bos quum ante præsepe plenum steterit?
Aut poterit comedi insulsum, quod non sale conditum?
aut potest aliquis gustare, quod [e] gustatum affert mortem? e
Quæ prius tangere nolebat anima mea,
nunc præ angustia, cibi mei sunt.
Quis det, ut veniat petitio mea:
& quod exspecto, tribuat mihi Deus?
B & qui cepit, ipse me conterat?
Solvat manum suam, & succidat me?
Et hæc mihi sit consolatio,
ut affligens me dolore, non parcat,
nec contradicam sermonibus Sancti.
Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam?
aut quis finis meus, ut patienter agam?
Nec fortitudo lapidum fortitudo mea,
nec caro mea * ænea est. (* al. *area.*)
Ecce, non est auxilium mihi in me,
& necessarii quoque mei recesserunt a me.
C Qui tollit ab amico suo misericordiam,
timorem Domini derelinquit.
Fratres mei præterierunt me,
sicut torrens qui raptim transit in convallibus.
Qui timent pruinam, irruet super eos nix.
tempore, quo fuerint dissipati, peribunt:
& ut * incaluerit, solventur de loco suo. (* al. *incaluerint.*)
Involutæ sunt semitæ gressuum eorum:
D ambulabunt in vacuum, & peribunt.
Considerate semitas * Thema, itinera Saba, (* al. *Theman & Sabain.*)
& * exspectate paulisper. (* al. *spectate.*)
Confusi sunt, quia * speraverunt: (* al. *speravi.*)
venerunt quoque usque ad me, & pudore cooperti sunt.
Nunc venistis:
& modo videntes plagam meam, timetis.
Numquid dixi: Afferte mihi,
& de substantia vestra donate mihi?
Vel, Liberate me de manu hostis,
& de manu robustorum eruite me?
E Docete me, & ego tacebo:
& si quid forte ignoravi, instruite me.
Quare detraxistis sermonibus veritatis,
quum e vobis nollus sit qui possit arguere *? (* al. *ad me.*)
Ad increpandum tantum eloquia concinnatis,

[a] Verba *de morte, & in bello*, antiquarii oscitantia desiderantur, quem ejusdem *de* voculæ recursus deceperit.
[b] Idem ms. *quasi barina*, pro *herba*: haud vere.
[c] Quidam Vulgati libri addunt *tritici*, & vero est in Hebræo, בעלות גדיש.
[d] Quod habet heic Palatin. ms. *dolo* pro *dolore*, antiquario culpæ tribuo, nisi siquis de industria eam vocem mutaverit Criticus, qui observarit apud LXX. φαῦλα verba hæc dici, idest, *mala*, non *dolore plena*. Hebr. vocat *absorpta*.
[e] Verba textus בריר חלמות, se legisse aliter S. Pater, idest, בריה למות, notat hac ipsa interpretatione sua, *affert mortem*. Hebræa vero lectio tametsi varie ab interpretibus redditur, ac sunt qui *Chalamuth* velint *albumen ovi* significare: fere tamen exponitur concinniori sensu de saliva dormientis; nam *Chalamoth* proprie *somnia* interpretantur. Atque hæc quidem sententia exsurget: *Aut potest aliquis gustare salivam somniorum*, idest, *salivam cum dormit*. Porro e nostris mss. subjungit Palatinus eum versiculum, *Anima enim esurienti etiam amara dulcia esse videntur*, quem & Martian. in uno alteroque e suis invenit, monueratque ex cap. 27. vers. 7. Proverbiorum desumtum esse, hucque translatum; tametsi Bibliorum Concordantiæ pro genuino hujus apud Jobum loci laudent.

& in

A & in ventum verba profertis.
Super pupillum irruitis,
& subvertere nitimini amicum vestrum.
Verumtamen quod cepistis, explete:
præbete aurem, & videte an mentiar.
Respondete, obsecro, absque contentione:
& loquentes id quod justum est, judicate.
Et non invenietis in lingua mea iniquitatem,
nec in faucibus meis stultitia personabit.

B Cap. 7. Militia est vita hominis super terram:
& sicut dies mercenarii dies ejus.
Sicut servus desiderat umbram,
& sicut mercenarius præstolatur finem operis sui:
Sic & ego habui menses vacuos,
& noctes laboriosas enumeravi mihi.
*al. dicam. Si dormiero, * dico: Quando consurgam?
a & rursum exspectabo [a] vesperam,
& replebor doloribus usque ad tenebras.
C Induta est caro mea putredine & sordibus pulveris,
cutis mea aruit, & contracta est.
Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur,
& consumti sunt absque ulla spe.
Memento quia ventus est vita mea,
& non revertetur oculus meus, ut videat bona.
Nec aspiciet me visus hominis:
oculi tui in me, & non subsistam.
D b [b] Sicut consumitur nubes, & pertransit:
sic qui descenderit ad inferos, non ascendet.
Nec revertetur ultra in domum suam,
neque cognoscet eum amplius locus ejus.
Quapropter & ego non parcam ori meo,
loquar in tribulatione spiritus mei:
c [c] confabulabor cum amaritudine animæ meæ.
E Numquid mare sum ego, aut cetus,
quia circumdedisti me carcere?
Si dixero: Consolabitur me lectulus meus,
& revelabor loquens mecum in stratu meo:
Terrebis me per somnia,
& per visiones horrore concuties.
Quam ob rem elegit suspendium anima mea,

& mortem ossa mea.
Desperavi, nequaquam ultra jam vivam:
parce mihi, nihil enim sunt dies mei.
Quid est homo, quia magnificas eum?
aut * quia ponis [d] erga eum cor tuum? *al. quid appones.
Visitas eum diluculo,
& subito probas illum:
Usquequo non parcis mihi, d
nec dimittis me ut glutiam salivam meam?
Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum?
quare posuisti me contrarium tibi,
& factus sum mihimetipsi gravis?
Cur non tollis peccatum meum,
& quare non aufers iniquitatem meam?
Ecce, nunc in pulvere dormiam:
& si mane me quæsieris, non subsistam.

RESPONDENS AUTEM BALDAD SUITES,

DIXIT.

Usquequo loqueris talia, Cap. 8.
& spiritus multiplex sermones oris tui:
Numquid Deus supplantat judicium:
& omnipotens subvertit quod justum est:
Etiam si filii tui peccaverunt ei,
& dimisit eos in manu iniquitatis suæ:
Tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum,
& Omnipotentem fueris deprecatus:
Si [e] mundus & rectus incesseris, e
statim evigilabit ad te,
& pacatum reddet habitaculum justitiæ tuæ:
Intantum, ut priora tua fuerint parva,
& novissima tua multiplicentur nimis.
Interroga [f] enim generationem pristinam, f
& diligenter investiga patrum memoriam:
(Hesterni quippe sumus, & ignoramus quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.)
Et ipsi docebunt te:
loquentur tibi, & de corde suo proferent eloquia.
Numquid virere potest scirpus absqe humore?
aut crescere [g] biblus sine aqua: g
Quum

[a] Reginæ ms. *ad vesperam*, quam vocem mox ipse Palatin. præfert pro *ad tenebras*.

[b] Haud bene ad seriem contextus & mss. fidem legerat Martian. *si consumitur*. Mox habet Regin. ms. *descendit* pro *descenderit*.

[c] Codex Palatin. *confabulor in amaritudine*.

[d] Idem ms. *ponis circa eum*: & paulo post, *non parces mihi, nec dimittis mihi, ut* &c.

[e] Iterum amanuensis sive incuria, sive perversa cura in Palatin. ms. solidus iste versiculus, *si mundus & rectus incesseris*, desideratur. Vulg. autem libri *incesserit* legunt.

[f] Reginæ ms. *Interrogavi*, moxque cohærenter, *investigavi*: haud vere.

[g] Pari consensu nostri mss. *crescet carectum*, aut *carecium*, quod nomen pro *biblus*, Vulgati quoque omnes præferunt, & Hebræa ipsa vox אחו sonat. Nihilosecius bene habet & *biblus*, junci ejus nomen, ex quo papyrus, sive charta fiebat, & stagnante Nilo in humectis locis enascitur.

* al. adhuc sit in.
A Quum * adhuc sit in flore, nec carpatur manu,
ante omnes herbas arescit:
Sic viæ omnium qui obliviscuntur Deum,
& spes hypocritæ peribit:
Non ei placebit vecordia sua,
& sicut tela aranearum fiducia ejus.
Innitetur super domum suam, & non stabit:
fulciet eam, & non consurget:
Humectus videtur antequam veniat Sol,
& in ortu suo germen ejus * egreditur. B
* al. egredietur.
Super acervum petrarum radices ejus densabuntur:
& inter lapides commorabitur.
Si absorbuerit eum de loco suo,
negabit eum, & dicet: Non * novi te.
* al. vidi.
Hæc est enim lætitia viæ ejus,
ut * rursum de terra alii germinentur.
* al. sursum.
Deus non projiciet simplicem,
nec * porriget manum malignis:
* al. porrigit.
Donec impleatur risu os tuum,
& labia tua jubilo.
C Qui oderunt te, induentur confusione:
& tabernaculum impiorum non subsistet.

a ET RESPONDENS [a], AIT:

Cap. 7.

VEre scio quod ita sit,
& quod non justificetur homo * compositus Deo.
* al. comparatus.
Si voluerit contendere cum eo,
non poterit ei respondere unum pro mille. D
Sapiens corde est, & fortis robore:
quis * restitit ei, & pacem habuit?
* al. resistet.
Qui transtulit montes, & nescierunt
hi quos subvertit in furore suo.
Qui * commovet terram de loco suo,
* al. commovit.
& columnæ ejus concutiuntur.
Qui præcipit Soli, & non * oritur.
* al. orietur.
& stellas claudit quasi sub signaculo:
Qui extendit cælos solus,
& graditur super fluctus maris.
Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, E
& interiora austri.
Qui facit magna, & incomprehensibilia,
& mirabilia, quorum non est numerus.
Si venerit ad me, non videbo:
si abierit, non intelligam eum.
Si repente interroget, quis respondebit ei?
vel quis dicere potest: Cur * facis?
* al. adita.
Deus, cujus nemo iræ resistere potest, F
& sub quo * curvantur qui portant orbem.
* al. turbantur.

Quantus ergo sum ego, qui respondeam ei & loquar verbis meis cum eo?
Qui etiam si habuero quidpiam justum,
non respondebo,
sed meum judicem deprecabor.
& quum invocantem exaudierit me,
non credo quod * audierit vocem meam.
* al. exaudierit.
In turbine enim conteret me,
& multiplicabit vulnera mea etiam sine caussa.
Non concedit requiescere spiritum meum,
& implet me amaritudinibus.
Si fortitudo quæritur, robustissimus est:
si æquitas judicii, nemo pro me audet testimonium dicere.
Si justificare me voluero, os meum condemnabit me:
si innocentem * ostendere, pravum me comprobabit.
* al. vendere.
Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea,
& tædebit me vitæ meæ.
Unum est quod loquutus sum,
& innocentem & impium ipse consumit.
Si flagellat, occidat semel,
& non de pœnis innocentium rideat.
Terra data est in * manu impii,
* al. manus.
vultum judicium ejus operit.
Quod si non ille est, quis ergo est?
Dies mei velociores fuerunt cursore:
fugerunt, & non viderunt bonum.
Pertransierunt quasi naves poma portantes,
sicut aquila volans ad escam.
Quum dixero: Nequaquam ita loquar:
commuto faciem meam, & dolore torqueor.
Verebar omnia opera mea,
sciens quod non parceres delinquenti.
Si autem & sic impius sum,
quare frustra laboravi?
Si lotus fuero quasi aquis nivis,
& fulserint velut mundissimæ manus meæ:
Tamen sordibus intinges me,
& abominabuntur me vestimenta mea.
Neque enim viro qui similis mei est, respondebo:
nec qui mecum in judicio ex æquo possit audiri.
Non est qui utrumque valeat arguere,
& ponere manum suam in ambobus.
Auferat a me virgam suam,
& pavor ejus non me terreat.
Loquar, & non timebo eum:
neque enim possum metuens respondere.

Tædet

[a] Addit Regin. ms. *Job* nomen, quod & in Hebraico exemplari heic resonat.

Cap. 10.

TÆdet animam meam vitæ meæ, A
dimittam adverſum me eloquium meum,
loquar in amaritudine animæ meæ.
Dicam Deo: Noli me condemnare:
indica, mihi cur me ita judices?
Numquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris *, (* al. ad. me.)
& opprimas me opus manuum tuarum,
& conſilium impiorum adjuves?
Numquid oculi carnei tibi ſunt?
aut ſicut videt homo, & tu * videbis? B (* al. vides.)
Numquid ſicut dies hominis dies tui,
& anni tui ſicut humana ſunt tempora,
Ut quæras iniquitatem meam,
& peccatum meum ſcruteris?
Et ſcias quia nihil impium fecerim,
quum ſit nemo qui de manu tua poſſit * eruere. (* al. evadere.)
Manus tuæ plaſmaverunt me,
& fecerunt me totum in * circuitu: (* al. gyro.)
& ſic repente præcipitas me?
Memento, quæſo, quod ſicut lutum feceris me, C
& in pulverem reduces me.
Nonne ſicut lac mulſiſti me,
& ſicut caſeum me coagulaſti?
Pelle & carnibus veſtiſti me,
& oſſibus & nervis compegiſti me:
Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi,
& viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum.
Licet hæc celes in corde tuo,
tamen ſcio quia univerſorum memineris. D
Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi:
cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?
Et ſi impius fuero, væ mihi eſt:
& ſi juſtus, non levabo caput,
ſaturatus afflictione & miſeria.
Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me,
reverſuſque mirabiliter me crucias.
Inſtauras teſtes tuos contra me,
& multiplicas iram tuam adverſus me, E
& pœnæ militant in me.
Quare de vulva eduxiſti me?
qui utinam conſumtus eſſem,
ne oculus * me videret. (* al. meus.)
Fuiſſem quaſi non eſſem,
de utero translatus ad tumulum.
Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi?
dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum:
Antequam vadam, & non revertar ad F
terram tenebroſam,
& opertam mortis caligine:
Terram miſeriæ & tenebrarum,
[a] Ubi umbra mortis, & nullus ordo, (a)
& ſempiternus horror * inhabitans. (* al. inhabitat.)

RESPONDENS AUTEM SOPHAR NAAMATHITES, DIXIT:

Cap. 11.

NUmquid qui multa loquitur, non & audiet?
aut vir verboſus juſtificabitur?
Tibi ſoli tacebunt homines?
& quum cæteros irriſeris, a nullo confutaberis?
Dixiſti enim: Purus eſt ſermo meus,
& mundus ſum in conſpectu tuo.
Atque utinam Deus loqueretur tecum,
& aperiet labia ſua tibi.
Ut oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ,
& quod multiplex eſſet lex ejus:
Et intelligeres quod multo minora exigaris * a Deo, (* al. ab eo.)
quam meretur iniquitas tua.
* Forſitan veſtigia Dei comprehendes, (* h. Numquid veſtigia Dei comprehendes, aut uſque ad perfectum Omnipotentem reperies?)
& uſque ad perfectum Omnipotentem reperies?
Excelſior cælo eſt, & quid facies?
profundior inferno, & unde cognoſces?
Longior terra menſura ejus,
& latior mari.
Si ſubverterit omnia, vel in unum coarctaverit,
quis contradicet ei?
Ipſe enim novit hominum vanitatem;
& videns iniquitatem, nonne conſiderat?
Vir vanus in ſuperbiam erigitur,
& tamquam pullum onagri ſe liberum natum putat.
Tu autem firmaſti cor tuum,
& expandiſti ad eum manus tuas.
Si iniquitatem, quæ [b] eſt in manu tua, (b)
abſtuleris a te,
& non manſerit in tabernaculo tuo injuſtitia:
Tunc levare poteris faciem tuam abſque macula,
& eris ſtabilis, & non timebis.
Miſeriæ quoque oblivifceris,
& quaſi aquarum quæ præterierunt, recordaberis.
Et quaſi * meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam. (* al. medianus.)
& quum te conſumtum putaveris, orieris ut lucifer.
Et habebis fiduciam, propoſita tibi ſpe,
& defoſſus ſecurus dormies.
Requieſces, & non erit qui te exterreat:
& deprecabuntur faciem tuam plurimi.
Oculi

a Palatin. mſ. *Sub umbra mortis*.
b Contrario ſenſu cum negandi particula in Regiæ mſ. legitur, *quæ non eſt in manu tua*. Omnino perperam.

Oculi autem impiorum deficient,
& effugium peribit ab eis,
& ſpes eorum abominatio animæ.

RESPONDENS AUTEM JOB,
DIXIT:

Cap. 12. a ERgo vos eſtis ſoli homines,
& vobiſcum [a] morietur ſapientia:
Et mihi eſt cor, ſicut & vobis,
nec inferior veſtri ſum:
quis enim hæc, quæ noſtis, ignorat?
Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego,
invocabit Deum & * exaudiet eum: * al. exaudit.
deridetur enim juſti ſimplicitas.
Lampas contemta apud cogitationes divitum,
parata ad tempus * ſtatutum. * al. conſtitutum.
Abundant tabernacula prædonum,
& audacter provocant Deum,
quum ipſe dederit omnia in manibus eorum.
Nimirum interoga jumenta, & docebunt te:
& volatilia cæli, & indicabunt tibi.
Loquere terræ, & reſpondebit tibi.
b & narrabunt [b] piſces maris.
Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit?
In cujus manu anima omnis viventis,
& ſpiritus univerſæ carnis hominis.
Noone auris verba dijudicat,
& fauces comedentis, ſaporem?
In antiquis eſt ſapientia,
& in multo tempore prudentia.
Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo,
ipſe habet conſilium & intelligentiam.
Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet:
& ſi incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat.
Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur:
& ſi emiſerit eas, ſubvertent terram.
c Apud ipſum eſt fortitudo & * [c] ſapientia: * h. lex.
ipſe novit & decipientem,
& eum qui decipitur.
Adducit conſiliarios in ſtultum finem,
& judices in ſtuporem.
Balteum regum diſſolvit,
& precingit fune renes eorum.
Ducit ſacerdotes inglorios,
& optimates ſupplantat:
Commutans labium veracium,
& doctrinam ſenum auferens.
Effundit deſpectionem ſuper principes,
eos, qui oppreſſi fuerant, relevans.

A Qui revelat profunda de tenebris,
& producit in lucem * umbra mortis. * al. umbras.
Qui multiplicat gentes & perdit eas,
& ſubverſa in integrum * reſtituit. * al. reſtituet.
Qui immutat cor principum populi tetræ,
& decipit eos ut fruſtra * incedant per invium: * al. cadet.
Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce,
& errare eos faciet quaſi * ebrios. * h. ebrium.
Cap. 13. B ECce omnia * vidit oculus meus, * al. ad. hæc.
& audivit auris mea, & intellexi ſingula.
Secundum ſcientiam veſtram & ego novi:
nec inferior veſtri ſum:
Sed tamen ad omnipotentem loquar,
& diſputare cum Deo cupio:
Prius vos oſtendens fabricatores mendacii,
& cultores perverſorum dogmatum.
Atque utinam taceretis,
ut * putaremini eſſe ſapientes. * al. putarentur inter ſe.
Audite ergo correptiones meas,
C & judicium labiorum meorum attendite.
Numquid Deus indiget veſtro mendacio,
ut pro illo loquamini dolos?
Numquid faciem ejus * accipitis, * al. accepiſtis.
& pro Deo judicare nitimini?
Aut placebit ei quem * celare nihil poteſt? * al. celari.
aut decipietur ut homo, veſtris fraudulentiis?
Ipſe vos arguet,
quoniam in abſcondito faciem ejus accipitis.
D Statim ut ſe commoverit, turbabit vos,
& terror ejus irruet ſuper vos.
Memoria veſtra comparabitur cineri,
& redigentur in lutum cervices veſtræ.
Tacete pauliſper, ut loquar
* quodquinque mihi mens ſuggeſſerit. * al. quæquumque, & ſuggerit.
Quare lacero carnes meas dentibus meis,
& animam meam porto in manibus meis?
Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo:
E verumtamen vias meas in conſpectu ejus
* arguam. * al. tac. arguam.
Et ipſe erit ſalvator meus:
non enim veniet in conſpectu ejus omnis hypocrita.
Audite ſermonem meum,
& ænigmata percipite auribus veſtris.
Si fuero judicatus,
ſcio quod juſtus inveniar.
d Quis eſt qui judicetur mecum? * [d] veniat in judicio. * h. Non habet, veniat in judicio.

[a] Idem mſ *morabitur*: Hebr. tamen, תמות, diſſentiente.
[b] Interſerit Palatinus mſ. *tibi*, quæ vox in Hebræo quoque textu ſonat: ויספרו לך דגי הים.
[c] Martianæus Scholiaſtis interpretationem ab ipſo putat Hieronymo mutuatam, qui Hebraicam eam vocem תושיה, nunc *ſapientiam*, & *prudentiam*, nunc *ſalutem*, *juſtitiam*, denique & *legem* interpretatur.
[d] Equidem verba, *veniat in judicio*, quemadmodum a Scholiaſte notatum eſt, Hebr. textus neſcit. In noſtris quoque mſſ. ut & in Vulgatis libris unum, *veniat*, verbum reperire eſt. Reginæ autem codex in his quoque variat, *quis eſt qui judicet me cum veniat: quare* &c.

quare tacens consumor?
Duo tantum ne facias mihi,
& tunc a facie tua non abscondar:
Manum tuam longe fac a me,
& formido tua non me terreat.
* al. ad ego. Voca me, & * respondebo tibi:
aut certe loquar, & tu responde mihi.
Quantas habeo iniquitates & peccata?
scelera mea & delicta ostende mihi.
Cur faciem tuam abscondis,
& arbitraris me inimicum tuum?
Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam,
& stipulam siccam persequeris:
Scribis enim contra me amaritudines,
* h. & hæreditare facies me peccata. & * consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.
Posuisti in nervo pedem meum,
& observasti omnes semitas meas,
& vestigia pedum meorum considerasti:
Qui quasi putredo consumendus sum,
& quasi vestimentum, quod comeditur a tinea.

Cap. 14. HOmo natus de muliere,
brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.
Qui quasi flos egreditur, & conteritur,
* al. fugiet. & * fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.
Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos,
a & adducere eum [a] tecum in judicium?
Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?
nonne tu qui solus es?
Breves dies hominis sunt,
numerus mensium ejus apud te est:
constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.
Recede paulolum ab eo, ut quiescat,
* al. sicut. donec optata veniat, * quasi mercenarii dies ejus.
Lignum habet spem:
si præcisum fuerit, rursum virescit,
& rami ejus pullulant.
Si senuerit in terra radix ejus,
& in pulvere mortuus fuerit truncus illius.
Ad odorem aquæ germinabit,
& faciet comam quasi quum primum plantatum est:
Homo vero quum mortuus fuerit,
& nudatus atque consumtus, ubi quæso est?
Quomodo si recedant aquæ de mari,
& fluvius vacuefactus arescat:
Sic homo quum dormierit, non resurget,

A donec atteratur cælum, non evigilabit,
nec consurget de somno suo.
Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me,
& abscondas me, donec pertranseat furor tuus,
& constituas mihi tempus, [b] in quo recorderis mei? b
Putasne mortus homo rursum vivat?
cunctis diebus, quibus nunc milito,
exspecto donec veniat immutatio mea.
B Vocabis me, & ego respondebo tibi:
operi manuum tuarum porriges dexteram,
Tu quidem gressus meos dinumerasti,
sed * parces peccatis meis. * al. parce.
Signasti quasi in sacculo delicta mea,
sed curasti iniquitatem meam.
Mons cadens defluit,
& saxum transfertur de loco suo.
Lapides excavant aquæ,
& alluvione paulatim terra consumitur:
C & hominem ergo similiter perdes.
Roborasti eum paululum ut in perpetum transiret:
immutabis faciem ejus, * & emittes eum. * al. ut emittas.
Sive nobiles fuerint filii ejus,
sive ignobiles, non intelliget.
Attamen caro ejus dum vivet dolebit,
& anima illius super * semetipso lugebit. * al. semen ipsum.

D RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT:

NUmquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, Cap. 15.
& implebit ardore stomachum suum?
Arguis verbis eum qui non est æqualis * tibi,
& loqueris quod tibi non expedit. * al. tui.
Quantum in te est, evacuasti timorem,
& tulisti preces coram Deo.
Docuit enim iniquitas * tua os tuum, * al. tuæ.
E & imitaris * linguam blasphemantium. * al. verba.
Condemnabit te os tuum, & non ego:
& labia tua respondebunt tibi.
Numquid primus homo tu natus es,
& ante colles formatus?
Numquid consilium Dei audisti,
& inferior te erit ejus sapientia?
Quid nosti quod ignoremus?
quid intelligis quod nesciamus?
Et senes & antiqui sunt in nobis,
* multo vetustiores quam patres tui.
F Numquid grande est ut consoletur te Deus? * al. multi.
sed verba tua prava hoc prohibent.
Quid

a Ms. Reg'n. *adducere eum in judicio*, exclusa *tecum* voce, quæ tamen in archetypo resonat.

b Legit Palat. ms. *donec recorderis mei*, & mox *vivet* pro *vivat*; denique verbum *exspecto* prætermittit.

Quid te elevat cor tuum,
& quasi magna cogitans, attonitos habes oculos?
Quid tumet contra Deum spiritus tuus,
ut proferas de ore tuo hujuscemodi sermones?
Quid est homo, ut immaculatus sit,
& ut justus appareat natus de muliere?
Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis,
& cæli non sunt mundi in conspectu ejus.
Quanto magis abominabilis & inutilis homo,
qui bibit quasi aquas iniquitatem?
a Ostendam tibi, [a] audi me:
quod vidi, narrabo tibi.
Sapientes confitentur,
& non abscondunt patres suos.
Quibus solis data est terra,
& non transivit alienus per eos.
Cunctis diebus suis impius superbit,
& numerus annorum incertus est tyrannidi ejus.
Sonitus terroris semper in auribus illius:
& quum pax sit, ille * insidias suspicatur. (* al. ad. semper.)
Non credit quod reverti possit de tenebris
b [b] ad lucem,
circumspectans undique gladium.
Quum se moverit ad quærendum panem,
novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum dies.
Terrebit eum tribulatio,
& angustia vallabit eum,
sicut regem qui præparatur ad prœlium.
Tetendit enim adversus Deum manum suam,
& contra Omnipotentem roboratus est.
Cucurrit adversus eum erecto collo,
& pingui cervice armatus est.
Operuit faciem ejus crassitudo,
& de lateribus ejus arvina dependet.
Habitabit in civitatibus desolatis,
& in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ.
Non ditabitur, nec perseverabit substantia ejus,
nec mittet in terra radicem suam.
Non recedet de tenebris:
ramos ejus arefaciet flamma,
& auferetur spiritu oris sui.
Non credat frustra errore deceptus,
quod aliquo pretio redimendus sit.
Antequam dies ejus impleantur, peribit:
& manus ejus arescent.
Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus,
& quasi oliva * projiciens florem suum. (* al. projiciens.)
Congregatio enim hypocritæ sterilis,
& ignis devorabit tabernacula eorum,
qui munera libenter accipiunt,
Concepit dolorem, & peperit iniquitatem,
& uterus ejus præparat dolos.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

Audivi frequenter talia,
consolatores onerosi omnes vos estis. Cap. 16.
Numquid habebunt finem verba ventosa?
aut aliquid tibi molestum est si loquaris?
Poteram & ego similia vestri loqui:
atque utinam esset anima vestra pro anima mea:
Consolarer & ego vos sermonibus,
& moverem caput meum super vos.
Roborarem vos ore meo:
& moverem labia mea, quasi parcens vobis.
Sed quid agam?
Si loquutus fuero, non quiescet dolor meus:
& si tacuero, non recedet a me.
Nunc autem oppressit me dolor meus.
& in nihilum redacti sunt omnes [c] artus mei. c
Rugæ meæ testimonium dicunt contra me,
& suscitatur falsiloquus adversus faciem meam contradicens mihi.
Collegit furorem suum in me,
& comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis:
hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.
Aperuerunt super me ora sua,
exprobrantes percusserunt maxillam meam,
satiati sunt pœnis meis.
Conclusit me Deus apud iniquum,
& manibus impiorum me tradidit.
[d] Ergo ille quondam opulentus, d
repente contritus sum?
Tenuit cervicem meam, & confregit me,
& posuit me sibi quasi in signum.
Circumdedit me lanceis suis,
convulneravit lumbos meos, & non pepercit,
& effudit in terra * viscera mea. (* h. fel meum.)
Concidit me vulnere super vulnus,
irruit in me quasi gigas.
Saccum consui super cutem meam,
& operui cinere carnem meam.
Facies mea intumuit a fletu,
& palpebræ meæ caligaverunt.
Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ,
quum haberem mundas ad Deum preces.
Terra ne operias sanguinem meum,

[a] Regin. ms. *ostendam tibi quod vidi: audi me, narrabo tibi.*
[b] Voces *ad lucem*, quæ neque in Hebræo sunt textu, omnium optime Palatin. ms. tacet.
[c] In Palatino ms. *gressus* pro *artus* legitur, quæ quidem lectio incongrua ipsa, non est.
[d] Nostri omnes mss. cum Vulgatis quoque libris, *Ego ille quondam &c.*

neque inveniat locum in te latendi clamor meus.
Ecce enim in cælo teſtis meus,
& conſcius meus in excelſis.
a Verboſi mei amici a,
ad Deum ſtillat oculus meus.
*al. judiceretur. Atque utinam ſic *judicetur vir cum Deo,
quomodo judicatur filius hominis cum collega ſuo.
*al. brevi. Ecce enim * breves anni tranſeunt,
& ſemitam, per quam non revertar, ambulabo.

Cap. 17. SPiritus meus attenuabitur,
dies mei breviabuntur,
& ſolum mihi ſupereſt ſepulcrum.
Non peccavi,
& in amaritudinibus moratur oculus meus.
Libera me, Domine, & pone me juxta te,
& cujuſvis manus pugnet contra me.
Cor eorum longe feciſti a diſciplina,
propterea non exaltabuntur.
Prædam pollicetur ſociis,
& oculi filiorum ejus deficient.
Poſuit me quaſi in proverbium vulgi,
& exemplum ſum coram eis.
*al. Calignavit. *Caligavit ab indignatione oculus meus,
& membra mea quaſi in nihilum redacta ſunt.
*al. injuſti. Stupebunt * juſti ſuper hoc,
& innocens contra hypocritam ſuſcitabitur.
Et tenebit juſtus viam ſuam,
*al. mundus. & *mundis manibus addet fortitudinem.
Igitur vos omnes convertimini, & venite, D
& non inveniam in vobis ullum ſapientem.
Dies mei tranſierunt,
cogitationes meæ diſſipatæ ſunt, torquentes cor meum.
Noctem verterunt in diem,
& rurſum poſt tenebras ſpero lucem.
Si ſuſtinuero, infernus domus mea eſt,
in tenebris ſtravi lectulum meum.
Putredini dixi: Pater meus es,
mater mea, & ſoror mea, vermibus. E
Ubi eſt ergo nunc præſtolatio mea,
& patientiam meam quis conſiderat?
In profundiſſimum infernum deſcendent omnia mea:
putaſne ſaltem ibi erit requies mihi?

RESPONDENS AUTEM BALDAD SUITES, DIXIT:

Cap. 18. *al. jactatis. USque ad quem finem verba * jactabitis?
intelligite prius, & ſic loquamur. F
Quare reputati ſumus ut jumenta,
& ſorduimus coram vobis?

A Qui perdis animam tuam in furore tuo,
numquid propter te derelinquetur terra,
& transferentur rupes de loco ſuo?
Nonne lux impii exſtinguetur,
nec ſplendebit flamma ignis ejus?
Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius,
& lucerna, quæ ſuper eum eſt, exſtinguetur.
Arctabuntur greſſus virtutis ejus,
& præcipitabit eum conſilium ſuum.
Immiſit enim in rete pedes ſuos,
B & in maculis ejus ambulat.
Tenebitur planta illius laqueo,
& exardeſcet contra eum ſitis.
Abſcondita eſt in terra pedica ejus,
& decipula illius ſuper ſemitam.
Undique terrebunt eum formidines,
& involvent eum pedes * ejus. *al. tuſ. ejus
Attenuetur fame robur ejus,
& inedia invadat coſtas illius.
Devoret pulchritudinem cutis ejus,
conſumat brachia illius primogenita mors.
C Avellatur de tabernaculo ſuo fiducia ejus,
& calcet ſuper eum, quaſi rex, interitus.
Habitent in tabernaculo illius ſocii ejus,
qui non eſt,
aſpergatur in tabernaculo ejus ſulphur.
Deorſum radices ejus ſiccentur,
ſurſum autem atteratur meſſis ejus.
Memoria illius pereat de terra,
& non celebretur nomen ejus in plateis.
Expellet eum de luce in tenebras,
& de * orbe transferet eum. *al. urbe.
Non erit ſemen ejus neque progenies in populo ſuo,
nec * ullæ reliquiæ in regionibus ejus. *al. requies
In die ejus ſtupebunt noviſſimi,
& primos invadet horror.
Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui,
& iſte locus ejus qui ignorat Deum.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT.

USquequo affligitis animam meam, Cap. 19.
& atteritis me ſermonibus?
En, decies confunditis me,
& non erubeſcitis opprimentes me.
Nempe, etſi ignoravi,
mecum * erit ignorantia mea. *al. eſt.
* At vos contra me erigimini, *al. Aut
& arguitis me opprobriis * meis. *al. veſtris.
Saltem nunc intelligite,
quia Deus non * æquo judicio afflixerit me, *al. in æquo.
& flagellis ſuis me cinxerit.
Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet:
vociferabor, & non eſt qui judicet.
Semitam meam circumſepſit, & tranſire non poſſum,
& in calle meo tenebras poſuit.
Spo-

a. Addit Palatin. mſ. *mei* iterum. In fine legit *ſemitam quam non revertar, ambulabo.*

Spoliavit me gloria mea.
& abstulit coronam de capite meo.
Destruxit me undique, & pereo,
* al. arbori. & quasi evulsæ * arboris abstulit spem meam.
Iratus est contra me furor ejus,
& sic me habuit quasi hostem suum.
Simul venerunt latrones ejus,
& fecerunt sibi viam per me,
& obsederunt in gyro tabernaculum meum.
Fratres meos longe fecit a me,
& noti mei quasi alieni recesserunt a me.
* al. vicini. Dereliquerunt me * propinqui mei:
& qui me noverant, obliti sunt mei.
Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ,
sicut alienum habuerunt me,
& quasi peregrinus fui in oculis eorum.
* al. ad. mihi. Servum meum vocavi, & non respondit, *
ore proprio deprecabar illum.
* al. Habitum. * Halitum meum exhorruit uxor mea,
& orabam filios uteri mei.
Stulti quoque despiciebant me,
& quum ab eis recessissem, detrahebant mihi.
* al. tac. quondam. Abominati me sunt * quondam consiliarii mei:
& quem maxime diligebam, aversatus est me.
Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum,
& derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.
Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, D
quia manus Domini tetigit me.
Quare persequimini me sicut Deus,
& carnibus meis saturamini:
Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei?
quis mihi det ut exarentur in libro
stylo ferreo, & plumbi lamina,
a vel [a] celte sculpantur in silice?
Scio enim quod Redemtor meus vivit,
& in novissimo die de terra surrecturus sum: E
Et rursus circumdabor pelle mea,
& in carne mea videbo Deum.
b Quem visurus sum ego ipse, [b]

A & oculi mei conspecturi sunt, & non alius:
reposita est hæc spes mea in sinu meo.
Quare ergo nunc dicitis: Persequamur eum,
& radicem verbi inveniamus contra eum?
Fugite ergo a facie gladii,
quoniam ultor iniquitatum gladius est:
& scitote esse judicium.

RESPONDENS AUTEM SOPHAR NAAMATHITES, DIXIT:

B IDcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, Cap. 20
c & [c] mens diversa rapitur.
Doctrinam, qua me arguis, audiam,
& spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.
Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram:
quod laus impiorum brevis sit,
& gaudium hypocritæ ad instar puncti.
Si ascenderit usque ab cælum superbia ejus,
C & caput ejus nubes tetigerit:
Quasi sterquilinium in fine perdetur:
& qui eum viderant, dicent: Ubi est?
Velut somnium avolans non invenietur,
transiet sicut visio nocturna.
Oculus, qui eum viderat, non videbit,
neque ultra intuebitur eum locus suus.
Filii ejus atterentur egestate,
& manus illius reddent ei dolorem suum.
Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus,
& cum eo in pulvere dormient.
Quum enim dulce fuerit in ore ejus malum,
abscondet illud sub lingua sua.
Parcet illi, & non derelinquet illud,
& celabit in gutture suo.
Panis ejus in utero illius vertetur
in fel aspidum intrinsecus.
Divitias quas devoravit, evomet,
& de ventre illius extrahet eas Deus.
Caput aspidum * suget, * al. surget.
occidet eum lingua viperæ.
(Non videat rivulos fluminis,
torrentes mellis, & butyri.)
Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur:

juxta

a Palatino ms. *certe* heic legenti pro *celte*, innumeri alii codices tum impressi cum mss. quorum sex supra quadraginta in Galliarum Bibliothecis P. Calmetus consuluit, & præterea Critici, atque Interpretes magni nominis suffragantur. Qui *celte* legunt, paulo recentiores, atque inferioris rotæ sunt; sed alii occurrunt qui *scelte*, vel *scelpte* habent. Licet vero fortasse numero & vetustate superent qui retinent *certe*, facile quisque sibi in animum inducat, librariorum incuria magis id fieri potuisse, ut pro ignota voce *celte* vel *scelpte*, substituerent *certe*, quam e contrario. Accedit quod ipsemet Hieronymus lib. contra Joannem Jerosolymitanum num. 30. *celte* præfert, ubi hoc Jobi laudat testimonium. Sive autem ipse nomen istud excuderit, sive, quod propius ad fidem est, retinuerit ex veteri Latino Interprete, neque etymo caret Latino, neque probabili analogia ex verbo *cælo*, ex quo cælum scalptorium instrumentum, quo in aes, aut marmor aliquid inciditur. Et quamquam vulgo persuasum est, nusquam alibi hoc nomen legi, in veteri tamen Glossario, sive Labbei Excerptis invenio, *celte* γλυφεῖον interpretari, sive γλυφεῖον *celte* : ur Græca ipsa significatione ferreum scalptorium stilum denotari, nihil sit dubium. Alii qui pro hac stant lectione, ut exstare illam apud Latinum aliquem Scriptorem probent, insignem illum in Gruteri Inscriptionibus pag. 329. locum laudant ubi habetur MALLEOLO. ET CELTE LITERATUS SILEX. Verum ego haud scio, quantum illi testimonio adhibenda sit fides.

b Heic subjungit Cod. Palatin. voces *& non alius*, quæ verius juxta originales libros subsequenti versiculo adduntur.

c Fortasse rectius idem Palat. ms. *& mihi mens*. Hebræus quoque תושי, quod est, *sensus sive promtitudo mea*.

juxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit. A
Quoniam confringens nudavit pauperes:
domum rapuit, & non ædificavit eam.
Nec est satiatus venter ejus:
& quum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit.
Non remansit de cibo ejus,
& propterea nihil permanebit de bonis ejus.
Quum satiatus fuerit, arctabitur,
*al. super. æstuabit, & omnis dolor irruet * in eum. B
Utinam impleatur venter ejus,
ut emittat in eum iram furoris sui,
& pluat super illum bellum suum.
Fugiet arma ferrea,
& irruet in arcum æreum.
a Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans,
in amaritudine sua vadit:
& venient super eum horribiles.
Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis ejus: C
devorabit eum ignis, qui non succenditur,
affligetur relictus in tabernaculo suo.
Revelabunt cæli iniquitatem ejus,
& terra consurget adversus eum.
Apertum erit germen domus illius,
detrahetur in die furoris Dei.
Hæc est pars hominis impii a Deo,
& hæreditas verborum ejus a Domino.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT: D

Cap. 21. AUdite quæso sermones meos,
& agite pœnitentiam.
Sustinete me, & ego loquar,
& post mea, si videbitur, verba ridete.
Numquid contra hominem disputatio mea est,
ut merito non debeam contristari?
Attendite me, & obstupescite,
& superponite digitum ori vestro:
Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, E
& concutit carnem meam tremor.
Quare ergo impii vivunt,
sublevati sunt, confortatique divitiis?
Semen eorum permanet coram eis,
propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum.
Domus eorum securæ sunt & pacatæ,
& non est virga Dei super illos.
Bos eorum concepit, & non abortivit:
vacca peperit, & non est privata fœtu suo.

Egrediuntur quasi greges parvuli eorum,
& infantes eorum exsultant lusibus.
Tenent tympanum, & citharam,
& gaudent ad sonitum organi.
Ducunt in bonis dies suos,
& in puncto ad inferna descendunt.
Qui dixerunt Deo: Recede a nobis,
& scientiam viarum tuarum nolumus.
Quid est Omnipotens ut serviamus ei?
& quid nobis prodest si oraverimus illum?
Verumtamen quia non sunt in manu eorum bona sua,
consilium impiorum longe sit a me.
Quoties lucerna impiorum exstinguetur,
& superveniet eis inundatio,
& dolores divider furoris sui?
Erunt sicut paleæ ante faciem venti,
& sicut favilla quam turbo dispergit.
Deus servabit filiis illius dolorem patris:
& quum reddiderit, tunc sciet.
Videbunt oculi ejus interfectionem suam,
& de furore Omnipotentis bibet.
Quid enim ad eum pertinet de domo sua [b] post se? b
& si numerus mensium ejus dimidietur?
Numquid Deum quispiam docebit scientiam:
qui excelsos judicat?
Iste moritur robustus & sanus,
* dives & felix. *al. divisus.
Viscera ejus plena sunt adipe,
& medullis ossa illius irrigantur.
Alius vero moritur in amaritudine animæ [c] c
absque ullis opibus.
Et tamen simul in pulvere dormient,
& vermes operient eos.
Certe novi cogitationes vestras,
& sententias contra me iniquas.
Dicitis enim: Ubi est domus principis?
& ubi tabernacula impiorum?
Interrogate quemlibet de viatoribus,
& hæc eadem eum intelligere cognoscetis.
Quia in diem perditionis * servatur malus, *al. servabitur
& ad diem furoris ducetur.
Quis arguet coram eo viam ejus,
& quæ fecit, quis reddet illi.
Ipse ad sepulcra ducetur,
& in congerie mortuorum vigilabit:
Dulcis fuit * glareis Cocyti, *al. gladeis
& post se omnem hominem trahet,
& ante se innumerabiles.
Quomodo igitur consolamini me frustra,
quum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati.

RES-

a Nostri omnes ipsique Vulgati lib. habent plurium numero *vadent*: quin etiam ab hoc verbo isocolon quod subsequitur, seu versiculum inchoant. Hebr. hac circumlocutione non utitur, ac proprie verbum illud nescit.

b Reginæ ms. *Poscet ei numerum* &c. corrupte tamen, ipsoque textu contradicente.
c Addit Palatin. codex *sua*: quod pronomen reticet Hebræum exemplar.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT. A

Cap. 22. NUmquid Deo comparari potest homo,
etiam quum perfectæ fuerit scientiæ.
Quid prodest Deo si, justus fueris?
a aut quid ei confers, si [a] immaculatæ fuerint viæ tuæ.
Numquid timens te arguet te,
& veniet tecum in judicium,
Et non propter malitiam tuam plurimam,
& infinitas inquitates tuas? B
Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine caussa,
& nudos exspoliasti vestibus.
Aquam lasso non dedisti,
& esurienti subtraxisti panem.
In fortitudine brachii tui possidebas terram,
& potentissimus obtinebas eam.
Viduas dimisisti vacuas,
& lacertos pupillorum comminuisti.
Propterea circumdatus es laqueis,
& conturbat te formido subita.
Et putabas te tenebras non visurum, C
& impetu aquarum inundantium non * oppressum iri. * al. oppressurum.
An non cogitas quod Deus excelsior cælo sit,
& super stellarum verticem sublimetur?
Et dicis: Quid enim novit Deus?
& quasi per caliginem judicat.
Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat,
& circa cardines cæli perambulat.
Numquid semitam sæculorum custodire * cupis, * al. cupit. D
quam calcaverunt viri iniqui?
Qui sublati sunt ante tempus suum,
& fluvius subvertit fundamentum eorum:
Qui dicebant Deo: Recede a nobis:
& quasi nihil posset facere Omnipotens, æstimabant eum.
Quum ille implesset domos eorum bonis:
quorum sententia procul sit a me.
Videbunt justi, & lætabuntur, E
& innocens subsannabit eos.
Nonne succisa est erectio eorum,
& reliquias eorum devoravit ignis?
Acquiesce igitur * ei, & habeto pacem: * al. tacet ei.
& per hæc habebis fructus optimos.
Suscipe ex ore illius legem,
& pone sermones illius in corde tuo,
Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis,
& longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo.
Dabit pro terra silicem,
& pro silice torrentes aureos.
Eritque Omnipotens contra hostes tuos,
& argentum [b] coacervabitur tibi. b
Tunc super Omnipotentem deliciis affIues,
& elevabis ad Deum faciem tuam.
Rogabis eum, & exaudiet te,
& vota tua reddes.
Decernes rem, & eveniet tibi,
& in viis tuis splendebit lumen.
Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria:
& qui inclinaverit oculos, ipse salvabitur.
Salvabitur innocens,
salvabitur autem * in munditia manuum suarum. * al. tacet. in.

RESPONDENS AUTEM JOB, AIT:

NUnc quoque in amaritudine est sermo meus, Cap. 23.
& manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum.
Quis mihi tribuat ut cognoscam, & inveniam illum,
& veniam usque ad solium ejus?
Ponam coram eo judicium,
& os meum replebo increpationibus.
Ut sciat verba quæ mihi respondeat,
& intelligam quid mihi loquatur.
Nolo multa fortitudine contendat mecum,
nec magnitudinis suæ mole me premat,
Proponat æquitatem contra me,
& [c] perveniat ad victoriam judicium meum. c
Si ad orientem iero, non apparet:
si ad occidentem non intelligam eum.
Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum:
si me vertam ad dexteram, non videbo illum.
Ipse vero scit viam meam,
& probavit me quasi aurum quod per ignem transit.
Vestigia ejus sequutus est pes meus,
viam ejus custodivi, & non declinavi ex ea.
A mandatis labiorum ejus non recessi,
& in sinu meo abscondi verba oris ejus,
Ipse enim solus est, nemo avertere potest cogitationem ejus:
& anima ejus quodquumque [d] voluit, fecit. d
Quum expleverit in me voluntatem suam,
& alia multa similia præsto sunt ei.
Et idcirco a facie ejus turbatus sum,
& considerans eum, timore * solicitor. * al. solicite.
Deus mollivit cor meum,
&

a Minori numero idem ms. cum vulgatis habet, *si immaculata fuerit via tua*, In subsequenti versiculo *timens arguet*, sine *te* intermedio.
b Addit Regin. ms. *tuum*, quod Hebræus tamen nescit.
c Palatin. *& superveniat*. Hebræus ad verbum, *& favebit mihi judicium meum*.
d Idem ms. *quodcumque voluerit, hoc facit*, Regius *fiat*, quo uno verbo abludit a Palatino.

& omnipotens conturbavit me.
Non enim perii propter imminentes tenebras,
nec faciem meam operuit caligo.

Cap. 24. AB Omnipotente non sunt abscondita tempora:
qui autem noverunt * eum, ignorant dies illius. * al. Deum.
Alii terminos transtulerunt,
diripuerunt greges, & paverunt eos.
Asinum pupillorum abegerunt,
& abstulerunt pro pignore bovem viduæ.
Subverterunt pauperum viam,
& oppresserunt pariter mansuetos terræ.
Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum:
vigilantes ad prædam, præparant panem liberis.
Agrum non suum demetunt:
a & vineam ejus, quem vi [a] oppresserint, vindemiant.
Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes,
quibus non est operimentum in frigore.
Quos imbres montium rigant:
& non habentes velamen, amplexantur lapides.
Vim fecerunt deprædantes pupillos,
& vulgum pauperum spoliaverunt.
Nudis & incedentibus absque vestitu,
& esurientibus tulerunt spicas.
Inter acervos eorum meridiati sunt,
qui, calcatis torcularibus, sitiunt.
De civitatibus fecerunt viros gemere,
& anima vulneratorum clamavit,
& Deus inultum abire non * patitur. * al. patiatur.
Ipsi fuerunt rebelles lumini,
nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas ejus.
Mane primo * consurget homicida,
interfecit egenum & pauperem
b per noctem vero erit quasi [b] fur.
Oculus adulteri observat caliginem,
dicens: Non me videbit oculus:
& operiet vultum suum.
Perfodit in tenebris domos,
sicut in die condixerant sibi, & ignoraverunt lucem.
Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis:
& sic in tenebris quasi in luce ambulant.
Levis est super faciem aquæ:
maledicta sit pars ejus in terra,
nec ambulet per viam vinearum.
Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium,
& usque ad inferos peccatum illius.
Oblivisccatur ejus misericordia:
dulcedo illius vermes:
Non sit in recordatione,
sed conteratur quasi lignum infructuosum.
Pavit enim sterilem, * quæ non parit, * al. & quæ.
& viduæ bene non fecit.
Detraxit fortes in fortitudine sua:
& quum steterit, non * credet vitæ suæ. * al. redit.
Dedit ei Deus locum pœnitentiæ,
& ille abutitur eo in superbiam:
oculi autem ejus sunt in viis illius.
Elevati sunt ad modicum, & non subsistent,
& humiliabuntur sicut omnia, & auferentur,
& sicut summitates spicarum conterentur.
Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum,
& ponere ante Deum verba mea?

RESPONDENS AUTEM BALDAD SUITES, DIXIT:

POtestas & terror apud eum est, Cap. 25.
* qui facit concordiam in sublimibus suis. * al. si.
Numquid est numerus militum ejus?
& super quem non surget lumen illius?
Numquid justificari potest homo comparatus Deo,
aut apparere mundus natus ex muliere?
Ecce * etiam luna non splendet, * al. [illegible]
& stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus:
Quanto magis homo putredo,
& filius hominis vermis?

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

CUjus adjutor es? numquid * imbecillis, Cap. 26. * al. imbecilli.
& sustentas brachium ejus, qui non est fortis.
Cui dedisti consilium;
forsitan illi, qui non habet sapientiam,
& prudentiam tuam ostendisti plurimam.
Quem docere voluisti,
nonne eum, qui fecit spiramentum?
Ecce gigantes gemunt sub aquis,
& * qui habitant cum eis. * h. habitantes in eis.
Nudus est infernus coram illo,
& nullum est operimentum perditioni.
Qui extendit aquilonem super vacuum,
& appendit terram super nihili.
Qui ligat aquas in nubibus suis,
* ut non erumpant pariter deorsum. * h. &
Qui tenet vultum solii sui,
& expandit super illud nebulam suam.
Terminum circumdedit aquis,
c usque dum finiantur lux [c] & tenebræ.
Columnæ cæli contremiscunt,

a Palatin. mss. *oppresserunt, vindemiabunt.*
b Perperam in Reginæ mss. *erit quasi oculus adulteri &c.* voce, *fur*, prætermissa.
c Palatin. mss. *ut tenebræ.* Hebr. *cum tenebris.*

&

& pavent ad nutum ejus.
In fortitudine illius repente maria congregata sunt,
& prudentia ejus percusit superbum.
Spiritus ejus ornavit cælos:
& obstetricante manu ejus, eductus est coluber * tortuosus.

* h. vectis.

Ecce, hæc ex parta dista sunt viarum ejus,
& quum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus,
quis poterit tonitrum magnitudinis illius intueri.

ADDIDIT QUOQUE JOB,
[a] ASSUMENS PARABOLAM SUAM,
& dixit:

Cap. 27.

Vivit Deus, qui abstulit judicium meum,
& Omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam.
Quia donec superest halitus in me,
& spiritus Dei in naribus meis.
Non loquentur labia mea iniquitatem,
nec lingua mea meditabitur mendacium.
Absit a me ut justos esse vos judicem:
donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.
Justificationem meam, quam cepi tenere, non deseram:
nec enim * reprehendit me cor meum in omni vita mea.

* al. comprehendit.

Sit ut impius, inimicus meus:
& adversarius meus quasi iniquus.
Quæ enim spes est hypocritæ si avare rapiat.
& * non liberet Deus animam ejus.

* h. Numquid liberabit Deus animam ejus?

Nunquid clamorem ejus Deus audiet.
quum venerit super illum angustia.
Aut poterit in Omnipotente delectari,
& invocare Deum in omni tempore.
Docebo vos [b] per manum Dei
quæ Omnipotens habeat, nec abscondam.
Ecce vos omnes nostis,
& * ut quid sine caussa vana loquimini,

* al. tac. ut

Hæc est pars hominis impii apud Deum,
& hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient.
Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt,
& nepotes ejus non saturabuntur pane.
Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu,
& viduæ illius non [c] plorabunt.
Si comportaverit quasi * terram argentum,
& sicut lutum præparaverit vestimenta,

* h. pulverem,

A Præparabit quidem, sed justus vestietur illis:
& argentum innocens dividet.
Ædificavit sicut tinea domum suam,
& sicut custos fecit umbraculum.
Dives quum dormierit, nihil secum auferet:
aperiet oculos suos, & nihil inveniet.
Apprehendet eum quasi aqua inopia,
nocte opprimet eum tempestas:
Tolet eum * ventus) urens, & auferet,

* h. Non habet.

B & velut turbo rapiet eum de loco suo.
Et mittet super eum, & non parcet:
de manu ejus * fugiens fugiet.

* al. tac. fugiens.

Stringet super eum manus suas,
& sibilabit super illum, intuens locum ejus.

Cap. 28.

Habet argentum, venarum suarum principia:
& auro locus est, in quo conflatur.
Ferrum de terra tollitur:
& lapis solutus calore in æs vertitur,
C Tempus posuit tenebris,
& universorum finem ipse considerat,
lapidem quoque caliginis, & umbram mortis.
* Dividit torrens a populo peregrinante,
eos, quos oblitus est pes egentis [d] hominis, & invios.

* h. divisit. [d]

Terra, de qua oriebatur panis,
in loco suo igne subversa est.
Locus sapphiri lapides ejus,
& glebæ illius aurum.
D Semitam ignoravit avis,
nec intuitus est [e] eam oculus vulturis.

* h. superbi.

Non calcaverunt eam filii * institorum,
nec * pertransivit per eam leæna.

* al. tacet. pertransivit.

Ad silicem extendit manum suam,
subvertit a radicibus montes,
In petris rivus scidit,
& omne pretiosum vidit oculus ejus.
Profunda quoque fluviorum scrutatus est,
& abscondita produxit in lucem.
Sapientia vero ubi invenitur,
& quis est locus intelligentiæ.
E Nescit homo pretium ejus,
nec invenitur in terra * suaviter viventium.

* h. Non invenitur in terra viventium.

Abyssus dicit: Non est in me:
& mare loquitur: Non est mecum.
Non dabitur aurum obrizum pro ea,
nec appendetur argentum in commutatione ejus.
Non conferentur tinctis Indiæ coloribus,
nec lapidi sardonicho pretiosissimo, vel sapphiro.

a Tacet Palatin. mss. heic verbum *assumens*, quod est tamen in Hebræo.

b Idem mss. *Docebo vos verbum Dei*: quod improbare non ausim, nam licet in Hebræo sit בְּיַד־אֵל, *in manu Dei*, connotant tamen quæ Deus fecit, aut præstare valet, opera, ac res Dei: quæ ex Scripturarum phrasi *verba* appellantur.

c In Palatin. mss. *non plorabuntur*: quo sensu & Septuaginta Hebræum verbum videntur accepisse: χῆραι δὲ αὐτῶν οὐδεὶς ἐλεήσει: *viduis eorum nemo miserebitur*.

d Nostri mss. *hominum*, propius Hebræo מאנוש, *ex homine*, sive *ex hominibus*. Reginæ præterea cod. *& mutus* habet pro *& invios*. Adito loci hujus longe difficillimi Interpretes.

e Tacet Regin. mss. pronomen *eam*, quemadmodum duo, quos Martian. laudat.

Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, A
nec commutabuntur pro ea vasa auri.
Excelsa & eminentia non memorabuntur comparatione ejus,
trahitur autem sapientia de occultis.
Non adæquabitur ei topazium de Æthiopia,
* h. Non auro mundo. nec * tincturæ mundissimæ componentur.
Unde ergo sapientia * veniet? * al. venit.
& quis est locus intelligentiæ?
Abscondita est ab oculis omnium viventium,
volucres quoque cæli latet.
Perditio & mors dixerunt:
Auribus nostris audivimus famam ejus,
Deus intelligit viam ejus,
& ipse novit locum illius.
Ipse enim fines mundi intuetur:
& omnia, quæ sub cælo sunt, respicit.
Qui fecit ventis pondus,
& aquas appendit in mensura:
Quando ponebat pluviis legem,
& viam procellis sonantibus?
Tunc vidit illam, & enarravit,
& preparavit, & investigavit.
* h. Adam. Et dixit * homini: Ecce timor Domini, ipsa est sapientia:
& recedere a malo, intelligentia.

ADDIDIT QUOQUE JOB, ASSUMENS PARABOLAM SUAM & dixit:

Cap. 29. QUis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos,
secundum dies quibus Deus custodiebat me?
Quando splendebat lucerna ejus super caput meum,
& ad lumen ejus ambulabam in tenebris?
Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ,
* h. secretum Dei. quando * secreto Deus erat in tabernaculo meo?
Quando erat Omnipotens mecum:
& in circuitu meo pueri mei?
Quando lavabam pedes meos butyro,
& petra fundebat mihi rivos olei?
Quando procedebam ad portam civitatis,
& in platea parabant cathedram mihi?
Videbant me juvenes, & abscondebantur:
& senes assurgentes stabant.
Principes cessabant loqui,
& digitum superponebant ori suo.
Vocem suam cohibebant duces,
& lingua eorum gutturi suo adhærebat.
Auris audiens beatificabat me,
& oculus videns testimonium reddebat mihi.
* al. Et quod. * Quod liberassem pauperem vociferantem,
& [a] pupillum, cui non esset adjutor.
Benedictio perituri super me veniebat,
& cor viduæ consolatus sum.
Justitia indutus sum, & * vestivit me, * al. vesti.
sicut vestimento & diademate, judicio meo.
Oculus fui cæco,
& pes claudo.
Pater eram pauperum:
& caussam quam nesciebam, diligentissime investigabam.
B Conterebam molas iniqui,
& de dentibus illius auferebam prædam.
Dicebamque: In nidulo meo moriar,
& sicut * palma multiplicabo dies. * h. arenam.
Radix mea aperta est secus aquas,
& ros morabitur in messione mea.
Gloria mea semper innovabitur,
& arcus meus in manu mea instaurabitur.
Qui me audiebant, exspectabant sententiam,
C & intenti tacebant ad consilium meum,
Verbis meis addere nihil audebant,
& super illos stillabat eloquium meum.
Exspectabant me sicut pluviam,
& os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum,
Si quando ridebam ad eos, non credebant,
& lux vultus mei non cadebat in terram.
Si voluissem ire ad eos, sedebam primus:
quumque sederem quasi rex, circumstante exercitu [b],
D eram tamen mœrentium consolator.
Cap. 30. NUnc autem derident me juniores tempore,
quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei:
Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo,
& vita ipsa putabantur indigni.
Egestate & fame steriles,
qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate, & miseria.
E Et mandebant herbas, & arborum cortices,
& radix juniperorum erat cibus eorum.
Qui de convallibus ista rapientes,
quum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.
In desertis habitabant torrentium,
& in cavernis terræ, vel super glaream.
Qui inter * hujuscemodi lætabantur, * h. inter arbusta lætabantur.
& esse sub sentibus delicias computabant,
F Filii stultorum & ignobilium,
in terra penitus non parentes.
Nunc in eorum canticum versus sum.
& factus sum eis * proverbium: * al. in proverbium.
Abo-

[a] Reginæ ms. egenum, minus bene ad Hebræum יתום

[b] Addit idem ms. meo, contra Hebræi textus fidem.

Abominantur me, & longe fugiunt a me, A
& faciem meam conspuere non verentur,
Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me,
& frænum posuit in os meum.
Ad dexteram orientis calamitates meæ illico surrexerunt:
pedes meos subverterunt,
& oppresserunt quasi fluctibus semitis suis.
Dissipaverunt itinera mea,
insidiati sunt mihi, & prevaluerunt,
& non fuit qui ferret auxilium.
* h. fracta jama. Quasi rupto muro, * & aperta janua, irruerunt super me,
& ad meas miserias devoluti sunt.
Redactus sum in nihili:
abstulisti quasi ventus desiderium meum:
& velut nubes pertransiit salus mea.
Nunc autem in memetipso marcescit anima mea,
& possident me, dies afflictionis.
C Nocte os meum perforatur doloribus
& qui me comedunt, non dormiunt.
In multitudine eorum consumitur vestimentum meum,
& quasi capitio tunicæ succinxerunt me,
Comparatus sum luto,
& assimilatus sum favillæ & cineri.
Clamo ad te, & non exaudis me:
sto & non respicis me.
Mutatus es mihi in crudelem,
& in duritia manus tuæ adversaris mihi. D
Elevasti me,
& quasi super ventum ponens
elisisti me valide,
Scio enim quia morti trades me,
ubi constituta est domus omni viventi.
[a] Veruntamen non ad consummationem [a] meam emittis manum tuam:
& si corruerint, ipse salvabis.
Flebam quondam super eo qui afflictus erat,
& compatiebatur anima mea pauperi.
Exspectabam bona, & venerunt mihi mala: E
præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ.
Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie,
prævenerunt me dies afflictionis.
Mœrens incedebam, sine furore,
consurgens, in turba clamavi.
Frater fui draconum.
& socius struthionum,
Cutis mea denigrata est super me,
& ossa mea aruerunt præ caumate.
* Versa est in luctum cithara mea,
* h. Et fuit. & organum meum in vocem flentium,

Cap. 31.

A Pepigi fœdus cum oculis meis,
ut ne cogitarem quidem de virgine.
Quam enim partem haberet Deus in me desuper [b],
& hæreditatem Omnipotens de excelsis? [b]
Numquid non perditio est iniquo,
& alienatio operantibus injustitiam?
Nonne ipse considerat vias meas,
& cunctos gressus mos dinumerat?
Si ambulavi in vanitate,
& festinavit in dolo pes meus:
B Appendat me in statera justa,
& sciat Deus simplicitatem meam.
Si declinavit gressus meus de via,
& * si) sequutum [c] est oculos meos cor meum, * a'. non habet. [c]
& in manibus meis adhæsit macula.
Seram, & alius comedat:
& progenies mea eradicetur.
Si deceptum est cor meum super muliere,
& si ad ostium amici mei insidiatus sum:
Scortum sit uxor mea alterius,
& super illam incurventur alii.
Hoc enim nefas est,
& iniquitas maxima.
Ignis est usque ad perditionem devorans,
& omnia eradicans genimina.
Si contemsi subire judicium cum servo meo,
& ancilla mea,
quum disceptarent adversum me.
Quid enim faciam quum surrexerit ad judicandum Deus?
& quum quæsierit, quid respondebo illi?
Numquid non in utero fecit me qui & illum operatus est:
& formavit me in vulva * unus? * h & formavit nos in vulva una.
Si negavi, quod volebant, pauperibus,
& oculos viduæ exspectare feci.
Si comedi bucellam meam solus,
& non comedit pupillus ex ea:
Quia ab infantia mea crevit * mecum miseratio: * h. crescere me fecit sicut pater.
& de utero matris meæ egressa est mecum.
Si * despexi pereuntem, eo quod non habuerit indumentum, * h. aspexi.
& absque operimento pauperem:
Si non benedixerunt mihi latera ejus,
& de velleribus ovium mearum calefactus est.
Si levavi super pupillum manum meam,
etiam quum viderem me in porta * superiorem. * superiori.
Humerus meus a junctura sua cadat,
& brachium meum cum suis ossibus confringatur.
Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum,

a Cum vulgatis Reginæ ms. *eorum* habet pro *meam*; cum tamen in Hebræo sit בעי: sed mox rectius *in suis manum*; nam neque Hebræus addit *suam*.
b Addit idem ms. alterum *me*, quod Hebræus nescit.

c Alio fere sensu idem ms. *secutus est oculus meus eum*. Sic etiam ferunt Editio Sixti V. & Complutensis, tantum quod *cor* pro *os* retinent. Impressa autem lectio Hebræo conformior est textui.

& pondus ejus ferre non potui. A
Si putavi aurum robur meum,
& obrizo dixi: Fiducia mea.
Si lætatus sum super multis divitiis meis,
& quia plurima reperit manus mea.
Si vidi * solem quum fulgeret,
* h. lucem. & lunam incedentem clare:
Et lætatum est in abscondito cor meum,
& osculatus sum manum meam ore meo.
Quæ est iniquitas maxima,
& negatio contra Deum altissimum.
B Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat,
& exsultavi, quod invenisset eum malum.
Non enim dedi ad peccandum guttur meum,
ut expeterem maledicens animam ejus.
a Si non [a] dixerunt viri tabernaculi mei:
Quis det de carnibus ejus ut saturemur?
* h. ostia. Foris non mansit peregrinus,
* h. Adam. * ostium meum viatori patuit.
C Si abscondi quasi * homo peccatum meum,
& celavi in sinu meo iniquitatem meam.
Si expavi ad multitudinem nimiam,
& despectio propinquorum terruit me:
& non magis tacui, nec egressus sum ostium.
Quis mihi tribuat auditorem,
ut desiderium meum Omnipotens audiat:
& librum scribat ipse qui judicat:
Ut in humero meo portem illum,
& circumdem illum quasi coronam mihi?
D Per singulos gradus meos pronuntiabo illum,
& quasi principi offeram eum.
Si adversum me terra mea clamat,
& cum ipsa sulci ejus deflent.
Si fructus ejus comedi absque pecunia,
& animam agricolarum ejus afflixi:
Pro frumento oriatur mihi tribulus,
& pro hordeo spina.

b FINITA SUNT VERBA JOB [b].

Cap. 32. OMiserunt autem tres viri isti respondere Job,
eo quod justus sibi videretur.
c Et iratus, indignatusque [c] Eliu
filius Barachel Buzites de cognatione Ram,
iratus est autem adversum Job,
eo quod justum esse se diceret coram Deo.
Porro adversum amicos ejus indignatus est,
eo quod non invenissent responsionem rationabilem,
sed * tantummodo condemnassent Job, * h. unde condemnassent Job.
d Igitur Eliu exspectavit Job loquentem:
eo quod seniores [d] se essent qui loquebantur.
Quum autem vidisset quod tres respondere
* non possent, * al. potuissent.
iratus est vehementer.

RESPONDENSQUE ELIU FILIUS BARACHEL

BUZITES, DIXIT:

JUnior sum tempore,
vos autem antiquiores,
idcirco demisso capite, veritus sum
indicare vobis * meam sententiam. * al. ad ign.
Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur,
& annorum multitudo doceret sapientiam.
Sed, ut video, Spiritus est in hominibus,
& inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.
Non sunt longævi sapientes,
nec senes intelligunt judicium.
Ideo dicam: Audite me,
ostendam vobis etiam ego meam * scientiam. * al. sapientiam.
Exspectavi enim sermones vestros,
audivi prudentiam vestram,
donec disceptaremini sermonibus
Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam:
sed, ut video, non est qui arguere possit Job,
& respondere ex vobis sermonibus ejus.
Ne * forte dicaris: Invenimus sapientiam, * h. forte diceretis.
Deus projecit eum, & non homo.
Nihil loquutus est mihi,
& ego non secundum sermones vestros respondebo illi.
Extimuerunt, * non responderunt ultra, * al. & non
abstuleruntque a se eloquia.
E Quoniam igitur exspectavi, & non sunt loquuti:
steterunt, nec responderunt ultra:
Respondebo & ego partem meam;
& ostendam scientiam meam.
Plenus sum enim sermonibus,
& coarctat me spiritus uteri mei.
En venter meus quasi mustum absque spiraculo,
quod lagunculas novas disrumpit.
Loquar, & respirabo paululum;
ape-

a Expuncta negandi particula: legit idem ms. *si dixerint viri &c.* magis ad Græcum τῶν LXX. nam Hebræus textus אם לא אמרו, *si non dixerunt &c.*

b Desiderantur in nonnullis Latinis editionibus hæc verba, quæ nec legisse videntur, aut certe neglexerunt, qui Jobum exposuere Santi Patres, Gregorius, Philippus, Beda, auctor Commentarii sub Hieronymi nomine, atque alii deinceps. In veteri tamen Vulgata ad modum inscriptionis extabant: *Et quieverunt verba Job.*

c Palatinus ms. *Helius*, & *Baraciel* constanter legit.

d Voculam *se* cum Vulgatis tacet Palatin. ms. quæ tamen in Hebræo sonat.

aperiam labia mea, & respondebo:
Non accipiam personam viri,
& Deum homini non æquabo.
Nescio enim quamdiu subsistam,
& si post modicum tollat me Factor meus.

Cap. 33. AUdi igitur, Job, eloquia mea,
& omnes sermones meos ausculta.
Ecce aperui os meum,
loquatur lingua mea in faucibus meis.
Simplici corde meo sermones mei,
& * sententiam labia mea puram loquentur. (* h. scientiam.)
B Spiritus Dei fecit me,
& spiraculum Omnipotentis vivificavit me.
Si potes, responde mihi,
& adversus faciem meam consiste.
Ecce, & me sicut & te fecit Deus,
& de eodem luto ego quoque formatus sum.
Verumtamen * miraculum meum non te terreat, (* h. timor meus.)
& eloquentia [a] mea non sit tibi gravis,
Dixisti ergo in auribus meis,
& vocem verborum [b] tuorum audivi:
Mundus sum ego, absque delicto immaculatus,
& non est iniquitas in me.
Quia querelas in me reperit,
ideo arbitratus est me inimicum sibi.
Posuit in nervo pedes meos,
custodivit omnes semitas meas.
Hoc est ergo, in quo non es justificatus:
D respondebo tibi, quia major sit Deus homine.
* Adversus eum contendis, (* h. Cur adversus.)
quod non ad omnia verba responderit tibi:
Semel loquitur Deus,
& secundo idipsum non repetit.
Per somnium in visione nocturna,
quando irruit sopor super homines,
& dormiunt in lectulo.
Tunc aperit aures virorum,
& erudiens eos instruit disciplina.
E Ut avertat hominem ab his quæ facit,
& liberet eum de superbia:
Eruens animam ejus a corruptione:
& vitam illius, ut non transeat in gladium.
Increpat quoque per dolorem in lectulo,
& omnia ossa ejus marcescere facit.
Abominabilis ei fit in vita sua panis
& animæ illius cibus ante desiderabilis.
Tabescet caro ejus;
F & ossa, quæ recta fuerant, nudabuntur,

A [c] Appropinquavit corruptioni anima ejus,
& vita illius mortiferis.
Si fuerit pro eo Angelus loquens * [d] unum de millibus, (* h. unus de mille.)
ut annuntiet hominis æquitatem:
Miserebitur ejus, & dicet: Libera eum,
* ut non descendat in corruptionem: (* al. & i)
inveni in quo ei propitier.
Consumta est caro ejus a suppliciis,
revertatur ad dies adolescentiæ suæ.
Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit:
B & videbit faciem ejus in jubilo,
& reddet homini justitiam suam.
Respiciet * homines, & dicet: Peccavi, (* al. homo)
& vere deliqui,
& ut eram dignus, non recepi.
Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.
Ecce, hæc omnia operatur Deus
tribus vicibus per singulos.
Ut revocet * animas eorum a corruptione, (* h. animam ejus.)
& illuminet lucem viventium.
C Attende Job, & audi me:
* & tace, dum ego * loquar. (* al. tac. & * al. loquor.)
Si autem habes quod loquaris, responde mihi,
loquere: volo enim, te apparere justum.
Quod si non habes, audi me:
tace, & docebo te sapientiam.

PRONUNTIANS ITAQUE ELIU,
ETIAM HÆC LOQUUTUS EST:

Cap. 34. AUdite, sapientes, verba mea,
& eruditi, auscultate me:
Auris enim verba probat,
& guttur escas gustu dijudicat.
Judicium eligamus nobis,
& inter nos * videamus quid sit melius. (* al. eligamus.)
Quia dixit Job: Justus sum,
& Deus subvertit judicium meum.
In judicando enim me, mendacium est:
violenta sagitta mea absque ullo peccato.
E Quis est vir, ut est Job,
qui bibit subsannationem quasi aquam,
Qui graditur cum operantibus iniquitatem,
& ambulat cum viris impiis?
Dixit enim: Non placebit vir Deo,
etiam si cucurrerit cum eo.
Ideo viri cordati audite me,
absit a Deo impietas,
& ab Omnipotente iniquitas.
F Opus enim hominis reddet ei,
& juxta vias singulorum restituet *. (* al. addit. ei)
Vere

[a] Hebræus habet ואכפי, *& manus mea*; sed videtur S. Interpres duobus distincte verbis legisse ואף פי, quæ quidem voces *eloquentiam meam* sonant, sive ad verbum, *& omnino os meum*.

[b] Pronomen *tuorum*, quod neque in Hebræo textu additur, rectissime Palatin. ms. ignorat.

[c] Iterum paulo rectius in futuro idem ms. legit, *Appropinquabit*.

[d] Reginæ ms. cum Colbertino Aniciensi penes Martian. *unus de millibus*.

A Vere enim Deus non condemnabit frustra,
nec Omnipotens subvertet judicium.
Quem constituit alium super terram?
aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?
Si direxerit ad eum cor suum,
spiritum illius & flatum ad se trahet.
Deficiet omnis caro simul,
& homo in cinerem revertetur.
Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur,
& ausculta vocem eloquii mei.
B Numquid qui non amat judicium, sanari potest:
& quomodo tu eum, qui justus est, in tantum condemnas?
Qui dicit regi, apostata:
qui vocat duces impios.
Qui non accipit personas principum:
nec * cognovit tyrannum, quum disceptaret contra pauperem: * al. cognominavit,
opus enim manuum ejus sunt * universi. * al. universa.
C Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt,
& auferent violentum absque manu.
Oculi enim ejus super vias hominum,
& omnes gressus eorum considerat.
Non sunt tenebræ, & non est umbra mortis,
ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.
Neque enim ultra in hominis potestate est,
ut veniat ad Deum in judicium.
Conteret multos innumerabiles,
& stare faciet alios pro eis.
D Novit enim opera eorum:
& idcirco inducet noctem, & conterentur.
Quasi impios percussit eos in loco videntium.
Qui quasi de industria recesserunt ab eo
& omnes vias ejus intelligere noluerunt.
Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni,
& audiret vocem pauperum.
E Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet?
ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum
& super gentem & super omnes homines?
Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.
Quia ergo ego loquutus sum ad Deum,
te quoque non prohibebo.
Si erravi, tu doce me:
si iniquitatem loquutus sum, ultra non addam.
F Numquid a te Deus expetet eam, quia displicuit tibi?

tu enim cepisti loqui, & non ego:
quod si quid nosti melius loquere.
Viri intelligentes loquantur mihi,
& vir sapiens audiat me.
Job * autem stulte loquutus est: * al. tac. autem.
& verba illius non sonant disciplinam,
Pater mi, probetur Job usque ad finem:
ne desinas in [a] hominibus * iniquitatis. [a]
Quia addit super peccata sua blasphemiam, * h. iniquitatem.
inter nos interim constringatur:
& tunc ad judicium * provocet sermonibus suis Deum. * h. & tunc multiplicet sermones suos ad Deum.

IGITUR ELIU HÆC RURSUM LOQUUTUS EST:

Numquid æqua tibi videtur tua cogitatio, Cap. 35
ut diceres: Justior Deo sum.
Dixisti enim: Non tibi placet quod rectum est:
vel quid tibi proderit, si ego peccavero?
Itaque ego respondebo sermonibus tuis
& amicis tuis tecum.
Suspice cælum & intuere,
& contemplare æthera quod altior te sit.
Si peccaveris, quid * ei nocebis? * al. eum.
& si multiplicatæ fuerint * iniquitates tuæ, quid facies contra eum? * h. errores tui.
Porro si juste egeris, quid donabis ei,
aut quid de manu tua accipiet?
* Homini, qui similis tui est, nocebit impietas tua. * h. Viro
& * filium hominis adjuvabit justitia tua. * al. Filius, & justitiam tuam.
Propter multitudinem calumniatorum clamabunt:
& ejulabunt propter vim brachii tyrannorum.
Et non dixit: Ubi est Deus, qui fecit me,
* qui dedit carmina in nocte? * h. dans.
Qui docet nos super jumenta terræ,
& super volucres cæli * erudit nos. * al. erudiet.
Ibi clamabunt, & non exaudiet,
propter superbiam malorum.
* Non ergo frustra audiet Deus, * h. Verumtamen.
& omnipotens singulorum caussas intuebitur,
* Etiam quum dixeris: Non considerat: * h. Etiam quia dixisti.
judicare coram illo, & exspecta eum.
Nunc enim non infert * furorem suum, * al. judicium.
nec ulciscitur scelus valde.
Ergo Job frustra aperit os suum,
& absque scientia verba multiplicat.

ADDENS QUOQUE ELIU, HÆC LOQUUTUS EST:

Sustine me paululum, & indicabo tibi: Cap. 36
adhuc enim habeo quod * pro Deo loquar. * al. pro Deo loquar.

Repe-

[a] Cum Vulgatis Reginæ ms. *ne desinas ab homine iniquitatis*. Hebr. ad verbum, *ad respondendum viris iniquitatis*.

* h. ſcientia mea.
Repetam * ſcientiam meam a principio, A
& operatorem meum probabo juſtum.
Vere enim abſque mendacio ſermones mei,
& perfecta ſcientia probabitur tibi.
* h. Qui corde potentes ſunt.
Deus * potentes non abjicit, quum & ipſe ſit potens.
Sed non ſalvat impios, & judicium pauperibus * tribuit.
* al. tribuet.
a
Non [a] * auferet a juſto oculos ſuos,
& reges in ſolio collocat in perpetuum,
& eriguntur.
* h. Non aufert a juſto oculos ſuos, & a regibus in ſolio collocat eos in perpetuum, & alii eriguntur.
Et ſi fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis: B
Indicabit eis opera eorum,
& ſcelera eorum, quia violenti fuerint.
Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat:
& loquetur, ut revertantur ab iniquitate:
Si audierint, & obſervaverint, complebunt dies ſuos in bono,
& annos ſuos in gloria:
Si autem non audierint, tranſibunt per gladium, C
& conſumentur in ſtultitia.
Simulatores & callidi provocant iram Dei,
neque clamabunt quum vincti fuerint.
Morietur in tempeſtate anima eorum,
& vita eorum inter effeminatos.
* al. eriget.
* Eripiet pauperem de anguſtia ſua,
& revelabit in tribulationem aurem ejus.
Igitur ſalvabit te de ore anguſto, D
* h. habente.
latiſſime, & non * habentis fundamentum ſubter ſe:
requies autem menſæ tuæ erit plena pinguedine.
Cauſſa tua quaſi impii judicata eſt,
cauſſam judiciumque recipies.
* h. temetipſum.
Non te ergo ſuperet ira, ut * aliquem opprimas:
nec multitudo donorum inclinet te.
* h tyrannidem tuam.
Depone * magnitudinem tuam abſque tribulatione, & omnes robuſtos fortitudine. E
Ne protrahas noctem,
ut aſcendant populi pro eis.
Cave ne declines ad iniquitatem:
* h. proſequutus. * al. tac. poſt.
hanc enim * cepiſti ſequi * poſt miſeriam.
Ecce, Deus excelſus in fortitudine ſua
& nullus ei ſimilis in legislatoribus.
* al. vias
Quis poterit ſcrutari * viam ejus?

aut quis [b] ei dicere: Operatus es iniquitatem? b
Memento quod ignores opus ejus,
de quo * cecinerunt viri.
* al. ceciderunt. * h. viderunt. * h. & homo intuebitur procul.
Omnes homines * vident eum,
* unuſquiſque intuetur procul.
Ecce, Deus magnus vincens ſcientiam noſtram:
numerus annorum ejus inæſtimabilis.
Qui aufert ſtillas pluviæ,
& effundit imbres ad inſtar gurgitum.
Qui de nubibus [c] fluunt, quæ prætexunt cuncta deſuper. c
Si voluerit extendere nubes quaſi tentorium ſuum,
Et fulgurare deſuper lumine ſuo,
cardines quoque maris operiet.
* Per hæc enim judicat populos, * h. Per ha...
& dat eſcas multis mortalibus.
In * manibus abſcondit lucem, * h. prop...
& præcipit ei, ut rurſus adveniat.
Annuntiat de ea amico ſuo,
quod poſſeſſio ejus ſit, & ad eam poſſit aſcendere.

Cap. 37.
Super hoc expavit cor meum,
& emotum eſt de loco ſuo.
Audite auditionem in terrore vocis ejus,
& * ſonum de ore illius procedentem. * h. meditationem.
Subter omnes cælos ipſa conſiderat,
& lumen illius ſuper * terminos terræ. * h. altitudinem.
Poſt eum rugiet ſonitus,
tonabit voce magnitudinis ſuæ;
& non inveſtigabitur, quum audita fuerit vox ejus.
Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter,
qui * facit magna & inſcrutabilia. * h. faciens
Qui præcipit nivi, ut deſcendat in terram,
& hyemis pluviis, & imbri fortitudinis ſuæ.
Qui in manu omnium hominum ſignat,
ut noverint ſinguli opera ſua.
Ingredietur beſtia latibulum,
& in antro ſuo morabitur.
Ab interioribus egredietur tempeſtas,
& ab * Arcturo frigus. * al. Aſtro.
Flante Deo, concreſcit gelu,
& rurſum latiſſimæ funduntur aquæ.
Frumentum deſiderat nubes,
& nubes ſpargunt lumen ſuum.
Quæ luſtrant per circuitum,
quoquumque eas voluntas gubernantis duxerit,
ad omne quod præceperit illis
ſuper

a Quod Scholiaſtes mavult in inſtanti *aufert*, Palatin quoque mſ. præfert.

b MS. Reginæ *quis* ÷ *poteſt* ÷ *dicere*, verbo *poteſt* quod & Vulgati præferunt libri, ad eum modum utrinque obelis jugulato. Palatinus, *Quis ei dicere potuit: Operatus &c.* Verum Hebræus neutrum habet, ac jure obelo verbum illud prænotatum eſt.

c In Reginæ mſ. *Qui de nubibus pluunt, aquæ prætexunt &c.* Scriptum fuiſſet, *quæ de nubibus &c.* nam & Hebræus pergit de nubibus dicere, *Quæ ſtillant pluvias &c.*

ſuper faciem orbis terrarum.
Sive in una tribu, ſive in terra ſua,
ſive in quoquumque loco miſericordiæ ſuæ
eas juſſerit inveniri.
Auſculta hæc, Job:
ſta, & conſidera mirabilia Dei.
Numquid ſcis quando præceperit Deus pluviis,
ut oſtenderent lucem nubium ejus?
Numquid noſti ſemitas nubium
magnas & perfectas * ſcientias? *al. ſcientia.*
Nonne veſtimenta tua calida ſunt,
quum perflata fuerit terra Auſtro?
Tu forſitan fabricatus es cum eo cælos
qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.
Oſtende nobis quid dicamus illi:
nos quippe involvimur tenebris.
Quis narrabit ei quæ loquor?
etiam ſi loquutus fuerit homo, devorabitur:
At nunc non vident lucem:
ſubito aer cogetur in nubes,
& ventus tranſiens fugabit eas.
Ab aquilone aurum venit,
& ad Deum formidoloſa laudatio.
* Digne eum invenire non poſſumus: *h. Omnipotens digne invenire eum non poſſumus.*
magnus fortitudine, & judicio, & juſtitia,
& enarrari non poteſt.
Ideo timebunt eum viri,
& non * audebunt contemplari omnes *h. & non contemplabitur omnes qui corde videntur eſſe ſapientes.*
qui ſibi videntur eſſe ſapientes.

RESPONDENS AUTEM DOMINUS * JOB DE TURBINE, DIXIT: *al. ad JOB.*

Cap. 38. QUis eſt iſte involvens ſententias
ſermonibus imperitis?
Accinge ſicut vir lumbos tuos:
interrogabo te, & reſponde mihi.
Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?
indica mihi ſi habes intelligentiam.
Quis poſuit menſuras ejus, ſi noſti?
vel quis tetendit ſuper eam lineam?
Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt?
aut quis demiſit lapidem angularem ejus?
Quum me laudarent ſimul aſtra matutina,
& jubilarent omnes filii Dei?
Quis concluſit oſtiis mare,
quando erumpebat quaſi de vulva procedens:
Quum ponerem nubem veſtimentum ejus,
& caligine illud quaſi pannis infantiæ obvolverem?
Circumdedi illud terminis meis,

A & poſui vectem, & oſtia:
Et dixi: Uſque huc venies, & non procedes amplius,
& hic confringes tumentes fluctus tuos.
Numquid poſt ortum tuum præcepiſti diluculo,
& oſtendiſti auroræ locum ſuum?
Et tenuiſti concutiens extrema terræ,
& excuſſiſti impios ex ea?
* Reſtituetur ut lutum ſignaculum, *h. Veſtietur.*
& ſtabit ſicut veſtimentum:
B Auferetur ab impiis lux ſua,
& brachium excelſum confringetur.
Numquid ingreſſus es profunda maris,
& in noviſſimis abyſſi deambulaſti?
Numquid apertæ tibi ſunt portæ mortis,
& oſtia tenebroſa vidiſti?
Numquid conſideraſti * latitudines terræ? *al. latitudinem.*
indica mihi, ſi noſti, omnia.
In qua via habitet lux,
& tenebrarum quis locus ſit:
Ut ducas * unumquodque ad terminos ſuos, *al. unumquemque.*
C & intelligas ſemitas domus ejus.
Sciebas tunc quod naſciturus eſſes?
& numerum dierum tuorum * noveras. *h. noſti.*
Numquid ingreſſus es theſauros nivis,
aut theſauros grandinis aſpexiſti?
Quæ præparavi in tempus * hoſtis, *al. hoſti.*
in diem pugnæ & belli?
Per quam viam ſpargitur lux,
dividitur * æſtus ſuper terram? *h. urens, id eſt, ventus.*
Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum,
D & viam ſonantis tonitrui.
Ut plueret ſuper terram abſque homine
in deſerto, ubi nullus mortalium commoratur.
Ut impleret inviam * & deſolatam, *al. tac. & deſolatam.*
& produceret herbas virentes?
Quis eſt pluviæ pater?
vel quis genuit ſtillas roris?
De cujus utero egreſſa eſt glacies?
& gelu de cælo quis genuit?
E In ſimilitudinem lapidis aquæ durantur,
& [a] facies abyſſi conſtringitur.
Numquid conjungere valebis micantes ſtellas * Pleiadas, *al. Plyades.*
aut gyrum Arcturi poteris diſſipare.
Numquid * producis * Luciferum in tempore ſuo, *al. produces. * h. aſtra.*
& veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis?
Numquid noſti ordinem cæli,
& pones rationem ejus in terra?
F Numquid elevabis in * nebula vocem tuam, *h. ad nubem.*
& impetus aquarum operiet te?
Num-

[a] Noſtri omnes mſſ. *& ſuperficies* &c. pro, *& facies* legunt.

Nunquid mittes fulgura, & ibunt,
& revertentia dicent tibi: Adsumus?
* h. ovorum. a Quis posuit in [a] visceribus * hominis sapientiam?
vel quis dedit gallo intelligentiam:
Quis enarrabit cælorum rationem,
& concentum cæli quis dormire faciet?
* h. funditur, Quando * fundebatur pulvis in terra,
* h. compingitur. & glebæ * compingebantur?
Numquid capies leænæ prædam,
& animam catulorum ejus implebis.
* al. speculis. Quando cubant in antris, & * in speculbus insidiantur?
Quis præparat corvo escam suam,
b quando pulli ejus clamant ad Deum,
vagantes, eo quod non habeant cibos?

Cap. 39. * al. biricum. NUmquid nosti tempus partus * ibicum in petris,
vel parturientes cervas observasti?
Dinumerasti menses conceptus earum,
& scisti tempus partus earum?
Incurvantur ad fœtum, & pariunt,
& rugitus emittunt.
Separantur filii earum,
pergunt ad pastum:
egrediuntur, & non revertuntur ad eas.
Quis dimisit onagrum liberum,
* h. erebeni. & vincula * [c] ejus quis solvit?
Cui dedi in solitudine domum,
c & tabernacula ejus in terra salsuginis.
Contemnit multitudinem civitatis,
* al. audivit. clamorem exactoris non * audit.
Circumspicit montes pascuæ suæ,
& virentia quæque perquirit.
Numquid volet rhinoceros servire tibi,
aut morabitur ad præsepe tuum?
Numquid alligabis rinocerota ad arandum loro tuo?
aut confringet glebas vallium post te?
Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus,
& derelinques ei labores tuos?
* h. Ciconiæ & milvi. Numquid credes ei quod sementem reddat tibi,
* h. derelinquit enim in terra ova sua, & in pulvere calefiunt? & aream tuam congreget?
Penna struthionum similis est pennis * herodii, & accipitris.
Quando * derelinquit in terra ova sua

A tu forsitan in pulvere * calefacies ea? * al. calefacis.
Obliviscitur quod pes conculcet ea,
aut bestiæ agri conterant.
Duratur ad filios suos quasi non sint sui,
frustra laboravit, nullo timore cogente.
Privavit enim eam Deus sapientia,
nec dedit illi intelligentiam.
Quum tempus fuerit, in altum alas erigit:
deridet equum & ascensorem ejus.
Numquid præbebis equo fortitudinem,
B aut * circumdabis collo ejus hinnitum? * h. aut induisti collum ejus cervicositate.
Numquid suscitabis eum quasi locustas?
gloria narium ejus terror.
Terram ungula fodit,
exsultat audacter:
in occursum pergit armatis.
Comtemnit pavorem, nec cecidit gladio.
Super ipsum sonabit pharetra,
vibrabit hasta & [d] clypeus. d
C Fervens & fremens * sorbet terram, * al. sub.
nec reputat tubæ sonare clangorem.
Ubi audierit buccinam, * dicet: Vah, * al dicit.
procul odoratur bellum,
exhortationem ducum, & ululatum exercitus.
Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter,
expandens [e] alas suas ad austrum? e
Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila,
& in arduis ponet nidum suum?
D In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur,
atque inaccessis rupibus.
Inde contemplantur escam,
& de longe oculi ejus prospiciunt.
Pulli ejus lambent sanguinem:
& ubiquumque cadaver fuerit, statim adest.

E * ET ADJECIT DOMINUS, * h. Et respondit Dominus ad Job, & dixit:

ET LOQUUTUS EST AD JOB:

NUmquid qui contendit cum * Deo, tam facile conquiescit? * h. Omnipotente
utique qui arguit Deum, debet respondere ei.

[a] Quod notat Scholiastes, *pro in visceribus hominis*, in Hebræo esse, *in visceribus ovorum*, unam textus vocem hanc haber בטחות, quæ heic quidem *præcordia* magis placeret interpretari cum Aben Ezra, quam ut alibi *renes*, quod cordi, non renibus sapientia insideat. Cæterum quidquid coopertum est atque absconditum, atque adeo has ipsas penitissimas corporis partes notat, nec nisi ex ejus significationis analogia opinor, ad ovorum intima significanda posse deduci. Vide Martianæi ad notationem.

[b] Rectius videri possit legere cum Sixti V. Editione paucisque aliis Vulgatis libris Palatinus ms. *vagientes* pro *vagantes*: cum vagire quidem suo utcunque modo, minime vero vagari possint corvorum pulli implumes, & parentum ope destituti. Nihilosecius & Hebræus יתעו, & Græcus *πλανώμενοι*, *vagantes* scriptum a S. Interprete evincunt. Puta autem in ipso *vagantes* nido dici.

[c] Malim hanc putare Vocem vitio librariorum corruptam, qua voluit Scholiastes, ערוד, Hebræum nomen repræsentare, aut ejusdem significatus esse cum פרא dicere: scripseritque adeo *erod peri*. Vid. Martian.

[d] Quod hic Hebræus præfert nomen, כידון, potius *lanceam* sonat, quam *clypeum*.

[e] Plus habent nostri mss. *expandens expandit alas &c.* Mox unus Reginæ, *Aut ad præceptum tuum &c.*

RESPONDENS AUTEM JOB DOMINO, DIXIT:

* h. Qui vilis sum respondere quid possum?

QUi * leviter loquutus sum, respondere quid possum?
manum meam ponam super os meum.
Unum loquutus sum, quod utinam non dixissem;
& * alterum, quibus ultra non addam.

* h. duo.

RESPONDENS AUTEM DOMINUS Job DE TURBINE DIXIT:

Cap. 40.

ACcinge sicut vir lumbos tuos:
interrogabo te, & indica mihi.
Numquid irritum facies judicium meum:
& condemnabis me, ut tu justificeris?
Et si habes brachium sicut Deus,
& si voce simili tonas?
Circumda tibi decorem,
& in sublime erigere, & esto gloriosus,
& speciosis induere vestibus.
Disperge superbos furore tuo,
& respiciens omnem arrogantem humilia.
Respice cunctos superbos, & confunde eos,
& contere impios in loco suo.
Absconde eos in pulvere simul,
& facies eorum demerge in foveam:
Et ego confitebor quod salvare te possit dextera tua.
Ecce, Behemoth, quem feci tecum,
fœnum quasi bos comedet.
Fortitudo ejus in lumbis ejus,
& virtus illius in umbilico ventris ejus.
* Stringit caudam suam quasi cedrum,
nervi testiculorum ejus perplexi sunt.

* al. constringit.

Ossa ejus velut fistulæ æris,
cartilago illius quasi laminæ ferreæ.
Ipse principium est viarum Dei,
qui fecit eum, applicabit gladium * ejus.

* h. suum

Huic montes herbas ferunt:
omnes bestiæ agri ludent ibi.
Sub umbra dormit
in secreto calami, & in locis humentibus.
Protegunt umbræ umbram ejus,
* circumdabunt eum salices torrentis.

* h. circ...

Ecce, absorbebit fluvium, & non * mirabitur:
habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus

* h. & non festinabit.

In oculis ejus quasi hamo capiet eum,
& in sudibus perforabit nares ejus.
An extrahere poteris Leviathan hamo,
& fune ligabis linguam ejus?

A Numquid pones circulum in naribus ejus,
* & armilla perforabis maxillam ejus?

* al. aut.

Numquid multiplicabit ad te preces,
aut loquetur tibi mollia?
Numquid feriet tecum pactum,
& accipies eum servum sempiternum?
Numquid illudes ei quasi * avi,
aut ligabis * cum * ancillis tuis?

* h. passeri
* al. eum.
* h. puellis.

Concident eum amici,
divident eum negotiatores?
Numquid implebis * sagenas pelle ejus,
B & gurgustium piscium capite illius?

* h. tabernacula.

Pone super eum manum tuam:
memento belli, nec ultra addas * loqui.)

* h. N...

Ecce, spes ejus frustrabitur eum,
& videntibus cunctis præcipitabitur.
NOn quasi crudelis suscitabo eum?
quis enim resistere * potest vultui meo?
C Quis ante dedit mihi, * ut reddam ei
omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt.

* h. &.

Non parcam ei,
& verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.
Quis revelabit faciem indumenti ejus?
& in medium oris ejus quis intrabit?
Portas vultus ejus quis aperiet?
per gyrum dentium ejus formido.
Corpus illius quasi scuta fusilia,
compactum squamis se prementibus.
D Una uni conjungitur,
& ne spiraculum quidem incedit per eas:
Una alteri adhærebit,
& tenentes se nequaquam separabuntur.
Sternutatio ejus splendor * ignis,
& oculi ejus, ut palpebræ diluculi.

* h. l...nis.

De ore ejus lampades procedunt,
sicut tedæ ignis accensæ.
De naribus ejus procedit fumus,
sicut ollæ succensæ * atque ferventis.

* al. ...

E Halitus ejus * prunas ardere facit,
& flamma de ore ejus egreditur.

* h. pru... at ...

In collo ejus morabitur fortitudo,
& faciem ejus præcedit * egestas.

* h. ...

Membra carnium ejus cohærentia sibi,
mittet * contra eum fulmina,
& ad locum alium non * ferentur.

* h. super eum.
* h. feretur.

Cor ejus indurabitur quasi lapis,
& stringetur quasi malleatoris * incus.
Quum sublatus fuerit, timebunt * angeli,
& territi purgabuntur.

* al. incudo.
* h. dii.

F Quumque apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit,
neque hasta, neque thorax.
Reputabit enim quasi paleas ferrum,
& quasi lignum putridum, æs.
Non fugabit eum vir sagittarius,
in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.

Quasi

Quasi stipulam æstimabit malleum,
& * deridebit vibrantem hastam. *al. derisit.
Sub ipso * erunt radii solis, * h. Non habet, erunt.
sternet sibi aurum quasi lutum.
Fervescere faciet quasi ollam profundum,
mare ponet quasi quum unguenta bulliunt.
Post eum lucebit semita,
æstimabit abyssum quasi senescentem.
Non est super terram * potestas, quæ comparetur ei; * h. super terram quod comparetur.
qui factus est, ut nullum timeret.
Omne sublime videt,
ipse est rex super universos filios * superbiæ. * h....

RESPONDENS AUTEM JOB DOMINO, DIXIT:

Cap. 42.

SCio quia omnia potes,
& nulla te latet cogitatio.
Quis est iste, qui celat consilium absque scientia?
ideo insipienter loquutus sum,
& quæ ultra modum excederent scientiam meam.
Audi, & ego loquar:
interrogabo [a] te, & responde mihi.
Auditu auris audivi te,
nunc autem oculus meus videt te.
Idcirco ipse me reprehendo,
& ago pœnitentiam in favilla & cinere.

* POSTQUAM AUTEM LOQUUTUS EST DOMINUS VERBA HÆC AD JOB, dixit ad Eliphaz Themaniten [b]:

* h. Et fuit postquam.

IRatus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis loquuti coram me rectum, sicut servus meus Job. Sumite igitur vobis septem tauros, A & septem arietes, & ite ad servum meum Job, & offerte holocaustum pro vobis: Job autem servus meus orabit pro vobis: faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia: neque enim loquuti estis ad me recta, sicut servus meus Job.

ABIERUNT ERGO ELIPHAZ THEMANITES, ET BALDAD SUITES, ET SOPHAR NAAMATHITES,

B ET fecerunt sicut loquutus fuerat * ad eos Dominus, & suscepit Dominus faciem Job. Dominus quoque conversus est ad * pœnitentiam Job, quum oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia quæquumque fuerant Job, duplicia. Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti qui noverant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo ejus: & moverunt super C eum caput, & consolati sunt eum super omni malo quod intulerat Dominus super eum: & dederunt ei, unusquisque ovem unam, & inaurem auream unam. Dominus autem benedixit novissimis Job magis quam principio ejus. Et facta sunt ei quattuordecim millia ovium, & sex millia camelorum, & mille juga boum, & mille asinæ. Et fuerunt ei septem filii, & filiæ tres. Et vocavit nomen unius Diem, & nomen secundæ * Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibii. Non D sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filiæ Job in universa terra: deditque eis pater suus hæreditatem inter fratres earum. Vixit autem Job post hæc, centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum usque ad quartam generationem, & mortuus est senex & plenus dierum.

* al. tac. ad eos.
* h. Dominus quoque convertit captivitatem.
* al. Cassiam.

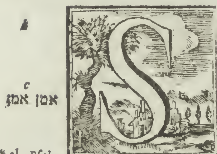
Explicit Liber Job [c].

[a] Nostri mss. *& ostende mihi*, propius Hebræo verbo והורִיעֵנִי.
[b] Notatum in Reginæ ms. majoribus literis ex Minio: HIC PROSA ORATIO INCIPIT.
[c] Addit nec frustra Palatinus codex, *secundum Hebræum*. Sunt enim alii mss. qui hanc ipsam Hieronymianam Jobi versionem continent, quos inter unus S. Sergii Juliomagensis, satis antiquus ac probæ notæ a P. Calmeto inspectus, ac subdunt in calce veterem illam additionem, in qua de Jobi, aut Jobabi genealogia ab Esau differitur, quam additionem ipse Hieronymus in Quæst. in Gen. respuit ea præcipue de caussa, quod in Hebraicis codicibus non habeatur.

INCIPIT PRÆFATIO S. EUSEBII HIERONYMI IN LIBRUM [a] PSALMORUM

JUXTA HEBRAICAM VERITATEM

EUSEBIUS HIERONYMUS SOPHRONIO SUO, S.

Cio quosdam putare Psalterium in quinque libros esse divisum [b], ut ubiquumque apud Septuaginta Interpretes scriptum est, γένοιτο γένοιτο, id est, *fiat fiat* finis librum sit, [c] pro quo in Hebræo legitur: AMEN AMEN. Nos autem Hebræorum auctoritatem sequuti, & maxime Apostolorum, qui semper in novo Testamento Psalmorum librum nominant, unum volumen asserimus. * Psalmos quoque omnes eorum testamur auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, & Idithun, filiorum Core, Eman * Ezrahitæ, Moisi & Salomonis, & reliquorum, quos Ezras * uno volumine comprehendit. Si Enim AMEM, pro quo Aquila transtulit πεπιστωμένως, [d] in fine tantummodo librorum poneretur, & non interdum, aut in exordio, aut in calce sermonis, sive sententiæ, nunquam & Salvator in Evangelio loqueretur: *Amen amen dico vobis*; & Pauli epistolæ in medio illud opere continerent. Moses quoque & Jeremias, & cæ-

c אמן אמן

* al. Psalmosque.

* al. Israelitæ.

* al. primo

אמן d

a Hunc librum ad quattuor vetustissimos optimæque notæ codices mss. exegimus, quorum duo olim Reginæ Svecorum numeris prænotantur II. & 1286. tertius Vaticanæ ipsius Bibliothecæ numerum obtinet 134. quartus, atque is demum reliquis fere præstantior Cisterciensis est olim Nonantulani asceterii, nunc S. Crucis in Jerusalem de Urbe sub num. 104. Sed quod hanc spectat ipsam Hieron. Præfationem, sive Epistolam ad Sophronium, alios præterea multos ex Italiæ Bibliothecis in consilium adhibuimus.

b Hebræorum hanc fuisse præ cæteris consuetudinem. Psalterium in quinque partes, sive libros tribuendi, tum ex veterum Patrum testimoniis accepimus, tum ab ipsa Hebræi codicis partitione, ubi minoribus literis ספר שני *liber secundus*, post Psalmum XLII. & ספר שלישי *liber tertius*, post Psalm. LXXII. & רביעי, *quartus*, a Psalmo XC. denique & חמשי, *quintus* a CVII. inscribitur. Cum vero Hieronymus, qui divisionem hanc respuit, Hebræos ipsos auctores se habere mox dicat, non recutitam eam gentem, & synagogæ magistros eo arbitror nomine designasse, ut vulgo hactenus existimatum est; sed veteres ex Hebræis prognatos Interpretes, quos præsto habebat in Hexaplis, Aquilam puta, Symmachum, Theodotionem, atque alios, qui Hebreum textum contentiose magis sunt interpretati, quosque adeo τοῖς LXX. voluit opponere. Ipsum quoque Hexaplare Hebræum exemplar in mente habuerit, in quo nulla erat distinctionis nota, quod Origenes in Fragmento apud Montfauconium in Hexaplis testatur, ἐν μέντοι τῷ Ἑβραϊκῷ ἑνὶ τῶν Ψαλμῶν ἀριθμὸς παράκειται. Alioquin ita certo ab Hebræis, eorumque codice partitionem illam derivant veteres Patres, Gregorius Nyssenus, Epiphanius, Ambrosius, aliique multi, ut nihil ea de re dubium videatur, & in Hebraicis de nomine exemplaribus sui temporis servatam Eusebius Præfatione in Psalm. testetur. Ac licet sua etiam probabilitate non careat, quod alii autumant, inter ipsos olim Hebræos disputatum in utramque partem, ut essent ex iis, qui eam divisionem rejicerent; nihilominus haud recte putabunt S. Doctorem ad ejus gentis provocasse auctoritatem, quorum erat aut sibi maximam partem contraria, aut sane incerta sententia. Denique haud scio, qua tandem alia ratione possit S. Pater, vel cum rei veritate convenire, vel ab apertæ antilogiæ culpa defendi, qualis illa est in Epist. XXVI. ad Marcellam num. 3. *in quinque volumina Psalterium apud Hebræos divisum est:* Et Epistola CXL. ad Cyprianum num. 4. *Ajunt Hebræi uno Psalmorum volumine quinque libros contineri* &c. constabit vero optime sibi in ista, quam diximus, ejus vocabuli diversa acceptione, & si Hebræos hic Interpretes opponi Septuaginta Interpretibus, eorumque præferri putes auctoritatem, utraque salva res erit. Cæterum hinc quoque apparet, quam longe a vero aberret Cassiodorus, qui divisionem istam Psalmorum in quinque libros Hieronymo utpote Auctori tribuit.

c Vatic. ms. *pro eo quod legitur* &c.

d Interserit heic idem ms. corrupta verba. *nec sictanent*, puto ut Latinis literis *pepistomenos*, iterum repræsentaret: *ponitur* quoque legit pro *poneretur*.

& cæteri in hunc modum multos haberent libros, qui in mediis voluminibus suis, AMEN, frequenter interserunt. Sed & numerus viginti duorum Hebraicorum librorum, & mysterium ejusdem numeri commutabitur. Nam & titulus ipse Hebraicus, SEPHAR THALLIM, quod interpretatur, *volumen hymnorum*, Apostolicæ auctoritati congruens, non plures libros, sed unum volumen ostendit. Quia igitur nuper cum Hebræo disputans, quædam pro Domino Salvatore de Psalmis testimonia protulisti, volensque ille te *a* illudere, per sermones pene singulos asserebat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta Interpretibus opponebas, studiosissime postulasti, ut post Aquilam & Symmachum & Theodotionem, novam editionem Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis Interpretum varietate turbari, & * amore quo laberis, vel translatione, vel judicio meo esse contentum. Unde impulsus a te, *b* cui & quæ possum, debeo, & quæ non possum, rursum me obtrectatorum latratibus tradidi, maluique te vires potius meas, quam voluntatem in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, & multos hujus operis testes citabo, me nihil dumtaxat *c* scientem de Hebraica veritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum, & liquido pervidebis, me ab æmulis frustra lacerari, qui malunt contemnere *d* videri præclara, quam discere. Perversissimi homines. Nam cum semper novas expetant voluptates, & gulæ eorum vicina maria non sufficiant: cur in solo studio Scripturarum, veteri sapore contenti sunt? Nec hoc dico, quo *e* præcessores meos mordeam, aut quidquam de his arbitrer detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dederim; sed quod aliud sit in Ecclesiis Christo credentium Psalmos legere, aliud Judæis singula verba calumniantibus respondere. Quod opusculum meum, si in Græcum (ut polliceris) transtuleris, *f* ἀντιφιλονείκων τοῖς κατασύρουσιν, & imperitiæ

אמן

ספר תהלים

* al. amorem tuum

a Unus Reginæ mf. cum Vaticano *eludere*.

b Ita ad alterius vetustissimi Reginæ mf. & ad veteris editionis an. 1496. fidem locum hunc restituimus. Nullo autem ferme sensu cum alii libri, tum Martian. legerat, *cui & quæ possum, negare non possum*. Verbum *debeo* Vaticanus quoque mf. agnoscit, tametsi tantum legat, *cui & non possum debeo*, verbis, *& quæ possum* prætermissis. Alia ex parte pro vocibus, *debeo & quæ*, duo alii e nostris mss. cum editis libris *negare*, eo quo diximus, sensu legunt. Malim itaque concurrentibus pro virili parte singulis codicibus, perfectius multo locum ita restitui, *cui & quæ possum debeo: & quæ non possum negare non possum*. Pronum nempe est suspicari, earumdem occursu vocum solenni errore deceptos amanuenses, alterum ὁμοιοτέλευτον prætermisisse. Nihilominus congruo æque sensu, & utroque retento verbo, legitur in Apologia contra Ruffinum secunda num. 30. ubi postremam hanc suæ Præfationis partem recognoscit S. Pater, *cui & quæ non possum, negare non debeo*, eaque fortasse est reliquis præferenda lectio. Denique nec male habet antiquissimus Reginæ liber, *cui & quæ non possum, negare non possum* &c.

c In veteri dudum laudata Editione, *nihil dumtaxat sententiæ*, pro *scientem*. Quæ quidem lectio incommoda ipsa quoque non est; fortasse autem & verior videri nonnullis possit, qui Hieronymianam interpretandi rationem ac modum, idest non verbum e verbo, sed sensum e sensu, innui velint. Verum obstat geminus huic locus in Prologo Galeato, ubi de sua ipse conscientia loquens, *Mihi*, inquit, *omnino CONSCIUS non sum, me aliquid de Hebraica veritate mutasse*.

d Fortasse rectius legendum est, *contemnere & invidere* &c. pro *videri*. Paria his tamen habet S. Pater in Prologis ad versionem Psalmorum ex Græco, & ad librum Paralipomenon. Sententiam autem videtur a Plinio accepisse.

e Restituimus *præcessores*, quod mss. libri omnes, atque editi vetustiores præferunt. Antea erat, *prædecessores*.

f Vix dictu est, quam in hoc loco restituendo pro suo quisque ingenio laboraverint homines doctissimi, ab exposita primum per Benedictinum Editorem Græca mss. codicum lectione ad hanc usque diem: priores enim Editores & Critici, Græca paulo corruptiora elementa heic loci quid essent, & quid sibi vellent non assequunti, penitus prætermiserunt. Postquam vero lecta utcumque fuerunt a Martianæo, atque aliquo tandem Latino sensu donata, cum nec Græce tamen satis recte haberent, Latine, conati sunt æque alii infeliciter: ut post variam hominum contentionem quid significarent, incerties propemodum esset quam antea. Se ait ille invenisse in vetustioribus scriptum, ΑΝΤΙΦΑΟΝΙΚΩΝ ΤΟ-ΒΑΙΑ CΥΡΟΥCΙΝ, quæ legi posse docet, ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσιν, ac reddi, *coram palmis ramos palmæ trahunt*. Ut sensus sit, si opusculum meum in Græcum transtuleris, & imperitiæ meæ doctissimos viros testes facere volueris, non secus facies, quam illi, qui ante arbores ramusculos afferunt: unde merito dicam tibi illud Horatianum, *In silvam ne ligna feras*. Quam vero falsa ea sit lectio, quamque ipsa incongrua, atque absurda sententia, ex his, quæ mox explicanda sunt, ne in ea confutanda perdamus operam, plane constabit. Quamquam in hoc minus peccatum velim a Martianæo, damusque ultro veniam, si in perquam difficili conjungenda atque explananda sententia deceptus est. Illud magis improbandum, quod ea ipsa verba, quæ sibi optime cohærere videbantur, vetuit in textum recipi, ac levibus

tiæ meæ doctiſſimos * quoque viros teſtes facere volueris, dicam tibi illud Horatianum: *In ſilvam ne ligna feras*. Niſi quod hoc habebo ſolamen, ſi in labore communi intelligam, mihi & laudem, & vituperationem tecum eſſe communem. Valere te in Domino * Jeſu cupio, & meminiſſe mei.

* al. *quoſque.*

* al. tac. *Jeſu.*

EXPLICIT PRÆFATIO.

vibus ſane de cauſſis, puta quod perfectus orationis ſenſus abſque illis ſit, tum quia duo codices mſſ ſuppetebant, unus Sorbonicus, alter Vaticanus, a quibus voces illæ aberant, temere repudiavit. Enimvero ſiquimſſ. iis carent, nemo non intelligit, librarii alicujus Latini hanc fuiſſe culpam, qui Græca ſibi ignota vocabula prætermiſit: nam fieri vix potuit, ut in pleriſque aliis exemplaribus, atque iis & longe vetuſtioris ætatis, & melioris notæ, ea perperam de ſuo quis addiderit. Id porro ipſum, quod etiam ſine verbis illis perfecta conſtet ſententia, in cauſſa fuit imperito ſcribæ, ut quæ minus intelligebat, tutius prætermitteret: atque alia ex parte magis evincit, non eſſe illa e gloſſatoris profecta ingenio, quæ nihil opus fuerat ſupplere. Sunt igitur quam quæ maxime Hieronymiana, quæ repudiare poſt tot exemplarium auctoritatem non licebat. Verum de recta eorum lectione ac ſenſu inquirendum eſt. Nuper alius de Benedictinorum grege Martinus, ita Græca legit, ut neſcio quid de *Syrorum Cenopæo* dictum velit, & perſuadere vulgo multis conetur, nobiſque dicam prout eſt hominis ingenium, imperitiæ impingat. Librum ejus olim nos ante annos fere decem oculis luſtravimus quem cum nec teruntii faceremus, adnotare quid ejus eſſet ſtupiditatis omiſimus. Clericus Artis Criticæ Parte III. Sect. I. cap. 14 docturum id ſe, ſatis conſiderter pronunciat, atque uno verbo interpretaturum quod Pariſienſes Benedictini aſſequi non potuerunt. Attamen (quod operæ pretium fuiſſet) ne literula quidem una ab eorum lectione in Græco mutata, vertendum tantum ait, *pro dactylis, ramos trahentibus:* quod egregium in hoc loco ſenſum habere contendit, ſiquidem obſcure atque eleganter Hieronymus illudit Græcis, qui verſionem tantum LXX. Interpretum hujus libri legebant, quam tacite confert ramis fructu deſtitutis, quales ſunt rami palmarum, Hebraicam vero veritatem *fructui*, quem dum Græci ſe decerpere putabant, fruſtra erant, & ſteriles dumtaxat ramos vellebant. Hac tota ejus ratiocinatio eſt, quam ex Plinii lib. 12. cap. 4. teſtimonio de palmæ natura, quæ pomum fert in cacumine, non inter folia, inſultando exaggerat. Repoſuit vero Martianæus, ſuam conatus defendere multis verbis interpretationem, certe quanta potuit animoſitate, atque in adverſarium contumelia. Tum nugari ceptum eſt magis, atque ut ſemel dicam, Andabatarum inter eos more pugnatum eſt. Alii, qui ſtudio partium pugnæ ſucceſſerunt, (longum enim eſt heic ſingulos recenſere) præcipue vero qui Ephemerides literarias ſcribunt, Latinum ſenſum nunc uno, nunc altero ſubſtituto verbo, ad præconceptam opinionem trahere atque explicare conati ſunt. Nemo unus de refigenda Græca lectione cogitavit, quam tamen, ut recepta pridem erat, obſcuram ſententiam reddere, ipſi non diffitebantur; immo ſi attentius ad S. Doctoris exegiſſent contextum ac mentem, fere abſurdam, ac minime cohærentem inveniſſent. Tentanda igitur fuit Græca ſcriptura, & inveſtiganda in antiquioribus mſſ. vera ex corruptis ipſis junctiſque varie elementis lectio. Qua in re ſi nobis e ſententia ſucceſſerit, tute Lector, judicabis, atque uno judicio ſi reſtitutionem noſtram probaveris, aliorum, ne iis confutandis longiores ſimus, conjecturas explodes. Jam vero e quindecim mſſ quos conſuluimus, quique pari omnes conſenſu, tametſi paulo corruptius, literas eas Græcas retinent, duo, quorum alter Reginæ Suecorum ſub num. 11. laudatus, atque unciali charactere perſcriptus habet:

I IC
ANTIΦλONIKωNTO BλIλ CYPOYCIN: alter quem diximus S. Crucis in Jeruſalem de Urbe, nec ſane multo ſequioris ætatis aut notæ, ANTIΦIΛONIKON. TOICΛIΛ CYPOYCIN. His facem præferentibus, ſtatim eluxit menti ſenſus, atque is ſane perſpicuus atque elegantiſſimus, quem S. ipſe Pater intendit. priorem itaque dictionem ἀντιφιλονεικῶν uno verbo accepimus, vix una literula a mſſ. tramite recedentes. Alteram quoque voculam τοῖς, iidem mſſ. ſuffecerunt: tantum nos a reliquis elementis articulum ſejunximus. Reſtabant ΛIΛ aut BΛIΛ, & σύρουσιν, quæ rurſum in unam compingenda vocem intelleximus, καταςύρουσιν. Mutavimus autem literas BΛIΛ in KATA, tum recto cogente ſenſu, tum ipſa literarum ſimilitudine ac ductu; ſciunt enim qui veteres libros tractarunt, B pro K, & Λ pro A, denique I pro T, tranſverſa ſuperne lineola oculos effugiente, a Latinis præcipue amanuenſibus ſæpe ſæpius confundi. Hinc porro iſtæc exſurgit in Latino ſententia: *contentioſe (ſive exemplarium contentione) reponens iis qui detrahunt.* Nempe ita ἀντιφιλονεικεῖν verbum ſonat, contentione alicujus rei adverſario obſiſtere ac repugnare: & καταςύρειν detrahere, quod nemo ignorat, & apud Lexicographos paſſim obvia prebent exempla. Vide, ſi lubet S. ipſum Doctorem in Commentar. in Epiſt. ad Galatas cap. 5. v. 21. Senſus ad orationis ſeriem ſic habet: Si opuſculum meum, Sophroni, in Græcum tranſtuleris, ut ejus ex Hebræo verſionis contentione, Græcis, & qui Græcorum LXX. Interpretum obtentu, mihi detrahunt, reponas: & doctiſſimos quoque ex his imperitiæ meæ teſtes facere volueris, dicam tibi illud Horatianum &c. Cum ſcilicet plus nimio ſit Græcorum Interpretum, nihil in ea lingua verſionem iſtam recoquere eſt opus. Nimirum & Venuſinum Poetam Græce verſus molientem dehortatus in ſomniis eſt Romulus, Satyr. X. quod plus ſatis Poetarum eſſet apud Græcos:

in ſilvam ne ligna feras. inſanius, ac ſi
Græcorum magnas malis implere catervas.

Nihil heic palmarum, aut dactyli, ramorum, aut fructuum: nulla ejus, quod nuſquam fuit, proverbii apud Hieronymum mentio.

INCIPIT
LIBER PSALMORUM.

I. BEatus vir qui non abiit in consilio impiorum, A
& in via peccatorum non stetit,
& in cathedra derisorum non sedit.
a Sed in lege Domini [a] voluntas ejus,
& in lege ejus meditabitur die ac nocte.
b Et erit tanquam [b] lignum transplantatum
* h. rivulos. juxta * rivos aquarum,
c quod [c] fructum suum dabit in tempore suo.
*al. *fluent.* Et folium ejus non * defluet,
& omne quod fecerit prosperabitur.
Non sic impii,
sed tamquam pulvis quem projicit ventus.
Propterea non resurgent impii in judicio,
neque peccatores in congregatione justorum.
Quoniam novit Dominus viam justorum,
*al. *iter.* & * via impiorum peribit.

II. * h. turbabuntur. Quare * [d] turbantur gentes,
* h. plebes. & * tribus meditabuntur inania?
d Consurgent reges terræ, & principes tractabunt pariter
adversus Dominum, & adversus Christum ejus.
Disrumpamus vincula eorum,
& projiciamus a nobis laqueos eorum.
Habitator cæli ridebit,
Dominus subsannabit eos.
Tunc loquetur ad eos in ira sua,
& in furore suo conturbabit eos.
*h. unxi. Ego autem * [e] orditus sum regem meum
e super Sion montem sanctum meum. D
* h. Narrabo. * Annuntiabo Dei præceptum,
Dominus dixit ad me: Filius meus es tu,
ego hodie genui te,
Postula a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam,
& possessionem tuam terminos terræ.
Pasces eos in virga ferrea,
ut vas figuli conteres eos.
Nunc ergo reges intelligite,
erudimini judices terræ.
Servite Domino in timore,
& exsultate [f] in tremore. f
Adorate [g] pure g
ne forte irascatur, & pereatis de via.
Quum exarserit post paululum furor ejus, B
beati omnes qui sperant in eum.

PSALMUS [h] DAVID QUUM FUGERET h
A FACIE ABSALON FILII SUI.

DOmine [i] quare multiplicati sunt hostes mei. III. i
multi consurgunt * adversum me. * al. *contra.*
Multi dicunt animæ meæ,
non est salus huic in Deo. SEMPER. C
Tu autem, Domine, clypeus circa me,
gloria mea & exaltans caput meum.
Voce mea ad Dominum clamabo,
& exaudiet me de monte sancto suo.
SEMPER.
Ego dormivi, & soporatus sum:
evigilavi, quia Dominus sustentavit me.
Non timebo millia populi, quæ circumdederunt me.
Surge Domine, salvum me fac, Deus meus,
quia percussisti omnium inimicorum meorum maxillam,
dentes impiorum confregisti.
Domini est salus,
super populum [k] tuum benedictio tua. k
SEMPER.

VI-

[a] Cisterciens. ms. interserit *fuit*, quod tacet Hebræus textus verbum.

[b] Quæ deinceps occurrunt margini adposita Scholia cum *h.* nota, e suis ut vocat, Canonis Hebraicæ veritatis mss. exemplaribus Martianæus descripsit.

[c] Iterum Cisterciens. ms. *tamquam arbor transplantata*, & cohærenter, *qua fructum &c.* Sequitur cum vetustissimo Reginæ ms. atque ipso Scholiaste, *juxta rivulos &c*

[d] Quod mavult Scholiastes *turbabuntur*, nostri quoque mss. præferunt.

[e] Heic quoque juxta Scholiastem *unxi* habent mss. nostri pro *orditus*: & mox *sanctum suum* pro *meum* legunt, Hebræo tamen contradicente.

[f] Interserit Cisterciens. ms. *ei* voculam.

[g] Sic ipse olim legit S. Augustinus in Speculo, ubi Hieronymianam hanc ex Hebræo translationem diligentissime sequitur. Recolendus porro ad hunc locum S. ipse Interpres in Apologia contra Ruffinum lib. 1. num. 19.

[h] In Cisterciensi ms. *Canticum* inscribitur. Tum in Regio *Abessalon* scriptum est pro *Absalon*.

[i] Iterum in Cisterciensi, *Domine, quid grandes sunt &c.* Hebræus מה־רבו.

[k] Tacet Cisterciens. ms. *tuum*: alter vero Reginæ subsequentes voces, *benedictio tua*.

VICTORI IN PSALMIS A
* CANTICUM DAVID.

a h. Psalmus.

IV. INvocantem me exaudi me, Deus justitiæ meæ,
in tribulatione dilatasti mihi:
Miserere mei,
& exaudi orationem meam.
Filii viri usquequo * inclyti mei ignominiose
(* h. gloria mea.)
diligitis vanitatem quærentes mendacium. SEMPER.
Et cognoscite quoniam mirabilem * reddidit Dominus * sanctum suum,
(*al. reddet. *h. misericordem.)
Dominus exaudiet quum clamavero ad eum.
Irascimini & nolite peccare,
loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra,
& tacete. SEMPER.
Sacrificate sacrificium justitiæ,
& fidite in Domino.
Multi dicunt, quis ostendit nobis bonum?
leva super nos lucem vultus tui, Domine.
Dedisti lætitiam in corde meo,
a a tempore frumentum & vinum eorum multiplicata sunt;
In pace simul requiescam & dormiam,
quia tu, Domine, specialiter securum habitare fecisti me.

VICTORI b SUPER HÆREDITATIBUS.
* CANTICUM DAVID.

(* h. Psalmus.)

V. VErba mea auribus percipe, Domine,
intellige * murmur meum.
(* h. meditationem meam.)
Adverte ad c vocem clamoris mei
rex meus & Deus meus,
quia te deprecor.
Domine, mane audies vocem meam,
mane præparabor ad te, & contemplabor. d
Quoniam non Deus volens * iniquitatem tu,
(* h. impietatem.)
nec habitabit juxta te malignus.
Non stabunt iniqui in conspectu oculorum tuorum,
odisti omnes operantes iniquitatem.
Perdes loquentes mendacium,
virum sanguinum & dolosum
abominabitur Dominus.
Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ
introibo * domum tuam,
(* al. ad h.)
adorabo in templo sancto tuo in timore tuo.
Domine, deduc me in justitia tua
propter * insidiatores meos,
(* h. decertores.)
dirige ante faciem meam viam tuam.
Non est enim in ore eorum rectum,
interiora eorum insidiæ:
Sepulcrum patens guttur eorum,
linguam suam e lenificant.
B Condemna, eos Deus,
decidant a consiliis suis:
(* al. ad. Deus.)
Juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos:
quoniam provocaverunt te. *
(* h. in sæculum.)
Et lætentur omnes qui sperant in te,
in * perpetuum laudabunt:
Et proteges eos,
& lætabuntur in te, qui diligunt nomen tuum.
Quia tu benedices justo,
C Domine, ut * scuto placabilitatis coronabis eum.
(* h. hasta.)

VICTORI IN PSALMIS SUPER OCTAVA.
* CANTICUM DAVID.

(* h. Psalmus.)

VI. DOmine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripias me,
Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum * ego:
(* al. taceo.)
D sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.
Et anima mea * conturbata est valde,
(* al. turbata.)
& tu, Domine, usquequo?
Revertere, Domine, erue animam meam,
salva me propter misericordiam tuam.
Quoniam non est in morte recordatio tui,
in inferno quis confitebitur tibi?
Laboravi in gemitu meo,
natare faciam tota nocte * lectum meum,
(* al. lectulum.)
lacrymis meis stratum meum rigabo.
E Caligavit præ * amaritudine oculus meus,
(* h. irritatione.)
consumtus sum ab universis hostibus meis.
Recedite a me omnes, qui operamini iniquitatem,
quia audivit Dominus vocem fletus mei.
Audivit Dominus deprecationem meam,
Dominus orationem meam f suscepit.
Confundantur & conturbentur vehementer

a Tres nostri mss. *in tempore*.
b Iidem mss. *pro* habent pro *super*. Cisterciensis David nomen præterea reticet. Denique unus Reginæ cum aliis apud Martian. in ipso Psalmo *audi* legit pro *auribus percipe*.
c Cisterciensis cum Vulgatis libris, *Intende voci orationis meæ*, cujus versiculi spatium in antiquissimo Reginæ vacat: est tamen in Hebræo.
d Addit Cisterciensis ms. *& sperabo*: & in subsequentis versus fine cum Regio *es* voculam.
e In Mss. nostris *levificant*: In Hebræo יחליקון:
f In futuro *suscipiet* ms. Cisterciens. legit ' pressius Hebræo יקח.

ter omnes inimici mei,
* h. in momento. revertantur & confundantur * subito.

a IGNORATIO DAVID, QUOD CECINIT
DOMINUS SUPER VERBA ÆTHIOPIS FILII JEMINI.

VII. DOmine Deus meus, in te speravi,
salva me ab omnibus persequentibus
me, & libera me.
Ne forte b rapiat ut leo animam meam:
laceret, & non sit qui eruat.
Domine Deus meus, si feci istud,
si est iniquitas in manibus meis.
Si reddidi retribuentibus mihi malum,
& dimisi hostes meos vacuos.
* al. comprehendat. Persequatur inimicus animam meam, &
* apprehendat,
c & conculcet in terra vitam meam,
& gloriam meam in pulverem c collocet.
* al. Deus. SEMPER,
Surge, * Domine, in furore tuo,
elevare indignans super hostes meos; &
* h. expergiscere. * consurge ad me judicio quod mandasti.
* h. plebium. Et congregatio * tribuum circumdet te,
* al. hac. & pro * ea in altum revertere.
* al. judicat. Dominus * judicabit populos,
* al. Deus. judica me, * Domine, secundum justitiam meam,
& secundum simplicitatem meam quæ est
in me.
* h. impiorum. Consumatur malum * iniquorum:
d & confirmetur d justus,
& probator cordis & renum Deus justus.
e Clypeus meus in Deo,
qui salvat rectos e corde.
f Deus judex justus,
& fortis, & f comminans tota die.
* al. convertet. Non * convertenti gladium suum acuet,
arcum suum tetendit, & paravit illum.
Et in ipso paravit vasa mortis,
sagittas suas ad comburendum operatus est.
Ecce parturit iniquitatem,
& conceptos dolore, peperit mendacium.
g Lacum aperuit, & effodit eum,
& incidet in interitum quem operatus
est.

A Revertetur * dolor suus in caput ejus, * h. dolus.
& super verticem ejus iniquitas sua descendet.
Confitebor Domino secundum justitiam
ejus,
& * psallam nomini Domini altissimi. * al. cantabo.

VICTORI PRO TORCULARIBUS
* CANTICUM DAVID. * h. Psalmus.

VIII. DOmine * dominator noster, * al. Dominus.
B quam grande est nomen tuum in
universa terra:
qui posuisti gloriam tuam super cælos.
Ex ore infantium & lactentium h * fecisti h * h. fundasti
* laudem, * h. virtutem
propter adversarios tuos,
ut quiescat inimicus & ultor.
Videbo enim cælos tuos opera digitorum
tuorum,
lunam & stellas quæ * fundasti. * h. præparasti
Quid est homo, quoniam recordaris ejus,
C vel filius hominis, quoniam visitas eum?
* Minues eum paulominus a Deo, * al. minuisti.
gloria & decore coronabis eum.
Dabis ei potestatem super opera manuum
tuarum,
cuncta posuisti sub pedibus ejus.
Oves & armenta omnia,
insuper & animalia agri.
Aves cæli & pisces maris,
qui pertranseunt i semitas marium. i
Domine dominator noster,
D quam grande est nomen tuum in universa terra.

VICTORI k SUPER MORTE FILII
* CANTICUM DAVID. * h. Psalmus.

IX. COnfitebor Domino in toto corde meo,
narrabo * omnia mirabilia tua. * al. omnia
Lætabor & gaudebo in te,
* canam nomini tuo, altissime. * h. psallam
Quum * ceciderint inimici mei retrorsum, * h. converterint.
corruerint & perierint a facie tua.
Fecisti enim judicium meum & caussam
meam,
sedisti super solium judex justitiæ.
* Increpasti gentes, periit impius: * al. increpuisti.
nomen eorum delesti in * sempiternum * h. sæculum
Eeee & ju-

a Nostri mss. duoque alii Martianæo inspecti *pro ignoratione*, & consequenter *super verbis Chusi*, Cisterciens. *pro verbis*.
b Idem nostri mss. *ne forte capiat*.
c Unus Cisterciens. ms. *in pulverem conculcet*.
d Tres mss. *justitia*, subsequenti etiam *&* vocula prætermissa. Pseudo-Hieronymus in Commentar. ad hunc locum, *In Hebræo*, inquit, *ita scriptum est*, Scrutans corda & renes, Deus justus: *ut postea consequatur*, Adjutorium meum a Deo &c.
e Reginæ mss. reticet *corde*.
f Voculam *&* nostri ms. tacent. Falsus Hieronymus in Commentar. *Melius*, inquit, *in Hebræo habetur*, Comminatus in omni die, *quod Aquila quoque transtulit*.
g Cisterciens. ut & alii apud Martian. mss. *concepto dolo*: quod potius Critici alicujus perversa cura, quam librarii factum existimo incuria.
h In nostris mss. *perfecisti*: mox unus Reginæ, *adversarios meos* habet pro *tuos*.
i Cisterc. ms. *pertranseunt vias aquarum*: Regius autem *semitas Ponti*, ut & Martian. in aliquot e suis invenit.
k Pari consensu *Pro morte* præferunt nostri mss.

& jugiter.

a Inimici [a] completæ sunt solitudines in finem,
& civitates subvertisti:
periit memoria eorum cum ipsis.
* h. sæculum. Dominus autem in * sempiternum sedebit,
stabilivit ad judicandum solium suum.
b Et ipse [b] judicabit orbem in justitia, judicabit populos in æquitatibus.
Et erit Dominus elevatio oppresso,
elevatio opportuna in angustia.
Et confident in te qui noverunt nomen tuum,
quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine.
* h. Psallite. * Cantate Domino habitatori Sion,
annuntiate in populis cogitationes ejus.
* al. quærentes * al. clamorem. Quoniam * quærens sanguinem eorum recordatus est,
nec oblitus est * clamoris pauperum.
c [c] Miserere mei, Domine,
vide afflictionem meam ex inimicis meis,
qui exaltas me de portis mortis.
* al. & enarrem. * Ut narrem omnes laudes tuas
in portis filiæ Sion,
exultabo in salutari tuo.
d Demersæ sunt gentes in [d] interitu quem fecerunt,
in reti quod absconderunt, captus est pes eorum.
Agnitus est Dominus judicium faciens,
* h. palmarum. in opere * manuum suarum corruit impius.
* SEMPER.
* al. sempiterno. Convertantur impii in infernum,
omnes gentes quæ oblitæ sunt Deum.
Quoniam non in æternum oblivioni erit pauper:
e exspectatio pauperum [e] peribit in perpetuum.
Surge, Domine, non confortetur homo:
judicentur gentes ante faciem tuam.
Pone, Domine, terrorem eis:
sciant gentes, homines esse se. SEMPER.

f X. [f] QUARE, DOMINE, STAS A LONGE,

Despicies in temporibus angustiæ.

A In superbia impii ardet pauper:
capiantur in sceleribus quæ cogitaverunt.
Quia [g] laudabitur impius in desiderio animæ suæ, g
& avarus applaudens sibi blasphemavit Dominum.
Impius secundum altitudinem [h] iræ suæ non requiret: h
* nec est Deus in omnibus cogitationibus ejus. * al. non
B Parturiunt viæ ejus in omni tempore:
* longe sunt judicia tua a facie ejus, * h. in excelso.
omnes inimicos suos despicit.
Loquitur in corde suo, non movebor:
in generatione & generatione ero sine malo.
Maledictione os ejus plenum est, & dolis & avaritia:
sub lingua ejus dolor & iniquitas.
Sedet insidians juxta vestibula
in absconditis [i] interficit innocentem: i
C oculi ejus robustos circumspiciunt.
Insidiatur in abscondito
quasi leo in cubili;
Insidiatur ut rapiat pauperem:
rapiet pauperem * cum attraxerit eum * al. dum
ad rete suum.
Et confractum subjiciet,
& irruet viribus suis valenter.
Dixit in corde suo, oblitus est Deus:
abscondit faciem suam, non respiciet in perpetuum.
D Surge, Domine Deus, [k] leva manum tuam, k
noli oblivisci pauperum,
Quare blasphemat impius * Deum, * h. o Deus
dicens in corde suo quod non [l] requiras. l
* Vides quia tu laborem & furorem respicis, * h. Vidi
ut detur in manu tua:
Tibi * relinquuntur fortes tui, * al. derelinquuntur
pupillo tu es factus adjutor.
Contere brachium impii & maligni:
quæres impietatem * ejus, & non invenies, * al. furorem
E Dominus rex sæculi & æternitatis,
perierunt gentes de terra ejus. * al. audivit
Desiderium pauperum * audivit Dominus: * h. audi Domine.
præparasti [m] cor eorum, audiat auris tua. m
Ut ju-

a Tacet Regin. ms. vocem *inimici*, legitque, *completa solitudinis in fine*. Cisterciens. *defecerunt framea* cum antiquis Versionibus.

b In instanti *judicat*, tum hoc, cum subsequenti versu mss. nostri omnes legunt.

c Iidem nostri mss. *Misertus est mei Dominus, vidit afflictionem: qui exaltat me* &c.

d Ms. Cisterciens. *in fovea quam fecerunt, in rete* &c.

e Negandi particulam, quæ subauditur, expresse hic interserunt nostri mss.

f Martianæus ad hunc modum ex utroque Canonis, ut vocat, exemplari descripsit majusculis literis ad novi Psalmi in Hebræo archetypo initium significandum. Nostri autem mss. continenter scribunt, sine ulla divisionis aut numeri nota.

g In nostris mss. ut & duobus apud Martian. *laudabit impius desiderium animæ*.

h Codex Reginæ *secundum multitudinem furoris sui non requiret*, & *furoris* quidem pro *iræ* alii quoque codices legunt.

i Mss. quoque nostri *ut interficiat*. Mox Cisterciens. addit *suos* ad *robustos*.

k Addit denuo Cisterciens. ms. *meus*.

l In Reginæ ms ut & aliis penes Martian. *requirat*. Cisterciens. *requiratur*.

m Tres e nostris mss. *præparasti, ut cor eorum* &c.

Ut judices pupillum & oppressum,
* al. superbiat. & nequaquam ultra * superbiet homo de terra.

VICTORI DAVID.

XI. IN Domino speravi,
quomodo dicitis animæ meæ,
a transvola in * montem sicut passer.
Quia ecce impii tetenderunt arcum:
posuerunt sagittam suam super nervum,
ut sagittent in abscondito rectos corde.
Quia leges dissipatæ sunt,
justus quid operatus est.
Dominus in templo sancto suo,
Dominus in cælo thronus ejus:
Oculi ejus vident,
palpebræ ejus probant filios hominum.
Dominus justum probat.
impium autem & diligentem iniquitatem, odit anima ejus.
* al. Pluit. * h. impios. * Pluet super * peccatores laqueos,
ignis & sulphur, & spiritus tempestatum pars calicis eorum.
Quoniam justus Dominus justitias dilexit:
* al. viderunt. rectum * videbunt facies eorum.

VICTORI PRO OCTAVA * CANTICUM DAVID.

* h. Psalm.

XII. b SAlva [b], Domine, quoniam defecit * sanctus:
* h. misericors. quoniam imminuti sunt fideles a filiis hominum.
* al. loquitur. Frustra * loquuntur unusquisque proximo suo,
labium dolosum in corde, & corde loquuti sunt,
Disperdat Dominus omnia labia dolosa,
linguam magniloquam.
Qui dixerunt linguam nostram roboremus,
* h. dominator. labia nostra nobiscum sunt: * quis Dominus noster [c]?
c Propter vastitatem inopum & gemitum pauperum,
nunc consurgam, dicit Dominus:
ponam in salutari auxilium eorum.
Eloquia Domini eloquia munda:
d argentum [d] probatum,
separatum a terra, colatum septuplum.
Tu, Domine, custodies ea,
servabis nos a generatione hac in æternum.
In circuitu impii * ambulabunt, * al. ambulant.
quum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

VICTORI * CANTICUM DAVID.

* h. Psalm.

USquequo, Domine, oblivisceris * me penitus: XIII. * al. mei.
usquequo abscondes faciem tuam a me?
Usquequo ponam * consilia in anima mea, * al. consilium.
dolorem in corde meo per diem,
usquequo exaltabitur inimicus meus super me?
* [e] Convertere, exaudi me, Domine Deus meus: * h. Aspice. e
illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.
Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum:
hostes mei exultabunt, quum motus fuero.
Ego autem in misericordia tua confido,
exultabit cor meum in salutari tuo:
cantabo Domino, qui reddidit mihi,

VICTORI DAVID.

DIxit stultus in corde suo, XIV.
non est Deus:
Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt studiose:
non est qui faciat bonum.
Dominus de cælo prospexit super filios hominum,
ut videret si [f] est intelligens, requirens Deum. f
Omnes recesserunt, simul conglutinati sunt,
non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem:
qui devorant populum meum ut cibum panis?
Dominum non invocaverunt.
Ibi [g] trepidabunt formidine: g
quoniam Deus in generatione justa.
Consilium pauperum confudistis:
quoniam Dominus spes ejus est.
Quis dabit de Sion salutem Israel,
quando reduxerit Dominus captivitatem populi sui:
exsultabit Jacob, lætabitur Israel.

a Nostri mss. *transvola montem, ut avis.*
b In Cisterciensi *Salva me Deus*: & mox juncto Regio *labium subdolum* pro *dolosum*.
c Duo mss addunt verbum *est*.
d Iidem mss. aliique penes Martianæum *argentum igne probatum*.
e Cisterciens. *Attende, & exaudi me &c.*
f In Reginæ ms. *si esset intelligens*, sequitur Cisterciens. *aut requirens*.
g Idem Cisterciens. *timebunt formidinem*.

*h. Psalm. * CANTICUM DAVID. A

XV. DOmine, quis peregrinabitur in tentorio tuo,
* al. & qui. * qui habitabit in monte sancto tuo?
Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam,
loquiturque veritatem in corde suo.
Qui non est facilis in lingua sua,
* al. facit. * h. sodali. neque * fecit * amico suo malum:
* h. proximum. & opprobrium non sustinuit super * vicinum suum.
Despicitur in oculis ejus improbus,
* al. glorificat. timentes autem Dominum * glorificabit:
jurat ut se affligat, & non mutat.
Pecuniam suam non dedit ad usuram,
& munera adversus innoxium non accepit:
Qui facit hæc,
non movebitur in æternum.

HUMILIS ET SIMPLICIS DAVID.

XVI. CUstodi me, Deus, quoniam speravi in te.
a [a] Dixi Domino, Dominus meus es tu:
bene mihi non est sine te.
Sanctis qui in terra sunt, & magnificis,
omnis voluntas mea in eis.
b [b] Multiplicabuntur idola eorum, post tergum sequentium:
non libabo libamina eorum de sanguine,
neque assumam nomina eorum in labiis meis.
c Dominus pars hæreditatis meæ & [c] calicis mei,
* h. restitutor. tu * possessor sortis meæ.
* al. Lineta. * Lineæ ceciderunt mihi in pulcherrimis,
& hæreditas speciosissima mea est.
Benedicam Domino qui dedit consilium mihi:
insuper & noctibus erudierunt me renes mei.
* al. tac. Dominum. * h. coram me. Proponebam * Dominum in * conspectu meo semper:
* al. es. quia a dextris meis * est, ne commovear:
Propterea lætatum est cor meum, & exsultavit gloria mea:
& caro mea habitabit confidenter.
Non enim derelinques animam meam in inferno:
* h. misericordem. nec dabis * sanctum tuum videre corruptionem.
Ostendes mihi semitam vitæ,
* plenitudinem lætitiarum ante vultum tuum: * h. satietatem.
decores in dextera tua æternos.

ORATIO DAVID.

AUdi * Deus, justum, XVII. * h. Audi, Domine, justitiam.
intende deprecationem meam;
Auribus percipe orationem meam,
B absque labiis * mendacibus. * al. mendacii.
De * vultu tuo judicium meum prodeat: * h. De conspectu tuo.
oculi tui videant æquitates.
Probasti cor meum, visitasti nocte:
conflasti me, [d] & non invenisti: d
cogitatio mea utinam non transisset os meum.
In opere Adam,
in verbo labiorum tuorum,
ego observavi * vias latronis. *h. semitas.
Sustenta gressus meos in callibus tuis,
C & non * labantur vestigia mea. *al. labent.
Ego invocavi te, quia exaudies me, Deus:
inclina aurem tuam mihi, audi eloquium meum.
[e] Mirabiles fac misericordias tuas, salvator sperantium, e
a resistentibus dexteræ tuæ.
Custodi me quasi * pupillam intus oculi, * h. filiam.
in umbra alarum tuarum protege me.
A facie impiorum vastantium me.
D Inimici mei animam meam circumdederunt;
adipe suo concluserunt;
& ore loquuti sunt superbe.
Incedentes adversum me, nunc circumdederunt me:
oculos suos posuerunt declinare in terram.
Similitudo ejus quasi leonis desiderantis prædam,
& quasi catuli [f] sedentis in absconditis. f
E Surge, Domine, præveni faciem ejus, incurva eum:
salva animam meam ab impio, qui est gladius tuus.
A viris manus tuæ, Domine,
qui mortui sunt in profundo:
Quorum pars in vita,
& quorum de absconditis tuis replesti ventrem:
Qui satiabuntur in filiis,

& di-

a Aliquot mss. *Dicens Deo.* De Hebræa, quæ varie reddi potest, lectione consule Criticos sacros.

b Longius multo abit Cisterciens. ms. *multiplicentur dolores eorum, & postea sequentur te: non libabo* (al. ms. *litabo*) *libamina eorum, quia gravior est quam effusio sanguinis: neque assumam &c.* quæ glossatoris quidem & paraphrastæ ingenium potius quam interpretis sapiunt. Prior tamen ille sensus de multiplicatis doloribus, non idolis, æque bene ex Hebræo textu elicitur.

c In recto habet idem ms. *& calix meus.*

d Duo nostri mss. cum Regio penes Martian. *& non invenisti cogitationes meas transire os meum in opere* (al. ms. *opera*) *hominum. Propter verba*, al. ms. *verbum*) *labiorum* &c.

e Minori numero Cisterciens. cod. *mirabilem fac misericordiam tuam*, & mox *in oculo* pro *intus oculi.*

f Interserit Regin. ms. *leonis.*

& dimittent reliquias ſuas parvulis eorum,
Ego in juſtitia videbo faciem tuam,
* h. ſatiabor. * implebor cum evigilavero ſimilitudine tua.

VICTORI SERVO DOMINI DAVID, QUÆ LOQUUTUS EST DOMINO VERBA CANTICI hujus, in die qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum [a] ſuorum, & de manu Saul. Et ait: a

XVIII. *al. Domine. DIligam te, Domine, fortitudo mea,
* Dominus petra mea, & robur meum, & ſalvator meus:
Deus meus fortis meus, & ſperabo in eo
ſcutum meum, & cornu ſalutis meæ, ſuſceptor meus:
Laudatum invocabo Dominum,
& ab inimicis meis ſalvus ero.
Circumdederunt me funes mortis,
* Belial. & torrentes * diaboli terruerunt me,
Funes inferi circumdederunt me,
prævenerunt me laquei mortis.
* al. invocavi. In tribulatione mea * invocabo Dominum,
& ad Deum meum clamabo:
b Exaudiet de templo [b] ſancto ſuo vocem meam,
& clamor meus ante faciem ejus veniet in aures ejus.
Commota eſt, & contremuit terra:
& fundamenta montium concuſſa ſunt,
& conquaſſata ſunt, quoniam iratus eſt.
* al. de. Aſcendit fumus * in furore ejus,
& ignis ex ore ejus devorans:
carbones accenſi ſunt ab eo.
Inclinavit cælos, & deſcendit,
& caligo ſub pedibus ejus.
* al. Cherubin. Et aſcendit ſuper * cherub, & volavit,
& volavit ſuper pennas venti.
Poſuit tenebras latibulum ſuum:
in circuitu ejus tabernaculum ejus,
c [c] tenebroſas aquas in nubibus aeris.
Præ fulgore in conſpectu ejus nubes tranſierunt,
grando & carbones ignis.
* al. de cælo. Et intonuit * in cælis Dominus,
& altiſſimus dedit vocem ſuam:
grandinem & carbones ignis.
* al. emiſit. Et * miſit ſagittas ſuas, & diſſipavit eos,
fulgura multiplicavit, & conturbavit illos.

A Et apparuerunt effuſiones aquarum,
& revelata ſunt fundamenta orbis:
Ab increpatione tua, Domine:
ab inſpiratione ſpiritus furoris tui.
Miſit de alto, & accepit me,
[d] extrahet me de aquis multis. d
Liberavit me de inimico meo potentiſſimo,
& de his qui oderunt me: quoniam robuſtiores me erant.
Prævenerunt me in die afflictionis meæ,
B & factus eſt Dominus firmamentum meum.
Et eduxit me, in latitudinem,
[e] liberavit me, quoniam placui ei. e
Retribuit mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam,
ſecundum munditiam manuum mearum reddidit mihi.
Quia cuſtodivi vias Domini,
& non egi impie a Deo meo.
Omnia enim judicia ejus in conſpectu
C meo,
& præcepta ejus non amovi a me.
Et fui immaculatus cum eo,
& cuſtodivi me ab iniquitate mea.
Et * reſtituet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam, * al. reſtituit.
ſecundum munditiam manuum mearum in conſpectu oculorum ejus.
Cum ſancto ſanctus eris,
cum viro innocente innocenter ages.
Cum electo electus eris,
& cum perverſo * ſubverteris. * al. pervertes.
Quia tu populum pauperem ſalvabis,
& oculos excelſos humiliabis.
D Quia tu illuminabis lucernam meam:
Domine Deus meus, illuſtrabis * tenebram meam. * al. tenebras meas.
In te enim * curro [f] accinctus, * h. curram poſt accinctos.
& in Deo meo * tranſiliam murum. f * al. inſiliam.
Deus immaculata via ejus,
eloquium Domini [g] examinatum:
ſcutum eſt omnium ſperantium in ſe. g
[h] Quoniam quis eſt Deus præter Dominum. h
& quis fortis præter Deum noſtrum?
E Deus * qui accingit me fortitudine, * al. tacqui.
& poſuit immaculatam viam meam.
Coæquans pedes meos cervis,
& ſuper excelſa [i] mea ſtatuens me. i
Docens manus meas ad prælium,
& componens quaſi arcum æreum brachia mea.

Dedi-

[a] In Ciſterc. mſ. voces *ſuorum*, & in fine, *ut ait*, non habentur.
[b] Addictum *ſancto* noſtri omnes mſs. ignorant.
[c] Iidem mſs. noſtri, aliique apud Martian. *tenebroſa aqua in nubibus atheris*.
[d] Duo mſs. *extraxit me*: tum ſubſequenti proxime verſu, cum pleriſque aliis apud Martian. *de inimicis meis potentiſſimis*.
[e] Unus Ciſtercienſ. *liberavit me*, ſequitur Reginæ cod. *quia placuit ei*.
[f] Quod præfert Hebr Scholiaſtes, *curram*, duo quoque e noſtris mſs. præferunt.
[g] Iidem mſs addunt heic *igne*.
[h] Adverbium *quoniam* noſtri mſs. treſque alii Martianæo inſpecti non agnoſcunt.
[i] Tacent duo e noſtris mſs. *mea*.

Dedisti mihi clypeum salutis tuæ,
* al. meæ. & dextera tua * confortavit me,
* al. confirmavit. & mansuetudo tua multiplicavit me.
* al. gressus meos. Dilatabis * gressum meum subtus me,
* al. tac. mei. & non deficient tali * mei.
Persequar inimicos meos, & apprehendam,
& non revertar, donec consumam eos.
Cædam eos, & non poterunt surgere,
cadent sub pedibus meis.
Et accinxisti me fortitudine ad prœlium,
incurvabis resistentes mihi sub me.
Inimicorum meorum dedisti mihi dorsum,
& odientes me disperdidisti.
Clamabunt: & non erit qui salvet:
ad Dominum, & non exaudiet eos.
* h. Comminuam. * Delebo eos ut pulverem ante faciem venti,
ut lutum platearum projiciam eos.
Salvabis me a contradictionibus populi,
pones me in caput gentium:
Populus quem ignoravi, serviet mihi:
auditione auris obaudiet mihi.
Filii alieni mentientur mihi:
Filii alieni defluent,
& contrahentur in angustiis suis.
* h. fortis. Vivit Dominus, & benedictus * Deus meus,
* al. exaltetur. & * exaltabitur Deus salutis meæ.
Deus, qui das vindictas mihi,
& congregas populos sub me.
Qui servas me ab inimicis meis,
& a resistentibus mihi elevas me:
al. libera. a viro iniquo * liberabis me.
Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine,
* h. psallam. & nomini tuo * cantabo.
a Magnificanti [a] salutes regis sui,
& facienti misericordiam Christo suo,
* h. sæculum David & semini ejus usque in * æternum.

* h. Psalm. VICTORI * CANTICUM DAVID.

XIX. CÆli enarrant gloriam Dei,
& opus manuum ejus annuntiat firmamentum.
Dies diei eructat verbum,
& nox nocti indicat scientiam.
Non est sermo, & non sunt verba,
quibus non audiatur vox eorum.
In universam terram exivit sonus eorum,
& in finem orbis verba eorum:
soli posuit tabernaculum in eis.
* al. procedit. Et ipse quasi sponsus * procedens de thalamo suo,
exsultavit, ut fortis ad currendam
* h. semitam. * viam.

A A summitate cæli egressus ejus,
& * cursus ejus usque ad summitatem illius: * al. recursus.
nec est qui se abscondat a calore illius.
Lex Domini immaculata
convertens animam:
Testimonium Domini fidele,
sapientiam præstans * parvulo. * al. parvulis.
Præcepta Domini recta
lætificantia cor:
Mandatum Domini lucidum
B illuminans oculos.
Timor Domini mundus
perseverans in * sæcula: * h. æternum.
Judicia Domini vera,
justificata in semetipsis.
Desiderabilia super aurum
& * lapidem pretiosum multum, * h. obrizum.
& dulciora super mel & favum redundantem.
Unde & servus tuus docebit ea:
in custodiendis eis fructus multus.
C Errores quis intelligit,
ab occultis munda me.
A superbis quoque libera servum tuum,
si non fuerint dominati mei, tunc immaculatus ero,
& mundabor a delicto maximo.
Sint placentes sermones oris mei,
& meditatio cordis mei in conspectu tuo:
Domine, fortitudo mea, & redemtor meus.

D

VICTORI * CANTICNM DAVID. * h. Psalm.

EXaudiat te Dominus in die tribulationis: XX.
protegat te nomen Dei Jacob.
Mittat tibi auxilium de sancto:
& de Sion roboret te.
Memor sit omnis sacrificii tui,
& holocaustum * tuum pingue fiat. * al. tuum.
SEMPER.
E Det tibi secundum cor tuum,
& omnem * voluntatem tuam impleat. * h. omne consilium tuum.
Laudabimus in salutari tuo,
& in nomine Dei nostri [b] deducemus. b
Impleat Dominus omnes petitiones tuas:
nunc scio quoniam salvabit Dominus Christum suum:
Exaudiet eum de cælo sancto suo,
in [c] fortitudinibus salutis dexteræ suæ. c
Hi in curribus, & hi in equis:
F nos autem in nomine Domini Dei nostri recordabimur.
Ipsi * curvati sunt & ceciderunt: * al. incurvati.

nos

a In Regin. ms. *magnificant salutes*, & cohærenter *faciens misericordiam*.
b Idem juncto Cistercienf. ms. pluresque alii genes Martian. *ducemus choros*: fortasse verius.
c Iidem mss. *in fortitudine*.

nos vero surreximus & erecti sumus.
Domine, salva:
a [a] rex exaudiet nos in die qua invocaverimus eum.

VICTORI [*] CANTICUM DAVID. (* h. Psalm.)

XXI. DOmine, in fortitudine tua lætabitur rex,
& in salutari tuo exsultabit vehementer.
Desiderium cordis ejus dedisti ei,
b & voluntate labiorum ejus non fraudasti. [b] SEMPER.
Quoniam prævenies eum benedictionibus bonitatis:
c pones in capite ejus coronam [c] obrizam.
Vitam petivit a te, dedisti ei:
longitudinem dierum in sæculum & in æternum.
Magna gloria ejus in salutari tuo:
gloriam & decorem pones super eum.
d Pones enim eum [d] benedictiones in sempiternum,
exhilarabis eum lætitia apud vultum tuum,
Quia rex confidet in Domino,
& in misericordia Excelsi non decipietur:
* Inveniet manus tua omnes inimicos tuos: (* al. Inveniat.)
dextera tua inveniet odientes te.
Pones eos ut clibanum ignis
in tempore vultus tui:
Dominus in furore suo * præcipitabit eos, (* al. præcipitavit.)
& * devorabit eos ignis. (* al. devoravit.)
Fructum * eorum de terra perdes, (* al. tac. eorum.)
& semen eorum de filiis hominum,
Quoniam inclinaverunt super te malum,
cogitaverunt scelus quod non potuerunt.
* Quoniam pones eos humerum, (* al. quia.)
* funes tuos firmabis contra facies eorum. (* h. nervos.)
Exaltare, * Domine, in fortitudine tua, (* al. Deus.)
A cantabimus & psallemus * fortitudinem tuam. (* al. fortitudines tuas.)

VICTORI PRO CERVO MATUTINO
* CANTICUM [e] DAVID. (* h. Psalmus.)

e XXII. DEus meus, Deus meus, quare dereliquisti me:
longe a salute mea verba rugitus mei.
Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies:
& nocte, nec est silentium mihi.
B Et tu sancte: habitator * laus Israel. (* h. laudes.)
In te confisi sunt patres nostri:
confisi sunt, & salvasti eos.
Ad te clamaverunt, & salvati sunt:
in te confisi sunt, & non sunt confusi.
Ego autem sum vermis & non * homo: (* h. vir.)
opprobrium hominum & despectio * plebis. (* h. populi.)
Omnes videntes me, * subsannant me; (* al. subsannabant.)
dimittunt labium, movent caput.
* Confugit ad Dominum, salvet eum: (* h. Revelat Domino,)
C liberet eum, quoniam vult eum.
Tu autem propugnator meus ex utero:
fiducia mea ab uberibus matris meæ.
In te projectus sum ex vulva:
de ventre matris meæ Deus meus [f] tu. f
Ne longe fias a me, quoniam tribulatio proxima.
quoniam non est adjutor.
Circumdederunt me vituli multi:
tauri * pingues vallaverunt me. (* h. basan)
Aperuerunt super me os suum:
D [g] leo capiens & rugiens. g
Sicut aqua effusus sum,
& separata sunt omnia ossa mea:
Factum est cor meum sicut cera
liquefacta in medio ventris mei.
Aruit velut testa fortitudo mea,
& lingua mea adhæsit [h] faucibus meis, h
& in pulverem mortis detraxisti me.
Quoniam circumdederunt me * venatores, (* h. canes)
consilium pessimorum vallavit [i]:
Fixerunt manus meas & pedes meos:

[a] Cisterciensis mss. *rex, & exaudi nos in die qua invocaverimus*, absque additum *eum*.

[b] Quidam mss. addunt *eum*, alii præterea diapsalmatis notam *semper* expungunt.

[c] Pro *obrizam* nostri mss. habent *de lapide pretioso*, Mox Cisterc. & pro voculis *a te*.

[d] Iterum nostri omnes mss. aliique apud Martian. *benedictionem sempiternam*.

[e] Tacet Regin. ms. nomen *David*: Cisterciens. *canticum* quoque.

[f] Interserunt heic nostri mss. *es* verbum: tum alii *facias* pro *fias* legunt, ac rursum cum *est* verbo, *ibi proxima est*.

[g] Plus habent tres mss. *quasi leo*, & subsequenti versiculo *effusum est*, pro *effusus sum*.

[h] Mss. Cisterciens. ac Regius *palato meo*, & quod infra Scholiastæ etiam magis arridet, *canes* pro *venatores*, adverbio *quoniam* insuper prætermisso.

[i] Addunt iidem mss. *me*: tum *Vinxerunt* pro *Fixerunt* legunt. Hæc porro illa est tantopere exagitata Hebræi textus lectio כארי *caari*, quam recentiorum Hebræorum fraude confictam, sive depravatam pro כארו, vel, כרו, *caru*, ad eludendum Dominicæ passionis mysterium docti viri, editis hac super re propriis disceptationibus, demonstrarunt. Certe ad eam convincendam fraudem, si alia deessent, quæ innumera suppetunt argumenta, hoc ipsum quod abs Hieronymo petitur, sane videtur ineluctabile; neque enim aut *fixerunt*, aut *foderunt*, aut quid simile verbum fuisset interpretatus, si כארי nomen, quod est, *sicut leo*, in sui ævi exemplaribus Hebraicis scriptum invenisset. Nam quod minime ipse refixerit verbum illud, planissime evincit ipsa τῶν LXX. Aquilæ insuper & Symmachi, aliorumque Interpretum lectio, tum luculentissima testimonia Justini Martyris, Origenis, Eusebii, atque aliorum nostro vetustiorum Patrum. Sunt vero etiam qui codices Hebr. se testantur legisse, qui *Caaru* in textu, nulla adposita varietate lectionis, præferebant, aliis ad marginem *Caari* adnotantibus. Colbertinum autem 626. quem Martian. laudat, in quo primum scriptum erat *Caari*, deinde emendatum, producta Jod lineola, *Caaru*, Simonius a Christiano aliquo correctum, mutatumque contendit. Martianæus judicium Rabbinorum appellavit, qui ejusdem Hebræi amanuensis correctionem illam esse, qui sæculo XIII. in usum Judæorum codicem illum scribebat, re serius perpensa pronuntiarunt.

numeravi omnia ossa mea:
quæ ipsi respicientes viderunt in me.
Diviserunt vestimenta mea sibi:
& super vestimentum meum miserunt sortem.
Tu autem, Domine, ne longe * fias: (* al. *facias.*)
fortitudo mea, in auxilium meum festina.
Erue a gladio animam meam:
& de manu canis solitariam meam.
Salva me ex ore leonis,
& de cornibus unicornium exaudi me.
Narrabo nomen tuum fratribus meis:
in medio ecclesiæ laudabo te:
[a] Timentes Dominum laudate eum:
omne semen Jacob glorificate eum,
& metuite eum universum semen Israel.
Quoniam non despexit neque contemsit modestiam pauperis,
& non abscondit faciem suam ab eo:
& quum clamaret ad eum, exaudivit.
Apud te laus mea in ecclesia multa:
vota mea reddam in conspectu timentium eum.
Comedent mites & saturabuntur,
laudabunt Dominum quærentes eum:
vivet cor vestrum in sempiternum.
Recordabuntur & convertentur ad Dominum universi fines terræ:
& adorabunt coram [b] te universæ cognationes gentium.
Quia Domini regnum,
& dominabitur gentibus.
Comederunt & adoraverunt omnes * pingues terræ (* al. *principes.*)
ante faciem ejus curvabunt [c] omnes qui descendunt in pulverem,
& anima ejus [d] non vivet.
Semen serviet ei,
narrabitur Domino in generatione.
Venient & annuntiabunt [e] justitiam ejus,
Populo qui nascetur, quam fecit.

* CANTICUM DAVID.

(* h. Psalmus.)

XXIII. DOminus * pascit me; nihil mihi deerit. (* h. Pastor meus.)
In pascuis herbarum [f] accubavit me:
super aquas refectionis enutrivit me.
Animam meam refecit:
duxit me per semitas justitiæ propter nomen suum.
Sed & si ambulavero in valle [g] umbræ mortis,
non timebo malum, quoniam tu mecum:
virga tua & baculus tuus, ipsa consolabuntur me.
Pones coram me mensam
ex adverso hostium meorum:
Impinguasti * in oleo caput meum, (* al. *tacin.*)
calix meus inebrians.
Sed & benignitas & misericordia * subsequentur me, (* al. *subsequantur.*)
omnibus diebus vitæ meæ:
Et habitatio in domo Domini,
in longitudine dierum.

* CANTICUM DAVID.

(* h. Psalmus.)

XXIV. DOmini est terra & plenitudo ejus:
orbis & habitatores ejus.
Quia ipse super maria fundavit [h] eam,
& super flumina stabilivit eam.
Quis ascendet in montem Domini:
* & quis stabit in loco in sancto ejus? (* al. *aut.*)
Innocens manibus & mundo corde:
qui non exaltavit frustra animam suam,
& non juravit dolose.
Accipiet benedictionem a Domino;
& justitiam a Deo salutari suo.
Hæc generatio quærentium eum,
quærentium faciem tuam, Jacob.
SEMPER.
Levate, portæ, capita vestra,
& elevamini, januæ sempiternæ,
& ingrediatur rex gloriæ.
Quis est iste rex gloriæ?
Dominus fortis & potens:
Dominus fortis in prælio.
Levate, portæ, capita vestra:
& erigite, januæ sempiternæ,
& ingrediatur rex gloriæ.
Quis est iste rex gloriæ?
Dominus exercituum: ipse est rex gloriæ.
SEMPER.

D A-

[a] Tres mss. nostri, *qui timetis*.
[b] Iidem mss. *coram eo* pro *te*: & mox, *Domini est regnum*.
[c] Cisterciensis ac Reginæ msc. *curvabunt genu universi, qui &c.*
[d] Pro negandi particula in laudatis modo mss. est *ipsi*: quæ & meliorem paulo sententiam vox reddit, & potest ipsa etiam ex Hebræo derivari; nam לא, *non*, לו, *illi*, idem plane *lo* sonant in pronuntiando, ac facile unum pro altero potuit in ipso Hebræo textu substitui.
[e] Sunt e nostris mss. qui heic quidem *justitias* plurium numero, in subsequenti autem versiculo *quem* legant, referendo ad populum: alii *quas*, & *justitiam* tamen retineant.
[f] In tribus mss. *acclinavit*
[g] In iisdem mss. *in Valle mortis*, vocabulo *umbra* quod & in Hebræo resonat, prætermisso.
[h] Cisterc. ms. *Eum*, heic & paulo post: alii duo mss. sequiore heic retento genere, in subsequenti membro legunt, *stabilivit illum*.

DAVID.

XXV. AD te, Domine, animam meam [a] levo.
a Deus meus in te fisus sum, ne confundar,
ne * lætentur inimici mei.
* h. neque exsultent in me. Sed universi qui sperant in te non confundantur:
confundantur qui iniqua gerunt frustra.
Vias tuas, Domine, ostende mihi,
semitas tuas doce me.
Deduc me in veritate tua & doce me:
*al. ad. es quia tu * Deus salvator meus,
te exspectavi tota die.
Recordare miserationum tuarum, Domine,
b & misericordiarum tuarum, [b] quia a sæculo sunt.
Peccatorum adolescentiæ meæ, & scelerum meorum ne memineris:
secundum misericordiam tuam recordare mei * tu,
*al. tac. tu. propter bonitatem tuam, Domine.
Bonus & rectus Dominus:
propterea docebit peccatores in via.
Deducet mansuetos in judicio,
& docebit modestos viam suam.
Omnes semitæ Domini misericordia & veritas:
his qui custodiunt pactum ejus, & testificationes ejus.
Propter nomen tuum, Domine,
propitiare iniquitati meæ, quoniam grandis est.
Quis est iste vir timens Dominum?
quem docebit in via, quam elegerit.
Anima ejus in bono commorabitur,
& semen ejus hæreditabit terram.
* al. Decretum. * Secretum Domini timentibus eum,
& pactum suum ostendit eis.
Oculi mei semper ad Dominum:
quia ipse educet de reti pedes meos.
Respice in me, & miserere mei:
* h. ad. sum. quoniam solus & pauper * ego.
c Tribulationes cordis mei [c] amplificatæ sunt:
de angustiis meis educ me.
Vide afflictionem meam & laborem meum,
& porta omnia peccata mea.
Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt:
& odio iniquo oderunt me.
Custodi animam meam, & libera me,

A non confundar quoniam speravi in te.
Simplicitas & æquitas servabunt me:
quia exspectavi te.
Redime, Deus, Israel,
ex omnibus angustiis suis.

DAVID.

JUdica me * Domine, quia ego in simplicitate mea ambulavi: XXVI. *al. *Deus*.
& in Domino confidens non deficiam. * al. *Deus*
B Proba me, * Domine, & tenta me: * h. confla.
* ure renes meos & cor meum.
Quia misericordia tua in conspectu oculorum meorum *, * al. ad. *est*
& ambulabo in veritate tua.
Non sedi cum viris vanitatis,
& cum superbis non ingrediar.
Odivi ecclesiam pessimorum,
& cum * iniquis non sedebo. * h. impi's.
Lavabo in innocentia * manus meas, * h. palmas.
& [d] circuibo altare tuum, Domine. d
C Ut clara voce prædicem laudem,
& narrem omnia mirabilia tua.
Domine, dilexi habitaculum domus tuæ,
& locum tabernaculi gloriæ tuæ. e
Ne [e] * auferas cum peccatoribus animam meam * h. Ne apponas.
& cum viris sanguinum vitam meam. * al. ad. *est*.
In quorum manibus scelus *,
& dextera eorum repleta est muneribus.
Ego autem in simplicitate mea gradiar, redime me
& miserere mei,
D Pes * meus stetit in recto: * al. ad. *enim*.
in ecclesiis benedicam Domino.

DAVID.

DOminus lux mea, & salutare meum; XXVII.
quem timebo.
Dominus fortitudo vitæ meæ, quem formidabo.
Quum appropinquarent mihi maligni,
ut comederent carnem meam:
E Hostes mei & inimici mei
ipsi impegerunt, & ceciderunt.
Si steterint adversus me castra,
non timebit cor meum:
Si surrexerit contra me bellum,
in hoc ego confidam.
Unum petii a Domino, hoc requiram;
ut habitem in domo Domini omnibus

 die-

[a] Alphabeti literis singulo quoque versu in aliquot e nostris mss. Psalmus iste prænotatur, quod & Martianæus in suis animadvertit. Cum vero secundo & quinto, decimo octavo, ac postremo versiculis ordo iste literarum desit, nec præterea hunc Psalmum inter acrostichos alibi S. ipse Pater recenseat, nullaque ratio imperfecti ejus alphabeti est habita. Verum docent perquam erudire alii, nullo negotio defectum illum suppleri, priori versiculo in duos tributo, alterum a בך בטחתי, idest a verbis, *in te confido*, exordientes: at ne ita quintum a ולמדני: *& doce me*. Decimo octavo קום præponunt, idest, *Surge, & vide, &c.* colliguntque demum in unum versiculos 21. & 22. aut potius posttemum istum ab hac serie eximunt, utpote qui Psalmum concludat. Hæc animadvertimus, ne frustra in Latinis iis Codicibus præscriptus ordo ille literarum videatur. Cæterum nostri mss. in textu habent *levabo* pro *levo*, & mox, *in te confisus &c.*

[b] Unus Cisterc. ms *quæ ex sempiterno sunt*.

[c] In nostris mss. ut & quattuor apud Martianæum, *multiplicata sunt*.

[d] Tres mss. juxta veterem Latinam interpretationem, *circumdabo altare*.

[e] Propius ad Hebræum Scholiastem in uno Vatic. ms. *Ne congreges*.

diebus vitæ meæ:
Et videam pulchritudinem Domini;
& attendam in templum ejus.
Abſcondet enim me in umbra ſua in die peſſima,
abſcondet me in ſecreto tabernaculi ſui,
in petra exaltabit me.
* al. exaltabit. Nunc quoque * exaltavit caput meum
ſuper inimicos meos qui ſunt in circuitu meo.
Et immolabo in tabernaculo ejus hoſtias jubili:
cantabo, & pſallam Domino.
Audi, Domine, vocem meam invocantis,
& miſerere mei, & exaudi me.
Tibi dixit cor meum, quæſivit vultus meus:
faciem tuam, Domine, requiram.
a Ne abſcondas faciem tuam [a] a me,
ne declines in furore a ſervo tuo;
Auxilium meum fuiſti: ne derelinquas me,
& ne dimittas me, Deus ſalvator meus.
Pater enim meus & mater mea dereliquerunt me:
Dominus autem collegit me.
* h. Illuſtra. * Oſtende mihi, Domine, viam tuam,
& deduc me in ſemita recta
* h. decantatores. propter * inſidiatores meos.
b Ne tradas me [b] animæ tribulantium me:
quoniam ſurrexerunt contra me teſtes falſi & apertum mendacium.
* h. Niſi ego credidiſſem quod viderem bona Domini. * Ego autem * credo, quod videam bona Domini
in terra viventium.
* al. credebam. Exſpecta Dominum, confortare, & roboretur cor tuum,
& ſuſtine Dominum.

DAVID.

XXVIII. AD te, Domine, clamabo.
fortis meus, ne obſurdeſcas mihi.
Ne forte, tacente te mihi,
comparer his qui deſcendunt in lacum:
c Audi [c] vocem deprecationum mearum quum clamavero ad te,
quum levavero manus meas ad oraculum ſanctum tuum.
* al. tradas. Ne * trahas me cum impiis & cum operantibus iniquitatem,
* h. ſodalibus. qui loquuntur pacem cum * amicis ſuis:

A & eſt malum in corde eorum.
Da eis ſecundum opus ſuum
& ſecundum malum adinventionum ſuarum:
Juxta opus manuum ſuarum da eis:
redde retributionem ſuam illis.
Quoniam non intelligunt [d] in opera Domini, & opus manuum ejus: d
deſtrues eos, & non ædificabis:
Benedictus Dominus
quia audivit vocem deprecationis meæ.
B Dominus fortitudo mea & ſcutum meum,
in ipſo confiſum eſt cor meum, & habui adjutorium:
gaviſum eſt cor meum,
& in cantico meo confitebor illi.
Dominus fortitudo [e] eorum: e
& robur ſalutarium Chriſti ſui eſt.
Salva populum tuum
& benedic hereditati tuæ:
& paſce eos, & ſubleva eos uſque in * ſempiternum. * h. ſæculum.

C * CANTICUM DAVID. * h. Pſalmus.

AFferte Domino filios arietum: XXIX.
afferte Domino gloriam & * imperium. * h. fortitudinem.
Afferte Domino gloriam nomini ejus:
adorate Dominum in decore ſancto.
Vox Domini ſuper aquas,
Deus gloriæ intonuit:
Dominus ſuper aquas multas.
D Vox Domini in fortitudine:
vox Domini in decore.
Vox Domini confringentis cedros:
& confringet Dominus cedros Libani.
Et diſperget eas [f] quaſi vitulum: f
Libanum & Sarion quaſi filium rhinocerotum.
Vox Domini [g] dividens flammas ignis. g
Vox Domini parturire faciens deſertum;
parturire faciet Dominus deſertum Cades.
E Vox Domini obſtetricans * cervas, & revelans ſaltus, * al. cervo[s]
& in templo ejus omnis loquitur gloriam.
Dominus diluvium inhabitat:
& ſedebit Dominus rex in æternum.
Dominus * fortitudinem populo ſuo dabit: * al. leg[…]
Dominus benedicet populo ſuo in pace.

PSAL-

a Ignorat Ciſterc. mſ. voculas *a me*. Reginæ autem cod. plus habet paulo poſt, *in furore ſuo*.
b Interſerunt *Domine*, mſ. Ciſterc. & Regius.
c Aliter in iiſdem mſſ. *Audi, Domine, deprecationem meam*.
d Tres mſs. *non intellexerunt opera*: in aliis tantum *in* tacet. Auctor commentarii in LXXV. Pſalmos, qui olim Rufinus audit: *Hebræi*, inquit, *habent*, *Non inſpexerunt in opera manuum ejus*.
e Mſs. Ciſterc. & Regin. *fortitudo mea*, pro *eorum*.
f Noſtri omnes mſs. duoque Martianæo inſpecti, *quaſi vitulus Libani*, & *Sarion quaſi filius* (al. *filium*) *rhinocerotis*. Auctor quoque Breviarii in Pſalmos ſub Hieronymi nomine in Hebræo ait, haberi, *& ut vitulus Libani*. Atque eſt quidem ibi כמו-עגבל לבנן: at non videtur his jungendum Libani nomen, quod neque eſt in regimine, ut Grammatici dicunt, ac verius ſubſequenti ſenſui nectitur. Ad verbum: *Exſilire faciet eas ad inſtar vituli: Libanum & Sirion &c.*
g Ciſtercienſ. pro verbis, *parturire faciens*, & mox *faciet*, utroque legit in loco *turbat*. Eſt vero Hebræi ſenſus, ſuæque adeo interpretationis fidejuſſor Hieronymus in Commentar. ad Iſaiæ cap. LXVI. *In viceſimo*, inquiens, *octavo Pſalmo, ubi nos legimus*, vox Domini concutientis deſertum, *in Hebræo ſcriptum eſt*, vox Domini parere faciens deſertum.

PSALMUS CANTICI PRO DEDICATIONE DOMUS DAVID.

XXX. EXaltabo te, Domine, quoniam salvasti me:
* h. lætificasti. & non * delectasti inimicos meos super me.
Domine Deus meus,
clamavi ad te, & sanasti me.
Domine, eduxisti de inferno animam meam:
vivificasti me ne descenderem in lacum. B
* h. Psallite. * h. misericordes. Cantate Domino * sancti ejus:
& confitemini memoriæ sanctitatis ejus.
Quoniam ad momentum est ira ejus,
vita in repropitiatione ejus:
Ad vesperum commorabitur fletus,
& in matutino laus.
Ego autem dixi in abundantia mea,
* h. sæculum. non commovebor in * sempiternum.
* al. posuisti. Domine, in voluntate tua * statuisti monti meo fortitudinem:
a abscondisti faciem tuam [a], & factus sum conturbatus. C
Ad te, Domine, clamabo,
& ad Dominum deprecabor.
Quæ est utilitas in sanguine meo,
* al. descendo. quum * descendero in corruptionem:
Numquid confitebitur tibi pulvis?
aut annuntiabit veritatem tuam?
Audi, Domine, & miserere mei:
* al. meus. Domine, esto adjutor * mihi.
Convertisti planctum meum in chorum mihi:
solvisti saccum meum, & accinxisti me lætitia. D
* h. psallat tibi. Ut * laudet te gloria, & non taceat,
* h. sæculum. Domine Deus meus, in * sempiternum confitebor tibi.

* h. Psalmus. VICTORI * CANTICUM DAVID.

XXXI. IN te, Domine, speravi, non confundar in * æternum:
* h. sæculum.
* h. eripe. In justitia tua * salva me.
Inclina ad me aurem tuam
velociter, libera me:
Esto mihi in lapidem fortissimum,
in domum munitam, ut salves me.
* al. ad. es. Quia petra mea & munitio mea tu *:
b & propter nomen tuum [b] deduces me,
& enutries me.
Educes me de reti, quod absconderunt mihi:
quia tu fortitudo mea.
In manu tua * commendabo spiritum meum: * al. commendo.
redemisti me, Domine Deus veritatis.
[c] Odivi custodientes vanitates frustra: c
ego autem in Domino confisus sum.
Exsultabo, & lætabor in misericordia tua,
quia * vidisti afflictionem meam: * al. audisti.
cognovisti tribulationes animæ meæ. d
Et non conclusisti me in [d] manu inimici:
statuisti in latitudine pedes meos.
Miserere mei, Domine, quoniam tribulor,
caligavit in furore oculus meus:
anima mea & venter meus.
Quia consumtæ sunt in mœrore vitæ meæ,
& anni mei in gemitu;
Infirmata [e] est in iniquitate mea fortitudo mea: e
& ossa mea contabuerunt.
Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium,
& vicinis meis nimis,
& timor notis meis:
Qui videbant me in plateis, fugiebant a me.
Oblivioni traditus sum quasi mortuus a corde:
factus sum * sicut vas perditum. * al. quasi.
Audivi enim opprobrium multorum,
congregationem in circuitu;
Quum inirent consilium adversum me:
& ut auferrent animam meam * cogitaverunt. * al. cogitarent.
Ego autem in te speravi, Domine:
dixi, Deus meus tu.
In manu tua tempora mea:
libera de manu inimicorum meorum,
& persequentium me.
Illumina [f] faciem tuam super servum tuum: f
salva me in misericordia tua.
Domine * non confundar quia invocavi te: * al. ne.
confundantur impii, taceant in inferno.
Muta fiant labia mendacii:
quæ loquuntur contra justum [g] vetera, g
in superbia & despectione.
E Quam multa est bonitas tua quam abscondisti timentibus te,
operatus es sperantibus in te; in conspectu filiorum hominum.
Abscondes eos in protectione vultus tui,
a duritia viri:
abscondes eos in umbra, a contradictione linguarum.
Benedictus Dominus:

a Plus habet Cisterc. ms. *faciem tuam a me, & factus &c.* Mox, *ad Dominum clamabo &c.*
b Idem ms. *dux meus eris*, pro *deduces me*.
c Nostri, ac plures apud Martian. mss. *Odisti*.
d Duo mss. *in manibus*: tum Cisterciens. *posuisti* pro *statuisti*.
e Rursum Cisterc. *Corruit in iniquitate fortitudo mea.*
f In nostris, & Martianæi aliquot mss. *ostende* pro *illumina*. Mox unus Cisterciens. tacet *me*.
g Veriorem multo lectionem esse arbitror, quam Cistercien. ms. præfert *erecta* pro *vetera*. Nam licet Hebræum verbum עתק (non ut Martian. scribit אתק) significet *veterascere*, metonymice tamen in Scripturis sæpe accipitur pro *excedere*, *efferri*, hisque similibus. Cum sensus de verbis est, ea proprie denotat, quæ terminos officii excurrunt, se temere extollentia, ac superba, illa denique ipsa, quæ præfert laudatus ms. *erecta*. Possunt & *abnormia* interpretari, & quod Itali dicunt, *cose, o parole strane*. Paulo post idem ms. habet, *quia multa est bonitas &c.*

qui mirabilem fecit misericordiam suam A
mihi, in civitate munita.
Ego autem dixi in stupore meo:
projectus sum de conspectu oculorum
[a] tuorum.
Ergo ne audisti vocem deprecationis meæ:
quum clamarem ad te?
Diligite Dominum omnes * sancti ejus, (* h. misericordes.)
fideles servat Dominus:
& [b] tribuit his, qui satis operantur superbiam.
Confortamini, & roboretur cor vestrum, B
omnes qui exspectatis Dominum.

XXXII. DAVID [c] ERUDITO.

Beatus, cui dimissa est iniquitas,
absconditum est peccatum.
Beatus homo, cui non * imputabit Dominus (* al imputavit.)
iniquitatem:
nec est in spiritu ejus dolus.
Quia tacui attrita sunt ossa mea:
in rugitu meo tota die.
Die enim & nocte gravatur super me manus tua:
versatus sum in miseria mea, quum exardesceret messis. JUGITER.
Peccatum meum notum facio tibi:
& iniquitatem meam non [d] abscondi.
Dixi, confitebor scelera mea Domino
& tu * dimisisti iniquitatem peccati mei. (* h. abstulisti.)
SEMPER.
Pro [e] hac orat omnis * sanctus ad te: (* h. misericors.)
ad tempus inveniens;
Ut quum inundaverint aquæ multæ,
ad illum non accedant.
Tu * protectio mea, ab hoste custodies me, (* al. ad es.)
laus mea salvans: circumdabis me.
SEMPER.
[f] Erudiam te, & illuminabo tibi viam per quam ambules:
cogitabo de te oculo meo.
Nolite fieri sicut equus & mulus
* quibus non est intelligentia: (* al. in quibus.)
In camo & [g] freno maxillas ejus constringis,
ut non appropinquet ad te.
Multi dolores impii:
confidentem autem in Domino misericordia circumdabit.
Lætamini in Domino, & exsultate, justi:
& laudate omnes recti corde.

XXXIII. LAUDATE JUSTI DOMINUM,

rectos decet * laudatio. (* al. collaudatio.)
Confitemini Domino in cithara:
in psalterio decachordo * psallite ei. (* al. cantate.)
Cantate ei canticum novum:
[h] bene psallite in jubilo:
Quia rectum est verbum Domini:
& omne opus ejus in fide.
Diligit justitiam & judicium:
misericordia Domini plena est terra.
* In verbo Domini cæli facti sunt: (* al. tac. In.)
& spiritu oris ejus omnis ornatus eorum.
B Congregans quasi in utre aquas maris:
ponens in thesauris abyssos.
Timeat * Dominum omnis terra: (* al. a Domino.)
ipsum formident universi habitatores orbis.
Quia ipse dixit, & factus est:
ipso præcipiente, stetit.
Dominus solvit consilium gentium:
irritas fecit cogitationes populorum.
Consilium Domini in æternum stabit:
cogitationes cordis ejus in generatione & generatione:
C Beata gens, cujus Dominus Deus ejus,
populus quem elegit [i] in hærreitatem sibi.
De cælo prospexit Dominus:
vidit omnes filios Adam.
De firmissima sede sua prospexit
ad universos habitatores terræ.
Fingens pariter cor eorum:
intelligens omnia opera eorum.
Non [k] salvabitur rex in multitudine exercitus,
nec fortis liberabitur in multiplicatione virtutis.
D Fallax equus ad salutem
& in multitudine roboris sui non salvabit.
Ecce oculus Domini super timentes eum:
* ad exspectantes misericordiam ejus. (* al &)
Ut eruat de morte animas eorum,
& vivificet eos in fame.
Anima nostra exspectavit Dominum:
auxilium nostrum & clypeus noster est.
In ipso enim lætabitur cor nostrum:
quia in nomine sancto ejus speravimus.
Sit misericordia tua, Domine, super nos,
sicut exspectavimus te.

E DAVID QUANDO COMMUTAVIT
* OS SUUM CORAM ABIMELECH, ET
ejecit eum, & abiit. (* h. saporem.)

XXXIV. [l] BEnedicam Dominum in omni tempore:
semper laus ejus in ore meo.

In

a Tres mss. *oculorum ejus*.
b Iidem mss. *retribuet*, & *retribuit*.
c Et nostri, & quos laudat Martian. mss. *eruditi* legunt pro *erudito*.
d Rursum nostri mss. *non abscondo. Dixi confitebor scelus meum*.
e Iidem mss. *Pro hoc orat*, & mox, *tempus inveniens* absque *ad* præpositione.
f Cisterc. ms. *Doceam te, & monstrabo*: plerique alii cum editis, *Docebo te, monstrabo tibi*.
g Nostri quoque mss. cum aliis penes Martian. atque editis libris, *maxillas eorum constringe, qui non accedunt ad te*. A quibus abludit Cisterciens. uno verbo, *accedit*.
h Iterum nostri, pluresque alii apud Martian. mss. *diligenter* habent pro *bene*.

i Addit Reginæ ms. heic *Dominus*: legitque tertio ab hoc versu, *De firmissimo solio suo* pro *sede &c.*
k In istanti habent nostri mss. *salvatur*.
l Alphabeticus hic quoque Psalmus est, & in uno quidem Cisterciensi ms. suis quisque literis versiculus ex ordine prænotatur, ne *vau* quidem prætermisso, in quo notum tamen est in Hebræo archetypo seriem interrumpi; nec facile potest, ut nuperus Scripturæ Interpres putat, suppleri, versiculo septimo ab iis verbis ducto: ויהוה שמע, *& Dominus exaudivit eum*. Tunc enim septima deficiet ז *Zai* litera, sive qui ei tribuatur versiculus: nisi tria hæc verba, *Iste pauper clamavit*, pro solido versiculo habere velis, ipsumque inverti literarum ordinem. Hæc animadvertimus, ut significemus, eas literas non fuisse in Latina interpretatione ista abs Hieronymo adscriptas.

In Domino laudabitur anima mea:
audiant mites & lætentur.
Magnificate Dominum mecum,
& exaltemus nomen ejus pariter.
Quæſivi Dominum, & exaudivit me:
& ex omnibus anguſtiis meis liberavit me.
Reſpicite ad eum, & confluite,
& vultus veſtri non confundentur.
Hic pauper clamavit, & Dominus exaudivit:
& de omnibus tribulationibus [a] ejus ſalvavit eum.
Circumdabit angelus Domini in gyro timentes eum,
& eruet eos.
Guſtate & videte quoniam bonus Dominus:
beatus vir qui ſperat in eo.
Timete Dominum ſancti ejus:
quoniam non eſt inopia timentibus eum.
Leones indiguerunt & eſurierunt:
quærentibus autem Dominum non deerit omne bonum.
* Venite, filii, audite me, (* al. Ambulate.)
timorem Domini docebo vos.
Quis eſt vir qui velit vitam,
diligens dies videre bonos.
Cuſtodi linguam tuam a malo:
& labia tua ne loquantur dolum.
Recede a malo, & fac bonum:
quære pacem, & perſequere eam.
Oculi Domini ad juſtos,
& aures ejus ad clamores eorum.
Vultus Domini * ſuper facientes malum: (* h. in.)
ut perdat de terra memoriam eorum.
Clamaverunt, [b] & Dominus exaudivit,
& ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.
Juxta eſt Dominus contritis corde,
& confractos ſpiritu ſalvabit.
* Multæ tribulationes * juſto, (* h. Multa mala. * al. juſti.)
& ex omnibus illis * liberabit eum Dominus. (* al. liberavit.)
Cuſtodit omnia oſſa ejus:
unum ex eis non confringetur.
Interficiet impium malitia,
& odientes juſtum [c] culpabuntur.
Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum,
& non * peccabunt omnes ſperantes in eo. (* h. culpabuntur.)

DAVID.

XXXV. Judica, Domine, adverſarios meos:
pugna contra impugnantes me.

A Apprehende ſcutum & * haſtam, (* al. contum.)
& ſurge in auxilium * meum. (* al. mihi.)
Evagina gladium, & præoccupa
ex adverſo perſequentes me:
dic animæ meæ, ſalus tua ego *. (* al. ad. ſum.)
Confundantur & revereantur, qui quærunt animam meam:
convertantur retrorſum, & confundantur,
qui cogitant malum mihi.
Fiant ſicut pulvis ante faciem venti,
B & angelus Domini impellat,
Sit via eorum tenebræ & lubricum,
& angelus Domini perſequatur eos.
Quia fruſtra abſconderunt mihi inſidias retis ſui:
ſine cauſſa foderunt animæ meæ.
Veniat * ei calamitas quam ignorat, (* al. eis.)
& rete ſuum quod abſcondit, comprehendat eum,
& cadat in * laqueum. (* h. in calamitatem.)
Anima autem mea exſultabit in Domino,
C lætabitur in ſalute * ſua. (* al. tua.)
Omnia oſſa mea dicent, Domine, quis ſimilis tui:
eruens inopem a validiore,
& pauperem ac mendicum a violento.
Surgentes teſtes iniqui:
quæ neſciebam interrogabant me.
Reddebant mihi mala pro bono:
ſterilitatem animæ meæ.
Ego autem quum [d] infirmarentur, induebar cilicio:
D humiliabam in jejunio animam meam,
& oratio mea * in ſinum meum revertetur. (* al. ad.)
Quaſi ad * amicum, quaſi ad fratrem meum ſic ambulabam: (*, h. ſodalem.)
quaſi lugens mater triſtis incurvabar.
Et in infirmitate mea lætabantur & congregabantur:
collecti ſunt adverſus me percutientes,
& neſciebam:
ſcindentes & non tacentes.
In ſimulatione verborum fictorum.
frendebant contra me dentibus ſuis.
E Domine, quanta * videbis. (* al. aſpicies.)
converte animam meam a calamitatibus * eorum: (* al. ſuis.)
a leonibus ſolitariam meam.
Confitebor tibi in eccleſia * grandi? (* al. magna.)
in populo forti laudabo te.
Non lætentur ſuper me inimici mei mendaces:
odientes me fruſtra * conniventes oculo: (* al. cobibentes.)
Non enim pacem loquuntur, ſed in rapina terræ
verba fraudulenta concinnant.

Et

[a] Illud *ejus* noſtri mſs. non addunt, & mox *circumdat*, pro *circumdabit* legunt.
[b] Interſerit unus Ciſterc. mſ. *juſti*.
[c] Noſtri omnes mſs. pari conſenſu *ſuperebuntur* pro *culpabuntur*.
[d] Duo e noſtris mſs. aliique penes Martian. *quum infirmarer ab eis, induebar &c.*

Et dilataverunt super me os suum.
dixerunt vah vah: vidit oculus noster.
Vidisti, Domine, ne taceas:
Domine, ne elongeris a me.
* h. Expergiscere. * Consurge, & vigila * in judicium meum, Deus meus,
* al. tac. in.
& * Domine in caussam meam.
* al. Dominus meus.
Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus:
& ne insultent mihi.
Nec dicant in corde suo, vah animæ nostræ:
a [a] & ne dicant, absorbuimus eum.
Confundantur, & revereantur pariter
qui lætantur in afflictione mea:
Induantur confusione & verecundia,
qui magnificantur super me.
Laudent, & lætentur qui volunt justitiam meam:
& dicant semper, magnificetur Dominus,
qui vult pacem servi sui.
* al. meditetur. Et lingua mea * meditabitur justitiam tuam:
tota die laudem tuam.

b [b] VICTORI SERVO DOMINI, DAVID.

XXXVI. c
Dixit scelus impii in medio cordis [c] ejus:
non est timor Dei ante oculos ejus.
Quia dolose egit adversus eum in oculis suis:
ut inveniret iniquitatem ejus ad odiendum.
Verba oris ejus iniquitas & dolus:
d cessavit cogitare, [d] ut benefaceret.
Iniquitatem cogitat in cubili suo
stabit in via non bona:
malum non abjiciet.
Domine, in cælo misericordia tua
fides tua usque ad nubes.
* al. Domine. Justitia tua quasi montes, * Deus,
judicium tuum abyssus multa:
homines & jumenta salvos facies, Domine.
* al. Domine. Quam pretiosa misericordia tua, * Deus,
& filii Adam in umbra alarum tuarum sperabunt.
Inebriabuntur de pinguedine domus tuæ,
& torrente delitiarum tuarum potabis eos.
Quoniam tecum est fons vitæ:
in lumine tuo videbimus lumen.
Attrahe misericordiam tuam scientibus te,
& justitiam tuam rectis corde.
Ne veniat mihi pes superbiæ:
& manus impiorum non me commoveat.

A Ibi ceciderunt operantes iniquitatem:
expulsi sunt, & non potuerunt surgere.

DAVID.

[e] Noli contendere cum malignis:
neque æmuleris facientes iniquitatem. XXXVII. Aleph. e
Quoniam sicut herba velociter conterentur,
& sicut olus viride marcescent.
Spera in Domino, & fac bonum Beth.
B * peregrinare in terra, & pascere fide: * h. habitare.
Et delectare in Domino,
& dabit tibi petitiones cordis tui.
* Volve super Dominum viam tuam, Gimel. * h. Revela Domino.
& confide in eo, & ipse faciet.
Et educet sicut lumen justitiam tuam,
& * judicia tua sicut meridiem. * al. judicium tuum.
Tace Domino, & exspecta eum, Daleth.
noli contendere adversus eum, qui proficit in via sua:
adversus virum, qui facit quæ cogitat.
C Dimitte iram, & derelinque furorem: He.
noli [f] contendere ut malefacias. f
Quoniam qui malefaciunt, interibunt:
exspectantes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.
Adhuc enim modicum, & non erit impius, Vav.
& cogitabis de loco ejus, & non subsistet.
Mites autem hæreditabunt terram:
& delectabuntur in multitudine pacis.
Cogitat impius de justo, Zain.
& frendet adversus eum dentibus suis.
D Dominus deridebit eum:
quia vidit quoniam venit dies ejus. g
Gladium evaginaverunt impii: tetenderunt arcum suum, Heth.
ut * percutiant egenum & pauperem, * h. ut dejiciant.
& interficiant rectos [h] in via. h
Gladius eorum ingrediatur in cor eorum, Heth.
& arcus eorum confringantur.
Melius est parum justo: Teth.
quam divitiæ impiorum multæ.
Quia brachia impiorum confringentur.
sublevat autem justos Dominus.
E Novit Dominus dies immaculatorum, Jod.
& hæreditas eorum * æterna erit. * h. in sæculum.
Non confundentur in tempore malo,
& in diebus famis saturabuntur.
Quia impii peribunt, Caph. i
& inimici Domini [i] gloriantes ut monocerotes.
consumentur, sicut fumus consumitur.
Fœnus

a Interjectionem *vah* bis Cisterciens. ter Reginæ mss. aliique repetunt.
b Nostri omnes mss. tresque alii, quos Martian. laudat, in titulo præferunt, *Pro victoria servi Domini*.
c Legerit S. Pater in suo Hebraico exemplari לבו, ut & Septuaginta, & veteres alii Interpretes, pro quo hodiernum præfert לבי, idest, *cordis mei*. Sequitur in nostris mss. *non esse timorem Dei*, pro *non est timor* &c.
d Iidem nostri mss. *cogitare benefacere*.
e Bini quique hujus Psalmi versiculi una ab alphabeti juxta ordinem litera incipiunt: hancque ipsam literarum seriem post Martian. adpositam retinemus ad libri oram ex aliquot Latinorum codicum fide. Videsis tamen quæ inferius ad vers. 28. sive *Hai* literam adnotamus.
f Cisterciens. ms. *noli festinare*, pro *noli contendere*.
g Reginæ ms. *videns*, pro *quia vidit*. Cisterciens. præterea *quod veniat*, pro *quoniam venit*.
h Interserit heic Cisterciens. *corde*.
i In eodem ex scioli, ut videtur, Antiquarii calamo; *subvertentur ut montes* &c. pro *gloriantes ut monocerotes*.

Lamed. Fœnus accipit impius, & non reddet:
justus autem donat, & tribuit.
Quia qui benedicti fuerint ab eo, hæreditabunt terram.
& qui maledicti, interibunt.

Mem. A Domino gressus viri firmantur,
& viam ejus volet.
Quum ceciderit, non allidetur:
quia Dominus sustentat manum ejus.

Nun. Puer fui, siquidem & senui,
& non vidi justum derelictum:
neque semen ejus quærens panem.
Tota die donat & commodat:
& semen ejus in benedictione.

Samech. Recede a malo, & fac bonum,
& habita in * sempiternum. (* h. sæculum.)
Quia Dominus diligit judicium,
& non derelinquet * sanctos suos: (* h. misericordes.)
[a] In * æternum custoditi sunt, (a)
& semen impiorum * peribit.
Justi hæreditabunt terram; (* h. in sæculum.)
& inhabitabunt in * sæculum super eam. (* al. perit.)

Phe. Os justi meditabitur sapientiam, (* h. in æternum.)
& lingua ejus loquetur judicium.
Lex Dei ejus in corde ejus:
non deficient gressus ejus.

Sade. Considerat impius justum,
& quærit, ut occidat eum.
Dominus non derelinquet eum in manu ejus,
& non condemnabit eum quum * judicabitur. (* al. judicatur.)

Coph. Exspecta Dominum, & custodi viam ejus,
& exaltabit te, ut possideas terram,
quum * interibunt impii, videbis. (* al. pereunt.)

Res. Vidi impium robustum,
& fortissimum sicut indigenam virentem.
Et transivi, & * ecce non erat: (* al. tac. ecce.)
& quæsivi eum, & non est inventus.

Sin. Custodi simplicitatem, & vide rectum:
quia erit * in extremum viro pax. (* al. ad.)
[b] Prævaricatores autem interibunt pariter, (b)
& novissimum impiorum peribit.

Thav. Salus autem justorum a Domino:
fortitudo eorum in tempore tribulationis.
Et auxiliabitur eis Dominus, & salvabit eos:
[c] eripiet eos ab impiis,
& salvabit eos: quia speraverunt in eo.

A * CANTICUM DAVID (* h. Psalm.)
IN COMMEMORATIONE.

XXXVIII.

Domine ne in * ira tua arguas me: (* h. indignatione.)
neque in * furore tuo corripias me, (* h. ira tua.)
Quia sagittæ tuæ infixæ sunt mihi,
& * tetigit me manus tua. (* h. tetigit.)
Non est sanitas in carne mea a facie indignationis tuæ:
non est pax * ossibus meis a facie peccati mei. (* al. ad. in.)

B Quia iniquitates meæ transierunt caput meum:
quasi onus grave aggravatæ sunt super me.
Computruerunt, & tabuerunt cicatrices meæ,
a facie insipientiæ meæ.
Aflictus sum, & incurvatus sum nimis:
tota die mœrens ambulabam.
Quia * lumbi mei repleti sunt * ignominia, (* al. renes. h. ilia mea. * h. vilitate.)
& non est sanitas in carne mea.

C Evigilavi, & afflictus sum nimis:
rugiebam a gemitu cordis mei.
Domine, * in conspectu tuo omne desiderium meum: (* h. coram te.)
& gemitus meus a te non est absconditus.
Cor meum fluctuabat, dereliquit me fortitudo mea:
& lux oculorum meorum etiam ipsa non est mecum.
Cari mei, & * amici mei [d] contra lepram meam steterunt, (* h. sodales. d)
& * vicini mei longe steterunt. (* h. propinqui.)

D Et irruebant quærentes animam meam:
& investigantes mala mihi loquebantur insidias,
& dolos tota die meditabantur.
Ego autem quasi surdus non audiebam,
& quasi mutus [e] qui non aperit os suum. (e)
Et eram quasi * homo non audiens: (* h. vir.)
nec habens in ore suo redargutiones.
Te enim, Domine, exspectabam,
tu exaudies, Domine Deus meus.

E Quia dixi, ne forte insultent mihi,
& quum [f] vacillaverit pes meus, super me magnificentur. (f)
Quia ego * ad plagam paratus sum, (* al. plagas.)
& dolor meus contra * me semper. (* al. ad. est.)

Quia

[a] Quæ huic adponi versiculo debuisset, *Hain* litera vacat: nec reipsa in hodierno Hebraico exemplari ab ea versus iste inchoatur. Vulgo autem eruditis persuasum est, Septuaginta Interpretum ætate ea litera non caruisse archetypum, idque ex ipsorum versione colligi, qui heic præponunt duo verba, Ἄνομοι ἐκδιχηθήσονται, *Injusti punientur* quæ Hebraice dixeris נשמדו עוילים. Atque adeo ab *Hain* litera incepisse quod præ oculis habebant, exemplar notant. Quid alii hac de re sentiant, videsis apud Criticos sacros. Nobis, textu nihil interpollato, arguere id liceat ex hac ipsa Hieronymi interpretatione, quæ versiculum ab his incipit verbis, *In æternum custoditi sunt*: in Hebræo לעולם נשמרו. Prior nempe ל, *Lamed*, litera, cum plane sit verbo עולם adscititia, ac servilis, haud credita fuerit sive Hebræis, sive ipsi Hieronymo acrostiche artificio obesse, cumque ipsum verbum ab ע, *Hain*, incipiat, seriem literarum ita licuerit per metri leges continuari. Præterea haud scio, num suspicari liceat, ἁπλῶς scriptum ab ipso Regio Vate עולם, *æternum*.

[b] Tres nostri mss. atque alii penes Martian. pro his habent: *iniqui autem delebuntur pariter*.

[c] Verba, *eripiet eos*, in nostris mss. desiderantur. In Hebræo idem repetitur verbum, quod modo translatum est, *salvabit eos*.

[d] Interserunt nostri mss. heic *quasi*.

[e] Iidem nostri mss. *quasi mutus non aperiebam os meum*: & mox unus Cisterc. *non habens in corde suo*, pro *ore*.

[f] Plurium numero nostri mss. *quum vacillaverint pedes mei*.

*al. ad. ego. Quia iniquitatem meam * annuntio:
a & contristabor pro peccato meo.
Inimici autem mei viventes confortati sunt,
& multiplicati sunt odientes me mendaciter.
Et qui reddunt malum pro bono, adversabantur mihi:
quia sequebar bonum.
Ne derelinquas me, Domine:
Deus meus, ne elongeris a me.
Festina in auxilium meum,
*al. ad Deus. Domine * salutis meæ.

b VICTORI IDITHUN,
*h. Psalm. * CANTICUM DAVID.

XXXIX. DIxi, custodiam vias meas
ne peccem in lingua mea,
Custodiam os meum silentio,
donec est impius contra me.
Obmutui silentio, tacui de bono,
& dolor meus conturbatus est.
Incaluit cor meum in medio mei,
in meditatione mea incensus sum igne:
loquutus sum in lingua mea.
Ostende mihi, Domine, finem meum,
& mensuram dierum meorum quæ sit,
* al. ut sciam. * sciam quid mihi desit.
Ecce breves posuisti dies meos,
& vita mea quasi non sit in conspectu tuo:
c omnia enim vanitas c omnis homo subsistens. SEMPER.
* h. vir. Tantum in imagine ambulat * homo,
* h. congregat. tantum frustra conturbatur:
congregat & ignorat cui * dimittat ea.
Nunc ergo quid exspecto, Domine?
* h. ad te est. præstolatio mea * tu es.
* h. erroribus. Ab omnibus * iniquitatibus meis libera me:
opprobrium stulto ne ponas me.
* al. aperiam. Obmutui, non * aperui os meum:
quia tu fecisti.
* h. lepras. Tolle a me * plagas tuas:
a contentione manus tuæ ego consumtus sum.
In increpationibus
*al. propter iniquitatem. * pro iniquitate corripuisti virum;
Et posuisti quasi tineam desiderabilia ejus:
verumtamen vanitas omnis homo. SEMPER.
Audi orationem meam, Domine,
* h. auribus percipe. & clamorem meum * exaudi:
Ad lacrymam meam ne obsurdescas,
quia advena ego sum apud te,
peregrinus sicut omnes patres mei.
Parce mihi, ut rideam,

A antequam vadam, & non subsistam.

d VICTORI DAVID * CANTICUM. d * h. Psalm.

EXspectans exspectavi Dominum: XL.
& inclinatus est ad me, & audivit clamorem meum.
Et eduxit me de lacu e sonitus, de luto cœni: e
& statuit super petram pedes meos,
stabilivit gressus meos.
B Et dedit in ore meo canticum novum,
laudem Deo nostro.
Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino.
Beatus vir, qui posuit Dominum confidentiam suam,
& non est aversus ad superbias pompasque * mendacii. * al. mendaces.
Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua,
& cogitationes tuas pro nobis.
C Non invenio ordinem coram te:
si narrare voluero, & numerare,
plura sunt quam ut narrari queant.
Victima & oblatione non * indiges, * h. non voluisti.
aures fodisti mihi:
holocaustum & pro peccato non petisti,
Tunc dixi, ecce venio:
in volumine libri scriptum est de me.
Ut facerem placitum * tibi, Deus meus, volui, * al. tuum
& legem tuam in medio * ventris mei. * al. cordis
Annuntiavi justitiam in ecclesia multa,
D ecce labia mea non prohibebo: Domine, tu nosti.
Justitiam tuam non abscondi in medio cordis mei,
fidem tuam & salutare tuum dixi:
non abscondi misericordiam tuam,
& veritatem tuam in ecclesia multa.
Tu, Domine, non * prohibeas * misericordias tuas a me: * al. prohibebis. * h. pietates
misericordia tua & veritas tua jugiter servabunt me.
E Circumdederunt enim me mala, quorum non est numerus,
comprehenderunt me iniquitates meæ,
& non potui videre:
Plures factæ sunt, quam capilli capitis mei,
& cor meum dereliquit me.
Placeat tibi, Domine, ut liberes me:
Domine, ad adjuvandum me festina.
Confundantur & revereantur simul
quærentes animam meam, ut auferant eam:

Con-

a Pro *contristabor* editi ac mss. plures etiam Martianæo inspecti, *sollicitus ero*.

b Præferunt nostri mss. *Pro victoria*: quam interpretationem Hebræi verbi למנצח, ipse videtur S. Pater cæteris prætulisse in Præfatione ad Commentar. in Danielem, quem locum & Martian. laudat.

c Reginæ ms. *Vanitas homo stans. Diapsalma.*

d Iterum mss. nostri, *Pro victoria*, quod & inferius constanter in reliquorum Psalmorum titulis retinent pro *Victori*. Vide quæ ad proxime superiorem locum adnotamus.

e Cisterciens. ms. *de lacu famoso*, pro *lacu sonitus*;

Convertantur retrorſum, & confundantur, A
qui volunt mala mihi.
Pereant poſt confuſionem ſuam:
qui dicunt mihi vah vah.
Gaudeant, & lætentur in te
omnes qui quærunt te:
Dicant jugiter, magnificetur Dominus,
qui diligunt ſalutare tuum.
Ego autem ſum egenus & pauper:
Dominus ſollicitus erit pro me:
Auxilium meum & ſalutare meum tu,
a Deus meus, [a] ne moreris. B

VICTORI * CANTICUM DAVID. * h. Pſalmus.

XLI. Beatus qui cogitat de paupere:
in die malo * liberabit eum Dominus. * al. ſalvabit.
Dominus cuſtodiet eum & vivificabit eum:
& beatus erit in terra,
& non * tradet eum animæ inimicorum ſuorum. * al. tradat.
Dominus confortabit eum in lecto infirmitatis: C
totum ſtratum ejus vertiſti in ægrotatione ſua.
Ego dixi, Domine, miſerere mei,
ſana animam meam, quoniam peccavi tibi.
Inimici mei * loquentur malum mihi: * al. loquuntur.
quando morietur, & peribit nomen ejus.
b Et ſi venerit ut [b] videat, vana loquetur;
cor ejus congregabit iniquitatem ſibi,
egrediens foras detrahet. D
Simul adverſum me murmurabant omnes
odientes me:
contra * me cogitabant malum mihi, * al. tacite.
Verbum * diaboli infundebant ſibi: * h. Belial.
qui dormivit non addet ut reſurgat.
Sed & homo pacificus meus: in quo habui
fiduciam:
qui manducabat panem meum,
levavit contra me plantam.
Tu autem, Domine, miſerere mei: & leva me, E
& reddam eis.
In hoc cognovi quod velis me:
quia non inſultabit inimicus meus mihi.
Ego autem in ſimplicitate mea adjutus ſum
a te,
& ſtatues me ante faciem tuam in * perpetuum. * h. ſæculum.
Benedictus Dominus Deus Iſrael
a ſæculo, & uſque in ſæculum, amen
& amen.

c VICTORI * DOCTISSIMO FILIORUM CORE. c * h. erudito.

XLII. d [d] Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum:
ſic anima mea * præparata ad te, Deus. * h. deſiderat.
Sitivit anima ad Deum * fortem viventem, * al. fontem.
quando veniam, & parebo ante faciem
* Dei.
Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes per diem
ac noctem:
quum diceretur mihi tota die, ubi eſt
Deus tuus?
Horum recordatus ſum, & effudi in me
animam meam:
quia veniam ad umbraculum;
Tacebo uſque ad domum Dei
in voce laudis & confeſſionis,
multitudinis feſta celebrantis.
Quare incurvaris, anima mea, & conturbas me.
exſpecta Deum, quia adhuc confitebor
ei ſalutaribus vultus ejus.
Deus meus in meipſo anima mea incurvatur:
propterea recordabor tui de terra Jordanis,
& Hermonim de monte minimo. * h. ad.
Abyſſus abyſſum invocat, * in vocem cataractarum tuarum:
omnes gurgites tui & fluctus tui ſuper
me [e] tranſierunt. e
Per diem mandavit Dominus miſericordiam
ſuam,
& in nocte canticum ejus mecum:
oratio Deo vitæ meæ.
Dicam * Deo petra mea, quare oblitus es mei: * h. El ſelai, quod interpretatur, Deus petra mea, & eſt unum de nominibus Dei.
quare triſtis incedo, affligente inimico?
Quum me * interficerent in oſſibus meis, * al. interficerint.
exprobraverunt mihi hoſtes mei:
dicentes [f] ad me tota die, ubi eſt Deus
tuus? f
Quare incurvaris, anima mea, & conturbas me:
exſpecta Deum, quoniam adhuc confitebor ei,
g [g] ſalutaribus vultus mei & Deo meo.
XLIII. Judica me Deus, & diſcerne cauſſam meam de gente * non ſancta: * h. in miſericorde.
a viro doloſo & iniquo ſalva me.
Tu enim es, Deus, fortitudo mea quare
projeciſti me:
quare triſtis incedo, affligente inimico?

 Mitte

[a] In Reginæ mſ. *ne moreris*. Juxta Hebr. תְּאַחַר
[b] Noſtri mſ. pluresque alii apud Martian. tum editi quoque libri *viſitet* pro *videat* legunt. Vide quæ in Epiſt. ad Sunniam & Fretelam hac de lectione obſervamus.
[c] Mſ. *Pro victoria doctiſſimi*. Vide quæ diximus paulo ſuperius.
[d] Ciſtercienſ. mſ. ex alia verſione priores duos verſus, Hieronymianæ, quam ſubdit, interpretationi præponit: qui ſic habent: *Sicut cervus mugiens ad fontes aquarum, ita anima mea rugit ad te, Deus.*
[e] Idem mſ. *ſupertranſierunt*, ſine *me* intermedio.
[f] Heic quoque voculas *ad me*. Ciſterc. mſ. tacet.
[g] Præponit idem mſ. hunc titulum, *Pſalmus ad eos qui fidem conſecuti ſunt*. Ἀνεπίγραφος autem eſt apud Hebræos.

a Mitte lucem tuam & veritatem tuam, [a] ipsa ducent me:
introducent me ad montem sanctum tuum,
& ad tabernacula tua.
Et introibo ad altare Dei,
ad Deum lætitiæ exsultationis meæ,
& confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus.
Quare incurvaris, anima mea, & quare conturbas me:
exspecta Deum, quoniam adhuc confitebor ei,
* salutaribus vultus mei & Deo meo. (* al. salutibus.)

b

[b] VICTORI FILIORUM CORE ERUDITIO.

XLIV. Deus, auribus nostris audivimus:
patres nostri narraverunt nobis
opus quod operatus es in diebus eorum,
in diebus antiquis.
Tu manu tua gentes * delesti, & plantasti * eos: (* h. exheredasti. * al. eas.)
afflixisti * populos, & emisisti eos. (* al. plebes.)
Non enim in gladio suo possederunt terram,
neque brachium eorum salvavit eos:
Sed dextera tua & brachium tuum
c & lux vultus tui, quia complacuisti [c] in eis.
Tu es ipse rex meus Deus:
d præcipe [d] salutibus Jacob.
In te hostes nostros ventilabimus:
in nomine tuo conculcabimus adversarios nostros.
Non enim in arcu meo confidam:
neque gladius meus salvabit me,
Quia salvasti nos de hostibus nostris,
& eos qui oderant nos, confudisti.
e In Deo [e] laudabimus tota die,
& nomini tuo in æternum confitebimur.
SEMPER.
f Verum tu projecisti, & confudisti nos:
& non egredieris [f] in exercitibus nostris.
Vertisti terga nostra hosti:
& qui oderunt nos, diripuerunt sibi.
Dedisti nos tamquam gregem ad vorandum,
& in gentibus dispersisti nos.
Vendidisti populum tuum sine pretio:
* nec grandis fuit commutatio eorum. (* h. & non fœnerasti in commutatione eorum.)

A Posuisti nos opprobrium vicinis nostris.
subsannationem & irrisum his qui erant in circuitu nostro.
Posuisti nos * similitudinem [g] in gentibus (* h. parabolam.)
commotionem capitis in * tribubus. (g * h. plebibus.)
Tota die * confusio mea contra me, (* al. verecundia.)
& ignominia faciei meæ cooperuit me.
A voce exprobrantis & blasphemantis:
a facie inimici & ultoris.
Omnia hæc venerunt super nos, & non sumus obliti tui:
B nec mentiti sumus in pacto tuo.
Non est conversum retro cor nostrum:
nec declinaverunt gressus nostri a semita tua.
Quoniam dejecisti nos in loco draconum,
h & [h] operuisti nos umbra mortis.
Si obliti sumus nominis Dei nostri,
& expandimus manus nostras ad Deum alienum.
Numquid non Deus investigabit istud,
ipse enim novit cogitationes cordis.
C Quoniam propter te mortificati sumus tota die:
reputati sumus ut grex occisionis
* Consurge, quare dormitas, Domine: (* h. r...)
vigila, quare * projicis nos in sempiternum? (* a... cisti)
Quare faciem tuam abscondis:
i oblivisceris [i] afflictionis nostræ & inopiæ nostræ.
Quoniam incurvata est in pulvere anima nostra:
D adhæsit * in terra venter noster. (* a...)
Surge, auxiliare nobis,
& redime nos propter misericordiam tuam.

k

* VICTORI PRO LILIIS FILIORUM CORE, ERUDITIONIS CANTICUM AMANTISSIMI.

XLV. Eructavit cor meum verbum bonum;
dico ego opera mea regi:
E lingua mea stylus scribæ velocis.
Decore pulchrior es filiis hominum,
effusa est gratia in labiis tuis:
propterea benedixit tibi Deus in æternum.
Accingere gladio tuo * super femur fortissime: (* al. ...)
glo-

[a] Reginæ ms. *ipsa ducent me, & introducent ad montem*, sine altero *me* intermedio, quod & Cisterc. heic tacet. Tum *ad tabernaculum tuum, & ad altare tuum*, pro *Dei*: Cisterciens. *ad altare tuum, Domine*.

[b] Nostri mss. & quos Martian. laudat, *Pro victoria filiorum Core eruditionis*.

[c] Ms. Reginæ, *complacuisti tibi*, pro *in eis*: tum *es rex meus*, absque *ipse*, quod & Cisterciens. tacet.

[d] Nostri & Martianæi plures mss. *pro salutibus*.

[e] Iidem cum editis, *in Domino gaudebimus*.

[f] Interserit Cisterciens. ms. nomen *Deus*: paulo post cum duobus Reginæ *diripuerunt nos*, pro *sibi*.

[g] Tacent *in* voculam duo e nostris mss. S. vero Pater in Epist. ad Sunniam & Fretelam, *In Hebraico*, inquit, *ita scriptum reperi*, *Posuisti nos proverbium in gentibus*: quem laudat & Martianæus locum.

[h] In Cisterciens. ms. *operuit nos &c*, & mox *obliti sumus nominis Domini*, sine addito, *nostri*.

[i] Mss. nostri omnes, *oblivisceris afflictiones & angustias nostras*.

[k] Suæ hujus interpretationis fidejussor accedat Hieronymus Epist. LXV. ad Principiam num. 3. *Quadragesimum*, inquit, *quartum Psalmum legens, in titulo reperi*: In finem pro his qui commutabuntur filiorum Core intelligentiæ (al. *intelligentia*) Canticum pro dilecto: *in Hebraico scriptum est, lamanasse al sosannim labne Core meschil Sir ididoth*: *quod nos in Latinum vertimus*, Victori pro liliis filiorum Core, eruditionis Canticum amantissimi.

gloria tua & decore tuo.
Decore tuo prospere ascende,
propter veritatem
& mansuetudinem justitiæ,
[a] & docebit te terribilia dextera tua.
Sagittæ tuæ acutæ,
populi sub te cadent:
in corde inimicorum regis.
Thronus tuus Deus in sæculum, & in æternum:
sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui.
Dilexisti justitiam, & odisti * iniquitatem: [* h. impietatem.]
propterea unxit te Deus, Deus tuus
oleo exsultationis præ participibus tuis.
[b] Myrrha & stacte & cassia in cunctis vestimentis tuis,
de * domibus eburneis quibus lætificaverunt te [* h. de templis.]
filiæ regum in honore tuo.
Stetit * conjux in dextera tua, [* h. Regina.]
in diademate aureo.
Audi, filia, & vide, & inclina aurem tuam,
& obliviscere populi tui & * domus patris tui. [* al. domum.]
Et concupiscet rex decorum tuum:
quia ipse est Dominus [c] tuus, & adora eum. [* al. ad. Deus.]
Et o filia * fortissimi, [* h. Tyri.]
in muneribus faciem tuam deprecabuntur divites populi.
Omnis gloria filiæ regis intrinsecus: [* h. præ fasciis aureis, vestimenta illius.]
* fasciis aureis vestita est.
In scutulatis ducetur ad regem,
virgines [c] sequentur eam
* amicæ ejus ducentur tibi. [* h. sodales.]
Ducentur in lætitiis & exsultatione:
ingredientur * thalamum regis. [* h. templum]
Pro patribus tuis erunt * filii * tibi: [* al. filia. * h. tui.]
pones eos principes in universa terra.
Recordabor nominis tui
in omni generatione & generatione:
Propterea populi confitebuntur tibi
in sæculum & in æternum.

VICTORI FILIORUM CORE PRO JUVENTUTIBUS CANTICUM.

XLVI. DEus * nostra spes & fortitudo: [* h. nobis.]
auxilium in tribulationibus inventus es validum.
A Ideo non timebimus cum fuerit translata terra,
& concussi montes in corde maris.
Sonantibus & [d] tumentibus gurgitibus ejus,
agitatis in montibus in potentia ejus. SEMPER.
Fluminis divisiones ejus,
lætificant civitatem [e] Dei sancti
tabernacula altissimi.
B Deus in medio ejus non commovebitur:
auxiliabitur ei Deus in ortu matutino.
Conturbatæ sunt gentes, concussa sunt regna:
dedit vocem sum, prostrata est terra.
Dominus exercituum nobiscum:
protector noster Deus Jacob. SEMPER.
Venite & videte opera Domini:
* quantas posuerit solitudines in terra. [* h. quot.]
Compescit bella usque ad extremum terræ,
C arcum confringet, & concidet * hastam: [* al. hastas.]
plaustra comburet igni.
Cessate & cognoscite quoniam ego sum Deus:
exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.
Dominus exercituum nobiscum:
* fortitudo nostra Deus Jacob. SEMPER. [* h. susceptor noster.]

[f] VICTORI FILIORUM CORE * CANTICUM. [* h. Psalmus,]

D XLVII. OMnes * populi, plaudite manibus: [* a'. gentes.]
jubilate Deo in voce laudis.
Quoniam * Dominus altissimus terribilis: [* al. Deus.]
rex magnus super omnem terram.
Congregavit populos subter nos,
& * tribus sub pedibus nostris. [* h. plebes.]
Elegit nobis hæreditatem nostram:
* gloriam Jacob quam dilexit. SEMPER. [* h. superbiam.]
Ascendit Deus in jubilo:
* Dominus in voce buccinæ. [* al. Deus.]
E * Canite Deo * canite: [* h. Psallite. * h. Psallite.]
* canite regi nostro * canite. [* h. Psallite * h. Psallite.]
Quia rex universæ terræ Deus:
* canite erudite.
Regnavit Deus super gentes:
Deus sedet super trhonum sanctum suum.

a Cisterc. ms. *edocebit te terribiliter dextera tua*. Vide laudatam Epistolam ad Principiam num. 11. & quæ ad hunc locum ibi adnotamus.

b Idem mss. *Smyrna & aloe*, ex Hebræo אהלות. Mox pro *domibus eburneis*, scriptum abs Hieronymo *de templo dentium*, quod nonnulli ex Epistola ad Principiam argumentantur, & Hebræus Scholiastes innuit, minime est verosimile.

c Haud bene legit Martianæus ex aliis codicibus in instanti *sequuntur*. Mox duo mss Reginæ & Cisterciensis *ducentur illuc*, pro *tibi*: quam lectionem ipse Hieronymus in Epist. ad Principiam num. 20. ex Hebraico exemplari videtur hausisse: cum tamen ibi sit לך *ad te*.

d Nostri mss. aliique penes Martianæum cum pridem editis libris, *intumescentibus*. Mox unus Reginæ *agitatis montibus* absque *in* particula. Denique pronomen *ejus* subsequentis versus ipse etiam Cisterciensis tacet.

e Iterum nostri mss. pluresque apud Martianæum: *lætificat civitatem Dei: sanctum tabernaculum altissimi*. Tum nostri duntaxat: *Dominus in medio ejus*, ac deinde, *Deus in ipso ortu matutino*.

f Cisterciens. ms *Victoria*: Reginæ cod. *Victoriam*, nullus e nostris *Victori* præfert.

Principes populorum congregati sunt
populus Dei Abraam:
quoniam dii scuta terræ
vehementer * elevata sunt. * al. elevati.

a CANTICUM [a] PSALMI FILIORUM CORE.

XLVIII. MAgnus Dominus & laudabilis nimis:
in civitate Dei nostri in monte sancto suo.
Specioso germini gaudio universæ terræ,
monti Sion lateribus aquilonis
civitatulæ regis magni.
Deus in domibus ejus:
agnitus est in auxiliando
Quia ecce reges congregati sunt:
* venerunt simul. * h. transierunt.
Ipsi videntes sic obstupuerunt:
conturbati sunt, admirati sunt.
Horror possedit eos ibi:
* dolor quasi parturientis. * al. dolores.
In vento uredinis,
b confringes [b] naves Tharsis.
Sicut audivimus, ita vidimus
in civitate Domini exercituum,
in civitate Dei nostri:
Deus fundavit eam usque in * æternum. * h. sæculum.
SEMPER.
Æstimavimus, Deus, misericordiam tuam,
in medio templi tui.
Secundum nomen tuum, Deus,
sic laus tua usque * in extremum terræ: * al. ad.
justitia repleta est dextera tua.
Lætetur mons Sion, exsultent filiæ Judæ:
propter judicia tua.
Circumdate Sion, & circuite eam,
numerate turres ejus,
Ponite cor vestrum in * mœnibus *: * h. in virtute * ad. ejus.
separate palatia ejus;
Ut enarretis in generatione novissima.
Quia * iste Deus Deus noster in sæculum, * al. ipse est.
& in perpetuum:
ipse erit dux noster * in mortem. * h. in sæcula.

VICTORI FILIORUM CORE * CANTICUM. * h. Psalmus.

XLIX. AUdite * hoc, omnes populi: * al. hæc.
auribus percipite, universi habitatores * occidentis. * h. orbis.

A Tam filii Adam, quam filii * singulorum: * h. viri,
simul dives & pauper.
Os meum loquetur * sapientias. * al. sapientiam.
& meditatio cordis mei * prudentias. * al. prudentiam.
* Inclinabo ad parabolam aurem meam: * al. Incline.
aperiam in cithara ænigma meum.
Quare timebo in diebus mali?
iniquitas calcanei mei circumdabit me.
Qui fiduciam habent in fortitudine sua,
& in multitudine divitiarum suarum superbiunt.
B [c] Fratrem redimens non redimet vir: c
nec dabit Deo propitiationem pro eo:
& pretium redemtionis animæ eorum:
Sed quiescet in sæculo, & vivet ultra in sempiternum,
& non videbit * interitum, * al. æternum.
quum viderit sapientes morientes:
Simul insipiens & indoctus peribunt,
& relinquent alienis divitias suas.
Interiora sua domos suas in sæculo,
tabernacula sua in generatione & generatione:
C vocaverunt nominibus suis terras *. * al. l... nas.
Et homo in honore non [d] commorabitur: d
assimilatus * jumentis, & exæquatus est. * al. ad.
Hæc est * via insipientiæ eorum * h. via eorum.
& post eos juxta os eorum current.
SEMPER.
Quasi * grex in inferno positi sunt: mors * h. o...
pascet eos,
& subjicient eos recti in matutino,
& figura eorum conteretur in inferno
D post habitaculum suum.
Veruntamen Deus redimet animam meam,
de manu inferni quum assumserit me.
SEMPER.
Noli timere quum ditatus fuerit vir.
quum multiplicata fuerit gloria domus ejus.
Neque enim moriens tollet omnia:
nec descendet post eum gloria ejus.
Quia animæ suæ in vita sua benedicet:
E laudabunt te, [e] quum bene fuerit tibi. e
* Intrabit usque ad generationem patrum * al. Intrabunt.
suorum:
usque ad finem non videbunt lucem.
Homo quum in honore esset, non intellexit:
comparavit se jumentis, & silebitur.
* CAN-

a In recto *Psalmus*, nostri omnes mss. legunt.
b In Cisterciensi ms. *confringens*: tum junctis reliquis omnibus, *naves maris* pro *Tharsis*: denique *Dei exercituum* pro *Domini &c.*
c Verius, puto, legit Reginæ ms. in recto *Frater*.
d Hactenus lectum est *commovebitur*, quod verbum plane videtur & a sacri Scriptoris mente contextuque alienum, & facili veterum amanuensium errore substitutum pro genuino *commorabitur*. Hoc adeo nos reposuimus, non tamen ex ingenio, sed primum ex antiquorum Reginæ ac Cisterciensis codicum auctoritate, tum duorum quoque apud Martianæum, qui tametsi alias minus emendati, hæic certe eum de vera lectione nonnere potuissent. Persuasit nos denique Hebræus textus, in quo est בל ילין, idest, *non perseverabit*, sive ad literam, *non pernoctabit*, quem sensum verba *non commorabitur*, unice referunt.
e Unus Reginæ ms. *laudabit inquiens te*. Tum rectius, ut videtur, cum Cisterciensi, *quum benefeceris sibi*; quod proprie sonat Hebræum תיטיב.

h. Psalm. * CANTICUM ASAPH. A

L. FOrtis Deus Dominus loquutus est,
& vocavit terram:
ab ortu solis usque ad occasum ejus.
De Sion perfecta decore
* Deus apparuit. *al. tac. *Deus*
Veniet Deus noster, & non tacebit:
ignis coram eo vorabit,
& in circuitu ejus tempestas valida.
Vocabit cælum desursum,
& terram, ut judicet populum suum. B
Congregate mihi * sanctos meos: * h. misericordes.
qui feriunt pactum meum in sacrificio.
Et annuntiabunt cæli justitiam ejus:
quia Deus judex est ipse. SEMPER.
Audi * populus meus, & loquar, *al. *populo.*
Israel, & contestabor te.
Deus Deus tuus ego sum.
Non propter victimas tuas arguam te,
& holocautomata tua coram me sunt,
semper.
Non accipiam de domo tua * vitulum: C *h. taurum. * l. *vitulos.*
neque de gregibus tuis hircos.
Mea sunt enim omnia animalia * silvarum: * h. silvæ.
* pecudes in montibus millium. *h. behemoth.
Scio omnes aves montium,
& * universitas agri [a] mei mecum est. * h. ziz dicitur, nomen est avis.
Si esuriero, non dicam tibi:
meus est enim orbis & plenitudo ejus.
Numquid comedam * carnem taurorum: *al. *carnes.*
aut sanguinem hircorum bibam? a
Immola Deo laudem,
& redde altissimo * vota tua.
Et invoca me in die tribulationis: * al. tac. *vota.*
liberabo te, & glorificabis me.
Impio autem dixit Deus:
quid tibi est cum narratione præceptorum meorum,
& ut assumas pactum meum in ore tuo?
* Qui odisti disciplinam, * h. Et tu.
& projecisti verba mea post te.
Si videbas furem, consentiebas ei:
& cum adulteris [b] pars tua. b
Os tuum misisti ad malitiam,
& lingua tua concinnabit dolum.
Sedens adversus fratrem tuum loquebaris,
in * filium matris tuæ fabricabaris opprobrium. * al. *& adversum.*
Hæc fecisti, & tacui:
existimasti futurum * me similem tui: *al. tac. *me.*
arguam te & proponam ante oculos
tuos.
Intelligite hoc qui obliviscimini Deum,
ne forte * rapiam, & non sit qui liberet: * al. *capiam.*
Qui immolat confessionem, glorificat me:
& qui [c] ordinat viam, ostendam ei salutare Dei. c

VICTORI * CANTICUM DAVID: * h. Psalm.

QUUM VENISSET AD EUM NATHAM PROPHETA,

quando ingressus est ad Bethsabee.

MIserere mei, Deus, secundum misericordiam tuam: LI
juxta multitudinem miserationum tuarum dele iniquitates meas.
Multum lava me ab iniquitate mea,
& a peccato meo munda me.
Quoniam * iniquitates meas ego [d] cognovi, * h. errores meos. d
& peccatum meum contra me est semper.
C Tibi soli peccavi, & malum * coram te feci: * h. in oculis tuis.
ut justificeris in sermonibus tuis,
& vincas * quum * judicaveris. * al. *dum.* * h. judicatus fueris.
Ecce in iniquitate conceptus sum,
& in peccato peperit me mater mea.
Ecce enim veritatem diligis,
absconditum & * arcanum sapientiæ manifestasti mihi. * h. sapientiam manifestabimus.
* Asperges me hyssopo, & mundabor: * h. purificabis.
lavabis me & super nivem dealbabor.
D Auditum mihi facies gaudium & lætitiam,
[e] exsultent ossa quæ confregisti. e
Absconde faciem tuam a peccatis meis,
& omnes iniquitates meas dele.
Cor mundum crea mihi, Deus,
& spiritum stabilem renova in visceribus meis.
Ne projicias me a facie tua
& Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.
E Redde mihi lætitiam * [f] salutaris tui, * h. habes Jesu. f
& spiritu potenti confirma me.
Docebo iniquos vias tuas,
& peccatores ad te revertentur.
Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ:
laudabit lingua mea justitiam tuam.
Domine, labia mea aperies,
& os meum annuntiabit laudem tuam.
Non enim vis ut victimam [g] feram: g
nec

[a] Fortasse rectius *mei* pronomen Reginæ mſ. heic reticet: Hebræus autem textus שדי, utramque ex punctorum varietate recipit lectionem.

[b] Plus habent duo e nostris mss. *erat pars tua*. Dein unus Cisterciens. *os tuum dimisisti*, pro *misisti*, & *lingua tua concinnavit*, pro *concinnabis*, cohærentius, ut videtur, superioris sententiæ tempori, sed Hebræo dissentiente textu.

[c] Reginæ mſ. *qui ordinate ambulat, ostendam &c.*

[d] Duo mss. *iniquitatem meam ego novi*.

[e] In pluribus mss. *ut exsultent*.

[f] Quod mavult Scholiastes *Jesu* pro *salutaris*, nostri quoque præferunt mss.

[g] Magis ferme placet *feriam*, quod tu nostri omnes, cum plures alii apud Martianæum mſ. habent, pro *feram*, Hebræus ad Verbum, *non desiderabis hostiam*.

nec holocaustum tibi placet.
* h. Sacrificia. * Sacrificium Dei spiritus * contribulatus: *h. contritus.
cor contritum & humiliatum Deus non despicies.
* h. benigne. * Bene fac * in voluntate tua, Sion, * al. ad. Domine.
* ædificentur muri Jerusalem.
Tunc suscipies sacrificium justitiæ, * al. ad. &
oblationes & holocausta:
tunc imponent super altare tuum * vitulos. * h. tauros.

a VICTORI ERUDITIO DAVID, QUUM VENISSET * DOEC IDUMÆUS, & annuntiasset * Sauli, dicens ei: Venit David in domum * Ahimelech.

* al. Doech. * al. Saul. * al. Abimelech.

LII. QUid gloriaris in malitia, potens?
misericordia Dei tota est die.
Insidias cogitat lingua tua:
quasi novacula acuta * faciens dolum. * al. fecisti.
Dilexisti malum magis quam bonum:
mendacium magis quam * loqui justitiam. SEMPER. * al. tac. loqui.
Dilexisti omnia verba ad devorandum,
* lingua dolosa. * al. linguam dolosam.
Sed Deus destruet te, in sempiternum terrebit *, & evellet te de tabernaculo, * h. ad. te.
& eradicabit te de terra viventium. SEMPER.
Videbunt justi, & timebunt.
& super eum ridebunt,
Ecce vir qui posuit Deum fortitudinem suam:
sed speravit in multitudine divitiarum suarum:
confortatus est in insidiis suis.
Ego autem sicut oliva virens in domo Dei:
speravi in misericordia Dei
in sæculum sempiternum.
Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti:
& exspectabo nomen tuum, quoniam bonum
in conspectu * sanctorum tuorum. * h. misericordium.

VICTORI b PER CHORUM ERUDITIO DAVID.

LIII. DIxit stultus in corde suo, non est Deus:
corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitate,
non est qui faciat bonum.
Deus de cælo prospexit super filios hominum,
ut videret si est intelligens requirens Deum.
Omnes aversi sunt, pariter adhæserunt:
non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
Numquid non cognoverunt qui operantur iniquitatem,
qui comedunt populum meum ut cibum panis:
Deum non invocaverunt.
Ibi timuerunt timore
ubi non * erat timor: * al. est.
Quoniam Deus dispersit ossa circumdantium te:
confunderis, quia Deus projecit eos.
Quis dabit ex Sion salutare Israel?
quum reduxerit Deus captivitatem populi sui
exsultabit Jacob, lætabitur Israel.

VICTORI IN PSALMIS c ERUDITIO DAVID: QUANDO VENERUNT ZIPHÆI ET DIXERUNT SAUL: Nonne David absconditus est apud nos?

LIV. DEus, in nomine tuo * salva me, * al. salvum me fac.
& in fortitudine tua ulciscere me.
Deus, exaudi orationem meam:
auribus percipe verba oris mei.
Quia alieni insurrexerunt adversum me,
& fortes quæsierunt animam meam:
d non posuerunt Deum in conspectu suo. SEMPER.
Ecce Deus auxiliator mihi:
Dominus sustentans animam meam.
* Reddet malum * insidiatoribus meis: * al. Redde. * h. decantatoribus.
in veritate * tua disperde eos. * al. tua.
Voluntarie sacrificabo tibi:
confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum.
Quoniam ex omni tribulatione liberavit me,
& inimicos meos e vidit oculus meus.

VICTORI IN PSALMIS ERUDITIO DAVID.

LV. EXaudi, Deus, orationem meam,
& ne despicias deprecationem meam.
Attende mihi & exaudi me:
Humiliatus sum in meditatione mea,
& con-

a Reginæ ms. *Victoria de erudito*: & cum plerisque aliis *Doec*, & *Achimelech* nomina sic legit.
b Cisterciens. ms. *pro choro intelligenti*: alii dumtaxat *eruditi* præferunt, pro *eruditio*.
c Heic quoque mss. nostri omnes eruditi legunt, pro *eruditio*.
d Iidem mss. *Et non proposuerunt &c.*
e Pari iterum consensu nostri mss. *dispexit*, pro *vidit*. In subsequentis vero Psalmi titulo alii *eruditi*, alii *Canticum* pro *eruditio* præferunt.

& conturbatus a voce inimici,
a facie persequentis impii:
Quoniam projecerunt super me iniquitatem,
& in furore adversabantur mihi.
Cor meum doluit in vitalibus meis,
& terrores mortis ceciderunt super me.
* al. venerunt. Timor & tremor * venit super me,
& operuit me caligo.
Et dixi, quis dabit mihi pennas columbæ,
ut volem & requiescam.
Ut procul abeam,
& commorer in deserto. SEMPER.
* h. Festina. * Festinabo ut salver
a spiritu tempestatis & turbinis.
Præcipita, Domine, divide linguas eorum:
quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in civitate.
Die & nocte circumeuntes muros ejus;
Scelus & dolor in medio ejus.
Insidiæ in vitalibus ejus,
& non recedit de plateis ejus
damnum & fraudulentia.
Non enim inimicus exprobravit mihi, ut sustineam:
neque is qui me oderat, super me magnificatus est,
ut abscondar ab eo.
* al. tac. meus. Sed tu, homo unanimis * meus,
dux meus, & notus meus.
Qui simul habuimus dulce secretum,
in domo Dei ambulavimus cum terrore.
Veniat mors super eos.
descendant in infernum viventes,
quia nequitiæ in congregatione eorum,
in medio eorum.
Ego ad Deum clamabo,
& Dominus salvabit me.
Vespere & mane & meridie loquar,
& resonabo, & exaudiet vocem meam.
a [a] Redemit in pace animam meam:
ab appropinquantibus mihi:
multi enim fuerunt adversum me.
* al. Audivit. * Exaudiet Deus & humiliabit eos,
qui judex est ab initio. SEMPER.
Non enim mutantur,
neque timent Deum.
* al. manum suam. b Extendit * manus suas ad pacifica sua:
[b] contaminavit pactum suum.
Nitidius butyro os ejus:
pugnat autem cor illius,
c [c] molliores sermones ejus ab oleo, quum sint lanceæ.

A Projice super Dominum caritatem tuam
& ipse te enutriet:
non dabit in æternum fluctuationem justo.
Tu autem, Deus, deduces eos in puteum interitus:
viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos:
ego autem fiduciam habeo tui.

B VICTORI PRO COLUMBA * MUTA, EO QUOD PROCUL ABIERIT DAVID humilis, & simplex, quando tenuerunt eum Palæstini in Geth. * al. Vita.

MIserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo: LVI.
tota die pugnans tribulavit me.
Conculcaverunt me * insidiatores mei tota die: * h. decantatores.
multi enim qui pugnant contra me, altissime.
C Quaquumque die territus fuero:
* ego in te confidam. *al. tac. ego.
In Deo laudabo verbum * ejus, *al. tac. ejus.
in Deo speravi: non timebo,
quid faciat mihi caro.
Tota die sermonibus me affligebant:
contra me omnes cogitationes eorum in malum.
Congregabuntur abscondite,
* ipsi * plantas meas observabunt; *al. tac. ipsi. * h. calcaneos meos.
exspectantes animam meam.
D Qui nullus est salvus in eis:
in furore populos [d] detrahe, Deus. d
* Secretiora mea numerasti, * h. motum meum tu.
pone lacrymam meam in * conspectu tuo: * h. utre.
sed non in narratione tua.
Tunc convertentur inimici mei retrorsum,
in quaquumque die invocavero:
hoc scio quia Deus meus es *. * al. ad. tu.
In Deo laudabo verbum:
E [e] in Domino * prædicabo sermonem, e * h. laudabo.
In Deo speravi: non timebo,
quid faciat mihi homo.
In me sunt, Deus, vota tua:
reddam gratiarum actiones tibi.
Quia liberasti animam meam de morte,
& pedes meos de lapsu:
ut ambulem coram Deo in luce viventium.

VI-

[a] Alii e nostris mss. *Redime*, alii *Redimet* legunt.
[b] In Reginæ ms. *contaminaverunt pactum &c.*
[c] Idem ms. *mollierunt sermones suos oleo*: sed & in aliis tacet *ab* præpositio. Mox Cisterciens. *Projice super Dominum tribulationem tuam*: additum ad libri oram, al. *cogitationem*.
[d] *Duo* e nostris mss. *detrahe*, quod vitiosum esse scribarum incuria ab Epist. ad Sunniam & Fretelam disces.
[e] In Cisterciens. ms. *& in Deo prædicabo*.

a ^aVICTORI UT NON DISPERDAS A DAVID

HUMILEM ET SIMPLICEM, QUANDO fugit a facie Saul in speluncam.

LVII. * al. *sperat.* MIserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te * speravit anima mea;
Et in umbra alarum tuarum sperabo: donec transeant insidiæ.
Invocabo Deum altissimum: Deum ultorem meum.
b Mittet de cælo & salvabit me, [b] exprobrabit conculcantibus me. SEMPER.
mittet Deus misericordiam suam & veritatem suam.
Anima mea in medio leonum dormivit ferocientium:
Filii hominum dentes eorum lanceæ & sagittæ,
& lingua eorum gladius acutus.
Exaltare super cælos, Deus: in omni terra gloria tua.
Rete paraverunt gressibus meis,
* h. incurvata est anima mea. * ad incurvandam animam meam:
Foderunt ante me foveam, ceciderunt in medio ejus. SEMPER.
Paratum cor meum Deus: paratum cor meum:
cantabo & psallam.
* h. Expergescere * Surge gloria mea,
* h. Expergescere. * surge psalterium & cithara:
* h. expergescar. * surgam mane.
* h. psallam. Confitebor tibi in populis, Domine:
* cantabo tibi in gentibus.
Quia magna usque ad cælos misericordia tua,
& usque ad nubes veritas tua,
Exaltare super cælos, Deus: in omni terra gloria tua.

VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID

HUMILEM ET SIMPLICEM.

LVIII. SI vere utique justitiam loquimini: recta judicate, filii hominum.
* h. holocausta. Etenim in corde * iniquitates operamini,
c in terra [c] iniquitates manuum vestrarum appendite.
Alienati sunt peccatores a vulva: erraverunt ab utero loquentes mendacium.
d Furor eorum sicut [d] similitudo furoris serpentis:
sicut reguli surdi obturantis aurem suam.
Ut non audiat vocem murmurantium: nec incantatoris incantationes callidas.
Deus, excute dentes eorum ex ore eorum:
* molares leonum confringe, Domine. * al. *molas.*
Dissolvantur quasi aquæ quæ defluunt;
B intendet * arcum suum donec conterantur. * h. sagittam suam.
Quasi vermis tabefactus * pertranseat: * al. *pertranseant.*
quasi abortivum mulieris quod non * vidit solem. * al. *videt.*
Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum:
e quasi viventes, quasi in ira [e] tempestas rapiet eos.
Lætabitur justus quum viderit ultionem:
C pedes suos lavabit in sanguine impii.
Et * dicet homo, vere est fructus justo: * al. *dicat.*
vere est Deus judicans in terra.

VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID

HUMILEM ET SIMPLICEM, QUANDO misit Saul, & custodierunt domum, ut * occiderent eum. * al. *occideret.*

D ERue me de inimicis meis *, Deus meus, LIV. * h. Domine.
& a resistentibus mihi protege me.
Libera me ab * operariis iniquitatis, * al. *operantibus iniquitates.*
& a viris sanguinum salva me.
Quia ecce insidiati sunt animæ meæ,
congregantur adversus me * fortissimi: * h. crudelissimi.
absque iniquitate mea, & absque peccato meo, Domine.
Non egi inique, & illi * currunt & præparantur, * al. *cucurrerunt.*
* surge ex adverso pro me, & respice. * h. expergescere.
E Et tu, Domine Deus exercituum Deus Israel,
evigila, ut visites omnes gentes
Non merearis universis qui operantur iniquitatem. SEMPER:
Revertantur ad vesperam, latrent ut * canis * al. *canes.*
& * circumeant civitatem. * al. *circuibunt.*
Ecce * loquentur in ore suo, * al. *loquuntur.*
gladii in labiis eorum:
quasi nemo audiat.

Tu

a Cisterc. ms. *Pro Victori*: Reginæ autem cum plerisque aliis mss. *Pro victoria ut &c.* quod item prætulisse arbitror quos laudat Martianæus, neque enim probe lectum ab eo videtur, *pro victori aut non &c*

b Idem ms. *exprobravit conculcantes*: etiam quod subsequitur, *semper*, prætermisso.

c Quidam mss. cum antea editis libris *manus vestras*, pro *manuum vestrarum* legunt. Cisterciens. ipsam præterea vocem *iniquitates* prætermittit.

d Nostri omnes mss. *sicut furor serpentis*, pro *similitudo furoris &c.*

e Ms. Cisterciens. *in ira tempestatis rapiet eas.*

* al. tac. *Domine.* Tu autem, * Domine, deridebis eos:
subsannabis omnes gentes.
Fortitudinem meam ad te servabo:
quoniam tu, Deus, elevator meus.
[a] Deus misericordia mea præveniet me:
* h. decantatoribus. Deus ostendet mihi in * insidiatoribus meis.
Ne occidas eos, ne forte obliviscantur populi mei:
disperge eos in fortitudine tua, & destrue eos:
protector noster * Domine.
* vel. *Deus.* * al. *in peccato & in sermone.* * Peccato oris sui, sermone labiorum suorum,
& capiantur in superbia sua:
maledictionem & mendacium narrantes.
Consume in furore, consume ut non subsistant:
* al. *dominabitur.* & sciant quoniam Deus * dominatur Jacob, in finibus terræ. SEMPER.
Et convertantur ad vesperam, latrent ut
* al. *canes.* * canis,
& circumeant civitatem.
Ipsi vagabuntur ut comedant,
& quum saturati non fuerint, murmurabunt.
Ego autem cantabo imperium tuum,
& laudabo mane misericordiam tuam:
* h. susceptor meus. Quoniam factus es * fortitudo mea,
& refugium [b] in die tribulationis meæ.
* h. Fortitudo mea tibi psallam: Virtutem meam tibi cantabo:
* h. susceptor. quoniam Deus * adjutor meus,
Deus misericordia mea.

VICTORI PRO LILIIS TESTIMONIUM

HUMILIS ET [c] SIMPLICIS DAVID AD docendum, quando pugnavit adversus Syriam Mesopotamiæ, & adversus Syriam Soba: & reversus est Joab, & percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia.

LX. DEus, projecisti nos, scidisti:
iratus convertisti nos.
Commovisti terram, & [d] disrupisti eam:
sana contritiones ejus quoniam commota est.
Ostendisti populo tuo duritiam:
potasti nos vino consopiente.
* al. *timentibus.* Dedisti * metuentibus te signum
ut fugerent a facie arcus. SEMPER.
Ut liberentur amici tui:

A salva dextera tua, & exaudi me.
Deus loquutus est in sanctuario suo: lætabor,
dividam Sicimam,
& vallem Soccoth dimetiar.
Meus est Galaad, & meus est Manasse,
& Ephraim fortitudo capitis mei:
Juda legifer meus:
Moab olla lavacri mei:
Super Idumæam incedam calciamento meo:
B mihi Palæstina fœderata est.
Quis deducet me ad civitatem munitam
quis deducet me usque ad Idumæam?
Nonne tu, Deus, qui projecisti nos,
& non egredieris, Deus, in exercitibus nostris.
Da nobis auxilium * de tribulatione: * al. *in.*
vana est enim salus ab homine.
In Deo faciemus virtutem,
& ipse conculcabit tribulantes nos.

C VICTORI IN PSALMIS DAVID.

EXaudi, Deus, laudationem meam: LI.
intende orationi meæ.
De novissimo terræ ad te clamabo,
quum triste fuerit cor meum:
Quum fortis elevabitur adversum me,
tu eris ductor meus.
* Quoniam fuisti spes mea: * al. tac. *quoniam.*
turris munitissima a facie inimici.
D * Habitabo in tabernaculo tuo * jugiter: * h. Peregrinabo. * h. in sæculum.
sperabo in protectione alarum tuarum. SEMPER.
Tu enim, Deus, exaudisti orationem meam:
dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.
Dies super dies regis adjicies:
annos ejus donec est generatio & generatio.
Sedebit * semper ante faciem Dei, h. in sæculum.
E misericordia & veritas servabunt eum.
Sic * canam nomini tuo jugiter; *h. psallam
reddens vota mea per singulos dies.

VICTORI [e] PER IDITHUN
* CANTICUM DAVID * h. Psalm.

ATtamen apud Deum silebit anima mea: LXII.
ex eo salus mea.
Attamen ipse est * scutum meum & salus mea: * h. fortitudo mea.

[a] Tres nostri mss. aliique penes Martianæum, *Dei mei misericordia præveniet me: Deus, ostende mihi &c.*
[b] Addit heic Cisterc. ms. *meum:* tum juncto Reginæ atque aliis, voces *virtutem meam* prætermittit: subsequenti autem versu subjungunt *fortitudo mea.*

[c] Pro *simplicis* nostri omnes mss. aliique apud Martian. legunt, *perfecti:* tum verba, *Mesopotamiæ & adversus Syriam*, unus Reginæ tacet.
[d] In uno Cisterciensi ms. *diripuisti.*
[e] Idem ms. pro *Idithun.*

* h. susceptor meus. * fortitudo mea non commovebor amplius.
Usquequo insidiamini contra virum, interficitis omnes,
a [a] sicut murus inclinatus & maceria corruens.
Partem enim ejus cogitaverunt expellere,
placuerunt sibi in mendacio:
b ore suo [b] benedicunt, & * corde suo
* h. intrinsecus. maledicunt. SEMPER.
* al. *retice*. Verumtamen Deo * tace, anima mea:
c ab [c] ipso enim præstolatio mea.
* al. *est*. Ipse * enim fortitudo mea & salus mea:
* h. movebor. susceptor meus, non * timebo.
In Deo salutare meum & gloria mea:
robur fortitudinis meæ & salus mea in Deo.
Sperate in eo omni tempore, populi,
effundite coram eo cor vestrum:
Deus spes nostra. SEMPER.
Verumtamen vanitas filii Adam
* al. *hominum*. mendacium filii * viri
* h. imposit stateris vanitas ipsi simul. * in stateris dolosis fraudulenter agunt simul.
Nolite confidere in calumnia
& in rapina, ne frustremini:
* al. *fluxerint*. divitiæ si * affluxerint, ne apponatis cor,
Unum loquutus est Deus,
* h. fortitudo. duo hæc audivi: quia * imperium Dei est:
Et tibi, Domine, misericordia:
quia tu reddes unicuique secundum opus suum.

* h. Psalmus.

* CANTICUM DAVID CUM ESSET IN DESERTO JUDA.

LXIII. * h. Deus Deus meus tu. * DEus, fortitudo mea tu es,
de luce consurgam ad te:
Sitivit te anima mea,
desideravit te caro mea:
d in terra [d] invia & consitiente, ac sine aqua.
Sic in sancto apparui tibi,
ut videam fortitudinem tuam & gloriam tuam.
* al. *vita*. Melior est enim misericordia tua quam * vitæ:
labia mea laudabunt te.
* al. *tibi*. Sic benedicam * te in vita mea:
* h. palmas. in nomine tuo levabo * manus meas.
* h. satiabitur. Quasi adipe & pinguedine * implebitur anima mea,
* h. laudabis. & labiis laudantibus * canet os meum,

A Recordans tui in cubili meo:
per singulas vigilias meditabor tibi.
Quia fuisti auxilium meum,
& in umbra alarum tuarum [e] laudabo. e
Adhæsit anima mea post te,
me suscepit dextera tua.
Ipsi vero * interficere quærunt animam meam: *h. ad calamitatem.
ingrediantur * in extrema terræ. * h. inferiora.
Congregentur in manus gladii:
pars vulpium erunt.
B Rex autem lætabitur in Deo,
laudabitur omnis qui jurat in eo:
quia obstruetur os loquentium mendacium.

[f] VICTORI * CANTICUM DAVID. f

* h. ...

AUdi, Deus, vocem meam loquentis LXIV
a * timore inimici serva [g] vitam meam: * h. ...
g
Absconde me a consilio malignorum:
C a tumultu operantium iniquitatem.
Quia exacuerunt quasi gladium linguam suam:
tetenderunt sagittam suam verbum amarissimum.
Ut sagittarent in absconditis simplicem:
subito sagittabunt eum, & non timebunt.
Confortaverunt sibi sermonem pessimum,
narraverunt, ut absconderent laqueos:
dixerunt, quis videbit [h] eos? h
D Scrutati sunt iniquitates:
defecerunt scrutantes scrutinio,
& cogitationibus singulorum, & corde profundo.
Sagittabit ergo eos Deus jaculo repentino:
inferentur plagæ eorum.
Et corruent in semetipsos * [i] plagis suis: *h. linguis i
fugient omnes qui viderint eos.
Et timebunt omnes homines
E & annuntiabunt opus Dei,
& opera ejus intelligent.
Lætabitur justus in Domino, & sperabit in eo:
& exsultabunt omnes recti corde.

VICTORI * CARMEN DAVID CANTICI. * h. Psalmus.

TIbi [k] silet laus, Deus, in Sion, LXV. k
& tibi reddetur votum,

Exau-

[a] Cisterciens. ms. *quasi murus* &c. Regius quæ subsequuntur, *& maceria corruens*, omittit.
[b] Interserunt nostri mss. heic Vocem *singuli*.
[c] Reginæ cod. *ab eo ipso enim salutare meum*.
[d] Cisterc. ms. *in terra sitiente*, pro *invia*.
[e] Idem ms. *cantabo* pro *laudabo*: ac paulo post Regius, *quæsierunt* pro *quærunt*.

[f] Hic titulus in Cisterciensi ms. desideratur.
[g] In eodem ms. *serva animam meam*.
[h] Nostri omnes mss. quis *videbit nos*, pro *eos*,
[i] Iidem mss. *linguis suis*, præferunt, quod & Scholiastæ placet, & propius est Hebræo textui. לשונם.
[k] Iterum nostri omnes mss. duoque alii apud Martian. *silent*, pro *silet*.

Exaudi orationem,
donec ad te omnis caro veniat.
Verba iniquitatum prævaluerunt adversum me:
sceleribus nostris tu propitiaberis.
Beatus quem elegeris, & susceperis:
habitabit enim in atriis tuis;
Replebimur bonis domus tuæ,
sanctificatione templi tui.
Terribilis in justitia exaudi nos,
Deus salvator noster:
Confidentia omnium finium terræ,
& maris longinqui.
*al. qui præparas. * Præparans montes in virtute sua,
accinctus fortitudine.
Compescens sonitum maris,
fremitum fluctuum ejus,
*h. plebium. & multitudine * gentium.
Et timebunt qui habitant in extremis a signis tuis:
egressus [a] matutino & vespere laudantes facies.
Visitasti terram, & irrigasti eam,
ubertate eam dita.
Rivus Dei plenus aqua
præparabis frumentum eorum, quia sic * fundasti eam.
*h. præparabis. *h. educ accinctos ejus: Sulcos ejus inebria, * multiplica fruges ejus:
pluviis irriga eam, germini ejus benedic.
*h. Coronasti annum. * Volvetur annus in bonitate tua,
& vestigia tua rorabunt pinguedine.
*h. Rorabunt. * Pinguescent pascua deserti,
& exsultatione colles accingentur.
Vestientur agnis greges:
& valles plenæ erunt frumento,
coæquabuntur, & canent.

VICTORI CANTICUM PSALMI.

LXVI. *h. Psallite. *al. nominis. JUbilate Deo, omnis terra.
* Cantate gloriam * nomini ejus.
Date gloriam laudi ejus.
Dicite Deo, quam terribile opus tuum:
In multitudine fortitudinis tuæ
mentientur tibi inimici tui.
*h. psallat. Omnis terra adoret te, & * cantet tibi,
*h. psallat. * cantet nomini tuo. SEMPER.
*h. Ite. * Venite, & videte opera Dei,
*h. Adam. terribilia consilia super filios * hominum.
*al. Convertet. * Convertit mare in aridam,
in flumine pertransibunt pede:
ibi lætabimur in eo.
Qui dominatur in fortitudine sua a sæculo,

A oculi ejus [b] gentes aspiciunt; [b]
Qui increduli sunt,
non exaltentur in semetipsis. SEMPER.
Benedicite, populi, Deo nostro,
& auditam facite vocem laudis ejus.
Qui posuit animam nostram in vitam,
& non dedit in commotionem pedes nostros.
Probasti enim nos, Deus:
igne nos conflasti sicut conflatur argentum.
B Introduxisti nos in * obsidionem: *al. in retés
posuisti stridorem in * dorso nostro: *h. lumbis nostris.
imposuisti homines super caput nostrum.
Transivimus per ignem & aquam,
& eduxisti nos in refrigerium.
Ingrediar * domum tuam in holocaustis: *al. ad. in.
reddam tibi vota mea, quæ * promiserunt [c] labia mea, *h. distinxerunt. [c]
& loquutum est os meum quum tribularer.
C Holocausta medullata offeram tibi
cum incenso arietum:
faciam boves cum hircis. SEMPER.
* Venite, audite & narrabo, omnes qui timetis Deum *h. Ite.
quanta fecerit animæ meæ.
Ipsum ore meo invocavi,
& exaltavi in lingua mea.
Iniquitatem si vidi in corde meo,
non exaudiat Dominus.
D Ideo exaudivit Deus:
& attendit vocem * deprecationis meæ. *h. orationis.
Benedictus Deus, qui non abstulit orationem meam,
& misericordiam suam a me.

VICTORI IN PSALMIS * CANTICUM CARMINIS.

*h. Carminibus. *h. Psalm.

DEus misereatur nostri, & benedicat * nos: LXVII. *al. nobis.
illustret faciem suam super nos.
E SEMPER.
Ut nota fiat in terra via tua:
in universis gentibus salus tua.
Confiteantur tibi populi, Deus:
confiteantur tibi populi omnes.
Lætentur, & laudent * gentes *h. plebes.
quoniam judicas populos in æquitate:
& * gentium quæ in terra sunt, ductor es. [d] SEMPER. *h. plebium. [d]
F Confiteantur tibi populi, Deus:
Confiteantur tibi populi omnes.
Terra dedit * germen suum: *al. fructum.

Hhhh 2 bene-

[a] Cisterciensis & Reginæ mss. *egressus matutinos & vespere*: in aliis invenit Martianæus in recto, *egressus matutini*.

[b] Unus Reginæ ms. *oculi ejus in gentes*; propius ſere ad Hebræum, בגוים.

[c] Addit idem ms. heic *tibi*, quod quidem & in Hebræo paulo post resonat.

[d] Nostri mss. *ductor es sempiternus*.

benedicat nobis Deus Deus noster.
Benedicat nobis Deus,
& timeant eum omnes fines terræ.

VICTORI DAVID PSALMUS CANTICI.

LXVIII. * al. dissperguntur. EXsurgat, Deus & * dissipentur inimici ejus:
& fugiant qui oderunt eum a facie ejus.
Sicut deficit fumus deficiant:
sicut tabescit cera a facie ignis,
a [a] sic pereant impii a facie Dei:
Justi autem lætentur, & exsultent in conspectu Dei,
& gaudeant in lætitia.
b Cantate Deo, [b] psallite nomini ejus:
*h. araboth, quod est superius cælum. præparate viam ascendenti per * deserta:
In Domino nomen ejus,
& exsultate coram eo.
* h. Judici. * Patri pupillorum, & defensori viduarum:
Deus in habitaculo sancto suo:
Deus habitare facit solitarios in domo:
*al Educit. * Educet vinctos in fortitudine:
increduli autem habitaverunt in siccitatibus.
Deus quum egredereris ante populum tuum,
* h. gradieris. & * ambulares per desertum. SEMPER.
c Terra commota est, & [c] cæli stillaverunt a facie Dei,
hoc est Sinai: a facie Dei Israel.
Pluviam voluntariam elevasti, Deus:
hæreditatem tuam laborantem tu confortasti:
Animalia tua habitaverunt in ea:
præparasti in bonitate tua pauperi Deus.
Domine, dabis sermonem,
* h. exercituum plurium. annuntiatricibus * fortitudinis plurimæ.
Reges exercituum fœderabuntur, fœderabuntur;
& pulchritudo domus dividet spolia.
Si dormieritis inter medios terminos,
pennæ columbæ deargentatæ,
& posteriora ejus in virore auri.
* al. robustissimos. Quum divideret * robustissimus reges in ea,
nive dealbata est in Selmon:
* h. Basan: Mons Dei, mons * pinguis:

A mons excelsus, mons * pinguis. * h. Basan.
Quare contenditis montes excelsi
adversus montem, quem dilexit Deus
ut habitaret in eo:
siquidem Dominus habitabit in [d] sempiternum. d
Currus Dei innumerabilis millia abundantium:
Dominus in eis, * Sinai in sancto. * al. in Sina.
Ascendisti in excelsum,
captivam duxisti captivitatem,
B accepisti dona [e] in hominibus. e
insuper [f] & non credentes inhabitare Dominum Deum. f
Benedictus Dominus per singulos dies,
portabit nos Deus salutis nostræ. SEMPER.
Deus * noster Deus * salutis, * h. n[illegible]. * h. salutum.
& Domini Dei: mortis egressus:
Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum,
verticem crinis, ambulantis * in delictis suis. *al. deliciis.
C Dixit Dominus, de Basan convertam
convertam de profundis maris.
Ut calcet pes tuus in sanguine,
lingua canum tuorum, ex inimicis a temetipso.
Viderunt itinera tua, Deus:
itinera Dei mei, regis mei in sancto.
Præcesserunt * cantatores eos, qui post tergum psallebant * al. cantores:
in medio puellarum tympanistriarum.
D In ecclesiis benedicite Deo:
Domino de * fonte Israel. * al. fontibus.
Ibi Benjamin parvulus * continens eos, * h. fecit descendere.
principes Juda * in purpura sua: * h. lap[illegible]bunt c[illegible]
principes Zabulon, principes Nephthali.
Præcepit [g] Deus tuus fortitudine tua g
conforta, Deus, hoc quod operatus es in nobis.
De templo tuo, quod est in Jerusalem:
tibi offerent reges munera.
E Increpa bestiam calami
congregatio fortium, in vitulis populorum
calcitrantium contra * rotas argenteas: *al. peras.
dissperge populos qui bella volunt. *al. Venient legati.
* Offerant [h] velociter ex Ægypto: h
Æthio-

a Tacet ms. Cisterciens. voculam *sic*, quæ neque in Hebræo proprie est.
b Pro *psallite*, Cisterciensis ms. habet, *& benedicite*, Regius *canite*. Vid. Epist. CVI. ad Sunniam & Fretelam.
c Reginæ ms. *a facie tua, Deus, hoc est in Sinai:* subsequitur Cisterciensis propius ad Hebræum *a facie Dei, Deus Israel*, מפני אלהים אלהי ישראל.
d Pro *in sempiternum*. nostri mss. habent *semper*, quod idem est, nisi hoc pro solenni Diapsalmatis nota accipias. Tum unus Cisterciens. pro *millia* refert *decem millia millium*, & Hebræus, quidem ipse numerat *vicena millia*: sic enim accipio רבתים אלפי, ut sit duplicatum רבא, aut רבו, quod decem millia significat. Sed & alterum Hebræi textus verbum שנאן, quod heic transfertur *abundantium*, proprie duplicatum, sive iteratum sonat.
e Ms. Reginæ *dona hominibus*, absque *in* præpositione.
f Quod ait S. ipse Pater in Epist. ad Sunniam & Fretelam, *Nos transtulimus*, Etenim non credentes inhabitare &c. ut plerique id genus alia, de sua dicit interpretatione ex Græco.
g Cisterciens. ms. *Præcipe, Deus, fortitudine*. Regius, *de fortitudine*. Illud ad veterem Interpretationem propius accedit.
h Pro *velociter*, quod & Aquilæ placuit, Cisterc. ms. habet *pingui*, aut *pinguia*. Et vero vetustiores quidam Rabbini *munera* interpretantur, quod heic est in Hebræo חשמנים, *Chasmanim*.

a Æthiopia festinet [a] manus Deo.
Regna terræ cantate Deo;
psallite Domino. SEMPER.
b Qui ascendit super cælum cæli [b] ab * oriente:
*h. a principio.
ecce dabit vocem suam vocem fortitudinis.
* h. fortitudinem. Date * gloriam Deo:
super Israel magnificentia ejus,
& fortitudo ejus in cælis.
c Terribilis Deus de [c] sanctuariis suis:
Deus Israel ipse dabit fortitudinem,
& robur populo: benedictus Deus.

VICTORI PRO LILIIS DAVID.

LXIX. SAlva me, Deus:
d quoniam [d] venerunt aquæ usque ad animam.
Infixus sum in limo profundi,
& non possum consistere:
Veni in profundum aquarum,
* h. fluctus. & * flumen operuit me.
Laboravi clamans, exasperatum est guttur meum:
defecerunt oculi mei, exspectantes Deum meum.
Multiplicati sunt super capillos capitis mei,
qui oderunt me gratis:
Confortati sunt qui persequebantur me inimici mei injuste:
quæ non rapueram, tunc reddebam.
Deus, tu scis stultitiam meam,
& peccata mea a te non sunt abscondita.
* al. qui exspectant. Non confundantur in me exspectantes te, Domine Deus exercituum.
Non confundantur in me
qui quærunt te, Deus Israel.
Quia propter te portavi opprobrium:
operuit confusio faciem meam.
Alienus factus sum fratribus meis,
* al. filiis. & peregrinus * filiis matris meæ.
Quia zelus domus tuæ comedit me,
& opprobrium exprobrantium tibi cecidit super me.
Et flevi in jejunio animam meam,
& factum est in opprobrium mihi.
Et posui vestimentum meum saccum,
& factus sum eis in parabolam.

A Contra me loquebantur qui sedebant in porta,
& cantabant bibentes * vinum. * h. siceram.
Mea autem oratio ad te, Domine,
tempus * reconciliationis est. * h. placiti.
Deus in multitudine misericordiæ tuæ,
exaudi me in veritate [e] salutis tuæ. e
Erue me de luto ut non infigar:
libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum.
Ne operiat me [f] fluctus aquæ, f
B ne absorbeat me profundum:
& non coronet super me puteus os suum.
Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia tua:
secundum multitudinem miserationum tuarum respice ad me.
Et ne abscondas faciem tuam a servo tuo:
quoniam tribulor * cito exaudi me. * h. festina.
Accede ad animam meam, redime eam:
propter inimicos meos libera me.
Tu scis opprobrium meum,
C & confusionem meam, & ignominiam meam:
coram te sunt omnes hostes mei.
Opprobrio contritum est cor meum,
& desperatus sum:
Et exspectavi qui contristaretur,
& non fuit:
& qui consolaretur, & non inveni.
Et dederunt in escam meam fel,
& in siti mea potaverunt me aceto.
Sit mensa eorum coram eis in laqueum,
& in retributiones ad corruendum.
Contenebrentur oculi eorum ne videant,
& * dorsum eorum semper incurva. *h. lumbos.
D Effunde super eos indignationem tuam,
& ira furoris tui comprehendat eos.
Fiat commoratio eorum deserta:
in tabernaculis eorum non sit qui habitet.
Quoniam quem tu percussisti, persequuti sunt:
& [g] ut affligerent vulneratos tuos, narrabunt. g
Da iniquitatem super iniquitatem eorum,
& non veniant in justitia tua.
E Deleantur de libro viventium,
& cum justis non scribantur.
Ego autem pauper & dolens:

salus

a Cum nostri omnes, tum alii penes Martian. mss. interserunt heic verbum, *dare*, idest, *festinet dare manus* &c. Ac fortassis illa verior est lectio: nam & Symmachus, cujus plerumque insistit vestigiis S. Pater, vertit cum dandi verbo *σπευσάτω δοῦσα χεῖρα*, *festinet dans manum*. Mox in uno Cisterciensi est *Reges* pro *Regna*, & *canite* pro *psallite*.

b Quod mavult Hebræus Scholiastes *a principio*, pro *oriente*, & nostri omnes mss. præferunt, & concinnius ad Hebraicam est phrasim. Paulo post pro *vocem suam*, Cisterciens. *vocis suæ*, Regius *voci suæ* habent.

c In nostris mss. *sanctuario suo*.

d Cisterciens. *introierunt*, tum Reginæ ms. *usque ad animam meam*.

e Pari consensu nostri mss. *in veritate salutaris tui*. Tum *eripe me* pro *erue* &c.

f Duo mss. *fluvius aquæ, & ne absorbeat* &c.

g Cisterciensis ms. *& super plagam vulneratorum tuorum narrabant*. Atque ita quidem Hebræus ipse habet ועל-מכאוב חלליך יספרו: ad literam, *& super dolorem vulneratorum tuorum loquentur*. Verum in mss. versiculus ille cum ipso etiam impresso legitur, & ut videtur, quasi ejus glossema ab Scholiaste quopiam superadditus.

* salus tua, Deus, [a] suscepit me.
Laudabo nomen Dei in cantico,
& magnificabo eum in confessione.
* h. bovem taurum. Et placebit Domino super * vitulum novellum,
cornua efferentem & ungulas.
Videntes mansueti lætabuntur:
* h. corvestrum. qui quæritis Deum, vivet * anima vestra.
Quoniam exaudivit pauperes Dominus:
& vinctos suos non despexit.
Laudent eum cæli & terra:
maria & omne quod movetur in eis:
Quia Deus salvabit Sion,
& ædificabit civitates Juda:
& habitabunt ibi, & possidebunt eam.
Et semen servorum ejus possidebit eam,
& qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.

VICTORI DAVID AD RECORDANDUM.

LXX. DEus, ut liberes me:
Domine, ut auxilieris mihi, festina.
Confundantur & erubescant,
qui quærunt animam meam:
Convertantur retrorsum, & erubescant,
qui volunt malum mihi.
Revertantur ad vestigium confusionis suæ,
qui dicunt vah vah.
Gaudeant & lætentur in te omnes qui quærunt te:
& dicant semper, magnificetur Deus,
qui diligunt salutare tuum.
Ego autem egenus & pauper,
Deus, festina pro me:
Auxilium meum & salvator meus tu.
Domine, ne moreris.

LXXI b [b] IN te, Domine, speravi,
non confundar in * æternum.
* h. in sæculum. In justitia tua erue me, & libera me:
inclina ad me aurem tuam, & salva me.
Esto mihi robustum habitaculum, ut ingrediar jugiter,
c [c] præcepisti ut salvares me:
quia petra mea & fortitudo mea es tu.
Deus meus, salva me de manu impii:

A de manu iniqui & nocentis.
Quia tu es exspectatio mea:
Domine Deus, fiducia mea ab adolescentia mea.
A te sustentatus sum ex utero,
de ventre matris meæ tu es protector meus:
in te laus mea [d] jugiter. d
Quasi portentum factus sum multis,
& tu spes mea fortissime.
Impleatur os meum laude tua:
B tota die magnitudine tua.
Ne projicias me in tempore senectutis:
quum * defecerit fortitudo mea, ne derelinquas me. * al. 'de fuerit.
Quia dixerunt inimici mei mihi:
& qui observabant animam meam,
inierunt consilium pariter.
Dicentes, Deus dereliquit eum,
persequimini & comprehendite eum,
quia non est qui eruat [e]. e
Deus, ne elongeris a me:
C Deus meus, ad auxilium meum festina.
Confundantur, consumantur
adversarii animæ meæ:
Operiantur opprobrio & confusione,
qui quærunt malum mihi.
Ego autem jugiter exspectabo,
& adjiciam super [f] omnem laudem tuam. f
Os meum narrabit justitiam tuam,
tota die salutare tuum:
quia non cognovi literaturas.
D Ingrediar in fortitudines Domini Dei:
recordabor justitiæ tuæ solius.
Deus, docuisti me ab adolescentia mea,
& usque nunc annuntiabo mirabilia tua.
Insuper & usque ad senectutem & canos
Deus, ne derelinquas me;
Donec annuntiem brachium tuum generationi:
[g] cunctisque qui venturi sunt fortitudinem tuam. g
Et justitiam tuam Deus usque in excelsum,
E * quanta fecisti magnalia: Deus, quis * h. quæ
similis * tibi? * al. tui.
Quia ostendisti [h] nobis h
tribu-

a Nostri mss. in futuro *suscipiet*. In Hebræo ad optantis modum, *suscipiat*, *elevet* &c.

b Eam fere, quæ apud LXX. legitur, epigraphen, sive titulum Psalmis, Cisterciensis ms. præponit: *Psalmus David filiorum Jonatha* (leg. *Jonadab*) *prior... captivo* (lege, *& priorum captivorum*) Re autem vera nullum in Hebræo habet hic Psalmus titulum.

c Alterum glossema hoc additur in Cisterciensi ms. ex veteri ferme derivatum versione Latina, *esto mihi in Deum protectorem*, *ut* &c. Tum, *præcipe salvare me*: æque bene. Sed & impressi versus una retinentur.

d Reginæ ms. *Semper*, male, si eo voluit, ut videtur, Diapsalma denotare. Mox Cisterciens. pluresque alii apud Martian. *spes mea fortissima*.

e Addit Cisterciens. ms. *eum*. Tum juncto Regio atque aliis, *Deus meus, ad auxiliandum mihi festina*.

f Plurium numero iidem mss. *super omnes laudationes tuas*.

g Cisterciens. ms. *cunctis*, *qui venturi* &c. neque plus habet Hebræus textus. Tum *fortitudines tuas* plurium numero: & *Justitiam Dei usque* &c. pro *Justitiam tuam, Deus* &c. minus bene.

h In nostris mss. *ostendisti mihi* pro *nobis*. Hebræum quoque exemplar *cheri* habet ad marginem הראיתני pro הראיתנו, quod in textu legitur, idest *ostendisti mihi*, pro *ostendisti nobis*. Et cohærenter altero ab hoc versiculo idem legendum docet minori numero, *vivificabis me*, & *educes me*. Sed & pro *malas* iidem nostri mss. pari consensu legunt *afflictiones*. Symmachus quoque, ad cujus ingenium sæpe se conformasse S. Doctorem, animadvertimus, substantive interpretatus est κακώσεις, *mala*, aut, *vexationes*. Omnino autem cum ipse, tum S. Pater (ejus enim malim putare hanc germanam lectionem esse) in Hebraico exemplari legerint ועגות, *& afflictiones*, pro ea, quæ nunc una continet perquam simili scriptura ורעות, & *malas*.

tribulationes plurimas & malas:
a [a] Et conversus vivificabis nos,
& de abyssis terræ rursum educes nos.
Multiplicabis magnitudinem meam,
& conversus consolaberis me.
Ego autem confitebor tibi in vasis psalterii
veritatem tuam, Deus meus:
*h. psallam. * cantabo tibi in cithara, sancte Israel.
*h psallero. Laudabunt labia mea quum * cantavero tibi,
& anima mea, quam redemisti.
Insuper & lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam:
quia confusi sunt, & dehonestati quærentes malum mihi.

b [b] SALOMONI.

LXXII. Deus, judicium tuum regi da,
& justitiam tuam filio regis.
Judicabit populum tuum in justitia,
& pauperes tuos in judicio.
Assument montes pacem populo,
& colles justitiam.
Judicabit pauperes populi,
* al. pauperum. salvabit filios * pauperis:
& confringet calumniatorem.
Et timebunt te quam diu erit sol,
& ultra lunam in generatione generationum.
Descendet ut pluvia super velus,
* al. & ut. * ut stillæ irrorantes terram.
* h. justus. Germinabit in diebus ejus * justitia,
& multitudo pacis, donec non sit luna.
Et dominabitur a mari usque ad mare,
c & a flumine usque ad terminos [c] terræ.
Ante eum procident Æthiopes,
& inimici ejus pulverem lingent.
Reges Tharsis & insulæ munera offerent:
* h. Saba. reges * Arabiæ & Saba tributum conferent.
Et adorabunt eum omnes reges:
universæ nationes servient ei.
Quia eruet pauperem a potente,
& inopem cui non est adjutor.
Parcet inopi & pauperi,
& animas pauperum salvabit.
* al. Animam. Ab usura & iniquitate redimet * animas eorum,
d & pretiosus erit sanguis [d] eorum coram oculis ejus.
Et vivet, & dabitur ei de auro Saba,
& orabunt de eo jugiter,
tota die benedicent ei.
Erit memorabile triticum in terra, in

A capite montium
* elevabitur sicut Libani fructus ejus, * h. fluctuabitur.
& florebunt de civitate sicut fœnum terræ.
Erit nomen ejus in * æternum; * h. sæculum.
* ultra solem perseverabit nomen ejus: * h. ante.
Et benedicentur in eo:
omnes gentes beatificabunt eum.
Benedictus Dominus Deus Deus Israel:
qui [e] facit mirabilia solus. e
B Et benedictum nomen gloriæ ejus in * sempiternum, * h. sæculum.
& implebitur gloria ejus universa terra: amen & amen.

COMPLETÆ SUNT ORATIONES DAVID FILII [f] ISAI. f

* CANTICUM ASAPH. * h. Psalm.

LXXIII. Attamen bonus est Israel Deus
C his qui mundo sunt corde.
Mei autem pene vacillaverunt pedes:
pene effusi sunt gressus mei.
Quia æmulatus sum contra iniquos:
pacem impiorum videns.
Quod non recogitaverint de morte sua:
& firma sint vestibula eorum.
In labore hominum non sunt,
& cum hominibus non flagellabuntur.
Ideo [g] nutriti sunt ad superbiam: g
circumdederunt iniquitatem sibi.
D Processerunt a pinguedine oculi eorum:
transierunt cogitationes cordis.
Irriserunt, & loquuti sunt in malitia calumniam,
de excelso loquentes.
Posuerunt in cælum os suum,
& lingua eorum deambulavit in terra.
Propterea convertetur populus ejus hic.
& quis plenus invenietur in eis?
Et dixerunt, quomodo novit Deus,
& si est scientia in excelso.
E Ecce isti impii,
& abundantes in sæculo multiplicaverunt divitias.
Ergo ne frustra mundavi cor meum,
& lavi in innocentia manus meas.
Et fui flagellatus tota die,
& increpatio mea in matutinis.
Et dixi, si narravero sic:
ecce generationem filiorum tuorum reliqui.
Et cogitavi ut intelligerem istud:
labor

[a] Rectius ad Hebræum tacet Reginæ ms. *&* voculam.
[b] Nostri mss. *Salomonis* præferunt. Martianæus in aliis additum reperit *versus*.
[c] Plus habet Reginæ ms. *ad terminos orbis terra*.
[d] Cisterciens. pronomen *eorum* heic reticet, quod habet tamen Hebræus textus.

[e] Tres e nostris mss. *qui fecit* &c.
[f] Iidem mss. ut & ipse alibi S. Pater, *Jesse* habent pro *Isai*.
[g] Videtur Cisterciens. ms. exesis vetustate literis heic præferre, *Ideo suffocavit eos superbia*. Quæ nobis quidem interpretatio omnium maxime probatur.

labor est in oculis meis.
(* al. *sanctuarium.*) Donec veniam ad * sanctuaria Dei:
(* al. *novissimos.*) intelligam in * novissimo eorum.
Verumtamen in lubrico posuisti eos:
dejecisti eos ad interitum.
Quomodo vastati sunt subito:
(a) defecerunt, consumti sunt quasi [a] non sint:
(b) Quasi somnium evigilantis:
Domine, in civitate [b] imaginem eorum ad nihilum rediges:
Quia contractum est cor meum,
& lumbi mei velut ignis fumigans.
(* al. *eram.*) Et ego insipiens, & nescius:
quasi jumentum factus * sum apud te.
Et ego semper tecum,
& tenebas manum dexteram meam.
In consilium tuum deduces me,
& postea in gloria suscipies me.
(* al. *volui.*) Quid mihi est in cælo,
& tecum * volui in terra?
Consumta est caro mea & cor meum:
(* h. sæculum.) robur cordis mei & pars mea Deus in * æternum.
Quia ecce qui elongant se a te, peribunt:
(* al. *appropinquare.*) perdidisti omnem fornicantem a te.
Mihi autem * propinquare Deo bonum est:
posui in Domino Deo spem meam,
ut narrem omnes annuntiationes tuas.

(c) [c] ERUDITIO ASAPH.

LXXIV.

(* al. *fumavit.*) UT quid, Deus, repulisti in finem:
* fumabit furor tuus in gregem pascuæ tuæ?
Recordare congregationis tuæ, quam possedisti ab initio,
(d) [d] redemisti * virgam hæreditatis tuæ:
(* h. sceptrum.) montem Sion, in quo habitasti.
Sublimitas pedum tuorum dissipata est usque ad finem:
omnia mala egit inimicus in sanctuario:
Fremuerunt hostes tui in medio pacti tui:
posuerunt signa sua in trophæum
Manifesta in introitu desuper:
in saltu lignorum secures.
(* al. *sculpturas.*) Et nunc * sculpturas ejus pariter;
bipenne & dolatoriis deraserunt.
Miserunt ignem in sanctuarium tuum:
(e) in terram contaminaverunt [e] tabernaculum nominis tui.

A Dixerunt in cordibus suis posteri eorum simul:
incenderunt omnes solennitates Dei in terra.
Signa nostra non vidimus,
non est ultra Propheta:
& non est nobiscum qui sciat usquequo.
Usquequo, Deus, * exprobravit adversarius: (* al. *exprobravit.*)
* blasphemabit inimicus nomen tuum in finem? (* al. *blasphemavit.*)
B Quare convertis manum tuam & dexteram tuam:
[f] a medio sinu tuo (1) consume. (f) (1)
Deus autem rex meus ab initio:
* operatur salutes in medio terræ. (* al. [illegible] est)
Tu dissipasti in fortitudine tua mare:
contrivisti capita draconum in aquis.
Tu * confregisti capita Leviathan: (* h. fregisti.)
dedisti eum * escam populo Æthiopum. (* al. in escam.)
Tu dirupisti * fontem & torrentem, (* al. fontes, & torrentes.)
tu exsiccasti flumina fortia.
C Tua est dies & tua est nox,
tu ordinasti * luminare & solem. (* al. luminaria.)
Tu statuisti omnes terminos terræ:
æstatem & hyemem tu plasmasti.
Memento hujus,
inimicus exprobravit Domino,
& populus insipiens blasphemavit nomen tuum.
D Ne tradas bestiis animam eruditam lege tua:
vitæ pauperum tuorum ne obliviscaris in perpetuum.
Respice ad pactum:
quia repletæ sunt tenebris terræ,
habitationes iniquæ [g]. (g)
Ne revertatur confractus, * confusus: (* al. ad &)
egenus & pauper laudabunt nomen tuum.
Surge, Deus, judica caussam tuam:
memento opprobrii tui
ab insipiente tota die.
Ne obliviscaris voces hostium tuorum:
E sonitus adversariorum tuorum ascendit jugiter.

VICTORI, [h] NON DISPERDAS, (h)
PSALMUS ASAPH CANTICI.

LXXV.

CONfitebimur tibi, Deus,
confitebimur, & juxta nomen tuum,
narrabunt mirabilia tua.
Quum accepero * tempus, (* h. condictum.)
ego [i] recta judicabo. (i)

Dissol-

---

a Cisterciens. ms. *quasi qui non sint.*
b Idem cum Reginæ ms. heic interserit *tua*, juxta veterem Interpretationem.
c Tres nostri mss. *eruditiones*: alii apud Martian. *eruditionis.*
d Præponunt quidam mss. & particulam: tum *montis* legunt pro *montem*: denique altero ab hoc versiculo addunt *suo* post nomen *sanctuario.*
e Nostri omnes mss. *habitaculum* pro *tabernaculum* legunt
f Iterum pari consensu nostri mss. tresque alii penes Martianæum, *ad medium sinum tuum.*
(1) Optime Græc. εἰς τέλος: cui bene adsentitur כלה in *consummationem*, *in finem*, *jugiter*, *semper*, *continuo*, hisque similia.
g Addunt duo e nostris mss. heic vocem *subrupta*, quæ tamen ineptum glossatorem sapit.
h Interserunt iidem mss. aliique penes Martian. *ut* particulam, idest, *Victori, ut non disperdas* &c.
i Cisterciens. ms. *ego justi justitias judicabo*: Reginæ autem ms. tantum habet *justitias* pro *recta.*

A Dissolvetur terra cum omnibus habitatoribus suis,
ego appendi columnas ejus SEMPER.
Dixi [a] inique agentibus, nolite inique agere:
& impiis, nolite exaltare cornu.
Nolite exaltare in excelsum cornu vestrum:
loquentes in cervice veteri.
Quia neque ab oriente, neque ab occidente:
neque a solitudine montium.
B Sed Deus judex:
hunc humiliabit, & hunc exaltabit.
Quia calix in manu Domini [b],
& vino meraco ad plenum mixtus,
& propinabit ex eo:
Veruntamen fæces ejus * potabunt bibentes (* al. epotabunt.)
omnes impii terræ.
Ego autem annuntiabo in sempiternum:
* cantabo Deo Jacob (* h. psallam.)
C Et omnia cornua impiorum confringam;
exaltabuntur cornua justi.

VICTORI IN * PSALTERIIS PSALMUS ASAPH CANTICI. [c]

(* h. carminibus.)

LXXVI.

Cognoscitur in Judæa Deus:
in Israel magnum nomen ejus.
Et erit in [d] Salem tabernaculum ejus,
& habitatio ejus in Sion.
Ibi confregit * volatilia arcus, (* h. diaboli arcum.)
D scutum, & gladium, & bellum. SEMPER:
Lumen tu es magnifice
a montibus captivitatis.
Spoliati sunt superbi corde:
dormitaverunt somnum suum,
& non invenerunt omnes viri exercitus manus suas.
Ab increpatione tua, Deus Jacob,
consopitus est * currus & equus. (* h. & currus.)
Tu terribilis es,
& quis stabit adversum te,
E ex tunc ira tua.
De cælo * annuntiabis [e] judicium: (* h. auditum fecisti.)
terra timens & tacebit.
Quum surrexerit ad judicium Deus,
ut salvos faciat omnes mites terræ SEMPER.
Quia [f] ira hominis confitebitur tibi:
reliquiis irarum accingeris.
Vovete & reddite Domino Deo vestro
omnes qui in circuitu ejus sunt,
offerent dona terribili.
Auferenti spiritum ducum:
terribili regibus terræ.

VICTORI [g] SUPER IDITHUN PSALMUS ASAPH.

LXXVII.

Voce mea ad Deum, & clamavi:
voce mea ad Deum, & * exaudivit me. (* & præbuit mihi aurem.)
In die tribulationis meæ Dominum requisivi,
manus mea nocte extenditur, & non quiescit:
Noluit consolari anima mea.
recordans Dei conturbabar:
Loquebar in memetipso,
& deficiebat spiritus meus. SEMPER.
* Prohibebam suspectum oculorum meorum: (* h. Comprehendisti.)
stupebam, & non loquebar.
Recogitabam dies antiquos:
[h] annos sæculorum.
Recordabar * psalmorum meorum in nocte, (* h. carminis mei.)
cum corde meo loquebar, & scrutabar spiritum meum.
Ergo ne in * æternum projicet Dominus, (* h. in sæcula.)
& non repropitiabitur ultra?
Ergo ne [i] complevit usque in finem misericordiam suam:
consummabitur verbum de generatione & generatione.
Numquid oblitus est misereri Deus:
aut complebit in furore * misericordias suas. SEMPER. (* h. pietates.)
Et dixi, imbecillitas mea est hæc:
* commutatio dexteræ excelsi. (* h. annos.)
Recordabor cogitationum Domini:
reminiscens antiqua mirabilia tua.
Et meditabor in omni opere tuo,
& adinventiones tuas loquar.
Deus, in [k] sancto via tua:

a Cisterciens. ms. hunc alterum pro impresso versum substituit, *Dixi lætantibus, nolite lætari:* Hebræus ad verbum, *Dixi insanientibus, ne insaniatis.*

b Plus habent nostri mss. *in manu Domini est, & vino meraco usque ad plenum mixtus.*

c Iterum nostri omnes mss. aliique penes Martian. *Victori in Psalmis canticum Asaph carminis.* Tum primo statim textus verbo unus Cisterciens. *Cognoscetur* pro *Cognoscitur.*

d Idem Cisterciens. ms. *Jerusalem* pro *Salem*, & paulo post, juncto Regio, *confringet* pro *confregit.*

e Reginæ ms. *annuntiaverunt judicium:* deinde cum plerisque aliis *terra timens tacebit*, absque *&* copula. Denique, *cum surrexerit ad judicandum*, pro *ad judicium.*

f E nostris mss. unus Cisterciensis heic *mæror* pro *ira*, & mox *mæroris* pro *irarum* præfert. Regius autem altero hoc tantum loco, *ira* pro *irarum*. In Hebræo est חמת, quod nomen proprie *furorem* sonat.

g Ms. Reginæ *per Idithun*, Cisterciens. quoque alii apud Martian. mss. *Pro Idithun.*

h Tres mss. *& annos pristinos.* Paulo post *scopebam* pro *scrutabar*. Atque ita quidem in Epist. ad Sunniam & Fretelam se ait S. Pater transtulisse, consentientibus ad eum locum nostris mss. magno numero: quidquid postmodum visum sit Martianæo, qui rescribendum ibi nunc vellet, *scrutabar.*

i Unus Cisterciens. ms. *complebit*, ac deinde, *consumabit verbum in generationem.*

k Nostri omnes mss. *Sanctuario* heic pro *Sancto* præferunt.

quis Deus magnus ut Deus?
* h. in noscens. Tu es Deus faciens mirabilia:
* ostendens in populis potentiam tuam.
Redemisti in brachio populum tuum, filios Jacob & Joseph. SEMPER.
* al. tac. te. Videntes te aquæ, Deus,
videntes * te aquæ parturierunt:
& commotæ sunt abyssi.
Excusserunt aquas nubila,
vocem dederunt nubes,
& sagittæ tuæ discurrebant.
* h. illuxerunt. Vox tonitrui tui in rota,
* apparuerunt fulgura tua orbi:
a concussa [a] & commota est terra.
In mari via tua:
& semitæ tuæ in aquis multis,
& vestigia tua non sunt agnita.
* h. oves. Deduxisti quasi * gregem populum tuum:
in manu Mosi & Aaron.

* al *Eruditiones*.

* ERUDITIONIS ASAPH.

LXXVIII. Ausculta, populus meus, legem meam: inclinate aurem vestram ad verba oris mei.
Aperiam in parabola os meum:
loquar ænigmata antiqua.
Quæ audivimus & cognovimus,
& patres nostri narraverunt nobis.
Non sunt abscondita a filiis eorum,
a generatione sequenti,
* al. *Narrante*. * Narrantes laudes Domini,
& potentiam ejus, & mirabilia ejus quæ fecit.
* al. tac. *in*. Statuit contestationem * in Jacob,
& legem posuit in Israel:
quæ mandavit patribus nostris,
ut docerent filios suos.
Ut cognosceret generatio subsequens:
filii nascituri surgent,
& narrabunt filiis suis.
* h. adinventionum. Ut ponant in Deo spem suam:
& non obliviscantur * cognationum
b [b] Dei,
& mandata ejus custodiant.
* al. *Ut*. * Et non sicut patres eorum
generatio declinans, & provocans:
generatio quæ non præparavit cor suum,
& non credidit Deo spiritus ejus.
* al. *& mittentes*. Filii Ephraim intendentes, * emittentes arcum:
c terga verterunt in die belli.
Non custodierunt pactum Dei [c],

A in lege ejus noluerunt ingredi,
Et obliti sunt * cogitationum ejus, * h. adinventionum.
& mirrabilium ejus, quæ ostendit eis.
Coram patribus eorum fecit mirabilia:
in terra Ægypti, in regione Taneos.
* Divisit mare, & transduxit eos: * h. Disrupit.
& stare fecit aquas quasi * acervum. * h. in utre.
Et duxit eos in nube per diem,
& tota nocte in lumine ignis.
Scidit petram in deserto,
& potum dedit quasi de abyssis ma-
B gnis.
Et eduxit rivos de petra,
& elicuit quasi flumina aquas.
Et addiderunt ultra peccare ei.
ut provocarent excelsum in invio.
Et tentaverunt Deum in cordibus suis:
petentes cibum animæ suæ.
Et loquentes contra Deum
dicebant: numquid poterit Deus [d] parare mensam in solitudine? d
Ecce percussit petram, & fluxerunt aquæ,
C & torrentes inundaverunt:
Numquid & panem poterit dare,
aut parare carnem populo suo?
Ideo audivit Dominus, & non distulit:
& ignis accensus est in Jacob,
& furor ascendit in Israel.
Quia non crediderunt [e] in Deo: e
nec habuerunt fiduciam in salutari ejus.
Et præcipit nubibus desuper,
& portas cæli aperuit.
Et pluit super eos [f] manna, ut comederent, f
D & triticum cæli dedit eis:
Panem fortium comedit vir:
cibaria misit illis in saturitatem.
Abstulit Eurum de cælo,
& induxit in [g] fortitudine sua Aphricum. g
Et pluit super eos quasi pulverem carnem,
& quasi arenam maris volatilia pennata.
Et ceciderunt in medio castrorum [h] eorum: h
in circuitu tabernaculorum eorum.
E Et comederunt, & saturati sunt nimis:
& desiderium eorum attulit eis.
* Non indiguerunt de cupiditate sua: * h. Nondum erraverunt desiderium suum.
quum adhuc cibus esset in ore eorum.
Furor ergo Dei ascendit super eos:
& occidit pingues eorum,
& electos Israel incurvavit.
In omnibus his peccaverunt ultra.
& non crediderunt in mirabilibus ejus.
Et

a In Cisterciens. ms. *Concussa est, & peperit terra*, quod si cui unquam Interpreti placuit, haud scio. Hebræus certe *commoveri* significat.
b Tres mss. *cogitationum ejus* pro *Dei*.
c Iidem mss addunt *sui*: & paulo post *commutationum* pro *cogitationum* legunt.
d Rursum iidem mss. *poterit Deus ponere mensam in solitudinem?*
e Tacet in nostris mss. *in* vocula. Paulo post *præcepit* pro *præcipit* legitur.

f Unus Reginæ ms. *man* habet pro *manna*: nimirum ut Hebraicum est nomen מן
g Cisterciens. ms *in virtute* pro *fortitudine*: & mox *carnes* plurium numero.
h Pressius Hebraicæ phrasi nostri mss. minori numero, *castrorum ejus*, & *tabernaculorum ejus* legunt Hebraice est מחנהו, & למשכנותיו.

Et consumsit in vanitate dies eorum,
& annos eorum velociter.
Si occidebat eos, tunc * quærebant eum:
& convertebantur & diluculo consurgebant ad Deum.
Et recordabantur, quia Deus fortitudo eorum,
& Deus excelsus redemtor eorum est.
Et * lactaverunt eum in ore suo,
& lingua sua mentiti sunt ei.
Cor autem eorum non erat firmum cum eo:
nec permanserunt in pacto ejus.
Ipse vero misericors
propitiabitur iniquitati, & non disperdet [a]:
Multumque avertit iram suam,
& non suscitavit totum furorem suum.
[b] Et recordatus est quia caro essent:
spiritus vadens & non revertens.
Quoties provocaverunt eum in deserto:
afflixerunt eum in solitudine:
Et conversi sunt, & tentaverunt Deum,
& sanctum Israel concitaverunt,
Non sunt recordati manus ejus:
die * qua redemit eos de tribulante.
Qui * fecit in Ægypto signa sua,
& ostenta sua in regione Taneos.
Qui convertit in sanguinem fluvios [c] eorum,
& rivos eorum, ut non biberent.
Qui immisit in eos omne genus muscarum, ut comederent eos,
& ranas, ut disperderent eos.
Qui dedit brucho germen eorum,
& laborem eorum locustæ.
Qui occidit in grandine vineas eorum,
& sycomoros eorum in frigore.
Qui tradidit grandini pascua eorum,
& jumenta eorum * volucribus.
Qui misit in eos iram furoris sui:
indignationem, & comminationem, & angustiam:
immissionem angelorum malorum.
Munivit [d] semitam furori suo,
non pepercit a morte animæ eorum:
& animantia eorum pesti tradidit.
Et percussit omne primogenitum in Ægypto:
principium * partus in tabernaculis Cham.
Et tulit velut oves populum suum,
& minavit eos sicut gregem in deserto.
Et eduxit eos cum fiducia & absque timore:
inimicos autem eorum operuit mare.
Et adduxit eos ad terminum sanctificatum suum:
montem istum, quem [e] possedit dextera ejus.
Et ejecit a facie eorum gentes:
& possidere eos fecit in funiculo hæreditatem,
& collocavit in tabernaculis eorum tribus Israel.
Et tentaverunt, & provocaverunt Deum excelsum:
& testimonia ejus non custodierunt.
Et reversi sunt & prævaricati sunt ut patres eorum:
incurvati sunt quasi arcus inutilis.
Et provocaverunt eum in excelsis suis,
& in sculptilibus suis ad æmulandum eum concitaverunt.
Audivit Deus, & non distulit:
& projecit vehementer Israel.
Et reliquit tabernaculum Silo:
tentorium quod collocavit inter homines.
Et tradidit in captivitatem [f] virtutem suam,
& decorem suum in manu hostis.
Et conclusit in gladio populum suum,
& in hæreditatem suam non distulit.
Juvenes ejus devoravit ignis,
& virgines ejus nemo luxit.
Sacerdotes ejus in gladio ceciderunt,
& viduæ ejus non sunt fletæ.
Et evigilavit quasi dormiens Dominus:
quasi fortis post crapulam vini.
Et percussit hostes suos retrorsum:
opprobrium sempiternum dedit [g] eis.
Et projecit tabernaculum Joseph,
& tribum Ephraim non elegit.
Sed elegit tribum Juda,
montem Sion quem dilexit.
Et ædificavit in similitudine * monocerotis sanctuarium suum:
[h] quasi terram fundavit illud in sæculum.
Et elegit David servum suum,
& tulit eum de gregibus ovium.
Sequentem fœtas adduxit eum,
ut pasceret [i] in Jacob populum ejus,

Iiii 2 & in

* al. requirebant.
* al. allectaverunt.
* al. diei.
* h. posuit.
* h. diabolis.
* h. dolosis.
* al. monoceronton.

a Videtur S. Pater heic *eos*, pronomen addidisse, sic enim Sunniæ ac Fretelæ respondet: *Dicitis quod eos, in Græco non habeat, quod & verum est; sed nos, ne sententia pendeat, Latinum sermonem sua proprietate complevimus.* Nisi si de sola ibi Interpretatione sua ex Græco putandus est loqui.

b In Cisterciens. ms. *sed recordatus* &c.

c Pronomen *eorum*, in Cisterciensi ms. tacet: paulo post, *misit eis* pro *qui immisit in eos*, legitur.

d Idem ms. *semitam furoris tui*, & *pepercit morti* &c.

e Vide quæ nobis ad hunc locum in Epistola ad Sunniam & Fretelam observata sunt. Conjectura, quam ad supplendum ibi S. Patris textum proponimus, ex hac videtur interpretatione verosimilior.

f Nostri mss. *gloriam suam* pro *virtutem* &c.

g Reginæ m. *dedit eos* pro *eis*.

h Pretium heic quoque erit operæ S. Doctorem de hujus loci interpretatione differentem in Epist. ad Sunniam & Fretelam audire, cum nihil tamen ibi de Versione sua ista ex Hebraico dicat.

i Tres mss. *pasceret Jacob* ... & *Israel*, absque in præpositione.

& in Iſrael hæreditatem ejus.
Qui pavit eos in ſimplicitate cordis ſui,
& in prudentia manuum ſuarum dux eorum fuit.

* h. Pſalmus.

LXXIX.

* CANTICUM ASAPH.

DEus, venerunt gentes in hæreditatem tuam,
polluerunt templum ſanctum tuum:
poſuerunt Jeruſalem in * acervos lapidum. (* al. acervis.)
Dederunt cadavera ſervorum tuorum
* eſcam volatilibus cæli: (* al. eſcas.)
carnes * ſanctorum tuorum beſtiis terræ. (* h. misericordium.)
Effuderunt ſanguinem eorum
quaſi aquam in circuitu Jeruſalem,
& non erat qui ſepeliret.
Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris:
ſubſannatio & deriſio his, qui in circuitu noſtro ſunt.
Uſquequo, Domine, iraſceris in finem:
ardebit quaſi ignis zelus tuus.
Effunde furorem tuum ſuper gentes, quæ non cognoverunt te,
& ſuper regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.
Quia comederunt Jacob,
& decorem ejus deſolaverunt.
Ne recorderis iniquitatum noſtrarum veterum:
* cito occupent nos miſericordiæ tuæ, (* h feſtina.)
quia attenuati ſumus nimis.
Auxiliare nobis, Deus Jeſus noſter, (* al. ad. &.)
propter gloriam nominis tui * libera nos:
& propitiare peccatis noſtris propter nomen tuum.
Quare [a] dicent gentes, ubi eſt Deus eorum?
nota fiat in gentibus ante oculos noſtros
ultio ſanguinis ſervorum tuorum qui effuſus eſt.
Ingrediatur coram te gemitus vinctorum
in magnitudine brachii tui:
relinque filios interitus.
Et redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum:
opprobrium ſuum quod exprobraverunt tibi, Domine.
Nos enim populus tuus, [b] & oves paſcuæ tuæ
confitebimur tibi in ſæculum:
in generatione & generatione
narrabimus laudem tuam.

VICTORI PRO LILIIS [c] TESTIMONIUM ASAPH * CANTICUM.

* h. Pſalmus.
LXXX.

* QUi paſcis Iſrael, auſculta, (* h. Paſtor Iſrael, auribus percipe.)
qui ducis quaſi * gregem Joſeph: (* h. oves.)
qui ſedes ſuper Cherubim, oſtendere.
Ante Ephraim & Benjamin & Manaſſe
ſuſcita fortitudinem tuam,
& veni, ut ſalvos facias nos.
Deus, converte nos,
& oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus:
Domine Deus exercituum,
uſquequo fumabis ad orationem populi tui?
Cibaſti [d] eos pane flebili,
& potaſti eos in lacrymis tripliciter.
Poſuiſti nos * contentionem vicinis noſtris, (* al. contradictionem.)
& inimici noſtri ſubſannaverunt nos.
Deus exercituum, converte nos,
& * oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus. (* h. illuſtra.)
Vineam de Ægypto tuliſti:
ejeciſti gentes, & plantaſti eam.
Præparaſti ante faciem ejus,
& ſtabiliſti radices ejus, & implevit terram.
Operti ſunt montes * umbra ejus, (* al. ſub umbra)
& * rami illius cedri Dei. (* al. ram...)
Expandit comas ſuas uſque ad mare, &
uſque ad flumen germina * ſua. (* al. ejus)
Quare diſſipaſti * maceriam * ejus, (* h ſe... * al. ſ...)
& vindemiaverunt eam omnes qui tranſeunt per viam.
Vaſtavit eam aper de ſilva,
& omnes beſtiæ agri depaſtæ ſunt eam.
Deus exercituum, revertere obſecro,
reſpice de cælo, & vide,
& viſita vineam hanc.
Et radicem quam plantavit dextera tua,
& filium quem confirmaſti tibi.
Succenſam igni, [e] dirutam:
ab increpatione faciei tuæ pereant.
Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ.
& ſuper filium hominis quem confirmaſti tibi.
Et non [f] recedemus a te: vivificabis nos
& in nomine tuo vocabimur:
Domine Deus exercituum, converte nos:
* oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus. (* h. illumina.)

VICTO-

[a] In inſtanti noſtri habent mſſ. *quare dicunt* &c.
[b] Iidem mſſ. *& grex paſcua* &c. tum *in ſempiternum* pro *in ſæculum*: denique *laudabimus laudes tuas*.
[c] Reginæ mſ. *pro liliis teſtimonii*: taceo quod *filiis* pro *liliis* heic atque alibi manifeſto mendo mſſ. aliquot legunt.
[d] Duo e noſtris mſſ. aliique penes Martianæum *cibaſti nos*, & conſequenter *potaſti nos* pro *eos*.
[e] Quod pridem editi, noſtri quoque præferunt mſſ. *& deramatam* pro *dirutam*.
[f] Ciſtercienſ. mſ. *recedimus*: tum alter Reginæ, *vivificabimus nos*.

VICTORI IN TORCULARIBUS ASAPH. A

LXXXI. * Cantate Deo fortitudini nostræ. * LAudate Deum fortitudinem nostram:
jubilate Deo Jacob.
Assumite carmen, & date tympanum:
citharam decoram cum psalterio.
Clangite in neomenia buccina,
*h. in throno. & in * medio mensæ, die solennitatis
nostræ.
Quia legitimum Israel est,
a [a] judicium Deo Jacob.
*h. Joseph. Testimonium in * Joseph posuit,
quum egrederetur de terra Ægypti:
labium quod nesciebam, audivi.
Amovi ab onere humerum ejus:
manus ejus a cophino recesserunt.
*al. ad me. In tribulatione invocasti *, & erui te,
exaudivi te in abscondito tonitrui:
probavi te super aquas contradictionis.
SEMPER.
*al. contestor. Audi, populus meus, & * contestabor te:
Israel si audieris me.
Non sit in te Deus alienus,
& non adores Deum * peregrinum.
*h. extraneum. * al. tacetuus. Ego sum Dominus Deus * tuus, qui eduxi te de terra Ægypti:
dilata os tuum, & impl'ebo illud.
Et non audivit populus meus vocem meam:
*h. consensit. & Israel non * credidit mihi.
Et dimisi eum in pravitate cordis sui:
ambulabunt in consiliis suis.
Utinam populus meus audisset me:
Israel in viis meis ambulasset.
Quasi nihilum inimicos ejus humiliassem,
& super hostes eorum vertissem manum
meam.
Qui oderunt Dominum, negabunt eum:
& erit tempus eorum in sæculum.
Et cibavit eos ex adipe frumenti,
b & de petra [b] melle saturavit eos.

*h. Psalm. * CANTICUM ASAPH,

LXXXII. DEus stetit in cœtu Dei:
in medio deos judicat.
Usquequo judicatis iniquitatem,
& facies impiorum suscipitis. SEMPER.
Judicate pauperi & pupillo,
c egeno & inopi [c] juste facite.
Salvate inopem & pauperem:
de manu impiorum liberate.
Non cognoscunt, nec intelligunt,
in tenebris ambulant:
movebuntur omnia fundamenta terræ.
Ego dixi, dii estis vos,
& filii excelsi omnes [d] vos. d
Ergo quasi Adam moriemini,
& quasi unus de principibus cadetis.
Surge, Deus, judica terram:
quoniam [e] tu hæreditabis in omnes gentes. e

CANTICUM PSALMI ASAPH.

B DEus, ne (1) taceas tibi, ne fileas. (1) LXXXIII.
[f] & non quiescas, Deus. f
Quia ecce inimici tui tumultuati sunt,
& qui oderunt te, * levaverunt caput, *al. elevaverunt.
Contra populum tuum nequiter tractaverunt,
& inierunt consilium adversus arcanum
tuum.
Dixerunt, venite: & conteramus eos de
gente,
& non sit memoria nominis Israel ultra.
Quoniam tractaverunt [g] corde pariter: g
C contra te fœdus pepigerunt.
Tabernacula Idumeæ & Ismaelitarum
Moab & Agareni.
Gebal & Ammon & Amalec:
Palæstina cum habitatoribus Tyri.
Sed & Assur * venit cum eis: *h. junxit.
facti sunt brachium filiorum Lot. SEMPER.
Fac illis sicut Madian,
* sicut Sisaræ, sicut Jabin in torrente *al. &.
Cison.
D Contriti sunt in En-Dor:
fuerunt quasi sterquilinium terræ.
* Pone duces eorum sicut Oreb, & Zeb, *al. Pones.
* sicut Zebee, & Salmana omnes principes eorum. *al. &.
Qui dixerunt, possideamus nobis
pulchritudinem Dei.
Deus meus, pone eos ut rotam:
quasi stipulam [h] ante faciem venti. h
Quomodo ignis comburit silvam,
& sicut flamma devorat montes.
E Sic persequeris eos in tempestate tua,
& in turbine tuo conturbabis eos.
Imple facies eorum ignominia,
& quærent nomen tuum, Domine.
Confundantur & conturbentur usque in
* sæculum: *h. æternum.
& erubescant, & pereant.
Et sciant quia nomen tuum est Dominus
solus tu:
excelsus super omnem terram.

V I-

a Denuo Cisterciens. ms. *& judicium Dei Jacob*.
b Duo e nostris mss. *de petra mellis*.
c Reginæ ms. uno habet verbo, *justificate*.
d Ab hoc pronomine *vos*, Cisterciens. ms. alterum versum exorditur, *Vos ergo quasi Adam &c.* quod & Græcum Alexandrinum exemplar facit. Reginæ autem ms. ipsum istud pronomen tacet.
e Ms. Reginæ, *quoniam hæreditabis omnes gentes*.
(1) דמי *silentium*, ut sensus sit, ne sit tibi silentium idest, *ne sileas* ἁπλῶς.
f Voculam *tibi* Regin. ms. præterit. Cisterciens. *Domine, ne taceas, & nec sileas*.
g Nostri omnes mss. nomen *corde* tacent, magis ad Græcum, ἐβουλεύσαντο, ex eoque derivatam versionem veterem, *cogitaverunt*.
h Verba *ante faciem* in Cisterciensi ms. non sunt, moxque legitur *comburet silvam*, pro *comburit &c.* Demum juncto & Reginæ cod. *persequere eos*, & *conturba eos*.

a VICTORI PRO [a] TORCULARIBUS, FILIORUM CORE * CANTICUM. A

* h. Psalm.

LXXXIV. QUam dilecta tabernacula tua,
Domine exercituum.
Desiderat & deficit anima mea in atria
Domini:
b cor meum & caro mea laudabunt [b] Deum, Deum viventem.
* al. avis. Siquidem * passer invenit domum,
* al. passer. & * avis nidum sibi, ubi ponat pullos
suos:
Altaria tua, Domine exercituum,
rex meus & Deus meus.
Beati qui habitant in domo tua:
adhuc laudabunt te. SEMPER.
Beatus homo cujus fortitudo est in te:
semitæ in corde ejus.
Transeuntes in valle fletus,
fontem ponent eam:
benedictionem quoque amicietur doctor.
Ibunt de fortitudine in fortitudinem:
parebunt apud Deum in Sion.
Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam:
* h. auri-bus percipe. * ausculta, Deus Jacob. SEMPER.
c Clypeus noster vide, [c] Deus,
& attende faciem Christi tui.
Quoniam melior est dies in atriis tuis super millia:
elegi abjectus esse in domo Dei mei,
magis quam habitare in tabernaculis
impietatis.
Quia sol & scutum Dominus Deus,
gratiam & gloriam dabit Dominus,
Nec prohibebit bonum
ab his qui ambulant in perfectione,
Domine exercituum,
beatus homo qui confidit in te.

VICTORI FILIORUM CORE, * CANTICUM.

* h. Psalm.

LXXXV. PLacatus es, Domine, terræ tuæ:
reduxisti captivitatem Jacob.
Dimisisti iniquitatem populo tuo:
operuisti omnes iniquitates eorum.
SEMPER.
Continuisti omnem indignationem tuam:
conversus es ab ira furoris tui.
* h. salutaris. Converte nos, Deus * Jesus noster,
* al. a generatione &c. & solve iram tuam adversum nos.
Noli in æternum irasci nobis:
extendens iram tuam * in generationem
& generationem.
Nonne tu revertens vivificabis nos,
& populus tuus lætabitur in te?
Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam,
& salutare tuum da nobis.
Audiam quid loquatur Deus Dominus.
loquetur enim pacem ad populum suum
& ad sanctos suos,
ut [d] non convertantur ad stultitiam. d
Verumtamen prope est his qui timent eum
salutare ejus.
ut habitet gloria in terra nostra.
B Misericordia & veritas occurrerunt:
justitia & pax deosculatæ sunt.
Veritas de terra orta est,
& justitia de cælo prospexit.
Sed & Dominus dabit bonum,
& terra nostra dabit germen suum,
Justitia ante eum ibit,
& ponet in via gressus suos.

ORATIO DAVID.

C INclina, Domine, aurem tuam, exaudi me: LXXXV.
quia egenus & pauper * ego. * al. ad. sum.
Custodi animam meam, quia * sanctus ego. * h. misericors.
salva servum tuum * tu Deus meus, qui * al. tacitu.
confidit in te.
Miserere mei, Domine:
quoniam ad te [e] clamabo tota die. e
Lætifica animam servi tui:
quia ad te, Domine, animam meam levo.
Tu enim es, Domine, bonus: & propitiabilis,
D & multus misericordia omnibus qui invocant te.
* Exaudi, Domine, orationem meam, * h Auribus percipe.
& ausculta vocem deprecationum mearum.
In die tribulationis meæ invocabo te,
quia exaudies me.
Non est similis tui in diis, Domine,
& non [f] est juxta opera tua. f
Omnes gentes quas fecisti,
venient & adorabunt coram te, Domine,
& glorificabunt nomen tuum *. * al. ad. Domine.
E Quia magnus es tu, & faciens mirabilia,
tu Deus solus.
* Doce me, Domine, viam tuam, ambulem in veritate tua: * Illumina mihi.
unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum.
Confitebor tibi, Domine Deus meus, in
toto corde meo.
& glorificabo nomen tuum in * sempiternum. * h. sæculum.
Quia misericordia tua magna super me,
&

a Minori numero in nostris mss. legitur, *Pro torculari.*
b Semel tantum habet Cisterciens. ms. *Deum*. Notatum vero & Martianæo, duplex אל in Hebræo legi, quorum alterum, substrato segol puncto, præpositionem *ad* sonat. Sic autem accipiunt & LXX. ante natos Massorethas immane quantum.
c Ms. Reginæ verbum *vide*, bis repetit: mox juxta veterem Interpretationem plus habet, *dies una in atriis.*
d Alio fere sensu Cisterciens. ms. *ut convertantur ab stultitia.*
e Reginæ ms. *ad te clamavi*. Cisterciens. tertio ab hoc versu nomen, *Domine*, prætermittit.
f Cisterc. *non juxta*, priori etiam & vocula omissa.

& eruiſti animam meam de inferno * A Sicut interfecti & dormientes in ſepulcro ,
* extremo . *h. inferiori.

* al. inſurrexerunt. Deus, ſuperbi * ſurrexerunt adverſum me ,
* al. quæſivit. & cœtus robuſtorum * quæſierunt animam meam ,
& non poſuerunt te in conſpectu ſuo .
Tu autem , Domine Deus miſericors & clemens :
* h. tardus ad furorem, * patiens , & multæ miſericordiæ & verus,
Reſpice ad me, & miſerere mei :
da fortitudinem tuam ſervo tuo ,
& ſalva filium ancillæ tuæ .
Fac mecum ſignum in bonitate,
* al. ut. * & videant qui oderunt me , & confundantur :
Quia tu, Domine, auxiliatus es mihi,
& conſolatus es me.

FILIORUM CORE PSALMUS CANTICI.

LXXXVII. * al. Fundamentum. Fundamenta * ejus
in montibus ſanctuarii.
Diligit Dominus portas Sion :
ſuper omnia tabernacula Jacob .
Glorioſa dicta ſunt in te,
civitas Dei. SEMPER.
a [a] Commemorabo ſuperbiæ & Babylonis ſcientibus me:
Ecce Palæſtina & Tyrus cum Æthiopia :
iſte natus eſt ibi .
Ad Sion autem dicetur :
vir, & vir natus eſt in ea,
& ipſe fundavit eam excelſus.
Dominus numeravit ſcribens populos:
b iſte [b] natus eſt ibi . SEMPER.
Et cantores quaſi in choris:
omnes fontes mei in te.

* h. Pſalmi CANTICUM * CARMINIS FILIORUM CORE.

VICTORI PER CHORUM AD PRÆCINENDUM, eruditionis Eman Ezraitæ.

LXXXVIII. Domine Deus ſalutis meæ ,
per diem clamavi , & nocte coram te .
Ingrediatur ante te oratio mea :
inclina aurem tuam ad laudationem meam .
Quia repleta eſt malis anima mea ,
* h. uſque pervenit. & vita mea ad infernum * deſcendit .
Reputatus ſum cum deſcendentibus in lacum :
factus ſum quaſi homo invalidus, inter mortuos liber :

quorum non recordaris amplius:
& qui a manu tua abſciſi ſunt.
Poſuiſti me in lacu * noviſſimo :
in * tenebris, in profundis . * h. ſubteriori .
Super me confirmatus eſt furor tuus, * al. tenebroſis & .
& cunctis fluctibus tuis afflixiſti me . SEMPER .
Longe feciſti notos meos a me.
poſuiſti me abominationem eis.
clauſum, & non prodeuntem.
B Oculus meus infirmatus eſt ab afflictione,
* vocavi te, Domine, tota die: * al. Invocavi.
expandi ad te palmas meas.
Numquid mortuis facies mirabilia:
aut gigantes * ſurgent, & confitebuntur tibi. SEMPER. * al. reſurgent.
Numquid narrabitur in ſepulcro miſericordia tua,
* veritas tua in perditione ? * al. & veritas.
Numquid noſcentur in tenebris mirabilia tua,
C & juſtitia tua in terra quæ oblivioni tradita eſt ?
Ego autem ad te, Domine, * clamavi, * h. deprecatus ſum.
& mane oratio mea præveniet te.
Quare, Domine, abjicis animam meam,
abſcondis faciem tuam a me ?
Pauper ego & ærumnoſus ab adoleſcentia;
portavi furorem tuum, conturbatus ſum.
[c] Super me tranſierunt iræ tuæ : c
* terrores tui oppreſſerunt me. * al. & terrores.
Circumdederunt me quaſi aquæ tota die :
vallaverunt me pariter,
D Longe feciſti a me amicum & ſodalem :
notos meos * abſtuliſti. * h. præ tenebris.

[d] ERUDITIO ETHAN EZRAITÆ. d

Miſericordias Domini in æternum cantabo : LXXXIX. *h. ſæculum.
in generationem & generationem
* annuntiabo veritatem tuam in ore meo. * h. innoteſcam .
Quia [e] dixi, * ſempiterna miſericordia ædificabitur : e *h. ſæculum.
E cælos fundabis, & veritas tua in eis.
Percuſſi fœdus cum electo meo:
juravi David ſervo meo.
Uſque in æternum ſtabiliam ſemen tuum,
& ædificabo in generatione & generatione thronum tuum. SEMPER.
* Et confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine, * al. tac. &.
& veritatem tuam in eccleſia ſanctorum.
F Quis enim in * nube æquabitur Domino ; * al. nubibus.
aſſimilabitur Domino * in filiis Dei . * al. de .
Deus * inclytus in arcano ſanctorum nimio, & terribilis ... * h. robuſtus .

[a] Iidem mſs. pluresque alii, Martianæo teſte, *commemorabor*, tum *ſcientis me*. Mſ. Reginæ retinet *commemorabo*, ac porro *ſcientes legit*.
[b] Noſtri mſs. *ipſe natus eſt in ea*. Tum Ciſtercienſ. *& cantabunt*, cum pridem editis: Reginæ autem cod. minori numero, *& cantabit quaſi* &c.
[c] In Ciſtercienſ. mſ. *Per me tranſierunt* &c.
[d] Idem mſ. *Eruditionis Ethan* &c.
[e] Plerique omnes mſs. *quia dixiſti*, & mox *in cælos fundabis* &c.

* h. super omnes qui in circuitu ejus. & terribilis * in cunctis qui ᵃ circa eum A
sunt.
Domine Deus exercituum, quis similis tibi?
ᵃ fortissime Domine: & veritas tua in
circuitu tuo.
Tu dominaris superbiæ maris,
* h. magnificas. & elationes gurgitum ejus * tu comprimis.
Tu confregisti quasi vulneratum superbum.
ᵇ ᵇ in brachio fortitudinis tuæ dispersisti
inimicos tuos.
Tui sunt cæli, & tua est terra:
orbem & plenitudinem ejus, tu fundasti ea.
ᶜ Aquilonem & ᶜ dexteram tu creasti:
Thabor & Hermon nomen tuum laudabunt.
* h. Tibi. * Tuum brachium cum fortitudine:
roboretur manus tua, & exaltetur dextera tua.
Justitia & judicium firmamentum throni
tui:
misericordia & veritas præcedent faciem
tuam.
ᵈ Beatus populus qui ᵈ novit jubilum:
Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.
In nomine tuo exsultabunt tota die,
& in justitia tua exaltabuntur.
Quia gloria fortitudinis eorum tu es,
* al. misericordia. & in * voluntate tua elevabis cornu nostrum.
* h. protectore nostro. Quia a Domino est * protectio nostra,
& a sancto Israel rege nostro.
* h. misericordibus. Tunc loquutus es per visionem * sanctis
tuis:
& dixisti, posui adjutorium super robustum,
ᵉ exaltavi electum de populo ᵉ.
Inveni David servum meum:
oleo sancto meo unxi eum.
Cum quo manus mea firma erit,
& brachium meum roborabit eum.
Non decipiet inimicus eum,
& filius iniquitatis non affliget eum.
Sed concidam ante faciem ejus hostes illius:
* h. fulminabo. & qui eum oderunt. * percutiam.
Veritas autem mea & misericordia mea
* al. ad. erit. * cum eo,
& in nomine meo exaltabitur cornu ejus.
Et ponam in mari manum ejus:
& in fluminibus dexteram ejus.
Ipse invocabit me, pater meus es tu.
Deus meus, & fortitudo salutis meæ.
Ego autem primogenitum * ponam eum, * h. dabo.
* excelsum regibus terræ. * al. & excelsum.
In * æternum custodiam ei misericordiam * h. sæculum.
meam,
& pactum meum fidele ᶠ ei. ᶠ
Et ponam perpetuum semen ejus,
B & thronum ejus sicut dies cæli.
Si dereliquerint filii ejus legem meam,
& in judiciis meis non ambulaverint.
Si cæremonias meas prophanaverint,
& præcepta mea non custodierint.
Visitabo in virga * scelera eorum, * h. scelus
& in plagis * iniquitates eorum. * al. iniquitatem.
Misericordiam autem meam non auferam
ab eo,
nec mentiar in veritate mea.
Non violabo pactum meum,
C & quod egressum est de labiis meis, non
mutabo.
Semel juravi in sancto meo,
* ᵍ ne David mentiar. * h. si. ᵍ
Semen ejus in * æternum erit, * h. sæculum
& thronus ejus sicut sol * in conspectu * h. coram me.
meo,
Sicut luna stabilietur in * æternum, * h. sæculum.
& testis in * cælo fidelis. SEMPER. * h. nube.
Tu autem repulisti, & projecisti:
iratus es adversus Christum tuum.
D Attenuasti pactum servi tui:
prophanasti in terra diadema ejus.
* Dissipasti omnes * macerias ejus: * h. dissipisti. * h. sepes.
posuisti munitiones ejus pavorem.
Diripuerunt eum omnes qui transeunt per
viam,
factus est opprobrium vicinis suis.
Elevasti dexteram hostium ejus:
lætificasti ʰ omnes inimicos illius. ʰ
Nam & avertisti robur gladii ejus,
& non sublevasti eum in prælio.
E * Quiescere fecisti munditiam ejus, * h. deficere.
& thronum illius in * terra detraxisti. * al. terram.
Abbreviasti dies adolescentiæ ejus:
operuisti eum ignominia. ⁱ SEMPER. ⁱ
Usquequo, Domine, absconderis in finem:
sue-

a Cisterciens. ms. *qui cum eo sunt*, & mox *similis tui*, pro *tibi*,

b Idem ms. *& in brachio forti tuo dispersisti* &c. Tum tertio ab hoc versu postremam *ea* voculam prætermittit.

c Haud contemnenda Cisterciensis ms. lectio, *dextrum* pro *dexteram* ei qui passim legerit in Commentariis S Patris, ubi de Aquilone sermo est, *Aquilo, ventus durissimus, nomine DEXTER vocatur*. Nam quod alii quattuor mundi plagas sub nominibus Aquilonis, & dexteræ, Thabor & Hermon designari putant, haud scio qua auctoritate eorum montium nomina pro oriente atque occidente usurpari velint. At scio tamen ab Symmacho, cujus maxime delectatus ingenio est S. Pater, redditum Græce, Εἰς βοῤῥᾶν καὶ δεξιάν.

d Fœdo errore apud Martian. atque editos pridem libros, quin etiam mss. aliquot obtinebat, *qui nolit jubilum*. Nos primum Hebræus textus, אשרי העם ידעי תרועה, quod est ad verbum, *Beatus populus sciens buccinam inflare*, docuit restituendum *novit*, pro *noluit*: tum unus Cisterciens. ms. repositam a nobis lectionem suffragio suo atque auctoritate comprobavit. Vetus quoque Latina Versio. *Beatus populus, qui scit jubilationem*, juxta Græcum ipsum exemplar ὁ γινώσκων ἀλαλαγμόν. Vereor autem, quin potius audaciori cuipiam Critico, quam dormitanti Antiquario vetus illa depravatio verbi *noluit*, pro *novit*, culpæ sit adscribenda.

e Plus habet Cisterciens. ms. *de populo meo*.

f Iterum plus habent nostri mss. *Fidelo erit ei. Et ponam in perpetuum* &c. Tum paulo post, *Si autem dereliquerint* &c.

g Reginæ ms. cum Hebræo Scholiaste, *Si David* &c.

h Heic vocem *omnes*, cum alias *Nam &* Cisterciens. ms. omittit.

i Tres mss. *sempiterna*. quod referunt ad ignominia.

succendetur quasi ignis indignatio tua.
Memento mei de profundo:
alioquin quare frustra creasti filios hominum.
Quis est vir, qui vivat, & non videat mortem:
salvans animam suam de manu inferi?
[a] SEMPER.
[* h. priscæ.] Ubi sunt misericordiæ tuæ * antiquæ, Domine,
quas jurasti David in veritate tua.
Recordare, Domine, opprobrii servorum tuorum,
[b] portavi in sinu meo omnes iniquitates populorum.
Quibus exprobraverunt inimici tui, Domine, quibus exprobraverunt vestigia Christi tui.
[* h. sæculum.] Benedictus Dominus * in sempiternum: amen & amen.

XC. ORATIO MOSI VIRI DEI.

Domine, habitaculum [c] tu factus es nobis:
in generatione & generatione.
Antequam montes nascerentur
& parturiretur terra, & orbis:
a sæculo & usque in sæculum tu es Deus.
[* h. Convertis.] * Convertes hominem usque ad contritionem,
[* h. dicis. * al. convertimini.] & * dices, * revertimini, filii Adam:
Quia mille anni in oculis tuis
sicut dies hesterna quæ pertransiit,
& vigilia nocturna.
Percutiente te eos, somnium erunt:
mane quasi herba pertransiens.
Mane floruit, & abiit:
ad vesperam conteretur atque siccabitur.
Consumti enim sumus in furore tuo,
& in indignatione tua conturbati sumus.
Posuisti iniquitates nostras coram te:
negligentias nostras in luce vultus tui.
Omnes enim dies nostri
transierunt in furore tuo:
consumsimus annos nostros quasi sermonem loquens.
Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni:
si autem multum, octoginta anni,
& quod amplius [d] labor & dolor:
quoniam transivimus cito & avolavimus.
Quis novit fortitudinem iræ tuæ,
& secundum timorem tuum indignationem tuam?
Ut numerentur dies nostri sic ostende,
& veniemus corde sapienti.
Revertere, Domine, usquequo,
& exorabilis esto super servos tuos.
* Imple nos matutina misericordia tua, [* h. satia.]
& laudabimus & lætabimur in cunctis diebus nostris.
Lætifica nos * pro diebus quibus afflixisti nos, [* h. secundum dies.]
& annis in quibus vidimus mala.
Appareat apud servos tuos opus tuum,
& * gloria tua super filios eorum. [* h. decor tuus.]
Et sit * decor Domini Dei nostri super nos, [* h. pulchritudo.]
& opus manuum nostrarum fac [e] stabile super nos:
& opus manuum nostrarum confirma.

[f] XCI.

Qui habitat in abscondito excelsi:
in umbraculo [g] Domini commorabitur:
Dicens Domino, spes mea, & fortitudo mea:
Deus meus confidam in eo.
Quia ipse * liberabit te de laqueo venantium: [* al. liberavit.]
de morte insidiarum.
In scapulis suis obumbrabit tibi,
& sub alis ejus sperabis:
* scutum & protectio veritas ejus. [* h. hasta.]
Non timebis a timore nocturno:
a sagitta volante per diem.
A peste in tenebris ambulante.
a morsu [h] insidiantis meridie.
Cadent a latere tuo mille
& decem millia a dextris tuis:
ad te autem non appropinquabit.
Verumtamen oculis tuis * videbis: [* h. conspicies.]
& * ultionem impiorum cernes. [* h. expletionem.]
Tu * enim es, Domine, spes mea: [* al. autem.]
excelsum posuisti habitaculum tuum.
Non accedet ad te malum,
& lepra non appropinquabit tabernaculo tuo.
Quia angelis suis mandavit de te,
ut custodiant te in omnibus viis tuis.
In * manibus portabunt te: [* h. palmis.]
ne forte offendat ad lapidem pes tuus.
Super aspidem & basiliscum [i] calcabis:
conculcabis leonem & draconem.
Quoniam mihi adhæsit, & liberabo eum:
exaltabo eum, quoniam cognovit nomen meum.

a Pro *Semper*, ipsum heic ponit Reginæ ms. nomen *Diapsalma*.

b Præponunt quidam e nostris, & Martianæi mss. *quia: cum quibus exprobraverunt* pro *quibus* legunt.

c Voculam *tu*, quæ & in Hebræo resonat, ex mss. suffecimus. Cæterum confer Epistolam CXL. ad Cyprianum, ubi totum hunc Psalmum tum ex Hebræo, tum ex Septuaginta S. Pater relegit, atque illustrat.

d Reginæ ms. ut & modo laudata Epistola ad Cyprianum, *& quod amplius est labor* &c.

e Cisterciens. ms. *fac stabilire*.

f In eodem ms. hæc præponitur Epigraphe, sive titulus, *Laus Cantici David*, ex Septuaginta, qui tamen ἀνεπίγραφον in Hebræo Psalmum hunc esse, non diffitentur.

g Huc referendus S. ipse Doctor in Epist. XXV. ad Marcellam *Nonagesimum Psalmum legens in eo loco, quo scribitur*: Qui habitat in adjutorio Altissimi: in protectione Dei cæli commorabitur, *dixeram apud Hebræos pro Deo cæli, esse positum* Saddai, *quod Aquila interpretatur* ἱκανόν, *quod nos robustum & sufficientem ad omnia perpetranda accipere possumus* &c. Videsis & quæ nos ad hunc locum observamus.

h Reginæ ms. cum pridem editis, *a morsu insanientis meridie*: Cisterciensis, *a morsu Dæmonis meridiani*. Ipse alibi S. Pater transtulisse fertur: *a morsu furentis meridie*.

i Idem Regin. ms. *& basiliscum ambulabis*, tum addita *&* copula, Cisterciens. *& conculcabis*.

Invocabit me, & exaudiam eum,
a cum ipso [a] ego in tribulatione,
eruam eum, & glorificabo eum.
* satiabo. Longitudine dierum * implebo eum,
& ostendam illi salutare meum.

PSALMUS CANTICI IN DIE SABBATHI.

XCII. BOnum est confiteri Domino,
& psallere nomini tuo, altissime.
Ad annuntiandum mane misericordiam tuam,
& fidem tuam in nocte.
* h. carmine. In decachordo & in psalterio,
in * cantico, in cithara.
Quoniam lætificasti me, Domine, in opere tuo:
in facturis manuum tuarum laudabo.
Quam magnificata sunt opera tua, Domine:
satis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.
Vir insipiens non cognoscet,
& stultus non intelliget istud.
Germinaverunt impii quasi fœnum,
& floruerunt omnes qui operantur iniquitatem,
ut conterantur usque in sempiternum.
Tu autem excelsus:
* h. sæculum. in * æternum Domine.
* h. ad- enim. Ecce * inimici tui, Domine,
* al. dividentur. ecce inimici tui peribunt,
& * dissipabuntur omnes qui operantur iniquitatem.
Et exaltabitur quasi monocerotis cornu meum,
& senectus mea in oleo ubere.
b Et [b] respiciet oculus meus insidiantes mihi,
de his qui consurgunt adversum me malignantibus
audiet auris mea.
Justus ut palma florebit,
ut cedrus Libano multiplicabitur.
Transplantati in domo Domini:
in atriis Dei nostri germinabunt.
c Adhuc fructificabunt in senectute:
[c] pingues & frondentes erunt:
Annuntiantes quia rectus Dominus:
fortitudo mea, & non est iniquitas in eo.

d XCIII. [d] DOminus regnavit
gloria indutus est:
Indutus est Dominus fortitudine, & accinctus est:
insuper appendit orbem qui non commovebitur.
* al. ab æterno, Firmum solium tuum ex tunc,
* a sæculo tu es.
* al. voces suas. Levaverunt flumina, Domine,
levaverunt flumina * vocem suam:
A Levaverunt flumina gurgites suos:
a vocibus aquarum multarum.
Grandes fluctus maris:
grandis in excelso Dominus.
Testimonia tua fidelia facta sunt nimis,
domum tuam decet sanctitas,
Domine, in longitudine dierum.

XCIV. DEus ultionum Dominus:
Deus ultionum, ostendere.
e Elevare [e] judex terræ:
redde vicissitudinem superbis.
B Usquequo impii, Domine,
usquequo impii exultabunt.
Fluent loquentes antiquum;
garrient omnes qui operantur iniquitatem.
Populum tuum, Domine, conterent.
& hæreditatem tuam affligent.
Viduam & advenam interficient,
& pupillos occident.
Et dixerunt, non videbit Dominus,
* & non intelliget Deus Jacob. * vel. tacit[illegible]
Intelligite stulti in populo,
C & insipientes aliquando discite.
Qui plantavit aurem non audiet:
aut qui finxit oculum non * videbit? * [illegible]
Qui * erudit gentes non arguet, * [illegible] gat?
qui docet hominem scientiam.
Dominus novit cogitationes hominum,
quia vanæ sunt.
Beatus vir quem tu * erudieris, Domine, * h. cas[ti]gaveris
& de lege tua docueris eum.
Ut quiescat a diebus afflictionis;
donec fodiatur impio interitus.
D Non enim derelinquet Dominus populum suum,
& hæreditatem suam non deseret.
Quoniam ad justitiam revertetur judicium,
& sequentur illud omnes recti corde.
Quis stabit pro me adversus malos:
quis stabit pro me adversus operarios iniquitatis.
Nisi quia Dominus auxiliator meus:
paulominus habitasset in inferno anima mea:
Si dicebam, * motus est pes meus: * al. [illegible] motus.
E misericordia tua, Domine, * sustentabit me. * al. [su]stentabit.
In multitudine cogitationum mearum, quæ sunt in me intrinsecus:
consolationes tuæ delectabunt animam meam.
Numquid particeps erit tui thronus insidiarum
f fingens [f] dolorem in præcepto.
Copulabuntur adversus animam justi,
& sanguinem innocentem condemnabunt:
Erit autem Dominus mihi in refugium,
& Deus

[a] Nostri omnes mss. *ero* pro *ego*, minus bene.
[b] Iidem mss. *Et despiciet oculus meus eos, qui insidiantur mihi*; propius ad veterem Interpretationem.
[c] Heic quoque propius ad Græcum ac veterem Translationem Cisterciens. ms. *pingui*.
[d] Idem ms. titulum istum præponit, *Laus cantici David*: qui tametsi ex Septuaginta derivatur (nullus enim est in Hebræo) est tamen cæteris brevior omnibus, qui varii ex ea Versione laudantur.
[e] Tres e nostris mss. *Elevare qui judicas terram, redde vicissitudines superbis*.
[f] Cisterciens. ms. *fingens laborem* &c.

& Deus meus quaſi petra ſpei meæ. A
Et [a] reſtituet ſuper eos * iniquitatem ſuam,
* h. dolorem ſuum. & in malitia ſua perdet eos:
perdet eos Dominus Deus noſter.

XCV. [b] VEnite, laudemus Dominum [b]:
* h. forti ſalutari. Jubilemus * petræ Jeſu noſtro.
* h. confeſſione. Præoccupemus vultum ejus in * actione gratiarum:
* h. pſalmis. in * canticis jubilemus ei.
* h. Deus. Quoniam * fortis & magnus Dominus,
& rex magnus ſuper omnes deos.
In cujus manu fundamenta terræ,
& excelſa montium ipſius ſunt.
Cujus eſt mare: ipſe enim fecit illud,
& ſiccam manus ejus plaſmaverunt.
[c] Venite adoremus & [c] curvemur:
flectamus genua ante faciem Domini factoris noſtri.
Quia ipſe Deus noſter:
* h. oves. & nos populus paſcuæ ejus, & * grex manus ejus.
Hodie ſi vocem ejus audieritis:
nolite obdurare corda veſtra, ſicut in C contradictione:
ſicut in die tentationis in deſerto.
Ubi tentaverunt me patres veſtri:
probaverunt me, & viderunt opus meum.
[d] Quadraginta annis diſplicuit mihi generatio [d]:
& dixi, populus errans corde eſt,
& non cognoſcens vias meas.
Et juravi in furore meo,
ut non introirent in requiem meam.

XCVI. CAntate Domino canticum novum: D
cantate Domino, omnis terra.
Canite Domino, benedicite nomini ejus:
annuntiate de die in diem ſalutare ejus:
Narrate in gentibus gloriam ejus:
in univerſis populis mirabilia ejus.
Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis:
terribilis eſt ſuper omnes deos.
Omnes enim dii populorum * ſculptilia:
* h. idola. Dominus autem cælos fecit.
Gloria, & decor ante vultum ejus:
fortitudo & exſultatio in ſanctuario ejus.
Afferte Domino familiæ populorum:
afferte Domino gloriam & fortitudinem.
Afferte Domino gloriam nomini ejus:
levate munera, & introite in atria ejus.
Adorate Dominum in decore ſanctuarii:
paveat a facie ejus omnis terra.
Dicite in gentibus, Dominus regnavit,

ſiquidem [e] appendet orbem immobilem: [e]
judicabit populos in æquitatibus.
Lætamini, cæli, & exſultet terra:
tonet mare & plenitudo ejus.
Gaudeat ager meus & omnia quæ in eo ſunt:
tunc laudabunt univerſa ligna ſaltus.
Ante faciem Domini quoniam venit,
quoniam venit judicare terram:
[f] Judicabit orbem in juſtitia, [f]
& populos in fide ſua.

B DOminus [g] regnavit, exſultet terra: XCVII. [g]
lætabuntur inſulæ multæ.
Nubes & caligo in circuitu ejus:
juſtitia & judicium firmamentum ſolii ejus.
Ignis ante faciem ejus ibit,
& exuret per circuitum hoſtes ejus.
* Apparuerunt fulgura ejus orbi: * h. illuxerunt.
vidit, & contremuit terra.
Montes ſicut cera tabefacti ſunt a facie Domini: * al. orbis.
a facie dominatoris * omnis terræ.
Annuntiaverunt cæli juſtitiam ejus,
& viderunt omnes populi gloriam ejus.
Confundantur univerſi qui ſerviunt ſculptili,
qui gloriantur in idolis:
Adorate eum omnes dii.
Audivit, & lætata eſt Sion:
& exſultaverunt filiæ Judæ,
propter judicia tua, Domine.
Tu enim Dominus excelſus ſuper omnem terram:
vehementer elevatus es ſuper * omnes deos. * al. univerſos.
Qui diligitis Dominum, odite malum:
cuſtodit animas * ſanctorum ſuorum, * h. miſericordium.
de manu impiorum eruet eos.
Lux * orta eſt juſto, * h. ſeminata
& rectis corde lætitia.
Lætamini juſti in Domino,
& confitemini memoriæ ſanctæ ejus.

E * CANTICUM. * h. Pſalmus. XCVIII.

CAntate Domino canticum novum,
quia mirabilia fecit:
* Salvavit ſibi dextera ejus, * al. Salvabit.
& brachium ſanctum ejus.
Notum fecit Dominus ſalutare ſuum:
in * conſpectu gentium * revelavit juſtitiam ſuam. * h. in oculis. * al. revelabit.
Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ.

 & ve-

a Ciſtercienſ. mſ. in ſecunda perſona legit, *Et reſtitues ſuper eos iniquitatem*, nec addit *ſuam*: tum cohærenter *perdes eos* utroque in loco, quorum alterum Reginæ mſ plane tacet. Continenter vero Hebræus refragatur.

b Iterum Ciſtercienſ. præfigit ex Vulgata Verſione titulum hunc, *Laus Cantici David*. Ad hæc altero Pſalmi verſu, *Jeſu Chriſto* habet, pro *Jeſu noſtro*.

c Duo e noſtris mſs. *curvemus & flectamus genua* &c. Paulo quoque poſt, *quia ipſe eſt Deus* &c.

d Addunt noſtri omnes mſs. *illa*: ferme cum veteri Interpretatione Vulgata.

e Duo mſs. in inſtanti *appendit*, tum pari omnes conſenſu *in æquitate*.

f Ciſtercienſ. mſ. *Judicare*: & cum altero Reginæ *in juſto*, pro *juſtitia*.

g Idem Ciſtercienſ. in futuro *regnabit*, *exſultabit*: Reginæ autem mſ. tantum *exſultavit*, pro *exſultet*.

& veritatis suæ domui * Israel:
viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.
Jubilate Domino, omnis terra:
*h. psallite. vociferamini, & laudate, & * canito.
*h. psallite. * Canite Domino in cithara;
*h. psalmi. in cithara & voce * carminis.
In tubis & clangore buccinæ:
jubilate coram rege Domino.
Tonet mare & plenitudo ejus:
orbis & habitatores ejus.
*h. psalma. Flumina plaudent * manu:
simul montes laudabunt.
Ante Dominum, quia venit judicare terram:
b judicabit orbem in justitia,
& populos in æquitatibus.

XCIX.

Dominus regnabit, commoveantur populi:
sessor Cherubim, concutiatur terra.
Dominus in Sion magnus,
& excelsus est super omnes populos.
*h. magne & terribilis, sanctum nomen ejus; & fortitudo. Confiteantur nomini tuo * magno,
& terribili sanctoque:
& imperium regis judicium diligit.
Tu fundasti æquitates:
judicium & justitiam in Jacob tu fecisti.
Exaltate Dominum Deum nostrum,
& adorate scabellum pedum ejus: quia * sanctus est,
*al. *sanctum*. Moses & Aaron in sacerdotibus ejus,
& Samuel in his qui invocant nomen ejus:
*al. *exaudiebat*. Invocabant Dominum. & ipse * exaudivit eos:
in columna nubis loquebatur ad eos.
*al. *custodiebant*. * Custodierunt testimonia ejus,
*al. tac. *quod*. & præceptum * quod dedit eis.
Domine Deus noster, tu exaudisti eos:
Domine, propitius fuisti eis.
*h. adinventionibus. & ultor super * commutationibus eorum.
Exaltate Dominum Deum nostrum,
& adorate in monte sancto ejus:
quia sanctus Dominus Deus noster.

*h. Psalmus pro confessione.

C.

* CANTICUM IN GRATIARUM ACTIONE.

Jubilate Deo, omnis terra,
servite Domino in lætitia.
Ingredimini coram eo in laude:
scitote quoniam Dominus ipse est Deus.
*h. oves. *h. in confessione, Ipse fecit nos, & ipsius sumus,
populus ejus & * grex pascuæ ejus.
Ingredimini portas ejus in * gratiarum actione,
atria ejus in laude:
Confitemini ei, benedicite nomini ejus:
Quia bonus Dominus.
In * sempiternum misericordia ejus, *h. seculum.
& usque ad generationem & generationem fides ejus.

*h. Psalmus.

CI.

DAVID * CANTICUM.

Misericordiam & judicium cantabo: tibi, Domine, psallam.
Erudiar in via perfecta
quando venies ad me:
Ambulabo in simplicitate cordis mei
in medio domus meæ.
Non ponam coram oculis meis *c* verbum Belial,
facientem declinationes odivi, nec adhæsit mihi.
Cor pravum recedet a me:
malum nesciam.
* Loquentem in abscondito contra * proximum suum, [illegible]
hunc interficiam:
Superbum oculis & altum corde,
cum hoc esse non *d* poteram.
Oculi mei ad fideles terræ, ut habitent mecum,
ambulans in via simpliciter, hic ministrabit mihi.
Non habitabit in medio domus meæ,
faciens *e* dolum, loquens mendacium,
non placebit in conspectu oculorum meorum.
Mane perdam omnes impios terræ,
ut interficiam de civitate Domini
universos qui operantur iniquitatem.

ORATIO PAUPERIS
QUANDO SOLLICITUS FUERIT,
& * coram Domino fuderit eloquium suum. *h. in conspectu Domini

CI.

Domine, * audi orationem meam,
& * clamor meus ad te veniat. [illegible]
ne abscondas faciem tuam a me. *h. deprecatio mea.
In die tribulationis meæ inclina ad me aurem tuam:
in quacumque die invocavero *f*, * velociter exaudi me. *h. [illegible]na.
Quoniam consumti sunt sicut fumus dies mei,
& ossa mea quasi frixa contabuerunt.
Percussum est quasi fœnum & arefactum est cor meum:

quia

a Nostri mss. omnes *Jacob*. pro *Israel* legunt. Conjicere autem hinc licet, illud quod in Græcis aliquot exemplaribus additur proxime superiori versiculo, τῷ Ἰακὼβ, ubi legitur, ἐμνήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ (τῷ Ἰακὼβ) non eo pertinere, sed marginalem esse lectionem, pro variante nominis Israel olim adpositam, perperam deinde in textum intrusam.

b Denuo Cisterciens. ms. *judicare orbem* &c. Videsis superiorem Psalmum XCVI. in fine.

c Reginæ ms. *co am oculis meis superbum Belial*. Olim in antiquis editionibus Speculi S. Augustini legebatur, *verba Belial*.

d Idem ms. *esse non potere*.

e Legit S. Augustinus in Speculo *malum*, pro *dolum*.

f Quidam mss. addunt *te*.

quia oblitus ſum comedere panem meum.
A voce gemitus mei.
adhæſit os meum carni meæ.
Aſſimilatus ſum pellicano deſerti:
factus ſum [a] quaſi bubo ſolitudinum.
Vigilavi, & fui ſicut avis ſolitaria ſuper tectum.
Tota die exprobrabant mihi inimici mei:
* exſultantes per me jurabant. (* h. inſultantes mihi.)
Quia cinerem ſicut panem comedi,
& potum meum cum fletu miſcui.
A facie indignationis tuæ & iræ tuæ:
quia * levaſti me, & alliſiſti me. (* al. elevaſti.)
Dies mei quaſi umbra inclinati ſunt,
& ego quaſi fœnum arui.
Tu autem, Domine, in æternum permanes
& memoriale tuum in generatione & generatione.
Tu * ſuſcitans miſereberis Sion: (* h. ſurgens.)
quia tempus * ut miſerearis ejus, (* al. ad. eſt.)
quoniam venit * tempus [b]. (* h. conditum.)
Quoniam placitos fecerunt ſervi tui lapides ejus,
& pulverem ejus * miſerabilem. (* al. mirabilem.)
Et timebunt gentes nomen Domini,
& univerſi reges terræ gloriam tuam.
Quia ædificavit Dominus Sion:
apparuit in gloria ſua.
Reſpexit ad orationem * vacui, (* h. effoſſi.)
& non deſpexit orationem eorum.
Scribatur hoc in generatione noviſſima,
& populus qui creabitur, laudabit Dominum.
Quoniam proſpexit de excelſo ſanctuario ſuo:
Dominus de cælo terram contemplatus eſt.
Ut audiret gemitum vincti,
ut ſolveret filios mortis.
Ut narretur in Sion nomen Domini,
& laudatio ejus in Jeruſalem.
Quum congregati fuerint populi ſimul,
& regna ut ſerviant Domino.
Afflixit in via fortitudinem meam:
abbreviavit dies meos.
Dicam, [c] Deus meus, ne rapias me in medio dierum meorum:
in generatione generationum anni tui.
A principio terram fundaſti,
& opus manuum tuarum cæli.

A Ipſi peribunt, tu autem ſtabis,
& omnes quaſi veſtimentum atterentur.
quaſi * pallium mutabis eos, & mutabuntur. (* h. veſtimentum.)
Tu autem ipſe *, (* al. ad. es.)
& anni tui non deficient.
Filii ſervorum tuorum habitabunt,
& ſemen eorum ante faciem * tuam * perſeverabit. (* al. eorum. * h. dirigetur.)

[d] DAVID. (d CIII.)

B Benedic, anima *, Domino, (* al. ad. mea.)
& omnia viſcera mea nomini ſancto ejus.
Benedic, anima mea, Domino,
& noli oblviſci omnium retributionum ejus.
Qui [e] propitiatur cunctis iniquitatibus tuis,
qui ſanat omnes infirmitates tuas.
Qui redimit de corruptione vitam tuam,
qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.
C Qui * replet bonis ornamentum tuum: (* h. ſatiat.)
innovabitur ſicut aquilæ juventus tua.
Faciens juſtitias Dominus,
& judicia cunctis qui calumniam ſuſtinent.
Notas fecit vias ſuas Moſi:
filiis Iſrael * cogitationes ſuas. (* h. adinventiones.)
Miſericors & clemens Dominus:
* patiens & multæ miſerationis. (* h. tardus ad furorem.)
Non in ſempiternum * judicabit: (* h. litigabit:)
neque in * æternum iraſcetur. (* h. in ſæculum perſeverabit.)
D Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis:
neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.
Quantum enim excelſius eſt cælum * terra. (* al. a terra.)
tantum confortata eſt miſericordia ejus
ſuper * timentes eum: (* al. timentibus.)
Quantum longe eſt oriens ab occidente:
tantum longe fecit a nobis ſcelera noſtra.
Sicut miſeretur pater filiorum,
miſertus eſt Dominus timentibus ſe:
Ipſe enim novit * plaſmationem noſtram: (* h. cogitationem.)
recordatus eſt quia pulvis ſumus.
E Homo quaſi herba dies ejus:
ſicut flos agri [f] ſic florebit.
Quia ſpiritus pertranſiit eum, & non ſubſiſtet:

&

[a] In Epiſt. quam & Martian. laudat, ad Sunniam & Fretelam probaſſe videtur magis, *ſicut nocticoracem in ruinis*. Nihiloſecius arguere ex eadem licet, maluiſſe heic S. Interpretem acceptæ paſſim opinioni aſſentiri, ſiquidem addit, *Plerique bubonem contentioſe ſignificari putant*. Vide ſi libet, quæ ad eum locum obſervamus.

[a] Alterum hocce hemiſtichium tum noſtri, cum aliquot penes Martian. mſſ. heic addunt, *quoniam venit pactum*. Quibus cum nihil ſit quod reſpondeat ſive in Hebræo, ſive apud antiquos Interpretes, pronum eſt opinari, ejuſdem in ſacro Textu ſententiæ gloſſema, ſive aliam interpretationem hanc eſſe. Et vero מועת nomen, quod Hieronymus vertit *tempus*, neſcio quem proprie ſonat annorum fluxum, ſive certam periodum per condicta tempora, ut ex Daniele non uno in loco colligimus. Qui adeo *pactum* heic vertit, non *fœdus*, & quod ברית in Hebraico ſonat, ſed pactum tempus, ſive conſtitutum innui voluit. Notum quippe eſt, hæc Pſalmi verba ad prædictam ab Jeremia c. 25. 11. atque alibi annorum periodum referri, quo exacto temporis ſpatio, de inſtauranda Sion urbe, ac ſolvenda captivitate promiſſum a Deo fuerat & conſtitutum. Hebræus quoque Scholiaſtes ſupra ad Pſalm. 75. v. 2. *condictum* interpretari illud nomen voluit.

[c] Reginæ mſ. *Dicam, Domine Deus meus &c.* & Ciſtercienſ. *in dimidio dierum meorum &c.*

[d] Mſ. Ciſtercienſ. *Ipſi David*: tum primo ſtatim verbo *Benedicam* pro *Benedic*.

[e] Idem mſ. *propitiabitur*: tum pro relativo *qui* ſubſequentis ac tertii ab hoc verſus *&* copulam ponit.

[f] Denuo Ciſtercienſ. mſ. *ſicut flos agri florebit, quia ſpiritus pertranſivit in eum*.

& non cognoſcet eum ultra locus ejus.
*h. a ſæculo. Miſericordia autem Domini ab * æterno,
* h. in ſæculum. & uſque in * æternum ſuper timentes eum:
& juſtitia ejus in filios filiorum.
His qui cuſtodiunt pactum ejus,
* al. faciendа. & recordantur præceptorum ejus ad * faciendum ea,
Dominus in cælo ſtabilivit thronum ſuum,
a regnum illius omnium [a] dominatur.
Benedicite Domino, angeli ejus,
fortes robore, facientes verbum ejus:
obedientes voci ſermonis ejus.
Benedicite Domino omnes exercitus ejus,
miniſtri ejus qui facitis placitum illius.
Benedicite Domino univerſa opera ejus
in omnibus locis poteſtatis ejus:
benedic, anima mea, Domino.

b CIV. [b] BEnedic, anima mea, Domino,
Domine Deus meus magnificatus es nimis.
Gloria & decore indutus es:
amictus luce quaſi veſtimento:
Extendens cælos ut pellem.
* h. texit. Qui * tegis aquis cœnacula ejus:
* h. poſuit. Qui * ponis [c] nubes currum ſuum:
c qui * ambulas ſuper pennas venti.
* h. ambulat. Qui * facis angelos tuos ſpiritus:
* h. facit angelos ſuos. miniſtros * tuos ignem urentem.
* h. ſuos. *h. fundavit. Qui * fundaſti terram ſuper * baſes ſuas:
* al. baſem ſuam. * non commovebitur in ſæculum & * in ſæculum.
* h. ut non commoveatur. * Abyſſo quaſi veſtimento operuiſti eam:
ſuper montes ſtabunt aquæ.
* h. & ultra. Ab increpatione tua fugient:
* al. Abyſſum. a voce tonitrui [d] tui formidabunt.
Aſcendent montes & deſcendent campi,
d ad locum quem fundaſti eis.
Terminum poſuiſti quem non pertranſibunt:
nec revertentur ut operiant terram.
Qui emittis fontes in convallibus,
e ut inter medios montes [e] ambulent.
Ut bibant omnia animalia regionum,
& reficiant onagri ſitim ſuam.
Super ea volucres cæli morabuntur:
de medio nemorum dabunt vocem.
Qui irrigas montes de cœnaculis tuis.
* h. ſatiabitur. de fructu operum tuorum * implebitur
* h. ſan. terra.
Germinans herbam jumentis,
& fœnum ſervituti hominum;
Ut educat panem de terra:
& vinum lætificet cor hominis.

A Ad exhilarandam faciem * in oleo: * ſuper.
panis cor hominis roborat.
Saturabuntur ligna Domini:
cedri Libani quas [f] plantavit. f
Ibi aves nidificabunt,
milvo abies domus ejus.
Montes excelſi cervis:
petra refugium hericiis.
Fecit lunam per tempora:
ſol cognovit [g] cubitum ſuum. g
Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox:
B in ipſa * moventur omnes beſtiæ ſilvæ. *h. repunt.
Leones rugientes ad prædam,
& quærentes a Deo * eſcam ſibi. * al. eſcas.
Oriente ſole recedent,
& in * ſpeluncis ſuis cubabunt. * h. in cubilibus.
[h] Egredietur homo ad opus ſuum, h
& ad ſervitutem ſuam uſque ad veſperum.
Quam multa ſunt opera tua, Domine,
omnia in ſapientia feciſti:
impleta eſt terra poſſeſſione tua.
C Hoc mare magnum & latum manibus,
ibi reptilia innumerabilia:
animalia parva cum grandibus.
Ibi naves [i] pertranſeunt:
leviathan iſtum plaſmaſti ut illuderet ei.
Omnia in te ſperant,
ut des cibum eis in tempore ſuo.
Dante te illis, colligent:
aperiente te manum tuam, * replebuntur bono. * h. ſaturabuntur.
Abſcondes vultum tuum, turbabuntur,
auferes ſpiritum eorum, deficient,
D & in pulverem ſuum revertentur.
Emittes ſpiritum tuum & creabuntur,
& inſtaurabis faciem terræ:
Sit gloria Domini in * ſempiternum: * h. in ſæculum.
lætabitur Dominus in operibus ſuis.
Qui reſpicit terram & * tremet: * al. tremit.
tangit montes & fumabunt.
Cantabo Domino in vita mea:
pſallam Deo meo quamdiu ſum.
Placeat ei eloquium meum:
ego * lætabor in Domino. * al. ad. am tem.
E Deficiant peccatores de terra,
& impii ultra non ſint:
benedic anima mea * Domino. Alleluja. * al. Dominum.

COnfitemini Domino, invocate nomen ejus: CV.
notas facite populis * cogitationes ejus. * h. adinventiones.
Cantate ei, & pſallite illi:
loqui-

[a] Reginæ mſ. in futuro *dominabitur*.
[b] Nomen *David* pro titulo Ciſterc. mſ. præponit, quod tamen Hebræus caret.
[c] Videtur S. Pater ad veterum ſe maluiſſe lectionem Interpretum conformare, qui tegendi verbo uſi ſunt, ut & LXX. *ὁ στεγάζων*: aut forte cum iis legit in Hebr. מלסה pro מקרה, quod nunc legitur, ac proprie ſonat *contignare*, ſive tabularum fornicem ſuperſtruere. Mox Ciſtercienſ. mſ. *ponis nubem*, & cum Regio *currum tuum*.
[d] Reginæ mſ. pronomen *tui* tacet: tum Ciſtercienſ. in ſtanti legit, *Aſcendunt montes, & deſcendunt campi*.
[e] Noſtri omnes mſs. *fluant* pro *ambulent*; & mox minori numero, *reficiat onager, &c.*
[f] Nedum mſs. quibus utimur, pari omnes conſenſu legunt in ſecunda perſona *plantaſti*: verum ipſe etiam aſſertor hujuſmet lectionis eſt S. Pater in Commentariis ad Iſaiæ cap. 2. col. 39. ubi, *In centeſimo*, ait, *tertio Pſalmo legimus juxta Hebraicam Veritatem*, Saturabuntur ligna Domini, & cedri Libani, quas *tu plantaſti*. Nihiloſecius cum in tertio legat Hebræus Textus נטע, nihil heic cenſeo immutandum.
[g] Duo mſ. *occulitum ſuum*.
[h] Ciſtercienſ. liber in inſtanti *egreditur*.
[i] Idem mſ. *naves pertranſibunt*.

loquimini [a] in universis mirabilibus ejus.
* h. Laudamini. * Exsultate in nomine sancto ejus:
lætetur cor quærentium Dominum.
Quærite Dominum & virtutem ejus:
quærite faciem ejus jugiter.
Recordamini mirabilium ejus quæ fecit:
* h. prodigiorum. * signorum & judiciorum oris ejus.
Semen Abraam servi ejus:
filii Jacob electi ejus.
Ipse Dominus Deus noster:
in universa terra judicia ejus.
* h. sæculum. Recordatus est in * æternum pacti sui:
* h. verbum præcepit. * verbi, quod præcepit in mille generationes.
Quod pepigit cum Abraam,
& juramenti sui cum Isaac.
* h. statuit. Et * firmavit illud [b] Jacob in * lege:
* h. in præceptum. Israel in pactum sempiternum.
Dicens, tibi dabo terram Chanaan:
funiculum hæreditatis vestræ.
Quum essent viri pauci,
modici & advenæ in ea.
* h. ambulaverunt. Et * transierunt de gente in gentem,
& de regno ad populum alterum.
* h. calumniaretur. Non dimisit hominem, ut * noceret eis,
& corripuit pro eis reges.
Nolite tangere christos meos,
& prophetas meos nolite affligere.
Et vocavit famem super terram:
* h. baculum. omnem * virgam panis contrivit.
Misit ante faciem eorum virum:
in servum venumdatus est Joseph.
Afflixerunt in compede pedes ejus:
in ferrum venit anima ejus.
Usque ad tempus donec veniret sermo ejus:
eloquium Domini probavit eum.
* h. regem. Misit * rex, & solvit eum:
* h. dominatorem. * princeps populorum, & * dimisit illum.
* h. solvit. Posuit eum * dominum domus suæ,
* h. dominatorem. & * principem in omni possessione sua.
* h. dominatorem. Ut * erudiret principes ejus secundum voluntatem suam,
* h. castigaret. & senes ejus sapientiam doceret.
* al. ad. in. Et ingressus est Israel * Ægyptum,
& Jacob advena fuit in terra Cham.
Et crescere fecit populum suum nimis,
& roboravit eum super hostes ejus,
Convertit cor eorum, ut [c] odio haberent populum ejus.
ut dolose agerent contra servos illius.
Misit Mosen servum suum:
* al. ad. &. * Aaron, quem elegit sibi.
Posuit in eis verba signorum suorum,
& portentorum in terra Cham:
Misit tenebras & contenebravit,
& non fuerunt increduli verbis ejus.
Commutavit aquas eorum in sanguinem,

A & occidit pisces eorum.
Ebullivit terra eorum ranas:
in * cubilibus regum eorum. * al. cubiculis.
Dixit, & venit musca omnimoda:
* scinifes in universis terminis eorum. * h. pediculi.
Dedit pluvias eorum grandinem:
ignem flammantem in terra eorum.
Et percussit vineam eorum, & ficum eorum.
& confregit lignum finium eorum.
Dixit, & venit locusta,
& bruchus, cujus non erat numerus.
B Et comedit omne fœnum terræ eorum,
& devoravit fructum terræ eorum.
Et percussit omne primogenitum in terra eorum:
primitias universi * partus eorum. * h. doloris.
Et eduxit eos cum argento & auro,
& non erat in tribubus eorum infirmus.
Lætata est Ægyptus quum egrederentur.
quoniam irruerat terror eorum super eos.
Expandit nubem in tentorium,
& ignem ut luceret nocte.
C Petierunt, & adduxit * ortygometram, * h. coturnicem.
& pane cælesti saturavit eos.
Aperuit petram & fluxerunt aquæ:
cucurrerunt in aridis flumina.
Quia recordatus est verbi sancti sui:
cum Abraam servo suo.
Et eduxit populum suum * in lætitia: * h. cum gaudio.
[d] in laude electos suos. d
Et dedit eis * terras gentium, * al. terram.
& * laborem tribuum possederunt. * al. labores. * h. plebium.
Ut custodirent cæremonias ejus,
D & leges ejus servarent. Alleluja.

ALLELUJA.

CVI.

Confitemini Domino quoniam bonus:
quoniam in æternum * misericordia ejus. * h. sæculum.
Quis loquetur fortitudines Domini: * al. & faciunt.
auditas faciet omnes laudes ejus.
Beati qui custodiunt judicium,
* faciunt justitiam in omni tempore.
E Recordare mei, Domine, in repropitiatione populi tui:
visita me in salutari tuo.
Ut videam bona electorum tuorum,
& læter in lætitia gentis tuæ:
& exsultem cum hæreditate tua.
Peccavimus cum patribus nostris:
inique fecimus, impie egimus.
Patres nostri in Ægypto non * intellexerunt mirabilia tua: * h. sunt eruditi mirabilibus tuis.
F non sunt recordati multitudinis misericordiæ tuæ.
Et ad iracundiam provocaverunt super mare

[a] Præpositionem *in* tacent cum duo e nostris, tum alii penes Martianæum mss.
[b] Heic vero Cistercienſ. mſ. *cum Jacob in lege: cum Israel in pactum* &c.

[c] Duo e nostris mss. *& convertit*. Mox unus Reginæ, *ut doles agerent*.
[d] Iidem nostri mss. aliique apud Martian. *laudantes*, pro *in laude*.

re in mari rubro:
salvavit autem eos propter nomen suum,
ut ostenderet fortitudinem suam.
Et comminatus est mari rubro, & aruit:
& transduxit eos per abyssos quasi in deserto.
Et salvavit eos de manu odientis,
& redemit eos de manu inimici.
a Et a operuerunt aquæ hostes eorum:
unus de ipsis non superfuit.
Et crediderunt verbis ejus:
*al. laudes. cecineruntque * laudem ejus.
* h. Festinato. * Cito obliti sunt operum illius:
* h. consilium. nec exspectaverunt * voluntatem ejus.
Et desideraverunt desiderium in deserto,
& tentaverunt Deum in solitudine.
Dedit ergo eis petitionem ipsorum,
& misit tenuitatem in animam eorum.
Et zelati sunt Mosen in castris:
* al. & Aaron. * Aaron sanctum Domini.
Aperta est terra, & devoravit Dathan,
& operuit synagogam Abyram.
Et succensus est ignis in synagoga eorum:
* h. montes. flamma exussit * impios.
Fecerunt vitulum in Horeb,
& adoraverunt conflatile.
Et mutaverunt gloriam suam,
in similitudinem bovis comedentis fœnum.
Obliti sunt Dei salvatoris sui:
qui fecit magnalia in Ægypto.
Mirabilia in terra Cham:
terribilia super mare rubrum.
*h. disperderet. Dixit ergo, ut * contereret eos:
nisi Moses electus ejus
stetisset medius contra faciem illius,
ut converteret indignationem ejus, & non interficeret.
Et despexerunt terram desiderabilem:
nec crediderunt sermoni ejus.
Et murmuraverunt in tabernaculis suis:
non audierunt vocem Domini.
Et elevavit manum suam super eos,
ut dejiceret eos in deserto.
Et ut dejiceret semen eorum in gentibus,
& dispergeret eos in terris.
b Et consecrati sunt b Beel-Pheor,
& comederunt victimas mortuorum.
Et concitaverunt in studiis suis,
& percussit eos plaga.
Stetit autem Phinees, & dijudicavit:
& est retenta percussio.
Et reputatum est ei in justitiam:
in generatione & generationem usque
* h. sæculum. in * æternum.
Et provocaverunt super aquam contradictionis,
& afflictus est Moses propter eos.
Quia provocaverunt spiritum ejus,

A & * præcepit in labiis suis. *h. protulit.
Non exterminaverunt populos:
quos dixit Dominus eis:
Et commixti sunt gentibus,
& didicerunt opera eorum.
Et servierunt * sculptilibus eorum, * h. idolis.
& factum est eis in scandalum.
Et immolaverunt filios suos,
& filias suas dæmonibus.
Et effuderunt sanguinem innocentem:
sanguinem filiorum suorum & filiarum
B suarum,
quos immolaverunt *sculptilibus Chanaan. * h. idolis
Et * polluta est terra * sanguinibus: * h. contaminata.
& coinquinati sunt in operibus suis, * al. ad in.
& fornicati sunt in * studiis suis. *h. adinventionibus.
Iratus est itaque furor Domini in populum suum,
& abominatus est hæreditatem suam.
Et dedit eos in manu gentium,
& dominati sunt eorum, qui oderunt eos.
Et afflixerunt eos inimici sui,
C & humiliati sunt sub manu eorum.
Multis vicibus liberavit eos:
ipsi vero provocabant in consiliis suis,
& humiliati sunt propter * iniquitatem * al. [illegible]
suam. rate, [illegible]
Et vidit tribulationem eorum:
quum audiret eos rogantes.
Et recordatus est pacti sui cum eis:
& pœnituit * secundum multitudinem misericordiæ suæ. *al. ad-cum.
Et dedit eos miserabiles:
D coram omnibus qui ceperant eos.
Salva nos, Domine Deus noster,
& congrega nos de gentibus:
Ut confiteamur nomini sancto tuo,
& canamus laudantes te.
Benedictus Dominus Deus Israel
* ab æterno, & usque in æternum: *h. a sæculo & usque sæculum.
& dicet omnis populus, amen. Alleluja.

CVII. Confitemini Domino quoniam bonus:
quoniam in * æternum misericordia *h. sæculum.
ejus.
E Dicant * redemti a Domino: * al. qui redemti sunt
quos redemit de manu hostis.
Et de terris congregavit eos,
ab oriente & occidente: ab aquilone & mari.
Erraverunt in solitudine, in deserta via:
civitatem quæ habitaretur, non reperunt.
Esurientes & sitientes:
anima eorum in ipsis deficiebat.
Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua:
F de * afflictione eorum eripuit eos. * h angustiis.
c Et c duxit illos per viam rectam,
ut

a Cisterciens. ms. minori numero, *Et operuit aqua* &c.
b Idem ms. *Beel-Phegor:* ac plus habet paulo post, *concitaverunt eum in* &c.
c Ms. Cisterciens. *Et eduxit eos:* & Paulo post, *confiteantur Domino misericordiæ ejus*. Quam lectionem inferius quoque retinet, ubi versiculus iste bis terque repetitur. Easdem ex parte præferunt quidam alii apud Martian. mss.

ut venirent in civitatem habitabilem.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
& mirabilia ejus in filios hominum,
Quia saturavit animam vacuam,
& animam esurientem implevit bonis.
Habitantes in tenebris & umbra mortis,
alligatos inopia & ferro.
Quia provocaverunt sermones Dei,
& consilium excelsi blasphemaverunt.
Et humiliavit in labore cor eorum:
[a] corruerunt, & non erat qui adjuvaret:
Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua,
[b] de angustiis eorum salvavit eos.
Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis,
& vincula eorum disrupit.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
& mirabilia ejus in * filios hominum. *al. filiis.
Quia cuntrivit * portas æreas, *h. ostia ærea.
& vectes ferreos confregit.
Stultos * propter viam sceleris eorum, *h. de via.
& * propter iniquitates afflictos. *h. de iniquitatibus suis.
Omnem cibum abominata est anima eorum,
& accesserunt * ad portas mortis. *al. usque ad.
Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua:
* de angustiis eorum salvavit eos. *al. & de.
Misit verbum suum, & sanavit eos:
& salvavit de interitu eorum.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
& mirabilia ejus in * filios hominum. *h. filiis.
Et immolent hostias * gratiarum, *h. confessionum.
& narrent opera ejus in laude.
Qui descendunt mare in navibus:
facientes * opus in aquis multis. *al. operationes.
Ipsi viderunt opera Domini,
& mirabilia ejus in profundo.
Et dixit, & * surrexit ventus tempestatis, *h. statuit.
& elevavit gurgites ejus.
Ascendunt in cælum, & descendunt in abyssos:
anima eorum in * afflictione consumitur. *h. malo.
Obstupuerunt, & intremuerunt quasi ebrius:
& universa sapientia eorum absorpta est.
[c] Clamaverunt autem ad Dominum in tribulatione sua,
& de angustiis eorum eduxit eos.
* Statuet turbinem in tranquillitatem, *h. Suscitabit.
& silebunt fluctus ejus.
Lætabuntur, quoniam quieverunt,
& deducet eos ad portum quem voluerunt.

A Confiteantur Domino misericordiam ejus,
& mirabilia ejus in filios hominum.
Et exaltent eum in ecclesia populi,
& in cathedra seniorum laudent eum.
Ponet flumina in desertum,
& * fontes aquarum in sitim. *h. exitus.
Terram fructiferam in salsuginem:
præ malitia habitatorum ejus.
Ponet desertum in paludes aquarum,
& terram inviam in * fontes aquarum. *h. exitus.
B Et collocavit ibi esurientes:
& fundabunt urbem ad habitandum.
Et serent agros, & plantabunt vineas:
& facient fruges * germina. *al. genimina.
Et benedicent eis, & multiplicabuntur nimis,
& * pecora eorum non [d] imminuentur. *h. jumenta.
Imminuta sunt autem & afflicta,
propter angustiam mali & doloris.
Et effundet despectionem super principes,
C & errare eos faciet in * solitudine devia. *h. inani.
Et sublevabit pauperem de inopia,
& ponet quasi * gregem familias. *h. oves.
Videbunt recti, & lætabuntur:
& omnis iniquitas contrahet os suum.
Quis sapiens, & custodiet hæc:
& intelliget misericordias Domini?

CANTICUM PSALMI DAVID.

D PAratum cor meum, Deus: CVIII.
[e] cantabo, & psallam, sed & gloria mea.
* Consurge psalterium & cithara, *h. Expergiscere.
* consurgam mane. *h. expergiscar diluculo.
Confitebor tibi in populis, Domine,
& * cantabo te in nationibus. *h. psallam tibi in plebibus.
Quoniam magna super cælos misericordia tua,
& usque ad æthera veritas tua.
Exaltare super cælos, Deus:
& super omnem terram gloria tua.
E Ut liberentur dilecti tui:
salva dextera tua, & exaudi me.
Deus loquutus est in sanctuario suo: gaudebo:
dividam * Sichem, & vallem Soccoth dimetiar. *al. Sicimam.
Meus est Galaad, meus est Manasse, & Ephraim * hæreditas capitis mei: *h. fortitudo:
Juda * dux meus. *h. legifer.
Moab lebes pelvis meæ;
Super Idumæam projiciam calciamentum meum:

a Cisterciensi ms. *ceciderunt*, pro *corruerunt*.
b Denuo Cisterciens. ms. *Et de angustiis eorum liberavit eos*.
c In eodem ms. *Clamabunt*: & mox *de angustiis eduxit*, pronomine *eorum* prætermisso.
d Active idem legit ms. *non imminuet*.
e Reginæ ms. *Canto*, tum Cisterciensi *Consurgens Psalterium &c.*

*h. mihi Palæstina fœderabitur. cum * Philisthim fœderabor.
Quis deducet me in civitatem munitam:
quis deducet me usque in Idumæam?
Nonne tu, Deus, qui projeceras nos,
& non exieras, Deus, in exercitibus nostris?
Da nobis auxilium in tribulatione:
vana est enim salus ab homine.
* faciemus virtutem. In Deo * erimus fortes,
& ipse conculcabit hostes nostros.

a [a] VICTORI DAVID * CANTICUM; B

* h. Psalm. CIX. DEus laudabilis mihi, ne taceas:
quia os impii & os dolosi contra me apertum est.
Loquuti sunt de me lingua mendacii:
& verbis odii circumdederunt me,
& expugnaverunt me frustra.
Pro eo quod eos diligebam, adversabantur mihi:
ego autem orabam.
Et posuerunt contra me malum pro bono, C
& odium pro dilectione mea.
Constitue super eum impium,
& Satan stet a dextris ejus.
Quum fuerit judicatus, exeat condemnatus:
& oratio ejus sit in peccatum.
Fiant dies ejus pauci:
episcopatum ejus accipiat alter.
Sint filii ejus pupilli,
& uxor ejus vidua.
Instabiles vagentur liberi ejus, & mendicent: D
b & [b] quærant in parietinis suis.
Scrutetur exactor universa quæ habet,
& diripiant alieni laborem ejus.
Non sit qui ejus misereatur:
nec qui clemens sit in pupillos ejus.
Fiat novissimum ejus interitus:
in generatione altera deleatur nomen ejus.
* h. Commemoretur. * Redeat in memoriam iniquitas patrum ejus apud Dominum,
* h. peccatum. & * iniquitas matris ejus non deleatur. E
Sint contra Dominum semper:
& intereat de terra memoria eorum.
Eo quod non est recordatus facere misericordiam:
& persequutus est virum inopem, & pauperem:
& compunctum corde, ut interficeret.
* al. &. Et dilexit maledictionem, * quæ veniet ei:
& noluit benedictionem, quæ elongabitur ab eo. A
Et indutus est maledictione quasi vestimento suo,
& ingredietur quasi aqua in viscera ejus:
& quasi oleum in ossa ejus.
Sit ei quasi * pallium, quo circumdatur,
& quasi cingulum, quo semper accingitur.
Hæc est retributio * eorum, qui adversantur mihi a Domino, * al. ...
& qui loquuntur malum contra animam meam.
Tu autem, Domine [c] Deus, fac mecum propter nomen tuum:
quoniam bona est misericordia tua, libera me.
Quoniam egenus, & pauper sum:
& cor meum vulneratum est intrinsecus.
Quasi umbra quum inclinatur, abductus sum,
excussus quasi locusta,
Genua mea vacillaverunt a jejunio,
& caro mea * mutata est absque oleo.
Et ego factus sum opprobrium eis:
videntes me moverunt caput suum.
Adjuva me, Domine Deus meus:
salva me secundum misericordiam tuam.
* Et sciant quoniam manus tua hæc: * al. ut.
tu, Domine, fecisti eam.
Maledicent illi, & tu benedices:
* restiterunt, & confundentur: servus autem tuus lætabitur.
Induantur adversarii mei confusione [d], d
& operiantur quasi pallio confusione sua.
Confitebor Domino vehementer in ore meo,
& in medio * populorum laudabo eum. *h. multorum.
Quoniam stabit a dextris * pauperis, * h. egeni.
ut salvet a * judicibus [e] animam ejus. * h. judicantibus. e

DAVID * CANTICUM. * h. Psalm. CX.

DIxit Dominus Domino meo, sede a dextris meis:
donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
* Virgam fortitudinis tuæ emittet Dominus ex Sion: * h. Baculum.
dominare in medio inimicorum tuorum.
Populi tui [f] spontanei erunt in die fortitudinis tuæ f

in

a Nostri omnes codices *Pro Victoria &c.* inscribunt.
b Iidem mss. *quærantur*, vel *quærantur*. Ad impressam lectionem, quæ propior Hebræo est, supple *victum*.
c Cisterc. ms. inverso ordine, *Deus Domine*, *fac &c.* In Hebræo. יהוה אדני.
d Addit Idem ms. *sua*, & mox *indumento*, pro *pallio* legit.
e Idem ms. *animam meam*, juxta veterem Versionem ex Græco, τὴν ψυχήν μου.
f Alii mss. cum Cisterciensi *judices* legunt, pro *spontanei*; alii *duces spontanei*, quas etiam Martian. in suis mss. variantes lectiones repperit. Hebræus ad verbum, *Populus tibi spontaneus &c.*

in * montibus sanctis.
* h. splendoribus. Quasi de vulva orietur tibi
ros adolescentiæ tuæ.
Juravit Dominus, & non pœnitebit eum,
tu es sacerdos in æternum, secundum
ordinem Melchisedec.
* al. a dextera tua. Dominus * ad dexteram tuam,
percussit in die furoris sui reges.
* h. cadaveribus. Judicabit in gentibus, implevit * valles,
percutiet caput in terra multa.
De torrente in via bibet:
propterea exaltabit caput.

ALLELUJA.

a CXI. Aleph. [a] Confitebor Domino in toto corde:
Beth. In consilio * justorum & congregatione.
* h. rectorum Magna opera Domini:
b Exquirenda [b] cunctis volentibus eum.
Gimel. Gloria & decor opus ejus:
Daleth. Et justitia ejus perseverans semper.
He. Memoriam fecit mirabilium suorum:
Vau. Zain. Clemens & misericors * Dominus.
Heth. * al. Deus. Escam dedit timentibus se:
Teth. Memor erit in * sempiternum pacti sui.
* h. sæculum Fortitudinem operum suorum annuntiabit
Jod. populo suo,
Caph. Lamed. Ut det eis hæreditatem gentium.
Mem. Opus manuum ejus veritas & judicium:
Nun. Fidelia omnia præcepta ejus.
Samech. * h. sæculum. Firmata in * sempiternum jugiter:
Ain. Facta in veritate & æquitate.
Phe. Redemtionem misit populo suo,
Sade. * h. sæculum. Mandavit in * æternum pactum suum:
Sanctum & terribile nomen ejus.
Coph. Principium sapientiæ timor Domini,
Res. Sin. * Doctrina bona cunctis facientibus ea:
* h. Eruditio. Laus ejus perseverat jugiter.
Thav.

CXII. Aleph. Beth. ALLELUJA.

Gimel. Beatus vir qui timet Dominum:
Daleth. In mandatis ejus volet nimis.
* h. rectorum. Potens in terra erit semen ejus:
He. Vau. Generatio * Justorum benedicetur.
Zain. Substantia & divitiæ in domo ejus,
* h. rectis. Heth. Et justitia ejus perseverans semper.
Teth. Ortum est in tenebris lumen * justis:
* h. pius. Jod. Clemens & misericors & justus.
Chaph. Bonus vir clemens & fœnerans:
c [c] Dispensabit verba sua in judicio.
* h. sæculum. Quia in * æternum non commovebitur:

A In memoria sempiterna erit justus. Lamed.
Ab auditu malo non timebit: Mem.
Paratum cor ejus confidens in Domino. Nun.
Firmum cor ejus non timebit: Samech.
Donec aspiciat in hostibus suis. Ain.
Dispersit dedit pauperibus, Phe.
Justitia ejus permanet in æternum: Sade.
Cornu ejus exaltabitur in gloria. Coph.
Impius videbit, & irascetur; Res.
Dentibus suis frendet, & tabescet: Sin.
Desiderium impiorum peribit. Thav.

B

ALLELUJA.

Laudate, servi, Dominum: CXIII.
laudate nomen Domini:
Sit nomen Domini benedictum:
amodo & usque in * æternum. * h. sæculum.
Ab ortu solis usque ad occasum ejus:
laudabile nomen Domini.
Excelsus super omnes gentes Dominus:
super cælos gloria ejus.
C Quis ut Dominus Deus noster:
qui in excelsis habitans.
Humilia [d] respicit d
in cælo & in terra.
Suscitans de * terra inopem, * h. pulvere.
& de stercore elevat pauperem.
Ut eum sedere faciat cum principibus:
cum principibus populi sui.
Qui collocat sterilem in domo,
matrem filiorum lætantem. [e] Alleluja. e CXIV.
Quum egrederetur Israel de Ægypto:
D domus Jacob de populo barbaro:
Factus est Judas in sanctificationem ejus:
Israel potestas illius.
Mare vidit, & fugit:
Jordanis conversus est retrorsum.
Montes subsilierunt quasi arietes:
colles quasi filii * gregis. * h. ovium.
Quid tibi est mare, quod fugisti:
Jordanis, [f] conversus es retrorsum. f
Montes, subsultastis quasi arietes:
colles, quasi filii * gregis. * h. ovium.
E A facie Domini [g] contremiscit terra: g
a facie Dei Jacob.
Qui convertit petram in paludes aquarum:
silicem in fontes aquarum.
Non nobis, Domine, non nobis; CXV.
sed nomini tuo da gloriam:
propter misericordiam tuam, & veritatem tuam.

a Acrosticho hic & subsequens Psalmus artificio constant, non tamen ut singulis versiculis, sed singulis hemistichis singula ex ordine Alphabeti elementa præponantur: quæ & nos in libri albo prænotata, post Martianæum ex nostrorum codicum fide retinemus.
b Cisterciensis ms. *Exquisita*, & cum plerisque aliis, *in cunctis voluntatibus suis*: alii *ejus*.
c Nostri omnes mss. *Dispensavit*: vitiose autem erat antea *Dispersabit*.
d In ms. Cisterciensi *respiciet*.
e Vocem hanc, *Alleluja*, transfert Cisterciens. ms. in subsequentis Psalmi Epigraphem juxta Septuaginta, & Vulgatam.
f Interserunt duo e nostris mss. *quia*: tum *exsultastis*, pro *subsultastis* legunt.
g Reginæ ms. *contremiscat terra*.

* h. Quare. * Ne dicant gentes:
ubi est Deus eorum?
Deus autem noster in cælo:
universa quæ voluit, fecit.
* h. eorum. Idola * gentium argentum & aurum:
opus manuum hominum.
Os habent, & non loquentur:
oculos habent, & non videbunt.
Aures habent, & non audient:
nasum habent, & non odorabunt.
Manus habent, & non palpabunt;
pedes habent & non ambulabunt:
* al. nec. * non sonabunt in gutture suo.
Similes illis fiant qui faciunt ea,
& omnes qui confidunt in eis.
a Israel [a] confidit in Domino:
auxiliator & protector eorum est.
Domus Aaron confidit in Domino:
auxiliator & protector eorum est.
Timentes Dominum confidunt in Domino:
auxiliator & protector eorum est.
b Dominus recordatus [b] nostri, benedicet,
benedicet domui Israel:
benedicet domui Aaron.
Benedicet timentibus Dominum:
parvis & magnis.
Addat Dominus super vos:
super vos & super filios vestros,
Benedicti vos a Domino:
qui fecit cælum & terram.
Cælum cælorum Domino:
terram autem dedit filiis hominum.
Non mortui laudabunt Dominum:
nec omnes qui descenderunt in silentium.
c Sed nos benedicimus Domino:
amodo & usque in æternum. [c] Alleluja.

CXVI. DIlexi quoniam * exaudiet Dominus,
* al. audiet. vocem deprecationis meæ.
Quoniam inclinavit aurem suam mihi,
d & in diebus meis [d] invocabo.
Circumdederunt me funes mortis,
& munitiones inferni invenerunt me.
Angustiam & dolorem reperi.
& nomen Domini invocabo:
* h. eripe. Obsecro Domine * salva animam meam:
* h. pius. clemens Dominus, & justus:
& Deus noster * misericors.
Custodit parvulos Dominus:
attenuatus sum, & salvavit me.
Revertere, anima mea, in requiem tuam:
quia Dominus reddet tibi.
e Quia eruet animam [e] meam de morte,
oculos meos a lacrymis, pedes meos ab

A offensa.
Deambulabo coram Domino,
[f] in terris viventium. f
Credidi * propter quod loquutus sum: * h. quia.
ego afflictus sum nimis:
Ego dixi in stupore meo:
omnis homo * mendacium. * h. ne[...]tio.
Quid reddam Domino,
pro omnibus quæ retribuit mihi.
Calicem * salutaris accipiam, * al. [...]tis.
& nomen Domini invocabo.
B Vota mea domino reddam,
coram omni populo ejus.
* Gloriosa in conspectu Domini, * h. [...]
mors * sanctorum ejus.
Obsecro Domine, quia ego servus tuus, * h. [...]
ego servus tuus filius ancillæ tuæ.
Dissolvisti vincula mea:
tibi immolabo hostiam * laudis, * h. confessionis.
& in nomine Domini invocabo.
Vota mea Domino reddam
in conspectu omnis populi ejus.
C In atriis domus Domini,
in medio [g] tui Jerusalem. Alleluia.

CXV[II]. LAudate Dominum omnes gentes:
[h] collaudate eum universi * populi. h
Quia conforata est super nos misericordia ejus,
& veritas Domini in æternum. Alleluia.

CXVIII. COnfitemini Domino quoniam bonus: * h. sæculum
quoniam in * æternum misericordia ejus.
D Dicat * nunc Israel: * h. obsecro
quoniam in * æternum misericordia ejus. * h. sæculum
Dicat * nunc domus Aaron: * h. obsecro.
quoniam in * æternum misericordia ejus. * h. sæculum
Dicant * nunc qui timent Dominum: * h. obsecro.
quoniam in * æternum misericordia ejus. * h. sæculum.
Quum tribularer, invocavi Dominum,
& exaudivit me in latitudine Dominus.
Dominus meus * non timebo, * al. ad. est.
quid faciat mihi homo,
E Dominus mihi * auxiliator, * h. inter auxiliatores,
& ego * despiciam odientes me. * h. aspiciam
Melius est * sperare in Domino, * h. confidere
quam sperare in homine.
Melius est * sperare in Domino, * h. confidere.
quam sperare in principibus. i
Omnes gentes circumdederunt me; * h. contrivi eas.
in nomine Domini: [i] quia * ultus sum in eas.

Cir-

[a] Cisterciens. ms. heic & paulo post *confidet*.
[b] Idem *recordatus est nostri & benedicet*.
[c] Postremum hoc verbum *Alleluja*, tacet Reginæ ms. Cisterciens. autem subsequenti Psalmo ad tituli, instar juxta Vulgatam præfigit
[d] Cisterciens. ms. *invocavi*.
[e] Idem ms. heic tacet *meam*.
[f] Ex hoc loco idem ms. juxta Septuaginta, ac Vulgatam ab iis derivatam Versionem, præposita Epigraphe *Alleluja*, Psalmum CXV. exorditur.
[g] Pronomen *tui* Cisterciens. ms. heic respuit.
[h] Idem ms. *& laudate*: tum *quid confirmata est*, pro *confortata*: denique plus habet, *manet* verbum, post, *veritas Domini*.
[i] Hoc & proxime sequenti gemino huic loco tacet Cisterciens. ms. *quia*, ac legit *ultus sum eos*.

Circumdederunt me, & obsederunt me:
*h.contrivi eas. sed in nomine Domini, quia * ultus
sum in eas.
Circumdederunt me quasi apes:
extinctæ sunt quasi ignis spinarum
* h.contrivi eas. in nomine Domini, quia * ultus sum
in eas.
* h. & Dominus auxiliatus est mihi. Impulsus pellebar ut caderem,
& Dominus * sustentavit me.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus:
& factus est mihi in salutem.
Vox laudis, & salutis
in tabernaculis justorum.
* h. virtutem. Dextera Domini fecit * fortitddinem:
dextera Domini excelsa,
* h. virtutem. dextera Domini fecit * fortitudinem.
Non moriar, sed vivam,
& narrabo opera Domini.
* h. Castigans castigavit. * Corripiens arguit me Dominus,
& morti non tradidit me.
Aperite mihi portas justitiæ:
ingressus in eas confitebor Domino.
Hæc porta Domini,
justi intrabunt in eam.
Confitebor tibi, quoniam exaudisti me,
& factus es mihi in salutem.
* al. *lapis*. * Lapidem quem reprobaverunt ædificantes:
factus est in caput anguli.
A domino factum est istud,
* al. tac. *est*. & hoc * est mirabile in oculis nostris.
Hæc est dies quam fecit Dominus:
exsultemus & lætemur in ea.
Obsecro Domine, salva obsecro:
obsecro, Domine, prosperare obsecro.
Benedictus qui venit in nomine Domini:
benediximus vobis de domo Domini:
*h. illuxit. Deus Dominus, & * apparuit nobis:
*h. obligate. * frequentate solennitatem in frondosis,
usque ad cornua altaris.
Deus meus es tu, & confitebor tibi:
Deus meus es tu, & exaltabo te.
Confitebor Domino, quoniam bonus:
*h. sæculum. quoniam in * æternum misericordia ejus.

CXIX. [a]

א Aleph. Aleph. BEati immaculati in via: qui ambulant in lege Domini.
Beati qui custodiunt testimonia ejus:
* al. requirent. in toto corde * requirunt eum.
Aleph. Non enim qui operantur iniquitatem, in
viis ejus ambulaverunt.
Aleph. Tu mandasti præcepta tua custodiri nimis.
Aleph. Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodienda præcepta tua.
Aleph. Tunc non confundar, cum respexero ad
omnia mandata tua.

A Confitebor tibi in directione cordis: cum Aleph.
didicero judicia justitiæ tuæ.
Præcepta tua custodiam: ne derelinquas Aleph.
me nimis.
In quo * corrigit juvenis semitam suam, Beth. * h. mundabit puer.
* quum custodierit verba tua.
In toto corde meo exquisivi te: ne erra- * h. ut custodiat.
re me facias a mandatis tuis. Beth.
In corde meo abscondi eloquium tuum, Beth.
ut non peccem tibi.
Benedictus * tu, Domine: doce me præ- Beth. * al. *es*.
B cepta tua.
In labiis meis narravi * omnes justitias Beth. * h. omnia judicia.
oris tui.
In via testimoniorum tuorum * lætatus Beth. * h. gavisus.
sum, quasi in omnibus divitiis:
In præceptis tuis meditabor, & contem- Beth.
plabor semitas tuas.
In * justitiis tuis delectabor: non oblivi- Beth. * h. præceptis.
scar verba tua.
Tribue servo tuo: [b] vivam, & custodiam Gimel. ב
verba tua.
C Revela oculos meos, & * videbo mirabi- Gimel. * h. aspiciam.
lia * de lege tua: * al. *in*.
Advena ego sum in terra: ne abscondas Gimel.
a me * mandata tua. * h. præcepta.
* Desideravit anima mea desiderare judi- Gimel.
cia tua in omni tempore. * h. Meditari anima mea desideravit.
Increpasti superbos: maledicti qui recedunt
a mandatis tuis.
Aufer a me opprobrium, & contemtum: Gimel.
quoniam testimonia tua custodivi.
Etenim [c] sederunt principes, adversum me Gimel. ג
loquebantur: servus autem tuus medita-
D batur præcepta tua.
Sed & testimonia tua * [d] voluntas mea, Gimel. * h. delectatio.
quasi * viri amicissimi mei.
Adhæsit pulveri anima mea: vivifica me ד
juxta verbum tuum. * h. consilii
Vias meas * exposui, & exaudisti * me: Daleth. Daleth.
doce me * justitiam tuam. *h. narravi. *al. tac. *me*.
Viam * præceptorum tuorum fac me intelli- * h. præcepta tua.
gere, & loquar in mirabilibus tuis. Daleth.
Distillavit anima mea præ stultitia: * serva * h. mandatorum.
me juxta eloquium tuum.
E Viam mendacii aufer a me, & legem tu- Daleth. * h. confirma.
am * dona mihi.
Viam fidei elegi: judicia tua propone- Daleth. * h. misereri mei.
bam.
Adhæsi testimoniis tuis: Domine, ne con- Daleth.
fundas me. Daleth.
Viam mandatorum tuorum curram: quo- Daleth.
niam dilatasti cor meum.
* Ostende mihi, Domine, viam præce- He. * h. Illumina.
ptorum tuorum, & custodiam eam per
vestigium.

Doce

[a] De more juxta Vulgatam præfigit Cisterciens. ms. titulum *Alleluja*. De hujus porro Psalmi acrosticho per octonos versus artificio, ipsum recole S. Interpretem in Epist. XXX. ad Paulam.

[b] Ms. Cisterciens. *ut vivam*.

[c] Iidem juncto Reginæ ms. *Etenim sedentes*, prosederunt.

[d] Reginæ ms. *voluptas*, ferme ut Scholiastæ placet.

He. Doce me, & observabo legem tuam: & cu- A
He. stodiam eam in toto corde.
* h. præceptorum. Deduc me in semita * mandatorum tuorum: quia ipsam volui.
He. Inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad avaritiam.
He. Averte oculos meos, ne videant vanitatem: in via tua vivifica me.
He. Suscita servo tuo eloquium tuum, in timorem tuum.
He. *al. tac. quia. Averte opprobrium meum quod reveritus sum: * quia judicia tua bona. B
*h. mandata. Ecce desideravi * præcepta tua: in justitia tua vivifica me.
Vau. Et veniant mihi misericordiæ tuæ, Domine, & salus tua juxta eloquium tuum.
Vau. Et respondebo exprobrantibus mihi sermonem: quia speravi in sermone tuo.
Vau. [a] Et ne [a] auferas de ore meo verbum veritatis usque nimis; quoniam judicia tua exspectavi.
Vau. Et custodiam legem tuam jugiter: in sempiternum, & ultra.
Vau. Et ambulabo in spatioso: quia præcepta tua quæsivi.
Vau. [b] Et [b] loquar in testimoniis tuis coram regibus, & non confundar.
Vau. Et delectabor in mandatis tuis, quæ dilexi.
Vau. Et levabo manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, & loquar in præceptis tuis.
Zain. Memento sermonis servo tuo: quem me sperare fecisti.
Zain. Hæc est consolatio mea in afflictione mea: quia eloquium tuum vivificavit me.
Zain. Superbi deridebant me nimis: a lege tua non declinavi.
Zain. Recordatus sum judiciorum tuorum a sæculo, Domine, & consolatus sum.
Zain. Horror obtinuit me ab impiis, qui dereliquerunt legem tuam.
Zain. Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ.
Zain. Recordatus sum in nocte nominis tui, Domine, & custodivi legem tuam.
Zain. Hoc factum est mihi: quia præcepta tua custodivi.
Heth. Pars mea, Domine: dixi ut custodiam verbum tuum.
Heth. Deprecatus sum vultum tuum in toto corde: miserere mei secundum eloquium tuum.
Heth. Recogitavi vias meas, & converti pedes meos ad testimonia tua.
Heth. Festinavi, & non neglexi, custodire mandata tua.
Funes impiorum implicaverunt me: legem tuam non sum oblitus. Heth.
Medio noctis surgam ad confitendum tibi, super judicia * justitiæ tuæ. Heth. * a justificationis.
Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium præcepta tua. Heth.
Misericordia tua, Domine, completa est terra, præcepta tua doce me. Heth.
Benefecisti cum servo tuo, Domine: secundum verbum tuum. Teth.
B Bonum [c] sermonem, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi. Teth. [c]
Antequam audirem, ego ignoravi: nunc autem eloquium tuum custodivi. Teth.
Bonus es tu, & beneficus: doce me præcepta tua. Teth.
Applicabant mihi mendacium superbi, ego autem in toto corde servabam præcepta tua. Teth.
Incrassatum est velut adeps cor eorum, & ego in lege tua delectabar. Teth.
C Bonum * mihi quia afflictus sum, ut discerem præcepta tua. Teth. * h. ad. est.
Melior est mihi lex oris tui: super millia auri & argenti. Teth.
Manus tuæ fecerunt me, & firmaverunt * me: doce me, & discam mandata tua. Jod. * al. tac. me.
Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur: quia sermonem tuum exspectavi. Jod.
Scio, Domine, quia justum judicium tuum, & vere afflixisti me. Jod.
D Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea: sicut loquutus es servo tuo. Jod.
Veniant mihi misericordiæ tuæ, & vivam: quia lex tua [d] delectatio mea. Jod.
Confundantur superbi, quoniam inique contriverunt me: ego autem loquar in præceptis tuis. Jod.
Revertantur ad me qui timent te, & qui sciunt testimonium tuum. Jod.
Fiat cor meum perfectum in præceptis tuis, ut non confundar. Jod.
E Defecit in salutare tuum anima mea: in verbum tuum exspectavi: Chaph.
Consumti sunt oculi mei in verbum tuum: dicentes, quando consolaberis me: Chaph.
Et quum essem quasi uter in pruina: præcepta tua non sum oblitus. Chaph.
Quot sunt dies servi tui: quando facies in persequentibus me judicium. Chaph.
Foderunt mihi superbi foveas, quæ non erant juxta legem tuam. Chaph.
Omnia mandata tua vera: falso persequuti sunt me, auxiliare mihi. Chaph.

Paulo-

[a] In Cisterciens. ms. *avertas*, pro *auferas*.
[b] Heic & inferius tertio ab hoc versiculo, *loquebar* habet Cisterc. ms. & plerique alii editi Latini libri, pro *loquar*.

[c] Fortasse rectius idem ms. *Bonum sapere*, pro *Bonum sermonem*, Hebraice enim est טעם, quod in *sapientiam* vertitur.
[d] Reginæ ms. juxta Vulgatam, *meditatio mea*.

Chaph. Paulominus consumserunt me in terra : A
ego autem non dimisi præcepta tua .

Chaph. Secundum misericordiam tuam vivifica me,
a & custodiam [a] testimonia oris tui .

Lamed. In * æternum , Domine , verbum tuum
* al. sæculum. permanet in cælo .

Lamed. In generatione, & generatione fides tua :
fundasti terram, & stat.

Lamed. Judicio tuo stant usque hodie : quia omnia
serviunt tibi .

Lamed. Nisi quod lex tua delectatio mea : forte
perissem in pressura mea .

Lamed. In sempiternum non obliviscar præceptorum
meorum : quia per ipsa vivificasti me.

Lamed. Tuus ego sum, salva me : quoniam præcepta
tua quæsivi .

Lamed. Me exspectaverunt impii , ut perderent me:
testimonium tuum consideravo .

Lamed. Omnis consummationis vidi finem : latum
* h. præceptum. * mandatum tuum nimis .

Mem. Quam dilexi legem tuam : tota die hæc
meditatio mea .

Mem. Super inimicos meos [b] instruxisti me man-
b dato tuo : quia in sempiternum hoc est
mihi .

Mem. Super omnes qui docebant me ; eruditus
sum : quia testimonia tua meditatio
mea .

Mem. Super senes intellexi : quia præcepta tua
servavi .

Mem. Ab omni semita mala prohibui pedes me-
* h. custodiam. os , ut * custodirem verba tua .

Mem. A judiciis tuis non recessi : quia tu illu-
minasti me .

Mem. Quam dulce gutturi meo eloquium tuum ,
super mel ori meo .

Mem. Præcepta tua consideravi : propterea odi-
vi omnem semitam mendacii .

Nun. Lucerna pedi meo verbum tuum , & lux
semitæ meæ .

Nun. Juravi, & perseverabo : ut custodiam ju-
dicia justitiæ tuæ .

Nun. Afflictus sum usque nimis : Domine , vi-
vifica me juxta verbum tuum .

Nun. Voluntaria oris mei complaceant tibi ,
Domine, & secundum judicia tua doce
me .

Nun. Anima mea in manu mea semper, & le-
gis tuæ non sum oblitus .

Nun. Posuerunt impii laqueum mihi, & a præce-
ptis tuis non aberravi .

Nun. Hæreditas mea testimonia tua in sempiter-
num : quia gaudium cordis mei sunt .

Nun. Inclinavi cor meum ut facerem justitias
tuas, propter æternam retributionem .

Tumultuosos odivi , & legem tuam dile- Samech.
xi .

Protectio mea & scutum meum tu es : Samech.
verbum tuum exspectavi .

Recedite a me maligni , & custodiam man- Samech.
data Dei mei .

Confirma me secundum verbum tuum , & Samech.
vivam : & noli me confundere ab ex-
spectatione mea .

Auxiliare mihi , & salvus ero : & dele- Samech.
ctabor in præceptis tuis jugiter .

B Abjecisti omnes qui aversantur præcepta Samech.
tua : quia mendax [c] cogitatio eorum . c

Quasi scoriam computasti omnes impios Samech.
terræ : propterea dilexi testimonia tua .

Horripilavit a timore tuo caro mea , & Samech.
judicia tua timui .

Feci judicium & justitiam : ne derelinquas Ain.
me his qui calumniantur me .

Sponde pro servo tuo in bonum : ne ca- Ain.
lumnientur me superbi .

Oculi mei defecerunt in salutare tuum , & Ain.
C in eloquium justitiæ tuæ .

Fac cum servo tuo juxta misericordiam Ain.
tuam, & præcepta tua doce me .

Servus tuus sum ego , instrue me : & co- Ain.
gnoscam testimonia tua .

Tempus est ut facias, Domine : prævari- Ain.
cati sunt legem tuam .

Propterea dilexi mandata tua : super au- Ain.
rum & topazium .

Propterea * in universa præcepta tua di- Ain.
rexi : omnem semitam mendacii odio * al. ad.
habui .

D Mirabilia testimonia tua ; idcirco custodi- Phe.
vit ea anima mea .

Ostium sermonum tuorum , lucidum * do- Phe.
cens parvulos . * al. docet.

Os meum aperui & respiravi : quia * man- Phe.
data tua desiderabam . * h. præcepta.

Respice ad me , & miserere mei : juxta Phe.
judicium diligentium nomen tuum .

Gressus meos * firma in * sermone tuo , Phe.
& non des potestatem in me universæ * al. confirma.
iniquitati . * h. eloquio.

E Redime me a calumnia [d] hominis , & cu- Phe.
stodiam * præcepta tua . d * h. mandata.

Vultum tuum ostende servo tuo , & doce Phe.
me præcepta tua .

Rivi aquarum fluebant de oculis meis : quia Phe.
non custodierunt legem tuam .

Justus es , Domine , & rectum judicium Sade.
tuum .

Præcepisti justitiam testimonii tui , & ve- Sade.
ritatem [e] nimis . e

Consumsit me zelus meus : quia obliti Sade.
sunt

[a] Minori numero *testimonium* præfert Cisterc. ms. & mox *perstat verbum tuum*, pro *permanet &c.*

[b] Iterum Cisterciens ms. *instruis me mandata tua*.

[c] Idem ms. *mendax congregatio* , pro *cogitatio*. In Hebræo *fallacia* , aut *calumnia* dicitur .

[d] In eodem ms. *a calumnia hominum* , *ut custodiam &c.*

[e] Addit heic idem ms. pronomen *tuam* .

sunt verborum tuorum hostes mei.
Sade. Probatus sermo tuus nimis, & servus tuus dilexit illum.
Sade. Parvulus ego sum: & contemtibilis: sed præcepta tua non sum oblitus.
Sade. Justitia tua, justitia sempiterna, & lex tua veritas.
Sade. Tribulatio, & angustia invenerunt me: mandata tua voluntas mea.
Sade. Justa testimonia tua * semper: doce me, & vivam. * h. sæculum.
Coph. Clamavi in toto corde, exaudi me, Domine: præcepta tua custodiam. B
Coph. Invocavi te, salvum me fac, & custodiam testimonia tua.
Coph. Surgebam adhuc in tenebris, & clamabam, verbum tuum exspectans.
Coph. Præveniebant oculi mei vigilias, ut meditarer in sermonibus tuis.
Coph. Vocem meam exaudi juxta misericordiam tuam: Domine, secundum judicium tuum vivifica me.
Coph. Appropinquaverunt persequutores mei [a] sceleris, & a lege tua procul facti sunt. C
Coph. Prope es tu, Domine, & omnia mandata tua veritas.
Coph. A principio novi de testimoniis tuis: quod in æternum fundaveris ea.
Res. Vide afflictionem meam, & eripe me: quia legis tuæ non sum oblitus.
Res. Judica caussam meam, & redime me: in sermone tuo vivifica me.
Res. Longe ab impiis salus: quia præcepta tua non quæsierunt.
Res. Misericordiæ tuæ multæ, Domine: juxta judicia tua vivifica me. D
Res. Multi qui persequuntur me, & affligunt me: a testimoniis tuis non declinavi.
Res. Vidi prævaricatores tuos, & mœrebam: quia verbum tuum non custodierunt.
Res. Vide quoniam præcepta tua dilexi: Domine, juxta misericordiam tuam vivifica me.
Res. Caput verborum tuorum veritas, & in sempiternum omne judicium justitiæ tuæ. E
Sin. Principes persequuti sunt me sine caussa: verba autem tua timuit cor meum.
Sin. Gaudens ego sum in eloquio tuo: sicut qui invenit spolia multa.
Sin. Mendacium odio habui, & detestatus sum: legem * tuam dilexi. * al. ad. autem.
Sin. Septies in die laudavi te: super judiciis justitiæ tuæ.
Sin. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.

A Exspectavi salutare tuum, Domine, & mandata tua feci. Sin.
Custodivit anima mea testimonia tua, & dilexit ea nimis. Sin.
Custodivi præcepta tua, & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Sin.
* Ingrediatur laus mea coram te, Domine: secundum verbum tuum doce me. Thav. * h. Appropinquet.
Veniat deprecatio mea ante vultum tuum: secundum eloquium tuum libera me. Thav.
Fundant labia mea hymnum: docebis enim me præcepta tua. Thav.
[b] Loquetur lingua mea sermonem tuum: quia omnia mandata tua justa. Thav.
Sit manus tua auxiliatrix mea: quia præcepta tua elegi. Thav.
Desideravi salutare tuum, Domine, & lex tua voluntas mea. Thav.
Vivet anima mea, & laudabit te: & judicia tua auxiliabuntur mihi. Thav.
Erravi quasi ovis perdita, quære servum tuum: quia * mandatorum tuorum non sum oblitus. Thav. * h. præceptorum.

CANTICUM GRADUUM.

AD Dominum in tribulatione mea: clamavi & exaudivit me. CXX.
Domine, libera animam meam a labio mendacii, * a lingua dolosa. * al. &.
Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi [c] ad linguam dolosam?
Sagittæ potentis acutæ,
cum carbonibus juniperorum.
Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est:
habitavi cum tabernaculis Cedar.
Multum [d] peregrina est anima mea,
cum odientibus pacem.
Ego pacifica loquebar,
& illi bellantia.

CANTICUM GRADUUM.

LEvavi oculos meos in montes: unde veniet auxilium mihi. XCXI
Auxilium meum a Domino,
factori cæli & terræ.
Non det in commotionem pedem tuum,
nec dormitet qui custodit te.
Ecce non dormitabit, neque [e] dormiet, qui custodit Israel.
Dominus custodit te: Dominus protectio tua.

super

[a] Cisterciens. ms. *persequutores mei usque scelus*. In Hebræo tantum est, זמה, quod est *nefas*, eo ferme modo quo Latine indeclinabiliter dicimus:
Troja nefas, commune Asiæ Europaque sepulcrum.
[b] Reginæ ms. *loquator*. *Nos*, inquit ipse Hieronymus Epist. ad Sunniam & Fretelam, *de Hebræo ita vertimus*: Loquetur lingua mea sermonem tuum.
[c] In ms. Cisterciens. *a lingua &c.*
[d] Nostri omnes mss. *peregrinata est*.
[e] Unus Cisterciens. *neque obdormiet, qui custodiet Israel*

super manum dexteram tuam.
Per diem sol non percutiet te,
neque luna per noctem.
Dominus custodiet te ab omni malo:
custodiat animam tuam.
Dominus custodiat exitum tuum & introitum tuum:
amodo & usque in æternum.

CANTICUM GRADUUM DAVID.

CXXII. LÆtatus sum * eo quod dixerint mihi:
in domum Domini ibimus.
* al. in eo.
Stantes erant pedes nostri,
in portis tuis, Ierusalem.
Jerusalem quæ [a] ædificatur ut civitas,
cujus participatio ejus simul.
Quia ibi ascenderunt tribus tribus Domini
testimonium Israel: ad confitendum nomini Domini.
Quia ibi sederunt sedes in judicio:
sedes * domui David.
* al. domus.
Rogate pacem Jerusalem:
sit bene his qui diligunt te,
Sit pax in muris tuis:
abundantia in domibus tuis.
Propter fratres meos & amicos meos: loquar pacem tibi.
Propter domum Domini Dei nostri,
quæram bona tibi.

CANTICUM GRADUUM.

CXXIII. AD te levavi oculos meos,
qui habitas in cælis.
Ecce sicut oculi servorum ad manum dominorum suorum:
sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ,
sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.
Miserere nostri, Domine, miserere nostri:
quia multum repleti sumus despectione.
Multum repleta est anima nostra
[b] opprobrio abundantium, & despectione superborum.

CANTICUM GRADUUM DAVID.

CXXIV. NIsi Dominus fuisset in nobis:
dicat nunc Israel.
Nisi Dominus fuisset in nobis:
quum exsurgerent super nos homines.

A Forsitan vivos absorbuissent nos:
quum irasceretur furor eorum super nos.
Forsitan aquæ circumdedissent nos:
[c] torrens transisset super animam nostram.
Forsitan transissent super animam nostram,
aquæ superbiæ.
Benedictus Dominus:
qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.
Anima nostra quasi avis erepta est
B de laqueo venantium:
Laqueus contritus est,
& nos liberati sumus.
Auxilium nostrum in nomine Domini:
qui fecit cælum & terram.

CANTICUM GRADUUM.

QUi confidunt in Domino, quasi mons Sion, CXXV.
immobilis, in æternum habitabilis.
C Jerusalem montes in circuitu ejus,
& Dominus in circuitu populi sui:
amodo & usque in æternum.
Quia non * requiescet virga impietatis super sortem justorum,
* al. requiescit.
ut non mittant justi in iniquitatem manus suas.
Benefac, Domine, bonis,
& rectis corde.
Qui autem declinant ad pravitates suas,
deducet eos Dominus cum his, qui operantur iniquitatem:
D pax super Israel.

CANTICUM GRADUUM.

QUum converteret Dominus captivitatem Sion: CXXVI.
facti sumus quasi somniantes.
Tunc implebitur risu os nostrum,
& lingua nostra laude:
Tunc dicent in gentibus:
magnificavit Dominus facere cum istis.
E Magnificavit Dominus facere nobiscum;
facti sumus sicut lætantes.
Converte, Domine, captivitatem nostram:
sicut [d] rivos in austro.
Qui seminant in lacrymis,
in exsultatione metent.
Qui ambulans ibat & flebat, portans ad seminandum sementem:
veniens veniet in exsultatione,
portans manipulos suos.

[a] Cisterciensis ms. *quæ ædificaris*.
[b] Nostri omnes mss. in recto, *opprobrium*, & *despectio*.
[c] Notatum S. ipsimet Interpreti in Commentariis in Ezechielem cap. 47. *scriptum esse in Hebræo*, Torrens pertransiit animam meam.
[d] Minori numero habent nostri atque alii penes Martian. mss. *sicut rivum*.

CANTICUM GRADUUM [a] SALOMONIS.

a A

CXXVII. NIsi Dominus ædificaverit domum,
in vanum laboraverunt qui ædificant eam;
b Nisi Dominus custodierit civitatem,
frustra [b] vigilat qui custodit eam.
* al. consurgere Frustra vobis est de mane * surgere:
postquam sederitis,
qui manducatis panem dolorum:
sic dabit diligentibus se somnum.
Ecce hæreditas Domini, filii:
merces, fructus ventris.
Sicut sagittæ in manu potentis:
ita filii juventutis.
Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis:
non confundentur, quum loquentur inimicis suis in porta.

CANTICUM GRADUUM.

CXXVIII. c BEatus [c] omnis, qui timet Dominum:
qui ambulat in viis ejus.
* h. palmarum Laborem * manuum tuarum quum comederis:
beatus tu, & bene tibi erit.
Uxor tua sicut vitis fructifera
in penetralibus domus tuæ:
Filii tui sicut germina olivarum,
in circuitu mensæ tuæ.
Ecce sic benedicetur viro:
* h. timenti. * qui timet Dominum.
Benedicat tibi Dominus ex Sion:
* h. vide. & videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.
Et videas filios filiorum tuorum:
* h. pax. * pacem super Israel.

CANTICUM GRADUUM.

CXXIX. SÆpe expugnaverunt me ab adolescentia mea:
dicat nunc Israel.
Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea:
sed non potuerunt mihi.
Supra cervicem meam arabant arantes:
prolongaverunt sulcum suum.
Dominus justus,
concidet laqueos impiorum.
Confundantur & revereantur retrorsum,
omnes qui oderunt Sion.
Fiat sicut fœnum tectorum,
quod statim ut viruerit, arescit.
De quo non implebit manum suam messor,
& sinum suum manipulos faciens.
De quo non dixerunt transeuntes,
Benedictio Domini super vos:
benediximus vobis in nomine Domini.

CANTICUM GRADUUM.

DE profundis clamavi ad te, Domine CXXX.
Domine, exaudi vocem meam:
B Fiant aures tuæ intendentes,
ad vocem deprecationis meæ.
Si iniquitates observabis, Domine,
Domine, quis sustinebit?
Quia tecum est propitiatio:
quum terribilis sis.
Sustinui Dominum,
sustinuit anima mea: & verbum ejus exspectavi:
anima mea ad Dominum:
a vigilia matutina usque ad vigiliam matutinam,
C exspectet Israel Dominum:
Quia apud Dominum misericordia,
& multa apud eum redemtio.
Et ipse redimet Israel,
ex omnibus iniquitatibus ejus.

CANTICUM GRADUUM DAVID.

DOmine, non est exaltatum cor meum, CXXXI.
neque elati sunt oculi mei,
D Et non ambulavi in magnis,
& in mirabilibus super me.
Si non proposui,
& silere feci animam meam:
Sicut [d] ablactatus super matrem suam: d
ita ablactetur super me anima mea.
Exspecta, Israel, Dominum: * h. in sæculum
amodo & usque in æternum.

CANTICUM GRADUUM.

E MEmento, Domine, David, CXXXII.
& omnis afflictionis ejus.
Qui juravit Domino,
votum vovit * Deo Jacob. * h. potenti.
Si intravero in tabernaculum domus meæ, * h. ascendero
si * [e] sedero super lectum * straminis mei. e * h. stratus.
Si dedero somnum oculis meis,
& palpebris meis dormitationem. * al. tabernaculum.
Donec inveniam locum Domino:
* tabernacula * Deo Jacob. * h. potenti.

Ecce

a Nomen *Salamonis*, Cisterciens. ms. tacet.
b Reginæ ms. *frustra vigilabis*.
c Juxta Vulgatam Cisterciens. ms. *Beati omnes, qui timent*, &c.
d Reginæ ms. *sicut ablactatus ad matrem suam*, tum sancto Cisterciensi atque aliis, *ita ablactata ad me anima mea*.
e Quod probat Scholiastes, *ascendero*. Cisterciens. quoque ms. præfert: ut & variantem lectionem illam *stratus* pro *straminis*.

Ecce audivimus [a] illum in Ephrata:
invenimus illum in regione saltus.
[* al. tabernaculorum.] Intremus in * tabernacula ejus:
adoremus scabellum pedum ejus.
Surge, Domine, in requiem tuam,
tu & arca fortitudinis tuæ.
Sacerdotes tui induantur justitia,
[* h. misericordes te.] & * sancti tui laudent.
Propter David servum tuum,
ne avertas faciem Christi tui.
Juravit Dominus David veritatem,
[* al. & non.] * non avertetur ab ea:
De fructu ventris tui,
ponam super * sedem tuam.
[* h. thronum tuum.] Si custodierint filii tui pactum meum,
& testificationem meam quam docuero eos:
Et filii eorum usque in æternum,
sedebunt super thronum tuum.
Quoniam elegit Dominus Sion:
[* h. sibi.] desideravit eam in habitaculum * suum.
Hæc est requies mea in sempiternum:
hic habitabo, quia desideravi eam.
Venationem ejus benedicens benedicam:
[* al. ad. &.] * pauperes ejus saturabo pane.
Sacerdotes ejus induam salutari,
[* h. misericordes.] & * sancti ejus laude laudabunt.
Ibi oriri faciam cornu David:
paravi lucernam Christo meo.
Inimicos ejus induam confusione:
super ipsum autem florebit [b] diadema ejus.

CANTICUM GRADUUM [c] DAVID.

CXXXIII. Ecce quam bonum & quam decorum,
habitare fratres in unum.
Sicut unguentum optimum in capite,
quod descendit in barbam, barbam Aaron:
quod descendit super oram vestimentorum ejus.
Sicut ros Hermon,
qui descendit super * montana Sion:
[* h. montes.] Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem,
[* al. ad. &. * h. sæculum.] * vitam usque in * æternum.

CANTICUM GRADUUM.

CXXXIV. Ecce benedicite Domino,
omnes servi Domini:
qui statis in domo Domini in noctibus.
[* h. sancte.] Levate manus vestras * ad sanctum,
& benedicite Dominum.

A Benedicat tibi Dominus ex Sion
factor cæli & terræ.

[d] ALLELUJA.

Laudate nomen Domini: CXXXV.
laudate, servi, Dominum.
Qui statis in domo Domini:
in atriis domus Dei nostri.
Laudate Dominum, quoniam [e] bonus Dominus:
B * cantate nomini ejus, quoniam decens. [* h. psallite.]
Quia Jacob elegit sibi Dominus:
Israel in peculium suum.
Quia ego scio quod magnus Dominus,
& * Dominus noster præ omnibus diis. [* h. dominator]
Omnia * quæ voluit Dominus, fecit [* al. quæcumque]
in cælo, & in terra:
* in mari & in cunctis abyssis. [* al. & in.]
Levans nubes de summitatibus terræ,
fulgura in pluviam fecit:
C educens * ventos de thesauris suis. [* h. ventum.]
Qui percussit primitiva Ægypti:
ab homine usque ad * pecus. [* h. quadrupedem]
Misit signa & portenta in medio tui, Ægypte:
in Pharao, & in cunctos servos ejus.
Qui percussit gentes multas,
& occidit reges fortes.
Seon regem Amorræorum:
& Og regem Basan,
& omnia regna Chanaan.
D Et dedit terram eorum hæreditatem:
hæreditatem Israel populo suo.
Domine, nomen tuum in * æternum: [* h. sæculum.]
Domine, memoriale tuum in generatione & generatione.
Quia judicabit Dominus populum suum,
& in * servos suos erit placabilis. [* al. servis suis.]
Idola gentium argentum & aurum:
opera manuum hominum.
Os habent, & non loquentur:
oculos habent, & non videbunt.
E Aures habent, & non audient:
sed nec est spiritus in ore eorum.
Similes illis fiant qui faciunt ea,
& omnis [f] qui confidit in eis.
Domus Israel, benedicite Domino:
domus Aaron, benedicite Domino.
Domus Levi, benedicite Domino:
timentes Dominum, benedicite Domino.
Benedictus Dominus ex Sion,
qui habitat in Jerusalem. Alleluja.

a Videsis quæ de hac interpretatione Hieronymi in Ep[illegible] VIII. ad Eustochium num. 10. adnotamus.
b [illegible]tri omnes mss. ac tres apud Martianæum san[illegible]o præferunt pro *diadema*.
c Nomen *David*, Cisterciens. ms. non addit.

d Pro *Alleluja*, Titulo Cisterciens. ms. substituit *Canticum Graduum*. male.
e Idem ms. *quoniam benignus Dominus*.
f Juxta Vulgatam Cisterciens. ms. *omnes qui confidunt*.

CXXXVI.

Confitemini Domino quoniam bonus: A
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Confitemini Deo deorum:
quoniam in * æternum miserinordia ejus. — * h. sæculum.
Cofitemini Domino dominorum:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui [a] fecit mirabilia magna solus: — a
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui fecit cælos in * sapientia: — * h. in intellectu.
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui firmavit terram super aquas: B
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui fecit luminaria magna:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Solem in potestatem diei:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Lunam & stellas in potestatem noctis:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui percussit Ægyptum cum primitivis suis:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum
Et eduxit Israel de medio eorum: C
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
In manu valida & in brachio extento:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui divisit mare rubrum in divisiones:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Et eduxit Israel e medio ejus:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Et convolvit * Pharao & exercitum ejus in mari rubro; — * al. Pharaonem.
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui perduxit populum suum per desertum: D — * h. sæculum.
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui percussit reges magnos: — b
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. magnificos
Et occidit reges [b] * potentes: — * h. sæculum.
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Seon regem Amorræorum:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Et Og regem Basan: — * al. ad. in.
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Et dedit terra eorum * hæreditatem:
quoniam in * æternum misericordia ejus. E — * h. sæculum.
Hæreditatem Israel servo suo:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Quia in humilitate nostra memor fuit nostri:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. Et redemit nos de hostibus nostris.
* Et [c] eripuit nos de tribulationibus nostris: — c
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.
Qui dat panem omni carni:
quoniam in * æternum misericordia ejus. A — * h. sæculum.
Confitemini Deo cæli:
quoniam in * æternum misericordia ejus. — * h. sæculum.

CXXXVII. d

[d] Super flumina Babylonis ibi sedimus, & flevimus:
quum recordaremur Sion.
Super salices in medio ejus:
suspendimus citharas nostras.
Quoniam ibi interrogaverunt nos qui captivos duxerunt nos
verba * carminis; — * h. cantionum
Et qui affligebant nos læti: B
canite nobis de canticis Sion.
Quomodo cantabimus canticum Domini,
in terra aliena?
Si oblitus fuero tui, Jerusalem,
in oblivione fit dextera mea.
Adhæreat lingua mea gutturi meo,
si non recordatus fuero tui:
Si non proposuero Ierusalem
in principio lætitiæ meæ.
Memento, Domine, filiorum Edom
in die Jerusalem, C
dicentium: * evacuate, evacuate, usque ad fundamentum ejus. — * h. effundite...
Filia Babylonis vastata:
beatus qui retribuet tibi
vicissitudinem tuam, quam retribuisti nobis.
Beatus qui tenebit,
& allidet parvulos * tuos ad petram. — * al. ...

DAVID

CXXXVI[II]

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, D
in conspectu deorum * cantabo tibi.
Adorabo * in templo sancto tuo:
& confitebor nomini tuo,
Super misericordia tua, & veritate tua,
quia magnificasti super omne nomen eloquium tuum.
In die invocabo, [e] & exaudies me: — e
dilatabis animæ meæ fortitudinem.
Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, E
quoniam audierunt eloquia oris tui.
Et cantent in viis Domini:
quoniam magna gloria Domini:
Quoniam excelsus Dominus, & * humilia respicit: — * h, & humile videt & excelsum.
& excelsa de longe cognoscit.
Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me:
super furorem inimicorum meorum mittes

[a] Reginæ mſ. *qui facit*, Cisterciens. *facis*.
[b] Quod Scholiastæ placet, nostri quoque omnes mss. præferunt *magnificos pro potentes*.
[c] Pari iterum consensu nostri mss. cum Scholiaste, *& redemit nos de hostibus nostris*.

[d] Præfigit Cisterciens. mſ. epigraphen ferme ex Septuagintavirali interpretatione derivatam: *Ipsi David Hieremiæ lamentatio*. Nulla autem est in Hebræo archetypo.
[e] Cisterciens. mſ. *invocabo te, exaudies &c.*

mittes manum tuam,
& salvabit me dextera tua.
Dominus operabitur pro me, *h. sæculum
Domine misericordia tua in * æternum:
opera manuum tuarum ne dimittas.

[a] * VICTORI DAVID * CANTICUM.

*h. Psalm. CXXXIX.

DOmine, investigasti me, & cognovisti:
tu cognovisti sessionem meam, & resurrectionem meam:
[b] intellexisti [b] malum meum de longe.
Semitam meam & accubationem meam eventilasti:
& omnes vias meas intellexisti:
quia non est eloquium in lingua mea.
Ecce, Domine, nosti omnia:
retrorsum, & ante formasti me:
& posuisti super me * manum tuam. *h. palmam.
[c] [c] Mirabilior est scientia a me,
excelsior est, non potero ad eam.
Quo ibo a spiritu tuo,
& quo a facie tua fugiam?
Si ascendero in cælum, ibi es tu:
si jacuero in inferno, ades.
Si sumsero pennas diluculo:
* habitavero in novissimo maris. *al. ad &c.
Etiam ibi manus tua deducet me,
& tenebit me dextera tua.
Si dixero, forte tenebræ operient me:
nox quoque lux erit circa me.
Nec tenebræ habent tenebras apud te,
[d] & nox quasi [d] dies lucet:
similes sunt tenebræ & lux,
Quia tu possedisti renes meos:
orsusque es me in utero matris meæ.
Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me.
mirabilia opera tua, & anima mea
[e] novit [e] nimis.
Non sunt operta ossa mea a te,
quibus factus sum in abscondito:
imaginatus sum in novissimis terræ.
Informem adhuc me viderunt oculi tui,
& in libro tuo omnes scribentur:
[f] dies formati sunt, & non est [f] una in eis.
Mihi autem quam honorabiles facti sunt
A * amici tui, Deus, *h. sodales.
quam fortes * [g] pauperes eorum, *h. principatus. [g]
Dinumerabo eos, & arena plures erunt:
evigilavi, & adhuc sum tecum.
Si occideris Deus impium:
viri sanguinum declinate a me,
Qui contradicent tibi scelerate:
* elati sunt frustra adversarii tui. *al. elevati.
Nonne odientes te, Domine, odivi,
& contra adversarios tuos * distabui. * h. resistebam.
Perfecto odio oderam illos:
B inimici facti sunt mihi.
Scrutare me, Deus, & cognosce cor meum:
proba me, & scito cogitationes meas.
Et vide si via [h] doli in me est, [h]
& deduc me in via æterna.

[i] VICTORI * CANTICUM DAVID. [i]

*h. Psalm. CXL.

ERue me, Domine, ab homine malo:
a viris iniquis serva me.
Qui cogitaverunt malitias in corde:
C tota dia versati sunt in præliis.
Exacuerunt linguam suam quasi serpens:
venenum aspidis sub labiis eorum. SEMPER.
Custodi me, Domine, de manu impii,
a viro iniquitatum serva me:
qui cogitaverunt supplantare gressus meos.
Absconderunt superbi laqueum mihi,
& funibus extenderunt rete:
juxta semitam offendiculum posuerunt mihi. SEMPER.
D Dixi Domino, Deus meus es tu:
*audi, Domine, vocem deprecationis meæ. * h. auribus percipe.
Domine Deus fortitudo salutis meæ,
protexisti caput meum in die belli.
[k] Ne des, Domine, desideria impii: k
scelera ejus ne effundantur, & eleventur. SEMPER.
(1) Amaritudo convivarum meorum: (1)
labor labiorum eorum operiet eos.
[l] Cadent super eos carbones, l
in ignem dejicies eos,
E in foveas, ut non consurgant.
Vir linguosus non dirigetur in terra,
virum iniquum mala * capient in interitum. * al. capiunt.

scio

[a] Regin. mss. aliique plures apud Martian. *Pro victoria David Canticum.*
[b] Perperam in Cisterciensi mss. *manum meam* &c.
[c] Nostri mss. cum pridem editis *super me est scientia, & excelsior* &c. Non displiceret *supra me*, id est, *supra captum meum.*
[d] In Cisterciens. mss. *quasi lux.*
[e] Idem mss. *novit ea nimis.*
[f] Sequiori genere Reginæ mss. *dies formata:* quod & magis cohæret. Mox Cisterc. plus habet, *non est tibi una* &c. Variat ipsemet Hebræus textus his verbis ולו, & ולא.
[g] Cisterciens. mss. *quam fortes sunt principatus eorum:* quod & Scholiastes probat. In Hebræo est ראשיהם, *capita eorum.* Legerit vero S. Interpres absque א intermedio רשיהם, quod est, *pauperes eorum*, a רשש verbo, quod significat *depauperari:* unde רש I. Regum 18. 23. ipsa Vulgata vertit in *pauperem.*
[h] In Reginæ mss. *si via idoli in me est.*
[i] Idem mss. pluresque apud Martianæum: *Pro victoria* inscribunt.
k Iterum in Reginæ mss. *impiis:* verius esset *impio:* ita Hebræus redditur, *Ne des, Domine, desideria mea peccatori.*
(1) Quantum scio aliter Hebræus habet, ראש מסבי לעם
[l] Cisterciensis aliique apud Martianæum mss. ac pridem editi libri: *Cadent (al. cadant) super eos carbones ignis: dejicies* &c.

A Scio quod Dominus faciet caussam inopis,
judicia pauperum.
Attamen justi confitebuntur nomini tuo:
habitabunt recti cum vultu tuo.

* h. Psalm.

* CANTICUM DAVID.

CXLI. DOmine, clamavi ad te, festina mihi:
* exaudi vocem meam clamantis ad te. (* h. auribus percipe.)
Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo:
elevatio * manuum mearum sacrificium vespertinum; (* h palmarum.)
Pone, Domine, custodiam ori meo:
serva paupertatem labiorum meorum.
Ne declines cor meum in verbum malum,
volvere cogitationes impias
cum viris operantibus iniquitatem:
neque comedere in [a] deliciis eorum.
Corripiat me justus in misericordia, & arguet me,
oleum amaritudinis non impinguet caput meum:
Quia adhuc oratio mea pro malitiis eorum:
sublati sunt juxta petram judices eorum,
& audient verba mea, quoniam decora sunt.
Sicut agricola cum scindit terram:
sic dissipata sunt ossa nostra in ore * inferni, (* al. inferi.)
Quia ad te, Domine Deus, oculi mei:
in te speravi, ne evacues animam meam.
Custodi me de manibus laquei, * quem posuerunt mihi: (* al. quod.)
de offendiculis operantium iniquitatem:
Incident in rete ejus impii:
simul autem ego transibo.

[b] ERUDITIO [b] DAVID, CUM ESSET IN SPELUNCA, ORATIO.

CXLII. VOce mea ad Dominum clamavi:
voce mea ad Dominum deprecatus sum.
Effundam in conspectu ejus eloquium meum:
tribulationem meam coram illo annuntiabo.
Quum anxius fuerit in me spiritus meus:
tu enim nosti semitam meam
in via hac, qua ambulabo,
absconderunt laqueum mihi.
Respice ad dexteram, & vide
quia non sit qui cognoscat me:
Periit fuga a me,
& non est qui quærat animam meam.
Clamavi ad te, Domine, dixi, tu es spes mea:
pars mea in terra viventium.
Ausculta deprecationem meam,
quoniam infirmatus sum nimis.
B Libera me a persequutoribus meis,
quoniam confortati sunt super me.
Educ de carcere animam meam,
ut confiteatur nomini tuo:
In me coronabuntur justi,
quum retribueris mihi.

* [c] CANTICUM DAVID.

(* h. Psalm.)

CXLIII. DOmine, exaudi orationem meam,
* ausculta deprecationem meam in veritate tua; (* h auribus percipe.)
C [d] exaudi me in justitia tua.
Et non venias ad judicandum cum servo tuo:
quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.
Persequutus est enim inimicus animam meam,
confregit in terra vitam meam:
* posuit me in tenebris quasi mortuos * antiquos. (* h. collocavit me in tenebris. * h. sæculi.)
D Et anxiatus [e] fuit in me spiritus meus:
in medio mei sollicitum fuit cor meum.
Recordabor dierum antiquorum,
meditabar omnia opera tua:
facta manuum tuarum loquebar.
Expandi manus meas ad te:
anima mea quasi terra sitiens ad te.
SEMPER.
* Cito exaudi me, Domine, defecit spiritus meus: (* h. Festina.)
ne abscondas faciem tuam a me,
E & comparabor descendentibus in lacum.
Fac me audire mane misericordiam tuam,
quoniam in te confido:
Notam fac mihi viam in qua ambulem,
quoniam ad te levavi animam meam.
Libera me de inimicis meis, Domine:
[f] ad te protectus sum,
Doce me, ut faciam voluntatem tuam,
quia tu Deus meus:
spiritus tuus bonus deducet me in terram

[a] Perperam Reginæ ms. *in delictis*. Mox vero rectius *arguas* pro *arguet*: denique cum plerisque aliis, *adhuc & oratio mea*.
[b] Pro *Eruditio*, Reginæ ms. *Eruditi*: Cisterciens. *intellectus*, præfert.
[c] Inscribitur in Cisterciens. *Oratio* dumtaxat.
[d] Idem ms. *exaudisti me in tua justitia*.
[e] Reginæ ms. *anxius* pro *anxiatus*: Cisterciens. *est* pro *fuit*.
[f] Cisterciens. ms. *a te protectus* &c.

ram rectam.
Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me:
in justitia tua educes de angustia animam meam.
Et in misericordia tua dissipabis inimicos meos,
a & perdes omnes *a* tribulantes animam meam:
ego enim sum servus tuus.

b ## *b* DAVID.

CXLIV. Benedictus Dominus fortis meus,
qui docet manus meas * ad prælium: * al. in.
digitos meos ad bellum.
Misericordia mea, & fortitudo mea,
auxiliator meus, & salvator meus:
Scutum meum, & in ipso speravi:
c qui subjecit *c* populos mihi.
Domine, quid est homo, quia cognoscis eum:
filius hominis, quia computas eum.
Homo vanitati assimilatus est:
dies ejus quasi umbra pertransiens.
Domine, inclina cælos tuos, & descende:
tange montes, & fumigabunt.
Mica fulmine, & dissipa eos.
mitte sagittam tuam, & * interfice illos. * h. conturbabis.
Extende manum tuam de excelso:
libera me, & erue me de aquis multis:
de manu filiorum alienorum.
Quorum os loquutum est vanitatem,
& dextera eorum, dextera mendacii.
Deus canticum novum cantabo tibi:
in psalterio decachordo psallam tibi.
Qui dat salutem regibus,
qui eruit David servum suum de gladio pessimo.
Libera me, & erue me de manu filiorum alienorum:
quorum os loquutum est vanitatem;
& dextera eorum, dextera mendacii.
Ut sint filii nostri quasi plantatio
crescens in adolescentia sua:
Filiæ nostræ quasi anguli,
ornati ad similitudinem templi.
Promtuaria nostra plena,
A & super effundentia ex hoc in illud:
pecora nostra in millibus,
& innumerabilia in compitis nostris.
* Tauri nostri pingues: * h. Duces nostri portantes.
non est interruptio, & non est egressus:
& non est ululatus in plateis nostris.
Beatus populus cujus talia sunt:
beatus populus cujus Dominus Deus suus.

d LAUDATIO DAVID. *d*

B
EXaltabo te, Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in * æternum & ultra. CXLV. Aleph. * h. sæculum.
In omni die benedicam tibi, & laudabo Beth.
nomen tuum in * sempiternum jugiter. * h. sæculum & ultra.
Magnus Dominus, & laudabilis nimis: Gimel.
& magnificentiæ ejus non est *e* investigatio. *e*
Generatio ad generationem laudabit opera tua, & fortitudines tuas annuntiabunt. Daleth.
C Decorem gloriæ magnitudinis tuæ, & verba mirabilium tuorum loquar. He.
Et fortitudinem horribilium tuorum loquentur, & magnitudines tuas *f* narrabunt. Vav. *f*
Memoriam multæ bonitatis tuæ * loquentur, & justitias tuas laudabunt. Zain. * h. eructabunt.
Clemens, & misericors Dominus: * patiens, & multæ miserationis. Heth. * h. tardus ad furorem & magnæ misericordiæ.
Bonus Dominus omnibus, & misericordiæ ejus in universa opera ejus. Teth.
D Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, & * sancti tui benedicant tibi. Jod. * h. misericordes.
Gloriam regni tui dicent, & fortitudines tuas loquentur. Chaph. Lamed.
Ut ostendant filiis hominum fortitudines *g* ejus, & gloriam decoris regni ejus. *g* Mem.
Regnum tuum regnum omnium sæculorum, & potestas tua in omni generatione, & generationem. Samech. *h*
* *h* Sustentat Dominus omnes corruentes, & erigit * omnes * jacentes. * h. incurvatos. * al. universos. Ain.
E Oculi omnium * in te sperant, & tu das eis escam *i* suam in tempore * suo. * h. ad. * h. eorum. *i*
Aperis manus tuas & * imples omne *k* animal refectione. Phe. k * h. satias omnem vivum placite.
justus

a Nostri omnes mss. *ligantes*, præferunt pro *tribulantes*.
b Cisterciens. inscribit. *Canticum David*.
c Reginæ ms. *subjiciet populos* &c.
d In eodem ms. *Hymnus David*: in Cisterciens. *Laus David*, prænotatur.
e Tres e nostris mss. aliique apud Martianæum, *inventio*, legunt pro *investigatio*.
f Iidem mss. *narrabo* pro *narrabunt*.
g In Cisterciens. ms. *fortitudines tuas, & gloriam decoris regni tui*.
h Sufficit Cisterciensis ms. versiculum, *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*, quem ab Hebraico exemplari excidisse certum est ex ipso literæ *nun*, a qua est incipiendus defectu. Videtur autem excidisse ante Hieronymi ipsius tempora, siquidem & melioris notæ codices, qui hanc ejus Versionem ex Hebræo continent, & Veterum diligentissimorum Interpretum, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis versiones eo carent. Legerunt tamen ex Orientalibus linguis Syrus, atque Arabs Interpretes, nisi si, quod suspicari ad hunc maxime locum licet, ipsimet acceperunt ex LXX. qui diu antea sic interpretati sunt, Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι λόγοις αὐτοῦ, καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Fit sane ex his verosimillimum in Hebræo quoque archetypo ita scriptum olim exstitisse, ducto ab *nun* litera versiculi exordio, נאמן יהוה בכל-דבריו וחסיד בכל-מעשיו.
i Pronomen *suam*, in Cisterciensi ms. tacet.
k Notatum est Martianæo, legendum apud Scholiastem *omne vivum* pro *omnem virum* &c.

Sade. Justus Dominus in omnibus viis suis, & A
* h. misericors. * sanctus in omnibus operibus suis.
Coph. Juxta est Dominus omnibus qui invocant eum: omnibus qui invocant illum in veritate.
Res. * h. deprecationem. Placitum timentium se faciet, & * clamorem eorum exaudiet, & salvabit eos.
Sin. * h. disperdet. Custodit Dominus omnes diligentes se, & universos impios * conteret.
Thav. Laudem Domini loquetur os meum, &
a * h. in sæculum, & ultra. * benedicet omnis caro nomini sancto B ejus in * æternum, & jugiter.

ALLELUJA.

CXLVI. LAuda, anima mea, Dominum:
laudabo Dominum in vita mea:
* al. psallam. * cantabo Deo meo quamdiu sum.
Nolite confidere in principibus:
* al. & in. * in filio hominis, cui non est salus.
Egredietur spiritus ejus, & revertetur in humum suam:
b in die illa peribunt [b] cogitationes ejus.
Beatus cujus Deus Jacob auxiliator ejus: spes ejus in Domino Deo suo.
Qui fecit cælos & terram:
mare, & omnia quæ in eis sunt:
* al. sæculum. & custodit veritatem in * sempiternum.
Qui facit judicium calumniam sustinentibus,
& dat panem esurientibus.
Dominus solvit vinctos:
Dominus illuminat cæcos,
* h. incurvatos. Dominus erigit * allisos:
Dominus diligit justos.
Dominus custodit advenas,
pupillum & viduam suscipiet:
* h. impiorum pervertet. & viam impiorum [e] conteret.
* h. sæculum. Regnabit Dominus in * æternum,
Deus tuus Sion in generationem, & generationem. Alleluja.

CXLVII. * * h. Psallite. LAudate Dominum, quoniam bonum E est canticum Dei nostri:
quoniam decorum est, pulchra laudatio.
* h. Ædificans. * Ædificabit Jerusalem Dominus:
* h. congregans. ejectos Israel * congregabit.
Qui sanat contritos corde,
* h. dolores. & alligat * plagas eorum.
Qui numerat multitudinem stellarum,
& omnes nomine suo vocat.
Magnus * Dominus noster, & multus fortitudine: * h. dominator.
& prudentiæ ejus non est numerus.
Suscipiens mansuetos Dominus:
humilians impios usque ad terram.
Canite Domino in confessione:
* canite Deo nostro in cithara. * h. psallite.
Qui operit cælos nubibus,
& præbet terræ pluviam,
& oriri facit in montibus germen [c]. c
Qui dat jumentis panem suum:
filiis corvi clamantibus.
Non est in fortitudine equi voluntas ejus:
neque in tibiis viri placetur ei.
Placetur Domino in his qui timent eum,
& exspectant misericordiam ejus [d]. d
Lauda, Jerusalem, Dominum:
cane Deum tuum, Sion.
Quia confortavit vectes portarum tuarum:
benedixit filiis tuis in medio tui.
C Qui posuit terminum tuum pacem:
* adipe frumenti saturavit te. * al. & adipe.
Qui emittit eloquium suum terræ:
velociter currit verbum ejus.
Qui dat nivem quasi lanam:
* pruinam quasi cinerem spargit. * al. pruinas.
Projicit glaciem suam quasi bucellas:
ante faciem frigoris ejus quis stabit?
Mittet verbum suum, & solvet illa:
spirabit spiritu suo, & fluent aquæ.
Qui annuntiat verbum suum Jacob:
D præcepta sua, & judicia sua Israel.
Non fecit similiter omni genti,
& judicia ejus non cognoscent. Alleluja.

ALLELUJA.

LAudate Dominum de cælis: CXLVIII.
laudate eum in excelsis:
Laudate eum, omnes angeli ejus:
laudate, eum, omnes exercitus ejus.
Laudate eum, sol & luna,
laudate eum, omnes stellæ luminis,
Laudate eum, cæli cælorum,
& aquæ, quæ super cælos sunt,
Laudent nomen Domini:
quoniam ipse * mandavit & creata sunt. * h. præcepit.
Statuit ea in * sæculum, & in [e] æternum: * h. æternum sæculi. e

præ-

a Reginæ mſ. *& benedicat omnis caro* &c.
b Mſ. Cistercienſ. heic vocem *omnes* interſerit, tum pronomen *ejus* prætermittit.
c Subjungit Cistercienſ. mſ. alterum hemistichium, *& herbam servituti hominum*, quod in hodierno quidem Hebraico exemplari non est; sed nedum Septuaginta, verum etiam multo sequiorum Interpretum Hexaplarium ævo exstitisse, ex eorum compertum est testimoniis. Alibi, site ad Psalm. CIV. verſ. 14. ubi hæc eadem sententia occurrit & verba ועחב לעבדת האדם, interpretatus est S. Pater, *& fœnum servituti hominum*.
d Reginæ mſ. *Beneplacetur*. Jam vero Cisterciensis hoc finito versiculo, juxta Vulgatæ divisionem præponit titulum *Alleluja*, ac novum Psalmum a verbis, *Lauda, Jerusalem, Dominum*, auspicatur.
e Nostri mſſ. heic quoque habent, *& in sæculum*.

præceptum dedit, & non præteribit.
Laudate Dominum de terra:
dracones & omnes abyssi.
Ignis, & grando, nix, & glacies:
ventus, turbo, quæ facitis sermonem ejus.
Montes & omnes colles:
lignum fructiferum & universæ cedri.
Bestiæ, & universa jumenta,
reptilia, & aves volantes.
Reges terræ & omnes populi:
principes & universi judices terræ.
Juvenes, & virgines:
senes cum pueris laudent nomen Domini.
Quoniam sublime nomen ejus solius:
gloria ejus in cælo & in terra.
* h. misericordibus * h. propinquo. Et exaltavit cornu populi sui:
laus omnibus * sanctis ejus,
filii Israel populo * appropinquanti sibi. Alleluja.

ALLELUJA.

CXLIX. * h. misericordium. CAntate Domino canticum novum:
laus ejus in congregatione * sanctorum.
Lætetur Israel in factore suo:
filii Sion exsultent in rege suo.
Laudent nomen ejus in choro:
* h. psallant. in tympano, & cithara * cantent ei.

a In Reginæ ms. ut in Vulgata, Exaltationes.

A Quia complacet sibi Dominus in populo suo:
* exaltabit mansuetos in * Jesu. * h. glorificabit. * h. salutem:
Exsultabunt * sancti in gloria:
laudabunt in cubilibus suis: * h. misecordes.
a Exsultationes Dei in gutture eorum, a
& gladii ancipites in manibus eorum.
Ad faciendam vindictam in gentibus:
increpationes in * populis. * h. plebibus.
Ut alligent reges eorum catenis,
& inclytos eorum compedibus ferreis.
B Ut faciant in eis judicium conscriptum:
decor est * omnium sanctorum ejus. * h. omnibus. misericordibus
Alleluja.

ALLELUJA.

CL. LAudate Dominum in sancto ejus:
laudate eum in * fortitudine potentiæ ejus. * h firmamento fortitudinis
C Laudate eum in fortitudinibus ejus:
laudate eum juxta multitudinem magnificentiæ suæ.
Laudate eum in clangore buccinæ:
laudate eum in psalterio & cithara,
Laudate eum in tympano & choro:
laudate eum in chordis & organo.
Laudate eum in cymbalis sonantibus:
laudate eum in cymbalis * tinnientibus. * h. jubilationis.
Omne quod spirat, laudet Dominum.
Alleluja.

Explicit Liber Psalmorum.

INCIPIT PRÆFATIO HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBROS SALOMONIS.

a CHROMATIO ET HELIODORO EPISCOPIS HIERONYMUS.

JUNGAT Epiſtola, quos jungit ſacerdotium: immo charta b non dividat, quos Chriſti nectit amor. Commentarios in Oſee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poſcitis, ſcripſiſſem, ſi licuiſſet præ valetudine. Mittitis ſolatia ſum tuum: notarios noſtros & librarios ſuſtentatis, ut vobis potiſſimum noſtrum deſudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diverſa poſcentium: quaſi aut æquum ſit, me, vobis eſurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam, præter vos, obnoxius ſim. Itaque longa ægrotatione c fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus eſſem, tridui opus nominis veſtro conſecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum, d MASLOTH, quas Hebræi *Parabolas*, Vulgata autem Editio *Proverbia* vocat: COELETH, quem Græce Eccleſiaſten, Latine Concionatiorem poſſumus dicere: SIR ASSIRIM, quod in noſtra lingua vertitur Canticum Canticorum. Fertu & πανάρετος Jeſu filii Sirach liber, & alius ψευδεπίγραφος, qui Sapientia Salomonis inſcribitur. Quorum priorem, Hebraicum reperi, non Eccleſiaſticum, ut apud Latinos; ſed Parabolas prænotatum, cui juncti erant Eccleſiaſtes & Canticum Canticorum, ut ſimilitudinem Salomonis non ſolum librorum numero, ſed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nuſquam eſt, e quia & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet: & nonnulli ſcriptorum veterum hunc eſſe

משלות קהלת סיר השירים

a Ju-

a Ad veterum librorum ex his etiam, quos Martianæus conſuluit, fidem addimus, *Epiſcopis*, quod & Rabbanus in ſuo olim exemplari legit. Et vero Aquilejenſis jam tum Epiſcopus erat Chromatius iſte, cui Commentariorum librum in Abacuc non ita pridem S. ipſe Pater inſcripſerat: Altini autem cathedram obtinebat Heliodorus, quod nemo ignorat. Quin S. ipſe Pater, ubi contra Rufinum lib. 2. num. 31. de hac ſua librorum Salomonis Translatione ex Hebraico ſermonem habet, eam ſe ait dedicaſſe, *ſanctis Epiſcopis Chromatio, & Heliodoro*.

b Iiſdem pene uſus eſt verbis Epiſtola in noſtra recenſione VII. ad eumdem Chromatium, Jovinum, & Euſebium ſcribens: *Non debet charta dividere quos amor mutuus copulavit.*

c Hæc illa nobis videtur ægrotatio, in quam ſe quæritur incidiſſe S. Pater Epiſtola in noſtra recenſione CXIV. & ex qua non ita pridem convaluiſſe ſe indicat in Prologo ad tertium librum Commentariorum in Amos. Verum hæc fuſius in præfixa huic Tomo Præfatione, eoque luculentius in S. Doctoris Vita proſequemur.

d Diximus hac de lectione ſuperius ad Prologum Galeatum: nam quod terminatione utitur feminina, cum in Scriptura nomen iſtud משל, maſculini generis continuo ſit, atque adeo ipſi libri titulus in ſtatu, ut vocant, conſtructo ferat משלי שלמה, factum videtur ex Rabbinorum more, ac vulgo recepta jam inde ab Hieronymi ævo, ejus nominis efferendi ratione atque uſu.

e Malim legere *quin*, pro *quia*: ſive *quin ipſe ſtylus* &c.

a *a* Judæi Philonis affirmant. Sicut ergo Judith, & Tobi, & Mac-
b chabæorum libros legit quidem Ecclesia *b*, sed inter canonicas Scri-
pturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem
plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confir-
mandam. Si cui sane Septuaginta Interpretum magis Editio pla-
c cet, habet *c* eam a nobis olim emendatam. Neque enim sic nova
cudimus, ut vetera destruamus. Et tamen cum diligentissime lege-
rit, sciat magis nostra intelligi, quæ non in tertium vas transfusa
coacuerint, sed statim de prælo purissimæ commendata testæ, suum
saporem servaverint.

EXPLICIT PRÆFATIO.

a Aberrant ab omni veritatis specie qui Philonem Alexandrinum, qui Caji temporibus fuit, nobilissimum Platonis imitatorem heic innui putant. Etenim multo est Philo iste, cui *liber Sapientiæ* tamquam Auctori, vel saltem Interpreti tribuebatur, antiquior, utpote qui ab Alexandro Polyhistore, qui L. Sullæ temporibus floruit, laudatur, ut Auctor est Eusebius libro IX. Præparationis Evangelicæ, ubi quindecim fere versus e Philonis opere τῶν περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα e Polyhistoris testimonio adducit. Laudatur quoque a Josepho lib. 1. contra Appionem num. 23. cui & *Philo senior*, Φίλων ὁ πρεσβύτερος dicitur: tametsi eum Ethnicum, non Judæum putasse videatur, quod inter Ethnicos Scriptores recenseat. Apertissime vero Judæum vocat Hieronymus: & ejus eum gentis fuisse, quæ tractavit librorum argumenta persuadent, ut est illud *de Regibus Judæorum*, cujus meminit Clemens Alexandrinus in primo Stromatum, ubi & ab Ethnico Scriptore Demetrio Phalereo in illa consignanda literis historia, tradit eum longius ablusisse. Porro librum Sapientiæ ab seniore isto Philone exaratum fuisse, quod ait Hieronymus, nonnullos Scriptorum Veterum putasse, minus est verosimile, quam quod habet vulgo recepta sententia, collegisse eum tantum atque descripsisse, sive tandem liberiori interpretatione eum libr. exposuisse, quod Huetio placet.

b Videsis quæ hac de re nobis ad Prologum Galeatum notata sunt.

c Hujus recognitæ ad Græcum Editionis librorum Salomonis nil hodie superest nisi Prologus ad Paulam & Eustochium, seu potius Prologi ejus fragmentum, quod suo loco subsequenti Tomo recensebimus. Cæterum hanc ipsam ex Hebræo Versionem quam excudimus, Hieronymum Auctorem non habere, quod Græcorum additamentis non careat, Critici quidam, & cum primis Capellus contendit: quorum argumentis in ipsa Operis recognitione faciemus satis; ubi eas, quæ tredecim ad summum toto libro additiones sunt ex Græca translatione adscitæ, Hieronymianos melioris notæ codices non habere, neque lectas olim fuisse antiquis Scriptoribus, qui ea Versione usi sunt, ostendemus.

INCIPIT
LIBER PROVERBIORUM
QUEM HEBRÆI
MASLOTH
APPELLANT.

PARABOLÆ SALOMONIS FILII
DAVID
REGIS ISRAEL.

AD sciendam sapientiam & disciplinam;
ad intelligenda verba prudentiæ:
Et suscipiendam eruditionem doctrinæ,
justitiam & judicium & æquitatem.
Ut detur parvulis astutia,
adolescenti scientia & intellectus.
Audiens sapiens sapientior erit,
& intelligens gubernacula possidebit.
Animadvertet parabolam & interpretationem
verba sapientium & ænigmata eorum.
Timor Domini principium *a* scientiæ: a
sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt.
Audi, fili mi, disciplinam patris tui,
& ne dimittas legem matris tuæ.
Ut addatur gratia capiti tuo,
& torques collo tuo.
Fili mi, si te lactaverint peccatores
ne acquiescas.
Si dixerint, veni nobiscum,
insidiemur sanguini,

a Aliquot mss. etiam apud Martian. juxta Vulgatam *sapientiæ*: mox vero alii *disciplinam*, pro *doctrinam* legunt.

abſcondamus tendiculas contra inſontem A
frustra:
Deglutiamus eum ſicut infernus viventem,
& integrum quaſi deſcendentem in lacum.
Omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus,
implebimus domos noſtras ſpoliis.
Sortem mitte nobiſcum,
marſupium unum ſit omnium noſtrum.
Fili mi, ne ambules cum eis,
prohibe pedem tuum a ſemitis eorum.
Pedes enim illorum ad malum currunt,
& feſtinant, ut effundant ſanguinem. B
Fruſtra autem jacitur rete
ante oculos pennatorum.
*al. Ipſique. * Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur,
& moliuntur fraudes contra animas ſuas.
Sic ſemitæ omnis avari,
animas poſſidentium rapiunt.
Sapientia foris prædicat,
in plateis dat vocem ſuam:
In capite turbarum clamitat,
in foribus portarum urbis C
profert verba ſua, dicens:
Uſquequo, parvuli, diligitis infantiam,
& ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient,
& imprudentes odibunt ſcientiam?
Convertimini ad correptionem meam:
en proferam vobis ſpiritum meum,
& oſtendam verba mea.
Quia vocavi, & renuiſtis:
extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret.
Deſpexiſtis omne conſilium meum, D
& increpationes meas neglexiſtis.
Ego quoque in interitu veſtro ridebo,
& ſubſannabo, quum vobis, quod timebatis, advenerit.
Quum irruerit repentina calamitas,
& interitus quaſi tempeſtas ingruerit:
quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia:
Tunc invocabunt me, & non exaudiam:
mane conſurgent, & non invenient me:
Eo quod exoſam habuerint diſciplinam, E
& timorem Domini non ſuſceperint:
Nec acquieverint conſilio meo,
& detraxerint univerſæ correptioni meæ.
Comedent igitur fructus viæ ſuæ,
ſuiſque conſiliis ſaturabuntur.
a Averſio parvulorum interficiet eos,
& proſperitas ſtultorum perdet illos.
Qui autem me audierit, abſque terrore requieſcet,
& abundantia perfruetur,
malorum timore ſublato. F
Cap. 2. Fili mi, ſi ſuſceperis ſermones meos,
& mandata mea abſconderis penes te:
Ut audiat ſapientiam auris tua:

inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam.
Si enim ſapientiam invocaveris,
& inclinaveris cor tuum prudentiæ:
Si quæſieris eam quaſi pecuniam,
& ſicut theſauros effoderis illam:
Tunc intelliges timorem Domini,
& ſcientiam Dei invenies:
Quia Dominus dat ſapientiam:
& ex ore ejus ſcientia, & prudentia.
Cuſtodiet rectorum ſalutem,
& proteget gradientes ſimpliciter.
Servans ſemitas juſtitiæ,
& vias ſanctorum cuſtodiens.
Tunc intelliges juſtitiam, & judicium,
& æquitatem, & omnem ſemitam bonam.
Si intraverit ſapientia cor tuum,
& ſcientia animæ tuæ placuerit:
Conſilium cuſtodiet te,
& prudentia ſervabit te,
ut eruaris a via mala,
ab homine, qui perverſa loquitur.
Qui relinquunt iter rectum,
& ambulant per vias tenebroſas:
Qui lætantur quum malefecerint,
& exſultant in rebus peſſimis:
Quorum viæ perverſæ,
& infames greſſus eorum.
Ut eruaris a muliere aliena,
& ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos:
Et relinquit ducem pubertatis ſuæ,
& pacti Dei ſui oblita eſt.
Inclinata eſt enim ad mortem domus ejus,
& ad inferos ſemitæ ipſius.
Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur,
nec apprehendent ſemitas vitæ.
Ut ambules in via bona:
& calles juſtorum cuſtodias.
Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra,
& ſimplices permanebunt in ea.
Impii vero de terra perdentur:
& qui inique agunt, auferentur ex ea.
Fili mi, ne obliviſcaris legis meæ, Cap. 3.
& præcepta mea cuſtodiat cor tuum.
Longitudinem enim dierum, & annos vitæ,
& pacem apponent tibi.
Miſericordia & veritas non te deſerant,
circumda eas gutturi tuo,
& deſcribe in tabulis cordis tui:
Et invenies gratiam, & diſciplinam bonam,
coram Deo & hominibus.
Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo,
& ne innitaris prudentiæ tuæ.
In omnibus viis tuis cogita illum,
& ipſe diriget greſſus tuos.
Ne ſis ſapiens apud temetipſum:
time

a In uno apud nos mſ. Everſio legitur, in Hebræo eſt משובת, quod averſionem, ſive receſſionem, in malam continuo partem ſonat.

time Dominum, & recede a malo:
Sanitas quippe erit umbilico tuo,
& irrigatio ossium tuorum.
Honora Dominum de tua substantia,
& de primitiis omnium frugum tuarum:
Et implebuntur horrea tua saturitate,
& vino torcularia tua redundabunt.
Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias:
nec deficias quum ab eo corriperis:
Quem enim diligit Dominus, corripit:
& quasi pater in filio complacet sibi.
Beatus homo, qui invenit sapientiam,
& qui affluit prudentia:
Melior est acquisitio ejus negotiatione argenti,
& * auro primo & purissimo fructus ejus:
Pretiosior est cunctis opibus:
& omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari.
Longitudo dierum in dextera ejus,
in sinistra illius divitiæ, & gloria.
Viæ ejus viæ pulchræ,
& omnes semitæ illius pacificæ.
Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam:
& qui tenuerit eam, beatus.
Dominus sapientia fundavit terram,
stabilivit cælos prudentia.
Sapientia illius eruperunt abyssi,
& nubes rore concrescunt.
Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis:
Custodi legem atque consilium:
Et erit vita animæ tuæ,
& gratia faucibus tuis.
Tunc ambulabis fiducialiter in via tua,
& pes tuus non impinget.
Si dormieris, non timebis:
quiesces, & suavis erit somnus tuus.
Ne paveas repentino terrore,
& irruentes tibi potentias impiorum.
Dominus enim erit in latere tuo,
& custodiet pedem tuum, ne capiaris.
Noli prohibere benefacere eum, qui potest:
si vales, & ipse benefac.
Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere:
cras dabo tibi, quum statim possis dare.
Ne moliaris amico tuo malum,
quum ille in te habeat fiduciam.
Ne contendas adversus hominem frustra,
quum ipse tibi nihil mali fecerit.
Ne æmuleris hominem injustum,
nec imiteris vias ejus:
Quia abominatio Domini est omnis illusor,
& cum simplicibus sermocinatio ejus.
Egestas a Domino in domo impii.
tabernacula autem justorum benedicentur.
Illusores ipse deludet,
& mansuetis dabit gratiam.

A Gloriam sapientes possidebunt:
stultorum exaltatio, ignominia.

Cap. 4.

AUdite, filii, disciplinam patris,
& attendite, ut sciatis prudentiam.
Donum bonum tribuam vobis,
legem meam ne derelinquatis.
Nam & ego filius fui patris mei,
tenellus, & unigenitus coram matre mea:
Et docebat me, atque dicebat:
Suscipiat verba mea cor tuum,
custodi præcepta mea, & vives.
B Posside sapientiam, posside prudentiam:
ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei.
Ne dimittas eam, & custodiet te:
dilige eam, & servabit te.
Principium sapientiæ posside sapientiam,
& in omni possessione tua acquire prudentiam:
Arripe illam, & exaltabit te:
glorificaberis ab ea, quum eam fueris amplexatus.
C dabit capiti tuo augmenta gratiarum,
& corona inclita proteget te.
Audi, fili mi, & suscipe verba mea,
ut multiplicentur tibi anni vitæ.
Viam sapientiæ monstrabo tibi,
ducam te per semitas æquitatis:
Quas quum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui,
& currens non habebis offendiculum.
Tene disciplinam, ne dimittas eam:
custodi illam, quia ipsa est vita tua.
D Ne delecteris semitis impiorum,
nec tibi placeat malorum via.
Fuge ab ea, nec transeas per illam:
declina, & desere eam.
Non enim dormiunt nisi malefecerint:
& rapitur somnus ab eis nisi supplantaverint.
Comedunt panem impietatis,
& vinum iniquitatis bibunt.
Justorum autem semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectam diem.
E Via impiorum tenebrosa
nesciunt ubi corruant.
Fili mi, ausculta sermones meos,
& ad eloquia mea inclina aurem tuam.
Ne recedant ab oculis tuis,
custodi ea in medio cordis tui:
Vita enim sunt invenientibus ea,
& universæ carni sanitas.
Omni custodia serva cor tuum,
quia ex ipso vita procedit:
Remove a te os pravum
F & detrahentia labia sint procul a te,
Oculi tui recta videant,
& palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.
Dirige

* Propius ad Vulgatam lectionem, sub alia tamen interpunctione lectum olim a Rabbano atque aliis. *Melior est acquisitio ejus negotiatione argenti & auri: primi & purissimi fructus ejus.*

Dirige semitam pedibus tuis.
& omnes viæ tuæ stabilientur.
Ne declines ad dexteram, & ad sinistram:
averte pedem tuum a malo.
Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus:
perversæ vero sunt quæ a sinistris sunt.
Ipse autem rectos faciet cursus tuos,
itinera autem tua in pace producet.

Cap. 5.

FIli mi, attende ad sapientiam meam,
& prudentiæ meæ inclina aurem tuam,
Ut custodias cogitationes,
& disciplinam labia tua conservent. [a]
Favus enim distillans labia meretricis,
& nitidius oleo guttur ejus:
Novissima autem illius amara quasi absynthium,
& acuta quasi gladius biceps.
Pedes ejus descendunt in mortem,
& ad inferos gressus illius penetrant.
Per semitam vitæ non ambulant,
vagi sunt gressus ejus, & [b] investigabiles.
Nunc ergo, fili, audi me,
& ne recedas a verbis oris mei.
Longe fac ab ea viam tuam,
& ne appropinques foribus domus ejus.
Ne des alienis honorem tuum,
& annos tuos crudeli.
Ne forte impleantur extranei viribus tuis,
& labores tui sint in domo aliena:
Et gemas in novissimis,
quando consumseris carnes tuas, & corpus tuum.
Et dicas: Cur detestatus sum disciplinam,
& increpationibus non acquievit cor meum,
Nec audivi vocem docentium me,
& magistris non inclinavi aurem meam:
Pene fui in omni malo,
in medio Ecclesiæ & Synagogæ.
Bibe aquam de cisterna tua,
& fluenta putei tui:
Deriventur fontes tui foras,
& in plateis aquas tuas divide.
Habeto eas solus,
nec sint alieni participes tui.
Sit vena tua benedicta,
& * lætare cum muliere adolescentiæ tuæ: *al. lactare.
Cerva carissima, & gratissimus hinnulus.
Ubera ejus inebrient te in omni tempore,
in amore ejus delectare jugiter.
Quare seduceris, fili mi, ab aliena,
& foveris in sinu alterius?
Respicit Dominus vias hominis,
& omnes gressus ejus considerat.
Iniquitates suæ capiunt impium,

A & funibus peccatorum suorum constringitur.
Ipse morietur, quia non habuit disciplinam,
& in multitudine stultitiæ suæ decipietur.

Cap. 6.

FIli mi, si spoponderis pro amico tuo,
defixisti apud extraneum manum tuam;
Illaqueatus es verbis oris tui,
& captus propriis sermonibus.
Fac ergo quod dico, fili mi, & temetipsum libera:
B quia incidisti in manum proximi tui.
Discurre, festina, suscita amicum tuum.
Ne dederis somnum oculis tuis,
nec dormitent palpebræ tuæ.
Eruere quasi damula de manu,
& quasi avis de insidiis aucupis.
Vade ad formicam, o piger,
& considera vias ejus, & disce sapientiam:
Quæ quum non habeat ducem,
nec præceptorem, nec principem,
C Parat æstate cibum sibi,
& congregat in messe quod comedat.
Usquequo, piger, dormies?
quando consurges e somno tuo?
Paululum dormies, paululum dormitabis,
paululum conseres manus, ut dormias:
Et veniet tibi quasi viator, egestas,
& pauperies quasi vir armatus [c].
Homo apostata, vir inutilis,
graditur ore perverso,
Annuit oculis, terit pede,
D digito loquitur,
Pravo corde machinatur malum,
& in omni tempore jurgia seminat.
Huic extemplo veniet perditio sua,
& subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.
Sex sunt, quæ odit Dominus,
& septimum detestatur anima ejus:
Oculos sublimes, linguam mendacem,
manus effundentes innoxium sanguinem:
Cor machinans cogitationes pessimas,
pedes veloces ad currendum in malum:
E Proferentem mendacia testem fallacem,
& eum qui seminat inter fratres discordias.
Conserva, fili mi, præcepta patris tui,
& ne dimittas legem matris tuæ.
Liga ea in corde tuo jugiter,
& circumda gutturi tuo.
Quum ambulaveris, gradiantur tecum:
quum dormieris, custodiant te,
& evigilans loquere cum eis.
Quia mandatum lucerna est,
& lex

a Addunt Vulgatæ codices, *Ne attendas fallaciæ mulieris*, quæ verba neque Hebraus textus, neque Hieronymiani melioris notæ codices agnoscunt: sed derivata e Græcis sunt exemplaribus, Μὴ πρόσεχε φαύλῃ γυναικί: & ad mutuandam sententiæ lucem Vulg. accesserunt.

b Pro *ininvestigabiles*, ut alibi interpretatur a *vestigo* verbo.

c Alterum hocce additamentum in Vulgata, *Si autem impiger fueris, veniet ut fons messis tua, & egestas longe fugiet a te*, ex Græco τῶν LXX. depromtum, a Rabano quoque legitur, qui tamen pleraque ejusmodi alia non novit: Hieronymiani autem vetustiores sinceri codices, juxta Hebræi textus fidem, plane nesciunt.

& lex lux,
& via vitæ increpatio disciplinæ:
Ut custodiant te a muliere mala,
& a blanda lingua extraneæ.
Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum,
nec capiaris nutibus illius.
Pretium enim scorti vix unius est panis:
mulier autem viri pretiosam animam capit.
Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo,
ut vestimenta illius non ardeant?
Aut ambulare super prunas,
ut non comburantur plantæ ejus?
Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui,
non erit mundus quum tetigerit eam,
Non grandis est culpa, quum quis furatus fuerit:
furatur enim, ut esurientem impleat animam:
Deprehensus quoque reddet septuplum,
& omnem substantiam domus suæ tradet.
Qui autem adulter est,
propter cordis inopiam perdet animam suam:
Turpitudinem & ignominiam congregat sibi,
& opprobrium illius non delebitur.
Quia zelus & furor viri
non parcet in die vindictæ,
nec acquiescet cujusquam precibus,
nec suscipiet pro redemtione dona plurima.

Cap. 7. Fili mi, custodi sermones meos,
& præcepta mea reconde tibi.
Fili, serva mandata mea, & vives:
& legem meam quasi pupillam oculi tui.
Liga eam in digitis tuis,
scribe illam in tabulis cordis tui.
Dic sapientiæ, soror mea es,
& prudentiam voca amicam tuam:
Ut custodiat te a muliere extranea,
& ab aliena, quæ verba sua dulcia facit.
De fenestra enim domus meæ
per cancellos prospexi:
Et video parvulos,
considero vecordem juvenem,
Qui transit in platea juxta angulum,
& prope viam domus illius graditur.
In obscuro, advesperascente die,
in noctis tenebris, & caligine.
Et ecce occurrit illi mulier,
ornatu meretricio præparata ad capiendas animas.
Garrula & vaga, quietis impatiens,
nec valens in domo consistere pedibus suis:
Nunc foris, nunc in plateis,
nunc juxta angulos insidians.
A Apprehensumque deosculatur juvenem,
& procaci vultu blanditur, dicens.
Victimas pro salute devovi,
hodie reddidi vota mea.
Idcirco egressa sum in occursum tuum,
desiderans te videre, & reperi.
Intexui funibus lectum meum.
stravi tapetibus pictis ex Ægypto.
Aspersi cubile meum myrrha,
& aloe, & cinnamomo.
Veni, inebriemur uberibus donec illucescat dies,
B & fruamur cupitis amplexibus.
Non est enim vir in domo sua,
abiit via longissima.
Sacculum pecuniæ secum tulit:
in die plenæ lunæ reversurus est in domum suam.
Irretivit eum multis sermonibus,
& blanditiis labiornm protraxit illum.
Statim eam sequitur
quasi bos ductus ad victimam,
C Et quasi [a] agnus lasciviens,
& ignorans quod ad vincula stultus trahatur:
Donec transfigat sagitta jecur ejus;
velut si avis festinet ad laqueum;
& nescit quia de periculo animæ illius agitur.
Nunc ergo, fili mi, audi me,
& attende verba oris mei.
Ne abstrahatur in viis illius mens tua;
neque decipiaris semitis ejus.
D Multos enim vulneratos dejecit,
& fortissimi quinque interfecti sunt ab ea.
Viæ inferi domus ejus.
penetrantes in interiora mortis.

Numquid non sapientia clamitat, Cap. 8.
& prudentia dat vocem suam?
In summis excelsisque verticibus supra viam,
in mediis semitis stans,
Juxta portas civitatis
in ipsis foribus, loquitur, dicens:
O viri, ad vos clamito,
& vox mea ad filios hominum.
E Intelligite, parvuli, astutiam,
& insipientes, animadvertite,
Audite, quoniam de rebus magnis loquutura sum:
& aperientur labia mea, ut recta prædicent.
Veritatem meditabitur guttur meum,
& labia mea detestabuntur impium.
Justi sunt omnes sermones mei,
non est in eis pravum quid, neque perversum.
F Recti sunt intelligentibus,
& æqui invenientibus scientiam.

Acci-

[a] In Hebræo est עכס, quod *compedem* sonat: estque sensus, *sicut compes ad castigationem stulti*. Vulgo autem putant lectum a S. Interprete in suo Hebraico exemplari כבש. quod est, *agnus*, pro עכס. Malim ego opinari cum Symmacho se aptasse magis, qui vertit *σκιρτῶν* idest, *saliens &c.*

A Accipite disciplinam meam, & non pecuniam:
doctrinam magis, quam aurum eligite.
Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis.
& omne desiderabile ei non potest comparari.
Ego sapientia habito in consilio,
& eruditis intersum cogitationibus.
Timor Domini odit malum:
arrogantiam & superbiam, & viam pravam,
& os bilingue detestor.
Meum est consilium, & æquitas,
mea est prudentia, mea est fortitudo.
Per me reges regnant,
& legum conditores justa decernunt:
Per me principes imperant,
& potentes decernunt justitiam.
Ego diligentes me diligo:
& qui mane vigilant ad me, invenient me.
Mecum sunt divitiæ, & gloria,
opes superbæ, & justitia.
Melior est fructus meus auro, & lapide pretioso,
& genimina mea argento electo.
In viis justitiæ ambulo,
in medio semitarum judicii:
Ut ditem diligentes me,
& thesauros eorum repleam.
Dominus possedit me initio viarum suarum,
antequam quidquam faceret a principio.
Ab æterno ordinata sum,
& ex antiquis antequam terra fieret.
Necdum erant abyssi, & ego jam concepta eram:
necdum fontes aquarum eruperant:
necdum montes gravi mole constiterant.
Ante colles ego parturiebar:
adhuc terram non fecerat, & flumina,
& cardines orbis terræ.
Quando præparabat cælos, aderam:
quando certa lege, & gyro vallabat abyssos:
Quando æthera firmabat sursum,
& librabat fontes aquarum.
Quando circumdabat mari terminum suum,
& legem ponebat aquis, ne transirent fines suos:
Quando appendebat fundamenta terræ,
cum eo eram cuncta componens:
& delectabar per singulos dies,
Ludens coram eo omni tempore,
lucens in orbe terrarum:
& deliciæ meæ, esse cum filiis hominum.
Nunc ergo, filii, audite me:
Beati qui custodiunt vias meas.
Audite disciplinam, & estote sapientes,
& nolite abjicere eam.
Beatus homo qui audit me,
qui vigilat ad fores meas quotidie,
& observat ad postes ostii mei.
Qui me invenerit, inveniet vitam,
& hauriet salutem a Domino:
Qui autem in me peccaverit, lædet animam suam.
Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

Cap. 9.

SApientia ædificavit sibi domum,
excidit columnas septem.
Immolavit victimas suas, miscuit vinum,
& proposuit mensam suam.
B Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem,
& ad mœnia civitatis.
Siquis est parvulus, veniat ad me.
Et insipientibus loquuta est:
Venite, comedite panem meum,
& bibite vinum quod miscui vobis.
Relinquite infantiam, & vivite,
& ambulate per vias prudentiæ.
Qui erudit derisorem, ipse sibi facit injuriam:
& qui arguit impium, sibi maculam generat.
C Noli arguere derisorem, ne oderit te.
Argue sapientem, & diliget te.
Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.
Doce justum, & festinabit accipere.
Principium sapientiæ, timor Domini:
& scientia sanctorum, prudentia.
Per me enim multiplicabuntur dies tui,
& addentur tibi anni vitæ.
Si sapiens fueris, tibimetipsi eris:
si autem illusor, solus portabis malum.
Mulier stulta & clamosa,
plenaque illecebris, & nihil omnino sciens,
D Sedit in foribus domus suæ
super sellam in excelso urbis loco,
Ut vocaret transeuntes per viam,
& pergentes itinere suo:
Quis est parvulus? declinet ad me.
Et vecordi loquuta est:
Aquæ furtivæ dulciores sunt,
& panis absconditus suavior.
Et ignoravit quod ibi gigantes sint,
& in profundis inferni convivæ ejus.

E PARABOLÆ SALOMONIS.

Cap. 10.

FIlius sapiens lætificat patrem:
filius vero stultus mœstitia est matris suæ.
Non proderunt thesauri impietatis:
justitia vero liberabit a morte.
Non affliget Dominus fame animam justi,
& insidias impiorum subvertet. [a]
Egestatem operata est manus remissa:
manus autem fortium divitias parat.
F Qui congregat in messe, filius sapiens est:
qui autem stertit æstate, filius confusionis.

Bene-

[a] Addunt Vulgatæ codices, *Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos: idem autem ipse sequitur aves volantes:* quæ nedum in Hebræo, sed & Græco, & melioris notæ Hieronymianis codicib. atque impressis Regiis Bibl. *is* non sunt.

Benedictio Domini super caput justi:
os autem impiorum operit iniquitatem.
Memoria justi cum laudibus,
& nomen impiorum putrescet.
Sapiens corde præcepta suscipiet:
stultus cæditur labiis.
Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter
qui autem depravat vias suas, manifestus erit.
Qui annuit oculo, dabit dolorem:
stultus labiis verberabitur.
Vena vitæ, os justi:
& os impiorum operiet iniquitatem.
Odium suscitat rixas:
& universa delicta operiet caritas.
In labiis sapientis invenitur sapientia:
& virga in dorso ejus qui indiget corde.
Sapientes abscondunt scientiam:
os autem stulti confusioni proximum est.
Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus:
pavor pauperum, egestas eorum.
Opus justi ad vitam:
fructus autem impii ad peccatum.
Via vitæ, custodienti disciplinam:
qui autem increpationes relinquit, errat.
Abscondunt odium labia mendacia:
qui profert contumeliam, insipiens est.
In multiloquio peccatum non deerit:
qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.
Argentum electum, lingua justi:
cor autem impiorum pro nihilo.
Labia justi erudiunt plurimos:
qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur.
Benedictio domini divites facit,
nec sociabitur eis afflictio.
Quasi per risum stultus operatur scelus:
sapientia autem est viro prudentia.
Quod timet impius, veniet super eum:
desiderium suum justis dabitur.
Quasi tempestas transiens, non erit impius:
justus autem quasi fundamentum sempiternum.
Sicut acetum dentibus, & fumus oculis,
sic piger his qui miserunt eum.
Timor Domini apponet dies:
& anni impiorum breviabuntur.
Exspectatio justorum lætitia:
spes autem impiorum peribit.
Fortitudo simplicis via Domini:
& pavor his, qui operantur malum.
Justus in æternum non commovebitur:
impii autem non habitabunt super terram.
Os justi parturiet sapientiam:
lingua pravorum peribit.
Labia justi considerant placita:
& os impiorum perversa.

Cap. 11. STatera dolosa, abominatio apud Dominum:
& pondus æquum, voluntas ejus.

A Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia:
ubi autem humilitas, ibi & sapientia
Simplicitas justorum diriget eos:
& supplantatio perversorum vastabit illos.
Non proderunt divitiæ in die ultionis:
justitia autem liberabit a morte.
Justitia simplicis diriget viam ejus:
& in impietate sua corruet impius.
Justitia rectorum liberabit eos:
& in insidiis suis capientur iniqui.
Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes:
B & exspectatio sollicitorum peribit.
Justus de angustia liberatus est:
& tradetur impius pro eo.
Simulator ore decipit amicum suum:
justi autem liberabuntur scientia.
In bonis justorum exsultabit civitas:
& in perditione impiorum erit laudatio.
Benedictione justorum exaltabitur civitas:
& ore impiorum subvertetur.
Qui despicit amicum suum, indigens corde est
vir autem prudens tacebit.
C Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana:
Qui autem fidelis est animi, celat amici commissum:
Ubi non est gubernator, populus corruet:
salus autem ubi multa consilia.
Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo:
qui autem cavet laqueos, securus erit.
Mulier gratiosa * inveniet gloriam: *al. habebit
& robusti habebunt divitias.
Benefacit animæ suæ vir misericors:
D qui autem crudelis est, & propinquos abjicit.
Impius facit opus instabile:
seminanti autem justitiam merces fidelis.
Clementia præparat vitam:
& sectatio malorum mortem.
Abominabile Domino pravum cor:
& voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant.
Manus in manu non erit innocens malus.
semen autem justorum salvabitur.
Circulus aureus in naribus suis:
mulier pulchra & fatua.
Desiderium justorum omne bonum est:
præstolatio impiorum furor.
Alii dividunt propria, & ditiores fiunt:
E alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.
Anima, quæ benedicit, impinguabitur:
& qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.
Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis:
benedictio autem super caput vendentium.
Bene consurgit diluculo qui quærit bona:
qui autem investigator malorum est, opprimetur ab eis.
Qui confidit in divitiis, corruet:
F justi autem quasi virens folium germinabunt.
Qui conturbat domum suam, possidebit ventos:

tos & qui stultus est, serviet sapienti. A
Fructus justi lignum vitæ:
& qui suscipit animas sapiens est.
Si justus in terra recipit:
quanto magis impius & peccator?

Cap. 12.
QUi diligit disciplinam, diligit scientiam:
qui autem odit increpationes, insipiens est,
Qui bonus est, hauriet a Domino gratiam:
qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit.
Non roborabitur homo ex impietate:
& radix justorum non commovebitur.
Mulier diligens, corona est viro suo:
& putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas gerit:
Cogitationes justorum judicia:
& consilia impiorum fraudulenta.
Verba impiorum insidiantur sanguini:
os justorum liberabit eos.
Verte impios, & non erunt:
domus autem justorum permanebit.
Doctrina sua noscetur vir:
qui autem vanus & excors est, patebit contemtui.
Melior est pauper & sufficiens sibi,
quam gloriosus & indigens pane.
Novit justus animam jumentorum suorum:
viscera autem impiorum crudelia.
Qui operatur terram suam, satiabitur panibus:
a qui autem sectatur otium, stultissimus est. [a]
Desiderium impii munimentum est pessimorum:
radix autem justorum proficiet.
Propter peccata labiorum ruina proximat malo:
effugiet autem justus de angustia.
De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis,
& juxta opera manuum suarum retribuetur ei.
Via stulti recta in oculis ejus:
qui autem sapiens est, audit consilia.
Fatuus statim indicat iram suam:
qui autem dissimulat injuriam, callidus est:
b Qui quod novit loquitur, [b] index justitiæ est:
qui autem mentitur, testis est fraudulentus.
Est qui promittit, & quasi gladio pungitur conscientiæ:
lingua autem sapientium sanitas est.
Labium veritatis firmum erit in perpetuum:
qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacii.
Dolus in corde cogitantium mala,
qui autem ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium.
Non contristabit justum quidquid ei acciderit:
impii autem replebuntur malo.
Abominatio Domino labia mendacia:
qui autem fideliter agunt, placent ei.
Homo versutus celat scientiam:
& cor insipientium provocat stultitiam.
Manus fortium dominabitur:
quæ autem remissa est, tributis serviet.
Mœror in corde viri humiliabit illum,
B & sermone bono lætificabitur.
Qui negligit damnum propter amicum, justus est:
iter autem impiorum decipiet eos.
Non inveniet fraudulentus lucrum:
& substantia hominis erit auri pretium.
In semita justitiæ, vita:
iter autem devium ducit ad mortem.

FIlius sapiens, doctrina patris: Cap. 13.
qui autem illusor est, non audit quum arguitur.
C De fructu oris homo satiabitur bonis:
anima autem prævaricatorum iniqua.
Qui custodit os suum, custodit animam suam:
qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.
Vult & non vult piger:
anima autem operantium impinguabitur.
Verbum mendax justus detestabitur:
impius autem confundit, & confundetur.
Justitia custodit innocentis viam:
impietas autem peccatorem supplantat.
D Et quasi dives, quum nihil habeat:
& est quasi pauper, quum in multis divitiis sit.
Redemtio animæ viri, divitiæ suæ
qui autem pauper est, increpationem non sustinet.
Lux justorum lætificat:
lucerna autem impiorum exstinguetur
Inter superbos semper jurgia sunt:
qui autem agunt cuncta cum consilio, reguntur sapientia.
E Substantia festinata minuetur:
quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.
Spes, quæ differtur, affligit animam:
lignum vitæ desiderium veniens.
Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat:
qui autem timet præceptum, in pace versabitur. [c]
Lex sapientis fons vitæ,
ut declinet a ruina mortis.
Doctrina bona dabit gratiam:

a In Vulgatæ Editionibus additum est. *Qui suavis* [illegible] *temperationibus* [illegible] quidam legunt, *moderatur* [illegible] *munitionibus relinquit contumeliam.* [illegible] is exemplaribus persta, Hebræus, ac [illegible] ionis codices plane ignorant.
b [illegible], Latinique Interpretes *judex* pro *index* legunt, haud recte.
c Vulgatæ codices addunt: *Animæ dolosæ errant in peccatis, justi autem misericordes sunt, & miserentur.* quæ videntur ex fere similibus sententiis Psalmorum 26. & 111. in Græcum exemplar importata. In Hebræo, ex eoque derivatis Hieronymianis codicibus non habentur.

in itinere contemtorum vorago.
Astutus omnia agit cum consilio:
qui autem fatuus est, aperit stultitiam.
Nuntius impii cadet in malum.
legatus fidelis sanitas.
Egestas, & ignominia ei qui deserit disciplinam:
qui acquiescit arguenti, glorificabitur.
Desiderium si compleatur, delectat animam:
detestantur stulti eos, qui fugiunt mala.
Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit:
amicus stultorum efficietur similis.
Peccatores persequitur malum.
& justis retribuentur bona.
Bonus relinquit hæredes filios, & nepotes:
& custoditur justo substantia peccatoris.
Multi cibi in novalibus patrum:
& aliis congregantur absque judicio.
Qui parcit virgæ, odit filium suum:
qui autem diligit illum, instanter erudit.
Justus comedit, & replet animam suam:
venter autem impiorum insaturabilis.

Cap. 14.

SApiens mulier ædificat domum suam.
C insipiens exstructam quoque destruet manibus.
Ambulans recto itinere, & timens Deum,
despicitur ab eo, qui infami graditur via.
In ore stulti virga superbiæ:
labia autem sapientium custodiunt eos.
Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est.
ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bovis.
Testis fidelis non mentitur:
D proferet autem mendacium dolosus testis.
Quærit derisor sapientiam, & non inveniet:
doctrina prudentium facilis.
Vade contra virum stultum,
& nescit labia prudentiæ.
Sapientia callidi est intelligere viam suam:
& imprudentia stultorum errans.
Stultus illudet peccatum,
& inter justos morabitur gratia.
Cor quod novit amaritudinem animæ suæ,
in gaudio ejus non miscebitur extraneus.
Domus impiorum delebitur:
E tabernacula vero justorum germinabunt.
Est via, quæ videtur homini justa:
novissima autem ejus deducunt ad mortem.
Risus dolore miscebitur,
& extrema gaudii luctus occupat.
Viis suis replebitur stultus,
& super eum erit vir bonus.
Innocens credit omni verbo:
astutus considerat gressus suos. [a]
Sapiens timet, & declinat a malo:
A stultus transilit, & confidit.
Impatiens operabitur stultitiam:
& vir versutus odiosus est.
Possidebunt parvuli stultitiam.
& astuti exspectabunt scientiam.
Jacebunt mali ante bonos:
& impii ante portas justorum.
Etiam proximo suo pauper odiosus erit:
amici vero divitum multi.
Qui despicit proximum suum, peccat:
Qui autem miseretur pauperis, beatus erit. [b]
B Errant qui operantur malum:
misericordia & veritas præparant bona.
In omni opere erit abundantia:
ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.
Corona sapientium, divitiæ eorum:
fatuitas stultorum, imprudentia.
Liberat animas testis fidelis:
& profert mendacia versipellis.
In timore Domini fiducia fortitudinis,
& filiis ejus erit spes.
Timor Domini fons vitæ,
ut declinent a ruina mortis.
In multitudine populi dignitas regis:
& in paucitate plebis ignominia principis.
Qui patiens est, multa gubernatur prudentia:
qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.
Vita carnium, sanitas cordis:
putredo ossium, invidia.
Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus:
honorat autem eum, qui miseretur pauperis.
In malitia sua expelletur impius:
sperat autem justus in morte sua.
In corde prudentis requiescit sapientia,
& indoctos quosque erudiet.
Justitia elevat gentem:
miseros facit populos peccatum.
Acceptus est regi minister intelligens:
iracundiam ejus inutilis sustinebit.

Cap. 15.

RESponsio mollis frangit iram:
sermo durus suscitat furorem.
Lingua sapientium ornat scientiam:
os fatuorum ebullit stultitiam.
In omni loco oculi Domini
contemplantur malos & bonos.
Lingua placabilis, lignum vitæ:
quæ autem immoderata est, conteret spiritum.
Stultus irridet disciplinam patris sui:
qui autem custodit increpationes, astutior fiet. [c]
Domus justi plurima fortitudo:

[a] Iterum idem ferme additamentum in Vulgatæ aliquot editionibus occurit: *Filio doloso nihil erit boni, servo autem sapienti prospere erunt actus, & dirigetur via ejus:* quæ ex superioris proxime Capituli versu 13. in Græco ad verbum mutuata sunt.

[b] Neque in Hebræo sunt, neque in Græco, neque demum in vetustioribus Latinis mss. quæ heic subjungunt Vulgatæ codices verba, *qui credit in Domino, misericordiam diligit.*

[c] Nonnulla Vulgatæ Versionis exemplaria addunt, *In abundanti justitia virtus maxima est: cogitationes autem impiorum eradicabuntur*, quæ nedum in Hebræo, ex eoque expressis Hieronymianis codicibus, sed & in Græcis aliquot Editionibus desiderantur, nec aliud videntur esse, quam subsequentis versiculi, *Domus justi &c.* duplex interpretatio.

& in fructibus impii conturbatio. A
Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam:
cor ſtultorum diſſimile erit.
Victimæ impiorum abominabiles Domino:
vota juſtorum placabilia.
Abominatio eſt Domino via impii:
qui ſequitur juſtitiam, diligitur ab eo.
a Doctrina mala deſerenti viam [a]:
qui increpationes odit, morietur.
Infernus, & perditio coram Domino:
quanto magis corda filiorum hominum?
Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit: B
nec ad ſapientes graditur.
Cor gaudens exhilarat faciem:
in mœrore animi dejicitur ſpiritus.
Cor ſapientis quærit doctrinam:
& os ſtultorum paſcitur imperitia.
Omnes dies pauperis, mali:
ſecura mens quaſi juge convivium.
Melius eſt parum cum timore Domini,
quam theſauri magni & inſatiabiles.
* al. vocari. Melius eſt * vocare ad olera cum caritate,
quam ad vitulum ſaginatum cum odio. C
Vir iracundus provocat rixas:
qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas.
Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum:
via juſtorum abſque offendiculo.
Filius ſapiens lætificat patrem:
& ſtultus homo deſpicit matrem ſuam:
Stultitia gaudium ſtulto:
& vir prudens dirigit greſſus.
Diſſipantur cogitationes, ubi non eſt conſilium.
ubi vero ſunt plures conſiliarii, confirmantur. D
Lætatur homo in ſententia oris ſui:
& ſermo opportunus eſt optimus.
Semita vitæ ſuper eruditum,
ut declinet de inferno noviſſimo.
Domum ſuperborum demolietur Dominus:
& firmos faciet terminos viduæ.
b Abominatio Domini cogitationes malæ.
& purus ſermo pulcherrimus [b].
Conturbat domum ſuam qui ſectatur avaritiam:
c qui autem odit munera, vivet [c]. E
* al. ſapientiam. Mens juſti meditabitur * obedientiam:
os impiorum redundat malis.
Longe eſt Dominus ab impiis:
& orationes juſtorum exaudiet.
Lux oculorum lætificat animam:
fama bona impinguat oſſa.
Auris, quæ audit increpationes vitæ,
in medio ſapientium commorabitur.
Qui abjicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam:
qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis.
Timor Domini, diſciplina ſapientiæ:
& gloriam præcedit humilitas.

HOminis eſt animam præparare: Cap. 16.
& Domini gubernare linguam.
Omnes viæ hominis patent oculis ejus:
ſpirituum ponderator eſt Dominus.
Revela Domino opera tua,
& dirigentur cogitationes tuæ.
Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus;
impium quoque ad diem malum.
Abominatio Domini omnis arrogans:
etiam ſi manu ad manum fuerit, non eſt innocens [d]. d
Miſericordia & veritate redimitur iniquitas:
& in timore Domini declinatur a malo.
Cum placuerint Domino viæ hominis,
inimicos quoque ejus convertet ad pacem.
Melius eſt parum cum juſtitia,
quam multi fructus cum iniquitate.
Cor hominis diſponit viam ſuam:
ſed Domini eſt dirigere greſſus ejus.
Divinatio in labiis regis,
in judicio non errabit os ejus.
Pondus & ſtatera judicia Domini ſunt:
& opera ejus omnes lapides [e] ſacculi.
Abominabiles regi qui agunt impie:
quoniam juſtitia firmatur ſolium.
Voluntas regum labia juſta:
qui recta loquitur, diligetur.
Indignatio regis, nuntii mortis:
& vir ſapiens placabit eam.
In hilaritate vultus regis, vita:
& clementia ejus quaſi imber ſerotinus.
Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt:
& acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.
Semita juſtorum declinat mala:
cuſtos animæ ſuæ ſervat viam ſuam.
Contritionem præcedit ſuperbia:
& ante ruinam exaltabitur ſpiritus.
Melius eſt humiliari cum mitibus,
quam dividere ſpolia cum ſuperbis.
Eruditus in verbo reperiet bona:
& qui in Domino ſperat, beatus eſt.
Qui ſapiens corde eſt, appellabitur prudens:
& qui dulcis eloquio, majora percipiet.
Fons vitæ eruditio poſſidentis
doctrina ſtultorum fatuitas.
Cor ſapientis erudiet os ejus:
& labiis illius addet gratiam.
Favus mellis, verba compoſita:
dulcedo animæ, ſanitas oſſium.
Eſt via quæ videtur homini recta:
& no-

a Plus habet Vulgata *viam vitæ*, quod tamen poſtremum verbum Hebræus non agnoſcit.
b Subjungunt Vulgatæ codices una ſerie, *firmabitur ab eo*, quæ nedum textus Originales, ſed & Græcus, ac plerique Latini libri cum editi, tum mſs. ignorant.
c Denuo addit Vulgata, *Per miſericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis a malo*: qui ſubſequentis capituli ſextus eſt verſus: heic vero ſemel apud ſolos Septuaginta habetur.
d Heic quoque addit Vulgatus Interpres, *Initium viæ bonæ facere juſtitiam: accepta eſt autem apud Deum magis quam immolare hoſtiam*, Hebræo cum pleriſque aliis libris refragrante. Vid. cap. præcedens v. 7.
e Plerique poſt Bedam Auctores legunt *lapides ſæculi*.

& novissima ejus ducunt ad mortem.
Anima laborantis laborat sibi,
quia compulit eum os suum.
Vir impius fodit malum,
& in labiis ejus ignis ardescit.
Homo perversus suscitat lites:
& verbosus separat principes.
Vir iniquus lactat amicum suum:
& ducit eum per viam non bonam.
Qui attonitis oculis cogitat prava,
mordens labia sua perficit malum.
Corona dignitatis senectus,
quæ in viis justitiæ reperietur.
Melior est patiens viro forti:
& qui dominatur animo suo, expugnatore urbium:
Sortes mittuntur in sinum,
sed a Domino temperantur.

Cap. 17. MElior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.
Servus sapiens dominabitur filiis stultis,
& inter fratres hæreditatem dividet.
Sicut igne probatur argentum, & aurum camino:
ita corda probat Dominus.
Malus obedit linguæ iniquæ,
& fallax obtemperat labiis mendacibus.
Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus:
& qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.
Corona senum filii filiorum:
& gloria filiorum patres eorum.
Non decent stultum verba composita;
nec principem labium mentiens.
Gemma gratissima, exspectatio præstolantis:
quocumque se vertit, prudenter intelligit.
Qui celat delictum, quærit amicitias:
qui altero sermone repetit, separat fœderatos.
Plus proficit correptio apud prudentem,
quam centum plagæ apud stultum.
Semper jurgia quærit malus:
angelus autem crudelis mittetur contra eum.
Expedit magis ursæ occurrere raptis fœtibus,
quam fatuo confidenti sibi in stultitia sua.
Qui reddit mala pro bonis,
non recedet malum de domo ejus.
Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum:

A & antequam patiatur contumeliam, judicium deserit.
Qui justificat impium, & qui condemnat justum,
abominabilis est uterque apud Deum.
Quid prodest stulto habere divitias,
quum sapientiam emere non possit? [a] a
Omni tempore diligit qui amicus est:
& frater in angustiis comprobatur.
Homo stultus plaudet manibus,
quum spoponderit pro amico suo.
B Qui meditatur discordiam, dirigit rixas:
& qui exaltat [b] ostium, quærit ruinam. b
Qui perversi cordis est, non inveniet bonum:
& qui vertit linguam, incidet in malum.
Natus est stultus in ignominiam suam:
sed nec pater in fatuo lætabitur.
Animus gaudens ætatem floridam facit:
spiritus tristis exsiccat ossa.
Munera de sinu impius accipit,
ut pervertat semitas judicii.
C In facie prudentis lucet sapientia:
oculi stultorum in finibus terræ.
Ira patris, filius stultus:
& dolor matris quæ genuit eum.
Non est bonum damnum inferre justo.
nec percutere principem, qui recta judicat.
Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est:
& pretiosi spiritus vir eruditus.
D Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur:
& si compresserit labia sua, intelligens.

OCcasiones [c] quærit qui vult recedere ab amico: Cap. 18. c
omni tempore erit exprobrabilis.
Non recipit stultus verba prudentiæ:
nisi ea dixeris, quæ versantur in corde ejus.
Impius, quum in profundum venerit peccatorum, contemnit:
sed sequitur eum ignominia & opprobrium.
E Aqua profunda verba ex ore viri:
& torrens redundans fons sapientiæ.
Accipere personam impii non est bonum,
ut declines a veritate judicii.
Labia stulti miscent se rixis:
& os ejus jurgia provocat.
Os stulti contritio ejus:
& labia ipsius, ruina animæ ejus.
Verba bilinguis, quasi simplicia: d
& ipsa perveniunt * ad interiora ventris [d]. * al. usque ad.

Qui

[a] Addit Vulgatus Interpres alterum versiculum, *Qui altam facit domum suam, quærit ruinam: & qui evitat discere, incidet in mala*, ex solis Septuaginta derivatum.

[b] Nonnulli Latini libri *os tuum*, pro *ostium* ferunt: quod item verbum qui legunt, de ore plerumque interpretantur.

[c] In Hebræo est, לתאוה, quod proprie *desiderium* sonat, sive, ut Aquila & Symmachus interpretantur, εἰς ἐπιθυμίαν. Maluerit vero Hieronymus recentem Vulgo ex LXX lectionem retinere, aut legerit ipse in Hebraico exemplari, voce haud ita absimili, תואנה idest, *occasionem*, pro תאוה.

[d] Subdit Vulgata, *Pigrum dejicit timor, animæ autem effeminatorum esurient*: quæ vetus interpretatio est, ex LXX. ejusdem versiculi, *Verba bilinguis &c.* In Complutensi autem editione, & Hieronymianis codicibus non habetur.

Qui mollis & dissolutus est in opere suo, A
frater est sua opera dissipantis.
Turris fortissima, nomen Domini:
ad ipsum currit justus, & exaltabitur.
Substantia divitis urbs roboris ejus,
& quasi murus validus circumdans eum.
Antequam conteratur, exaltatur cor hominis:
& antequam glorificetur, humiliatur.
Qui prius respondet quam audiat
stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.
Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam:
spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere,
Cor prudens possidebit scientiam:
& auris sapientium quærit doctrinam.
Donum hominis dilatat viam ejus,
& ante principes spatium ei facit.
Justus, prior est accusator sui:
venit amicus ejus, & investigabit eum.
Contradictiones comprimit sors,
& inter potentes quoque dijudicat.
Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma:
& judicia quasi vectes urbium.
De fructu oris viri replebitur venter ejus:
& genimina labiorum ipsius saturabunt eum.
Mors, & vita in manu linguæ:
qui diligunt eam, comedent fructus ejus.
a Qui invenit mulierem [a] bonam, invenit bonum:
b & hauriet jucunditatem a Domino [b].
Cum obsecrationibus loquetur pauper:
& dives effabitur rigide.
*al. amicabilis. Vir * amabilis ad societatem,
magis amicus erit, quam frater.

Cap. 19. MElior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua,
c quam [c] torquens labia sua insipiens.
Ubi non est scientia animæ, non est bonum:
& qui festinus est pedibus, offendet.
Stultitia hominis supplantat gressus ejus:
& contra Deum fervet animo suo:
Divitiæ addunt amicos plurimos:
a paupere autem & hi, quos habuit, separantur.
Testis falsus non erit impunitus:
& qui mendacia loquitur, non effugiet.
Multi colunt personam potentis,
& amici sunt dona tribuentis.
Fratres hominis pauperis oderunt eum:
insuper & amici procul recesserunt ab eo.
Qui tantum verba sectatur, nihil habebit:
qui autem possessor est mentis, diligit animam suam,
& custos prudentiæ inveniet bona.
Testis falsus non erit impunitus:
& qui loquitur mendacia, peribit.
Non decent stultum deliciæ,
nec servum dominari principibus.
Doctrina viri per patientiam noscitur:
& gloria ejus est iniqua prætergredi.
Sicut fremitus leonis, ita & regis ira:
& sicut ros super herbam, ita hilaritas ejus.
B Dolor patris, filius stultus:
& tecta jugiter perstillantia, litigiosa mulier,
Domus, & divitiæ dantur a patribus:
a Domino autem proprie uxor prudens.
Pigredo immittit soporem,
& anima dissoluta esuriet.
Qui custodit mandatum, custodit animam suam:
qui autem negligit vias suas, mortificabitur.
C Fœneratur Domino qui miseretur pauperis:
& vicissitudinem suam reddet ei:
Erudi filium tuum, ne desperes:
ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam.
Qui impatiens est, sustinebit damnum:
& quum rapuerit, aliud apponet.
Audi consilium, & suscipe disciplinam,
ut sis sapiens in novissimis tuis.
Multæ cogitationes in corde viri:
voluntas autem Domini permanebit.
D Homo indigens misericors est:
& melior est pauper, quam vir mendax.
Timor Domini ad vitam:
& in plenitudine commorabitur, absque visitatione * pessimi. *al. pessime.
Abscondit piger manum suam sub ascella,
nec ad os suum applicat eam.
Pestilente flagellato, stultus sapientior erit:
si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam.
Qui affligit patrem, & fugat matrem,
ignominiosus est & infelix.
E Non cesses, fili, audire doctrinam,
nec ignores sermones scientiæ.
Testis iniquus deridet judicium:
& os impiorum devorat iniquitatem.
Parata sunt derisoribus judicia:
& mallei percutientes stultorum corporibus.

LUxuriosa res, vinum, & tumultuosa ebrietas: Cap. 20.
quicumque his delectatur, non erit sapiens.
Sicut rugitus leonis, ita terror regis:
qui

a Neque Hebræus neque Latinæ aliquot editiones adjunctum istud, *bonam*, agnoscunt.

b Heic iterum alium versiculum Vulgatæ quidam codices addunt, *Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram, stultus est & impius,* quem Latini ipsi codices plerique post Hebræum nesciunt. Vide Criticos sacros.

c Vulgata plus habet heic *dives*, quæ vox neque in Hebræo, neque in ipsis LXX. aliisque melioris notæ Hieronymianis codicibus habetur.

qui provocat eum, peccat in animam suam. A
Honor est homini, qui separat se a contentionibus:
omnes autem stulti miscentur contumeliis.
Propter frigus piger arare noluit:
mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.
Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri:
sed homo sapiens exhauriet illud.
Multi homines misericordes vocantur:
virum autem fidelem quis inveniet?
Justus, qui ambulat in simplicitate sua,
beatos post se filios derelinquet.
Rex, qui sedet in solio judicii,
dissipat omne malum intuitu suo.
Quis potest dicere: Mundum est cor meum,
purus sum a peccato?
Pondus & pondus, mensura & mensura:
utrumque abominabile est apud Deum.
Ex studiis suis intelligitur puer,
si munda & recta sint opera ejus.
Aurem audientem, & oculum videntem,
Dominus fecit utrumque.
Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat:
aperi oculos tuos, & saturare panibus.
Malum est, malum est, dicit omnis emtor:
& quum recesserit, tunc gloriabitur.
Est aurum, & multitudo gemmarum:
vas autem pretiosum labia scientiæ.
Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor exstitit alieni,
& pro extraneis aufer pignus ab eo.
Suavis est homini panis mendacii:
& postea implebitur os ejus calculo.
Cogitationes consiliis roborantur:
& gubernaculis tractanda sunt bella,
Ei, qui revelat mysteria, & ambulat fraudulenter,
& dilatat labia sua, ne commiscearis.
Qui maledicit patri suo, & matri,
extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.
Hæreditas, ad quam festinatur in principio,
in novissimo benedictione carebit.
Ne dicas. Reddam malum:
exspecta Dominum, & liberabit te.
Abominatio est apud Dominum pondus & pondus:
statera dolosa non est bona.
A Domino diriguntur gressus viri:
quis autem hominum intelligere potest viam suam?
a Ruina est hominis devorare [a] sanctos,
& post vota tractare.
Dissipat impios rex sapiens,
& incurvat super eos fornicem.
Lucerna Domini spiraculum hominis.
quæ investigat omnia secreta ventris.
Misericordia & veritas custodiunt regem,
& roboratur clementia thronus ejus.
Exsultatio juvenum fortitudo eorum;
& dignitas senum, canities.
Livor vulneris absterget mala:
& plagæ in secretioribus ventris.
Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: Cap. 21.
B quoquumque voluerit, inclinabit illud.
Omnis via viri recta sibi videtur:
appendit autem corda Dominus.
Facere misericordiam & judicium,
magis placet Domino, quam victimæ.
Exaltatio oculorum & dilatatio cordis:
lucerna impiorum peccatum.
Cogitationes robusti semper in abundantia:
omnis autem piger semper in egestate.
Qui congregat thesauros lingua mendacii,
vanus [b] est, & impingetur ad laqueos mortis. b
C
Rapinæ impiorum detrahent eos,
quia noluerunt facere judicium.
Perversa via viri, aliena est:
qui autem mundus est, rectum opus ejus.
Melius est sedere in angulo domatis,
quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.
Anima impii desiderat malum,
non miserebitur proximo suo.
Mulctato pestilente, sapientior erit parvulus:
& si sectetur sapientem, sumet scientiam.
D Excogitat justus de domo impii,
ut detrahat impios a malo.
Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis,
& ipse clamabit, & non exaudietur.
Munus absconditum exstinguit iras,
& donum in sinu indignationem maximam.
Gaudium justo est facere judicium,
& pavor operantibus iniquitatem.
Vir, qui erraverit a via doctrinæ,
in cœtu gigantum commorabitur.
E Qui diligit epulas, in egestate erit:
qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur.
Pro justo datur impius:
& pro rectis iniquus.
Melius est habitare in terra deserta,
quam cum muliere rixosa & iracunda.
Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo justi:
& imprudens homo dissipabit illud.
Qui sequitur justitiam & misericordiam,
inveniet vitam, justitiam, & gloriam.
Civi-

[a] Dissentiunt inter se Latinæ quædam Editiones, quarum aliæ habent, *Ruina est homini devotare Sanctos*, aliæ *devocare*, aut *denotare Sanctos*. Prior Hebræo ac germana impressa lectio est. Mox *retractare* Vulgati libri pro *tractare* legunt.

[b] Vulgati, & quidam penes Martian. mss. libri, *Vanus & excors est &c*, ex τῶν LXX. Versione.

Civitatem fortium ascendit sapiens,
& destruxit robur fiduciæ ejus.
Qui custodit os suum, & linguam suam,
custodit ab angustiis animam suam.
Superbus & arrogans vocatur indoctus,
qui in ira operatur superbiam.
Desideria occidunt pigrum:
noluerunt enim quidquam manus ejus operari:
Tota die concupiscit & desiderat:
qui autem justus est, tribuet, & non cessabit.
Hostiæ impiorum abominabiles,
quia offeruntur ex scelere.
Testis mendax peribit:
vir obediens loquetur victoriam.
Vir impius procaciter obfirmat vultum suum:
qui autem rectus est, corrigit viam suam.
Non est sapientia, non est prudentia,
non est consilium contra Dominum.
Equus paratur ad diem belli:
Dominus autem salutem tribuit.

Cap. 22. MElius est nomen bonum, quam divitiæ multæ:
super argentum & aurum, gratia bona.
Dives & pauper obviaverunt sibi:
utriusque operator est Dominus.
Callidus vidit malum, & abscondit se:
innocens pertransiit, & afflictus est damno.
Finis modestiæ timor Domini,
divitiæ & gloria & vita.
Arma & gladii in via perversi:
custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.
Proverbium est: Adolescens juxta viam suam,
etiam quum senuerit, non recedet ab ea.
Dives pauperibus imperat:
& qui accipit mrtuum, servus est fœnerantis,
Qui seminat iniquitatem, metet mala,
& virga iræ suæ consummabitur.
Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur:
b de panibus enim suis dedit pauperi. a
Ejice derisorem, & exibit cum eo jurgium,
cessabuntque caussæ & contumeliæ.
Qui diligit cordis munditiam,
propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem.
Oculi Domini custodiunt scientiam:
& supplantantur verba iniqui.
Dicit piger: Leo est foris,
in medio platearum occidendus sum.
Fovea profunda os alienæ:
cui iratus est Dominus, incidet in eam.
Stultitia colligata est in corde pueri,
& virga disciplinæ fugabit eam.

A Qui calumniatur pauperem, ut augeat divitias suas, dabit ipse ditiori, & egebit.
Inclina aurem tuam, & audi verba sapientium:
appone autem cor ad doctrinam meam.
Quæ pulchra erit tibi, quum servaveris eam in * ventre tuo, *al. corde
& redundabit in labiis tuis:
Ut sit in Domino fiducia tua,
unde & ostendi eam tibi hodie.
B Ecce descripsi eam tibi tripliciter,
in cogitationibus & scientia:
Ut ostenderem tibi firmitatem, & eloquia veritatis,
respondere ex his, illis qui miserunt te.
Non facias violentiam pauperi, quia pauper est:
neque conteras egenum in porta:
Quia judicabit Dominus caussam ejus,
& configet eos, qui confixerunt animam ejus.
C Noli esse amicus homini iracundo,
neque ambules cum viro furioso:
Ne forte discas semitas ejus,
& sumas scandalum animæ tuæ.
Noli esse cum his, qui defigunt manus suas,
& qui vades se offerunt pro debitis:
Si enim non habes unde restituas,
quid caussæ est ut tollat operimentum de cubili tuo?
Ne transgrediaris terminos antiquos,
quos posuerunt patres tui,
D Vidisti virum velocem in opere suo,
coram regibus stabit,
nec erit ante ignobiles.

QUando sederis, ut comedas cum principe, Cap. 23.
diligenter attende quæ posita sunt ante faciem tuam:
Et statue cultrum in gutture tuo,
si tamen habes in potestate animam tuam,
ne desideres de cibis ejus, in quo est panis mendacii.
E Noli laborare ut diteris:
sed prudentiæ tuæ pone modum.
Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere non potes:
quia facient sibi pennas quasi aquilæ,
& volabunt in cælum.
Ne comedas cum homine invido,
& ne desideres cibos ejus:
Quoniam in similitudinem arioli & conjectoris,
æstimat quod ignorat.
F Comede & bibe, dicet tibi:
& mens ejus non est tecum.
Cibos, quos comederas, evomes.
& per-

a Quædam Vulgatæ Editiones addunt, *Victoriam & honorem acquiret qui dat munera, animam autem aufert accipientium*: quæ in aliis itidem Editionibus, Hieronymianis codicibus, demum & Hebræo non sunt.

& perdes pulchros sermones tuos.
In auribus insipientium ne loquaris:
quia despicient doctrinam eloquii tui.
a Ne attingas terminos [a] parvulorum:
& agrum pupillorum ne introeas.
Propinquus enim illorum fortis est:
& ipse judicabit contra te caussam illorum.
Ingrediatur ad doctrinam cor tuum,
& aures tuæ ad verba scientiæ.
Noli subtrahere a puero disciplinam:
si enim percusseris eum virga, non morietur.
Tu virga percuties eum:
& animam ejus de inferno liberabis.
Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus.
gaudebit tecum cor meum:
Et exsultabunt renes mei,
quum loquuta fuerint rectum labia tua.
Non æmuletur cor tuum peccatores:
sed in timore Domini esto tota die:
Quia habebis spem in novissimo,
& præstolatio tua non auferetur.
Audi, fili mi, & esto sapiens:
& dirige in via animum tuum.
Noli esse in conviviis potatorum,
nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt:
Quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur,
& vestietur pannis dormitatio.
Audi patrem tuum, qui genuit te.
& ne contemnas quum senuerit mater tua.
Veritatem eme, & noli vendere
sapientem, & doctrinam, & intelligentiam.
Exsultat gaudio pater justi:
qui sapientiam genuit, lætabitur in eo.
Gaudeat pater tuus, & mater tua,
& exsultet quæ genuit te.
Præbe, fili mi, cor tuum mihi:
& oculi tui vias meas custodiant.
Fovea enim profunda est meretrix
& puteus angustus, aliena.
Insidiatur in via quasi latro,
& quos incautos viderit, interficiet.
[b] Cui væ? cujus patri væ?
cui rixæ? cui foveæ?
cui sine caussa vulnera?
cui suffusio oculorum?
Nonne his qui commorantur in vino,
& student calicibus epotandis?
Ne intuearis vinum quando flavescit,

A quum splenduerit in vitro color ejus:
Ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber,
& sicut regulus venena diffundet.
Oculi tui videbunt extraneas,
& cor tuum loquetur perversa.
Et eris sicut dormiens in medio mari,
& quasi sopitus gubernator, amisso clavo:
Et dices: Verberaverunt me, sed non dolui
B traxerunt me, & ego non sensi:
quando evigilabo, & rursus vina reperiam?

NE æmuleris viros malos, Cap. 24.
nec desideres esse cum eis:
Quia rapinas meditatur mens eorum,
& fraudes labia eorum loquuntur.
Sapientia ædificabitur domus,
& prudentia roborabitur.
In doctrina replebuntur cellaria,
universa substantia pretiosa & pulcherrima.
C Vir sapiens, fortis est:
& vir doctus, robustus & validus.
Quia cum dispositione initur bellum:
& erit salus ubi multa consilia sunt.
Excelsa stulto sapientia,
in porta non aperiet os suum,
Qui cogitat mala facere.
stultus vocabitur.
Cogitatio stulti peccatum est:
& abominatio hominum detractor.
D Si desperaveris lassus in die angustiæ:
imminuetur fortitudo tua.
Erue eos, qui ducuntur ad mortem:
& qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.
Si dixeris: Vires non suppetunt:
qui inspector est cordis, ipse intelligit.
Et servatorem animæ tuæ nihil fallit,
reddetque homini juxta opera sua.
Comede, fili mi, mel, quia bonum est,
& favum dulcissimum gutturi tuo.
E Sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ:
quam quum inveneris, habebis in novissimis [c],
& spes tua non peribit.
Ne insidieris, & quæras impietatem in domo justi,
neque vastes requiem ejus,
Septies enim * cadet justus & resurget: * al. cadit
impii autem corruent in malum.
Quum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas
& in ruina ejus ne exsultet cor tuum:

a Est autem in Hebræo גבול עולם, quod est, *terminos olim*, sive *veteres*, pro quo videtur S. Pater עלם, duplici segol substrato, legisse *helem*, quod est, *adolescens*, sive *parvulus*, pro עולם. quod solo intermedio vau differt.

b Hebræus habet ad verbum, *Cui oi* (sive *væ*) *& cui aboi* (sive *væ*.) Hebraice, למי אוי למי אבוי. Videtur vero doctis viris Hieronymus alteram isocolon tribus sejunctim verbis ita legisse, למי אב אוי, sive. אב אוי duobus verbis, suffecto altero aleph, pro אבוי.

c Plus habent editi, & penes Martianæum mss. aliquot libri, *in novissimis spem*, in Hebræo autem duntaxat est, ויש אחרית: *& erit in extremis.*

Ne forte videat Dominus, & displiceat ei,
& auferat ab eo iram suam.
Ne contendas cum pessimis,
nec æmuleris impios:
Quoniam non habent futurorum spem mali,
& lucerna impiorum estinguetur.
Time Dominum, fili mi, & regem:
& cum detractoribus non commiscearis:
Quoniam repente consurget perditio eorum:
& ruinam utriusque quis novit?
Hæc quoque sapientibus:
Cognoscere personam in judicio, non est bonum.
Qui dicunt impio: Justus es:
maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus.
Qui arguunt, laudabuntur:
& super ipsos veniet benedictio:
Labia deosculabitur,
qui recta verba respondet.
Præpara foris opus tuum,
& diligenter exerce agrum tuum:
ut postea ædifices domum tuam.
Ne sis testis frustra contra proximum tuum,
nec lactes quemquam labiis tuis.
Ne dicas: Quomodo fecit mihi, sic faciam ei:
reddam unicuique secundum opus suum.
Per agrum hominis pigri transivi,
& per vineam viri stulti,
Et ecce totum repleverant urticæ,
operuerant superficiem ejus spinæ,
& maceria lapidum destructa erat.
Quod quum vidissem, posui in corde meo
& exemplo didici disciplinam.
Parum, inquam, dormies, modicum dormitabis,
pauxillum manus conseres, ut quiescas:
Et veniet tibi quasi cursor egestas tua,
& mendicitas quasi vir armatus.

HÆ QUOQUE PARABOLÆ SALOMONIS,

QUAS TRANSTULERUNT VIRI EZECHIÆ regis Juda.

Cap. 25. GLoria Dei est celare verbum,
& gloria regum investigare sermonem.
Cælum sursum, & terra deorsum.
& cor regum inscrutabile.
Aufer rubiginem de argento,
& egredietur vas purissimum.
Aufer impietatem de vultu regis,
& firmabitur justitia thronus ejus.
Ne gloriosus appareas coram rege,
& in loco magnorum ne steteris.
Melius est enim ut dicatur tibi: Adscende huc:
quam ut humilieris coram principe.
Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito:
ne postea emendare non possis,
quum dehonestaveris amicum tuum.
Caussam tuam tracta cum amico tuo,
& secretum extraneo ne reveles:
Ne forte insultet tibi quum audierit,
& exprobrare non cesset. [a]
Mala aurea in lectis argenteis,
qui loquitur verbum in tempore suo.
Inauris aurea, & margaritum fulgens,
qui arguit sapientem, & aurem obedientem.
Sicut frigus nivis in die messis,
ita legatus fidelis ei, qui misit eum,
animam ipsius requiescere facit.
Nubes, & ventus, & pluviæ non sequentes:
vir gloriosus, & promissa non complens.
Patientia lenietur princeps,
& lingua mollis confringet duritiam.
Mel invenisti, comede quod sufficit tibi,
ne forte satiatus evomas illud.
Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui,
nequando satiatus oderit te.
Jaculum, & gladius, & sagitta acuta,
homo qui loquitur contra proximum suum testimonium falsum.
Dens putridus, & pes lassus,
qui sperat super infideli in die angustiæ,
& amittit pallium in die frigoris.
Acetum in nitro,
qui cantat carmina cordi pessimo. [b]
Si esurierit inimicus tuus, ciba illum:
si sitierit, da ei aquam bibere:
Prunas enim congregabis super caput ejus,
& Dominus reddet tibi.
Ventus aquilo dissipat pluvias,
& facies tristis linguam detrahentem.
Melius est sedere in angulo domatis,
quam cum muliere litigiosa, & in domo comuni.
Aqua frigida animæ sitienti,
& nuntius bonus de terra longinqua.
Fons turbatus pede, & vena corrupta,
justus

[a] Hunc alium versiculum sufficiunt Vulgatæ codices: *Gratia & amicitia liberant: quas tibi serva ne exprobrabilis fias*: ex solis quidem Septuaginta derivatum, sed qui præterea addunt, ἀλλὰ φύλαξον τὰς ὁδούς σου εὐσυναλλάκτως: *sed observa vias tuas in amicitia.* Nihil vero ex his sive Hebræus, sive Hieronymiani codices ipsi, seu demum Complutensis Editio habent.

[b] Iidem Vulgatæ codices addunt. *Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi*, quæ in Chaldæo quidem resonant, in Hebræo autem, & Hieronymiani codicibus, ut & in Complutensi Editione non sunt.

justus cadens coram impio.
Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum:
sic qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria.
Sicut urbs patens & absque murorum ambitu,
ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

Cap. 26.

QUomodo nix in æstate, & pluviæ in messe:
sic indecens est stulto gloria.
Sicut avis ad [a] alia transvolans;
& passer quo libet vadens:
sic maledictum frustra prolatum in quempiam superveniet.
Flagellum equo, & camus asino,
& virga dorso imprudentium.
Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam,
ne efficiaris ei similis.
Responde stulto juxta stultitiam suam,
ne sibi sapiens esse videatur.
Claudus pedibus, & iniquitatem bibens,
qui mittit verba per nuntium stultum.
Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias:
sic indecens est in ore stultorum parabola.
Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii:
ita qui tribuit insipienti honorem.
Quomodo si spina nascatur in manu temulenti:
sic parabola in ore stultorum.
Judicium determinat caussas,
& qui imponit stulto silentium, iras mitigat.
Sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum,
sic imprudens, qui iterat stultitiam suam.
Vidisti hominem sapientem sibi videri?
magis illo spem habebit stultus.
Dicit piger: Leæna in via:
leo in itineribus:
Sicut ostium vertitur in cardine suo,
ita piger in lectulo suo.
Abscondit piger manum sub ascella sua,
& laborat si ad os suum eam converterit.
Sapientior sibi piger videtur
septem viris loquentibus sententias.
Sicut qui apprehendit auribus canem,
sic qui transit impatiens, & commiscetur rixæ alterius.
Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas in mortem:
ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo:
& quum fuerit deprehensus, dicit: Ludens feci.
Quum defecerint ligna, exstinguetur ignis:
& susurrone subtracto, jurgia conquiescent.
Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem,
sic homo iracundus suscitat rixas.
Verba susurronis quasi simplicia,
& ipsa perveniunt ad intima ventris.
Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile,
sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.
Labiis suis intelligitur inimicus,
quum in corde tractaverit dolos.
Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei:
quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius.
Qui operit odium fraudulenter,
revelabitur malitia ejus in concilio,
Qui fodit foveam, incidet in eam:
& qui volvit lapidem, revertetur ad eum.
Lingua fallax non amat veritatem,
& os lubricum operatur ruinas.

Cap. 27.

NE glorieris in crastinum,
ignorans quid superventura pariat dies.
Laudet te alienus, & non os tuum:
extraneus, & non labia tua.
Grave est saxum, & onerosa arena:
sed ira stulti utroque gravior.
Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor:
& impetum concitati ferre quis poterit?
Melior est manifesta correptio,
quam amor absconditus.
Meliora sunt vulnera diligentis,
quam fraudulenta oscula odientis.
Anima saturata calcabit favum:
anima esuriens & amarum pro dulci sumet.
Sicut avis transmigrans de nido suo,
sic vir qui derelinquit locum suum.
Unguento & variis odoribus delectatur cor:
& bonis amici consiliis anima dulcoratur.
Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiseris:
& do-

[a] Sunt nonnullæ Editiones, ut est Sixti V. & Complutensis, aliæque, tum loci hujus Interpretes, qui legunt *ad alta*, pro *ad alia*.

& domum fratris tui ne ingrediaris in A
die afflictionis tuæ.
Melior est vicinus juxta,
quam frater procul.
Stude sapientiæ, fili mi, & lætifica cor meum:
ut possis exprobranti respondere sermonem.
Astutus videns malum, absconditus est:
parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia.
Tolle vestimentum ejus, qui spopondit,
pro extraneo:
& pro alienis, aufer ei pignus.
Qui benedicit proximo suo voce grandi,
de nocte consurgens maledicenti similis erit.
Tecta perstillantia in die frigoris,
& litigiosa mulier comparantur:
Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat,
& oleum dexteræ suæ vocabit.
Ferrum ferro acuitur,
& homo exacuit faciem amici sui.
Qui servat ficum, comedet fructus ejus: C
& qui custos est Domini sui, glorificabitur.
Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium,
sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.
Infernus & perditio * non replebuntur: [* al. nunquam.]
similiter & oculi hominum insatiabiles.
Quomodo probatur in conflatorio argentum,
& in fornace aurum:
sic probatur homo ore laudantis. a
Si contuderis stultum in pila
quasi ptisanas, feriente desuper pilo,
non auferetur ab eo stultitia ejus.
Diligenter agnosce vultum pecoris tui,
tuosque greges considera.
Non enim habebis jugiter potestatem:
sed corona tribuetur in generatione,
& generationem.
Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes,
& collecta sunt fœna de montibus.
Agni ad vestimentum tuum:
& hœdi, ad agri pretium.
Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos,
& ad necessaria domus tuæ,
& ad victum ancillis tuis.

Cap. 28.

Fugit impius, nemine persequente:
justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
Propter peccata terræ multi principes
ejus:
& propter hominis sapientiam,
& horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.
Vir pauper calumnians pauperes,
similis est imbri vehementi, in quo paratur fames.
Qui derelinquunt legem, laudant impium:
qui custodiunt, succenduntur contra eum.
B Viri mali non cogitant judicium:
qui autem requirunt Dominum, animadvertunt omnia.
Melior est pauper ambulans in simplicitate sua,
quam dives in pravis itineribus.
Qui custodit legem, filius sapiens est:
qui autem pascit comessatores, confundit patrem suum.
Qui coacervat divitias usuris & fœnore,
liberali in pauperes congregat eas.
Qui declinat aures suas, ne audiat legem,
oratio ejus erit exsecrabilis.
Qui decipit justos in via mala,
in interitu suo corruet:
& simplices possidebunt bona ejus.
Sapiens sibi videtur vir dives:
pauper autem prudens scrutabitur eum.
In exsultatione justorum multa gloria:
regnantibus impiis ruinæ hominum.
Qui abscondit scelera sua, non dirigetur:
qui autem confessus fuerit, & reliquerit
D ea, misericordiam consequetur.
Beatus homo, qui semper est pavidus:
qui vero mentis est duræ, corruet in malum.
Leo rugiens, & ursus esuriens,
princeps impius super populum pauperem.
Dux indigens prudentia, multos opprimet
per calumniam:
qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus.
E Hominem, b qui calumniatur animæ sanguinem,
si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet.
Qui ambulat simpliciter, salvus erit:
qui perversis graditur viis, concidet semel.
Qui operatur terram suam, saturabitur panibus:
qui autem sectatur otium, replebitur egestate.

Vir

a Nedum Hebræus textus & Chaldæus, sed & Græcus ipse, & Latinus Complutensis Editionis, demum & Hieronymiani codices versiculum ignorant, quem Vulgata heic interserit: *Cor iniqui inquirit mala: cor autem rectum inquirit scientiam.*

b Digna, quam heic repetamus, trium apud Martianæum codicum lectio est: *Homini, qui calumniatur animæ; sanguinem ejus, si usque ad lacum fugerit, nemo sustentet.*

Vir fidelis multum laudabitur :
qui autem festinat ditari, non erit innocens.
Qui cognoscit in judicio faciem, non facit bene:
iste & pro buccella panis deserit veritatem.
Vir, qui festinat ditari, & aliis invidet,
ignorat quod egestas superveniet ei.
Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum,
magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.
Qui subtrahit aliquid a patre suo, & a matre:
& dicit, hoc non est peccatum,
particeps homicidæ est.
Qui se jactat, & dilatat, jurgia concitat:
qui vero sperat in Domino, sanabitur.
Qui confidit in corde suo, stultus est:
qui autem graditur sapienter, ipse salvabitur.
Qui dat pauperi, non indigebit:
qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam.
Quum surrexerint impii, abscondentur homines:
quum illi perierint, multiplicabuntur justi.

Cap. 29. VIro, qui corripientem dura cervice contemnit,
repentinus ei superveniet interitus:
& eum sanitas non sequetur.
In multiplicatione justorum lætabitur vulgus:
quum impii sumserint principatum, gemet populus.
Vir, qui amat sapientiam, lætificat patrem suum:
qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.
Rex justus eriget terram,
vir avarus destruet eam.
Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo,
rete expandit gressibus ejus.
Peccantem virum iniquum involvet laqueus:
& justus laudabit, atque gaudebit.
Novit justus caussam pauperum:
impius ignorat scientiam.
Homines pestilentes dissipant civitatem:
sapientes vero avertunt furorem.
Vir sapiens, si cum stulto contenderit,
sive irascatur, sive rideat, non inveniet

A requiem.
Viri sanguinum oderunt simplicem:
justi autem quærunt animam ejus.
Totum spiritum suum profert stultus:
sapiens differt, & reservat in posterum.
Princeps, qui libenter audit verba mendacii,
omnes ministros habebit impios.
Pauper & creditor obviaverunt sibi:
utriusque illuminator est Dominus.
Rex qui judicat in veritate pauperes,
B thronus ejus in æternum firmabitur.
Virga atque correptio tribuit sapientiam:
puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundet matrem suam.
In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera:
& justi ruinas eorum videbunt.
Erudi filium tuum, & refrigerabit te,
& dabit delicias animæ tuæ.
Quum prophetia defecerit, dissipabitur populus:
qui vero custodit legem, beatus est.
C Servus verbis non potest erudiri:
quia quod dicis, intelligit, & respondere contemnit.
Vidisti hominem velocem ad loquendum?
stultitia magis speranda est, quam illius correptio.
Qui delicate a pueritia nutrit servum suum,
postea illum sentiet contumacem.
Vir iracundus provocat rixas:
& qui ad indignandum facilis est, erit
D ad peccatum proclivior.
Superbum sequitur humilitas:
& humilem spiritu suscipiet gloria.
Qui cum fure participat, odit animam suam:
adjurantem audit, & non indicat.
Qui timet hominem, cito corruet:
qui sperat in Domino, sublevabitur:
Multi requirunt faciem principis:
& a Domino judicium egreditur singulorum.
E Abominantur justi virum impium:
& abominantur impii eos, qui in recta sunt via. [a]

VERBA CONGREGANTIS FILII VOMENTIS.

VIsio, quam loquutus est vir, cum quo est Deus, Cap. 30.
& qui Deo secum morante confortatus,

[a] Subjungit Vulg. Editio versiculum: *Verbum custodiens filius, extra perditionem erit*, qui tametsi ex LXX. dumtaxat Translatione in Latinos codices importatus est: ii tamen non heic loci habent, sed superiori capite XXIV. post versiculum vigesimum secundum. S. Augustinus libro de Mendacio ad Consent. c. 18. plus adhuc videtur legisse: *Verbum excipiens filius: a perditione longe aberit: excipiens autem excipiet illud sibi, & nihil falsi de ore illius procedet.*

tus, ait:
Stultissimus sum virorum,
& sapientia hominum non est mecum.
Non didici sapientiam,
& novi sanctorum scientiam.
Quis ascendit in cælum, atque descendit?
quis continuit spiritum in manibus suis?
Quis colligavit aquas quasi in vestimento?
quis suscitavit omnes terminos terræ?
Quod nomen ejus,
& quod nomen filii ejus, si nosti?
Omnis sermo Dei ignitus,
clypeus est sperantibus in se:
Ne addas quidquam verbis illius,
& arguaris, inveniarisque mendax.
Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar:
Vanitatem, & verba mendacia longe fac a me.
Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi:
tribue tantum victui meo necessaria:
Ne forte satiatus illiciar ad negandum,
& dicam: Quis est Dominus?
& egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei.
Ne accuses servum ad Dominum suum,
ne forte maledicat tibi, & corruas.
Generatio, quæ patri suo maledicit,
& quæ non benedicit matri suæ.
Generatio, quæ sibi munda videtur,
& tamen non est lota a sordibus suis.
Generatio, cujus excelsi sunt oculi,
& palpebræ ejus in alta surrectæ.
Generatio, quæ pro dentibus gladios habet,
& commandit in molaribus suis, ut comedat inopes de terra,
& pauperes ex hominibus.
Sanguisugæ duæ sunt,
filiæ dicentes: Affer, Affer.
Tria sunt insaturabilia,
& quartum, quod nunquam, dicit: Sufficit.
Infernus, & os vulvæ,
& terra, quæ non satiatur aqua:
ignis vero nunquam dicit: sufficit.
Oculum, qui subsannat patrem,
& qui despicit partum matris suæ:
Effodiant eum corvi de torrentibus,
& comedant eum filii aquilæ.
Tria sunt difficilia mihi,
& quartum penitus ignoro:
Viam aquilæ in cælo,
viam colubri super petram,
viam navis in medio mari,
& viam viri in adolescentia.

A Talis est & via mulieris adulteræ,
quæ comedit, & tergens os suum dicit: Non sum operata malum.
Per tria movetur terra,
& quartum non potest sustinere:
Per servum quum regnaverit:
per stultum quum saturatus fuerit cibo:
Per odiosam mulierem, quum in matrimonio fuerit assumta:
& per ancillam quum hæres fuerit dominæ suæ.
B Quattuor sunt minima terræ,
& ipsa sunt sapientiora sapientibus.
Formicæ populus infirmus,
quæ præparant in messe cibum sibi:
Lepusculus plebs invalida,
qui collocat in petra cubile suum:
Regem locusta non habet,
& egreditur universa per turmas suas:
Stellio manibus nititur,
& moratur in ædibus regis.
C Tria sunt, quæ bene gradiuntur,
& quartum, quod incedit feliciter:
Leo fortissimus bestiarum,
ad nullius pavebit occursum:
Gallus succinctus lumbos:
& aries: nec est rex, qui resistat ei.
Et qui stultus apparuit postquam elevatus est in sublime:
si enim intellexisset, ori suo imposuisset manum.
Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum:
D & qui vehementer emungit, elicit sanguinem:
& qui provocat iras, producit discordias.

VERBA LAMUELIS REGIS.

Visio, qua erudivit eum mater sua. Cap. 31.
Quid, dilecte mi, quid, dilecte uteri mei,
quid dilecte, votorum meorum?
E Ne dederis mulieribus substantiam tuam,
& * vias tuas ad delendos reges.
Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum:
quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas.
Ne forte bibant, & obliviscantur judiciorum,
& mutent caussam filiorum pauperis.
F Date siceram mœrentibus,
& vinum his qui amaro sunt animo.
Bibant, & obliviscantur egestatis suæ, & do-

* Ita & Complutensis Latina Editio, & melioris notæ Codices Hieronymiani juxta Hebræum דרכיך, *vias tuas* præferunt: ubi alii *divitias*, alii *delicias* habent.

& doloris sui non recordentur amplius. A
Aperi os tuum muto,
& caussis omnium filiorum qui pertranseunt:
Aperi os tuum, decerne quod justum est,
& judica inopem & pauperem.
Aleph. MUlierem fortem quis inveniet? procul, & de ultimis finibus pretium ejus.
Beth Confidit in ea cor viri sui, & spoliis non indigebit.
Gimel. Reddet ei bonum, & non malum, omnibus diebus vitæ suæ. B
Daleth. Quæsivit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum.
He. Facta est quasi navis institoris, de longe portans panem suum.
Vav. Et de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis.
Zain. Consideravit agrum, & emit eum: de fructu manuum suarum plantavit vineam.
Heth. Accinxit fortitudine lumbos suos, & roboravit brachium suum. C
Teth. Gustavit & vidit quia bona est negotiatio ejus: non exstinguetur in nocte lucerna illius.
Jod. Manum suam misit ad fortia, & digiti ejus apprehenderunt fusum.
Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem, Caph.
Non timebit domui suæ a frigoribus nivis: omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus. Lamed.
Stragulatam vestem fecit sibi: byssus & purpura indumentum ejus. Mem.
Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ. Nun.
Sindonem fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo. Samech.
Fortitudo & decor indumentum ejus, & ridebit in die novissimo. Ain.
Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua ejus. Phe.
Considerat semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit. Sade.
Surrexerunt filii ejus, & beatissimam prædicaverunt: vir ejus, & laudavit eam. Coph.
Multæ filiæ congregaverunt divitias: tu supergressa es universas. Res.
Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum, ipsa laudabitur. Sin.
Date ei de fructu manuum suarum: & laudent eam in portis opera ejus. Thav.

Explicit Liber Proverbiorum:

INCIPIT LIBER ECCLESIASTES QUI HEBRAICE COËLETH DICITUR.

VERBA ECCLESIASTÆ, FILII DAVID REGIS JERUSALEM.

Cap 1. VANITAS vanitatum, dixit Ecclesiastes:
vanitas vanitatum, & omnia vanitas,
Quid habet amplius homo,
de universo labore suo, quo laborat sub sole?
Generatio præterit, & generatio advenit,
terra vero in æternum stat.
Oritur sol, & occidit,
& ad locum suum revertitur:
Ibique renascens, gyrat per meridiem,
& flectitur ad aquilonem:
Lustrans universa in circuitu pergit spiritus,
& in circulos suos regreditur.
Omnia flumina intrant in mare,
& mare non redundat:

Ad

A Ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur,
ut iterum fluant.
Cunctæ res difficiles:
non potest eas homo explicare sermone.
Non saturatur oculus visu,
nec auris impletur auditu.
Quid est quod fuit?
ipsum quod futurum est:
Quid est quod factum est?
ipsum quod faciendum est.
Nihil sub sole novum,
nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est.
Jam enim præcessit in sæculis,
quæ fuerunt ante nos
Non est priorum memoria:
sed nec eorum quidem, quæ postea futura sunt,
erit recordatio apud eos,
qui futuri sunt in novissimo.
EGO ECCLESIASTES
fui rex Israel in Jerusalem,
Et proposui in animo meo quærere
& investigare sapienter
de omnibus quæ fiunt sub sole.
Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum,
ut occuparentur in ea.
Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole,
& ecce universa vanitas, & afflictio spiritus.
Perversi difficile corriguntur,
& stultorum infinitus est numerus.
Loquutus sum in corde meo, dicens:
Ecce magnus effectus sum,
& præcessi sapientia omnes,
qui fuerunt ante me in Jerusalem:
& mens mea contemplata est multa sapienter, & didicit.
Dedique cor meum, ut scirem prudentiam, atque doctrinam,
errorésque & stultitiam:
Et agnovi quod in his quoque esset labor,
& afflictio spiritus:
Eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio:
*al. dolorem. & qui addit scientiam, addit * laborem.

Cap. 2. DIxi ego in corde meo:
Vadam, & affluam deliciis,
& fruar bonis.
Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.
Risum reputavi errorem:
& gaudio dixi: Quid frustra deciperis?
Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam,
ut animum meum transferrem ad sapientiam,
devitarémque stultitiam.

Donec viderem quid esset utile filiis hominum:
quo facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ.
Magnificavi opera mea;
ædificavi mihi domos,
& plantavi vineas:
Feci hortos, & pomaria,
& consevi ea cuncti generis arboribus;
Et exstruxi mihi piscinas aquarum,
B ut irrigarem silvam lignorum germinantium;
Possedi servos & ancillas,
multamque familiam habui:
Armenta quoque, & magnos ovium greges,
ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem:
Coacervavi mihi argentum, & aurum, & substantias regum, ac provinciarum:
Feci mihi cantores, & cantatrices,
& delicias filiorum hominum,
C Scyphos & urceos in ministerio ad vina fundenda.
& supergressus sum opibus omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem.
Sapientia quoque perseveravit mecum:
& omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis:
Nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur.
& oblectaret se in his, quæ præparaveram:
D Et hanc ratus sum partem meam,
si uterer labore meo.
Cumque me convertissem ad universa opera, quæ fecerant manus meæ,
& ad labores, in quibus frustra sudaveram,
Vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi,
& nihil permanere sub sole.
Transivi ad contemplandam sapientiam,
errorésque & stultitiam.
E Quid est, inquam, homo,
ut sequi possit regem Factorem suum?
Et vidi quia tantum præcederet sapientia stultitiam.
quantum differt lux a tenebris.
Sapientis oculi in capite ejus:
stultus in tenebris ambulat:
& didici quod unus utriusque esset interitus.
Et dixi in corde meo:
Si unus & stulti & meus occasus erit,
F quid mihi prodest quod majorem sapientiæ dedi operam?
Loquutusque cum mente mea,
animadverti quod hoc quoque esset vanitas.

Non

Non enim erit memoria sapientis simili-
ter ut stulti in perpetuum,
& futura tempora oblivione cuncta pa-
riter operient.
Moritur doctus similiter * & indoctus:
& idcirco tæduit me vitæ meæ,
Videntem mala universa esse sub sole,
& cuncta vanitatem & afflictionem spi-
ritus:
Rursus detestatus sum omnem industriam
meam,
qua sub sole studiosissime laboravi,
Habiturus hæredem post me,
quem ignoro, utrum sapiens an stultus
futurus sit,
Et dominabitur in laboribus meis,
quibus desudavi & sollicitus fui:
& est quidquam tam vanum?
Unde cessavi,
renuntiavitque cor meum ultra laborare
sub sole.
Nam quum alius laboret in sapientia, &
doctrina,
& sollicitudine,
homini otioso quæsita dimittit:
& hoc ergo vanitas, & magnum ma-
lum.
Quid enim proderit homini de universo
labore suo,
& afflictione spiritus, qua sub sole cru-
ciatus est?
Cuncti dies ejus doloribus & ærumnis ple-
ni sunt,
nec per noctem mente requiescit:
& hoc [a] ergo vanitas est.
Nonne melius est comedere & bibere,
& ostendere animæ suæ bona de labori-
bus suis?
& hoc de manu Dei est.
Quis ita vorabit,
& deliciis affluet ut ego?
Homini bono in conspectu suo dedit De-
us sapientiam,
& scientiam, & lætitiam:
Peccatori autem dedit afflictionem, & cu-
ram superfluam,
ut addat, & congreget, & tradat ei qui
placuit Deo:
sed & hoc vanitas, & cassa sollicitudo
mentis.

Cap. 3. OMnia tempus habent,
& suis spatiis transeunt universa sub
cælo.
Tempus nascendi,
& tempus moriendi.
Tempus plantandi,
& tempus evellendi quod plantatum est.
Tempus occidendi,
& tempus sanandi.

A Tempus destruendi,
& tempus ædificandi.
Tempus flendi,
& tempus ridendi.
Tempus plangendi,
& tempus saltandi.
Tempus spargendi lapides,
& tempus colligendi.
Tempus amplexandi,
& tempus longe fieri a complexibus.
Tempus acquirendi,
B & tempus perdendi.
Tempus custodiendi,
& tempus abjiciendi.
Tempus scindendi,
tempus consuendi.
Tempus tacendi,
& tempus loquendi.
Tempus dilectionis,
& tempus odii.
Tempus belli,
& tempus pacis.
C Quid habet amplius homo
de labore suo?
Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis
hominum,
ut distendantur in ea.
Cuncta fecit bona in tempore suo,
& mundum tradidit disputationi eo-
rum,
ut non inveniat homo opus, quod ope-
ratus est Deus
ab initio usque ad finem.
D Et cognovi quod non esset melius
nisi lætari, & facere bene in vita sua.
Omnis enim homo, qui comedit & bibit,
& videt bonum de labore suo, hoc do-
num Dei est.
Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus,
perseverent in perpetuum:
Non possumus eis quidquam addere,
nec auferre, quæ fecit Deus ut timeatur.
Quod factum est, ipsum permanet:
quæ futura sunt, jam fuerunt:
& Deus instaurat quod abiit.
E Vidi sub sole in loco judicii impietatem,
& in loco justitiæ iniquitatem.
Et dixi in corde meo:
Justum & impium judicabit Deus,
& tempus omnis rei tunc erit.
Dixi in corde meo de filiis hominum,
ut probaret eos Deus,
& ostenderet similes esse bestiis.
Idcirco unus interitus est hominis & ju-
mentorum,
& æqua utriusque conditio:
Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur:
similiter spirant omnia,
& nihil habet homo jumento amplius:

a Sub interrogandi nota Vulgatus Interpres & quidam genes Martian. mss. *& hoc* (al. *hac*) *nonne vanitas est?*

Cuncta subjacent vanitati,
& omnia pergunt ad unum locum:
de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur.
Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum,
& si spiritus jumentorum descendat deorsum?
Et deprehendi nihil esse melius
quam lætari hominem in opere suo,
& hanc esse partem illius.
Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat? B

Cap. 4. VErti me ad alia,
& vidi calumnias, quæ sub sole geruntur,
Et lacrymas innocentium,
& neminem consolatorem:
Nec posse resistere eorum violentiæ,
cunctorum auxilio destitutos.
Et laudavi magis mortuos, quam viventes:
& feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus est, C
nec vidit mala, quæ sub sole fiunt.
Rursum contemplatus sum omnes labores hominum,
& industrias:
Animadverti patere invidiæ proximi:
& in hoc ergo vanitas, & cura superflua est.
Stultus complicat manus suas,
& comedit carnes suas, dicens:
Melior est pugillus cum requie,
quam plena utraque manus cum labore, & afflictione animi. D
Considerans reperi & aliam vanitatem sub sole;
unus est, & secundum non habet,
non filium, non fratrem,
Et tamen laborare non cessat,
nec satiantur oculi ejus divitiis:
Nec recogitat, dicens:
Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?
* al. In. * Et hoc quoque vanitas est, E
& afflictio pessima:
Melius est ergo duo simul esse, quam unum:
habent enim emolumentum societatis suæ:
si unus ceciderit, ab altero fulcietur:
Væ soli, quia quum ceciderit,
non habet sublevantem se.

A Et si dormierint duo fovebuntur mutuo
unus quomodo calefiet?
Et si quispiam prævaluerit contra unum,
duo resistunt ei:
funiculus triplex difficile rumpitur.
Melior est pauper & sapiens,
rege sene & stulto.
qui nescit prævidere in posterum.
Quod & de carcere catenisque interdum
quis egrediatur ad regnum:
& alius natus in regno, inopia consumatur.
Vidi cunctos viventes, qui ambulant sub sole
cum adolescente secundo, qui consurget pro eo.
Infinitus numerus est populi
omnium, qui fuerunt ante eum:
Et qui postea futuri sunt,
& non lætabuntur in eo:
Sed & hoc vanitas
& afflictio spiritus.
Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei [a]:
multo enim melior est obedientia,
quam stultorum victimæ,
qui nesciunt quid faciant mali.
NE temere quid loquaris, Cap. 5.
neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo.
Deus enim in cælo, & tu super terram:
idcirco sint pauci sermones tui.
Multas curas sequuntur somnia,
& in multis sermonibus invenitur stultitia.
Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere:
displicet enim ei infidelis & stulta promissio:
sed quodquumque voveris, redde.
Multoque melius est non vovere,
quam post votum promissa non reddere.
Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam:
neque dicas coram angelo: Non est providentia:
Ne forte iratus Deus super sermone tuo,
dissipet cuncta opera manuum tuarum.
Ubi multa sunt somnia,
plurimæ vanitates, & sermones innumeri:
tu vero Deum time:
Si videris calumnias egenorum, & violenta judicia,
& sub-

[a] Quæ sequuntur hujus versiculi in Hebræo archetypo verba, sic se habent וקרוב לשמע משת הרסילים זחפ, quæ sic ad verbum interpretantur, *& appropinqua ad audiendum, ne des (vel magis quam ut des) stultorum sacrificium.* S, Hieronymus priora illa quæ diximus, *& appropinqua ad audiendum*, commodo satis sensu ex Hebraica interpretatus est phrasi, *multo melior est obedientia*, quod est, *eligito magis audire*, sive *obedire.* Hinc jure collegit ante nos Editor Benedictinus, minime videri Hieronymiana illa, *& appropinqua, ut audias*, quæ tum mss. quidam, cum editi omnes interserunt, subsequenti simul retenta interpretatione, *multo enim melior est obedientia*, quæ ejusdem in Hebraico sententiæ altera est expositio. Notatum quoque, illa in S. Augustini Speculo non haberi.

& subverti justitiam in provincia, A
Non mireris super hoc negotio:
quia excelso alius excelsior est,
Et super hos quoque eminentiores sunt alii,
& insuper universæ terræ rex imperat servienti.
Avarus non implebitur pecunia:
& qui amat divitias, fructus non capiet ex eis,
& hoc ergo vanitas.
Ubi multæ sunt opes, B
multi & qui comedunt eas.
Et quid prodest possessori,
nisi quod cernit divitias oculis suis?
Dulcis est somnus operanti,
sive parum, sive multum comedat:
saturitas autem divitis non sinit dormire eum.
Est & alia infirmitas pessima. quam vidi sub sole:
divitiæ conservatæ in malum Domini sui:
pereunt enim in afflictione pessima: C
Generavit filium, qui in summa egestate erit:
sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic revertetur,
& nihil auferet secum de labore suo.
Miserabilis prorsus infirmitas:
quo modo venit, sic revertetur.
Quid ergo prodest ei quod laboravit in ventum.
cunctis diebus vitæ suæ? D
Comedit in tenebris & in curis multis,
& in ærumna atque tristitia.
Hoc itaque mihi visum est bonum,
ut comedat quis, & bibat,
& fruatur lætitia ex labore suo,
quo laboravit ipse sub sole,
Numero dierum vitæ suæ,
quos dedit ei Deus:
& hæc pars illius.
Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque substantiam,
potestatemque ei tribuit ut comedat ex eis, E
& fruatur parte sua, & lætetur de labore suo:
hoc est donum Dei.
Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ,
eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.

Cap. 6.

EST & aliud malum, quod vidi sub sole,
& quidem frequens apud homines:
Vir, cui dedit Deus divitias, & substantiam, & honorem,
& nihil deest animæ ejus, ex omnibus quæ desiderat:
Nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo,
sed homo extraneus vorabit illud:
Hoc vanitas, & magna miseria est.
Si genuerit quispiam centum [a], a
& vixerit multos annos,
& plures dies ætatis habuerit,
& anima illius non utatur bonis substantiæ suæ,
sepulturaque careat:
De hoc ego pronuntio
quod melior illo sit abortivus.
Frustra enim venit, & pergit ad tenebras,
& oblivione delebitur nomen ejus.
Non vidit solem,
neque cognovit distantiam boni & mali:
Etiam si duobus millibus annis vixerit,
& non fuerit perfruitus bonis:
nonne ad unum locum properant omnia?
Omnis labor hominis in ore ejus:
sed anima illius non implebitur.
Quid habet amplius sapiens a stulto?
& quid pauper, nisi ut pergat illuc, ubi est vita?
Melius est videre quod cupias,
quam desiderare quod nescias,
Sed & hoc vanitas est,
& præsumtio spiritus.
Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus:
& scitur quod homo sit,
& non possit contra fortiorem se in judicio contendere.
Verba sunt plurima,
multam in disputando habentia vanitatem.

Cap. 7.

QUid necesse est homini majora se quærere,
quum ignoret quid conducat sibi vita sua,
numero dierum peregrinationis suæ,
& tempore quod velut umbra præterit?
Aut quis ei poterit indicare
quid post eum futurum sub sole sit?
Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa:
& dies mortis die nativitatis.
Melius est ire ad domum luctus,
quam ad domum convivii:
In illa enim finis cunctorum admonetur hominum,

a Vulgata subjungit *liberos*, quidam mss. *filios*; nihil vero Hebræus textus.

& vivens cogitat quid [a] futurum sit.
Melior est ira risu:
quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.
Cor sapientium ubi tristitia est,
& cor stultorum ubi lætitia.
Melius est a sapiente corripi,
quam stultorum adulatione decipi.
Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla,
sic risus stulti:
sed & hoc vanitas.
Calumnia conturbat sapientem,
& perdet robur cordis illius.
Melior est finis orationis, quam principium.
melior est patiens arrogante.
Ne velox sis ad irascendum:
quia ira in sinu stulti requiescit.
Ne dicas: Quid putas caussæ est,
quod priora tempora meliora fuere quam nunc sunt?
stulta enim est hujuscemodi interrogatio.
Utilior est sapientia cum divitiis,
& magis prodest videntibus solem.
Sicut enim protegit sapientia,
sic protegit pecunia.
Hoc autem plus habet eruditio, & sapientia,
quod vitam tribuunt possessori suo.
Considera opera Dei,
quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.
In die bona fruere bonis,
& malam diem præcave.
Sicut enim hanc, sic & illam fecit Deus,
ut non inveniat homo contra eum justas querimonias.
Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ:
Justus perit in justitia sua,
& impius multo vivit tempore in malitia sua.
Noli esse justus multum:
neque plus sapias quam necesse est,
ne obstupescas.
Ne impie agas multum:
& noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.
Bonum est te sustentare justum,
sed & ab illo ne subtrahas manum tuam:
quia qui Deum timet, nihil negligit.
Sapientia confortavit sapientem

A super decem principes civitatis.
Non est enim homo justus in terra,
qui faciat bonum, & non peccet.
Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur,
ne accomodes cor tuum:
Ne forte audias servum tuum maledicentem tibi:
scit enim tua conscientia, quia & tu crebro maledixisti aliis.
Cuncta tentavi in sapientia.
Dixi: Sapiens efficiar:
B Et ipsa longius recessit a me multo magis quam erat:
& alta profunditas, quis inveniet eam?
Lustrari universa animo meo,
ut scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam, & rationem:
Et ut cognoscerem impietatem stulti,
& errorem imprudentium:
Et inveni amariorem morte mulierem,
quæ laqueus venatorum est,
& sagena cor ejus.
C Vincula sunt manus illius:
qui placet Deo, effugiet illam:
qui autem peccator est, capietur ab illa.
Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, [b] unum & alterum, b
ut invenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea,
& non inveni.
Virum de mille unum reperi,
mulierem ex omnibus non inveni.
D Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum,
& ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.
Quis talis ut sapiens est?
& quis cognovit solutionem verbi?
SApientia hominis lucet in vultu ejus, Cap. 8.
& potentissimus faciem illius commutabit.
Ego os regis observo,
& præcepta juramenti Dei.
E Ne festines recedere a facie ejus,
neque permaneas in opere malo:
Quia omne, quod voluerit, faciet:
& sermo ilius potestate plenus est:
nec dicere ei quisquam potest: Quare ita facis;
Qui custodit præceptum,
non experietur quidquam mali.
Tempus & responsionem
cor sapientis intelligit.

Omni

[a] Martianæus ait: In aliquot mss. codicibus legitur, *quid futurus sit*. Cæterum hanc divisionem versuum agnoscit S. Hieronymus, quum ait. *Novissimum versum apertius interpretatus est Symmachus, dicens: Et qui vivit, respiciet ad mentem*. Vide librum Commentariorum Hieronymi in caput septimum Ecclesiastę. & Speculum S. Augustini; quia omnino sibi consentiunt infra v. 8. & 10. Vulgatæ nostræ; id est, in versiculorum distinctione, quam Canonis exemplaria retinent"

[b] S. ipse Pater iu Commentario, cum interpretatus esset, *unam ad unam, ut invenirem* &c. Hebraico sermoni se propius tradit adhęsisse. Videsis locum Tomo tertio col. 448. & seq.

Omni negotio tempus est, & opportunitas,
& multa hominis afflictio:
Quia ignorat præterita,
& ventura nullo scire potest nuntio.
Non est in hominis potestate prohibere spiritum,
nec habet potestatem in die mortis:
Nec finitur quiescere ingruente bello,
neque salvabit impietas impium.
Omnia hæc consideravi,
& dedi cor meum in cunctis operibus,
quæ fiunt sub sole.
Interdum dominatur homo homini
in malum suum.
Vidi impios sepultos:
qui etiam quum adhuc viverent, in loco sancto erant,
& laudabantur in civitate quasi justorum operum:
sed & hoc vanitas est.
Etenim quia non profertur cito contra malos sententia,
absque ullo timore filii hominum perpetrant mala.
Attamen peccator ex eo quod centies facit malum,
& per patientiam sustentatur,
Ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum,
qui verentur faciem ejus.
Non sit bonum impio, nec prolongentur dies ejus,
sed quasi umbra transeant qui non timent faciem Dei.
Est & alia vanitas, quæ fit super terram:
sunt justi, quibus multa proveniunt,
quasi opera egerint impiorum.
Et sunt impii, qui ita securi sunt,
quasi justorum facta habeant:
sed & hoc vanissimum judico.
Laudavi igitur lætitiam,
quod non esset homini bonum sub sole,
Nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet:
& hoc solum secum auferret de labore suo,
in diebus vitæ suæ quos dedit ei Deus sub sole.
Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam,
& intelligerem * distentionem quæ versatur in terra:
Est homo, qui diebus ac noctibus somnum non capit oculos,
Et intellexi, quod omnium operum Dei
nullam possit homo invenire rationem,
eorum quæ fiunt sub sole:

A Et quanto plus laboraverit ad quærendum
tanto minus inveniat:
Etiam si dixerit sapiens se nosse,
non poterit reperire.

OMnia hæc tractavi in corde meo, Cap. 9.
ut curiose intelligerem:
Sunt justi atque sapientes,
& opera eorum in manu Dei:
Et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit:
sed omnia in futurum servantur incerta:
B Eo quod universa æque eveniant,
justo & impio,
bono & malo,
mundo & immundo,
Immolanti victimas,
& sacrificia contemnenti.
Sicut bonus, sic & peccator:
ut perjurus, ita & ille qui verum dejerat.
Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt,
C quia eadem cunctis eveniunt.
Unde & corda filiorum hominum implentur malitia,
& contemtu in vita sua,
& post hæc ad inferos deducuntur.
Nemo est qui semper vivat,
& qui hujus rei habeat fiduciam:
Melior est canis vivus leone mortuo.
Viventes enim sciunt se esse morituros.
Mortui vero nihil noverunt amplius,
nec habent ultra mercedem:
D quia oblivioni tradita est memoria eorum.
Amor quoque, & odium, & invidiæ simul perierunt,
nec habent partem in hoc sæculo,
& in opere quod sub sole geritur.
Vade ergo & comede in lætitia panem tuum,
& bibe cum gaudio vinum tuum:
quia Deo placent opera tua.
E Omni tempore sint vestimenta tua candida,
& oleum de capite tuo non deficiat.
Perfruere vita cum uxore, quam diligis,
cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ,
qui dati sunt tibi sub sole
omni tempore vanitatis tuæ:
Hæc est enim pars in vita,
& in labore tuo, quo laboras sub sole.
Quodquumque potest manus tua facere,
instanter operare:
Quia nec opus, nec ratio,
F nec sapientia, nec scientia
erunt apud inferos, quo tu properas.
Verti me ad aliud, & vidi sub sole,
nec

* Complutensis Latina Editio cum aliis haud paucis, *Dissensionem*, Glossa Interlinearis *Distractionem* præfert.

nec velocium esse cursum,
nec fortium bellum,
nec sapientium panem,
nec doctorum divitias,
nec artificum gratiam:
sed tempus, casumque in omnibus.
Nescit homo finem suum:
sed sicut pisces capiuntur hamo,
& sicut aves laqueo comprehenduntur:
Sic capiuntur homines in tempore malo,
quum eis extemplo supervenerit.
Hanc quoque sub sole vidi sapientiam,
& probavi maximam.
Civitas parva, & pauci in ea viri:
venit contra eam rex magnus, & vallavit eam:
Exstruxitque munitiones per gyrum,
& perfecta est obsidio.
Inventusque est in ea vir pauper & sapiens,
liberavit urbem per sapientiam suam.
Et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.
Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine.
Quomodo ergo sapientia pauperis contemta est,
& verba ejus non sunt audita?
Verba sapientium audiuntur in silentio,
plus quam clamor principis inter stultos.
Melior est sapientia, quam arma bellica:
& qui in uno peccaverit, multa bona perdet.

Cap. 10. MUscæ morientes
perdunt suavitatem unguenti.
Pretiosior est sapientia & gloria,
parva ad tempus stultitia.
Cor sapientis in dextera ejus,
& cor stulti in sinistra illius.
Sed & in via stultus ambulans,
quum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat.
Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te,
locum tuum ne dimiseris:
quia curatio cessare faciet peccata maxima.
Est malum quod vidi sub sole,
quasi per errorem egrediens a facie principis:
Positum stultum in dignitate sublimi,
& divites sedere deorsum.
Vidi servos in equis,
& principes ambulantes quasi servos super terram.
Qui fodit foveam, incidet in eam:

A & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.
Qui transfert lapides, affligetur in eis:
& qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.
Si retusum fuerit ferrum,
& hoc non ut prius, sed hebetatum erit:
Multo labore exacuetur,
& post industriam sequetur sapientia.
Si mordeat serpens in silentio,
nihil eo minus habet qui occulte detrahit.
B Verba oris sapientis gratia:
& labia insipientis præcipitabunt eum:
Initium verborum ejus stultitia,
& novissimum oris illius error pessimus.
Stultus verba multiplicat.
Ignorat homo, quid ante se fuerit:
& quod post futurum est, quis illi poterit indicare?
Labor stultorum affliget eos,
qui nesciunt in urbem pergere.
C Væ tibi, terra, cujus rex est puer,
& cujus principes mane comedunt.
Beata terra, cujus rex nobilis est,
& cujus principes vescuntur in tempore suo,
ad reficiendum, & non ad luxuriam.
In pigritiis humiliabitur contignatio,
& in infirmitate manuum perstillabit domus.
In risum faciunt panem, & vinum ut epulentur [a] viventes:
D & pecuniæ obediunt omnia.
In cogitatione tua regi ne detrahas,
& in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti:
Quia avis cæli portabit vocem tuam,
& qui habet pennas annuntiabit sententiam.

MItte panem tuum super transeuntes aquas: Cap. 11.
quia post multa tempora invenies illum.
E Da partem septem, necnon & octo:
quia ignoras quid futurum sit mali super terram.
Si repletæ fuerint nubes
imbrem super terram effundent.
Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem,
in quoquumque loco ceciderit, ibi erit.
Qui observat ventum, non seminat:
& qui considerat nubes, nunquam metet.
F Quomodo ignoras quæ sit via spiritus,
& qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis:

sic

[a] Plerique mss. libri atque editi *bibentes* pro *viventes* legunt.

sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.
Mane semina semen tuum,
& vespere ne cesset manus tua:
Quia nescis quid magis oriatur, hoc an illud,
& si utrumque simul, melius erit.
Dulce lumen,
& delectabile est oculis videre solem.
Si annis multis vixerit homo,
& in his omnibus lætatus fuerit:
Meminisse debet tenebrosi temporis,
& dierum multorum:
qui quum venerint, vanitatis arguentur præterita.
Lætare ergo, juvenis, in adolescentia tua,
& in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ,
Et ambula in viis cordis tui,
& in introitu oculorum tuorum:
Et scito quod pro omnibus his
adducet te Deus in judicium.
Aufer iram a corde tuo,
& amove malitiam a carne tua.
Adolescentia enim & voluptas vana sunt.

Cap. 12. MEmento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ,
antequam veniat tempus afflictionis,
& appropinquent anni, de quibus dicas;
Non mihi placent:
Antequam tenebrescat sol,
& lumen, & luna, & stellæ,
& revertantur nubes post pluviam:
Quando commovebuntur custodes domus,
& nutabunt viri fortissimi:
Et otiosæ erunt molentes in minuto numero,
& tenebrescent videntes per foramina:
Et claudent ostia in platea,
in humilitate vocis molentis:
Et consurgent ad vocem volucris,
[a] & obsurdescent omnes filiæ carminis.

A Excelsa quoque timebunt,
& formidabunt in via.
Florebit amygdalum,
& impinguabitur locusta,
& dissipabitur capparis:
Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ,
& circuibunt in platea plangentes.
Antequam rumpatur funiculus argenteus,
& recurrat vitta aurea:
Et conteratur hydria super fontem,
B & confringatur tota super cisternam:
Et revertatur pulvis in terram suam unde erat,
& spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.
Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, omnia vanitas.
Quumque esset sapientissimus Ecclesiastes,
docuit populum, & enarravit quæ fecerat:
& investigans composuit parabolas multas.
C Quæsivit verba utilia,
& conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.
Verba sapientium sicut stimuli,
& quasi clavi in altum defixi,
quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore uno.
His amplius, fili mi, ne requiras.
Faciendi plures libros nullus est finis:
frequensque meditatio, carnis afflictio est.
D Finem loquendi omnes pariter audiamus.
Deum time, & mandata ejus observa:
Hoc est enim omnis homo:
& cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium
pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit.

[a] Legit olim Alchuinus *obmutescent*: verum ait, *melius habetur in Hebræo, surdescere*.

Explicit Liber Ecclesiastes.

INCIPIT
CANTICUM CANTICORUM
QUOD HEBRAICE DICITUR
SIR ASSIRIM.

Cap. 1. OSculetur me osculo oris sui: A
quia meliora sunt ubera tua vino,
fragrantia unguentis optimis.
Oleum effusum nomen tuum:
ideo adolescentulæ dilexerunt te.
Trahe me,
[a] post te curremus [a].
Introduxit me rex in cellaria sua:
exsultabimus, & lætabimur in te:
Memores uberum tuorum super vinum:
recti diligunt te. B
Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem,
sicut tabernacula Cedar,
sicut pelles Salomonis.
Nolite me considerare quod fusca sim,
quia decoloravit me sol:
Filii matris meæ pugnaverunt contra me,
posuerunt me custodem in vineis:
vineam meam non custodivi.
Indica mihi, quem diligit anima mea:
ubi pascas, ubi cubes in meridie,
ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum: C
Si ignoras te, o pulchra inter mulieres,
egredere, & abi post vestigia gregum,
& pasce hœdos tuos juxta tabernacula pastorum.
Equitatui meo in curribus Pharaonis
assimilavi te amica mea.
Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis;
collum tuum sicut monilia.
Murenulas aureas faciemus tibi,
vermiculatas argento. D
Dum esset rex in accubitu suo,
nardus mea dedit odorem suum:
Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi,
inter ubera mea commorabitur.
Botrus cypri dilectus meus mihi,
in vineis Engaddi.
Ecce tu pulchra es, amica mea,
ecce tu pulchra es,
oculi tui columbarum.
Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus.
Lectulus noster floridus:
Tigna domorum nostrarum cedrina,
laquearia nostra cypressina.
EGo flos campi, Cap. 2.
& lilium convallium.
Sicut lilium inter spinas,
sic amica mea inter filias.
Sicut * malus inter ligna silvarum, * al. malum.
sic dilectus meus inter filios.
Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi:
& fructus ejus dulcis gutturi meo.
Introduxit me in cellam vinariam,
ordinavit in me caritatem.
Fulcite me floribus,
stipate me malis:
quia amore langueo.
Læva ejus sub capite meo,
& dextera illius amplexabitur me.
Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
per capreas cervosque camporum:
ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam,
quoadusque ipsa velit.
Vox dilecti mei,
ecce iste venit saliens in montibus,
transiliens colles:
Similis est dilectus meus capreæ,
hinnuloque cervorum:
En ipse stat post parietem nostrum,
respiciens per fenestras,
prospiciens per cancellos.
En dilectus meus loquitur mihi:
Surge propera, amica mea, columba mea,
formosa mea, & veni.
Jam enim hyems transiit,
imber abiit, & recessit.
Flores apparuerunt in terra.
tempus putationis advenit:

Vox

[a] Quæ subjungit Vulgata, *in odorem unguentorum tuorum*, ex LXX. Interpretibus derivantur, neque Hebræus habet; sed & ipsa Complutensis Latina Editio expungit.

Vox turturis audita eſt in terra noſtra:
ficus protulit groſſos ſuos:
vineæ florentes dederunt odorem ſuum.
Surge, amica mea, ſpecioſa mea, & veni:
columba mea in foraminibus petræ,
in caverna maceriæ.
Oſtende mihi faciem tuam,
ſonet vox tua in auribus meis:
Vox enim tua dulcis,
& facies tua decora.
Capite nobis vulpes parvulas,
quæ demoliuntur vineas:
nam vinea noſtra floruit.
Dilectus meus mihi, & ego illi,
qui paſcitur inter lilia,
donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.
Revertere, ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ,
aut hinnulo cervorum ſuper montes Bether.

Cap. 3. IN lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea:
quæſivi illum, & non inveni.
Surgam, & circuibo civitatem:
per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea:
quæſivi illum, & non inveni.
Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem:
Num quem dilexit anima mea, vidiſtis?
Paululum quum pertranſiſſem eos,
inveni quem diligit anima mea:
Tenui eum, nec dimittam,
donec introducam illum in domum matris meæ,
& in cubiculum genitricis meæ.
Adjuro vos, filiæ Jeruſalem,
per capreas cervoſque camporum,
ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam,
donec ipſa velit.
Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum,
ſicut virgula fumi ex aromatibus mirrhæ, & thuris,
& univerſi pulveris pigmentarii?
En lectulum Salomonis
ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael:
Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi:
uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum
propter timores nocturnos.
Ferculum fecit ſibi rex Salomon
de lignis Libani:
Columnas ejus fecit argenteas,
reclinatorium aureum,
aſcenſum purpureum:
Media caritate conſtravit
propter filias Jeruſalem:

A Egredimini, & videte, filiæ Sion, regem Salomonem
in diademate, quo coronavit illum mater ſua
in die deſponſationis illius,
& in die lætitiæ cordis ejus.

Cap. 4. QUam pulchra es, amica mea,
quam pulchra es!
Oculi tui columbarum,
abſque eo quod intrinſecus latet.
Capilli tui ſicut greges caprarum,
B quæ aſcenderunt de monte Galaad.
Dentes tui ſicut greges tonſarum,
quæ aſcenderunt de lavacro:
Omnes gemellis fœtibus,
& ſterilis non eſt inter eas.
Sicut vitta coccinea, labia tua:
& eloquium tuum, dulce.
Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ,
abſque eo quod intrinſecus latet.
Sicut turris David collum tuum,
quæ ædificata eſt cum propugnaculis:
C Mille clypei pendent ex ea,
omnis armatura fortium,
Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli,
qui paſcuntur in liliis,
donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.
Vadam ad montem myrrhæ,
& ad collem thuris.
Tota pulchra es, amica mea,
& macula non eſt in te.
D Veni de Libano, ſponſa,
veni de Libano, veni:
Coronaberis de capite Amana,
de vertice Sanir & Hermon,
de cubilibus leonum, de montibus pardorum.
Vulneraſti cor meum, ſoror mea ſponſa,
vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum,
& in uno crine colli tui.
Quam pulchræ ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa!
E pulchriora ſunt ubera tua vino,
& odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.
Favus diſtillans labia tua, ſponſa,
mel & lac ſub lingua tua:
& odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.
Hortus concluſus, ſoror mea ſponſa,
hortus concluſus, fons ſignatus,
Emiſſiones tuæ paradiſus
malorum punicorum cum pomorum fructibus,
Cypri cum nardo, nardus & crocus,
fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani,

myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.
Fons hortorum: puteus aquarum viventium,
quæ fluunt impetu de Libano.
Surge Aquilo, & veni Auster,
perfla hortum meum, & fluant aromata illius.

Cap. 5. VEniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum.
Veni in hortum meum, soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis:
Comedi favum cum melle meo,
bibi vinum meum de lacte meo:
Comedite amici, & bibite,
& inebriamini carissimi.
Ego dormio,
& cor meum vigilat:
Vox dilecti mei pulsantis:
Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea:
Quia caput meum plenum est rore,
& cincinni mei guttis noctium.
Exspoliavi me tunica mea,
quomodo induar illa?
Lavi pedes meos,
quomodo inquinabo illos?
Dilectus meus misit manum suam per foramen,
& venter meus intremuit ad tactum ejus.
Surrexi, ut aperirem dilecto meo:
manus meæ stillaverunt myrrham,
& digiti mei pleni myrrha probatissima.
Pessulum ostii mei aperui dilecto meo:
at ille declinaverat, atque transierat.
Anima mea liquefacta est, ut loquutus est:
quæsivi, & non inveni illum:
vocavi, & non respondit mihi.
Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem:
percusserunt me & vulneraverunt me:
tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.
Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
si inveneritis dilectum meum,
ut nuntietis ei quia amore langueo.
Qualis est dilectus tuus ex dilecto,
o pulcherrima mulierum?
Qualis est dilectus tuus ex dilecto,
quia sic adjurasti nos?
Dilectus meus candidus & rubicundus,
electus ex millibus.
Caput ejus aurum optimum:
Comæ ejus sicut elatæ palmarum,
nigræ quasi corvus.

A Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ,
& resident juxta fluenta plenissima.
Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis.
Labia illius lilia
distillantia myrrham primam.
Manus illius tornatiles aureæ,
plenæ hyacinthis.
Venter ejus eburneus,
distinctus sapphiris.
B Crura illius columnæ marmoreæ,
quæ fundatæ sunt super bases aureas.
Species ejus ut Libani,
electus ut cedri.
Guttur illius suavissimum,
& totus desiderabilis:
Talis est dilectus meus,
& ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem.
Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?
C quo declinavit dilectus tuus: & quæremus eum tecum?
DIlectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum,
ut pascatur in hortis, & lilia colligat.
Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi,
qui pascitur inter lilia.
Pulchra es amica mea, suavis, & decora sicut Jerusalem:
terribilis ut castrorum acies ordinata.
Averte oculos tuos a me,
quia ipsi me avolare fecerunt.
D Capilli tui sicut grex caprarum,
quæ apparuerunt de Galaad.
Dentes tui sicut grex ovium,
quæ adscenderunt de lavacro:
Omnes gemellis fœtibus,
& sterilis non est in eis.
Sicut cortex mali punici genæ tuæ
absque occultis tuis.
Sexaginta sunt reginæ,
& octoginta concubinæ,
& adolescentularum non est numerus.
E Una est columba mea, perfecta mea,
una est matris suæ, electa genetrici suæ.
Viderunt eam filiæ,
& beatissimam prædicaverunt:
Reginæ & concubinæ,
& laudaverunt eam.
Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens,
pulchra ut luna, electa ut sol,
terribilis ut castrorum acies ordinata?
F Descendi ad hortum nucum,
ut viderem poma convallis,
& inspicerem si floruisset vinea,
& germinassent mala punica.
Nesci-

Nescivi: anima mea conturbavit me
propter quadrigas Aminadab.
[a] Revertere, revertere, [a] Sulamitis:
revertere, revertere, ut intueamur te.

Cap. 7. QUid videbis in Salamite,
nisi choros castrorum?
Quam pulchri sunt gressus tui
in calceamentis, filia principis!
Juncturæ feminum tuorum, sicut monilia,
quæ fabricata sunt manu artificis.
Umbilicus tuus crater tornatilis:
nunquam indigens poculis.
Venter tuus sicut acervus tritici,
vallatus liliis.
Duo ubera tua,
sicut duo hinnuli gemelli capreæ.
Collum tuum
sicut turris eburnea.
Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon,
quæ sunt in porta filiæ multitudinis.
Nasus tuus sicut turris Libani.
quæ respicit contra Damascum.
Caput tuum ut Carmelus:
& comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta canalibus.
Quam pulchra es, & quam decora,
carissima in deliciis!
Statura tua assimilata est palmæ,
& ubera tua botris.
Dixi: Ascendam in palmam,
& apprehendam fructus ejus:
Et erunt ubera tua sicut botri vineæ:
& odor oris tui sicut malorum.
Guttur tuum sicut vinum optimum,
dignum dilecto meo ad potandum,
labiisque & dentibus illius ad ruminandum.
Ego dilecto meo,
& ad me conversio ejus.
Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum,
commoremur in villis.
Mane surgamus ad vineas,
videamus si floruit vinea,
si flores fructus parturiunt,
si floruerunt mala punica:
ibi dabo tibi ubera mea.
Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris:
omnia poma nova & vetera, dilecte mi, servavi tibi.

Cap. 8. QUis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ,
ut inveniam te foris, & deosculer te,
& jam me nemo despiciat?
Apprehendam te,

A & ducam in domum matris meæ:
Ibi me docebis,
& dabo tibi poculum ex vino condito,
& mustum malorum granatorum meorum.
Leva ejus sub capite meo,
& dextera illius amplexabitur me.
Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam,
donec ipsa velit.
B Quæ est ista, quæ ascendit de deserto,
deliciis affluens, innixa super dilectum suum?
Sub arbore malo suscitavi te:
ibi corrupta est mater tua,
ibi violata est genitrix tua:
Pone me ut signaculum super cor tuum,
ut signaculum super brachium tuum:
Quia fortis est ut mors dilectio,
dura sicut infernus æmulatio:
Lampades ejus,
C lampades ignis atque flammarum.
Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem,
nec flumina obruent illam:
Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione,
quasi nihil [b] despicient eum.
Soror nostra parva,
& ubera non habet:
Quid faciemus sorori nostræ
in die quando alloquenda est?
D Si murus est,
ædificemus super eum propugnacula argentea:
Si ostium est,
compingamus illud tabulis cedrinis.
Ego murus: & ubera mea sicut turris,
ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.
Vinea fuit pacifico,
in ea, quæ habet populos:
Tradidit eam custodibus:
E vir affert pro fructu ejus mille argenteos.
Vinea mea coram me est.
Mille tui pacifici,
& ducenti his, qui custodiunt fructus ejus.
Qui habitas in hortis, amici auscultant:
fac me audire vocem tuam.
Fuge, dilecte mi, & assimilare capreæ
hinnuloque cervorum super montes aromatum.

Explicit Canticum Canticorum.

[a] Tametsi hæc præferenda ex Hebræo lectio est, plures tamen mss. codices atque editi etiam e Græcis, ipsaque in divinis Officiis Ecclesia vocat *Sunamitin*.
[b] Minori numero *despiciet*, & sequiori genere, *eam* pro *eum* legunt Vulgati libri. Impressam tamen hanc lectionem nedum Hebræus sed & Græcus ipse textus, tum laudati Martianæo mss. atque ipse demum Augustinus in Speculo mss. confirmant.

a INCIPIT PRÆFATIO

HIERONYMI PRESBYTERI IN DANIELEM PROPHETAM.

DANIELEM Prophetam juxta Septuaginta Interpretes Domini Salvatoris Ecclesiæ non legunt utentes Theodotionis Editione, & hoc cur acciderit, nescio. Sive enim quia sermo Chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus a nostro eloquio discrepat, noluerunt Septuaginta Interpretes easdem *b* linguæ lineas in translatione servare: sive sub nomine eorum ab alio nescio quo non satis Chaldæam linguam sciente, editus liber est: sive aliud quid caussæ exstiterit ignorans: hoc unum affirmare possum, quod multum a veritate discordet, & recto judicio repudiatus sit. Sciendum quippe, *c* Danielem maxime & Ezram, Hebraicis quidem literis; sed Chaldaico sermone conscriptos, & unam Jeremiæ περικοπὴν, Job quoque cum Arabica lingua habere plurimam societatem. Denique & ego adolescentulus, post Quintiliani & Tullii lectionem ac flores rhetoricos, cum me in linguæ hujus pistrinum reclusissem, & multo sudore, multoque tempore vix cepissem anhelantia stridentiaque verba resonare, & quasi per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicerem, impegi novissime in Danielem, & tanto tædio affectus sum, ut desperatione subita omnem veterem laborem voluerim contemnere. Verum adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius *d* in sua lingua ingerente, *Labor omnia vincit Improbus*. * qui mihi videbar sciolus inter *e* eos, cepi rursum discipulus esse Chaldaicus. Et ut verum fatear, usque ad præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere & intelligere, quam sonare. Hæc idcirco *f*, ut difficultatem vobis Danielis ostenderem, qui apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis, draconisque fabulas: *g* quas nos, quia in toto orbe dispersæ sunt, veru ÷ anteposito, easque jugulante, subjecimus: ne videremur apud imperitos magnam partem volu-

Virg. Georg. 1.
* al. & qui.

a Hunc Hieronymi Prologum, ipsamque omnem Danielis interpretationem Latinam ex integro ad duos optimæ cum primis notæ Codices mss. exegimus, alterum Palatinum numero 3. alterum Vaticanum numero 333. prænotatos.

b Fortasse verius Palatin. ms. aliique plures apud Martianæum, *easdem lineas*, voce intermedia, *lingua*, prætermissa.

c Non a secundo, ut Martianæus putat, sed a quarto capitis secundi versu usque ad initium octavi Chaldaice scriptus est Daniel, quod S. ipse Pater in Commentario testatur. Esdras ab octavo capitis quarti, ad septimum versum capitis 27. & Jeremiæ περικοπὴ tribus constans versiculis a 32. ad 34. capitis decimi Chaldaicum sermonem sonant.

d Voculam, *in*, Palatinus ms. tacet, ut & paulo ante alii apud Martianæum nomen *quodam*.

e Verius heic quoque videtur in Palatin. ms. legi *sciolus inter Hebræos*: quod nomen luculentius opponetur Chaldæo.

f Plus habent duo mss. *Hæc idcirco dixi, ut* &c.

g Refellendis cum Erasmi, tum Clerici, atque aliorum ex hujus occasione loci calumniis in Hieronymum satis abundeque sit, ab ipsomet intelligere Libro 2. num. 33. in Ruffinum qua hæc mente dixerit, & quo eccipi sensu velit. *De Daniele*, inquit, *breviter respondebo, me non negasse eum Prophetam, quem statim in fronte Prologi Prophetam esse confessus sum; sed quid HEBRÆI dicerent, & quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare*. Et paulo post. *Quod autem refero quid adversus Susannæ historiam, & Hymnum trium puerorum, & Belis, Draconisque fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, HEBRÆI soleant dicere, qui me criminatur, stultum se sycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant explicavi* &c. Recole quæ ad hunc quoque locum nobis adnotata sunt.

voluminis detruncasse. Audivi ego quemdam de præceptoribus Judæorum, quum Susannæ derideret historiam, & a Græco nescio quo diceret esse confictam, illud opponere, quod Origeni quoque *a* Africanus opposuit, etymologias has ἀπὸ τȣ̃ σχίνȣ σχίσαι, καὶ ἀπὸ τȣ̃ πρίνȣ πρίσαι, de Græco sermone descendere. Cujus rei nos intelligentiam nostris hanc possumus dare: Ut verbi gratia, dicamus ab arbore ilice dixisse eum, ilico pereas: & a lentisco, in lentem te comminuat angelus, vel non lente pereas, aut lentus, id est flexibilis ducaris ad mortem: sive aliud quid ad arboris nomen conveniens. Deinde tantum *b* fuisse otii tribus pueris cavillabatur, ut in camino æstuantis incendii metro luderent, & per ordinem ad laudem Dei omnia elementa provocarent: aut quod miraculum, divinæque aspirationis indicium, vel draconem interfectum offa picis, vel sacerdotum Belis machinas deprehensas: quæ magis prudentia solertis viri, quam prophetali * essent spiritu perpetrata? Quum vero ad Abacuc veniret, & de Judæa in Chaldæam raptum * discophorum lectitaret: quærebat exemplum, ubi legissemus in toto veteri Testamento, quemquam sanctorum gravi volasse corpore, & in puncto horæ tanta terrarum spatia transisse. Cui quum quidam e nostris satis ad loquendum promtulus, Ezechielem adduxisset in medium, & diceret eum de Chaldæa in Judæam fuisse translatum: derisit hominem, & ex ipso volumine demonstravit Ezechielem in spiritu se vidisse transpositum. Denique & Apostolum nostrum, videlicet ut eruditum virum, & qui legem ab Hebræis didicisset, non fuisse ausum affirmare se raptum in corpore, sed dixisse: *Sive in corpore, sive extra corpus nescio. Deus scit.* His & talibus argumentis apocryphas in libro Ecclesiæ fabulas arguebat. Super qua re Lectoris arbitrio judicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter Prophetas, sed inter eos qui Ἁγιόγραφα conscripserunt. In tres siquidem partes omnis ab eis Scriptura dividitur: in Legem, in Prophetas, in Ἁγιόγραφα, id est, in quinque, & octo, & in undecim libros: de quo non est hujus temporis disserere. Quæ autem ex hoc Propheta, immo contra hunc librum, Porphyrius objiciat, testes sunt Methodius, Eusebius, Apollinaris: qui multis versuum millibus ejus vesaniæ respondentes, nescio an curioso Lectori satisfecerint. Unde obsecro vos, o Paula & Eustochium, fundatis pro me ad Dominum preces: ut quamdiu in hoc corpusculo sum, scribam aliquid gratum vobis, utile Ecclesiæ, dignum posteris. Præsentium quippe judiciis non satis moveor: qui in utramque partem, aut amore labuntur, aut odio.

Marginal notes: *a* — *b* — * al. *esse* — * al. *discum ferentem.* — 2. Cor. 12. 2.

a Vide Epistolam Origenis ad Africanum numero præsertim VII. & quæ nos ad Commentarios Hieronymi in cap. XIII. ex eodem Origene edisseruimus in Notis.

b Cum negandi particula, secunda tamen addita, ut videtur, manu, *tantum non fuisse otii*, in Palatin. ms. legitur. Cæterum ipsum recole S. Doctorem in Prologo Commentariorum in hunc Prophetam.

EXPLICIT PRÆFATIO.

INCI-

INCIPIT
LIBER DANIELIS
PROPHETÆ.

Visio Danielis prima.

ANNO tertio regni Jojacim regis Juda,
venit Nabuchodonosor rex Babylonis * in Jerusalem,

* al. tac. in.

& obsedit eam:
Et tradidit Dominus in manu ejus Jojacim regem Juda,
& partem vasorum domus Dei [a]:
Et asportavit in terram Sennaar in domum Dei sui,
& vasa intulit in domum Thesauri Dei sui.
Et ait rex Asphanaz præposito eunuchorum, [b]
ut introduceret de filiis Israel,
& de semine regio & tyrannorum, pueros,
In quibus nulla esset macula, decoros forma,
& eruditos omni sapientia,
cautos scientia, & doctos disciplina,
Et qui possent stare in palatio regis,
ut doceret eos literas, & linguam Chaldæorum.
Et constituit eis rex annonam per singulos dies de cibis suis,
& de vino unde bibebat ipse;
Ut enutriti tribus annis,
postea starent in conspectu regis.
Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda,
Daniel, Ananias, Misael, & Azarias.
Et imposuit eis præpositus eunuchorum, nomina:
Danieli, Baltassar:
Ananiæ, Sidrach:
Misaeli, Misach,
& Azariæ, Abdenago.
Proposuit autem Daniel in corde suo,
ne pollueretur de mensa regis,
neque de vino potus ejus,
& rogavit eunuchorum præpositum ne contaminaretur.
Dedit autem Deus Danieli gratiam & misericordiam
in conspectu principis eunuchorum.

Et ait princeps eunuchorum ad Danielem:
Timeo ego dominum meum regem,
qui constituit vobis cibum & potum:
Qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus coævis vestris,
condemnabitis caput meum regi.
Et dixit Daniel ad Malassar,
quem constituerat princeps eunuchorum super Danielem, Ananiam,
Misaelem, & Azariam,
Tenta nos, obsecro, servos tuos diebus decem
& dentur nobis legumina ad vescendum,
& aqua ad bibendum:
Et contemplare vultus nostros,
& vultus puerorum qui vescuntur cibo regio:
& sicut videris, facies cum servis tuis.
Qui audito sermone hujuscemodi,
tentavit eos diebus decem.
Post dies autem decem,
apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pueris
qui vescebantur [c] cibo regio.
Porro Malassar tollebat cibaria, & vinum potus eorum:
dabatque eis legumina.
Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam,
in omni libro & sapientia:
Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum.
Completis itaque diebus, post quos dixerat rex ut introducerentur:
introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor.
Quumque eis loquutus fuisset rex,
non sunt inventi de universis tales,
ut Daniel, Ananias, Misael, & Azarias:
Et steterunt in conspectu Regis:
& omne verbum sapientiæ & intellectus, quod sciscitatus est ab eis Rex,
invenit in eis decuplum, super cunctos

a Vaticanus mſ. addit heic verbum, *cepit*: quod in Hebræo tamen, aut Græco, denique Latinis libris non est.

b Heic vero quod plus habet idem mſ. pronomen *suorum*, & in Hebræo archetypo resonat סריסיו, & commode suppleri in Latino potest.

c Duo hæc verba, *cibo regio*, Vatican. mſ. tacet, quæ tamen originales Textus agnoscunt.

ctos ariolos & magos,
qui erant in universo regno ejus.
Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri regis.

Visio Danielis secunda. IN anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium.
& conterritus est spiritus ejus,
& somnium ejus fugit ab eo.
Præcepit autem rex, ut convocarentur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi,
ut indicarent regi somnia sua:
qui quum venissent, steterunt coram rege.
Et dixit ad eos rex: Vidi somnium:
& mente confusus ignoro quid viderim.
Responderuntque Chaldæi regi Syriace:
Rex in æternum vive:
Dic somnium servis tuis,
& interpretationem ejus indicabimus.
Et respondens rex, ait Chaldæis:
Sermo recessit a me:
Nisi indicaveritis mihi somnium, & conjecturam ejus,
peribitis vos, & domus vestræ publicabuntur.
Si autem somnium, & conjecturam ejus narraveritis,
præmia, & dona, & honorem multum accipietis a me:
somnium igitur, & interpretationem ejus indicate mihi.
Responderunt secundo, atque dixerunt:
Rex somnium dicat servis suis,
& interpretationem illius indicabimus.
Respondit rex, & ait:
Certe novi quia tempus redimitis,
scientes quod recesserit a me sermo.
Si ergo somnium non indicaveritis mihi, una est de vobis sententia,
quod interpretationem quoque fallacem & deceptione plenam composueritis,
ut loquamini mihi donec tempus pertranseat.
Somnium itaque dicite mihi,
ut sciam, quod interpretationem quoque ejus veram loquamini.
Respondentes ergo Chaldæi coram rege, dixerunt:
Non est homo super terram, qui sermonem tuum, rex, possit implere:
Sed neque regum quisquam magnus & potens verbum hujuscemodi sciscitatur
ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo.
Sermo enim, quem tu, rex, quæris, gravis est:
nec reperietur quisquam, qui indicet illum in conspectu regis:

A exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio.
Quo audito, rex in furore & in ira magna præcepit,
ut perirent omnes sapientes Babylonis.
Et egressa sententia, sapientes interficiebantur:
quærebaturque Daniel & socii ejus, ut perirent.
Tunc Daniel requisivit de lege atque sententia,
B ab Arioch principe militiæ regis,
qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis.
Et interrogavit eum, qui a rege potestatem acceperat,
quam ob caussam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa.
Quum ergo rem indicasset Arioch Danieli,
Daniel ingressus rogavit regem,
ut tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi.
C Et ingressus est domum suam,
Ananiæque, Misaeli & Azariæ sociis suis indicavit negotium:
Ut quærerent misericordiam a facie Dei cæli super sacramento isto,
& non perirent Daniel & socii ejus cum cæteris sapientibus Babylonis.
Tunc Danieli per visionem nocte mysterium revelatum est:
& Daniel benedixit Deo cæli,
& loquutus ait:
D Sit nomen Dei benedictum a sæculo & usque in sæculum:
quia sapientia & fortitudo ejus sunt.
Et ipse mutat tempora, & ætates:
transfert regna, atque constituit:
dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam:
Ipse revelat profunda, & abscondita,
& novit in tenebris constituta:
& lux cum eo est.
Tibi Deus patrum [a] meorum, confiteor,
E teque laudo:
quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi:
Et nunc ostendisti mihi quæ rogavimus te,
quia sermonem regis aperuisti nobis.
Post hæc Daniel ingressus ad Arioch,
quem constituerat rex ut perderet sapientes Babylonis,
sic ei loquutus est:
Sapientes Babylonis ne perdas:
introduc me in conspectu regis,
& solutionem regi narrabo.
F Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem, & dixit ei:
Inveni hominem de filiis transmigratio-

[a] Vaticanus mſ. ut & Memmianus, Martianæo teste, & Vulgata *nostrorum* pro *meorum* legunt.

tionis Juda, qui solutionem regi an- A
nuntiet.
Respondit rex, & dixit Danieli,
cujus nomen erat Baltassar:
Putasne vere potes indicare mihi somnium, quod vidi,
& interpretationem ejus?
Et respondens Daniel coram rege, ait:
Mysterium, quod rex interrogat,
sapientes, magi, & arioli, & aruspices non queunt indicare regi.
Sed est Deus in cælo revelans mysteria, B
qui indicavit tibi, rex Nabuchodonosor,
quæ ventura sunt in novissimis temporibus.
Somnium tuum & visiones capitis tui in cubili tuo,
hujuscemodi sunt:
Tu, rex, cogitare cepisti in stratu tuo,
quid esset futurum post hæc:
Et qui revelat mysteria,
ostendit tibi quæ ventura sunt.
Mihi quoque non in sapientia, quæ est in C
me plus quam cunctis viventibus,
sacramentum hoc revelatum est:
Sed ut interpretatio regi manifesta fieret,
& cogitationes mentis tuæ scires.
Tu, rex, videbas, & ecce quasi statua una grandis:
statua illa magna, & statura sublimis stabat contra te,
& intuitus ejus erat terribilis.
Hujus statuæ caput ex auro optimo erat,
pectus autem & brachia de argento, D
porro venter & femora ex ære.
Tibiæ autem ferreæ,
pedum quædam pars erat ferrea,
quædam fictilis.
Videbas ita, donec abscisus est lapis de monte sine manibus:
& percussit statuam in pedibus ejus ferreis & fictilibus,
& comminuit eos.
Tunc contrita sunt pariter ferrum,
testa, æs, argentum, & aurum:
Et redacta quasi in favillam æstivæ areæ, E
quæ rapta sunt vento:
nullusque locus inventus est eis:
Lapis autem, qui percusserat statuam,
factus est mons magnus,
& implevit universam terram.
Hoc est somnium:
Interpretationem quoque ejus dicemus coram te, rex.
Tu rex regum es:
& Deus cæli, regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit F
tibi:
Et omnia in quibus habitant filii hominum:
& bestias agri, volucres quoque cæli dedit in manu tua,
& sub ditione tua universa constituit,
tu es ergo caput aureum.
Et post te consurget regnum aliud minus te:
& regnum tertium aliud æreum,
quod imperabit universæ terræ.
Et regnum quartum erit velut ferrum:
quomodo ferrum comminuit & domat omnia,
sic comminuet omnia hæc, & conteret.
Porro quia vidisti pedum, & digitorum partem testæ figuli,
& partem ferream:
Regnum divisum erit,
quod tamen de plantario ferri orietur,
secundum quod vidisti, ferrum mistum testæ ex luto.
Et digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles:
ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum.
Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto,
commiscebuntur quidem humano semine:
Sed non adhærebunt sibi,
sicut ferrum misceri non potest testæ.
In diebus autem regnorum illorum,
suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur,
& regnum ejus populo alteri non tradetur.
Comminuet, & consumet universa regna hæc:
& ipsum stabit in æternum.
Secundum quod vidisti, quod de monte abscisus est lapis, sine manibus,
& comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum.
Deus magnus ostendit regi, quæ futura sunt postea,
& verum est somnium,
& fidelis interpretatio ejus.
Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Danielem adoravit:
& hostias & incensum præcepit ut sacrificarent ei.
Loquens ergo rex, ait Danieli:
Vere Deus vester Deus deorum est,
& Dominus regum, & revelans mysteria:
quoniam potuisti aperire sacramentum hoc.
Tunc rex Danielem in sublime extulit,
munera multa & magna dedit ei:
Et constituit eum principem super omnes provincias Babylonis.

& præ-

& præfectum magiſtratuum ſuper cunctos ſapientes Babylonis. A

Daniel autem poſtulavit a rege,
& conſtituit ſuper opera provinciæ Babylonis, Sidrach, Miſach, & Abdenago:
ipſe autem Daniel erat in foribus regis.

Viſio Danielis tertia.

NAbuchodonoſor rex fecit ſtatuam auream,
altitudine cubitorum ſexaginta,
latitudine cubitorum ſex,
& ſtatuit eam in campo Dura provinciæ Babylonis, B
Itaque Nabuchodonoſor rex
miſit ad congregandos ſatrapas, magiſtratus, & judices, duces, & tyrannos, & præfectos,
omneſque principes regionum;
Ut convenirent ad dedicationem ſtatuæ, quam erexerat Nabuchodonoſor rex.
Tunc congregati ſunt ſatrapæ, magiſtratus, & judices, & duces, & tyranni,
& optimates qui erant in poteſtatibus conſtituti,
& univerſi principes regionum; C
Ut convenirent ad dedicationem ſtatuæ, quam erexerat Nabuchodonoſor rex.
Stabant autem in conſpectu ſtatuæ,
quam poſuerat Nabuchodonoſor rex:
Et præco clamabat valenter:
Vobis dicitur populis, tribubus, & linguis:
In hora, qua audieritis ſonitum tubæ,
& fiſtulæ, & citharæ,
ſambucæ, & pſalterii, & ſymphoniæ, D
& univerſi generis muſicorum,
Cadentes adorate ſtatuam auream,
quam conſtituit Nabuchodonoſor rex.
Si quis autem non proſtratus adoraverit,
eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis.
Poſt hæc igitur ſtatim, ut audierunt omnes populi ſonitum tubæ,
fiſtulæ, & citharæ,
ſambucæ & pſalterii, & ſymphoniæ,
& omnis generis muſicorum:
Cadentes omnes populi, & tribus & linguæ adoraverunt ſtatuam auream, E
quam conſtituerat Nabuchodonoſor rex.
Statimque in ipſo tempore accedentes viri Chaldæi accuſaverunt Judæos:
dixeruntque Nabuchodonoſor regi: Rex in æternum vive:
Tu rex poſuiſti decretum,
ut omnis homo, qui audierit ſonitum tubæ,
fiſtulæ, & citharæ,
ſambucæ, & pſalterii, & ſymphoniæ, F
& univerſi generis muſicorum,
proſternat ſe, & adoret ſtatuam auream,
Si quis autem non procidens adoraverit,
mittatur in fornacem ignis ardentis.
Sunt ergo viri Judæi, quos conſtituiſti ſuper opera regionis Babylonis,
Sidrach, Miſach, & Abdenago:
Viri iſti contemſerunt, rex, decretum tuum: deos tuos non colunt,
& ſtatuam auream, quam erexiſti, non adorant.
Tunc Nabuchodonoſor in furore & in ira præcepit,
ut adducerentur Sidrac, Miſach & Abdenago:
qui confeſtim adducti ſunt in conſpectu regis.
Pronuntianſque Nabuchodonoſor rex, ait eis:
Verene, Sidrach, Miſach, & Abdenago, deos meos non colitis,
& ſtatuam auream, quam conſtitui, non adoratis?
Nunc ergo ſi eſtis parati, quaquumque hora audieritis ſonitum tubæ,
fiſtulæ, citharæ, ſambucæ, & pſalterii, & ſymphoniæ,
omniſque generis muſicorum,
proſternite vos, & adorate ſtatuam quam feci:
Quod ſi non adoraveritis,
eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis:
& quis eſt Deus, qui eripiat vos de manu mea?
Reſpondentes Sidrach, Miſach, & Abdenago, dixerunt [a] regi Nabuchodonoſor:
Non oportet nos de hac re reſpondere tibi.
Ecce enim Deus noſter, quem colimus,
poteſt eripere nos de camino ignis ardentis,
& de manibus tuis, o rex, liberare.
Quod ſi noluerit, notum ſit tibi, rex, quia deos tuos non colimus,
& ſtatuam auream, quam erexiſti, non adoramus.
Tunc Nabuchodonoſor repletus eſt furore:
& aſpectus faciei illius immutatus eſt ſuper Sidrach, Miſach, & Abdenago,
& præcepit, ut ſuccenderetur fornax ſeptuplum quam ſuccendi conſueverat.
Et viris fortiſſimis de exercitu ſuo juſſit,
ut ligatis pedibus Sidrach, Miſach, & Abdenago,
mitterent eos in fornacem ignis ardentis.
Et confeſtim viri illi vincti, cum braccis ſuis, & tiaris, & calceamentis, & veſtibus,
miſſi ſunt in medium fornacis ignis ardentis.
Nam juſſio regis urgebat:
fornax autem ſuccenſa erat nimis.

[a] Videſis quo ſenſu notet S. ipſe Pater in Commentariis ad hunc locum: *In Hebræo non habere regem ſicut in LXX, ne adulari viderentur impio, &c.* Satis enim luculenter legimus in hodierno exemplari, למלכא נבוכדנצר.

Porro viros illos, qui miserant Sidrach, A
Misach, & Abdenago,
interfecit flamma ignis,
Viri autem hi tres, id est, Sidrach, Misach, & Abdenago,
ceciderunt in medio camino ignis ardentis, colligati.
[a] *Quæ sequuntur, in Hebræis voluminibus non reperi.*
Et ambulabant in medio flammæ
laudantes Deum, & benedicentes Domino.
Stans autem Azarias oravit sic,
aperiensque os suum in medio ignis, ait:
Benedictus es, domine Deus patrum nostrorum,
b & [b] laudabile & gloriosum nomen tuum in sæcula:
Quia justus es in omnibus quę fecisti in nobis,
& universa opera tua vera,
& viæ tuæ rectæ, & omnia judicia tua vera.
Judicia enim vera fecisti,
juxta omnia quæ induxisti super nos,
& super civitatem sanctam patrum nostrorum Jerusalem:
Quia in veritate, & in judicio,
induxisti omnia hæc propter peccata nostra.
Peccavimus enim, & inique egimus recedentes a te:
& deliquimus in omnibus:
Et præcepta tua non audivimus, nec observavimus,
nec fecimus sicut præceperas nobis, ut bene nobis esset.
Omnia ergo, quæ induxisti super nos,
& universa, quæ fecisti nobis, vero judicio fecisti:
Et tradidisti nos in manibus inimicorum iniquorum,
& pessimorum, prævaricatorumque,
& regi injusto & pessimo ultra omnem terram.
Et nunc non possumus aperire os:
confusio & opprobrium facti sumus servis tuis, & his qui colunt te.
Ne, quæsumus, tradas nos in perpetuum,
propter nomen tuum,
& ne dissipes testamentum tuum:
Neque auferas misericordiam tuam a nobis,
propter Abraam dilectum tuum,
& Isaac servum tuum,
& Israel sanctum tuum:
Quibus loquutus es pollicens,
quod multiplicares semen eorum sicut stellas cæli,
& sicut arenam quæ est in littore maris:
Quia, Domine, imminuti sumus plus quam omnes gentes,
sumusque humiles in universa terra hodie propter peccata nostra.
Et non est in tempore hoc princeps,
& Propheta, & dux,
neque holocaustum, neque sacrificium,
neque oblatio, neque incensum,
Neque locus primitiarum coram te,
ut possimus invenire misericordiam:
Sed in anima contrita,
& spiritu humilitatis suscipiamur.
Sicut in holocausto arietum, & taurorum,
B & sicut in millibus agnorum pinguium:
Sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi:
quoniam non est confusio confidentibus in te,
Et nunc sequimur in toto corde,
& timemus te, & quærimus faciem tuam.
Ne confundas nos:
sed fac nobiscum juxta mansuetudinem tuam,
& secundum multitudinem misericordiæ tuæ.
C Et erue nos in mirabilibus tuis,
& da gloriam nomini tuo, Domine:
Et confundantur omnes, qui ostendunt servis tuis mala,
confundantur in omni potentia,
& robur eorum conteratur:
Et sciant, quia tu es Dominus Deus solus,
& gloriosus super orbem terrarum.
Et non cessabant qui miserant eos, ministri regis succendere fornacem,
naphtha, & stuppa, & pice, & malleolis;
D Et effundebatur flamma super fornacem
cubitis quadraginta & novem:
Et erupit,
& incendit quos reperit juxta fornacem;
de Chaldæis.
Angelus autem Domini descendit cum Azaria,
& sociis ejus, in fornacem:
Et excussit flammam ignis de fornace,
& fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem;
E Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit,
nec quidquam molestiæ intulit.
Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant,
& glorificabant, & benedicebant Deo in fornace, dicentes:
Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum:
& laudabilis, & superexaltatus in sæcula.
Et benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum:
& laudabile, & superexaltatum in omnibus sæculis.
Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ:
& su-

[a] Sunt vero, *Ex Editione Theodotionis addita*, ut ipse ait S. Pater; hacque de caussa obelo prænotantur.

[b] Nostri mss. & plerique omnes Martianæo inspecti, *& laudabilis*, quod præcedenti versiculo adjungunt.

& ſuperlaudabilis, & [a] ſuperexaltatus in ſæcula.
Benedictus es in throno regni tui:
& ſuperlaudabilis, & ſuperexaltatus in ſæcula.
Benedictus es, qui intueris abyſſos,
& ſedes ſuper cherubim.
& laudabilis, & ſuperexaltatus in ſæcula.
Benedictus es in firmamento cæli:
& laudabilis & glorioſus in ſæcula.
Benedicite omnia opera Domini Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite Angeli Domini Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite cæli Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite aquæ omnes, quæ ſuper cælos ſunt, Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite omnes virtutes Domini Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite ſol & luna Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite ſtellæ cæli Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite omnis imber & ros Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite omnes ſpiritus Dei Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite ignis & æſtus Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite frigus & æſtus Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite rores & pruina Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite gelu & frigus Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite glacies & nives Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite noctes & dies Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite lux & tenebræ Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite fulgura & nubes Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicat terra Dominum:
laudet & ſuperexaltet eum in ſæcula.
Benedicite montes & colles Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite univerſa germinantia in terra Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite fontes Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite maria & flumina Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite cete, & omnia quæ moventur in aquis, Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.

Benedicite omnes volucres cæli Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula:
Benedicite omnes beſtiæ & pecora Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula,
Benedicite filii hominum Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicat Iſrael Dominum:
laudet & ſuperexaltet eum in ſæcula.
Benedicite ſacerdotes Domini Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite ſervi Domini Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite ſpiritus & animæ juſtorum Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite ſancti & humiles corde Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Benedicite Anania, Azaria, Miſael Domino:
laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.
Quia eruit nos de inferno,
& ſalvos fecit de manu mortis,
& liberavit nos de medio ardentis flammę,
& de medio ignis eruit nos.
Confitemini Domino quoniam bonus;
quoniam in ſæculum miſericordia ejus.
Benedicite omnes religioſi Domino Deo deorum:
laudate & confitemini ei,
quia in omnia ſæcula miſericordia ejus.

Hucuſque non habentur in Hebræo, & quæ poſuimus, de Theodotionis editione tranſlata ſunt.

Tunc Nabuchodonoſor rex obſtupuit, & ſurrexit propere,
& ait optimatibus ſuis:
Nonne tres viros miſimus in medium ignis compeditos?
Qui reſpondentes dixerunt regi:
Vere, rex.
Reſpondit, & ait.
Ecce ego video viros quattuor ſolutos,
& ambulantes in medio ignis,
& nihil corruptionis in eis eſt,
& ſpecies quarti ſimilis filio Dei.
Tunc acceſſit Nabuchodonoſor, ad oſtium fornacis ignis ardentis, & ait:
Sidrach, Miſach, & Abdenago, ſervi Dei excelſi,
egredimini, & venite:
Statimque egreſſi ſunt Sidrach, Miſach, & Abdenago de medio ignis.
Et congregati ſatrapæ, magiſtratus, & judices, & potentes regis,
contemplabantur viros illos,
Quoniam nihil poteſtatis habuiſſet ignis in corporibus eorum,

[a] Heic quoque cum pleriſque aliis apud Martian. mſs. noſtri legunt, *ſupergloriosus*, pro *ſuperexaltatus*.

& capillus capitis eorum non esset adustus,
& saraballa eorum non fuisset immutata,
& odor ignis non transisset per eos.
Et erumpens Nabuchodonosor, ait;
Benedictus Deus eorum,
Sidrach videlicet, Misach & Abdenago,
qui misit angelum suum:
Et eruit servos suos,
qui crediderunt in eum:
Et verbum regis immutaverunt,
& tradiderunt corpora sua ne servirent,
& ne adorarent omnem Deum, excepto Deo suo:
A me ergo positum est hoc decretum,
ut omnis populus, tribus, & lingua,
quæquumque loquuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat,
& domus ejus vastetur:
Neque enim est Deus alius,
qui possit ita salvare.
Tunc rex promovit Sidrac, Misach, & Abdenago,
in provincia Babylonis.
NABUCHODONOSOR rex,
omnibus populis, gentibus, & linguis,
qui habitant in universa terra,
pax vobis multiplicetur.
Signa & mirabilia fecit apud me Deus excelsus.
Placuit ergo mihi prædicare signa ejus,
quia magna sunt;
& mirabilia ejus, quia fortia:
Et regnum ejus regnum sempiternum,
& potestas ejus in generationem & generationem.

Visio Danielis quarta.

EGo Nabuchodonosor quietus eram in domo mea,
& florens in palatio meo:
Somnium vidi, quod perterruit me:
& cogitationes meæ in stratu meo,
& visiones capitis mei conturbaverunt me.
Et per me propositum est decretum,
ut introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis,
& ut solutionem somnii indicarent mihi.
Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruspices,
& somnium narravi in conspectu eorum:
& solutionem ejus non indicaverunt mihi:
a Donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel,
cui nomen Baltassar secundum nomen Dei mei,
qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso:
& somnium coram ipso loquutus sum.

A Baltassar princeps ariolorum,
quem ego scio quod spiritum sanctorum deorum habeas in te,
& omne sacramentum non est impossibile tibi:
Visiones somniorum meorum, quas vidi,
& solutionem eorum narra.
Visio capitis mei in cubili meo:
Videbam, & ecce arbor in medio terræ,
& altitudo ejus nimia.
Magna arbor, & fortis:
B & proceritas ejus contingens cælum:
aspectus illius erat usque ad terminos universæ terræ.
Folia ejus pulcherrima, & fructus ejus nimius:
& esca universorum in ea.
Subter eam habitabant animalia & bestiæ,
& in ramis ejus conversabantur volucres cæli:
& ex ea vescebatur omnis caro.
Videbam in visione capitis mei super stratum meum,
C & ecce vigil & sanctus de cælo descendit.
Clamavit fortiter, & sic ait:
Succidite arborem, & præcidite ramos ejus:
Excutite folia ejus,
& dispergite fructum ejus:
Fugiant bestiæ quæ subter eam sunt,
& volucres de ramis ejus.
Verumtamen germen radicum ejus in terra finite,
& alligetur vinculo ferreo & æreo, in
D herbis quæ foris sunt,
& rore cæli tingatur,
& cum feris pars ejus in herba terræ.
Cor ejus ab humano commutetur.
& cor feræ detur ei:
& septem tempora mutentur super eum.
In sententia vigilum decretum est,
& sermo sanctorum, & petitio:
Donec cognoscant viventes,
quoniam dominatur Excelsus in regno hominum;
E Et cuiquumque voluerit, dabit illud,
& humillimum hominem constituet super eum.
Hoc somnium vidi
ego rex Nabuchodonosor:
Tu ergo, Baltassar, interpretationem narra festinus:
quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi:
Tu autem potes,
quia spiritus deorum sanctorum in te est.
F Tunc Daniel, cujus nomen Baltassar,
cepit intra semetipsum tacitus cogitare qua-

a Textus Hebræus habet אחרין, quæ Chaldaica vox proprie significat *alium*. Quamobrem visus est doctis viris S. Pater Græcum exemplar, heic præ oculis habuisse, atque ipsum quidem mendosum, utpote quo pro ἕτερον legeret ἑταῖρον, quæ vox *collegam* sonat. Videsis tamen quæ ad hunc locum in Commentariis adnotamus.

quasi hora una:
& cogitationes ejus conturbabant eum.
Respondens autem rex ait:
Baltassar, somnium & interpretatio ejus non conturbent te.
Respondit Baltassar, & dixit:
Domine mi, somnium his qui te oderunt, & interpretatio ejus hostibus tuis sit.
Arborem quam vidisti sublimem atque robustam,
cujus altitudo pertingit ad cælum, & aspectus illius in omnem terram:
Et rami ejus pulcherrimi,
& fructus ejus nimius;
Et esca omnium in ea,
& subter eam habitantes bestiæ agri,
& in ramis ejus commorantes aves cæli:
Tu es rex, qui magnificatus es, & invaluisti:
& magnitudo tua crevit, & pervenit usque ad cælum,
& potestas tua in terminos universæ terræ.
Quod autem vidit rex vigilem & sanctum descendere de cælo, & dicere:
Succidite arborem, & dissipate illam;
Attamen germen radicum ejus in terra dimittite,
& vinciatur ferro & ære in herbis foris,
& rore cæli conspergatur,
& cum feris sit pabulum ejus,
donec septem tempora mutentur super eum:
Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi, quæ pervenit super dominum meum regem:
Ejicient te ab hominibus,
& cum bestiis feris erit habitatio tua,
& fœnum ut bos comedes,
& rore cæli infunderis:
Septem quoque tempora mutabuntur super te,
donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum,
& cuiquumque voluerit, det illud.
Quod autem præcepit, ut relinqueretur germen radicum ejus,
id est, arboris:
Regnum tuum tibi manebit,
postquam cognoveris potestatem esse cælestem.
Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi,
& peccata tua eleemosynis redime,
& iniquitates tuas misericordiis pauperum:
forsi an ignoscet delictis tuis.
Omnia venerunt super Nabuchodonosor regem.
Post finem mensium duodecim,
in aula Babylonis deambulabat.
Respondítque rex, & ait:
Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni,
in robore fortitudinis meæ, & in gloria

A decoris mei?
Quum adhuc sermo esset in ore regis,
vox de cælo ruit:
Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex:
Regnum transiit a te:
Et ab hominibus te ejicient,
& cum bestiis feris erit habitatio tua:
Fœnum quasi bos comedes,
& septem tempora mutabuntur super te:
Donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum,
B & cuiquumque voluerit, det illud.
Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor,
& ex hominibus ejectus est;
Et fœnum ut bos comedit,
& rore cæli corpus ejus infectum est:
Donec capilli ejus in similitudinem aquilarum crescerent,
& ungues ejus quasi avium.
Igitur post finem dierum,
ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum levavi,
C & sensus meus redditus est mihi:
Et altissimo benedixi,
& viventem in sempiternum laudavi, & glorificavi:
Quia potestas ejus potestas sempiterna,
& regnum ejus in generationem & generationem.
Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt:
juxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus cæli, quam in habitatoribus terræ:
D
Et non est qui resistat manui ejus,
& dicat ei: Quare fecisti?
In ipso tempore sensus meus reversus est ad me,
& ad honorem regni mei decoremque perveni,
& figura mea reversa est ad me:
Et optimates mei, & magistratus mei requisierunt me,
& in regno meo restitutus sum:
E & magnificentia amplior addita est mihi.
Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo,
& magnifico,
& glorifico regem cæli:
Quia omnia opera ejus vera,
& viæ ejus judicia;
& gradientes in superbia potest humiliare.
BAltassar rex fecit grande convivium optimatibus suis mille: *Visio Danielis quinta.*
& unusquisque secundum suam bibebat ætatem
F Præcepit ergo jam temulentus, ut afferrentur vasa aurea & argentea,
quæ asportaverat Nabuchodonosor pater ejus de templo, quod fuit in Jerusalem,
Ut biberent in eis rex & optimates ejus,

uxo-

uxoresque ejus, & concubinæ.
Tunc allata sunt vasa aurea,
quæ asportaverat de templo, quod fuerat in Jerusalem:
Et biberunt in eis rex & optimates ejus, uxores & concubinæ ejus.
Bibebant vinum, & laudabant deos suos aureos,
& argenteos, & æreos, ferreos, ligneosque & lapideos.
In eadem hora apparuerunt digiti,
quasi manu hominis scribentis contra candelabrum
in superficie parietis aulæ regiæ:
& rex aspiciebat articulos manus scribentis.
Tunc regis facies commutata est,
& cogitationes ejus perturbabant eum;
Et compages renum ejus solvebantur,
& genua ejus ad se invicem collidebantur.
Exclamavit itaque rex fortiter,
ut introducerent magos, Chaldæos, & aruspices.
Et proloquens rex ait sapientibus Babylonis:
Quicumque legerit scripturam hanc,
& interpretationem ejus manifestam mihi fecerit,
Purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo,
& tertius in regno meo erit.
Tunc ingressi omnes sapientes regis, non potuerunt scripturam legere,
nec interpretationem indicare regi.
Unde rex Baltassar satis conturbatus est,
& vultus illius immutatus est:
sed & optimates ejus turbabantur.
Regina autem, pro re quæ acciderat regi, & optimatibus ejus,
domum convivii ingressa est:
Et proloquens ait: Rex in æternum vive:
non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur.
Est vir in regno tuo, qui spiritum deorum sanctorum habet in se:
& in diebus patris tui scientia & sapientia inventæ sunt in eo:
Nam & rex Nabuchodonosor pater tuus,
principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruspicum constituit eum,
pater, inquam, tuus, o rex:
Quia spiritus amplior, & prudentia, intelligentiaque,
interpretatio somniorum, & ostensio secretorum, ac solutio ligatorum, inventæ sunt in eo,
hoc est in Daniele: cui rex posuit nomen Baltassar.
Nunc itaque Daniel vocetur,
& interpretationem narrabit.
Igitur introductus est Daniel coram rege.
Ad quem præfatus rex ait:

A Tu es Daniel de filiis captivitatis Judæ,
quem adduxit rex pater meus de Judæa?
Audivi de te, quoniam spiritum deorum habeas:
& scientia intelligentiaque ac sapientia amplior inventa est in te.
Et nunc introgressi sunt in conspectu meo sapientes magi, ut scripturam hanc legerent,
& interpretationem ejus indicarent mihi:
& nequiverunt sensum sermonis hujus
B edicere.
Porro ego audivi de te, quod possis obscura interpretari,
& ligata dissolvere:
Si ergo vales scripturam legere,
& interpretationem ejus indicare mihi,
Purpura vestieris, & torquem auream circa collum tuum habebis,
& tertius in regno meo princeps eris.
Ad quæ respondens Daniel, ait coram rege:
Munera tua sint tibi, & dona domus
C tuæ alteri da:
Scripturam autem legam tibi, rex,
& interpretationem ejus ostendam tibi.
O rex, Deus altissimus, regnum & magnificentiam, & gloriam & honorem
dedit Nabuchodonosor patri tuo.
Et propter magnificentiam quam dederat ei,
universi populi, tribus, & linguæ,
tremebant & metuebant eum:
Quos volebat, interficiebat:
& quos volebat, percutiebat:
D Quos volebat, exaltabat:
& quos volebat, humiliabat.
Quando autem elevatum est cor ejus,
& spiritus illius obfirmatus est ad superbiam,
Depositus est de solio regni sui,
& gloria ejus ablata est:
Et a filiis hominum ejectus est,
sed & cor ejus cum bestiis positum est,
& cum onagris erat habitatio ejus:
Fœnum quoque ut bos comedebat,
E & rore cæli corpus ejus infectum est;
Donec cognosceret quod potestatem habeat Altissimus in regno hominum:
& quemcumque voluerit, suscitabit super illud.
Tu quoque, filius ejus Baltassar, non humiliasti cor tuum,
cum scires hæc omnia:
Sed adversum Dominatorem cæli elevatus es,
& vasa domus ejus allata sunt coram te:
Et tu, & optimates tui,
& uxores tuæ, & concubinæ tuæ, vinum
F bibistis in eis?
Deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, ferreos, ligneosque & lapideos,
qui non vident, neque audiunt, neque sentiunt, laudasti:

Porro

Porro Deum, qui habet flatum tuum in manu sua, & omnes vias tuas,
non glorificasti.
Idcirco ab eo missus est articulus manus,
a quæ scripsit hoc, quod exaratum est.
Hæc est autem scriptura, quæ digesta est:
MANE, THECEL, PHARES.
Et hæc est interpretatio sermonis.
MANE: numeravit Deus regnum tuum,
& complevit illud.
THECEL: appensus es in statera,
& inventus es minus habens.
PHARES: divisum est regnum tuum,
& datum est Medis & Persis.
Tunc, jubente rege, indutus est Daniel purpura,
& circumdata est torques aurea collo ejus:
& prædicatum est de eo quod haberet potestatem tertius in regno b suo.
Eadem nocte interfectus est Baltassar rex Chaldæus.
Et Darius Medus successit in regnum annos natus sexagintaduos.

Visio Danielis sexta. PLacuit Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti,
ut essent in toto regno suo.
Et super eos principes tres,
ex quibus Daniel unus erat:
Ut satrapæ illis redderent rationem,
& rex non sustineret molestiam.
Igitur Daniel superabat omnes principes & satrapas: quia spiritus Dei amplior erat in eo.
Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum:
unde principes & satrapæ quærebant occasionem ut invenirent Danieli ex latere regis.
Nullamque caussam & suspicionem reperire potuerunt, eo quod fidelis esset,
& omnis culpa & suspicio non inveniretur in eo.
Dixerunt ergo viri illi:
Non inveniemus Danieli huic aliquam occasionem,
nisi forte in lege Dei sui.
Tunc principes & satrapæ surripuerunt regi,
& sic loquuti sunt ei:
Dari rex, in æternum vive:
consilium inierunt cuncti principes regni, magistratus, & satrapæ, senatores, & judices,
ut decretum imperatorium exeat, & edictum:
Ut omnis qui petierit aliquam petitionem a quoquumque Deo & homine, usque ad dies triginta,
nisi a te rex,
mittatur in lacum leonum.

A Nunc itaque rex confirma sententiam, & scribe decretum:
ut non immutetur quod statutum est a Medis & Persis,
nec prævaricari cuiquam liceat.
Porro rex Darius proposuit edictum,
& statuit.
Quod quum Daniel comperisset, id est, constitutam legem,
ingressus est domum suam:
Et fenestris apertis in cœnaculo suo contra
B Jerusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat,
Confitebaturque coram Deo suo,
sicut & ante facere consueverat.
Viri igitur illi curiosius inquirentes,
invenerunt Danielem orantem & obsecrantem Deum suum.
Et accedentes loquuti sunt regi super edicto:
Rex, numquid non constituisti,
ut omnis homo, qui rogaret quemquam de diis & hominibus, usque ad dies triginta,
C nisi te, rex,
mitteretur in lacum leonum?
Ad quos respondens rex, ait:
Verus sermo, juxta decretum Medorum atque Persarum,
quod prævaricari non licet.
Tunc respondentes dixerunt coram rege:
Daniel de filiis captivitatis Judæ,
non curavit de lege tua & de edicto quod constituisti,
sed tribus temporibus per diem orat obsecratione sua.
D Quod verbum quum audisset rex,
satis contristatus est:
Et pro Daniele posuit cor ut liberaret eum,
& usque ad occasum solis laborabat ut erueret illum.
Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei:
Scito, rex, quia lex Medorum atque Persarum est,
ut omne decretum, quod constituerit rex, non liceat immutari.
E Tunc rex præcepit:
& adduxerunt Danielem,
& miserunt eum in lacum leonum.
Dixitque rex Danieli:
Deus tuus, quem colis semper, ipse liberabit te.
Allatusque est lapis unus,
& positus est super os laci:
Quem obsignavit rex annulo suo, & annulo optimatum suorum,
nequid fieret contra Danielem.
F Et abiit rex in domum suam, & dormivit incœnatus,
cibique non sunt illati coram eo,
insuper

a Nostri, aliique penes Martian. mss. masculino habent genere, *qui scripsit &c.*

b Pronomen *suo* Vaticanus ms. tacet; estque etiam in Hebræo dumtaxat בְּמַלְכוּתָא.

inſuper & ſomnus receſſit ab eo.
Tunc rex primo diluculo conſurgens,
feſtinus ad lacum leonum perrexit:
Appropinquanſque lacui, Danielem voce lacrymabili inclamavit,
& affatus eſt eum:
Daniel, ſerve Dei viventis.
Deus tuus, cui tu ſervis ſemper, putaſne valuit te liberare a leonibus?
Et Daniel regi reſpondens ait:
Rex in æternum vive:
Deus meus miſit angelum ſuum,
& concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi:
Quia coram eo juſtitia inventa eſt in me:
ſed & coram te, rex delictum non feci.
Tunc rex vehementer gaviſus eſt ſuper eo.
& Danielem præcepit educi de lacu:
Eductuſque eſt Daniel de lacu,
& nulla læſio inventa eſt in eo,
quia credidit Deo ſuo.
Jubente autem rege, adducti ſunt viri illi,
qui accuſaverant Danielem:
Et in lacum leonum miſſi ſunt,
ipſi, & filii, & uxores eorum:
Et non pervenerunt uſque ad pavimentum laci,
donec arriperent eos leones, & omnia oſſa eorum comminuerunt.
Tunc Darius rex ſcripſit univerſis populis, tribubus, & linguis,
habitantibus in univerſa terra:
PAX vobis multiplicetur.
A me conſtitutum eſt decretum,
ut in univerſo imperio & regno meo,
tremiſcant & paveant Deum Danielis.
Ipſe eſt enim Deus vivens, & æternus in ſæcula
& regnum ejus non diſſipabitur,
& poteſtas ejus uſque in æternum.
Ipſe liberator, atque ſalvator,
faciens ſigna, & mirabilia in cælo & in terra:
qui liberavit Danielem de lacu leonum.
Porro Daniel perſeveravit uſque ad regnum Darii,
regnumque Cyri Perſæ.

Viſio Danielis ſeptima.

ANno primo Baltaſſar regis Babylonis, Daniel ſomnium vidit:
viſio autem capitis ejus in cubili ſuo:
& ſomnium ſcribens, brevi ſermone comprehendit:
ſummatimque perſtringens, ait:
Videbam in viſione mea nocte,
& ecce quattuor venti cæli pugnabant in mari magno.
Et quattuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari
diverſæ inter ſe.
Prima quaſi leæna,
& alas habebat aquilæ:
Aſpiciebam donec evulſæ ſunt alæ ejus,
A & ſublata eſt de terra;
Et ſuper pedes quaſi homo ſtetit,
& cor ejus datum eſt ei.
Et ecce beſtia alia ſimilis urſo in parte ſtetit:
& tres ordines erant in ore ejus,
& in dentibus ejus,
Et ſic dicebant ei:
Surge, comede carnes plurimas.
Poſt hoc aſpiciebam,
& ecce alia quaſi pardus;
Et alas habebat avis quattuor ſuper ſe,
B & quattuor capita erant in beſtia,
& poteſtas data eſt ei.
Poſt hoc aſpiciebam in viſione noctis,
& ecce beſtia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis,
Dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens,
& reliqua pedibus ſuis conculcans:
Diſſimilis autem erat cæteris beſtiis, quas videram ante eam,
& habebat cornua decem.
C Conſiderabam cornua,
& ecce cornu aliud parvulum ortum eſt de medio eorum:
Et tria de cornibus primis evulſa ſunt a facie ejus:
& ecce oculi, quaſi oculi hominis erant in cornu iſto,
& os loquens ingentia.
Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt,
& antiquus dierum ſedit.
Veſtimentum ejus quaſi nix candidum,
D & capilli capitis ejus quaſi lana munda:
Thronus ejus flammæ ignis:
rotæ ejus ignis accenſus.
Fluvius igneus, rapiduſque
egrediebatur a facie ejus.
Millia millium miniſtrabant ei,
& decies millies centena millia aſſiſtebant ei.
Judicium ſedit,
& libri aperti ſunt.
Aſpiciebam propter vocem ſermonum grandium,
E quos cornu illud loquebatur:
Et vidi quoniam interfecta eſſet beſtia,
& periſſet corpus ejus, & traditum eſſet ad comburendum igni:
Aliarum quoque beſtiarum ablata eſſet poteſtas,
& tempora vitæ conſtituta eſſent eis uſque ad tempus & tempus.
Aſpiciebam ergo in viſione noctis,
& ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat,
F & uſque ad antiquum dierum pervenit:
& in conſpectu ejus obtulerunt eum.
Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum:
& omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient

Pote-

Potestas ejus, potestas æterna, quæ non A auferetur:
& regnum ejus, quod non corrumpetur.
Horruit spiritus meus,
ego Daniel territus sum in his,
& visiones capitis mei conturbaverunt me.
Accessi ad unum de assistentibus,
& veritatem quærebam ab eo de omnibus his.
Qui dixit mihi interpretationem sermonum,
& docuit me:
[a] Hæ bestiæ [a] magnæ quattuor,
quattuor regna consurgent de terra.
Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi:
& obtinebunt regnum usque in sæculum,
& sæculum sæculorum.
Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta,
quæ erat dissimilis valde ab omnibus,
& terribilis nimis,
dentes & ungues ejus ferrei:
Comedebat, & comminuebat,
& reliquias pedibus suis conculcabat:
C & de cornibus decem, quæ habebat in capite:
& de alio, quod ortum fuerat,
ante quod ceciderant tria cornua:
Et de cornu illo, quod habebat oculos,
& os loquens grandia, & majus erat cæteris.
Adspiciebam,
& ecce cornu illud faciebat bellum adversus sanctos,
& prævalebat eis,
Donec venit antiquus dierum, & judicium D dedit sanctis Excelsi,
& tempus advenit, & regnum obtinuerunt sancti.
Et sic ait: Bestia quarta, regnum quartum erit in terra,
quod majus erit omnibus regnis,
& devorabit universam terram, & conculcabit, & comminuet eam.
Porro cornua decem ipsius regni,
decem reges erunt:
Et alius consurget post eos,
E & ipse potentior erit prioribus,
& tres reges humiliabit.
Et sermones contra Excelsum loquetur,
& sanctos Altissimi conteret:
Et putabit quod possit mutare tempora,
& leges;
& tradentur in manu ejus usque ad tempus,
& tempora, & dimidium temporis.
Et judicium sedebit,
ut auferatur potentia, & conteratur,
& dispereat usque in finem.
Regnum autem, & potestas, & magnitudo F

regni, quæ est subter omne cælum,
detur populo sanctorum Altissimi:
Cujus regnum, regnum sempiternum est,
& omnes reges servient ei, & obedient.
HUCUSQUE FINIS VERBI.
Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar,
& facies mea mutata est in me:
verbum autem in corde meo conservavi.

Visio Danielis octava.

ANno tertio regni Baltassar regis,
visio apparuit mihi.
B Ego Daniel, post id quod videram in principio.
vidi in visione [b] mea,
quum essem in Susis castro, quod est in Elam civitate:
Vidi autem in visione
esse me super portam Ulai.
Et levavi oculos meos, & vidi:
& ecce aries unus stabat ante paludem,
habens cornua excelsa,
& unum excelsius altero atque succrescens.
Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem,
& contra aquilonem,
& contra meridiem,
Et omnes bestiæ non poterant resistere ei,
neque liberari de manu ejus:
Fecitque secundum voluntatem suam
& magnificatus est:
Et ego intelligebam:
ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terræ,
& non tangebat terram:
porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos.
Et venit usque ad arietem illum cornutum,
quem videram stantem ante portam,
& cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ
Quumque appropinquasset prope arietem efferatus est in eum,
& percussit arietem:
Et comminuit duo cornua ejus,
& non poterat aries resistere ei:
Quumque eum misisset in terrã, conculcavit,
& nemo quibat liberare arietem de manu ejus.
Hircus autem caprarum magnus factus est nimis:
quumque crevisset, fractum est cornu magnum,
& orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor ventos cæli.
De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum:
& factum est grande contra meridiem,
& contra orientem,
& con-

[a] Vulgati libri, atque ipse S. Pater in Commentario: *Hæ quattuor bestiæ magnæ, quattuor sunt regna, quæ consurgent de terra.*

[b] Tacet Vaticanus ms. pronomen *mea*. Tum pro *Elam civitate*, habet *in clara civitate*: Vulgati autem, & quædam, teste Martianæo, mss. *regione* pro *civitate* legunt, quod & S. Interpreti in Commentariis notatum est.

& contra fortitudinem :
Et magnificatum est usque ad fortitudinem cæli :
& dejecit de fortitudine, & de stellis, & conculcavit eas :
Et usque ad principem fortitudinis magnificatum est :
& ab eo tulit juge sacrificium,
& dejecit locum sanctificationis ejus.
Robur autem datum est contra juge sacrificium propter peccata :
& prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur.
Et audivi unum de sanctis loquentem :
& dixit unus sanctus alteri nescio cui loquenti,
Usquequo visio, & juge sacrificium,
& peccatum desolationis, quæ facta est:
& sanctuarium, & fortitudo conculcabitur?
Et dixit ei : Usque ad vesperam & mane,
[a] duo millia trecenti :
& mundabitur sanctuarium :
Factum est autem quum viderem ego Daniel visionem,
& quærerem intelligentiam :
ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.
Et audivi vocem viri inter Ulai :
& clamavit, & ait:
Gabriel, fac intelligere istam visionem.
Et venit, & stetit juxta ubi ego stabam :
quumque venisset, pavens corrui in faciem meam.
& ait ad me :
Intellige, fili hominis,
quoniam in tempore finis complebitur visio.
Quumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram,
& tetigit me, & statuit me in gradu meo, dixitque mihi :
Ego ostendam tibi quæ futura sunt in novissimo maledictionis :
quoniam habet tempus finem suum.
Aries, quem vidisti habere cornua,
rex Medorum est atque Persarum.
Porro hircus caprarum, rex Græcorum est,
& cornu grande, quod erat inter oculos ejus, ipse est rex primus.
Quod autem, fracto illo, surrexerunt quattuor pro eo;
quattuor reges de gente ejus consurgent,
sed non in fortitudine ejus.
Et post regnum eorum, quum creverint iniquitates,
consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones,
Et roborabitur fortitudo ejus,
sed non in viribus suis:

A Et supra quam credi potest, universa vastabit,
& prosperabitur, & faciet.
Et interficiet robustos,
& populum sanctorum, secundum voluntatem suam,
& diriget dolus in manu ejus :
Et cor suum magnificabit,
& in copia rerum omnium occidet plurimos :
Et contra principem principum consurget,
B & sine manu conteretur.
Et visio vespere & mane, quæ dicta est, vera est :
tu ergo signa visionem, quia post dies multos erit,
Et ego Daniel langui,
& ægrotavi per dies :
Quumque surrexissem, faciebam opera regis,
& stupebam ad visionem,
& non erat qui interpretaretur.

Visio Danielis nona.

IN anno primo Darii filii Assueri de semine Medorum,
C qui imperavit super regnum Chaldæorum:
Anno uno regni ejus,
ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam,
ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni,
Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare,
& deprecari in jejuniis, sacco, & cinere.
D Et oravi Dominum Deum meum,
& confessus sum, & dixi :
Obsecro, Domine Deus magne & terribilis,
custodiens pactum & misericordiam diligentibus te,
& custodientibus mandata tua.
Peccavimus,
iniquitatem fecimus,
impie egimus,
& recessimus:
Et declinavimus a mandatis tuis ac judiciis:
E Non obedivimus servis tuis Prophetis,
qui loquuti sunt in nomine tuo regibus nostris,
principibus nostris,
partibus nostris,
omnique populo terræ.
Tibi, Domine, justitia :
nobis autem confusio faciei :
sicut est hodie viro Juda, & habitatoribus Jerusalem, & omni Israel;
His qui prope sunt, & his qui procul,
F in universis terris, ad quas ejecisti eos,
propter iniquitates eorum, in quibus peccaverunt in te.
Domine, nobis confusio faciei,
regi-

[a] Nostri mss. cum Vulgata ipsum, *dies*, nomen præponunt, *dies duo millia &c.* quod tamen in Hebraico tacet.

regibus nostris,
principibus nostris,
& patribus nostris, qui peccaverunt.
Tibi autem Domino Deo nostro misericordia, & propitiatio,
quia recessimus a te:
Et non audivimus vocem Domini Dei nostri,
ut ambularemus in lege ejus, quam posuit nobis per servos suos Prophetas.
Et omnis Israel prævaricati sunt legem tuam
& declinaverunt, ne audirent vocem tuam,
Et stillavit super nos maledictio, & detestatio,
quæ scripta est in libro Mosi servi Dei,
quia peccavimus ei.
Et statuit sermones suos, quos loquutus est super nos,
& super principes nostros, qui judicaverunt nos,
Ut superinduceret in nos malum magnum,
quale nunquam fuit sub omni cælo,
secundum quod factum est in Jerusalem.
Sicut scriptum est in lege Mosi,
omne malum hoc venit super nos.
Et non rogavimus faciem tuam, Domine Deus noster,
ut reverteremur ab iniquitatibus nostris,
& cogitaremus veritatem tuam.
Et vigilavit Dominus super malitiam,
& adduxit eam super nos:
Justus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis, quæ fecit:
non enim audivimus vocem ejus.
Et nunc, Domine Deus noster,
qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu forti,
& fecisti tibi nomen secundum diem hanc:
Peccavimus, iniquitatem fecimus,
Domine, in omnem justitiam tuam:
Avertatur, obsecro, ira tua, & furor tuus,
a civitate tua Jerusalem, & monte sancto tuo.
Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum,
Jerusalem & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum.
Nunc ergo exaudi, Deus noster, orationem servi tui, & preces ejus:
& ostende faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est,
propter temetipsum.
Inclina, Deus meus, aurem tuam, & audi:
aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram,
& civitatem, super quam invocatum est nomen tuum:
Neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam,
sed in miserationibus tuis multis.

A Exaudi, Domine,
placare, Domine:
attende, & fac:
Ne moreris propter temetipsum, Deus meus:
quia nomen tuum invocatum est super civitatem,
& super populum tuum.
Quumque adhuc loquerer, & orarem,
& confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel,
& prosternerem preces meas in conspectu
B Dei mei,
pro monte sancto Dei mei:
Adhuc me loquente in oratione,
ecce vir Gabriel, quem videram in visione in principio,
cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini.
Et docuit me,
& loquutus est mihi, dixitque:
Daniel nunc egressus sum, ut docerem te,
& intelligeres.
C Ab exordio precum tuarum egressus est sermo:
ego autem veni, ut indicarem tibi,
quia vir desideriorum es:
Tu ergo animadverte sermonem,
& intellige visionem.
Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam,
ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum,
D Et deleatur iniquitas,
& adducatur justitia sempiterna,
Et impleatur visio, & [a] prophetia,
& ungatur Sanctus sanctorum.
Scito ergo, & animadverte:
Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem,
hebdomades septem, & hebdomades sexagintaduæ erunt:
Et rursum ædificabitur platea,
& muri in angustia temporum.
E Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus:
& non erit ejus: [b]
Et civitatem & sanctuarium dissipabit populus
cum duce venturo:
Et finis ejus vastitas,
& post finem belli statuta desolatio.
Confirmabit autem pactum multis hebdomada una:
& in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium:
Et in templo erit abominatio desolationis:

[a] Vaticanus ms. *& Propheta*: alii habent *Prophetes*, in Hebræo autem est נביא.
[b] Supplet Martian. ms. quæ in Vulgata quoque subjunguntur, verba, *populus qui eum negaturus est*: & quæ tamen in Hebraico non sunt.

& usque ad consummationem & finem A
perseverabit desolatio.

Visio Danielis decima. ANno tertio Cyri regis Persarum, verbum revelatum est Danieli cognomento Baltassar,
& verbum verum, & fortitudo magna:
Intellexitque sermonem:
intelligentia enim opus est in visione.
In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus,
panem desiderabilem non comedi,
& caro & vinum non introierunt in os B
meum;
Sed neque unguento unctus sum:
donec complerentur trium hebdomadarum dies.
Die autem vigesima & quarta mensis primi,
eram juxta fluvium magnum, qui est Tigris,
Et levavi oculos meos, & vidi:
& ecce vir unus vestitus lineis,
& renes ejus accincti auro obrizo:
Et corpus ejus quasi chrysolithus, C
& facies ejus velut species fulguris,
& oculi ejus, ut lampas ardens:
Et brachia ejus, & quæ deorsum usque ad pedes,
quasi species æris candentis:
& vox sermonum ejus, ut vox multitudinis.
Vidi autem ego Daniel solus visionem:
porro viri, qui erant mecum, non viderunt:
sed terror nimius irruit super eos, & D
fugerunt in absconditum.
Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc:
& non remansit in me fortitudo,
sed & species mea immutata est in me,
& emarcui, nec habui quidquam virium.
Et audivi vocem sermonum ejus:
& audiens jacebam consternatus super faciem meam,
vultusque meus hærebat terræ.
Et ecce manus tetigit me, E
& erexit me super genua mea,
& super articulos manuum mearum.
Et dixit ad me: Daniel vir desideriorum,
intellige verba, quæ ego loquor ad te,
& sta in gradu tuo:
nunc enim missus sum ad te.
Quumque dixisset mihi sermonem istum,
steti tremens.
Et ait ad me: Noli metuere, Daniel:
quia ex die primo, quo posuisti cor F
tuum ad intelligendum,
ut te affligeres in conspectu Dei tui,
exaudita sunt verba tua:
& ego veni propter sermones tuos.
Princeps autem regni Persarum restitit mihi
viginti & uno diebus:
& ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium meum,
& ego remansi ibi juxta regem Persarum.
Veni autem, ut docerem te quæ ventura sunt populo tuo in novissimis diebus,
quoniam adhuc visio in dies.
Quumque loqueretur mihi hujuscemodi verbis,
dejeci vultum meum ad terram, & tacui.
Et ecce quasi similitudo filii hominis tetigit labia mea:
& aperiens os meum loquutus sum,
& dixi ad eum qui stabat contra me:
Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ,
& nihil in me remansit virium.
Et quomodo poterit servus Domini mei loqui cum Domino meo?
nihil enim in me remansit virium,
sed & halitus meus intercluditur.
Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis,
& confortavit me, & dixit:
Noli timere vir desideriorum:
pax tibi:
confortare, & esto robustus.
Quumque loqueretur mecum, convalui,
& dixi:
Loquere, Domine mi, quia confortasti me.
Et ait:
Numquid scis quare venerim ad te?
Et nunc revertar, ut prælier adversum pricipem Persarum:
quum ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens.
Verumtamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis,
& nemo est adjutor meus in omnibus his,
nisi Michael princeps vester.
Ego autem ab anno primo Darii Medi *Cap. 11.*
stabam ut confortaretur, & roboraretur.
Et nunc veritatem annuntiabo tibi.
Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside,
& quartus ditabitur opibus nimiis super omnes:
Et quum invaluerit divitiis suis,
concitabit omnes adversum regnum Græciæ.
Surget vero rex fortis,
& dominabitur potestate multa,
& faciet quod placuerit ei.
Et quum steterit, conteretur regnum ejus,
& dividetur in quattuor ventos cæli;
Sed non in posteros ejus,
neque secundum potentiam illius, qua dominatus est.
Lacerabitur enim regnum ejus etiam in externos,
exceptis his.
Et confortabitur rex Austri:
& de principibus ejus prævalebit super eum,

eum, & dominabitur ditione:
multa enim dominatio ejus.
Et post finem annorum fœderabuntur:
filiaque regis austri veniet ad regem aquilonis facere amicitiam;
Et non obtinebit fortitudinem brachii,
nec stabit semen ejus:
Et tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam, adolescentes ejus, & qui confortabant eam in temporibus.
Et stabit de germine radicum ejus plantatio:
& veniet cum exercitu, & ingredietur provinciam regis aquilonis:
& abutetur eis; & obtinebit.
Insuper & deos eorum, & sculptilia,
vasa quoque pretiosa argenti & auri,
& captiva ducet in Ægyptum:
ipse prævalebit adversus regem aquilonis,
Et intrabit in regnum rex austri,
& revertetur ad terram suam.
Filii autem ejus provocabuntur,
& congregabunt multitudinem exercituum plurimorum:
Et veniet properans, & inundans:
& revertetur, & concitabitur, & congredietur cum robore ejus.
Et provocatus rex austri egredietur,
& pugnabit adversus regem aquilonis;
& præparabit multitudinem nimiam,
& dabitur multitudo in manu ejus.
Et capiet multitudinem, & exaltabitur cor ejus,
& dejiciet multa millia, sed non prævalebit.
Convertetur enim rex aquilonis,
& præparabit multitudinem multo majorem quam prius:
Et in fine temporum annorumque,
veniet properans cum exercitu magno,
& opibus nimiis.
Et in temporibus illis multi consurgent adversus regem austri:
filii quoque prævaricatorum populi tui extollentur, ut impleant visionem,
& corruent.
Et veniet rex aquilonis, & comportabit aggerem,
& capiet urbes munitissimas:
Et brachia austri non sustinebunt,
& consurgent electi ejus ad resistendum,
& non erit fortitudo.
Et faciet veniens super eum juxta placitum suum,
& non erit qui stet contra faciem ejus:
Et stabit in terra inclyta,
& consumetur in manu ejus.
Et ponet faciem suam, ut veniat ad tenendum universum regnum ejus,
& recta faciet cum eo:
Et filiam feminarum dabit ei, ut evertat illud:

A & non stabit, nec illius erit:
Et convertet faciem suam ad insulas,
& capiet multas:
Et cessare faciet principem opprobrii sui,
& opprobrium ejus convertetur in eum.
Et convertet faciem suam ad imperium terræ suæ,
& impinget, & corruet, & non invenietur.
Et stabit in loco ejus vilissimus, & indignus decore regio:
& in paucis diebus conteretur,
B non in furore, nec in prælio.
Et stabit in loco ejus despectus,
& non tribuetur ei honor regius:
& veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia,
Et brachia pugnantis expugnabuntur a facie ejus, & conterentur:
insuper & dux fœderis.
Et post amicitias, cum eo faciet dolum:
& ascendet, & superabit in modico populo.
Et abundantes & uberes urbes ingredietur:
C & faciet quæ non fecerunt patres ejus,
& patres patrum ejus:
Rapinas, & prædam, & divitias eorum dissipabit,
& contra firmissimas cogitationes inibit:
& hoc usque ad tempus.
Et concitabitur fortitudo ejus,
& cor ejus adversum regem austri in exercitu magno:
Et rex austri provocabitur ad bellum multis auxiliis, & fortibus nimis:
D & non stabunt, quia inibunt adversus eum consilia.
Et comedentes panem cum eo, conterent illum, exercitusque ejus opprimetur:
& cadent interfecti plurimi.
Duorum quoque regum cor erit, ut malefaciant,
& ad mensam unam mendacium loquentur, & non proficient:
quia adhuc finis in aliud tempus.
Et revertetur in terram suam cum opibus multis:
E & cor ejus adversum testamentum sanctum, & faciet,
& revertetur in terram suam.
Statuto tempore revertetur, & veniet ad austrum:
& non erit priori simile novissimum.
Et venient super eum Trieres, & Romani:
& percutietur, & revertetur,
& indignabitur contra testamentum sanctuarii, & faciet:
F Reverteturque & cogitabit adversum eos,
qui dereliquerunt testamentum sanctuarii,
Et brachia ex eo stabunt,
& polluent sanctuarium fortitudinis,
& auferent juge sacrificium:
& da-

& dabunt abominationem in desolationem, A
Et impii in testamentum simulabunt fraudulenter:
[b] populus autem sciens Deum suum, obtinebit, & faciet.
Et docti in populo docebunt plurimos:
& ruent in gladio, & in flamma, & in captivitate, & in rapina dierum.
Quumque corruerint, sublevabuntur auxilio parvulo:
& applicabuntur eis plurimi fraudulenter.
Et de eruditis ruent, ut conflentur, & eligantur, B
& dealbentur usque ad tempus præfinitum:
quia adhuc aliud tempus erit.
Et faciet juxta voluntatem suam rex, & elevabitur, & magnificabitur adversum omnem Deum:
Et adversum Deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur,
donec compleatur iracundia;
perpetrata quippe est definitio. C
Et Deum patrum suorum non reputabit.
& erit in concupiscentiis feminarum,
nec quemquam deorum curabit;
quia adversum universa consurget.
[a] Deum autem [a] Maozim in loco suo venerabitur:
& Deum, quem ignoraverunt patres ejus,
colet auro, & argento, & lapide pretioso, rebusque pretiosis.
Et faciet, ut muniat Maozim cum Deo alieno, quem cognovit,
& multiplicabit gloriam, D
& dabit eis potestatem in multis,
& terram dividet gratuito.
Et in tempore præfinito præliabitur adversus eum rex austri,
& quasi tempestas veniet contra illum rex aquilonis,
in curribus, & in equitibus, & in classe magna,
& ingredietur terras. & conteret & pertransiet.
Et introibit in terram gloriosam, E
& multæ corruent:
Hæ autem solæ salvabuntur de manu ejus,
Edom, & Moab, & principium filiorum Ammon,
Et mittet manum suam in terras:
& terra Ægypti non effugiet.
Et dominabitur thesaurorum auri & argenti,
& in omnibus pretiosis Ægypti:
Per Lybiam quoque & Æthiopiam transibit.
Et fama turbabit eam ab oriente & ab aquilone:
& veniet in multitudine magna, ut conterat & interficiat plurimos.
Et figet tabernaculum suum Apedno inter maria,
super montem inclytum & sanctum:
Et veniet usque ad summitatem ejus,
& nemo auxiliabitur ei.
In tempore autem illo consurget Michael Cap. 12
princeps magnus,
qui stat pro filiis populi tui:
Et veniet tempus:
quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse ceperunt.
usque ad tempus illud.
Et in tempore salvabitur populus tuus,
omnis qui inventus fuerit scriptus in libro.
Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt:
alii in vitam æternam,
& alii in opprobrium, [b] ut videant semper. [b]
[c] Qui autem docti fuerint, [c]
fulgebunt quasi splendor firmamenti:
Et qui ad justitiam erudiunt multos,
quasi stellæ in perpetuas æternitates.
Tu autem, Daniel, claude sermones,
& signa librum: usque ad tempus statutum:
Pertransibunt plurimi,
& multiplex erit scientia.
Et vidi ego Daniel,
& ecce quasi alii duo stabant:
Unus hinc super ripam fluminis,
& alius inde ex altera ripa fluminis.
Et dixi viro, qui indutus erat lineis,
qui stabat super aquas fluminis:
Usquequo finis horum mirabilium?
Et audivi virum, qui indutus erat lineis,
qui stabat super aquas fluminis,
Quum elevasset dexteram & sinistram suam in cælum,
& jurasset per viventem in æternum,
quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis.
Et quum completa fuerit dispersio manus populi sancti,
complebuntur universa hæc.
Et ego audivi, & non intellexi.
Et dixi: Domine mi, quid erit post hæc?
Et ait: Vade, Daniel,
quia clausi sunt, signatique sermones,
usque ad tempus præfinitum.

Eli-

[a] Ita & Vaticanus mss. cum Vulgatis habet, alii *Moozim* præferunt.

[b] Pro *ut videant* in Hebraico exemplari est לדראון, idest, *ad ignominiam*, nimirum continenti sensu, *ad opprobrium, & ad ignominiam, sempiternam*. sive *semper*. Est itaque verosimillimum, legisse S. Interpretem in eo quod ob oculos habebat, exemplari expuncta ד litera, לראון, quod est, *ad videndum*, sive, *ut videant*. Certe ex LXX. qui vertunt juxta Hebræum τὸ εἰς αἰσχύνην, eam lectionem mutuatus non est.

[c] Huc referendum ipsiusmet S. Interpretis testimonium in Epist. LIII ad Paulinum num. 3. *Daniel in fine sacratissimæ Visionis justos ait fulgere sicut stellas, & intelligentes, hoc est doctos, quasi firmamentum..... Quanquam juxta Hebraicam Veritatem utrumque de eruditis possit intelligi; ita enim legitur: Qui autem docti fuerint. fulgebunt quasi splendor firmamenti. Et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.*

Eligentur, & dealbabuntur,
& quasi ignis probabuntur multi:
Et impie agent impii,
neque intelligent omnes impii,
porro docti intelligent.
Et a tempore quum ablatum fuerit juge sacrificium,
& polita fuerit abominatio in desolationem,
dies mille ducenti nonaginta.
Beatus qui exspectat,
& pervenit usque ad dies mille trecentos trigintaquinque.
Tu autem vade ad præfinitum:
& requiesces, & stabis in sorte tua in finem dierum,

Hucusque Danielem in Hebræo volumine legimus. Cætera quæ sequuntur usque ad finem libri, de Theodotionis Editione [a] *translata sunt.*

Undecima Danielis Visio.

ET erat vir habitans in Babylone, & nomen ejus Joacim: Et accepit uxorem nomine Susannam, filiam Helciæ, pulchram nimis, & timentem Deum: parentes enim illius, quum essent justi, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi. Erat autem Joacim dives valde, & erat ei [b] pomarium vicinum domui suæ: & ad ipsum confluebant Judæi, eo quod esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes judices in anno illo: de quibus loquutus est Dominus: Quia egressa est iniquitas de Babylone a senioribus judicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domum Joacim, & veniebant ad eos omnes qui habebant judicia. Quum autem populus revertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, & deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem, & deambulantem: & exarserunt in concupiscentiam ejus: & everterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum. Erant enim ambo vulnerati amore ejus, nec indicaverunt sibi vicissim dolorem suum: erubescebant enim indicare sibi concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea: & observabant quotidie sollicitius videre eam. Dixitque alter ad alterum: Eamus domum, quia prandii hora est. Egressi recesserunt a se. Quumque revertissent, venerunt in unum: & sciscitantes ab invicem caussam, confessi sunt concupiscentiam suam: & tunc in com-

A muni statuerunt tempus, quando eam possent invenire solam. Factum est autem, quum observarent diem aptum, ingressa est aliquando sicut heri & nudiustertius, cum duabus solis puellis, voluitque lavari in pomario: æstus quippe erat: & non erat ibi quisquam, præter duos senes absconditos, & contemplantes eam. Dixit ergo puellis: Afferte mihi oleum, & smigmata, & ostia pomarii claudite, ut laver. Et fecerunt sicut præceperat, clauserunt ostia po-
B marii, & egressæ sunt per posticum, ut afferrent quæ jusserat: nesciebantque senes intus esse absconditos. Quum autem egressæ essent puellæ, surrexerunt duo senes, & accurrerunt ad eam, & dixerunt: Ecce ostia pomarii clausa sunt, & nemo nos videt, & nos in concupiscentia tui sumus: quam ob rem assentire nobis, & commiscere nobiscum. Quod si nolueris, dicemus testimonium contra te, quod fuerit tecum juvenis, & ob hanc caussam emiseris puel-
C las a te. Ingemuit Susanna, & ait: Angustiæ mihi undique, si enim hoc egero, mors mihi est: si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius mihi est absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini. Et exclamavit voce magna Susanna: exclamaverunt autem & senes adversus eam. Et cucurrit unus, & aperuit ostia pomarii. Quum ergo audissent clamorem famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, ut viderent
D quidnam esset. Postquam autem senes loquuti sunt, erubuerunt servi vehementer: quia nunquam dictus fuerat sermo hujuscemodi de Susanna. Et facta est dies crastina. Quumque venisset populus ad virum ejus Joacim, venerunt & duo presbyteri pleni iniqua cogitatione adversus Susannam, ut interficerent eam. Et dixerunt coram populo: Mitte ad Susannam filiam Helciæ uxorem Joacim. Et statim miserunt. Et venit cum parentibus, & filiis, & univer-
E sis cognatis suis. Porro Susanna erat delicata nimis, & pulchra specie. At iniqui illi jusserunt, ut discooperiretur (erat enim cooperta) ut vel sic satiarentur decore ejus. Flebant igitur sui, & omnes qui noverant eam. Consurgentes autem duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput ejus. Quæ flens suspexit ad cælum: erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino. Et dixerunt presbyteri: Quum deambularemus in pomario soli, ingressa est hæc cum duabus puellis: & clausit ostia pomarii,

[a] Sunt qui ex his verbis *translata sunt*, colligant, quæ subsequuntur additamenta de Theodotionis Editione, non fuisse abs Hieronymo Latine reddita, sed emendata dumtaxat ex Græco in priori illa Editione Scripturarum, quam ad Græcum textum refixit. Neque huic quidem obstat sententiæ, quod de se ipse testatur S. Pater in Prologo Commentarior. ad hunc Prophetam: *Unde & nos ante annos plurimos, cum verteremus Danielem, has Visiones obelo prænotavimus, significantes, eas in Hebraico non haberi.*

[b] Vaticanus quoque mss. cum plerisque aliis penes Martianæum. *Pomerium.*

marii, & dimisit a se puellas. Venitque ad eam adolescens qui erat absconditus, & concubuit cum ea. Porro nos quum essemus in angulo pomarii, videntes iniquitatem, cucurrimus ad eos, & vidimus eos pariter commisceri. Et illum quidem non quivimus comprehendere, quia fortior nobis erat, & apertis ostiis exilivit: hanc autem quum apprehendissemus, interrogavimus, quisnam esset adolescens, & noluit indicare nobis: hujus rei testes sumus. Credidit eis multitudo, quasi judicibus & senibus populi, & condemnaverunt eam ad mortem. Exclamavit autem voce magna Susanna, & dixit: Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis quoniam falsum contra me tulerunt testimonium: & ecce morior, quum nihil horum fecerim, quæ isti malitiose composuerunt adversum me. Exaudivit autem Dominus vocem ejus. Quumque duceretur ad mortem, suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel: Et exclamavit voce magna, Mundus ego sum a sanguine hujus. Et conversus omnis populus ad eum, dixit: Quis est iste sermo, quem tu loquutus es? Qui quum staret in medio eorum, ait: Sic fatui filii Israel, non judicantes, neque quod verum est, cognoscentes, condemnastis filiam Israel? Revertimini ad judicium, quia falsum testimonium loquuti sunt adversus eam. Reversus est ergo populus cum festinatione, & dixerunt ei senes: Veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis: quia tibi Deus dedit honorem senectutis. Et dixit ad eos Daniel: Separate illos ab invicem procul, & dijudicabo eos. Quum ergo divisi essent alter ab altero, vocavit unum de eis, & dixit ad eum: Inveterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius, judicans judicia injusta, innocentes opprimens, & dimittens noxios, dicente Domino: Innocentem & justum non interficies. Nunc ergo si vidisti eam, dic, sub qua arbore videris eos loquentes sibi. Qui ait: Sub schino. Dixit autem Daniel: Recte mentitus es in caput tuum: Ecce enim Angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et, amoto eo, jussit venire alium, & dixit ei: Semen Chanaan, & non Juda, species decepit te, & concupiscentia subvertit cor tuum: sic faciebatis filiabus Israel, & illæ timentes loquebantur vobis: sed filia Juda non sustinuit iniquitatem vestram. Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait: Sub prino: Dixit autem ei Daniel: Recte mentitus es & tu in caput tuum: manet enim Angelus Dei, gladium habens, ut secet te medium,

A & interficiat vos. Exclamavit itaque omnis cœtus voce magna, & benedixerunt Deum, qui salvat sperantes in se. Et consurrexerunt adversus eos presbyteros (convicerat enim eos Daniel ex ore suo falsum dixisse testimonium) feceruntque eis sicut male egerant adversus proximum, ut facerent secundum legem Moysi: & interfecerunt eos, & salvatus est sanguis innoxius in die illa. Helcias autem & uxor ejus laudaverunt Deum pro filia sua Susanna, cum Joacim marito ejus, &
B cognatis omnibus, quia non esset inventa in ea res turpis. Daniel autem factus est magnus in conspectu populi, a die illa, & deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum ejus.

ERat autem Daniel conviva regis, & honoratus super omnes amicos ejus. Erat quoque idolum nomine Bel apud Babylonios: & impendebantur in eo per dies singulos similæ artabæ duodecim, & oves quadraginta, vinique amphoræ sex. Rex
C quoque colebat eum, & ibat per singulos dies adorare eum: porro Daniel adorabat Deum suum. Dixitque ei rex: Quare non adoras Bel? Qui respondens ait ei: Quia non colo idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cælum & terram, & habet potestatem omnis carnis. Et dixit ad eum rex: Non tibi videtur esse Bel vivens Deus? An non vides quanta comedat & bibat quotidie? Et ait Daniel arridens: Ne erres, rex. Iste enim intrinsecus luteus est, & forinsecus æreus, neque comedit ali-
D quando. Et iratus rex vocavit sacerdotes ejus, & ait eis: Nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensas has, moriemini. Si autem ostenderitis, quoniam Bel comedat hæc, morietur Daniel, quia blasphemavit in Bel. Et dixit Daniel regi: Fiat juxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis uxoribus, & parvulis, & filiis. Et venit rex cum Daniele in templum Bel. Et dixerunt sacerdotes Bel: Ecce nos egredimur foras, & tu,
E rex, pone escas, & vinum misce, & claude ostium, & signa annulo tuo: & quum ingressus fueris mane, nisi inveneris omnia comesta a Bel, moriamur, vel Daniel qui mentitus est adversum nos. Contemnebant autem, quia fecerant sub mensa absconditum introitum, & per illum ingrediebantur semper, & devorabant ea. Factum est igitur postquam egressi sunt illi, & rex posuit cibos ante Bel: præcepit Daniel pueris suis, & attulerunt cinerem, & cribravit
F per totum templum coram rege: & egressi clauserunt ostium: & signantes annulo regis abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte juxta consuetudinem suam, & uxores,

Duodecima [illegible]

res, & filii eorum: & comederunt omnia, & biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum eo. Et ait rex: Salvane ſunt ſignacula, Daniel? Qui reſpondit: Salva, rex. Statimque quum aperuiſſet oſtium, intuitus rex menſam, exclamavit voce magna: Magnus es, Bel, & non eſt apud te dolus quiſquam. Et riſit Daniel: & tenuit regem ne ingrederetur intro: & dixit: Ecce pavimentum, animadverte cujus veſtigia ſint hæc. Et dixit rex: Video veſtigia virorum, & mulierum, & infantium. Et iratus eſt rex. Tunc apprehendit ſacerdotes, & uxores, & filios eorum, & oſtenderunt ei abſcondita oſtiola, per quæ ingrediebantur, & conſumebant quæ erant ſuper menſam. Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in poteſtatem Danielis qui ſubverrit eum, & templum ejus. Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonii. Et dixit rex Danieli: Ecce nunc non potes dicere, quia non ſit iſte Deus vivens: adora ergo eum. Dixitque Daniel: Dominum Deum meum adoro: quia ipſe eſt Deus vivens: [a] Tu autem, rex, da mihi poteſtatem, & interficiam draconem abſque gladio & fuſte. Et ait rex: Do tibi. Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitque maſſas, & dedit in os draconis, & diruptus eſt draco. Et dixit, Ecce quem colebatis. Quod quum audiſſent Babylonii, indignati ſunt vehementer, & congregati adverſum regem, dixerunt: Judæus factus eſt rex, Bel deſtruxit: draconem interfecit, & ſacerdotes occidit. Et dixerunt quum veniſſent ad regem: Trade nobis Danielem, alioquin interficiemus te, & domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer: & neceſſitate compulſus tradidit eis Danielem. Qui miſerunt eum in lacum leonum, & erat ibi diebus ſex. Porro in lacu erant ſeptem leones, & dabantur eis quotidie duo corpora, & duæ oves: & tunc non data ſunt eis, ut devorarent Danielem. Erat autem Abacuc Propheta in Judæa, & ipſe coxerat pulmentum, & intriverat panes in alveolo, & ibat in campum ut ferret meſſoribus. Dixitque Angelus Domini ad Abacuc: Fer prandium, quod habes, in Babylonem Danieli, qui eſt in lacu leonum. Et dixit Abacuc: Domine, Babylonem non vidi, & lacum neſcio. Et apprehendit eum Angelus Domini in vertice ejus, & portavit eum capillo capitis ſui, poſuitque eum in Babylone ſupra lacum in impetu ſpiritus ſui. Et clamavit Abacuc, dicens: Daniel, [b] tolle prandium, quod miſit tibi Deus. Et ait Daniel: Recordatus es enim mei, Deus, & non dereliquiſti diligentes te. Surgenſque Daniel comedit. Porro Angelus Domini reſtituit Abacuc confeſtim in loco ſuo. Venit ergo rex die ſeptimo ut lugeret Danielem: & venit ad lacum, & introſpexit, & ecce Daniel ſedens. Et [c] exclamavit voce magna rex, dicens: Magnus es, Domine Deus Danielis. Et extraxit eum. [d] Porro illos, qui perditionis ejus cauſſa fuerant, intromiſit, & devorati ſunt in momento coram eo. [e]

Explicit Liber Danielis Prophetæ.

a Subjungunt Vulgati libri, *iſte autem non eſt Deus vivens*: quæ neque noſtri, neque Martianæo inſpecti mſs. nec demum Græcus ipſe habet textus.

b Addunt Vulgati iidem libri, *ſerve Dei*, quæ mſs. ignorant. Græcus pro his geminat Danielis nomen, Δανιήλ, Δανιήλ λάβε &c.

c Plus denuo Vulgati huic habent, *in medio leonum*, quæ neque in Græco ſunt, neque in mſs.

d Vaticanus mſ. addit *de lacu*, Vulgati præterea ſubdunt, *leonum*. Mox pari conſenſu poſt verbum *intromiſit*, addunt *in lacum*. Græcus, & melioris notæ mſs. nihil habent ejuſmodi.

e Quam imponunt libro coronidem Vulgati: *Tunc Rex ait, Paveant omnes habitantes in univerſa terra Deum Danielis, quia ipſe eſt Salvator faciens ſigna & mirabilia in terra, qui liberavit Danielem de lacu leonum*, cum alii penes Martianæum, tum noſtri mſs. textuſque ipſe Græcus neſcit.

INCIPIT PRÆFATIO
HIERONYMI PRESBITERI
IN [a] LIBROS
PARALIPOMENON.

I Septuaginta Interpretum pura, & ut ab eis in Græcum versa est, Editio permaneret, superflue me, [b] mi Chromati Episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, & nascentis Ecclesiæ roboraverat fidem, justum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc vero cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata: nostri arbitrii putas, aut e pluribus judicare quid verum sit, aut novum opus in veteri opere cudere, illudentibusque Judæis, [c] cornicum, ut dicitur, oculos configere. Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis [d] Hesychium laudat auctorem: Constantinopolis usque Antiochiam, * Luciani Martyris exemplaria probat. (*al. Juliani.) Mediæ inter has Provinciæ * Palæstinos codices legunt; (* Palæstina.) quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt; totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat. Et certe Origenes non solum [e] exemplaria composuit quattuor Editionum,

a Legerat Martianæus *in Paralipomenon* absque *libros*: minus certe recte, nisi etiam contra Grammaticæ regulas, S. ipse Pater ubi Præfationem hanc suam recognoscit secundo contra Ruffinum libro num. 27. *In libro*, inquit, *Temporum, idest, Paralipomenon, qui Hebraice dicitur Dabre Jamin, hac ad Sanctum Papam Chromatium Præfatiuncula usus sum. Si Septuaginta Interpretum pura &c.*

b Quidam mss. *mi* voculam heic tacent: alii plus habent mox *tibi*, ut & in laudata Apologia legitur, *ut tibi Hebræa &c.*

c Rectissime pridem notatum Erasmo ac Victorio, Proverbium hoc esse, quo Latini utebantur, ἀντὶ τοῦ iis illudere, qui omnibus se posse putant, aut jactant illudere. Nempe, aut quod cornix oculatissimum est animal, aut quod oculos cadaverum ad quæ fertur, cum primis, atque avidissime petit, quemadmodum Bochartus Hierozoici Parte II. lib. 2. cap. 10. observat, configere cornicum oculos, idem est παροιμιωδῶς, atque homines callidos versutosque, versutia & calliditate circumvenire, ac veteratoria ipsa arte veteratores decipere. Hoc sensu occurrit Proverbium istud apud Veteres, ac præcipue Ciceronem, a quo Hieronymus accepit, Oratione pro L. Murena cap XI. & subsequenti pro L. Flacco c. XX. quæ loca unus post alium, Erasmus, Victorius, Clericus atque alii laudant, addito illo Macrobii Saturnalior. l. VII. c. 5. *Græcus Græco eripiat hunc plausum, tamquam cornix cornicis oculos effodiat.* Martian. tamen Hieronymianam adlusionem, locique hujus sensum non videtur adsequutus.

d Hoc tamen ipsum, quod diserte adeo asserit S. Pater, pernegat Martian. aut certe eo sensu vetat intelligi, ut in Alexandriæ atque Ægypti conventibus Hesychiana, in Constantinopolitanis vero usque Antiochiam Lucianea Editio dicantur, obtinuisse. Nititur vero hoc altero Hieronymi testimonio in Prologo Evangeliorum ad Damasum, *Prætermitto eos codices, quos a Luciano & Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit perversa contentio.* Et re quidem ipsa nisi plane perspectam habeas S. Doctoris mentem, contextumque loci, nedum quod Martianæus facit, contra earum Editionum celebritatem hinc colligas, sed secum ipso pugnabit S. Pater, qui & satis heic luculenter doceat Alexandriam & Ægyptum Hesychium laudare auctorem, reliquas a Constantinopoli ad Antiochiam provincias Luciani Martyris probare exemplaria: scripserit vero antea ad Damasum, paucorum esse hominum pro Luciano, & Hesychio contentionem eamque perversam. Verum ex toto alterius hujusce loci contextu, ac proposito liquet, de Novi Testamenti Lucianeis, sive Hesychianis codicibus sermonem ibi esse, in quo quidem recognoscendo minus horum probata fuerit Auctorum industria: contra heic de Vetere dici, quod eorum Editiones tantarum regionum Ecclesiæ suscipiant. Hoc porro manifestum adeo est, ut liceat etiamnum laudata Patribus Alexandrinis Scripturarum loca Hesychianæ interpretationis arguere: ut & Lucianeam continuo referunt, quæ Constantinopolitani laudant. Ex uno Chrysostomo, qui prius Antiochiæ, deinde Constantinopolis cathedram tenuit, fuitque Hieronymianis temporibus, si periculum feceris, innumera occurrent testimonia, ex Luciani recensione laudata, quæ ab Alexandrinæ Ecclesiæ codicibus dissonant: rursumque isti ab Hesychio recogniti, a Palæstinæ exemplaribus variant, quæ Origenes elaboravit. Rem exemplis, quæ nimis multa suppetunt, edisserere, nostri non est institut. Videsis quæ tum alibi, tum ad laudatum Prologum Evangeliorum adnotamus.

e In aliis libris *exempla* legitur, vitiose autem veteres editi præferunt *Hexapla*: quæ quattuor Editionum esse non possunt.

num, e regione ſingula verba deſcribens, ut unus diſſentiens, ſtatim cæteris inter ſe conſentientibus arguatur; ſed, quod majoris audaciæ eſt, in Editione Septuaginta Theodotionis Editionem miſcuit, aſteriſcis deſignans quæ minus ante fuerant, & virgulis quæ ex ſuperfluo videbantur appoſita. Si igitur aliis licuit non tenere quod ſemel ſuſceperant, & poſt ſeptuaginta cellulas, quæ vulgo ſine auctore jactantur, ſingulas cellulas aperuere, hocque in Eccleſiis legitur quod Septuaginta neſcierunt; cur me non ſuſcipiant Latini mei, qui inviolata Editione veteri ita novam condidi, ut laborem meum Hebræis, & quod his majus eſt Apoſtolis auctoribus probem? Scripſi nuper librum [a] de Optimo genere interpretandi, oſtendens illa de Evangelio, *Ex Ægypto vocavi filium meum*: & *Quoniam Nazaræus vocabitur*: & *Videbunt in quem compunxerunt*: & illud Apoſtoli, *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus ſe*: cæteraque his ſimilia, in Hebræorum libris inveniri. Certe Apoſtoli & Evangeliſtæ, ſeptuaginta Interpretes noverant: & unde eis hæc dicere quæ in Septuaginta non habentur? Chriſtus Dominus noſter utriuſque Teſtamenti conditor, in Evangelio ſecundum Joannem, *Qui credit*, inquit, *in me*, *ſicut dicit Scriptura*, *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Utique ſcriptum eſt, quod Salvator ſcriptum eſſe teſtatur. Ubi ſcriptum eſt? Septuaginta non habent: apocrypha neſcit Eccleſia. Ad Hebræos igitur revertendum eſt, unde & Dominus loquitur, & diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace veterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes; legentes in angulis, iidem & accuſatores & defenſores, quum in aliis probent quod in me reprobant: quaſi virtus & vitium non in rebus ſit, ſed cum auctore mutetur. Cæterum memini, Editionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam [b] tribuiſſe me noſtris: nec inimicum debere æſtimari eorum, quos in conventu fratrum ſemper ediſſero. Et quod nunc DABRE JAMIN, id eſt, *Verba dierum*, interpretatus ſum, idcirco feci, ut inextricabiles moras, & ſilvam nominum, quæ ſcriptorum confuſa ſunt vitio, ſenſuumque barbariem, apertius & per verſuum cola digererem: mihimetipſi & meis juxta [c] Iſmeniam canens, ſi aures ſurdæ ſunt cæterorum.

Matth. 2. 15. & 23. Joan. 19. 37. 1. Cor. 2. 9. — *Joan. 7. 38.* — דברי ימים

EXPLICIT PRÆFATIO.

a Eſt ad Pammachium Epiſtola in noſtra recenſione LVII. ſcripta ſub anni 395. finem, ut in Chronologici ad eam Notis oſtendimus

b Diximus, non niſi exiguam ejus Editionis partem ſupereſſe, quam ſubſequenti Tomo recenſebimus diximuſque de ea pluribus in Præfatione.

c Notatum & aliis pridem Editoribus ex Plutarcho, Valerio Maximo, atque Apulejo, Iſmeniæ diſcipulo ſuo, cum parum populo probaretur in canendo, dictum ab Antigenide: *Mihi cane & Muſis*, quod eſt deinde uſurpatum ad Proverbii inſtar.

INCIPIT
LIBER DABRE JAMIM
IDEST
VERBA DIERUM
QUI APUD NOS
Caput I.
PARALIPOMENON
DICITUR.

ADAM, Seth, Enos, Cainan Malaleel, Jared, Enoch, Mathusale, Lamech, Noe, Sem, Cham, & Japheth. A

Filii Japheth, Gomer Magog, & Madai, & Javan, Thubal, Mosoch, Thiras.

Porro filii Gomer: Ascenez, & [a] Riphath, & Thogorma.

Filii autem Javan: Elisa & Tharsis, Chetim & Dodanim.

Filii Cham: Chus, & Mesraim, & Phut, & Chanaan. B

Filii autem Chus: Saba, & Evila, Sabatha, & Regma, & Sabathacha.

Porro filii Regma: Saba, & Dadan.

Chus autem genuit Nemrod: iste cepit esse potens in terra.

Mesraim vero genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nepthuim, Phetrusim quoque & Casluim: de quibus egressi sunt Philisthim, & Caphthorim.

Chanaan vero genuit Sidonem primogenitum suum, & Heth, Jebusæum quoque, & Amorræum, & Gergesæum, C

Evæumque & Aracæum, & Asinæum,

Aradium quoque, & Samaræum. & Amathæum.

Filii Sem: Elam, & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram, & Hus, & Hul, & Gothor, & Mosoch.

Arphaxad autem genuit Sala, qui & ipse genuit Heber.

Porro Heber nati sunt duo filii, nomen uni Phaleg, quia in diebus ejus divisa est terra, & nomen fratris ejus Jectan. D

Jectan autem genuit Elmodad, & Saleph, & Asermoth, & Jare, Adoram quoque, & Uzal, & Decla, Hebal etiam, & Abimael, & Saba, necnon & Ophir, & Evila, & Jobab omnes isti filii Jectan.

Sem, Arphaxad, Sala, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nahor, Thare, Abram, iste est Abraam.

Filii autem Abraam, Isaac & Ismael.

Et hæ generationes eorum. Primogenitus Ismaelis, Nabajoth, & Cedar, & Abdeel, & Mabsam, & Masma, & Duma, Massa, Adad, & Thema, Jatur, Naphis, Cedma. Hi sunt filii Ismaelis.

Filii autem Ceturæ concubinæ Abraam, quos genuit: Zamram, Jecsan, Madan, Madian, Jesboc, & Sue.

Porro filii Jecsan: Saba, & Dadan. [b]

Filii autem Madian: Epha, & Epher, & Enoch, & Abida, & Eldaa. Omnes hi, filii Ceturæ.

Genuit autem Abraam Isaac: cujus fuerunt filii, Esau & Israel.

Filii Esau, Eliphaz, Rauel, Jaus, Jalam, & Core.

Filii Eliphaz: Theman, Omer, Sephi, Gethem, Cenez, Thamna, Amalec.

Filii Rauel: Naath, Zara, Semma, Maza.

Filii Seir: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan.

Filii Lotan: Hori, Umam. Soror autem Lotan

[a] In Hebræo per ד primam literam scribitur דיפת, *Diphath*. Videsis tamen quæ ad Genesis cap. X. v 3. de hujus scriptura nominis adnotantur.

[b] Quæ subjungunt Vulgati libri verba, *Filii autem Dadan: Assurim, & Latussim, & Leomim*, ad fidem Hebræi textus ac vetustiorum, meliorisque notæ codicum a Martianæo pridem ex uncta, videntur ex Genesis XXV. 3. huc fuisse olim adscita.

Lotan fuit Thamna.
Filii Sobal: Alian, & Manaath, & Ebal, Sephi, & Onam.
Filii Sebeon: Aja & Ana.
Filii Ana: Dison:
Filii Dison: Amaran, & Esebam, & Jethran, & Charan.
Filii Eser: Balaan, & Zavan, & Jacan.
Filii Disan: Hus & Aran.
Isti sunt reges, qui imperaverunt in terra Edom, antequam esset rex super filios Israel: Bale filius Beor: & nomen B civitatis ejus, Denaba.
Mortuus est autem Bale, & regnavit pro eo Jobab filius Zare de Bosra.
Quumque Jobab fuisset mortuus, regnavit pro eo Husam de terra Themanorum.
Obiit quoque & Husam, & regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab: & nomen civitatis ejus Avith.
Quumque & Adad fuisset mortuus, regnavit pro eo Semla de Maresca. C
Sed & Semla mortuus est, & regnavit pro eo Saul de Rohoboth, quæ juxta amnem sita est.
Mortuo quoque Saul, regnavit pro eo Bahalanan filius Achobor.
Sed & hic mortuus est, & regnavit pro eo Adad: cujus urbis nomen fuit [a] Phou, & appellata est uxor ejus Meetabel filia Matred filiæ Mezaab.
Adad autem mortuo, duces pro regibus in Edom esse ceperunt: dux Thamna, D dux Alva, dux Jetheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Hiram. Hi duces Edom.

Cap. 2. FIlii autem Israel: Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issachar, & Zabulon, Dan, Joseph, & Benjamin, Nephtali, Gad, & Aser.
Filii Juda: Her, Onan, & Sela. Tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide.
Fuit autem Her primogenitus Juda, malus coram Domino, & occidit eum. E
Thamar autem nurus ejus peperit ei Phares & Zara.
Omnes ergo filii Juda, quinque:
Filii autem Phares: Esron & Amul.
Filii quoque Zaræ, Zamri, & Ethan, & Eman, Chalchal quoque, & Dara, simul quinque.
Filii Charmi: Achar, qui turbavit Israel, & peccavit in furto anathematis. F

A Filii Ethan: Azarias.
Filii autem Esron qui nati sunt ei: Jerameel, & Ram, & Calubi.
Porro Ram genuit Aminadab.
Aminadab autem genuit Naasson, principem filiorum Juda.
Naasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz.
Booz vero genuit Obed, qui & ipse genuit Isai.
Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Samaa, quartum Nathanael, quintum Raddai, sextum Asom, septimum David.
Quorum sorores fuerunt, Sarvia, & Abigail.
Filii Sarviæ: Abisai, Ioab, & Asael, tres.
Abigail autem genuit Amasa, cujus pater fuit Jether Ismaelites.
Chaleb vero filius Esron accepit uxorem nomine Azuba, de qua genuit Jerioth: fueruntque filii ejus Jesar, & Sobab, & Ardon.
Quumque mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Chaleb, * Ephrath: quæ peperit ei Hur. *al. Ephrata.
Porro Hur genuit Uri: & Uri genuit Beseleel.
Post hæc ingressus est Esron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam quum esset annorum sexaginta: quæ peperit ei Segub.
Sed & Segub genuit Jair, & possedit viginti tres civitates in terra Galaad.
Cepitque Gessur, & Aram, oppida Jair, & Canath, & viculos ejus sexaginta civitatum. Omnes isti, filii Machir patris Galaad.
Quum autem mortuus esset Esron, ingressus est Chaleb ad Ephrata.
Habuit quoque Esron uxorem Abia, quæ peperit ei Assur patrem Thecue.
Nati sunt autem filii Jeramel primogeniti Esron, Ram primogenitus ejus, & Buna, & Aram, & Asom, & Ahia.
Duxit quoque uxorem alteram Jerameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam.
Sed & filii Ram primogeniti Jerameel, fuerunt Moos, & Jamin, & Achar.
Onam autem habuit filios, Semei, & Jada.
Filii autem Semei: Nadab, & Abisur.
Nomen vero uxoris Abisur, Abiail, quæ peperit ei Ahobban, & Molid.
Filii

[a] Vulgat. *Phan.* Hebræus heic פעי habet: in Genesi פעו Verum neque hoc est quod Auctor Quæstionum Hebraicarum in Paralipomena notat, neque nostri est propositi, quoties in his efferendis nominibus liber ille ab isto diffentiat, admonere.

Filii autem Nadab fuerunt, Saled, & Apphaim. Mortuus eſt autem Saled, abſque liberis.

Filius vero Apphaim, Jeſi: qui Jeſi genuit Seſan. Porro Seſan genuit Oholi.

Filii autem Jada fratris Semei: Jether, & Jonathan. Sed & Jether mortuus eſt abſque liberis.

Porro Jonathan genuit Phaleth, & Ziza. Iſti fuerunt filii Jerameel.

Seſan autem non habuit filios, ſed filias, & ſervum Ægyptium nomine Jeraa.

Deditque ei filiam ſuam uxorem: quæ peperit ei Etthei.

Etthei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad.

Zabad quoque genuit Ophlal, & Ophlal genuit Obed:

Obed genuit Jeu, Jeu genuit Azariam,

Azarias genuit Helles, Helles genuit Elaſa,

Elaſa genuit Siſamoi, Siſamoi genuit Sellum,

Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Eliſama.

Filii autem Chaleb fratris Jerameel: Moſa primogenitus ejus, ipſe eſt pater Ziph, & filii Mareſa patris Hebron.

Porro filii Hebron, Core, & Thaphphu, & Recem, & Samma.

Samma autem genuit Raham, patrem Jercaam, & Recem genuit Sammai,

Filius Sammai, Maon: & Maon pater Bethſur.

Epha autem concubina Chaleb peperit Aran, & Muſa, & Gezez.

Porro Aran genuit Gezez.

Filii Jadai, Regom, & Joathan, & Geſan, & Phalet, & Epha, & Saaph.

Concubina Chaleb Maacha, peperit Saber, & Tharana.

Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, & patrem Gabaa.

Filia vero Chaleb, fuit Achſa. Hi erant filii Chaleb, filii Hur primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariath-Jarim, Salma pater Beth-Leem, Hariph pater Beth-Gader.

Fuerunt autem filii Sobal patris Cariath-Jarim, qui videbat dimidium requietionum.

Et de cognatione Cariath-Jarim, Jethrei, & Aphuthei, & Semathei, & Maſerei. Ex his egreſſi ſunt Saraitæ, & Eſthaolitæ.

Filii Salma, Beth-Leem, & Netophathi, Coronæ domus Joab, & dimidium requietionis Sarai.

A Cognationes quoque ſcribarum habitantium in Jabes, Canentes atque Reſonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi ſunt Cinæi, qui venerunt de Calore patris domus Rechab.

David vero hos habuit filios, qui ei nati ſunt in Hebron, primogenitum Amnon ex Ahinaam Jezraelitide, ſecundum Daniel de Abigail Carmelitide, tertium Abſalon filium Maacha filiæ Tholmai regis Geſſur, quartum Adoniam filium Aggith, quintum Saphatiam ex Abital, ſextum Jethraam de Egla uxore ſua. Cap. 7.

B Sex ergo nati ſunt ei in Hebron, ubi regnavit ſeptem annis, & ſex menſibus.

Triginta autem & tribus annis, regnavit in Jeruſalem.

Porro in Jeruſalem nati ſunt ei filii, Samaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quattuor de Bethſabee filia Amiel:

Jebaar, quoque, & Eliſama, & Eliphaleth, & Noge, & Nepheg, & Japhie,

C necnon Eliſama, & Eliade, & Eliphaleth, novem:

Omnes filii David, abſque filiis concubinarum, babuerunt ſororem Thamar,

Filius autem Salomonis, Roboam: cujus Abia filius genuit Aſa.

De hoc quoque natus eſt Joſaphat, pater Joram:

Qui Joram genuit Ohoziam, ex quo ortus eſt Joas: & hujus Amaſias filius genuit Azariam.

D Porro Azariæ filius Joatham procreavit Ahaz patrem Ezechiæ, de quo natus eſt Manaſſes.

Sed & Manaſſes genuit Amon patrem Joſiæ.

Filii autem Joſiæ fuerunt, primogenitus Johanan, ſecundus Jojacim, tertius Sedecias, quartus Sellum.

De Jojacim natus eſt Jechonias, & Sedecias.

Filii Jechoniæ fuerunt, Aſir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, Sennaſer, & Jecemia, Sama, & Nadabia.

E De Phadaia orti ſunt Zorobabel & Semei.

Zorobabel genuit Moſollam, Ananiam, & Salomith ſororem eorum:

Aſaban quoque, & Ool, & Barachian, et Aſadiam, Joſabeſed, quinque:

Filius autem Ananiæ, Phaltias pater Jeſeiæ, cujus filius Raphaia. Hujus quoque filius, Arnan, de quo natus eſt Obdia, cujus filius fuit Sechenia.

Filius Secheniæ, Semeia: cujus filii, Attus, & Jegal, & Baria & Naaria, &

F Saphat, [a] numero ſex.

Filus

[a] Tres apud Martian. mſſ. nec non editi aliquot libri, ut Bibl. Roberti Stephani, Sixti V. Polyglott. Antuerp aliique interſerunt heic nomen *Seſa*, vel *Seſa*, quod ipſum eſt Hebræum ששה, quod *ſex* ſignificat, ac videtur ad explendum eum numerum repeti ſub proprii nominis acceptione: fruſtra tamen, cum Semejam ipſum parentem eo in numero una eſſe computandum, conſtet.

Filius Naariæ, Elioenai, & Ezechias, & Ezricam, tres. A

Filii Elioneai, Odvia, & Eliasub, & Pheleia, & Accub, & Johanan, & Dalaia, & Anani, septem.

Cap. 4. Filii Juda: Phares, Esron, & Charmi, & Hur, & Subal.

Reaia vero filius Subal genuit Jeth de quo nati sunt Ahimai & Led. Hæ cognationes Sarathi.

Ista quoque stirps Etam: Jezrael, & Jesema, & Jedebos. Nomen quoque sororis eorum, Asalelphuni. B

Phanuel autem pater Gedor, & Ezer pater Hosa. Isti sunt filii Hur primogeniti Ephratha patris Beth-Leem.

Assur vero patri Thecue erant duæ uxores, Hala, & Naara.

Peperit autem ei Naara, Oozam, & Hepher, & Themani, & Ahasthari. Isti sunt filii Naara.

Porro filii Halaa, Sereth, Isaar, & Ethnan.

Cos autem genuit Anob, & Soboba, & cognationem Haral filii Arum. C

Fuit autem Jabes inclytus præ fratribus suis, & mater ejus vocavit nomen illius Jabes, dicens: Quia peperi eum in dolore.

Invocavit vero Jabes Deum Israel, dicens: Si benedicens benedixeris mihi, & dilataveris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me a malitia non opprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est.

Chaleb autem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon. D

Porro Esthon genuit Bethrapha, & Phesse, & Thena patrem urbis Naas: hi sunt viri Recha.

Filii autem Cenez, Othoniel, & Saraia. Porro filii Othoniel, Athath, & Maonathi.

Maonathi genuit Ophra, Saraia autem genuit Joab patrem Vallis artificum: ibi quippe artifices erant.

Filii vero Chaleb filii Jephone, Hir, & Ela, & Nahem, E

Filii quoque Ela, Cenez.

Filii quoque Jaleleel: Ziph, & Zipha, Thiria, & Asrael.

Et filii Ezra, Jether, & Mered, & Epher, & Jalon, genuitque Mariam, & Sammai, & Jesba patrem Esthamo.

Uxor quoque ejus Judaia, peperit Jared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Icuthiel patrem Zano. Hi autem F filii Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered.

Et filii uxoris Odaiæ sororis Naham patris Ceila, & Garmi, & Esthamo, qui fuit de Machathi.

Filii quoque Simon, Amnon & Renna filius Anan, & Thilon. Et filii Jesi, Zoeth, & Benzoeth.

Filii Sela, filii Juda: Her pater Lecha, & Laada pater Maresa, & cognationes domus operantium byssum in domo juramenti.

Et qui stare fecit Solem, virique Mendacii, & Securus, & Incendens, qui principes fuerunt in Moab, & qui reversi sunt in Leem. Hæc autem verba vetera.

Hi sunt figuli habitantes in Plantationibus, & [a] in Præsepibus, apud regem in operibus ejus, commoratique sunt ibi.

Filii Simeon: Namuel & Jamin, Jarib, Zara, Saul.

Sellum filius ejus, Mapsam filius ejus, Masma filius ejus.

Filii Masma: Amuel filius ejus, Zachur filius ejus, Semei filius ejus.

Filii Semei sedecim, & filiæ sex: fratres autem ejus non habuerunt filios multos, & universa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Juda.

Habitaverunt autem in Bersabee, & Molada, & Hasarsual; & in Bala, & in Asom, & in Tholad; & in Bathuel, & in Horma, & in Siceleg; & in Bethmarchaboth, & in Asarsusim, & in Bethberai, & in Saarim. Hæ civitates eorum usque ad regem David.

Villæ quoque eorum: Etam, & Aen, & Remmon, & Thochen, & Asan, civitates quinque.

Et universi viculi eorum per circuitum civitatum istarum usque ad Baal. Hæc est habitatio eorum & sedium distributio.

Mosobab quoque & Jemlech, & Josa filius Amasiæ, & Joel, & Jeu filius Josabiæ filii Saraiæ filii Asiel, & Elioenai, & Jacoba, & Isuaia, & Asaia, & Adiel, & Ismiel, & Banaia,

Ziza quoque filius Sephei filii Allon filii Idaia filii Semri filii Samaja.

Isti sunt nominati principes in cognationibus suis, & in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer.

Et profecti sunt, ut ingrederentur in Gador usque ad orientem vallis, & ut quærerent pascua gregibus suis. Invenerunt-

[a] Editiores pleræque omnes *sepibus* habent pro *præsepibus*: Hebræus גדרה, quod pro nomine proprio Γαδηρὰ Septuaginta ipsi Interpretes acceperunt.

runtque pafcuas uberes, & valde bonas, A
& terram latiffimam & quietam & fertilem, in qua ante habitaverant de ftirpe Cham.

Hi ergo venerunt, quos fupra defcripfimus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Juda, & percufferunt tabernacula eorum, & habitatores qui inventi fuerant ibi, & deleverunt eos ufque in præfentem diem: habitaveruntque pro eis, quoniam uberrimas ibidem pafcuas repererunt.

De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam & Naariam & Raphaiam & Oziel filios Jefi: & percufferunt reliquias, quæ evadere potuerant, Amalecitarum, & habitaverunt ibi pro eis ufque ad diem hanc.

Cap. 5. FIlii quoque Ruben primogeniti Ifrael (ipfe quippe fuit primogenitus ejus: fed quum violaffet thorum patris fui, data funt primogenita ejus filiis Jofeph filii Ifrael, & non eft ille reputatus in primogenitum.

Porro Judas, qui erat fortiffimus inter fratres fuos, de ftirpe ejus principes germinati funt: primogenita autem reputata funt Jofeph.)

Filii ergo Ruben primogeniti Ifrael: Enoch, & Phallu, Efron, & Charmi.

Filii Joel: Samaia filius ejus, Gog, filius ejus, Semei filius ejus, Micha filius ejus, Reeia filius ejus, Baal filius ejus, Beera filius ejus, quem captivum duxit Theglathphalnafar rex Affyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben.

Fratres autem ejus, & univerfa cognatio ejus, quando numerabantur per familias fuas habuerunt principes, Jeiel & Zachariam.

Porro Bala filius Azaz, filii Samma, filii Joel, ipfe habitavit in Aroer ufque ad Nebo & Beelmon.

Contra orientalem quoque plagam habitavit ufque ad introitum eremi, & flumen Euphraten. Multum quippe jumentorum numerum poffidebat in terra Galaad.

In diebus autem Saul præliati funt contra * Agareos, & interfecerunt illos, habitaveruntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni plaga, quæ refpicit ad orientem Galaad.

* al. Agarenos.

Filii vero Gad e regione eorum habitaverunt in terra Bafan ufque Selcha:

Joel in capite, & Saphan fecundus: Janai autem, & Saphat, in Bafan.

Fratres vero eorum, fecundum domos cognationum fuarum, Michael, & Mofollam, & Sebe, & Jori, & Jachan, & Zie, & Heber, feptem.

Hi filii Abihail, filii Huri, filii Jaro, filii Galaad, filii Michael, filii Jefifi, filii Jeddo, filii Buz.

Fratres quoque filii Abdiel, filii Guni, princeps domus in familiis fuis.

Et habitaverunt in Galaad, & in Bafan, & in viculis ejus, & in cunctis fuburbanis Saron ufque ad terminos.

B Omnes hi numerati funt in diebus Joathan regis Juda, & in diebus Jeroboam regis Ifrael.

Filii Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaffe, viri bellatores, fcuta portantes & gladios. Et tendentes arcum, eruditique ad prælia quadraginta quatuor millia & feptingenti fexaginta, procedentes ad pugnam.

Dimicaverunt contra Agareos: Ituræi vero, & Naphæi, & Nodab, præbuerunt eis auxilium.

C Traditique funt in manus eorum Agarei, & univerfi qui fuerant cum eis, quia Deum invocaverunt quum præliarentur: & exaudivit eos, eo quod credidiffent in eum.

Ceperuntque omnia quæ poffederant, camelorum quinquaginta millia, & ovium ducenta quinquaginta millia, afinos duo millia, & animas hominum centum millia.

D Vulnerati autem multi corruerunt: fuit enim bellum Domini.

Habitaveruntque pro eis ufque ad tranfmigrationem.

Filii quoque dimidiæ tribus Manaffe, poffederunt terram a finibus Bafan ufque Baal, Hermon, & Sanir, & montem Hermon, ingens quippe numerus erat.

Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Epher, & Jefi, & Eliel, & Ezriel, & Jeremia, & Odoia, & Jediel, viri fortiffimi & potentes, &
E nominati duces in familiis fuis.

Reliquerunt autem Deum patrum fuorum, & fornicati funt poft deos populorum terræ, quos abftulit Deus coram eis.

Et fufcitavit Deus Ifrael fpiritum Phul regis Affyriorum, & fpiritum Thelgathphalnafar regis Affur: & tranftulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manaffe, & adduxit eos in Lale, & Abor, & Ara, & fluvium Gozan, uf-
F que ad diem hanc.

FIlii Levi: Gerfon, Caath, & Merari. Cap. 6.
Filii Caath: Amram, Ifaar, Hebron, & Oziel.

Filii

Filii Amram: Aaron, Moſes, & Maria: A

Filii Aaron: Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar.

Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abiſue,

Abiſue vero genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi.

Ozi genuit Zaraiam, & Zaragias genuit Merajoth.

Porro Merajoth genuit Amariam, & Amarias genuit Ahitob.

Ahitob genuit Sadoc, Sadoc genuit Ahimaas; B

Ahimaas genuit Azariam, Azarias genuit Johanan.

Johanan genuit Azariam. Ipſe eſt qui ſacerdotio functus eſt in domo, quam ædificavit Salomon in Jeruſalem.

Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Ahitob;

Ahitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sallum;

Sellum genuit Helciam, Helcias genuit Azariam, C

Azarias genuit Saraiam, & Saraias genuit Joſedec.

Porro Joſedec egreſſus eſt, quando tranſtulit Dominus Judam & Jeruſalem per manus Nabuchodonoſor.

Filii ergo Levi: Gerſon, Caath, & Merari.

Et hæc nomina filiorum Gerſon: Lobeni, & Semei.

Filii Caath: Amram, et Iſaar, et Hebron, et Oziel.

Filii Merari: Mooli et Muſi. Hæ autem D cognationes Levi ſecundum familias eorum.

Gerſon, Lobeni filius ejus, Jaath filius ejus, Zamma filius ejus, Joaa filius ejus, Addo filius ejus, Zara filius ejus, Jethrai filius ejus.

Filii Caath, Aminadab filius ejus, Core filius ejus, Aſir filius ejus, Elcana filius ejus, Abiaſaph filius ejus, Aſir filius ejus, Thaat filius ejus Uriel filius ejus, Ozias filius ejus, Saul filius ejus. E

Filii Elcana, Amaſai et Ahimoth et Elcana:

Filii Elcana: Sophai filius ejus, Naath filius ejus, Eliab filius ejus, Jeroam filius ejus, Elcana filius ejus.

Filii Samuel, primogenitus, Vaſſeni, et Abia.

Filii autem Merari, Mooli: Lobeni filius ejus, Semei filius ejus, Oza filius ejus, Samma filius ejus, Haggia filius ejus, Aſaia filius ejus

Iſti ſunt, quos conſtituit David ſuper cantores domus Domini, ex quo collocata eſt arca: et miniſtrabant coram tabernaculo teſtimonii, canente donec ædificaret Salomon domum Domini in Jeruſalem:

Stabant autem juxta ordinem ſuum in miniſterio.

Hi vero ſunt, qui aſſiſtebant cum filiis ſuis, de filiis Caat, Eman cantor filius Joel, filii Samuel;

Filii Elcana, filii Jeroam, filii Eliel, filii Thou;

Filii Suph, filii Elcana, filii Maath, filii Amaſai;

Filii Elcana, filii Joel, filii Azariæ, filii Sophoniæ;

Filii Thaath, filii Aſir, filii Abiaſaph, filii Core;

Filii Iſer, filii Caet, filii Levi, filii Iſrael.

Et frater ejus Aſaph, qui ſtabat a dextris ejus, Aſaph filius Barachiæ, filii Samaa;

Filii Michael, filii Baſiæ, filii Melchiæ;

Filii Athnai, filii Zara, filii Adaia;

Filii Ethan, filii Zamma, filii Semei;

Fili Jeth, filii Gerſom, filii Levi.

Filii autem Merari fratres eorum, ad ſiniſtram, Ethan filius Cuſi, filii Abdi, filii Maloch;

Filii Aſabiæ, filii Amaſiæ, filii Helciæ,

Filii Amaſai, filii Boni, filii Somer;

Filii Mooli, filii Muſi, filii Merari filii Levi.

Fratres quoque eorum Levitæ, qui ordinati ſunt in cunctum miniſterium tabernaculi domus Domini.

Aaron vero, & filii ejus adolebant incenſum ſuper altare holocauſti, & ſuper altare thymiamatis, in omne opus Sancti Sanctorum: & ut precarentur pro Iſrael, juxta omnia quæ præceperat Moſes ſervus Dei.

Hi ſunt autem filii Aaron: Eleazar filius ejus, Phinees filius ejus, Abiſue filius ejus, Bocc filius ejus, Ozi filius ejus, Zaraia filius ejus, Merajoth filius ejus, Amaria filius ejus, Ahitob filius ejus, Sadoc filius ejus, Ahimaas filius ejus,

Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum ſcilicet Aaron, juxta cognationes Caathitarum: ipſis enim ſorte contigerant.

Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, & ſuburbana ejus per circuitum:

Agros autem civitatis, & villas, Chaleb filio Jephone.

Porro filiis Aaron dederunt civitates ad confugiendum, Hebron, & Lobna & ſuburbana eius; Jether quoque & [a] Eſt- a homo cum ſuburbanis ſuis, ſed & Helon

[a] Alii libri *Eſthemo*, alii *Eſtmo* cum Græco Εσϑμω.

lon & Dabir cum ſuburbanis ſuis, Aſan quoque, & Beth-Semes & ſuburbana earum. A

De tribu autem Benjamin, Gabee & ſuburbana ejus, & Almath cum ſuburbanis ſuis, Anathoth quoque cum ſuburbanis ſuis. Omnes civitates, tredecim, per cognationes ſuas.

Filiis autem Caath reſiduis de cognatione ſua, dederunt ex dimidia tribu Manaſſe in poſſeſſionem urbes decem.

Porro filiis Gerſom per cognationes ſuas, de tribu Iſſachar, & de tribu Aſer, & de tribu Nephthali, & de tribu Manaſſe in Baſan, urbes tredecim. B

Filiis autem Merari per cognationes ſuas, de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt ſorte civitates duodecim.

Dederunt quoque filii Iſrael Levitis civitates, & ſuburbana earum:

Dederuntque per ſortem, ex tribu filiorum Juda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Benjamin, urbes has, quas vocaverunt nominibus ſuis: C

Et his qui erant de cognatione filiorum Caath, fueruntque civitates in terminis eorum de tribu Ephraim.

Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum, Sichem cum ſuburbanis ſuis, in monte Ephraim, & Gazer cum ſuburbanis ſuis, Jecmaan quoque cum ſuburbanis ſuis, & Bethoron ſimiliter, necnon & Helon cum ſuburbanis ſuis, & Gethremmon in eumdem modum. D

Porro ex dimidia tribu Manaſſe, Aner & ſuburbana ejus, Baalam & ſuburbana ejus: hi videlicet, qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant.

Filiis autem Gerſom, de cognatione dimidiæ tribus Manaſſe, Gaulon in Baſan & ſuburbana ejus, & Aſtharoth cum ſuburbanis ſuis.

De tribu Iſſachar, Cedes & ſuburbana ejus, & Dabereth cum ſuburbanis ſuis, Ramoth quoque & ſuburbana ejus, & Anem cum ſuburbanis ſuis. E

De tribu vero Aſer: Maſal cum ſuburbanis ſuis, & Abdon ſimiliter, Hucac quoque & ſuburbana ejus, & Roob cum ſuburbanis ſuis.

Porro de tribu Nephtali Cedes in Galilæa & ſuburbana ejus, Hamon cum ſuburbanis ſuis, & Cariathaim & ſuburbana ejus. F

Filiis autem Merari reſiduis: de tribu Zabulon, Remmono & ſuburbana ejus, &

A Thabor cum ſuburbanis ſuis.

Trans Jordanem quoque ex adverſo Jericho contra orientem Jordanis, de tribu Ruben, Boſor in ſolitudine cum ſuburbanis ſuis, & Jaſa cum ſuburbanis ſuis, Cademot quoque & ſuburbana ejus, & Miphaat cum ſuburbanis ſuis.

Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galaad & ſuburbana ejus, & Manaim cum ſuburbanis ſuis; ſed & Eſebon cum ſuburbanis ſuis, & Jezer cum ſuburbanis ſuis.

PORRO filii Iſſachar: Thola, & Phua, Jaſub, & Simeron, quattuor. Ca

Filii Thola: Ozi & Raphaia, & Jeriel, & Jemai, & Jebſem, & Samuel, principes per domos cognationum ſuarum.

De ſtirpe Thola viri fortiſſimi numerati ſunt in diebus David, viginti duo millia ſexcenti.

Filii Ozi: Jezraia, de quo nati ſunt Michael, & Obadia, & Joel, & Jeſia, quinque omnes principes. Cumque eis per familias & populos ſuos, accincti ad prælium, viri fortiſſimi, triginta ſex millia: multas enim habuerunt uxores, & filios.

Fratres quoque eorum per omnem cognationem Iſſachar, robuſtiſſimi ad pugnandum, octoginta ſeptem millia numerati ſunt.

Filii Benjamin: Bale, & Bochor, & Jadiel, tres.

Filii Bale: Esbon, & Ozi, et Oziel, et Jerimoth, et Urai, quinque principes familiarum, et ad pugnandum robuſtiſſimi:

Numerus autem eorum, viginti duo millia et triginta quattuor.

Porro filii Bochor: Zamira, & Joas, & Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Jerimoth, & Abia, & Anathoth, & [a] Almathan: omnes hi filii Bochor.

Numerati ſunt autem per familias ſuas principes cognationum ſuarum, ad bella fortiſſimi, viginti millia & ducenti.

Porro filii Jadiel, Balan:

Filii autem Balan, Jeus, & Benjamin, & Aod, & Chanana, & Zethan, & Tharſis, & Ahiſahar.

Omnes hi filii Jadiel, principes cognationum ſuarum, viri fortiſſimi, decem & ſeptem millia & ducenti, ad prælium procedentes.

Sepham quoque & Hapham filii Hir: & Haſim filii Aher.

Filii

[a] Ita Martian. e ſuis codicibus, & Græco Alexandrino reſcripſit: quumque in Hebræo tantum ſit עלמת, ſuſpicatur, finalem ן litteram exinde excidiſſe. Nihilo ſecius Græcus, quem ipſe laudat, textus, non *Almathan*, ſed Ελμεθὶμ legit. Vulgata quoque ſatis hinc *Almath*.

Filii autem Nepthali: Jasiel, & Guni, & Jeser, & Sellum, filii Bala. A

Porro filius Manasse, Esriel: concubinaque ejus Syra peperit Machir patrem Galaad,

Machir autem accepit uxores filiis suis Apphiam & Sephan: & habuit sororem nomine Maacha:

Nomen autem secundi, Salphaad, natæque sunt Salphaad filiæ.

Et peperit Maacha uxor Machir filium, vocavitque nomen ejus Phares:

Porro nomen fratris ejus, Sares: & filii ejus Ulam & Recen.

Filius autem Ulam, Badan.

Hi sunt filii Galaad, filii Machir, filii Manasse.

Soror autem ejus Regina peperit virum decorum, & Abiezer, & Moola.

Erant autem filii Semida, Ahin, & Sechem, & Leci, & Aniam.

Filii autem Ephraim: Suthula, Bared filius ejus, Thaath filius ejus, Elada filius ejus, Thaath filius ejus, hujus filius Zabad, & hujus filius Suthala, & hujus filius Ezer & Elad:

Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia descenderant, ut invaderent possessiones eorum.

Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus & venerunt fratres ejus, ut consolarentur eum.

Ingressusque est ad uxorem suam: quæ concepit, & peperit filium, & vocavit nomen ejus Beria, eo quod in malis domus ejus ortus esset: D

Filia autem ejus Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem & superiorem, & Ozensara,

Porro filius ejus Rapha, & Reseph, & Thale, de quo natus est Thaan, qui genuit Laadan: hujus quoque filius Ammiud genuit Elizama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue.

Possessio autem eorum & habitatio, Beth-El cum filiabus suis contra orientem Noran, ac occidentalem plagam Gazer & filiæ ejus, Sichem quoque cum filiabus suis, usque ad Aza cum filiabus ejus. E

Juxta filios quoque Manasse, Bethsan & filias ejus, Thanach & filias ejus, Mageddo & filias ejus: Dor & filias ejus:

In his habitaverunt filii Joseph, filii Israel.

Filii Aser: Jemna, & Jesua, & Jesui, & Baria, & Sara soror eorum.

Filii autem Baria: Heber. & Melchiel: ipse est pater Bersaith.

Heber autem genuit Jephlat, & Somer, & Otham, & Suaa sororem eorum.

Filii Jephlat: Phosech, & Chamaal, & Asoth: hi filii Jephlat.

Porro filii Somer: Ahi, & Roaga, & Jaba, & Aram,

Filii autem Helem fratris ejus: Supha & Jemna, & Selles, & Amal.

B Filii Supha: Sue, [a] Arnaphed, & Sual, & Beri, & Jamra, Bosor, & Od, et Samma, et Salusa, et Jethran, et Bera.

Fili Jether: Jephone, et Phaspha, et Ara.

Filii autem Olla: Aree, et Aniel, et Resia.

Omnes hi filii Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum.

C Numerus autem eorum ætatis, quæ apta esset ad bellum, viginti sex millia.

Benjamin autem genuit Bale primogenitum suum, Asbal secundum, Ahora tertium, Nuhaa quartum, et Rapha quintum. *Cap. 8.*

Fueruntque filii Bale, Addar, et Gera, et Abiud, Abisue quoque et Nooman, et Ahoe, sed et Gera, et Sephuphan, et Uram.

Hi sunt filii Aod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manaath.

Nooman autem, et Achia, et Gera ipse transtulit eos, et genuit Oza, et Ahiud.

Porro Saaraim genuit in regione Moab, postquam dimisit Usim et Bara uxores suas.

Genuit autem de Hedes uxores sua Jobab, et Sebia, et Mosa, et Molchom, Jeus quoque, et Sechia, et Marma.

Hi sunt filii ejus, principes in familiis suis.

Meusim vero genuit Abitob, et Elphaal.

Porro filii Elphaal: Heber, et Misaam, et Samad:

Hic ædificavit Ono, et Lod et filias ejus:

Baria autem et Sama, principes cognationum habitantium in Ajalon: hi fugaverunt habitatores Geth.

Et Ahio, et Sesac, et Jerimoth, et Zabadia, et Arod, et Heder, Michael quoque, et Jespha, et Joha filii Baria.

Xxxx 2 Et

[a] Originales libri omnes, ne Græco quidem, & Vulgato Interprete exceptis, perlegunt *Arnapher*. Martianæus qui *Arnaphed* scripsit, mavult putare vitium in Hebræo archetypo, ob ד. & ר. literarum similitudinem irrepsisse.

A Et Zabadia, et Mossollam, et Hezeci, & Heber, & Jesamari, & Jezlia, & Jobab, filii Elphaal.

Et Jacim, & Zechri, & Zabdi, & Elioenai, & Selethai, & Eliel, & Adaia, & Baraia, & Samarath filii Semei.

Et Jesphan, & Eber, & Eliel, & Abdon, & Zechri, & Anan, & Anania, & Ahilam, & Anathothia, & Jephdaia, & Phanuel filii Sesac.

B Et Samsari, & Sooria, & Otholia, & Jersia, & Elia, & Zechri, filii Jeroam.

Hi patriarchæ, & cognationum principes, qui habitaverunt in Jerusalem.

In Gabaon autem habitaverunt Abigabaon, & nomen uxoris ejus Maacha: filiusque ejus primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab. Gedor quoque, & Ahio, & Zacher, & Macelloth quæ genuit Samaa:

C Habitaveruntque ex adverso fratrum suorum in Jerusalem cum fratribus suis.

Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul,

Porro Saul genuit Jonathan, & Melchisue, & Abinadab, & Esbaal.

Filius autem Jonathan, Meribbaal, & Meribbaal genuit Micha.

Filii Micha, Phiton, & Melech, & Thara, & Ahaz.

Et Ahaz genuit Joada, & Joada genuit * Almoth, & Azmoth, & Zamri:

* al. Alamath.

D Porro Zamri genuit Mosa, & Mosa genuit Banaa, cujus filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel.

Porro Asel sex filii fuerunt his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismael, Saria, Obadia, & Anan. Omnes hi filii Asel.

Filii autem Esec fratris ejus, Ulam primogenitus, & Us secundus, & Eliphalet tertius.

E Fueruntque filii Ulam viri robustissimi, & magno robore tendentes arcum: & multos habentes filios ac nepotes, usque ad centum quinquaginta.

Omnes hi, filii Benjamin.

Cap. 9.

Universus ergo Israel dinumeratus est, & summa eorum scripta est in libro Regum Israel, & Juda.

Translatique sunt in Babylonem propter delictum suum.

Qui autem habitaverunt primi in possessionibus, & in urbibus suis: Israel, & Sacerdotes, & Levitæ, & Nathinæi.

F Commorati sunt in Jerusalem de filiis Juda, & de filiis Benjamin, de filiis quoque Ephraim, & Manasse,

Othei filius Ammiud, filii Amri, filii Omrai, filii Bonni, de filiis Phares filii Juda.

Et de Siloni: Asaia primogenitus, & filii ejus.

De filiis autem Zara: Jeuel, & fratres eorum, sexcenti nonaginta.

Porro de filiis Benjamin: Salo filius Mosollam, filii Odvia, filii Asana:

Et Jobania filius Jeroam, & Ela filius Ozi, filii Mochori, & Mosollam filius Saphatiæ, filii Rauel, filii Jebaniæ:

Et fratres eorum per familias suas, nongenti quinquaginta sex.

Omnes hi, principes cognationum per domos patrum suorum.

De sacerdotibus autem: Jedaia, Jojarib, & Jachin:

Azarias quoque filius Helciæ, filii Mosollam, filii Sadoc, filii Marajoth, filii Ahitob, pontifex domus Dei.

Porro Adaias, filius Jeroam, filii Phasur, filii Melchiæ:

Et Masaia filius Adiel, filii Jezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Emmer.

Fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei.

De Levitis autem: Semeia filius Assub, filii Ezricam, filii Asebia, de filiis Merari.

Bacbacar quoque carpentarius, & Galal, & Mathania filius Micha, filii Zechri, filii Asaph:

Et Obdia filius Semeiæ, filii Galal, filii Idithun:

Et Barachia filius Asa, filii Elcana, qui habitavit in atriis Netophati.

Janitores autem: Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahiman, & frater eorum Sellum princeps:

Usque ad illud tempus, in porta regis ad orientem, observabant per vices suas de filiis Levi.

Sellum vero filius Core, filii Abiasaph, filii Core, cum fratribus suis, & domo patris sui, hi sunt Coritæ super opera ministerii, custodes vestibulorum tabernaculi, & familiæ eorum per vices castrorum Domini custodientes introitum.

Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino.

Porro Zacharias filius Mosollamia, janitor portæ tabernaculi testimonii.

Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim: & descripti in villis

lis propriis: quos constituerunt David, & Samuel Videns, in fide sua, tam ipsos, quam filios eorum, in ostiis domus Domini, & in tabernaculo, vicibus suis.

Per quattuor ventos erant ostiarii: id est ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Austrum.

Fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in Sabbathis suis de tempore usque ad tempus.

His quattuor Levitis creditus erat omnis numerus janitorum, & erant super exedras, & thesauros domus Domini.

Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis: ut quum tempus fuisset, ipsi mane aperirent fores.

De horum genere erant & super vasa ministerii: ad numerum enim inferebantur vasa, & efferebantur.

De ipsis, & qui credita habebant utensilia sanctuarii, præerant similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus.

Filii autem sacerdotum unguenta ex aromatibus conficiebant.

Et Mathathias Levites primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frigebantur.

Porro de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, ut semper novos per singula sabbatha præpararent.

Hi sunt principes cantorum per familias Levitarum, qui in exedris morabantur, ut die ac nocte jugiter suo ministerio deservirent.

Capita Levitarum, per familias suas principes, manserunt in Jerusalem.

a In Gabaon autem commorati sunt, pater Gabaon Jaiel, & nomen [a] uxoris ejus Maacha.

Filius primogenitus ejus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab, Gedor quoque, & Ahio, & Zacharias, & Macelloth.

Porro Macelloth genuit Semmam:

Isti habitaverunt e regione fratrum suorum in Jerusalem, cum fratribus suis.

Ner autem genuit Cis: & Cis genuit Saul, & Saul genuit Jonathan, & Melchisue, & Abinadab, & Esbaal.

Filius autem Jonathan, Meribaal, & Meribaal genuit Micha,

Porro filii Micha, Phithon, & Melech, & Thara.

Ahaz autem genuit Jara, & Jara genuit Almoth, & Azmoth, & Zamri, Zamri autem genuit Mosa.

Mosa vero genuit Banaa, cujus filius Raphaia, genuit Elasa, de quo ortus est Asel.

Porro Asel sex filios habuit his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismahel, Saria, Obdia, Anan. Hi sunt filii Asel.

PHilisthim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Palæsthinos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. Cap. X.

Quumque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul, & filios ejus, percusserunt Jonathan, & Abinadab, & Melchisue, filios Saul.

Et aggravatum est prælium contra Saul, inveneruntque eum sagittarii, & vulneraverunt jaculis.

Et dixit Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, & interfice me: ne forte veniant incircumcisi isti, & illudant mihi.

Noluit autem armiger ejus hoc facere, timore perterritus:

Arripuit ergo Saul ensem, & irruit in eum.

Quod quum vidisset armiger ejus, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, & mortuus est.

Interiit ergo Saul, & tres filii ejus, & omnis domus illius pariter concidit.

Quod quum vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt: & Saul ac filiis ejus mortuis, dereliquerunt urbes suas, & huc illucque dispersi sunt:

Veneruntque Philisthim, & habitaverunt in eis.

Die igitur altero detrahentes Philisthim spolia cæsorum, invenerunt Saul, & filios ejus jacentes in monte Gelboe,

Quumque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, ut circumferretur, & ostenderetur idolorum templis, & populis:

Arma autem ejus consecraverunt in fano Dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon.

Hoc quum audissent viri Jabes Galaad omnia scilicet quæ Philisthim fecerant super Saul, consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadavera Saul & filiorum ejus:

Attu-

[a] Minus igitur recte quidam Hebræi codices præferunt, אחתו *sororis ejus*, pro אשתו, *uxoris*, quemadmodum & Hieronymus legit, & plerique alii omnes Interpretes reddunt.

Attuleruntque ea in Jabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum, quæ erat in Jabes, & jejunaverunt septem diebus. A

Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod prævaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, & non custodierit illud; sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino: propter quod interfecit eum, & transtulit regnum ejus ad David filium Isai.

B

Cap. II. Congregatus est igitur omnis Israel ad David in Hebron, dicens:

Os tuum sumus, & caro tua. Heri quoque, & nudiustertius, quum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas, & introducebas Israel:

Tibi enim dixit Dominus Deus tuus: Tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super eum.

Venerunt ergo omnes majores natu Israel ad regem in Hebron, & iniit David cum eis fœdus coram Domino: C

Unxeruntque eum regem super Israel, juxta sermonem Domini, quem loquutus est in manu Samuel.

Abiit quoque David, & omnis Israel, in Jerusalem. Hæc est Jebus, ubi erant Jebusæi habitatores terræ.

Dixeruntque qui habitabant in Jebus ad David: Non ingredieris huc.

Porro David cepit arcem Sion, quæ est civitas David, dixitque:

D

Omnis qui percusserit Jebusæum in primis, erit princeps & dux.

Ascendit igitur primus Joab filius Sarviæ, & factus est princeps.

Habitavit autem David in arce, & idcirco appellata est civitas David.

Ædificavitque urbem in circuitu a Mello usque ad gyrum, Joab autem reliqua urbis exstruxit.

Proficiebatque David vadens & crescens, & Dominus exercituum erat cum eo.

E

Hi principes virorum fortium David, qui adjuverunt eum, ut rex fieret super omnem Israel, juxta verbum Domini, quod loquutus est ad Israel.

Et iste numerus robustorum David:

Jesbaam filius Achamoni princeps inter triginta: iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos una vice.

Et post eum Eleazar filius patrui ejus Ahohites, qui erat inter tres potentes.

Iste fuit cum David in *Aphesdomim, quando Philisthim congregati sunt ad locum illum in prælium, & erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratque populus a facie Philisthinorum. *al. Phesdommim.

[a] Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum.

Quumque percussissent Philisthæos, dedit Dominus salutem magnam populo suo.

Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram, in qua erat David, ad speluncam Odollam, quando Philisthim fuerant castrametati in valle Raphaim.

Porro David erat in præsidio, & statio Philisthinorum in Beth-Leem.

Desideravit igitur David, & dixit: O si quis daret mihi aquam de cisterna Beth-Leem, quæ est in porta.

Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, & hauserunt aquam de cisterna Beth-Leem, quæ erat in porta, & attulerunt ad David ut biberet:

Qui noluit, sed magis libavit illam Domino, dicens:

Absit ut in conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem virorum istorum bibam, quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc caussam noluit bibere.

Hæc fecerunt tres robustissimi.

Abisai quoque frater Joab ipse erat princeps trium, & ipse levavit hastam suam contra trecentos vulneratos, & ipse erat inter tres nominatissimus, inter tres [b] secundos inclytus, & princeps eorum:

Verumtamen usque ad tres primos non pervenerat.

Banaias filius Joiadæ viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabseel:

Ipse percussit duos Ariel Moab, & ipse descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore nivis.

Et ipse percussit virum Ægyptium, cujus statura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam ut liciatorium texentium:

Descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam, quam tenebat manu, & in-

[a] Restituimus plurium numero, *Hi steterunt*, & *defenderunt*, & mox *percussissent* ad Hebræi textus, & Latinorum quot vidimus codicum fidem. Auctor quoque Hebraicarum Quæstionum in hunc librum ab ipso laudatus Martianæo ita legit, caussamque addit cur, *in Regum libris singulariter ponitur, ut regis fortitudo monstretur*. Ad hæc probabilius longe est, superiori proxime versu nomen *Semma*, scribarum incuria in ipso archetypo prætermissum. Martian. tamen e suis aliquot mss. minori numero posuit, *Hic stetit, defendit* &c.

[b] Vocem *primos* Hebræus textus non habet, sed tantum ועד-השלשה לא בא, *Verumtamen usque ad tres, sive tertios, non pervenit*: Græcus quoque καὶ ἕως τῶν τριῶν οὐκ ἤρχετο.

& interfecit eum hasta sua.

Hæc fecit Banajas filius Jojadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, inter triginta primus, verumtamen ad tres usque non pervenerat:

Posuit autem eum David ad auriculam suam.

Porro fortissimi in exercitu, Asael frater Joab, & Eleanan filius patrui ejus de Beth-Leem, Semmoth Arorites, Helles Phallonites, Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites, Sobbochai Asothites, Ilai Ahohites, Marai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaia Pharatonites, Uri de Torrente Gaas, Abiel Arabathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites.

Filii Asom Genozitis, Jonathan filius Sega Ararites, Ahiam filius Sachar Arарites, Eliphal filius Ur, Epher Mecharathites, Ahia Phelonites, Asro Charmelites, Noorai filius Azbi, Joel frater Nathan, Mabar filius Agarai. Selec Ammonites, Noorai Berothites armiger Joab filii Sarviæ. Ira Jethræus, Gareb Jethræus, Urias Hetthæus, Zabad filius Ooli, Adina filius Seza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta: Hanan filius Maacha, & Josaphat Mathanites, Ozia Astarothites, Samma & Jaiel filii Hotham Arorites, Jediel filius Samri, & Joha frater ejus Thosaites, Eliel Maumites, & Jeribai, & Josaia filii Elnaem, & Jethma Moabites, Eliel, & Obeb, & Jasiel de Masobia.

Cap. 12. HI quoque venerunt ad David in Siceleg, quum adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi & egregii pugnatores, tendentes arcum, & utraque manu fundis saxa & jacientes, & dirigentes sagittas: de fratribus Saul ex Benjamin.

Princeps Ahiezer, & Joas, filii Samaa, Gabaathites, & Jaziel, & Phallet filii Azmoth, & Baracha, & Jeu Anathotites.

Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta & super triginta.

Jeremias, & Jeziel, & Johanan, & Jezbad Gaderothites, Eluzai & Jerimuth, & Baalia, & Samaria, & Saphatia Aruphites. Elcana, & Jesia, & Azrael, & Joezer & Jesbaam de Carehim:

Joela quoque, & Zabadia, filii Jeroam de Gedor.

A Sed & de Gaddi transfugerunt ad David, quum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam: facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus,

Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, Masmana, quartus, Jeremias quintus, Ethi sextus, Eliel septimus, Johanan octavus, Elzebad nonus, Jeremias decimus, Machbanai undecimus.

B Hi de filiis Gad principes exercitus: novissimus centum militibus præerat, & maximus, mille.

Isti sunt qui transierunt Jordanem mense primo, quando inundare consuevit super ripas suas: & omnes fugaverunt qui morabantur in vallibus ad orientalem plagam, & occidentalem.

Venerunt autem & de Benjamin, & de Juda, ad præsidium in quo morabatur David.

C Egressusque est David obviam eis, & ait:

Si pacifice venistis ad me, ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis: si autem insidiamini mihi pro adversariis meis, quum ego iniquitatem in manibus meis non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & judicet.

Spiritus vero induit Amasai principem inter triginta & ait:

D Tui sumus, o David, & tecum, fili Isai: pax pax tibi, & pax adjutoribus tuis. Te enim adjuvat Deus tuus.

Suscepit ergo eos David, & constituit principes turmæ.

Porro de Manasse transfugerunt ad David, quando veniebat cum Philisthim adversus Saul, ut pugnaret:

Et non dimicavit cum eis, quia, inito consilio, remiserunt eum principes Philisthinorum, dicentes:

Periculo capitis nostri revertetur ad dominum suum Saul.

E Quando igitur reversus est in Siceleg, fugerunt ad eum de Manasse, Ednas & Jozabad, & Jediel, [a] & Michael, & Jozabad, & Eliu, & Salathi, principes millium in Manasse.

Hi præbuerunt auxilium David adversus latrunculos: omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in

F exercitu.

Sed & per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret

[a] Quod heic interserunt Vulgati codices, sive repetunt nomen *& Ednas*, neque Hebræus, neque Græcus textus, nec denique veteres Hieronymiani, & melioris notæ mss. habeant.

A fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei.

Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad David, quum esset in Hebron, ut transferrent regnum Saul ad eum, juxta verbum Domini.

Filii Juda portantes clypeum & hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium.

De filiis Simeon, virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum.

B De filiis Levi, quattuor millia sexcenti.

Jojada quoque princeps de stirpe Aaron, & cum eo tria millia septingenti.

Sadoc etiam puer egregiæ indoli, & domus patris ejus, principes viginti duo.

De filiis autem Benjamin fratribus Saul tria millia: magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul:

Porro de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis.

C Et ex dimidia tribu Manasse, decem & octo millia, singuli per nomina sua venerunt ut constituerent regem David.

De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti:

Omnis autem reliqua tribus, eorum consilium sequebatur.

D Porro de Zabulon qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt [a] in auxilium, non in corde duplici.

Et de Nephthali, principes mille: & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta, & septem millia.

De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo millia sexcenti.

Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie provocantes, quadraginta millia.

E Trans Jordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis, centum viginti millia.

Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, ut constituerent regem David super universum Israel:

Sed & omnes reliqui ex Israel, uno corde erant, ut rex fieret David.

F Fueruntque ibi apud David tribus diebus comedentes & bibentes. Præparaverant enim eis fratres sui.

Sed & qui juxta eos erant, usque ad Issachar, & Zabulon, & Nephthali afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus, ad vescendum: farinam, palathas, uvam passam, vinum, oleum, boves, arietes ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Israel.

INiit autem consilium David cum tribunis, & centurionibus, & universis principibus, & ait ad omnem cœtum Israel: Cap. 13.

Si placet vobis, & a Domino Deo nostro egreditur sermo, quem loquor: mittamus ad fratres nostros reliquos in universas regiones Israel, & ad Sacerdotes, & Levitas, qui habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos, & reducamus arcam Dei nostri ad nos: non enim requisivimus eam in diebus Saul.

Et respondit universa multitudo, ut ita fieret: placuerat enim sermo omni populo.

Congregavit ergo David cunctum Israel, a Sior Ægypti, usque dum ingrediaris Emath, ut adduceret arcam Dei de Cariath-Jarim.

Et ascendit David, & omnis vir Israel, ad collem Cariath-Jarim, qui est in Juda, ut afferret inde arcam Domini Dei sedentes super cherubim, ubi invocatum est nomen ejus.

Imposueruntque arcam Dei super plaustrum novum, de domo Abinadab:

Oza autem, & frater ejus, minabant plaustrum.

Porro David, & universus Israel, ludebant coram Deo omni virtute in canticis, & in citharis, & psalteriis, & tympanis, & cymbalis, & tubis.

Quum autem pervenissent ad Aream Chidon, tetendit Oza manum suam, ut sustentaret arcam: bos quippe lasciviens paululum inclinaverat eam.

Iratus est itaque Dominus contra Ozam, & percussit eum, eo quod tetigisset arcam: & mortuus est ibi coram Domino.

Contristatusque est David, eo quod divisisset Dominus Ozam:

Vocavitque locum illum: Divisio Oza, usque in præsentem diem.

Et timuit Deum tunc temporis, dicens: Quomodo possum ad me introducere arcam

[a] Hebræus vero textus habet לערך, quod proprie significat, *ad instruendam aciem*. Videtur autem Hieronymus, & ante Hieronymum, Septuaginta in eo quod ob oculos habebant exemplari legisse לעזר, quod est *in auxilium*: altera ר literula, atque ea ז perquam simili permutata.

arcam Dei?

Et ob hanc cauſſam non eam adduxit ad ſe, hoc eſt hoc eſt, in civitatem David, ſed avertit in domum Obededom Getthæi.

Manſit ergo arca Dei in domo Obededom tribus menſibus:

Et benedixit Dominus domui ejus, & omnibus quæ habebat.

Cap. 14. MIſit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, & ligna cedrina, & artifices parietum, lignorumque: ut ædificarent ei domum.

Cognovitque David quod confirmaſſet eum Dominus in regem ſuper Iſrael, & ſublevatum eſſet regnum ſuum ſuper populum ejus Iſrael.

Accepit quoque David alias uxores in Jeruſalem: genuitque filios, & filias.

Et hæc nomina eorum, qui nati ſunt, ei in Jeruſalem: Samua, & Sobab, Nathan, & Salomon, Jebar, & Eliſua, & Eliphalet, Noga quoque, & Napheg, & Japhie, Eliſama, & Baliada, & Eliphalet.

Audientes autem Philiſthim eo quod unctus eſſet David in regem ſuper univerſum Iſrael, aſcenderunt omnes ut quærerent eum:

Quod quum audiſſet David, egreſſus eſt obviam eis.

Porro Philiſthim venientes, diffuſi ſunt in Valle Raphaim.

Conſuluitque David Dominum, dicens: Si aſcendam ad Philiſthæos, & ſi trades eos in manu mea?

Et dixit ei Dominus: Aſcende, & tradam eos in manu tua.

Quumque illi aſcendiſſent in Baal. Pharaſim, percuſſit eos ibi David, & dixit:

Diviſit Deus inimicos meos per manum meam, ſicut dividuntur aquæ:

Et idcirco vocatum eſt nomen illius loci Baal-Pharaſim.

Dereliqueruntque ibi deos ſuos, quos David juſſit exuri.

Alia etiam vice Philiſthim irruerunt, & diffuſi ſunt in valle.

Conſuluitque rurſum David Deum, & dixit ei Deus:

Non aſcendas poſt eos, recede ab eis, & venies contra illos ex adverſo pyrorum.

Quumque audieris ſonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum.

Egreſſus eſt enim Deus ante te, ut percutiat caſtra Philiſthim.

Fecit ergo David ſicut præceperat ei Deus,

A & percuſſit caſtra Philiſthinorum, de Gabaon uſque Gazera.

Divulgatumque eſt nomen David in univerſis regionibus, & Dominus dedit pavorem ejus ſuper omnes gentes.

FEcit quoque ſibi domos in civitate David: & ædificavit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum. Cap. 15.

Tunc dixit David: Illicitum eſt ut a quoquumque portetur arca Dei niſi a Levitis, quos elegit Dominus ad portandum

B eam, & ad miniſtrandum ſibi uſque in æternum.

Congregavitque univerſum Iſrael in Jeruſalem, ut afferretur arca Dei in locum ſuum, quem præparaverat ei.

Necnon & filios Aaron, & Levitas.

De filiis Merari, Aſaia princeps, & fratres ejus ducenti viginti.

De filiis Gerſom, Joel princeps, & fratres ejus centum triginta viginti.

De filiis Gerſom, Joel princeps, & fratres

C ejus centum triginta.

De filiis Eliſaphan, Semeias princeps, & fratres ejus ducenti.

De filiis Hebron, Eliel princep., & fratres ejus octoginta.

De filiis Oziel, Aminadab princeps, & fratres ejus centum duodecim.

Vocavitque David Sadoc & Abiathar Sacerdotes, & Levitas, Uriel, Aſaiam, Joel, Semeiam, Eliel & Aminadab:

Et dixit ad eos: Vos qui eſtis principes

D familiarum Leviticarum, ſanctificamini cum fratribus veſtris, & afferte arcam Domini Dei Iſrael, ad locum, qui ei præparatus eſt:

Ne ut a principio, quia non eratis præſentes, percuſſit nos Dominus: ſic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus.

Sanctificati ſunt ergo Sacerdotes, & Levitæ, ut portarent arcam Domini Dei Iſrael.

E Et tulerunt filii Levi arcam Dei, ſicut præceperat Moſes juxta verbum Domini, humeris ſuis, in vectibus.

Dixitque David principibus Levitarum, ut conſtituerent de fratribus ſuis cantores in organis muſicorum, nablis videlicet, & lyris, & cymbalis, ut reſonaret in excelſis ſonitus lætitiæ.

Conſtitueruntque Levitas: Eman filium Joel, & de fratribus ejus, Aſaph filium Barachiæ:

F De filiis vero Merari fratribus eorum, Ethan filium Caſaiæ.

Et cum eis fratres eorum: in ſecundo Ordine, Zachariam, & Ben, & Jaziel, & Semiramoth, & Jahiel, & Ani,

Eliab, & Benaiam, & Maasiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obededon, & Jeiel, janitores.

Porro cantores, Eman, Asaph, & Ethan, in cymbalis æneis concrepantes.

Zacharias autem, et Oziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, et Eliab, et Maasias, et Banaias, in nablis arcana cantabant.

Porro Mathathias, et Eliphalu, et Macenias, et Obededon, et Jeiel, et Ozaziu, in citharis pro octava canebant [a] ἐπινίκιον.

Chonenias autem princeps Levitarum, prophetiæ præerat, ad præcinendam melodiam: erat quippe valde sapiens.

Et Barachias, et Elcana, janitores arcæ.

Porro Sebenias, et Josaphat, et Nathanael, et Amasai, et Zacharias, et Banaias, et Eliezer, sacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei.

Et Obededom, et Jehias, erant janitores arcæ:

Igitur David, et omnes majores natu Israel, et tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis Domini de domo Obededon, cum lætitia.

Quumque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri, & septem arietes.

Porro David erat indutus stola byssina, & universi Levitæ, qui portabant arcam, cantoresque, & Chonenias princeps prophetiæ inter cantores:

David autem indutus erat etiam ephod lineo.

Universusque Israel deducebant arcam fœderis Domini in jubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes.

Quumque pervenisset arca fęderis Domini usque ad civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David saltantem atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

Cap. 16. ATtulerunt igitur arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetenderat ei David: & obtulerunt holocausta, & pacifica coram Deo.

Quumque complesset David offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine Domini.

A Et divisit universis per singulos, a viro usque ad mulierem tortam panis, & partem assæ carnis bubulæ, & frixam oleo similam.

Constituitque coram arca Domini de Levitis, qui ministrarent, & recordarentur operum ejus, & glorificarent, atque laudarent Dominum Deum Israel:

Asaph principem, & secundum ejus Zachariam:

B Porro Jaiel, & Semiramoth, & Jehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banajan, & Obededom, & Jeiel super organa psalterii, & lyras:

Asaph autem, ut cymbalis personaret.

Banajam vero & Jaziel sacerdotes, canere tuba jugiter coram arca fœderis Domini.

In illo die fecit David principem ad confitendum Domino Asaph, & fratres ejus.

C CONfitemini Domino, & invocate nomen ejus:
notas facite [b] in populis adinventiones ejus.

Cantate ei, & psallite ei:
narrate omnia mirabilia ejus.

Laudate nomen sanctum ejus:
lætetur cor quærentium Dominum.

Quærite Dominum, & virtutem ejus:
quærite faciem ejus semper.

Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit:

D signorum * illius, & judiciorum oris ejus. * al. eac. illius.

Semen Israel servi ejus:
filii Jacob electi ejus.

Ipse Dominus Deus noster:
in universa terra judicia ejus.

Recordamini in sempiternum pacti ejus:
sermonis, quem præcepit in mille generationes.

Quem pepigit cum Abraam:
& juramenti illius cum Isaac.

E Et constituit illud Jacob in præceptum:
& Israel in pactum sempiternum.

Dicens: Tibi dabo terram Chanaan,
funiculum hæreditatis vestræ.

Quum essent pauci numero,
parvi & coloni ejus.

Et transierunt de gente in gentem,
& de regno ad populum alterum.

Non dimisit quemquam calumniari eos,
sed increpuit pro eis reges.

[a] Ex Symmacho ἐπινίκιον, sive Latinis literis *Epinicion*, accepit S. Pater, quod enim in Hebræo למנצח ille continenter in Psalmorum titulis ἐπινίκιον, quod est *triumphale*, interpretatur. Vide Procemium Commentar. in Daniel quod & Martian. laudat

[b] In Psalmorum libro, quem supra excudimus, ubi Psalmi CV. locum hic tenet, aliter sæpe legitur: hæc, *notas facite populis cogitationes ejus*: & tertio ab hoc versu, *loquimini in universis mirabilibus ejus*: &, *Exsultate in nomine sancto ejus*, atque his similia infra, quæ tute conferendo animadvertas.

No-

Nolite tangere Christos meos:
& in Prophetis meis nolite malignari.
a Cantate Domino omnis terra:
annuntiate ex die in diem salutare ejus.
Narrate in gentibus gloriam ejus:
in cunctis populis mirrabilia ejus.
Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis:
& horribilis super omnes deos.
Omnes enim dii populorum idola:
Dominus autem cælos fecit.
Confessio & magnificentia coram eo:
fortitudo & gaudium in loco ejus,
Afferte Domino, familiæ populorum,
afferte Domino gloriam & imperium.
Date Domino gloriam nomini ejus,
levate sacrificium, & venite in conspectu ejus:
& adorate Dominum in decore sancto.
Commoveatur a facie ejus omnis terra:
ipse enim fundavit orbem immobilem.
Lætentur cæli, & exsultet terra:
& dicant in nationibus, Dominus regnavit.
Tonet mare, & plenitudo ejus:
exsultent agri, & omnia quæ in eis sunt.
Tunc laudabunt ligna saltus coram Domino:
quia venit judicare terram.
Confitemini Domino, quoniam bonus:
quoniam in æternum misericordia ejus.
Et dicite: Salva nos, Deus salvator noster,
& congrega nos, & erue de gentibus:
Ut confiteamur nomini sancto tuo,
& exsultemus in carminibus tuis.
Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno usque in æternum:
& dicat omnis populus:
Amen, & * hymnum Domino.

*al. hymnus.

Dereliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini, Asaph & fratres ejus, ut ministrarent in conspectu arcæ jugiter, per singulos dies, & vices suas.
Porro Obededom, & fratres ejus sexaginta octo:
Et Obededom filium Idithun, & Asa constituit janitores.
Sadoc autem sacerdotem, & fratres ejus sacerdotes, coram tabernaculo Domini in excelso, quod erat in Gabaon:
Ut offerrent holocausta Domino super altare holocautomatis jugiter, mane & vespere, juxta omnia quæ scripta sunt in lege Domini, quam præcepit Israeli.

A Et post eum Eman, & Idithun, & reliquos electos unumquemque vocabulo suo ad confitendum Domino: Quoniam in æternum misericordia ejus.
Eman quoque & Idithun canentes tuba, & quatientes cymbala, & omnia musicorum organa, ad canendum Deo:
Filios autem Idithun fecit esse portarios.
Reversusque est omnis populus in domum suam, & David, ut benediceret etiam domui suæ.

Cap. 17.

B QUum autem habitaret David in domo sua, dixit ad Nathan Prophetam:
Ecce ego habitabo in domo cedrina: arca autem fœderis Domini sub pellibus est.
Et ait Nathan ad David: Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac: Deus enim tecum est.
Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan, dicens:
Vade, & loquere David servo meo: Hæc dicit Dominus:
C Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum.
Neque enim mansi in domo, ex eo tempore quo eduxi Israel, usque ad hanc diem; sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens cum omni Israel.
Numquid loquutus sum saltem uni Judicum Israel, quibus præceperam, ut pascerent populum meum, & dixi: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam?
D Nunc itaque sic loqueris ad servum meum David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te, quum in pascuis sequereris gregem, ut esses dux populi mei Israel:
Et fui tecum quoquumque perrexisti: & interfeci omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen quasi unius magnorum, qui celebrantur in terra.
E Et dedi locum populo meo Israel: plantabitur, & habitabit in eo, & ultra non commovebitur:
Nec filii iniquitatis atterent eos, sicut a principio, ex diebus, quibus dedi Judices populo meo Israel, & humiliavi universos inimicos tuos.
Annuntio ergo tibi, quod ædificaturus sit domum tibi Dominus:
F Quumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum ejus.

Yyyy 2 Ipse

a Hic Psalmus est XCVI. in Psalterio juxta Hebræum. Passim vero etiam iste ab superius excusa ejus interpretatione Hieronymiana discordat. Sed & Hebræus utriusque libri textus variat, quæ Critici loca observant.

Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium ejus usque in æternum. A

Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: & misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit.

Et statuam eum in domo mea, & in regno meo, usque in sempiternum: & thronus ejus erit firmissimus in perpetuum.

Juxta omnia verba hæc, & juxta universam visionem istam, sic loquutus est Nathan ad David. B

Quumque venisset rex David, & sedisset coram Domino, dixit:

Quis ego sum, Domine Deus, & quæ domus mea, ut præstares mihi talia,

Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque loquutus es super domum servi tui etiam in futurum:

Et fecisti me spectabilem super omnes homines, Domine Deus.

Quid ultra addere potest David, quum ita glorificaveris servum tuum, & cognoveris eum? C

Domine, propter famulum tuum juxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc, & nota esse voluisti universa magnalia.

Domine non est similis tui: & non est alius Deus absque te, ex omnibus, quos audivimus auribus nostris.

Quis enim est alius, ut populus tuus Israel, gens una in terra, ad quam perrexit Deus, ut liberaret, & faceret populum sibi, & magnitudine sua atque terroribus ejiceret nationes a facie ejus, quem de Ægypto liberarat? D

Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum usque in æternum, & tu, Domine, factus es Deus ejus.

Nunc igitur, Domine, sermo, quem loquutus es famulo tuo, & super domum ejus, confirmetur in perpetuum, & fac sicut loquutus es. E

Permaneatque & magnificetur nomen tuum usque in sempiternum: & dicatur: Dominus exercituum Deus Israel, & domus David servi ejus permanens coram eo.

Tu enim, Domine Deus meus, revelasti auriculam servi tui, ut ædificares ei domum, & idcirco invenit servus tuus fiduciam, ut oret coram te.

Nunc ergo, Domine, tu es Deus, & loquutus es ad servum tuum tanta beneficia. Et cepisti benedicere domui servi tui, ut sit semper coram te: te enim, Domine, benedicente, benedicta erit in perpetuum.

Factum est autem post hæc, ut percuteret David Philisthim, & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias ejus, de manu Philisthim, percuteretque Moab, & fierent Moabitæ servi David, offerentes ei munera. *Cap. 16.*

Eo tempore percussit David etiam [a] Adadezer regem Soba regionis Emath, quando perrexit ut dilataret imperium suum usque ad flumen Euphraten.

Cepit ergo David mille quadrigas ejus, & septem millia equites, ac viginti millia virorum peditum, subnervavitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi.

Supervenit autem & Syrus Damascenus, ut auxilium præberet Adadezer regi Soba; sed & hujus percussit David viginti duo millia virorum.

Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoque serviret sibi, & offerret munera. Adjuvitque eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat.

Tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant servi Adadezer, & attulit eas in Jerusalem.

Necnon de Thebath & Chun, urbibus Adadezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æreum, & columnas, & vasa ænea.

Quod quum audisset Thou rex Emath percussisse videlicet David omnem exercitum Adadezer regis Soba, misit Aduram filium suum ad regem David, ut postularet ab eo pacem, & congratularetur ei, eo quod expugnasset & percussisset Adadezer: adversarius quippe erat Thou Adadezer.

Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & ænea consecravit David rex Domino, cum argento & auro, quod tulerat ex universis gentibus, tam de Idumæa, & Moab, & filiis Ammon, quam de Philisthim & Amalec.

Abisai vero filius Sarviæ percussit Edom in valle Salinarum, decem & octo millia.

Et constituit in Edom præsidium, ut serviret Idumæa David:

Salvavitque Dominus David in cunctis, ad quæ perrexerat.

Regnavit ergo David super universum Israel, & faciebat judicium atque justi-

[a] Vulgata *Adarezer*, quemadmodum & Hebræus heic legit: tametsi aliter loco parallelo II. Samuel VIII. 3. *Adadezer*.

justitiam cuncto populo suo.

Porro Joab filius Sarviæ erat super exercitum, & Josaphat filius Ahilud a commentariis.

Sadoc autem filius Ahitob, & Ahimelec filius Abiathar, sacerdotes: & Susa, scriba.

Banaias vero filius Jojadæ super legiones Cherethi, & Phelethi.

Porro filii David primi ad manum regis.

Cap. 19.

Accidit autem, ut moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret filius ejus pro eo:

Dixitque David: Faciam misericordiam eum Anon filio Naas: præstitit enim mihi pater ejus gratiam.

Misitque David nuntios ad consolandum eum super morte patris sui.

Qui quum pervenissent in terram filiorum Ammon, ut consolarentur Anon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Anon:

Tu forsitan putas, quod David honoris caussa in patrem tuum miserit qui consolentur te: nec animadvertis, quod ut explorent, & investigent, & scrutentur terram tuam, venerint ed te servi ejus?

Igitur Anon pueros David decalvavit, & rasit, & præcidit tunicas eorum a natibus usque ad pedes, & dimisit eos.

Qui quum abiissent, & hoc mandassent David, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) & præcepit, ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reverterentur.

Videntes autem filii Ammon, quod injuriam fecisset David, tam Anon, quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, ut conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba, currus & equites.

Conduxeruntque triginta duo millia currum, & regem Maacha cum populo ejus. Qui quum venissent, castrametati sunt e regione Medaba.

Filii quoque Ammon congregati de urbibus suis, venerunt ad bellum.

Quod quum audisset David, misit Joab, & omnem exercitum virorum fortium:

Egressique filii Ammon, direxerunt aciem juxta portam civitatis: reges autem, qui bd auxilium ejus venerant, separatim in agro steterunt.

Igitur Joab intelligens bellum ex adverso & post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de universo Israel, & perrexit contra Syrum.

Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, & perrexerunt contra filios Ammon.

Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autem superaverint te filii Am-

A mon, ero tibi in præsidium.

Confortare, & agamus viriliter pro populo nostro, & pro urbibus Dei nostri. Dominus autem, quod in conspectu suo bonum est, faciet.

Perrexit ergo Joab, & populus qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium: & fugavit eos.

Porro filii Ammon videntes quod fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem ejus, & ingressi sunt civitatem:

Reversusque est etiam Joab in Jerusalem.

B Videns autem Syrus quod cecidisset coram Israel, misit nuntios, & adduxit Syrum, qui erat trans fluvium:

Sophach autem princeps militiæ Adadezer, erat dux eorum.

Quod quum nuntiatum esset David, congregavit universum Israel, & transivit Jordanem, irruitque in eos, & direxit ex adverso aciem, illis contra pugnantibus.

Fugit autem Syrus Israel:

Et interfecit David de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principem.

C

Videntes autem servi Adadezer se ab Israel esse superatos, transfugerunt ad David, & servierunt ei: noluitque ultra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

Cap. 20.

Factum est autem post anni circulum, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere, congregavit Joab exercitum, & robur militiæ, & vastavit terram filiorum Ammon, perrexitque, & obsedit Rabba:

D Porro David manebat in Jerusalem, quando Joab percussit Rabba, & destruxit eam.

Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus, & invenit in ea auri pondo talentum, & pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema: manubias quoque urbis plurimas tulit:

Populum autem, qui erat in ea, eduxit: & fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur, & contererentur:

E Sic fecit Davit cunctis urbibus filiorum Ammon, & reversus est cum omni populo suo in Jerusalem.

Post hæc initum est bellum in Gazer adversum Philisthæos: in quo percussit Sobbochai Usathites, Saphai de genere Raphaim, & humiliavit eos.

Aliud quoque bellum gestum est adversus Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus [a] Leemites fratrem Goliath Getthæi, cujus hastæ lignum erat quasi liciatorium texentium.

F Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus, senos habens digitos, id est, simul viginti quattuor: qui

[a] Vulgata *Bethlehemites*. In Hebræo autem tantum est לחמי, *Lehemites*. Adito Auctorem Quæstionum Hebraicarum in hunc librum, quem & Martianæus laudat.

qui & ipse de Rapha fuerat stirpe generatus.
Hic blasphemavit Israel: & percussit eum Jonathan filius Samaa fratris David.
Hi sunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu David & servorum ejus.

Cap. 21. CONsurrexit autem Satan contra Israel: & incitavit David, ut numeraret Israel.
Dixitque David ad Joab, & ad principes populi: Ite, & numerate Israel a Bersabee usque Dan: & afferte mihi numerum ut sciam.
Responditque Joab: Augeat Dominus populum suum centuplum, quam sunt: nonne, domine mi rex, omnes servi tui sunt? quare hoc quærit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israeli?
Sed sermo regis magis prævaluit: egressusque est Joab: & circuivit universum Israel; & reversus est Jerusalem:
Deditque David numerum eorum, quos circumierat, & inventus est omnis Israel numerus: mille millia & centum millia virorum educentium gladium:
* De Juda autem [a] trecenta septuaginta millia bellatorum:
Nam Levi & Benjamin non numeravit: eo quod Joab invitus exsequeretur regis imperium.
Displicuit autem Deo quod jussum erat; & percussit Israel.
Dixitque David ad Deum; Peccavi nimis ut hoc facerem: obsecro, aufer iniquitatem servi tui, quia insipienter egi.
Et loquutus est Dominus ad Gad Videntem David, dicens: Vade, & loquere ad David, & dic ei:
Hæc dicit Dominus: Trium tibi optionem do; unum quod volueris, elige, & faciam tibi.
Quumque venisset Gad ad David, dixit ei: Hæc dicit Dominus: Elige quod volueris:
Aut tribus annis famem: aut tribus mensibus fugere te hostes tuos, & gladium eorum non posse evadere: aut tribus diebus gladium Domini, & * mortem versari in terra, & angelum Domini interficere in universis finibus Israel:

* al. pestilentiam.

Nunc igitur vide quid respondeam ei, qui misit me.
Et dixit David ad Gad: Ex omni parte me angustiæ premunt: sed melius mihi est, ut incidam in manus Domini, quia multæ sunt miserationes ejus, quam in manus hominum.
Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel: & ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum.

A Misit quoque angelum in Jerusalem, ut percuteret eam:
Quumque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali: Et imperavit angelo, qui percutiebat: Sufficit, jam cesset manus tua.
Porro angelus Domini stabat juxta aream [b] Ornan Jebusæi. b
Levansque David oculos suos, vidit angelum Domini stantem inter terram & cælum, & evaginatum gladium in manu ejus, & versum contra Jerusalem: B
Et ceciderunt, tam ipse quam majores natu vestiti ciliciis, proni in terram.
Dixitque David ad Deum: Nonne ego sum, qui jussi ut numeraretur populus? Ego, qui peccavi: ego, qui malum feci: iste grex quid commeruit? Domine Deus meus, vertatur, obsecro, manus tua in me, & in domum patris mei: populus autem tuus non percutiatur.
Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret David ut ascenderet, exstrueretque altare Domino Deo in area Ornan Jebusæi. C
Ascendit ergo David juxta sermonem Gad, quem loquutus ei fuerat ex nomine Domini.
Porro Ornan quum suspexisset, & vidisset angelum, quattuorque filii ejus cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum.
Igitur quum veniret David ad Ornan, conspexit eum Ornan, & processit ei obviam de area, & adoravit illum pronus in terram. D
Dixitque ei David: Da mihi locum areæ tuæ ut ædificem in ea altare Domino: ita ut quantum valet argenti, accipias, & cesset plaga a populo.
Dixit autem Ornan ad David: Tolle, & faciat Dominus meus rex quodquumque ei placet: sed & boves do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium: Omnia libens præbebo.
E Dixitque ei rex David: Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet: neque enim tibi auferre debeo, & sic offerre Domino holocausta gratuita.
Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos.
Et ædificavit ibi altare Domino: obtulitque holocausta, & pacifica, & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de cælo super altare holocausti.
F Præcepitque Dominus angelo: & convertit gladium suum in vaginam.
Protinus ergo David, videns quod exaudisset

[a] Ita e suis mss. Martianeus reposuit pro *quadringenta*, quod Hebræus heic retinet. Auget vero adhuc numerum locus parallelus II. Samuel. XXIV. 9. ubi *quingenta millia* recensentur.

[b] Videsis quæ ad II. Samuel. sub finem hoc de nomine, quod ibi *Arauna* dicitur, adnotata sunt.

set eum Dominus in area Ornan Jebu- A
fæi, immolavit ibi victimas.

Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon.

Et non prævaluit David ire ad altare, ut ibi obsecraret Deum: nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium Angeli Domini.

Cap. 22 DIxitque David: Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel.

Et præcepit, ut congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & constituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos, ut ædificaretur domus Dei.

Ferrum quoque plurimum ad clavos januarum, & ad commissuras atque juncturas præparavit David: & æris pondus innumerabile:

Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonii & Tyrii deportaverant ad David.

Et dixit David: Salomon filius meus puer parvulus est & delicatus; domus autem, quam ædificari volo Domino, talis esse debet, ut in cunctis regionibus nominetur: præparabo ergo ei necessaria.

Et ob hanc caussam ante mortem suam omnes paravit impensas.

Vocavitque Salomonem filium suum: & præcepit ei, ut ædificaret domum Domino Deo Israel.

Dixitque David ad Salomonem: Fili mi, voluntatis meæ fuit ut ædificarem domum nomini Domini Dei mei, sed factus est sermo Domini ad me, dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti: non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me:

Filius, qui nascetur tibi, erit vir quietissimus: faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: & ob hanc caussam Pacificus vocabitur: & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus ejus.

Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero ei in patrem: firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum.

Nunc ergo, fili mi, sit Dominus tecum, & prosperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, sicut loquutus est de te.

Det quoque tibi Dominus prudentiam & sensum, ut regere possis Israel, & custodire legem Domini Dei tui.

Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata & judicia, quæ præcepit Dominus Mosi, ut doceret Israel:

Confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paveas.

Ecce ego in paupertatula mea præparavi impensas domus Domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris vero & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparavi ad universa impendia.

B Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos, in auro & argento & ære & ferro, cujus non est numerus.

Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum.

Præcepit quoque David cunctis principibus Israel, ut adjuvarent Salomonem filium suum.

Cernitis, inquiens, quod Dominus Deus C vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes in manu vestra, & subjecta sit terra coram Domino, & coram populo ejus.

Præbete igitur corda vestra & animas vestras, ut quæratis Dominum Deum vestrum:

Et consurgite, & ædificate sanctuarium Domino Deo, ut introducatur arca fœderis Domini, & vasa Domino consecrata, in domum, quæ ædificatur nomini Domini.

D IGitur David senex & plenus dierum, Cap. 23 regem constituit Salomonem filium suum super Israel.

Et congregavit omnes principes Israel, & Sacerdotes atque Levitas.

Numeratique sunt Levitæ a [a] triginta annis, & supra: & inventa sunt triginta octo millia virorum.

Ex his electi sunt, & distributi in ministerium domus Domini, viginti quattuor millia: præpositorum autem & judicum sex millia.

E Porro quattuor millia janitores: & totidem psaltæ canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum.

Et distribuit eos David per vices filiorum Levi, Gerson videlicet, & Caath, & Merari.

Filii Gerson: Leedan, & Semei.

Filii Leedan: princeps Jahiel, & Zethan, & Joel, tres.

Filii Semei: Salomith, & Osiel, & Aran, tres: isti principes familiarum Leedan.

Porro filii Semei, Leeth, & Ziza, & Jaus, F & Baria: isti filii Semei, quattuor.

Erat autem Leeth prior, Ziza secundus: Por-

a Nonnulli mss. etiam Martianæo inspecti, *viginti* habent pro *triginta*: sed & paulo inferius hoc ipso capitulo, *supputabitur numerus filiorum Levi a viginti annis & supra*.

Porro Jaus & Baria non habuerunt filios plurimos, & idcirco in una familia, unaque domo computati sunt. A

Filii Caath: Amram, & Isaar, Hebron, & Oziel, quattuor.

Filii Amram: Aaron & Moses.

Separatusque est Aaron, ut ministraret in Sancto Sanctorum, ipse & filii ejus in sempiternum, & adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benediceret nomini ejus in perpetuum.

Mosi quoque hominis Dei filii annumerati sunt in tribu Levi. B

Filii Mosi: Gersom, & Eliezer.

Filii Gersom: Subuel primus.

Fuerunt autem filii Eliezer: Roobia primus: & non erant Eliezer filii alii.

Porro filii Roobia multiplicati sunt nimis.

Filii Isaar: Salomith primus.

Filii Hebron: Jeriau primus, Amarias secundus, Jaziel tertius, Jecmaam quartus.

Filii Oziel: Micha primus, Jesia secundus,

Filii Merari: Mooli, & Musi. C

Filii Mooli: Eleazar, & Cis.

Mortuus est autem Eleazar, & non habuit filios, sed filias: acceperuntque eas filii Cis fratres earum.

Filii Musi: Mooli, & Eder, & Jerimoth, tres.

Hi filii Levi in cognationibus & familiis suis, principes per vices, & numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerii domus Domini, a viginti annis & supra.

Dixit enim David: Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, & habitationem Jerusalem usque in æternum. D

Nec erit officii Levitarum, ut ultra portent tabernaculum, & omnia vasa ejus ad ministrandum.

Juxta præcepta quoque David novissima, supputabitur nnmerus filiorum Levi a viginti annis & supra.

Et erunt sub filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, & in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, & in universis operibus ministerii templi Domini. E

Sacerdotes autem, super panes propositionis, & ad similæ sacrificium, & ad legana azyma, & sartaginem, [a] & ad ferventem similam, & super omne pondus atque mensuram.

Levitæ vero, ut stent mane ad confitendum & canendum Domino: similiterque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbathis & Kalendis & solennitatibus reliquis, F juxta numerum, & cæremonias uniuscujusque rei; jugiter coram Domino.

Et custodiant observationes tabernaculi fœderis, & ritum sanctuarii, & observationem filiorum Aaron fratrum suorum, ut ministrent in domo Domini.

PORRO filiis Aaron hæ partitiones erant: *Cap. 24.* Filii Aaron: Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

Mortui sunt autem Nadab & Abiu ante patrem suum absque liberis: sacerdotioque functus est Eleazar, & Ithamar.

Et divisit eos David, id est, Sadoc de filiis Eleazar, & Ahimelech de filiis Ithamar, secundum vices suas & ministerium.

Inventique sunt multo plures filii Eleazar in principibus viris, quam filii Ithamar.

Divisit autem eis, hoc est filiis Eleazar, principes per familias sedecim: & filiis Ithamar per familias & domos suas octo.

Porro divisit utrasque inter se familias sortibus: erant enim principes sanctuarii, & principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar.

Descripsitque eos Semeias filius Nathanael scriba Levites, coram rege & principibus, & Sadoch sacerdote, & Ahimelech filio Abiathar, principibus quoque familiarum sacerdotalium & Leviticarum: unam domum, quæ cæteris præerat, Eleazar: & alteram domum, quæ sub se habebat cæteros, Ithamar.

Exivit autem sors prima Jojarib,
Secunda Jedeiæ,
Tertia Harim,
Quarta Seorim,
Quinta Melchia,
Sexta Maiman,
Septima Accos,
Octava Abia,
Nona Jesue,
Decima Sechenia,
Undecima Eliasib,
Duodecima Jacim,
Tertia decima Hoppha,
Quartadecima Isbaab,
Quintadecima Belga,
Sextadecima Emmer,
Septimadecima Ezir,
Octava decima Aphses,
Nonadecima Phetheia,
Vigesima Jezecel,
Vigesimaprima Jachin,
Vigesimasecunda Gamul,
Vigesimatertia Dalaiau,
Vigesimaquarta Maziau.

Hæ vices eorum secundum ministeria sua, ut ingrediantur domum Domini, & juxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum: sicut præcepit Dominus Deus Israel.

Porro filiorum Levi, qui reliqui fuerant, de filiis

[a] Vulgata *ad torrendum* pro *& ferventem similam*: atque illud quidem ex Hebræo probat magis Auctor Quæstion. Hebraicar. quem Martianæus quoque laudat.

filiis Amram erat Subael, & de filiis Subael, Jedeia.
De filiis quoque Roobiæ princeps Jeſias.
Iſaari vero filius Salemoth, filiuſque Salemoth Jaath:
Filiuſque ejus Jeriau, Amarias ſecundus, Jaziel tertius, Jecmaan quartus.
Filius Oziel, Micha: filius Micha, Samir.
Frater Micha, Jeſia: filiuſque Jeſiæ Zacharias.
Filii Merari, Mooli & Muſi.
Filius Oziau, Benno.
Filius quoque Merari, Oziau & Soem & Zachur & Hebri.
Porro Mooli filius Eleazar, qui non habebat liberos.
Filius vero Cis, Jerameel.
Filii Muſi, Mooli, Eder, & Jerimoth. Iſti filii Levi ſecundum domos familiarum ſuarum.
Miſeruntque & ipſi ſortes contra fratres ſuos filios Aaron, coram David rege, & Sadoc, & Ahimelech, & principibus familiarum Sacerdotalium & Leviticarum, tam majores, quam minores. Omnes ſors æqualiter dividebat.

Cap. 25.

IGitur David & magiſtratus exercitus, ſegregaverunt in miniſterium filios Aſaph, & Eman, & Idithun: qui prophetarent in citharis, & pſalteriis, & cymbalis, ſecundum numerum ſuum dedicato ſibi officio ſervientes:
De filiis Aſaph: Zachur, & Joſeph, & Nathania, & Aſarela, filii Aſaph: ſub manu Aſaph prophetantis juxta regem.
Porro Idithun: filii Idithun, Godolias, Sori, Jeſeias, & Aſabias, & Mathathias, ſex ſub manu patris ſui Idithun, qui in cithara prophetabat ſuper confitentes & laudantes Dominum.
Emam quoque: filii Eman, Bocciau, Mathaniu, Oziel, Subuel, & Jerimoth, Ananias, Anani, Eliatha, Geddelthi, & Romemthiezer, & Jesbacaſſa, Mellothi, Othir: Mazioth:
Omnes iſti filii Eman Videntis regis in ſermonibus Dei, ut exaltaret cornu: deditque Deus Eman filios quattuordecim, & filias tres.
Univerſi ſub manu patris ſui ad cantandum in templo Domini diſtributi erant, in cymbalis, & pſalteriis, & citharis, in miniſteria domus Domini juxta regem: Aſaph videlicet, & Idithun, & Eman.
Fuit autem numerus eorum cum fratribus ſuis, qui erudiebant canticum Domini, cuncti doctores, ducenti octoginta octo.
Miſeruntque ſortes per vices ſuas, ex æquo tam major quam minor, doctus pariter, & indoctus.
Egreſſaque eſt ſors prima Joſeph, qui erat de Aſaph.

A Secunda Godoliæ, ipſi & filiis, & fratribus ejus duodecim.
Tertia Zachur, filiis & fratribus ejus duodecim.
Quarta Iſari, filiis & fratribus ejus duodecim.
Quinta Nathaniæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Sexta Bocciau, filiis & fratribus ejus duodecim.
Septima Iſraela, filiis & fratribus ejus duodecim.
B Octava Jeſaiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Nona Mathaniæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Decima Semeiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Undecima Azareel, filiis & fratribus ejus duodecim.
Duodecima Aſabiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Tertiadecima Subael, filiis & fratribus ejus duodecim.
C Quartadecima Mathathiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Quintadecima Jerimoth, filiis & fratribus ejus duodecim,
Sextadecima Ananiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.
Septimadecima Jesbacaſſæ, filiis & fratribus ejus duodecim:
Octavadecima Anani, filiis & fratribus ejus duodecim.
D Nonadecima Mellothi, filiis & ſtatribus ejus duodecim.
Vigeſima Eliatha, filiis & fratribus ejus duodecim.
Vigeſimaprima Othir, filiis & fratribus ejus duodecim.
Vigeſimaſecunda Geddelthi, filiis & fratribus ejus duodecim.
Vigeſimatertia Mazioth, filiis & fratribus ejus duodecim.
Vigeſimaquarta Romemthiezer, filiis & fratribus ejus duodecim.

E DIviſiones autem janitorum: de Coritis Meſelemia, filius Core, de filiis Aſaph. Cap. 26.
Filii Meſelemiæ: Zacharias primogenitus, Jadiel ſecundus, Zabadias tertius, Jathanael quartus, Elam quintus, Johanan ſextus, Elioenai ſeptimus:
Filii autem Obededom: Semeias primogenitus, Jozabad ſecundus, Joaa tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Ammiel ſextus, Iſſachar ſeptimus, Pholiathi octavus: quia benedixit illi Dominus.
F Semei autem filio ejus nati ſunt filii, præfecti familiarum ſuarum: erant enim viri fortiſſimi.
Filii ergo Semeiæ: Othni, & Raphael, & Obed,

A

Obed, Elzabad, fratres ejus viri fortissimi: Eliu quoque, & Samachias.

Omnes hi de filiis Obededom: ipsi, & filii, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obededom.

Porro Meselemiæ filii, & fratres eorum robustissimi, decem & octo.

De Hosa autem, id est, de filiis Merari. Semri princeps (non enim habuerat primogenitum, & idcirco posuerat eum pater ejus in principem) Helcias secundus,

B

Tabelias tertius, Zacharias quartus. Omnes hi filii, & fratres Hosa, tredecim.

Hi divisi sunt in janitores, ut semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum, ministrarent in domo Domini.

Missæ sunt autem sortes ex æquo, & parvis, & magnis, per familias suas, in unamquamque portarum.

Cecidit ergo fors orientalis, Selemiæ. Porro Zachariæ filio ejus, viro prudentissimo, & erudito, sortito obtigit plaga septemtrionalis.

C

Obededom vero & filiis ejus ad austrum: in qua parte domus erat seniorum concilium.

Sephim & Hosa ad occidentem, juxta portam, quæ ducit ad viam ascensionis: custodia contra custodiam.

Ad orientem vero Levitæ sex: & ad aquilonem quattuor per diem, atque ad meridiem similiter in die quattuor: & ubi erat concilium, bini & bini.

In cellulis quoque janitorum ad occidentem quattuor in via, binique per cellulas.

D

Hæ sunt divisiones janitorum, filiorum Core & Merari:

Porro Ahias erat super thesauros domus Dei, & vasa sanctorum.

Filii Ledan, filii Gersonni: de Ledan principes familiarum, Ledan, & Gersonni, Jeieli.

Filii Jeieli: Zathan, & Joel fratres ejus, super thesauros domus Domini.

Amramitis, & Isaaritis, & Hebronitis, & Ozielitis.

E

Subael autem filius Gersom, filii Mosi præpositus thesauris.

Fratres quoque ejus Eliezer, cujus filius Rahabia, & hujus filius Isaias, & hujus filius Joram, hujus quoque filius Zechri: sed & hujus filius Selemith.

Ipse Selemith, & fratres ejus, super thesauros sanctorum, quæ santificavit David rex, & principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & duces exercitus, de bellis & manubiis præliorum, quæ consecraverant adinstaurationem, & supellectilem templi Domini.

F

Hæc autem universa sanctificavit Samuel Videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Joab filius Sarviæ: omnes, qui sanctificaverant ea per manum Selemith, & fratrum ejus.

Isaaritis vero præerat Chonenias, & filii ejus, ad opera forinsecus super Israel, ad docendum, & judicandum eos.

Porro de Hebronitis Asabias, & fratres ejus viri fortissimi, mille septingenti, præerant Israeli trans Jordanem contra occidentem, in cunctis operibus Domini, & in ministerium regis.

Hebronitarum autem princeps fuit Jeria, secundum familias & cognationes eorum.

Quadragesimo anno regni David recensiti sunt, & inventi viri fortissimi in Jazer Galaad, fratresque ejus robustioris ætatis, duo millia septingenti principes familiarum.

Præposuit autem eos David rex Rubenitis, & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse, in omne ministerium Dei, & regis.

Cap. XXVII.

FIlii autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni, & centuriones, & præfecti, qui ministrabant regi juxta turmas suas, ingredientes & egredientes per singulos menses in anno, viginti quattuor millibus singuli præerant.

Primæ turmæ in primo mense Jesboam præerat filius Zabdiel, & sub eo viginti quattuor millia.

De filiis Phares, princeps cunctorum principum in exercitu mense primo.

Secundi mensis habebat turmam Dudi Ahohites, & post se alterum nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus viginti quattuor millium.

Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio, erat Banaias filius Jojadæ sacerdos: & in divisione sua viginti quattuor millia.

Ipse est Banaias fortissimus inter triginta, & super triginta, præerat autem turmæ ipsius Amizabad filius ejus.

Quartus, mense quarto, Asael frater Joab, & Zabadias filius ejus post eum: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Jezarites: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecuites: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim: & in turma ejus viginti quattor millia.

Octavus, mense octavo, Sobochai Usathites de stirpe Zarai: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites de filiis Jemini: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Decimus, mense decimo, Marai, & ipse Netophathites de stirpe Zarai: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Undecimus, mense undecimo, Banaias Pharatho-

rathonites de filiis Ephraim: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Duodecimus, menſe duodecimo, Holdai Nethophathites, de ſtirpe Gothoniel: & in turma ejus viginti quattuor millia.

Porro tribubus præerant Iſrael, Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri:

Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha:

Levitis, Aſabias filius Camuel:

Aaronitis, Sadoc:

Juda, Eliu frater David:

Iſſachar, Amri filius Michael.

Zabulonitis, Jeſmaias filius Abdiæ:

Nephthalitibus, Jerimoth filius Ozriel:

Filiis Ephraim, Oſee filius Ozaziu:

Dimidiæ tribui Manaſſe, Joel filius Phadaiæ:

Et dimidiæ tribui Manaſſe in Galaad, Jaddo filius Zachariæ:

Benjamin autem, Jaſiel filius Abner.

Dan vero, Ezriel filius Jeroam:

Hi principes filiorum Iſrael.

Noluit autem David numerare eos a viginti annis inferius: quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Iſrael quaſi ſtellas cæli.

Joab filius Sarviæ ceperat numerare, nec complevit: quia ſuper hoc ira irruerat in Iſrael: & idcirco numerus eorum qui fuerant recenſiti, non eſt relatus in faſtos regis David.

Super theſauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem theſauris, qui erant, in urbibus, & in vicis, & in turribus, præſidebat Jonathan filius Oziæ.

Operi autem ruſtico, & agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub:

Vinearumque cultoribus, Semeias Ramathites: cellis autem vinariis Zabdia [a] Saphonites.

Nam ſuper oliveta & ficeta, quæ erant in campeſtribus, Balanan Gaderites:

Super apothecas autem olei, Joas.

Porro armentis, quæ paſcebantur in Saron, præpoſitus fuit Setrai Saronites:

Et ſuper boves in vallibus, Saphat filius Adli:

Super camelos vero Ubil Iſmaelites:

Et ſuper aſinos, Jadias Meronathites.

Super oves quoque * Jaziz Agareus.

* al. Agarenus.

Omnes hi, principes ſubſtantiæ regis David.

Jonathan autem patruus David, conſiliarius, vir prudens & literatus:

Ipſe & Jaiel filius Achamoni erant cum filiis regis.

Ahitophel etiam conſiliarius regis, & Chuſai Arachites amicus regis.

Poſt Ahitophel fuit Jojada filius Bananiæ, & Abiathar.

Princeps autem exercitus regis erat Joab.

Cap. 28.

Convocavit igitur David omnes principes Iſrael, duces tribuum, & præpoſitos turmarum, qui miniſtrabant regi, tribunos quoque & centuriones, & qui præerant ſubſtantiæ & poſſeſſionibus regis, filioſque ſuos cum eunuchis, & potentes, & robuſtiſſimos quoſque in exercitu Jeruſalem.

Quumque ſurrexiſſet rex, & ſtetiſſet, ait: Audite me, fratres mei, & populus meus. Cogitavi ut ædificarem domum, in qua requieſceret arca fœderis Domini, & ſcabellum pedum Dei noſtri: & ad ædificandum, omnia præparavi.

Deus autem dixit mihi: Non ædificabis domum nomini meo, eo quod ſis vir bellator, & ſanguinem fuderis.

Sed elegit Dominus Deus Iſrael me de univerſa domo patris mei, ut eſſem rex ſuper Iſrael in ſempiternum: de Juda enim elegit principes:

Porro de domo Juda, domum patris mei: & de filiis patris mei, placuit ei ut me eligeret regem ſuper cunctum Iſrael.

Sed & de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium meum, ut ſederet in throno regni Domini ſuper Iſrael,

Dixitque mihi: Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea: ipſum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem.

Et firmabo regnum ejus uſque in æternum, ſi perſeveravit facere præcepta mea, & judicia, ſicut & hodie.

Nunc ergo coram univerſo cœtu Iſrael, audiente Domino Deo noſtro, cuſtodite, & perquirite cuncta mandata Domini Dei noſtri: ut poſſideatis Terram bonam, & relinquatis eam filiis veſtris poſt vos uſque in ſempiternum.

Tu autem, Salomon fili mi, ſcito Deum patris tui, & ſervito ei corde perfecto, & animo voluntario:

Omnia enim corda ſcrutatur Dominus, & univerſas mentium cogitationes intelligit. Si quæſieris eum, invenies: ſi autem dereliqueris eum, projiciet te in æternum.

Nunc ergo quia elegit te Dominus, ut ædificares domum Sanctuarii, confortare, & perfice.

Dedit autem David Salomoni filio ſuo deſcriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis,

Necnon & omnium quæ cogitaverat atriorum, & exedrarum per circuitum in theſauros domus Domini, & in theſauros ſanctorum.

[a] Antea erat Scribarum, ut videtur, errore, *Zabdias Aphonites*, quod Martian. e mſs. emendavit, conſentiente Hebræo, זבדי השפמי.

Divisionumque Sacerdotalium, & Levitiarum, in omnia opera domus Domini, & in universa vasa ministerii templi Domini.

Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Argenti quoque pondus pro vasorum & operum diversitate.

Sed & ad candelabra aurea, & ad lucernam eorum, aurum pro mensura uniuscujusque candelabri & lucernarum.

Similiter & in candelabris argenteis, & in lucernis eorum, pro diversitate mensuræ, pondus argenti tradit.

Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diversitate mensarum: similiter & argentum in alias mensas argenteas.

Ad fuscinulas quoque, & phialas, & thuribula, ex auro purissimo, [a] & leunculos aureos, pro qualitate mensuræ pondus distribuit in leunculum & leunculum.

Similiter & in leones argenteos diversum argenti pondus separavit.

Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit: ut ex ipso fieret similitudo quadrigæ cherubim, extendentium alas, & velantium arcam fœderis Domini.

Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.

Dixit quoque David Salomoni filio suo: Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas, & ne paveas:

Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus Domini.

Ecce divisiones Sacerdotum & Levitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, & parati sunt, & noverunt tam principes quam populus facere omnia præcepta tua.

Cap. 29. LOquutuspue est David rex ad omnem ecclesiam: Salomonem filium meum unum elegit Deus, adhuc puerum, & tenellum: opus autem grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo.

Ego autem totis viribus meis præparavi impensas domus Dei mei. Aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea; lapides onychinos, & quasi stibinos, & diversorum colorum, omnem pretiosum lapidem, & marmor Parium abundantissime:

Et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum & argentum,

A do in templum Dei mei, exceptis his, qui præparavi in ædem sanctam.

Tria millia talenta auri de auro Ophir: & septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi.

Et ubiquumque opus est aurum de auro, & ubiquumque opus est argentum de argento, opera fiant per manus artificum:

Et si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit Domino.

B Polliciti sunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Israel, tribuni quoque, & centuriones, & principes possessionum regis.

Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, & solidos decem millia: argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia: ferri quoque centum millia talentorum.

Et apud quemquumque inventi sunt lapides, dederunt in thesaurum domus Domini, per manum Jeiel Gersonitis.

C Lætatusque est populus, quum vota sponte promitterent: quia corde toto offerebant ea Domino.

Sed & David rex lætatus est gaudio magno, & benedixit Domino coram universa multitudine, & ait:

Benedictus es, Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est, Domine, magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria: & tibi laus:

D Cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt: tuum, Domine, regnum, & tu es super omnes principes.

Tuæ divitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, in manu tua virtus & potentia: in manu tua magnitudo & imperium omnium.

Nunc igitur, Deus noster, confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum.

Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere?

E Tua sunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.

Peregrini enim sumus coram te, & advenæ, sicut omnes patres nostri.

Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora.

Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam paravimus, ut ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia.

Scio, Deus meus, quod probes corda, & simplicitatem diligas, unde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc:

F Et populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.

Domi-

[a] Legitur vero in Hebraico exemplari כפור, quod nomen Chaldaicæ potius originis, quam Hebrææ, ubi apud Esdram bis occurrit c. 1. & 8. ab ipso Vulgato Interprete in *Craterem* vertitur. At enim Hieronymus levi unius literulæ ו in י, quæ sola magnitudine differunt, mutatione, legit כפיר, & *leunculos* interpretatur.

Domine Deus Abraam, & Iſaac, & Iſra- A el, patrum noſtrorum, cuſtodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & ſemper in venerationem tui mens iſta permaneat.

Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, ut cuſtodiat mandata tua, teſtimonia tua, & cæremonias tuas, & faciat univerſa: & ædificet ædem: cujus impenſas paravi.

Præcepit autem David uaiverſæ Eccleſiæ: Benedicite Domino Deo noſtro.

Et benedixit omnis Eccleſia Domino Deo B patrum ſuorum: & inclinaverunt ſe, & adoraverunt Deum, & deinde regem.

Immolaveruntque victimas Domino: & obtulerunt holocauſta die ſequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus ſuis, & univerſo ritu abundantiſſime in omnem Iſrael:

Et comederunt, & biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia.

Et unxerunt ſecundo Salomonem filium David.

Unxerunt autem Domino in principem, C & Sadoc in pontificem.

Seditque Salomon ſuper ſolium Domini in regem pro David patre ſuo, & cunctis placuit: & paruit illi omnis Iſrael.

Sed & univerſi principes, & potentes, & cuncti filii regis David dederunt manum, & ſubjecti fuerunt Salomoni regi.

Magnificavit ergo Dominus Salomonem ſuper omnem Iſrael: & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante D eum rex Iſrael.

Igitur David filius Iſai regnavit ſuper univerſum Iſrael. Et dies, quibus regnavit ſuper Iſrael, fuerunt quadraginta anni:

In Hebron regnavit ſeptem annis, & in Jeruſalem annis triginta tribus.

Et mortuus eſt in ſenectute bona, plenus dierum, & divitiis, & gloria. Regnavitque Salomon filius ejus pro eo.

Geſta autem David regis priora, & noviſſima, ſcripta ſunt in libro Samuel Videntis, & in libro Nathan Prophetæ, E atque in volumine Gad Videntis: univerſique regni ejus, & fortitudinis, & temporum, quæ tranſierunt ſub eo, ſive in Iſrael, ſive in cunctis regnis terrarum.

Liber ſecundus apud Græcos & Latinos. Cap. 1.

Confortatus eſt ergo Salomon filius David in regno ſuo, & Dominus Deus ejus erat cum eo, & magnificavit eum in excelſum.

Præcepitque Salomon univerſo Iſraeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & judicibus omnis Iſrael, & principibus F familiarum.

Et abiit cum univerſa multitudine in excelſum Gabaon, ubi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moſes famulus Dei in ſolitudine.

Arcam autem Dei adduxerat David de Cariath Jarim, in locum quem paraverat ei, & ubi fixerat illi tabernaculum, hoc eſt, in Jeruſalem.

Altare quoque æneum, quod fabricaaus fuerat Beſeleel filius Uri filii Ur, ibi erat coram tabernaculo Domini: quod & requiſivit Salomon, & omnis eccleſia.

Adſcenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hoſtias.

Ecce autem in ipſa nocte apparuit ei Deus dicens: Poſtula quod vis, ut dem tibi.

Dixitque Salomon Deo: Tu feciſti cum David patre meo miſericordiam magnam: & conſtituiſti me regem pro eo.

Nunc igitur, Domine Deus, impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es David patri meo:

Tu enim me feciſti regem ſuper populum tuum multum, qui tam innumerabilis eſt, quam pulvis terræ.

Da mihi ſapientiam & intelligentiam, ut egrediar coram populo tuo, & ingrediar:

Quis enim poteſt hunc populum tuum digne, qui tam grandis eſt, judicare?

Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non poſtulaſti divitias, & ſubſtantiam, & gloriam, neque animas eorum qui te oderant, ſed nec dies vitæ plurimos: petiſti autem ſapientiam & ſcientiam: ut judicare poſſis populum meum, ſuper quem conſtitui te regem: Sapientia & ſcientia data ſunt tibi:

Divitias autem & ſubſtantiam & gloriam dabo tibi;

Ita ut nullus in regibus nec ante te nec poſt te fuerit ſimilis tui.

Venit ergo Salomon ab Excelſo Gabaon in Jeruſalem coram tabernaculo fœderis, & regnavit ſuper Iſrael.

Congregavitque ſibi currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum; & fecit eos eſſe in urbibus quadrigarum, & cum rege in Jeruſalem.

Præbuitque rex argentum & aurum in Jeruſalem quaſi lapides, & cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna.

Adducebantur autem ei equi de Ægypto, & de Coa, a negotiatoribus regis, qui ibant, & coemebant pretio, quadrigam equorum ſexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta:

Similiter de univerſis regnis Hetthæorum, & a regibus Syriæ, emtio celebrabatur.

Decrevit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium ſibi. *Cap. 2.*

Et

Et numeravit septuaginta millia virorum portantium humeris, & octoginta millia qui cæderent lapides in montibus, præpositosque eorum tria millia sexcentos. A

Misit quoque ad Huram regem Tyri, dicens: Sicut egisti cum David patre meo, & misisti ei ligna cedrina ut ædificaret sibi domum, in qua & habitavit: sic fac mecum, ut ædificem domum nomini Domini Dei mei, & consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam, & ad holocautomata mane & vespere, sabbathis quoque, & neomeniis & solennitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli. B

Domus autem, quam ædificare cupio, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes deos.

Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum?

Si cælum, & cæli cælorum capere eum non queunt: quantus ego sum, ut possim ædificare ei domum? C

Sed ad hoc tantum, ut adoleatur incensum coram illo.

Mitte igitur mihi virum eruditum, qui noverit operari in auro, & argento, ære, ferro purpura, coccino, & hyacintho, & qui sciat sculpere cælaturas, cum his artificibus, quos mecum habeo in Judæa & Jerusalem, quos præparavit David pater meus.

Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea, de Libano: scio enim quod servi tui noverint cædere ligna de Libano, D

Et erunt servi mei cum servis tuis, ut parentur mihi ligna plurima.

Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis, & inclyta.

Præterea operariis, qui cæsuri sunt ligna, servis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia.

Dixit autem Huram rex Tyri per litteras, quas miserat Salomoni: E

Quia dilexit Dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum.

Et addidit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cælum & terram, qui dedit David regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, & palatium sibi.

Misi ergo tibi virum prudentem & scientissimum Huram, patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cujus pater Tyrius F fuit, qui novit operari in auro, & argento, ære, & ferro & marmore, & lignis, in purpura quoque, & hyacintho, & bysso, & coccino: & qui scit cælare omnem sculpturam, & adinvenire prudenter quodquumque in opere necessarium est, cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei David patris tui.

Triticum ergo, & ordeum, & oleum & vinum, quæ pollicitus es, domine mi, mitte servis tuis.

Nos autem cædemus ligna de Libano, quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Joppe: tuum erit transferre ea in Jerusalem.

Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus, & inventi sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenti.

Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent: tria millia autem & sexcentos præpositos operum populi.

ET cepit Salomon ædificare Domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco, quem paraverat David in area Ornam Jebusæi. Cap. 3.

Cepit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui.

Et hæc sunt fundamenta, quæ jecit Salomon, ut ædificaret domum Dei longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti.

Porticum vero ante frontem, quæ tendebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti: porro altitudo centum viginti cubitorum erat: & deauravit eam intrinsecus auro mundissimo.

Domum quoque majorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum: sculpsitque in ea palmas, & quasi catenulas se invicem complectentes.

Stravit quoque pavimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo.

Porro aurum erat probatissimum, de cujus laminis texit domum, & trabes ejus, & postes, & parietes, & ostia: & cælavit cherubim in parietibus.

Fecit quoque domum Sancti Sanctorum; longitudinem juxta latitudinem domus, cubitorum viginti, & latitudinem similiter viginti cubitorum: & laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis.

Sed & clavos fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent: cœnacula quoque texit auro.

Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum cherubim duos, opere statuario: & texit eos auro.

Alæ

A Alæ cherubim viginti cubitis extendeban-
tur : ita ut una ala haberet cubitos quin-
que, & tangeret parietem domus : &
altera quinque cubitos habens, alam tan-
geret alterius cherub.
Similiter cherub alterius ala, quinque ha-
bebat cubitos, & tangebat parietem : &
ala ejus altera quinque cubitorum, alam
cherub alterius contingebat.
Igitur alæ utriusque cherubim expansæ erant,
& extendebantur per cubitos viginti : ipsi
B autem stabant erectis pedibus, & facies
eorum versæ erant ad exteriorem domum.
Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura,
cocco, & bysso : & intexuit ei cherubim.
Ante fores etiam templi duas columnas,
quæ triginta & quinque cubitos habebant
altitudinis :
Porro capita earum, quinque cubitorum.
Necnon & quasi catenulas in oraculo, &
superposuit eas capitibus columnarum :
malogranata etiam centum, quæ cate-
nulis interposuit.
C Ipsas quoque columnas posuit in vestibu-
lo templi, unam a dextris, & alteram
a sinistris : eam quæ a dextris erat, vo-
cavit Jachin, & quæ ad lævam, Booz.
Cap. 4. FEcit quoque altare æneum viginti cu-
bitorum longitudinis, & viginti cu-
bitorum latitudinis, & decem cubitorum
altitudinis.
Mare etiam fusile decem cubitis a labio
usque ad labium, rotundum, per cir-
cuitum : quinque cubitos habebat altitu-
D dinis, & funiculus triginta cubitorum
ambiebat gyrum ejus.
Similitudo quoque boum erat subter illud,
& decem cubitis quædam extrinsecus
cælaturæ, quasi duobus versibus alvum
maris circumibant. Boves autem erant
fusiles :
Et ipsum mare super duodecim boves im-
positum erat, quorum tres respiciebant
ad aquilonem, & alii tres ad occiden-
tem : porro tres alii meridiem, & tres
E qui reliqui erant, orientem, mare ha-
bente superpositum : posteriora autem
boum erant intrinsecus sub mari.
Porro vastitas ejus habebat mensuram pal-
mi, & erat labium illius quasi labium
calicis, vel repandi lilii : capiebatque
mensuræ tria millia metretas.
Fecit quoque conchas decem : & posuit
quinque a dextris, & quinque a sinistris,
ut lavarent in eis omnia, quæ in holo-
caustum oblaturi erant :
Porro in mari sacerdotes lavabantur.
Fecit autem & candelabra aurea decem,
secundum speciem qua jussa erant fieri:
& posuit ea in templo, quinque a dex-
tris, & quinque a sinistris :
Necnon & mensas decem : posuitque eas
in templo, quinque a dextris, & quin-
que a sinistris :
Phialas quoque aureas centum.
Fecit etiam atrium sacerdotum, & basili-
cam grandem : & ostia in basilica, quæ
texit ære.
Porro mare posuit in latere dextro contra
orientem ad meridiem.
Fecit autem Hiram lebetes, & creagras,
& phialas : & complevit omne opus
regis in domo Dei :
Hoc est, columnas duas, & epistylia, &
capita, & quasi quædam retiacula, quæ
capita tegerent super epistylia.
Malogranata quoque quadringenta, & re-
tiacula duo, ita ut bini ordines malo-
granatorum singulis retiaculis jungeren-
tur, quæ protegerent epistylia, & capita
columnarum.
Bases etiam fecit, & conchas, quas super-
posuit basibus.
Mare unum, boves quoque duodecim sub
mari.
Et lebetas, & creagras, & phialas. Omnia
vasa fecit Salomoni Hiram pater ejus
in domo Domini ex ære mundissimo.
In regione Jordanis fudit ea rex in argil-
losa terra, inter Socoth & Saredatha.
Erat autem multitudo vasorum innumera-
bilis, ita ut ignoraretur pondus æris.
Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei,
& altare aureum, & mensas, & super
eas panes propositionis :
Candelabra quoque cum lucernis suis, ut
lucerent ante oraculum juxta ritum, ex
auro purissimo :
Et florentia quædam, & lucernas, & forci-
pes aureos : omnia de auro mundissimo
facta sunt.
Thymiamateria quoque, & thuribula, &
phialas, & mortariola, ex auro purissimo.
Et ostia cælavit templi interioris, id est,
in Sancto Sanctorum ; & ostia templi
forinsecus aurea.
Sicque completum est omne opus, quod
fecit Salomon in domo Domini.
INtulit igitur Salomon omnia, quæ voverat Cap. 5.
David pater suus, argentum, & aurum &
universa vasa posuit in thesauris domus Dei.
Post quæ congregavit majores natu Israel,
& cunctos principes tribuum, & capita
familiarum de filiis Israel in Jerusalem,
ut adducerent arcam fœderis Domini de
civitate David, quæ est Sion.
F Venerunt igitur ad regem omnes viri I-
srael in die solenni mensis septimi.
Quumque venissent cuncti seniorum Israel,
portaverunt Levitæ arcam, & intulerunt
eam,

eam, & omnem paraturam tabernaculi.

Porro vaſa Sanctuarii, quæ erant in tabernaculo, portaverunt Sacerdotes cum Levitis.

Rex autem Salomon, & univerſus cœtus Iſrael, & omnes qui fuerant congregati ante arcam, immolabant arietes, & boves abſque ullo numero: tanta enim erat multitudo victimarum.

Et intulerunt Sacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum, id eſt, ad oraculum templi, in Sancta Sanctorum ſubter alas cherubim: ita ut cherubim expanderent alas ſuas ſuper locum, in quo poſita erat arca, & ipſam arcam tegerent cum vectibus ejus.

Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum: ſi vero quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat.

Fuit itaque arca ibi uſque in præſentem diem:

Nihilque erat aliud in arca, niſi duæ tabulæ, quas poſuerat Moſes in Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Iſrael egredientibus ex Ægypto.

Egreſſis autem Sacerdotibus de Sanctuario: omnes enim Sacerdotes, qui ibi potuerant inveniri, ſanctificati ſunt:

Nec adhuc in illo tempore vices, & miniſteriorum ordo inter eos diviſus erat.

Tam Levitæ quam cantores, id eſt, & qui ſub Aſaph erant, & qui ſub Eman, & qui ſub Idithun, filii, & fratres eorum, veſtiti biſſinis, cymbalis, & pſalteriis, & citharis concrepabant, ſtantes ad orientalem plagam altaris, & cum eis Sacerdotes centum viginti canentes tubis.

Igitur cunctis pariter, & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diverſi generis muſicorum concinentibus, & vocem in ſublime tollentibus, longe ſonitus audiebatur;

Ita ut quum Dominum laudare cepiſſent, & dicere: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus, impleretur domus Dei nube, nec poſſent Sacerdotes ſtare, & miniſtrare propter caliginem.

Compleverat enim gloria Domini domum Dei.

Cap. 6.

TUuc Salomon ait: Dominus pollicitus eſt, ut habitaret in caligine: ego autem ædificavi domum nomini ejus, ut habitaret ibi in perpetuum.

Et convertit rex faciem ſuam, & benedixit univerſæ multitudini Iſrael, nam omnis turba ſtabat intenta, & ait:

Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui quod
A loquutus eſt David patri meo, opere complevit, dicens:

A die, qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi civitatem de cunctis tribubus Iſrael, ut ædificaretur in ea domus nomini meo:

Neque elegi quemquam alium virum, ut eſſet dux in populo meo Iſrael;

Sed elegi Jeruſalem, ut ſit nomen meum in ea, & elegi David, ut conſtituerem eum ſuper populum meum Iſrael.

B Quumque fuiſſet voluntatis David patris mei, ut ædificaret domum nomini Domini Dei Iſrael, dixit Dominus ad eum: Quia hæc fuit voluntas tua, ut ædificares domum nomini meo, bene quidem feciſti voluntatem habere hujuſcemodi: ſed non tu ædificabis domum: verum filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo.

Complevit ergo Dominus ſermonem ſuum, quem loquutus fuerat: & ego ſurrexi pro David
C patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut loquutus eſt Dominus: & ædificavi domum nomini Domini Dei Iſrael.

Et poſui in ea arcam, in qua eſt pactum Domini, quod pepigit cum filiis Iſrael.

Stetit ergo coram altari Domini ex adverſo univerſæ multitudinis Iſrael, & extendit manus ſuas.

Siquidem fecerat Salomon baſim æneam, & poſuerat eam in medio baſilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos altitudinis.
D Stetitque ſuper eam: & deinceps flexis genibus contra univerſam multitudinem Iſrael, & palmis in cælum levatis, ait:

Domine Deus Iſrael, non eſt ſimilis tui Deus in cælo & in terra: qui cuſtodis pactum & miſericordiam cum ſervis tuis, qui ambulant coram te in toto corde ſuo:

Qui præſtitiſti ſervo tuo David patri meo quæquumque loquutus fueras ei: & quæ ore promiſeras, opere compleſti, ſicut & præſens tempus probat.

E Nunc ergo, Domine Deus Iſrael, imple ſervo tuo patri meo David quæquumque loquutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael: ita tamen ſi cuſtodierint filii tui vias ſuas, & ambulaverint in lege mea, ſicut & tu ambulaſti coram me.

Et nunc, Domine Deus Iſrael, firmetur ſermo tuus, quem loquutus es ſervo tuo David.

Ergone credibile eſt ut habitet Deus cum
F hominibus ſuper terram? Si cælum & cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus iſta, quam ædificavi?

Sed ad hoc tantum facta eſt, ut reſpicias ora-

orationem servi tui, & obsecrationem ejus, Domine Deus meus: & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te, ut aperias oculos tuos super domum istam diebus & noctibus, super locum, in quo pollicitus es, ut invocaretur nomen tuum, & exaudires orationem, quam servus tuus orat in eo: & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel.

Quiquumque oraverit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de cælis, & propitiare.

Si peccaverit quispiam in proximum suum, & jurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista: tu audies de cælo, & facies judicium servorum tuorum: ita ut reddas iniquo viam suam in caput proprium. & ulciscaris justum, retribuens ei secundum justitiam suam.

Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conversi egerint pœnitentiam, & obsecraverint nomen tuum, & fuerint deprecati in loco isto, tu exaudi de cælo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram, quam dedisti eis, & patribus eorum.

Si clauso cælo pluvia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & conversi a peccatis suis, quum eos afflixeris, exaudi de cælo, Domine, & dimitte peccata servis tuis & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur: & da pluviam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum.

Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes, vastatis regionibus, portas obsederint civitatis, omnisque plaga & infirmitas presserit: si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudi de cælo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo:

Tu enim solus nosti corda filiorum hominum.

Ut timeant te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris.

Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, & oraverit in loco isto, tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus invocaverit te ille peregrinus: ut sciant

A omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel, & cognoscant, quia nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi.

Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra adversarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua civitas hæc est, quam elegisti, & domus, quam ædificavi nomini tuo: tu exaudies de cælo preces eorum, & obsecrationem, & ulciscaris.

B Si autem peccaverint tibi (neque enim est homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captivos eos duxerint in terram longinquam, vel certe quæ juxta est, & conversi in corde suo, in terra, ad quam captivi ducti fuerant, egerint pœnitentiam, & deprecati te fuerint in terra captivitatis suæ, dicentes: Peccavimus, inique egimus, injuste gessimus: & reversi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, C in terra captivitatis suæ, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & urbis, quam elegisti & domus, quam ædificavi nomini tuo:

Tu exaudies de cælo, hoc est, de firmo habitaculo tuo, preces eorum, & facias judicium, & dimittas populo tuo, quamvis peccatori:

Tu es enim Deus meus: aperiantur, quæso, oculi tui, & aures tuæ intentæ sint ad orationem, quæ fit in loco isto.

D Nunc igitur consurge, Domine Deus, in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ: Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem, & sancti tui lætentur in bonis.

Domine Deus, ne averteris faciem christi tui: memento misericordiarum David servi tui.

Quumque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, & devoravit holocausta & victimas: & majestas Domini implevit domum. *Cap. 7.*

E Nec poterant Sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod implesset majestas Domini templum Domini.

Sed & omnes filii Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum:

Et corruentes proni in terrã super pavimentum stratum lapide, adoraverunt, & laudaverunt Dominum: Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus.

Rex autem, & omnis populus, immolabant victimas coram Domino.

F Mactavit igitur rex Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia: & dedicavit domum Dei rex, & universus populus.

A Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis: & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum miſericordia ejus, hymnos David canentes per manus ſuas.

Porro Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctiſque Iſrael ſtabat.

Sanctificavit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini: obtulerat enim ibi holocauſta & adipes pacificorum; quia altare æneum, quod fecerat, non poterat ſuſtinere holocauſta & ſacrificia & adipes.

B Fecit ergo Salomon ſolennitatem in tempore illo ſeptem diebus, & omnis Iſrael cum eo, eccleſia magna valde, ab introitu Emath uſque ad torrentem Ægypti.

Fecitque die octavo collectam, eo quod dedicaſſet altare ſeptem diebus, & ſolennitatem celebraſſet diebus ſeptem.

C Igitur in die vigeſimo tertio menſis ſeptimi dimiſit populos ad tabernacula ſua, lætantes atque gaudentes ſuper bono, quod fecerat Dominus Davidi, & Salomoni, & Iſraeli populo ſuo.

Complevitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia quæ diſpoſuerat in corde ſuo, ut faceret in domo Domini, & in domo ſua, & proſperatus eſt.

Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audivi orationem tuam, & elegi locum iſtum mihi in domum ſacrificii.

D Si clauſero cælum, & pluvia non fluxerit, & mandavero & præcepero locuſtæ, ut devoret terram, & miſero peſtilentiam in populum meum:

Converſus autem populus meus, ſuper quos invocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquiſierit faciem meam, & egerit pœnitentiam a viis ſuis peſſimis:

Et ego exaudiam de cælo, & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum.

E Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco iſto oraverit.

Elegi enim, & ſanctificavi locum iſtum ut ſit nomen meum ibi in ſempiternum, & permaneànt oculi mei, & cor meum, ibi cunctis diebus.

Tu quoque ſi ambulaveris coram me, ſicut ambulavit David pater tuus, & feceris juxta omnia quæ præcepi tibi, & juſtitias meas judiciaque ſervaveris:

F Suſcitabo thronum regni tui, ſicut pollicitus ſum David patri tuo, dicens: Non auferetur de ſtirpe tua vir, qui ſit princeps in Iſrael.

Si autem averſi fueritis, & dereliqueritis juſtitias meas, & præcepta mea, quæ propoſui vobis, & abeuntes ſervieritis diis alienis, & adoraveritis eos, evellam vos de terra mea, quam dedi vobis:

Et domum hanc, quam ſanctificavi nomini meo, projiciam a facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis.

Et domus iſta erit iu proverbium uniververſis tranſeuntibus, & dicent: ſtupentes: Quare fecit Dominus ſic terræ huic, & domui huic?

Reſpondebuntque: Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum ſuorum, qui eduxit eos de terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos, & adoraverunt eos, atque coluerunt:

Idcirco venerunt ſuper eos univerſa hæc mala.

EXpletis autem viginti annis. poſtquam ædificavit Salomon domum Domini, & domum ſuam: civitates, quas dederat Hiram Salomoni, ædlficavit, & habitare ibi fecit filios Iſrael. Cap. 1.

Abiit quoque in Emat Suba, & obtinuit eam.

Et ædificavit Palmiram in deſerto, & alias civitates munitiſſimas ædificavit in Emath.

Exſtruxitque Bethoron ſuperiorem, & Bethoron inferiorem, civitates muratas habentes portas, & vectes & ſeras:

Balaatb etiam & omnes urbesr firmiſſimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctaſque urbes quadrigarum, & urbes equitum: omnia quæ voluit Salomon atque diſpoſuit, ædificavit in Jeruſalem, & in Libano, & in univerſa terra poteſtatis ſuæ.

Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hetthæis, & Amorræis, & Pherezæis, & Evæis, & Jebuſæis, qui non erant de ſtirpe Iſrael: de filiis eorum, & de poſteris, quos non interfecerant filii Iſrael, ſubjugavit Salomon in tributarios, uſque in diem hanc.

Porro de filiis Iſrael non poſuit, ut ſervirent operibus regis: ipſi enim erant viri bellatores, & duces primi, & principes quadrigarum & equitum ejus.

Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.

Filiam vero Pharaonis tranſtulit de civitate David, in domum quam ædificaverat ei. Dixit enim:

Non habitabit uxor mea in domo David regis Iſrael, eo quod ſanctificata ſit: quia ingreſſa eſt eam arca Domini.

Tunc obtulit Salomon holocauſta Domini ſuper altare Domini, quod exſtruxerat ante porticum, ut per ſingulos dies offerretur in eo juxta præceptum Moſi in ſab-

sabbathis & in Kalendis, & in festis diebus, ter per annum, id est, in solennitate azymorum, & in solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum.

Et constituit juxta dispositionem David patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis:

Et Levitas in ordine suo, ut laudarent, & ministrarent coram Sacerdotibus, juxta ritum uniuscujusque diei:

Et janitores in divisionibus suis per portam & portam: sic enim præceperat David homo Dei.

Nec prætergressi sunt de mandatis regis, tam Sacerdotes quam Levitæ, ex omnibus quæ præceperat, & in custodiis thesaurorum.

Omnes impensas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundavit domum Domini, usque in diem quo perfecit eam.

Tunc abiit Salomon in Asiongaber, & in Ailath ad oram maris Rubri, quæ est in terra Edom.

Misit autem ei Huram per manus servorum suorum naves, & nautas gnaros maris, & abierunt cum servis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

*Cp. 9. REgina quoque Saba, quum audisset famam Salomonis, venit, ut tentaret eum in ænigmatibus, in Jerusalem, cum magnis opibus, & camelis qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmasque pretiosas.

Quumque venisset ad Salomonem, loquuta est ei quæcumque erant in corde suo.

Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod ei non perspicuum fecerit.

Quod postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domum quam ædificaverat, nec non & cibaria mensæ ejus, & habitacula servorum, & officia ministrorum ejus, & vestimenta eorum, pincernas quoque & vestes eorum, & victimas quas immolabat in domo Domini: non erat præ stupore ultra in ea spiritus.

Dixitque ad regem: Verus sermo, quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua.

Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem, vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis.

Beati viri tui, & beati servi tui: hi qui assistunt coram te in omni tempore, & audiunt sapientiam tuam.

Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui

A voluit te ordinare super thronum suum, regem Domini Dei tui.

Quia diligit Deus Israel, & vult servare eum in æternum, idcirco posuit te super eum regem, ut facias judicia atque justitiam.

Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosissimas:

Non fuerunt aromata talia ut hæc, quæ dedit regina Saba regi Salomoni.

B Sed & servi Huram cum servis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thyina, & gemmas pretiosissimas: de quibus fecit rex, de lignis scilicet thyinis, gradus in domo Domini, & in domo regia, citharas quoque, & psalteria cantoribus:

Nunquam visa sunt in terra Juda ligna talia.

Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit, & quæ postulavit, multo plura quam attulerat ad eum:

C Quæ reversa, abiit in terram suam cum servis suis.

Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos, sexcenta sexaginta sex talenta auri: excepta ea summa, quam legati diversarum gentium, & negotiatores afferre consueverant, omnesque reges Arabiæ, & satrapæ terrarum, qui comportabant aurum & argentum Salomoni.

Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum,
D qui in hastis singulis expendebantur:

Trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur scuta singula:

Posuitque ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore.

Fecit quoque rex solium eburneum grande, & vestivit illud auro mundissimo.

Sexque gradus, quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureum, & brachiola duo altrinsecus, & duos leones stan-
E tes juxta brachiola; sed & alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex utraque parte:

Non fuit tale solium in universis regnis.

Omnia quoque vasa convivii regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo.

Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.

F Siquidem naves regis ibant in Tharsis cum servis Huram, semel in annis tribus: & deferebant inde aurum & argentum, & ebur, & simias, & pavos.

Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ divitiis & gloria.

Omnesque reges terrarum desiderabant A videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde ejus:

Et deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos, per singulos annos.

Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Jerusalem.

B Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, a flumine Euphrate usque ad terram Philisthinorum, & usque ad terminos Ægypti.

Tantamque copiam præbuit argenti in Jerusalem quasi lapidum; & cedrorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gignuntur in campestribus.

Adducebantur autem ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus.

C Reliqua autem operum Salomonis priorum & novissimorum, scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Jaddo Videntis, contra Jeroboam filium Nabat.

Regnavit autem Salomon in Jerusalem super omnem Israel quadraginta annis.

Dormivitque cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate David: regnavitque pro eo Roboam filius ejus.

Cap. 10. PRofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel convenerat, ut constituerent eum regem.

D Quod quum audisset Jeroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem) statim reversus est.

Vocaveruntque eum, & venit cum universo Israel, & loquuti sunt ad Roboam, dicentes:

Pater tuus durissimo jugo nos pressit, tu leviora impera patre tuo, qui nobis gravem imposuit servitutem, & paululum de onere subleva, ut serviamus tibi.

E Qui ait: Post tres dies revertimini ad me.

Quumque abiisset populus, iniit consilium cum senibus, qui steterant coram patre ejus Salomone dum adhuc viveret, dicens: Quid datis consilii, ut respondeam populo?

Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore.

At ille reliquit consilium senum, & cum juvenibus tractare cepit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius.

Dixitque ad eos: Quid vobis videtur? vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi: Subleva jugum quod imposuit nobis pater tuus?

At illi responderunt ut juvenes, & nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu subleva: & sic respondebis ei:

Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus imposuit vobis jugum grave, & ego majus pondus apponam: pater meus cæcidit vos flagellis, ego vero cædam vos scorpionibus.

Venit ergo Jeroboam, & universus populus, ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis.

Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum: loquutusque est juxta juvenum voluntatem: Pater meus grave vobis imposuit jugum, quod ego gravius faciam: pater meus cæcidit vos flagellis, ego vero cædam vos scorpionibus.

Et non acquievit populi precibus: erat enim voluntatis Dei, ut compleretur sermo ejus, quem loquutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Jeroboam filium Nabat.

Populus autem universus, rege duriora dicente, sic loquutus est ad eum:

Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai. Revertere in tabernacula tua Israel, tu autem pasce domum tuam David.

Et abiit Israel in tabernacula sua.

Super filios autem Israel, qui habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam.

Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidaverunt eum filii Israel, & mortuus est:

Porro rex Roboam currum festinavit ascendere, & fugit in Jerusalem.

Recessitque Israel a domo David, usque ad diem hanc [a].

VEnit autem Roboam in Jerusalem, & convocavit universam domum Juda & Benjamin, centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, & converteret ad se regnum suum. Cap. 11.

Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, & ad universum Israel, qui est in Juda & Benjamin:

Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros: rever-

[a] Biblia quædam impressa annis 1478. 1489. & 1521. cum alia secutis temporibus, & præsertim Nivelliana Parisiis 1573. denique & mss. quidam codices, teste P. Calmeto, subjungunt heic pericopem e III. Regum cap. XII. 20. derivatam: *Factum est autem cum audisset omnis Israel quod reversus esset Jeroboam; miserunt & vocaverunt eum, congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquis domum David, præter domum Juda solam.* Quæ & Lyranus in suo legit exemplari: tametsi Originales textus ea plane ignorent.

vertatur unusquisque in domum suam, A quia mea hoc gestum est voluntate.
Qui quum audissent sermonem Domini, reversi sunt, nec perrexerunt contra Jeroboam.
Habitavit autem Roboam in Jerusalem, & ædificavit civitates muratas in Juda.
Exstruxitque Beth-Leem, & Etam; & Thecue, Bethsur quoque, & Socho, & Odollam, necnon & Geth, & Maresa, & Ziph, sed & Aduraim, & Lachis, & Azeca, Saraa quoque, & Ajalon, B & Hebron, quæ erant in Juda & Benjamin, civitates munitissimas.
Quumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei, & vini.
Sed & in singulis urbibus fecit armamentaria scutorum & hastarum, firmavitque eas multa diligentia, & imperavit super Judam & Benjamin.
Sacerdotes autem & Levitæ, qui erant in universo Israel, venerunt ad eum de C cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana & possessiones suas, & transeuntes ad Judam & Jerusalem: eo quod abjecisset eos Jeroboam, & posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur.
Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, & dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat.
Sed & de cunctis tribubus Israel, quiquumque dederant cor suum ut quærerent Dominum Deum Israel, venerunt Jerusalem ad immolandum victimas suas coram D Domino Deo patrum suorum.
Et roboraverunt regnum Juda, & confirmaverunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulaverunt enim in viis David & Salomonis, annis tantum tribus.
Duxit autem Roboam uxorem Maalath, filiam Jerimuth, filii David: Abiail quoque filiam Eliab filii Isai: quæ peperit ei filios, Jeus, & Somoriam, & Zoom.
Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit ei Abia, & E- E thai, & Ziza, & Salomith.
Amavit autem Roboam Maacha filiam Absalom, super omnes uxores suas, & concubinas:
Nam uxores decem & octo duxerat, concubinas autem sexaginta: & genuit viginti octo filios, & sexaginta filias.
Constituit vero in capite, Abiam filium Maacha, ducem super fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios ejus; F
Et in cunctis finibus Juda, & Benjamin, & in universis civitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petivit uxores.

Quumque roboratum fuisset regnum Roboam & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Israel cum eo. Cap. 12
Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sesach rex Ægypti in Jerusalem (quia peccaverant Domino) cum mille ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum: nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex Ægypto, Libyes scilicet, & Troglodytæ, & Æthiopes. Cepitque civitates munitissimas in Juda, & venit usque ad Jerusalem.
Semeias autem Propheta ingressus est ad Roboam, & principes Juda, qui congregati fuerant in Jerusalem, fugientes Sesac, dixitque ad eos:
Hæc dicit Dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sesac:
Consternatique principes Israel & rex dixerunt: Justus est Dominus.
Quumque vidisset Dominus, quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens:
Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii, & non stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac.
Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, & servitutis regni terrarum.
Recessit itaque Sesac rex Ægypti ab Jerusalem, sublatis thesauris domus Domini, & domus regis, omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon,
Pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii.
Quumque introiret rex domum Domini, veniebant scutarii, & tollebant eos, iterumque referebant ad armamentarium suum.
Verumtamen quia humiliati sunt, aversa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt penitus; siquidem in Juda inventa sunt opera bona.
Confortatus est igitur rex Roboam in Jerusalem, atque regnavit: quadraginta autem & unius anni erat cum regnare cepisset, & decem & septem annis regnavit in Jerusalem, urbe, quam elegit Dominus, ut confirmaret nomen suum ibi, de cunctis tribubus Israel:
Nomen autem matris ejus Naama Ammanitis.
Fecit autem malum, & non præparavit cor suum, ut quæreret Dominum.
Opera vero Roboam prima & novissima, scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Addo Videntis, & diligenter exposita:
Pugnaveruntque adversum se Roboam & Jeroboam cunctis diebus.

Et

A Et dormivit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in civitate David. Et regnavit Abia filius ejus pro eo.

Cap. 13. ANno octavo decimo regis Jeroboam, regnavit Abia super Judam. Tribus annis regnavit in Jerusalem, nomenque matris ejus Michaia, filia Uriel de Gabaa:

Et erat bellum inter Abia & Jeroboam:

Quumque iniisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electorum [a] quadringenta millia: Jeroboam instruxit econtra aciem octingenta millia virorum, qui & ipsi electi erant, & ad bella fortissimi.

Stetit ergo Abia super montem Someron, qui erat in Ephraim, & ait:

Audi, Jeroboam, & omnis Israel: Num ignoratis quod Dominus Deus Israel dederit regnum David super Israel in sempiternum, ipsi & filiis ejus in pactum salis?

Et surrexit Jeroboam filius Nabat, servus Salomonis filii David: & rebellavit contra Dominum suum.

Congregatique sunt ad eum viri vanissimi, & filii Belial: & prævaluerunt contra Roboam filium Salomonis:

Porro Roboam erat rudis, & corde pavido, nec potuit resistere eis.

Nunc ergo vos dicitis, quod resistere possitis regno Domini, quod possidet per filios David, habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Jeroboam in deos.

Et ejecistis Sacerdotes Domini, filios Aaron, atque Levitas: & fecistis vobis Sacerdotes sicut omnes populi terrarum: quiquumque venerit, & initiaverit manum suam in tauro, in bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dii.

Noster autem Dominus, Deus est quem non relinquimus:

Sacerdotesque ministrant Domino de filiis Aaron, & Levitæ sunt in ordine suo:

Holocausta quoque offerunt Domino per singulos dies mane & vespere, & thymiama juxta legis præcepta confectum, & proponuntur panes in mensa mundissima;

Estque apud nos candelabrum aureum, & lucernæ ejus, ut accendantur semper ad vesperam:

Nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis.

Ergo in exercitu nostro dux Deus est, & Sacerdotes ejus, qui clangunt tubis, & resonant contra vos:

Filii Israel, nolite pugnare contra Dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit.

Hæc illo loquente, Jeroboam retro moliebatur insidias.

Quumque ex adverso hostium staret, ignorantem Judam suo ambiebat exercitu.

Respiciensque Judas vidit instare bellum & ex adverso & post tergum, & clamavit ad Dominum: ac Sacerdotes tubis canere ceperunt.

B Omnesque viri Juda vociferati sunt: & ecce illis clamantibus, perterruit Deus Jeroboam, & omnem Israel, qui stabat ex adverso Abia & Juda.

Fugeruntque filii Israel Judam, & tradidit eos Deus in manu eorum.

Percussit ergo eos Abia, & populus ejus, plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum fortium.

C Humiliatique sunt filii Israel in tempore illo, & vehementissime confortati filii Juda, eo quod sperassent in Domino Deo patrum suorum.

Persequutus est autem Abia fugientem Jeroboam, & cepit civitates ejus, Beth-El, & filias ejus, & Jesana cum filiabus suis, Ephron quoque & filias ejus:

Nec valuit ultra resistere Jeroboam in diebus Abia: quem percussit Dominus, & mortuus est.

Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quattuordecim: procreavitque viginti duos filios, & sedecim filias.

D Reliqua autem sermonum Abia, viarumque & operum ejus, scripta sunt diligentissime in libro Prophetæ Addo.

DOrmivit autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate David: Cap. 14.

Regnavitque Asa filius ejus pro eo, in cujus diebus quievit terra annis decem.

E Fecit autem Asa quod bonum & placitum erat in conspectu Dei sui, & subvertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas, lucosque succidit:

Ac præcepit Judæ, ut quæreret Dominum Deum patrum suorum, & faceret legem, & universa mandata:

Et abstulit de cunctis urbibus Juda aras, & fana, & regnavit in pace.

Ædificavit quoque urbes munitas in Juda, quia quietus erat, & nulla temporibus ejus bella surrexerant, pacem Domino largiente.

Dixit autem Judæ: Ædificemus civitates istas, & vallemus muris, & roboremus turri-

[a] Laudat Martianæus tres mss. codices, in quibus, *quadraginta milia*, pro *quadringenta millia* legitur, & subsequenti versu *octoginta*, pro *octingenta*. Ita vero & vetustiores Editiones præferunt, ut est Veneta an. 1478. & alia an. 1489. tum altera Norimbergensis 1521. Basil. Froben. 1538. Paris, Rob. Steph. 1546. & aliæ plures. Verum Hebræus textus, Septuaginta, Josephus, atque emendatiores aliæ Latinæ editiones pari consensu *quadringenta millia* Abiæ, & *octingenta millia* Jeroboamo tribuunt. Quod & inferiori contextui consonat, ubi *quingenta millia virorum fortium*, ex Jeroboami exercitu dicuntur cecidisse.

turribus, & portis, & seris, donec a bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum.

Ædificaverunt igitur, & nullum in exstruendo impedimentum fuit.

Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta & hastas de Juda trecenta millia, de Benjamin vero scutariorum & sagittariorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi.

Egressus est autem contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis: & venit usque Maresa.

Porro Asa perrexit obviam ei, & instruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ est juxta Maresa, & invocavit Dominum Deum, & ait:

Domine, non est apud te ulla distantia, utrum in paucis auxilieris, an in pluribus: adjuva nos, Domine Deus noster: in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es, non prævaleat contra te homo.

Exterruit itaque Dominus Æthiopes coram Asa & Juda: fugeruntque Æthiopes. Et persequutus est eos Asa, & populus qui cum eo erat, usque Gerara, & ruerunt Æthiopes usque ad internecionem, quia Domino cædente contriti sunt, & exercitu illius præliante.

Tulerunt ergo spolia multa, & percusserunt civitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror invaserat: & diripuerunt urbes, & multam prædam asportaverunt.

Sed & caulas ovium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum: reversique sunt Jerusalem.

Cap. 12. AZarias autem filius Obed, facto in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa, & omnis Juda, & Benjamin: Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, invenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.

Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote doctore, & absque lege.

Quumque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum.

A In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum: pugnabit enim gens contra gentem, & civitas contra civitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.

Vos ergo confortamini, & non dissolvantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro.

Quod cum audisset Asa, verba scilicet
B & prophetiam Obed Prophetæ, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Juda, & de Benjamin, & ex urbibus, quas ceperat, montis Ephraim, & dedicavit altare Domini quod erat ante porticum Domini.

Congregavitque universum Judam & Benjamin, & advenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeon: plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quod Dominus Deus illius esset
C cum eo.

Quumque venissent in Jerusalem mense tertio, & anno quinto decimo regni Asa, immolaverunt Domino in die illa, de manubiis & præda quam adduxerant, boves septingentos, & arietes septem millia.

Et intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua.

D Si quis autem, inquit, non quæsierit Dominum Deum Israel, moriatur a minimo usque ad maximum, a viro usque ad mulierem.

Juraveruntque Domino voce magna in jubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum, omnes qui erant in Juda cum exsecratione: in omni enim corde suo juraverunt, & in tota voluntate quæsierunt eum, & invenerunt: præstititque eis Dominus requiem per circuitum.

E Sed & Maacha matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in luco simulacrum Priapi: quod omne contrivit, & in frusta comminuens combussit in torrente Cedron.

Excelsa autem derelicta sunt in Israel: attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus.

F Eaque quæ voverat pater suus, & ipse, intulit in domum Domini, argentum, & aurum, vasorumque diversam supellectilem.

Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa.

An-

Cap. 16.

A Anno autem tricesimo sexto regni ejus, ascendit Baasa rex Israel in Judam, & muro circumdabat Rama, ut nullus posset tute egredi & ingredi de regno Asa.

Protulit ergo Asa argentum & aurum de thesauris domus Domini, & de thesauris regis, misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens:

Fœdus inter me & te est, pater quoque meus & pater tuus habuere concordiam: B quam ob rem misi tibi argentum & aurum, ut rupto fœdere, quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum a me recedere.

Quo comperto, Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes Israel; qui percusserunt Aion, & Dan, & Abelmaim, & universas urbes Nephtali muratas.

Quod quum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum. C

Porro Asa rex assumsit universum Judam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ædificationi præparaverat Baasa, ædificavitque ex eis Gabaa, & Maspha.

In tempore illo venit Anani Propheta ad Asa regem Juda, & dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syriæ regis exercitus de manu tua. D

Nonne Æthiopes & Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus, & multitudine nimia: quos, quum Domino credidisses, tradidit in manu tua?

Oculi enim Domini contemplantur universam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.

Stulte igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore contra te bella consurgent. E

Iratusque Asa adversus Videntem, jussit eum mitti in nervum:

Valde quippe super hoc fuerat indignatus:

Et interfecit de populo in tempore illo plurimos.

Opera autem Asa prima & novissima scripta sunt in libro regum Juda & Israel.

F Ægrotavit etiam Asa anno tricesimo nono regni sui, dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est.

Dormivitque cum patribus suis: & mortuus est anno quadragesimo primo regni sui,

Et sepelierunt eum in sepulcro suo, quod foderat sibi in civitate David: posueruntque eum super lectulum suum, plenum aromatibus & unguentiis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eo ambitione nimia.

Cap. 17.

Regnavit autem Josaphat filius ejus pro eo, & invaluit contra Israel.

Constituitque militum numeros in cunctis urbibus Juda, quæ erant vallatæ muris. Præsidiaque disposuit in terra Juda, & in civitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater ejus.

Et fuit Dominus cum Josaphat, quia ambulavit in viis David patris sui primis: ª & non speravit in Baalim, sed in Deo patris sui, & perrexit in præceptis illius, & non juxta peccata Israel.

Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, & dedit omnis Juda munera Josaphat: factæque sunt ei infinitæ divitiæ, & multa gloria.

Quumque sumsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa & lucos de Juda abstulit.

Tertio autem anno regni sui, misit de principibus suis Benail, & Obdiam, & Zachariam, & Nathanael, & Michæam, ut docerent in civitatibus Juda:

Et cum eis Levitas, Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Asael quoque, & Semiramoth, & Jonathan, Adoniam, & Thobiam, & Thobadoniam, Levitas, & cum eis Elisama & Joram Sacerdotes.

Docebantque in Juda, habentes librum Legis Domini, & circumibant cunctas urbes Juda, atque erudiebant populum.

Itaque factus est pavor Domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Juda, nec audebant bellare contra Josaphat.

Sed & Philisthæi Josaphat munera deferebant, & vectigal argenti, Arabes quoque adducebant pecora, arietum septem millia, septingentos, & hircorum totidem.

Crevit ergo Josaphat, & magnificatus est

ª Dicuntur veteres quidam Latini codices addere *& novissimis*, qui videtur tamen scribarum error, ob frequentium vocum, *& non*, occursum.

est usque in sublime: atque ædificavit in Juda domos ad instar turrium, urbesque muratas. Et multa opera paravit in urbibus Juda.

Viri quoque bellatores, & robusti erant in Jerusalem, quorum iste est numerus per domos atque familias singulorum.

In Juda principes exercitus, Ednas dux, & cum eo robustissimorum trecenta millia.

Post hunc Johanan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia.

Post istum quoque Amasias filius Zechri, consecratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortium.

Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcum & clypeum ducenta millia:

Post istum etiam Jozabad, & cum eo centum octoginta millia expeditorum militum.

Hi omnes erant ad manum regis, exceptis aliis, quos posuerat in urbibus muratis, & in universo Juda.

Cap. 18 FUit ergo Josaphat dives & inclytus multum, & affinitate conjunctus est Ahab.

Descenditque post annos ad eum in Samariam.

Ad cujus adventum mactavit Ahab arietes & boves plurimos, & populo qui venerat cum eo: persuasitque illi, ut ascenderet in Ramoth Galaad.

Dixitque Ahab rex Israel ad Josaphat regem Juda: Veni mecum in Ramoth Galaad.

Cui ille respondit: Ut ego, & tu: sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque erimus in bello.

Dixitque Josaphat ad regem Israel: Consule, obsecro, impræsentiarum sermonem Domini:

Congregavitque rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere?

At illi, Ascende, inquiunt, & tradet Deus in manu regis.

Dixitque Josaphat: Numquid non est hic Prophetes Domini, ut ab illo etiam requiramus?

Et ait rex Israel ad Josaphat: Est vir unus, a quo possumus quærere Domini voluntatem; sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore:

Est autem Michæas filius Jemla.

Dixitque Josaphat: Ne loquaris, rex, hoc modo.

Vocavit ergo rex Israel unum de eunuchis, & dixit ei: Voca mihi cito Michæam filium Jemla.

Porro rex Israel, & Josaphat rex Juda, uterque sedebat in solio suo, vestiti cultu regio:

Sedebant autem in area juxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis.

Sedecias vero filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam.

Omnesque prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis, & tradet eos Dominus in manu regis.

Nuntius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi:

En verba omnium prophetarum uno ore bona regi annuntiant: quæso ergo te, ut & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera.

Cui respondit Michæas: Vivit Dominus, quia quodquumque dixerit Deus meus, hoc loquar.

Venit ergo ad regem. Cui rex ait: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere?

Cui ille respondit: Ascendite: cuncta enim prospere venient, & tradentur hostes in manus vestras.

Dixitque rex: Iterum atque iterum te adjuro, ut non mihi loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini.

At ille ait: Vidi universum Israel dispersum in montibus, sicut oves absque pastore, & dixit Dominus: Non habent isti dominos: revertatur unusquisque in domum suam in pace.

Et ait rex Israel ad Josaphat: Nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt?

At ille, Idcirco, ait, audite verbum Domini: Vidi Dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris & sinistris.

Et dixit Dominus: Quis decipiet Ahab regem Israel, ut ascendat & corruat in Ramoth Galaad? Quumque diceret unus hoc modo, & alter alio: processit spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui Dominus, In quo, inquit, decipies?

At ille respondit: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.

Dixitque Dominus: Decipies, & prævalebis, egredere, & fac ita.

A Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, & Dominus loquutus est de te mala.

Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait.

Per quam viam transivit Spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi?

Dixitque Michæas: Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, ut abscondaris.

B Præcepit autem rex Israel, dicens; Tollite Michæam, & ducite eum ad Ammon principem civitatis, & ad Joas filium Amelech.

Et dicetis: Hæc dicit rex, mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum, donec revertar in pace.

Dixitque Michæas: Si reversus fueris in pace, non est loquutus Dominus in me. Et ait: Audite, populi omnes.

C Igitur ascenderunt rex Israel & Josaphat rex Juda in Ramoth Galaad.

Dixitque rex Israel ad Josaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnandum vadam, tu autem induere vestibus tuis.

Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum.

Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel.

D Itaque quum vidissent principes equitatus Josaphat, dixerunt: Rex Israel iste est.

Et circumdederunt eum dimicantes:

At ille clamavit ad Dominum, & auxiliatus est ei, atque avertit eos ab illo.

Quum enim vidissent duces equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum.

E Accidit autem ut unus e populo sagittam in incertum jaceret, & percuteret regem Israel inter cervicem & scapulas.

At ille aurigæ suo ait: Converte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum.

Et finita est pugna in die illo:

F Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam, & mortuus est, occidente sole.

Cap. 19.

Reversus est autem Josaphat rex Juda in domum suam pacifice in Jerusalem.

Cui occurrit Jeu filius Anani Videns, & ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, & præparaveris cor tuum, ut requireres Deum.

Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem.

Rursumque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, & revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum.

Constituitque Judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca.

Et præcipiens Judicibus, Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis judicium, sed Domini, & quodquumque judicaveritis, in vos redundabit.

Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.

In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, & Sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, ut judicium & caussam Domini judicarent [a] habitatoribus ejus.

Præcepitque eis, dicens: Sic agetis in timore Domini fideliter & corde perfecto.

Omnem caussam, quæ venerit ad vos, fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem & cognationem, ubiquumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus: ostendite eis, ut non peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos & super fratres vestros:

Sic ergo agetis, & non peccabitis.

Amarias autem sacerdos & pontifex vester, in his, quæ ad Dominum pertinent, præsidebit:

Porro Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent: habetisque magistros Levitas coram vobis:

Confortamini, & agite diligenter, & erit

[a] Pro *habitatoribus ejus*, præfert Hebræum exemplar וישבו ירושלם, quod est, *& reversi sunt* (sive *habitaverunt*) *Jerusalem*. Quod vero Hieronymus post Septuaginta eo verterit sensu, una caussa est, quod pro וישבו perquamsimili scriptura legerit ישבי, sive Jod ultimum pro Vau, quæ sola magnitudine distant, acceperit: hoc nempe *habitatores* nomen significat. Græc. κατοικοῦντας.

erit Dominus cum bonis.

Cap. 20. POst hæc congregati sunt filii Moab, & filii Ammon, & cum eis de [a] Ammonitis, ad Josaphat, ut pugnarent contra eum.

Veneruntque nuntii, & indicaverunt Josaphat, dicentes: Venit contra te multitudo magna, de his locis quæ trans mare sunt, & de Syria, & ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est Engaddi.

Josaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicavit jejunium universo Juda.

Congregatusque est Juda ad deprecandum Dominum; sed & omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum.

Quumque stetisset Josaphat in medio cœtu Juda, & Jerusalem, in domo Domini ante atrium novum, ait: Domine Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cælo, & dominaris cunctis regnis gentium.

In manu tua est fortitudo & potentia, nec quisquam tibi potest resistere.

Nonne tu, Deus noster, interfecisti omnes habitatores terræ hujus coram populo tuo Israel, & dedisti eam semini Abraam amici tui in sempiternum?

Habitaveruntque in ea, & exstruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes:

Si irruerint super nos mala, gladius judicii, pestilentia, & fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua invocatum est nomen tuum, & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exaudies, salvosque facies.

Nunc igitur ecce filii Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non concessisti Israeli, ut transiret quando egrediebatur de Ægypto, sed declinaverunt ab eis, & non interfecerunt illos:

Econtrario agunt, & nituntur ejicere nos de possessione, quam tradidisti nobis, Deus noster, ergo non judicabis eos?

In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed quum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.

A Omnis vero Juda stabat coram Domino, cum parvulis, & uxoribus & liberis suis:

Erat autem Jaziel filius Zachariæ, filii Banaiæ, filii Jeiel, filii Mathaniæ, Levites de filiis Asaph, super quem factus est Spiritus Domini in medio turbæ, & ait:

Attendite, omnis Juda, & qui habitatis in Jerusalem, & tu, rex Josaphat: Hæc dicit Dominus vobis: Nolite timere, B nec paveatis hanc multitudinem: non est enim vestra pugna, sed Dei

Cras descendetis contra eos: ascensuri enim sunt per clivum nomine Sis, & invenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Jeruel.

Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos.

C Juda, & Jerusalem, nolite timere, nec paveatis: cras egrediemini contra eos, & Dominus erit vobiscum.

Josaphat ergo, & Juda, & omnes habitatores Jerusalem, ceciderunt proni in terram coram Domino, & adoraverunt eum.

Porro Levitæ de filiis Caath, & de filiis Core, laudabant Dominum Deum Israel voce magna, in excelsum.

Quumque mane surrexissent, egressi sunt per desertum Thecue: profectisque eis, D stans Josaphat in medio eorum, dixit:

Audite me, Juda, & omnes habitatores Jerusalem: credite in Domino Deo vestro, & securi eritis: credite Prophetis ejus, & cuncta evenient prospera.

Deditque consilium populo, & statuit cantores Domini, ut laudarent eum in turmis suis, & antecederent exercitum, ac voce consona dicerent:

E Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia ejus.

Quumque cepissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammon, & Moab, & montis Seir, qui egressi fuerant, ut pugnarent contra Judam, & percussi sunt.

Namque filii Ammon, & Moab, consur- F rexerunt adversum habitatores montis Seir, ut interficerent & delerent eos: quumque hoc opere perpetrassent, e-tiam

[a] MSS. plerique omnes *Ammanitis*, quod & Martianæus notat. Sed alii multo aliter, præcipue editi, & quos magno numero laudat Menochius, libri, pro eo præferunt *Idumæis*. Quam tamen lectionem in iis, quos ipse consuluit P. Calmetus, non in textu; sed margini adpositam testatur. Consule Auctorem Quæstion. Hebraic. in hunc librum.

tiam in ſemetipſos verſi, mutuis con- A cidere vulneribus.

Porro Juda quum veniſſet ad ſpeculam, quæ reſpicit ad ſolitudinem, vidit procul omnem late regionem plenam cadaveribus, nec ſupereſſe quemquam, qui necem potuiſſet evadere.

Venit ergo Joſaphat, & omnis populus cum eo, ad detrahenda ſpolia mortuorum: inveneruntque inter cadavera variam ſupellectilem, veſtes quoque, & vaſa pretioſiſſima, & diripuerunt, ita B ut omnia portare non poſſent, nec per tres dies ſpolia auferre præ prædæ magnitudine.

Die autem quarto congregati ſunt in valle Benedictionis: etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocaverunt locum illum vallis Benedictionis uſque in præſentem diem.

Reverſuſque eſt omnis vir Juda, & habitatores Jeruſalem, & Joſaphat ante eos, in Jeruſalem cum lætitia magna, eo C quod dediſſet eis Dominus gaudium de inimicis ſuis.

Ingreſſique ſunt Jeruſalem cum pſalteriis & citharis, & tubis, in domum Domini.

Irruit autem pavor Domini ſuper univerſa regna terrarum, quum audiſſent quod pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſrael.

Quievitque regnum Joſaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitum. D

Regnavit igitur Joſaphat ſuper Judam, & erat trigintaquinque annorum quum regnare cepiſſet:

Viginti autem & quinque annis regnavit in Jeruſalem.

Nomen matris ejus Azuba filia Selahi.

Et ambulavit in via patris ſui Aſa, nec declinavit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino.

Verumtamen excelſa non abſtulit, & adhuc populus non direxerat cor ſuum ad E Dominum Deum patrum ſuorum.

Reliqua autem geſtorum Joſaphat priorum & noviſſimorum, ſcripta ſunt in verbis Jeu filii Anani, quæ digeſſit in libro Regum Iſrael.

Poſt hæc iniit amicitias Joſaphat rex Juda cum Ohozia rege Iſrael, cujus opera fuerunt impiiſſima.

Et particeps fuit, ut facerent naves, quæ irent in Tharſis: feceruntque claſſem in F Aſiongaber.

Prophetavit autem Eliezer filius Dodoau de Mareſa ad Joſaphat, dicens: Quia habuiſti fœdus cum Ohozia, percuſſit Dominus opera tua, contritæque ſunt naves, nec potuerunt ire in Tharſis.

Dormivit autem Joſaphat cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in civitate David. Cap. XXI.

Regnavitque Joram filius ejus pro eo. Qui habuit fratres, filios Joſaphat, Azariam, & Jaiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam, omnes hi, filii Joſaphat regis [a] Iſrael.

Deditque eis pater ſuus multa munera argenti, & auri, & penſitationes, cum civitatibus munitiſſimis in Juda: regnum autem tradidit Joram, eo quod eſſet primogenitus.

Surrexit ergo Joram ſuper regnum patris ſui: quumque ſe confirmaſſet, occidit omnes fratres ſuos gladio, & quoſdam de principibus Iſrael.

Triginta duorum annorum erat Joram quum regnare cepiſſet, & octo annis regnavit in Jeruſalem.

Ambulavitque in viis regum Iſrael, ſicut egerat domus Ahab: filia quippe Ahab erat uxor ejus, & fecit malum in conſpectu Domini.

Noluit autem Dominus diſperdere domum David, propter pactum quod inierat cum eo, & quia promiſerat ut daret ei lucernam, & filiis ejus omni tempore.

In diebus illis rebellavit Edom, ne eſſet ſubditus Judæ, & conſtituit ſibi regem.

Quumque tranſiſſet Joram cum principibus ſuis, & cuncto equitatu qui erat ſecum, ſurrexit nocte, & percuſſit Edom, qui ſe circumdederat, & omnes duces equitatus ejus.

Attamen rebellavit Edom, ne eſſet ſub ditione Juda, uſque ad hanc diem:

Eo tempore & Lobna receſſit, ne eſſet ſub manu illius.

Dereliquerat enim Dominum Deum patrum ſuorum: inſuper & excelſa fabricatus eſt in urbibus Juda, & fornicari fecit habitatores Jeruſalem, & prævaricari Judam.

Allatæ ſunt autem ei literæ ab Elia Propheta, in quibus ſcriptum erat:

Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Quoniam non ambulaſti in viis Joſaphat patris tui, & in viis Aſa regis

[a] Cum Græco Vulgati Latini codices *Juda*, legunt pro *Iſrael*, quod Martianæus e ſuis mſſ. ad Hebræi exemplaris fidem ſubſtituit. Ac ſæpe quidem in Scriptura Iſrael alio ſenſu dicitur, ab eo qui opponitur Judæ, ut ſcilicet præcipuas notet Iſraelis tribus. Vid. cap. 28. in fine.

regis Juda, sed incessisti per iter regum A Israel, & fornicari fecisti Judam, & habitatores Jerusalem, imitatus fornicationem domus Ahab, insuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti, ecce Dominus percutiet te plaga magna, cum populo tuo, & filiis, & uxoribus tuis, universaque substantia tua.

Tu autem ægrotabis pessimo languore uteri, donec egrediantur vitalia tua paulatim per dies singulos. B

Suscitavit ergo Dominus contra Joram spiritum Philisthinorum, & Arabum, qui confines sunt Æthiopibus. Et ascenderunt in terram Juda, & vastaverunt eam, diripueruntque cunctam substantiam, quæ inventa est in domo regis;

Insuper & filios ejus, & uxores: nec remansit ei filius, nisi Joahaz, qui minimus natu erat.

Et super hæc omnia percussit eum Dominus alvi languore insanabili. C

Quumque diei succederet dies, & temporum spatia volverentur, duorum annorum expletus est circulus: & sic longa consumtus tabe, ita ut egereret etiam viscera sua, languore pariter & vita caruit.

Mortuusque est in infirmitate pessima, & non fecit ei populus secundum morem combustionis, exsequias, sicut fecerat majoribus ejus.

Triginta duorum annorum fuit, quum D regnare cepisset, & octo annis regnavit in Jerusalem.

Ambulavitque non recte, & sepelierunt eum in civitate David: verumtamen non in sepulcro regum.

Cap. 22. CONstituerunt autem habitatores Jerusalem Ohoziam filium ejus minimum, regem pro eo:

Omnes enim majores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, E qui irruerant in castra.

Regnavitque Ohozias filius Joram regis Juda.

Quadraginta duorum annorum erat Ohozias cum regnare cepisset, & uno anno regnavit in Jerusalem, & nomen matris ejus Athalia filia Amri.

Sed & ipse ingressus est per vias domus Ahab: mater enim ejus impulit eum, ut impie ageret.

Fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Ahab: ipsi enim fue- F runt ei consiliarii post mortem patris sui, in interitum ejus.

Ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Joram filio Ahab rege Israel, in bellum contra Azael regem Syriæ in Ramoth Galaad:

Vulneraveruntque Syri Joram. Qui reversus est, ut curaretur in Jezrael: multas enim plagas acceperat in supradicto certamine.

Igitur Ohozias filius Joram rex Juda, descendit ut inviseret Joram filium Ahab in Jezrael ægrotantem.

Voluntatis quippe fuit Dei adversus Ohoziam, ut veniret ad Joram:

Et quum venisset, & egrederetur cum eo adversum Jeu filium Namsi, quem unxit Dominus, ut deleret domum Ahab.

Quum ergo subverteret Jeu domum Ahab, invenit principes Juda, & filios fratrum Ohoziæ, qui ministrabant ei, & interfecit illos.

Ipsumque perquirens Ohoziam, comprehendit latitantem in Samaria: adductumque ad se, occidit, & sepelierunt eum: eo quod esset filius Josaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo. Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ohoziæ.

Siquidem Athalia mater ejus, videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem regiam domus Joram.

Porro Josabeth filia regis tulit Joas filium Ohoziæ, & furata est eum de medio filiorum regis, quum interficerentur: absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum:

Josabeth autem, quæ absconderat eum: erat filia regis Joram uxor Jojadæ pontificis, soror Ohoziæ, & idcirco Athalia non interfecit eum.

Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia super terram.

ANno autem septimo confortatus Jojada, assumsit centuriones, Azariam videlicet filium Jeroham, & Ismael filium Johanan, Azariam quoque filium Obed, & Maasiam filium Adaiæ, & Elisaphat filium Zechri: & iniit cum eis fœdus. Cap. 23.

Qui circumeuntes Iudam, congregaverunt Levitas de cunctis urbibus Juda, & principes familiarum Israel, veneruntque in Jerusalem.

Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege, dixitque ad eos Jojada:

Ecce filius regis regnabit, sicut loquutus est Dominus super filios David.

Iste

Iste est ergo sermo quem facietis:

A Tertia pars vestrum, qui veniunt ad Sabbathum, Sacerdotum, & Levitarum & janitorum, erit in portis:

Tertia vero pars ad domum regis:

Et tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti:

Omne vero reliquum vulgus sit in atriis domus Domini.

Nec quispiam alius ingrediatur domum Domini, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Levitis: ipsi tantummodo ingrediantur, quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus observet custodias Domini.

Levitæ autem circumdent regem, habentes singuli arma sua: (& si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sintque cum rege & intrante & egrediente.

Fecerunt ergo Levitæ, & universus Juda, juxta omnia quæ præceperat Jojada pontifex, & assumserunt singuli viros qui sub se erant, & veniebant per ordinem sabbathi, cum his qui impleverant sabbathum, & egressuri erant.

Siquidem Jojada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueverant.

Deditque Jojada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque & peltas regis David, quas consecraverat in domo Domini.

Constituitque omnem populum tenentium pugiones, a parte templi dextra, usque ad partem templi sinistram, coram altari, & templo, per circuitum regis.

Et eduxerunt filium regis, & imposueunt ei diadema, [a] & testimonium, dederuntque in manu ejus tenendam legem, & constituerunt eum regem:

Unxit quoque illum Jojada pontifex, & filii ejus: imprecatique sunt, atque dixerunt: Vivat rex.

Quod quum audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque laudantium regem, ingressa est ad populum in templum Domini.

Quumque vidisset regem stantem super gradum in introitu, & principes, turmasque circa eum, omnemque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, & diversi generis organis concinentem, vocemque laudantium, scidit vestimenta sua, & ait: Insidiæ, Insidiæ.

Egressus autem Jojada pontifex ad centuriones, & principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa templi, & interficiatur foris gladio.

Præcepitque sacerdos, ne occideretur in domo Domini.

Et imposuerunt cervicibus ejus manus:

Quumque intrasset portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi.

B Pepigit autem Jojada fœdus inter se, universumque populum, & regem, ut esset populus Domini.

Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam: & altaria ac simulacra illius confregerunt:

Mathan quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.

Constituit autem Jojada præpositos in domo Domini sub manibus Sacerdotum, & Levitarum, quos distribuit David in domo Domini: ut offerrent holocausta Domino, sicut scriptum est in lege Mosi, in gaudio & canticis, juxta dispositionem David.

C Constituit quoque janitores in portis domus Domini, ut non ingrederetur eam immundus in omni re.

Assumsitque centuriones, & fortissimos viros ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo Domini, & introire per medium portæ superioris in domum regis, & collocaverunt eum in solio regali.

D Lætatusque est omnis populus terræ, & urbs quievit: porro Athalia interfecta est gladio.

SEptem annorum erat Joas quum regnare cepisset: & quadraginta annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Sebia de Bersabee. Cap. 24.

E Fecitque quod bonum est coram Domino cunctis diebus Jojadæ sacerdotis.

Accepit autem ei Jojada uxores duas, e quibus genuit filios & filias.

Post quæ placuit Joas, ut instauraret domum Domini. Congregavitque Sacerdotes, & Levitas, & dixit eis:

Egredimini ad civitates Juda, & colligite de universo Israel pecuniam ad sartatecta templi Dei vestri, per singulos annos, festinatoque hoc facite.

Porro

a Verba istæc, *dederuntque in manu ejus tenendam legem*, neque Hebræus textus, neque Græcus, neque denum veteres aliæ Versiones habent. Ac liceat fortasse suspicari (siquidem *testimonii* nomine significari heic vulgo putant Legis præcepta, ut Hebræi autumant philacteria, parva ex membranis volumina ob oculos gerenda) totam hancce pericopem ejus esse nominis glossema ab studioso aliquo adsutum: sunt enim & mss. non illi codices Latini, Calmeto teste, qui eam plane omittant.

Porro Levitæ egere negligentius.
Vocavitque rex Jojadam principem, & dixit ei: Quare tibi non fuit curæ, ut cogeres Levitas inferre de Juda & de Jerusalem pecuniam, quæ constituta est a Mose servo Domini, ut inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii?
Athalia enim impiissima, & filii ejus, destruxerant domum Dei, & de universis, quæ sanctificata fuerant templo Domini, ornaverant fanum Baalim.
Præcepit ergo rex, & fecerunt arcam: posueruntque eam juxta portam domus Domini forinsecus,
Et prædicatum est in Juda & Jerusalem, ut deferrent singuli pretium Domino, quod constituit Moses servus Dei super omnem Israel in deserto.
Lætatique sunt cuncti principes, & omnis populus: & ingressi contulerunt in arcam Domini, atque miserunt ita ut impleretur.
Quumque tempus esset ut deferrent arcam coram rege per manus Levitarum (videbant enim multam pecuniam) ingrediebatur scriba regis, & quem primus sacerdos constituerat: effundebantque pecuniam, quæ erat in arca: porro arcam reportabant ad locum suum, sicque faciebant per singulos dies, & congregata est infinita pecunia.
Quam dederunt rex & Jojada his qui præerant operibus domus Domini:
At illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorum, ut instaurarent domum Domini: fabros quoque ferri & æris, ut quod cadere ceperat, fulciretur.
Egeruntque hi qui operabantur industrie, & abducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitaverunt domum Domini in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt.
Quumque complessent omnia opera, detulerunt coram rege & Jojada reliquam partem pecuniæ: de qua facta sunt vasa templi in ministerium, & ad holocausta, phialæ quoque, & cætera vasa aurea & argentea:
Et offerebantur holocausta in domo Domini jugiter cunctis diebus Jojadæ.
Senuit autem Jojada plenus dierum, & mortuus est, quum centum triginta esset annorum.
Sepelieruntque eum in civitate David cum regibus, eo quod fecisset bonum cum Israel, & cum domo ejus.

A Postquam autem obiit Jojada, ingressi sunt principes Juda, & adoraverunt regem, qui delinitus obsequiis eorum, acquievit eis.
Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum suorum, servieruntque lucis & sculptilibus, & facta est ira contra Judam & Jerusalem propter hoc peccatum.
Mittebatque eis Prophetas, ut reverterentur ad Dominum, quos protestantes,
B illi audire nolebant.
Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Jojadæ sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis.
Hæc dicit Dominus Deus: Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereliquistis Dominum, ut derelinqueret vos?
Qui congregati adversus eum, miserunt lapides juxta regis imperium in atrio domus Domini.
C Et non est recordatus Joas rex misericordiæ, quam fecerat Jojada pater illius secum, sed interfecit filium ejus.
Qui cum moreretur, ait: Videat Dominus, & requirat:
Quumque evolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ: venitque in Judam, & Jerusalem, & interfecit cunctos principes populi, atque universam prædam miserunt regi Damascum.
D Et certe quum permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit Dominus manibus eorum infinitam multitudinem, eo quod dereliquissent Dominum Deum patrum suorum:
In Joas quoque ignominiosa exercuere judicia.
Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis:
Surrexerunt autem contra eum servi sui, in ultionem sanguinis filii Jojadæ sacerdotis, & occiderunt eum in lectulo
E suo, & mortuus est;
Sepelieruntque eum in civitate David, sed non in sepulcris regum.
Insidiati vero sunt ei Zabad filius Semmaath Ammanitidis, & Jozabad filius Semarith Moabitidis.
Porro filii ejus, ac summa pecuniæ quæ adunata fuerat sub eo, & instauratio domus Dei scripta sunt diligentius in libro regum.
Regnavit autem Amasias filius ejus pro
F eo.

Viginti quinque annorum erat Amasias quum regnare cepisset, & viginti novem annis regnavit in Jerusalem, Cap. 25.

lem, nomen matris Joadam de Jerusalem. A

Fecitque bonum in conspectu Domini: verumtamen non in corde perfecto.

Quumque roboratum sibi videret imperium, jugulavit servos, qui occiderant regem patrem suum, sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro Legis Mosi, ubi præcepit Dominus, dicens:

Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus suis, sed unusquisque B in suo peccato morietur.

Congregavit igitur Amasias Judam, & constituit eos per familias, tribunosque & centuriones in universo Juda & Benjamin:

Et recensuit a viginti annis & sursum, invenitque trecenta millia juvenum, qui egrederentur ad pugnam, & tenerent hastam & clypeum.

Mercede quoque conduxit de Israel centum millia rabustorum, centum talentis C argenti.

Venit autem homo Dei ad illum, & ait: O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel: non est enim Dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim:

Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est & adjuvare, & in fugam convertere.

Dixitque Amasias ad hominem Dei: Quid D ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel? Et respondit ei homo Dei: Habet Dominus unde tibi dare possit multo his plura.

Separavit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reverteretur in locum suum:

At illi contra Judam vehementer irati, reversi sunt in regionem suam.

Porro Amasias confidenter eduxit populum suum, & abiit in vallem Salinarum, percussitque filios Seir, decem E millia.

Et alia decem millia ceperunt filii Juda, & adduxerunt ad præruptum cujusdam petræ, præcipitaveruntque eos de summo in præceps, qui universi crepuerunt.

At ille exercitus, quem remiserat Amasias, ne secum iret ad prælium, diffusus est in civitatibus Juda, a Samaria usque ad Bethoron, & interfectis tribus millibus, diripuit prædam ma- F gnam.

Amasias vero post cædem Idumæorum, & allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, & adorabat eos, & illis adolebat incensum.

Quamobrem iratus Dominus contra Amasiam, misit ad illum Prophetam, qui diceret ei: Cur adorasti deos, qui non liberaverunt populum suum de manu tua?

Quumque hæc ille loqueretur, respondit ei: Num consiliarius regis es? quiesce, ne interficiam te.

Discedensque Propheta, Scio, inquit, quod cogitaverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper non acquievisti consilio meo.

Igitur Amasias rex Juda, inito pessimo consilio, misit ad Joas filium Joahaz filii Jeu, regem Israel, dicens: Veni, videamus nos mutuo.

At ille remisit nuntium, dicens, Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem: & ecce bestiæ, quæ erant in silva Libani, transierunt, & conculcaverunt carduum.

Dixisti: Percussi Edom, & idcirco erigitur cor tuum in superbiam: sede in domo tua, cur malum adversum te provocas, ut cadas & tu, & Juda tecum?

Noluit audire Amasias, eo quod Domini esset voluntas, ut traderetur in manibus hostium propter deos Edom.

Ascendit igitur Joas rex Israel, & mutuos sibi præbuere conspectus:

Amasias autem rex Juda erat in Beth-Sames Juda:

Corruitque Juda coram Israel, & fugit in tabernacula sua.

Porro Amasiam regem Juda, filium Joas filii Joahaz, cepit Joas rex Israel in Beth Sames, & adduxit in Jerusalem: destruxitque murum ejus a porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis.

Omne quoque aurum, & argentum, & universa vasa, quæ repererat in domo Dei, & apud Obeddom. In thesauris etiam domus regiæ, & filios obsidum, reduxit Samariam.

Vixit autem Amasias filius Joas rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joahaz rex Israel, quindecim annis.

Reliqua autem sermonum Amasiæ priorum & novissimorum, scripta sunt in libro Regum Juda & Israel.

Qui postquam recessit a Domino, tetenderunt ei insidias in Jerusalem.

Quumque fugisset Lachis, miserunt, & interfecerunt eum ibi.

Reportantesque super equos, sepelierunt eum

eum cum patribus suis in civitate [a] David.

Cap. 26. OMnis autem populus Juda, filium ejus Oziam annorum sedecim, constituit regem pro patre suo amasia.

Ipse ædificavit Ailath, & restituit eam ditioni Juda, postquam dormivit rex cum patribus suis.

Sedecim annorum erat Ozias quum regnare cepisset, & quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem:

Nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem.

Fecitque quod erat rectum in oculis Domini, juxta omnia quæ fecerat Amasias pater ejus. Et exquisivit Deum in diebus Zachariæ intelligentis & videntis Deum: quumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus.

Denique egressus est, & pugnavit contra Philisthim, & destruxit murum Geth, & murum Jabniæ, murumque Azoti:

Ædificavit quoque oppida in Azoto, & in Philisthim.

Et adjuvit eum Deus contra Philisthim, & contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, & contra Ammonitas.

Appendebantque Ammonitæ munera Oziæ: & divulgatum est nomen ejus usque ad introitum Ægypti propter crebras victorias.

Ædificavitque Ozias turres in Jerusalem super portam anguli, & super portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas.

Exstruxit etiam turres in solitudine, & fodit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam in campestribus, quam in eremi vastitate:

Vineas quoque habuit, & vinitores in montibus, & in Carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus.

Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui procedebant ad prælia, sub manu Jejel scribæ, Masiæque doctoris, & sub manu Ananiæ, qui erat de ducibus regis.

Omnisque numerus principum per familias virorum fortium, duorum millium sexcentorum.

Et sub eis universus exercitus, trecentorum & septem millium quingentorum: qui erant apti ad bella, & pro rege contra adversarios dimicabant.

Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui, clypeos, & hastas, & galeas, & loricas, arcusque & fundas ad jaciendos lapides.

A Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas, quas in turribus collocavit, & in angulis murorum, ut mitterent sagittas, & saxa grandia: egressumque est nomen ejus procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset illum.

Sed quum roboratus esset, elevatum est cor ejus in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum:

Ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymiamatis. B

Statimque ingressus post eum Azarias sacerdos, & cum eo Sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi, restiterunt regi, atque dixerunt:

Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino? sed Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hujuscemodi ministerium: egredere de sanctuario], ne contemseris: quia non reputabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo. C

Iratusque est Ozias, & tenens in manu thuribulum ut adoleret incensum, minabatur Sacerdotibus.

Statimque orta est lepra in fronte ejus coram Sacerdotibus in domo Domini super altare thymiamatis.

Quumque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui Sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, & festinato expulerunt eum. D

Sed & ipse perterritus, acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini.

Fuit igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mortis suæ, & habitavit in domo separata plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de Domo Domini.

Porro Joatham filius ejus rexit domum regis, & judicabat populum terræ.

Reliqua autem sermonum Oziæ priorum & novissimorum, scripsit Isaias filius Amos, Propheta. E

Dormivitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulcrorum, eo quod esset leprosus: regnavitque Joatham filius ejus pro eo.

VIgintiquinque annorum erat Joatham quum regnare cepisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem: *Cap. 27.*

Nomen matris ejus Jerusa filia Sadoc.

Fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quod non est F

[a] Hebræus non דויד, *David*, heic habet, sed יהודה, *Juda*. Nihilosecius, veteres alii plerique omnes interpretes, ac Vulgati Latini libri *David* pari consensu præferunt.

ingressus templum Domini, & adhuc populus delinquebat.

Ipse ædificavit portam domus Domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit.

Urbes quoque ædificavit in montibus Juda, & in saltibus castella & turres.

Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos, dederuntque ei filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei: hæc ei præbuerunt filii Ammon, in anno secundo & tertio.

Corroboratusque est Joatham, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo.

Reliqua autem sermonum Joatham, & omnes pugnæ ejus, & opera, scripta sunt in libro Regum Israel & Juda.

Vigintiquinque annorum erat quum regnare cepisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem.

Dormivitque Joatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate David & regnavit: Ahaz filius ejus pro eo.

Cap. 28. VIginti annorum erat Ahaz quum regnare cepisset: & sedecim annis regnavit in Jerusalem:

Non fecit rectum in conspectu Domini sicut David pater ejus: sed ambulavit in viis regum Israel, insuper & statuas fuidt Baalim.

Ipse est, qui adolevit incensum in valle Benennom, & lustravit filios suos in igne, juxta ritum gentium quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel.

Sacrificabat quoque, & thymiama succendebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso.

Tradiditque eum Dominus Deus ejus in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de ejus imperio, & adduxit in Damascum:

Manibus quoque regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi.

Occiditque Phacee filius Romeliæ, de Juda centum viginti millia in die uno, omnes viros bellatores: eo quod reliquissent Dominum Deum patrum suorum.

Eodem tempore occidit Zechri, vir potens ex Ephraim, Maasiam filium regis, & Ezricam ducem domus ejus, Elcanam quoque secundum a rege.

Ceperuntque filii Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam: pertuleruntque eam in Samariam.

Ea tempestate erat ibi Propheta Domini,

A nomine Oded, qui egressus obviam exercitui venienti in Samariam, dixit eis:

Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Juda: tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter, ita ut ad cælum pertingeret vestra crudelitas.

Insuper filios Juda & Jerusalem vultis vobis subjicere in servos & ancillas: quod nequaquam facto opus est: peccastis enim super hoc Domino Deo B vestro.

Sed audite consilium meum, & reducite captivos, quos adduxistis de fratribus vestris, quia magnus furor Domini imminet vobis.

Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Johanan, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias, filius Sellum, & Amasa filius Adali, contra eos qui veniebant de prælio, & dixerunt eis:

C Non introducetis huc captivos, ne peccemus Domino. Quare vultis adjicere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum est, & ira furoris Domini imminet super Israel.

Dimiseruntque viri bellatores prædam, & universa quæ ceperant, coram principibus, & omni multitudine.

Steteruntque viri, quos supra memoravimus, & apprehendentes captivos, D omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis.

Quumque vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, unxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam: quiquumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, imposuerunt eos jumentis, & adduxerunt Jeriho civitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reversi sunt Samariam.

E Tempore illo misit rex Ahaz ad regem Assyriorum, auxilium postulans.

Veneruntque Idumæi, & percusserunt multos ex Juda, & ceperunt prædam magnam.

Philisthim quoque diffusi sunt per urbes campestres, & ad meridiem Juda: ceperuntque Beth-Sames, & Ajalon, & Gaderoth, Socho quoque, & Thamnam, & Gamzo, cum viculis suis, & habitaverunt in eis.

F Humiliaverat enim Dominus Judam propter Ahaz regem Juda, eo quod nudasset eum auxilio, & contemptu habuisset Dominum.

Ad-

*al. Theglathphalnasar. Adduxitque contra eum * Thelgath-Phalnasar, regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente, vastavit.

Igitur Ahaz, spoliata domo Domini, & domo regum ac principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit.

Insuper & in tempore angustiæ suæ auxit contemtum in Dominum, ipse per se rex Ahaz immolavit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit:

Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi; quum econtrario ipsi fuerint ruinæ ei, & universo Israel.

Direptis itaque Ahaz omnibus vasis domus Dei, atque confractis, clausit januas templi Dei, & fecit sibi altaria in universis angulis Jerusalem.

In omnibus quoque urbibus Juda exstruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum suorum.

Reliqua autem sermonum ejus & omnium operum [a] priorum & novissimorum, scripta sunt in libro Regum Juda & Israel.

Dormivitque Ahaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate Jerusalem: neque enim receperunt eum in sepulcra regum Israel. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

Cap. 29. IGitur Ezechias regnare cepit, quum viginti quinque esset annorum, & viginti novem annis regnavit in Jerusalem:

Nomen matris ejus Abia, filia Zachariæ.

Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus.

*al. ipse. * Ipse anno & mense primo regni sui aperuit valvas domus Domini, & instauravit eas,

Adduxitque Sacerdotes atque Levitas, & congregavit eos in plateam orientalem.

Dixitque ad eos: Audite me, Levitæ, & sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, & auferte omnem immunditiam de sanctuario.

Peccaverunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum: averterunt facies suas a tabernaculo Domini & præbuerunt dorsum.

Clauserunt ostia, quæ erant in porticu, & exstinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel.

A Concitatus est itaque furor Domini super Judam & Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, & in interitum, & in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris.

En, corruerunt patres nostri gladiis, filii nostri, & filiæ nostræ, & conjuges captivæ ductæ sunt, propter hoc scelus.

Nunc ergo placet mihi, ut ineamus fœdus cum Domino Deo Israel, & avertet a nobis furorem iræ suæ.

B Filii mei, nolite negligere: vos elegit Dominus, ut stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis [b] incensum.

Surrexerunt ergo Levitæ: Maath filius * Amasai, & Joel filius Azariæ, de filiis Caath: *al. Amasia

Porro de filiis Merari, Cis filius * Abdi: & Azarias filius * Jaalelel. *al. Abdai. *al. Jalalel

De filiis autem Gerson, Joaa filius Zemma, & Eden filius Joaa.

C At vero de filiis Elisaphan, Samri, & Jaiel.

De filiis quoque Asaph, Zacharias, & Mathanias;

Necnon de filiis Eman, Jaiel, & Semei:

Sed & de filiis Idithun, Semeias, & Oziel.

Congregaveruntque fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi sunt juxta mandatum regis & imperium Domini, ut expiarent domum Dei.

D Sacerdotes quoque ingressi templum Domini ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Levitæ, & asportaverunt ad torrentem Cedron foras.

Ceperunt autem prima die mensis primi mundare, & in die octavo ejusdem mensis ingressi sunt porticum templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis ejusdem quod ceperant, impleverunt.

E Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei:

Sanctificavimus omnem domum Domini, & altare holocausti, vasaque ejus, necnon & mensam propositionis cum omnibus vasis suis, cunctamque templi supellectilem, quam polluerat rex Ahaz in regno suo, postquam prævaricatus est, & ecce exposita sunt omnia coram altare Domini.

F Consurgensque diluculo Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, & ascendit in Domum Domini:

[a] Latini alii libri addunt suorum.

[b] Iidem heic ei pronomen interserunt.

Obtuleruntque simul tauros septem, arietes septem, agnos septem, & hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda. A

Dixitque sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare Domini.

Mactaverunt igitur tauros & susceperunt Sacerdotes sanguinem, & fuderunt illum super altare:

Mactaverunt etiam arietes, & illorum sanguinem super altare fuderunt;

Immolaveruntque agnos, & fuderunt super altare sanguinem. B

Applicueruntque hircos pro peccato, coram rege & universa multitudine, imposueruntque manus suas super eos: & immolaverunt illos Sacerdotes, & asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo universi Israelis:

Pro omni quippe Israel præceperat rex, ut holocaustum fieret, & pro peccato.

Constituit quoque Levitas in domo Domini, cum cymbalis, & psalteriis, & citharis, secundum dispositionem David, & Gad Videntis regis, & Nathan Prophetæ: C

Siquidem Domini præceptum fuit per manum Prophetarum ejus.

Steteruntque Levitæ tenentes organa David & Sacerdotes tubas.

Et jussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare:

Quumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diversis organis, quæ David rex Israel [a] præparaverat, concrepare. D

Omni autem turba adorante, cantores, & ii qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum.

Quumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, & omnes qui erant cum eo, & adoraverunt.

Præcepitque Ezechias & principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, & Asaph Videntis: qui laudaverunt eum magna lætitia, & curvato genu adoraverunt. E

Ezechias autem etiam hæc addidit: Implestis manus vestras Domino, accedite, & offerte victimas, & laudes in domo Domini.

Obtulit ergo universa multitudo hostias, & laudes, & holocausta, mente devota. F

Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit, tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos.

Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos, & oves tria millia.

Sacerdotes vero pauci erant, nec poterant sufficere ut pelles holocaustorum detraherent: unde & Levitæ fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites:

Lævitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quam Sacerdotes.

Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum, & libamina holocaustorum: & completus est cultus domus Domini.

Lætatusque est Ezechias, & omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

Misit quoque Ezechias ad omnem Israel & Judam: scripsitque epistolas ad Ephraim & Manassen, ut venirent ad domum Domini in Jerusalem, & facerent Phase Domino Deo Israel. Cap. 30

Inito ergo consilio regis & principum, & universi cœtus Jerusalem, decreverunt ut facerent Phase mense secundo.

Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Jerusalem.

Placuitque sermo regi, & omni multitudini.

Et decreverunt ut mitterent nuntios in universum Israel, de Bersabee usque Dan, ut venirent, & facerent Phase Domino Deo Israel in Jerusalem: multi enim non fecerant sicut lege præscriptum est.

Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, & principum ejus, in universum Israel & Judam, juxta id, quod rex jusserat, prædicantes:

Filii Israel, revertimini ad Dominum Deum Abraam, & Isaac, & Israel: & revertetur ad reliquias, quæ effugerunt manum regis Assyriorum.

Nolite fieri sicut patres vestri & fratres, qui recesserunt a Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis.

Nolite indurare cervices vestras, sicut patres

[a] Hebræus atque ipse Græcus textus tantum habent, *organa David Regis Israelis*, verbis quæ subsequuntur, *præparaverat concrepare*, prætermissis. In pluribus autem mss. Martianæus *repererat* legit pro *concrepaverat*.

patres vestri : tradite manus Domino, & venite ad sanctuarium ejus, quod sanctificavit in æternum :

Servite Domino Deo patrum vestrorum, & avertetur a vobis ira furoris ejus.

Si enim vos reversi fueritis ad Dominum: fratres vestri, & filii habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxerunt captivos, & revertentur in terram hanc :

Pius enim & clemens est Dominus Deus B vester, & non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum.

Igitur cursores pergebant velociter de civitate in civitatem, per terram Ephraim & Manasse usque ad Zabulon, illis irredentibus & subsannantibus eos.

Attamen quidam viri ex Aser, & Manasse, & Zabulon, acquiescentes consilio venerunt Jerusalem.

In Juda vero facta est manus Domini, ut daret eis cor unum : ut facerent juxta præceptum regis, & principum verbum Domini. C

Congregatique sunt in Jerusalem populi multi, ut facerent solennitatem azymorum, mense secundo :

Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Jerusalem, atque universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subvertentes, projecerunt in torrentem Cedron.

Immolaverunt autem Phase quartadecima die mensis secundi. D

Sacerdotes quoque atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini :

Steteruntque in ordine suo, juxta dispositionem & legem Mosi hominis Dei: Sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Levitarum, eo quod multa turba sanctificata non esset : & idcirco Levitæ immolarent Phase his, qui non occurrerant sanctificari Domino. E

Magna etiam pars populi de Ephraim, & Manasse, & Issachar, & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit Phase, non juxta quod scriptum est :

Et oravit pro eis Ezechias, dicens : Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum : & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt.

Quem exaudivit Dominus, & placatus est F populo.

A Feceruntque filii Israel, qui inventi sunt in Jerusalem, solennitatem azymorum septem diebus in lætitia magna, laudantes Dominum per singulos dies :

Levitæ quoque & Sacerdotes, per organa, [a] quæ suo officio congruebant. a

Et loquutus est Ezechias ad cor omnium Levitarum, qui habebant intelligentiam bonam super Domino :

Et comederunt septem diebus solennitatis, immolantes victimas pacificorum, & laudantes Dominum Deum patrum suorum.

Placuitque universæ multitudini, ut celebrarent etiam alios dies septem : quod & fecerunt cum ingenti gaudio.

Ezechias enim rex Juda præbuerat multitudini mille tauros, & septem millia ovium :

Principes vero dederunt populo tauros mille, & oves decem millia : sanctificata ergo est sacerdotum plurima multitudo.

Et hilaritate perfusa omnis turba Juda, tam Sacerdotum & Levitarum, quam universæ frequentiæ, quæ venerat ex Israel : proselytorum quoque de terra Israel, & habitantium in Juda.

Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qualis a diebus Salomonis filii David regis Israel in ea urbe non fuerat.

Surrexerunt autem Sacerdotes atque Levitæ benedicentes populo : & exaudita est vox eorum : pervenitque oratio in habitaculum sanctum cæli.

QUumque hæc fuissent rite celebrata, Cap. 31. egressus est omnis Israel, qui inventus fuerat in urbibus Juda, & fregerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxerunt non solum de universo Juda & Benjamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse, donec penitus everterent :

Reversique sunt omnes filii Israel in possessiones & civitates suas.

Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales & Leviticas per divisiones suas, unumquemque in officio proprio, tam Sacerdotum videlicet quam Levitarum, ad holocausta & pacifica, ut ministrarent & confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini.

Pars autem regis erat, ut de propria ejus

a In Hebræo est, *in organis*, seu, *vasis fortitudinis Domini* ; בכלי עז יהוה : strictus adhuc in Græco ἐν ὀργάνοις τοῦ κυρίου. Videtur autem aliter in suo legisse exemplari Hieronymus.

ejus substantia offerretur holocaustum, A mane semper & vespere. Sabbathis quoque & Kalendis, & solennitatibus cæteris, sicut scriptum est in lege Mosi.
Præcepit eriam populo habitantium in Jerusalem, ut darent partes Sacerdotibus, & Levitis, ut possent vacare legi Domini.
Quod quum percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Israel frumenti, vini, & olei, mellis quoque, & omnium, quæ gignit hu- B mus, decimas obtulerunt.
Sed & filii Israel & Juda, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas boum & ovium, decimasque sanctorum, quæ voverant Domino Deo suo: atque universa portantes, fecerunt acervos plurimos.
Mense tertio ceperunt acervorum jacere fundamenta, & mense septimo compleverunt eos.
Quumque ingressi fuissent Ezechias & C principes ejus, viderunt acervos, & benedixerunt Domino ac populo Israel.
Interrogavitque Ezechias Sacerdotes & Levitas, cur ita jacerent acervi.
Respondit illi Azarias Sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens:
Ex quo ceperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & saturati su- D mus, remanseruntque plurima, eo quod benedixerit Dominus populo suo: reliquiarum autem copia est ista, quam cernis.
Præcepit igitur Ezechias, ut præpararent horrea in domo Domini.
Quod quum fecissent, intulerunt tam primitias, quam decimas, & quæcumque voverant, fideliter:
Fuit autem præfectus eorum Chonenias Levita, & Semei frater ejus, secundus. E
Post quem Jaiel, & Azarias, & Naath, & Asael, & Jerimoth:
Jazabad quoque, & Eliel, & Jesmachias, & Maath, & Banaias, præpositi sub manibus Choneniæ, & Semei fratris ejus, ex imperio Ezechiæ regis & Azariæ pontificis domus Dei ad quos omnia pertinebant.
Core vero filius Jemna Levites & janitor orientalis portæ, præpositns erat iis quæ sponte offerebantur Domino, F primitiisque & consecratis in Sancta Sanctorum.
Et sub cura ejus Eden, & Benjamin, Jesue, & Semeias, Amarias quoque & Sechenias, in civitatibus Sacerdotum, ut fideliter distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque majoribus: exceptis maribus ab annis tribus & supra, cunctisque qui ingrediebantur templum Domini, & quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque observationibus juxta divisiones suas, Sacerdotibus per familias, & Levitis a vigesimo anno & supra, per ordines & turmas suas, universæque multitudini, tam uxoribus, quam liberis eorum utriusque sexus, fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur.
Sed & filiorum Aaron per agros, & suburbana urbium singularum, dispositi erant viri, qui partes distribuerent universo sexui masculino de Sacerdotibus & Levitis.
Fecit ergo Ezechias universa, quæ diximus, in omni Juda: operatusque est bonum & rectum & verum, coram Domino Deo suo, in universa cultura ministerii domus Domini, juxta legem & cæremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo: fecitque, & prosperatus est.

POst quæ & hujuscemodi veritatem, *Cap. 32.* venit Sennacherib rex Assyriorum, & ingressus Judam, obsedit civitates munitas, volens eas capere.
Quod quum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Jerusalem, inito cum principibus consilio, virisque fortissimis, ut [a] obturarent capita fontium, qui erant extra urbem:
Et hoc omnium decernente sententia, congregavit plurimam multitudinem, & obturaverunt cunctos fontes, & rivum qui fluebat in medio terræ, dicentes:
Ne veniant reges Assyriorum, & inveniant aquarum abundantiam.
Ædificavit quoque, agens industrie, omnem murum, qui fuerat dissipatus, & exstruxit turres desuper, & forinsecus alterum murum: instauravitque Mello in civitate David, & fecit universi generis armaturam & clypeos:
Constituitque principes bellatorum in exercitu: & convocavit universos in platea portæ civitatis, ac loquutus est ad cor eorum dicens:
Viriliter agite, & confortamini: nolite timere, nec paveatis regem Assyriorum, & universam multitudinem, quæ est cum eo.

Mul-

[a] Vitiose Latini quidam impressi libri *obumbrarent*.

Multo enim plures nobiscum sunt, quam cum illo.
Cum illo est brachium carneum: nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis.
Confortatusque est populus hujuscemodi verbis Ezechiæ regis Juda.
Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum servos suos, Jerusalem (ipse enim cum universo exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Juda, & ad omnem populum qui erat in urbe, dicens:
Hæc dicit Sennacherib rex Assyriorum: in quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem.
Num Ezechias decipit vos, ut tradat morti in fame & in siti, affirmans quod Dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum?
Numquid non iste est Ezechias qui destruxit excelsa illius, & altaria, & præcepit Juda & Jerusalem, dicens: Coram altari uno adorabitis, & in ipso comburetis incensum?
An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei, cunctis terrarum populis?
Numquid prævaluerunt dii gentium, omniumque terrarum, liberare regionem suam de manu mea?
Quis est de universis diis gentium quas vastaverunt patres mei, qui potuerit eruere populum suum de manu mea, ut possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu?
Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit Deus cunctarum gentium atque regnorum liberare populum suum de manu mea, & de manu patrum meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea.
Sed & alia multa loquuti sunt servi ejus contra Dominum Deum, & contra Ezechiam servum ejus.
Epistolas quoque scripsit plenas blasphemiæ in Dominum Deum Israel, & loquutus est adversus eum:
Sicut dii gentium cæterarum non potuerunt liberare populum suum de manu mea: sic & Deus Ezechiæ eruere non poterit populum suum de manu ista.
Insuper & clamore magno, lingua Judaica, contra populum qui sedebat in muris Jerusalem, personabat, ut terreret eos, & caperet civitatem.
Loquutusque est contra Deum Jerusalem, sicut adversum deos populorum terræ, opera manum hominum.
Oraverunt igitur, Ezechias rex, & Isaias filius Amos Prophetes, adversum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt usque in cælum.
Et misit Dominus angelum, qui percussit omnem virum robustum, & bellatorem, & principem exercitus regis Assyriorum: reversusque est cum ignomia in terram suam.
Quumque ingressus esset domum Dei sui, filii qui egressi fuerant de utero ejus, interfecerunt eum gladio.
Salvavitque Dominus Ezechiam & habitatores Jerusalem de manu Sennacherib regis Assyriorum, & de manu omnium, & præstitit eis quietem per circuitum.
Multi etiam deferebant hostias & sacrificia Domino in Jerusalem, & munera Ezechiæ regi Juda: qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus.
In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, & oravit Dominum: exaudivitque eum, & dedit ei signum.
Sed non juxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia elevatum est cor ejus: & facta est contra eum ira, & contra Judam & Jerusalem.
Humiliatusque est postea, eo quod exaltatum fuisset cor ejus, tam ipse, quam habitatores Jerusalem: & idcirco non venit super eos ira Domini in diebus Ezechiæ.
Fuit autem Ezechias dives, & inclytus valde, & thesauros sibi plurimos congregavit argenti & auri & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum universi generis, & vasorum magni pretii.
Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præsepia omnium jumentorum, caulasque pecorum:
Et urbes ædificavit sibi: habebat quippe greges ovium & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei Dominus substantiam multam nimis.
Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem fontem aquarum Gion, & avertit eas subter ad occidentem urbis David: in omnibus operibus suis fecit prospere quæ voluit.
Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento, quod accidetat super terram, dereliquit eum Deus, ut tentaretur, & nota fierent omnia quæ erant in corde ejus.
Reliqua autem sermonum Ezechiæ, & misericordiarum ejus, scripta sunt in Visione Isaiæ filii Amos Prophetæ, & in li-

in libro Regum Juda & Israel.
Dormivitque Ezechias cum patribus suis, & sepelierunt eum super sepulcra filiorum David, & celebravit ejus exsequias universus Juda, & omnes habitatores Jerusalem: regnavitque Manasses filius ejus pro eo.

Cap. 33. DUodecim annorum erat Manasses quum regnare cepisset, & quinquagintaquinque annis regnavit in Jerusalem.
Fecit autem malum coram Domino, juxta abominationes gentium, quas subvertit Dominus coram filiis Israel:
Et conversus instauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus.
Construxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adoravit omnem militiam cæli, & coluit eam.
Ædificavit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus: In Jerusalem erit nomen meum in æternum.
Ædificavit autem ea cuncto exercitui cæli, in duobus atriis domus Domini.
Transireque fecit filios suos per ignem in valle Benenom:
Observabat somnia, sectabatur auguria*, maleficis artibus inserviebat, habebat secum magos, & incantatores:
Multaque mala operatus est coram Domino, ut irritaret eum.
Sculptile quoque & conflatile signum posuit in domo Dei, de qua loquutus est Deus ad David, & ad Salomonem filium ejus, dicens:
* al. tac. &. In domo hac * & in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum.
Et moveri non faciam pedem Israel de terra, quam tradidi patribus eorum: ita dumtaxat si custodierint facere quæ præcepi eis, cunctamque legem & cæremonias atque judicia per manum Mosi.
Igitur Manasses seduxit Judam, & habitatores Jerusalem, ut facerent malum super omnes gentes, quas subverterat Dominus a facie filiorum Israel.
Loquutusque est Dominus ad eum, & ad populum ilius, & attendere noluerunt,
Idcirco superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum: ceperuntque Manassen, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem.
Qui postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum: & egit pœnitentiam valde coram Deo patrum suorum.
Deprecatusque est eum, & obsecravit intente, & exaudivit orationem ejus.
Reduxitque eum Jerusalem in regnum suum, & cognovit Manasses quod Dominus ipse * est Deus. * al. esset.
Post hæc ædificavit murum extra civitatem David, ad occidentem Gion in convalle ab introitu portæ piscium per circuitum usque ad Ophel, & exaltavit illum vehementer.
Constituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Juda munitis:
Et abstulit deos alienos, & simulacrum de domo Domini:
Aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, & in Jerusalem, & projecit omnia extra urbem.
Porro instauravit altare Domini, & immolavit super illud victimas, & pacifica, & laudem.
Præcepitque Judæ, ut serviret Domino Deo Israel.
Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo.
Reliqua autem gestorum Manasse, & obsecratio ejus ad Deum suum: verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel.
Oratio quoque ejus & exauditio, & cuncta peccata atque contemtus, loca etiam in quibus ædificavit excelsa, & fecit lucos & statuas, antequam ageret pœnitentiam, scripta sunt in sermonibus Ozai.
Dormivit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua: regnavitque pro eo filius ejus Amon.
Viginti duorum annorum erat Amon Quum regnare cepisset, & duobus annis regnavit in Jerusalem.
Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus:
Et cunctis idolis, quæ Manasses fuerat fabricatus, immolavit atque servivit.
Et non est reveritus faciem Domini, sicut reveritus est Manasses pater ejus: & multo majora deliquit.
Quumque conjurassent adversus eum servi sui, interfecerunt eum in domo sua.
Porro reliqua populi multitudo, cæsis iis, qui Amon percusserant, constituit regem Josiam filium ejus pro eo.

OCto annorum erat Josias quum regnare cepisset, & triginta & uno anno regnavit in Jerusalem. Cap. 34.
Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini, & ambulavit in viis David patris

patris sui : non declinavit neque ad dextram, neque ad sinistram. A

Octavo autem anno regni sui, quum adhuc esset puer, cepit quærere Deum patris suis David :

Et duodecimo anno, postquam [a] ceperat, mundavit Judam & Jerusalem ab excelsis, & lucis, simulacrisque & sculptilibus.

Destruxeruntque coram eo aras Baalim : & simulacra, quæ superposita fuerant, demoliti sunt :

Lucos etiam, & sculptilia succidit atque comminuit :

Et super tumulos eorum, qui eis immolare consueverant, fragmenta dispersit.

Ossa præterea sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundavitque Judam & Jerusalem.

Sed & in urbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon usque Nephthali, cuncta subvertit.

Quumque altaria dissipasset, & lucos, & sculptilia contrivisset in frusta, cunctaque delubra demolitus esset de universa terra Israel, reversus est Jerusalem.

Igitur anno octavodecimo regni sui, mundata jam terra, & templo Domini, misit Saphan filium Eseliæ, & Maasiam principem civitatis, & Joa filium Joahaz a commentariis, ut instaurarent domum Domini Dei sui.

Qui venerunt ad Helciam sacerdotem magnum :

Acceptamque ab eo pecuniam, quæ illata fuerat in domum Domini, & quam congregaverant Levitæ, & janitores de Manasse, & Ephraim, & universis reliquiis Israel, ab omni quoque Juda, & Benjamin, & habitatoribus Jerusalem, tradiderunt in manibus eorum, qui præerant operariis in domo Domini, ut instaurarent templum, & infirma quæque sarcirent.

At illi dederunt eam artificibus, & cæmentariis, ut emerent lapides de lapicidinis, & ligna ad commissuras ædificii, & ad contignationem domorum, quas destruxerant reges Juda. Qui fideliter cuncta faciebant.

Erant autem præpositi operantium, Jaath & Abdias de filiis Merari, Zacharias & Mosollam de filiis Caath, qui urgebant opus : omnes Levitæ scientes organis canere.

Super eos vero, qui ad varios usus onera portabant, erant scribæ, & magistri de Levitis janitores.

Quumque efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos librum Legis Domini per manum Mosi.

Et ait ad Saphan scribam : Librum Legis inveni in domo Domini : Et tradidit ei.

B At ille intulit volumen ad regem, & nuntiavit ei dicens : Omnia quæ dedisti in manu servorum tuorum, ecce complentur.

Argentum quod repertum est in domo Domini, conflaverunt : datumque est præfectis artificum, & diversa opera fabricantium.

Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librum.

C Quem quum, rege præsente, recitasset, audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua : & præcepit Helciæ, & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, & Asiæ servo regis, dicens :

Ite, & orate Dominum pro me, & pro reliquiis Israel & Juda, super universis sermonibus libri istius, qui repertus est :

Magnus enim furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine.

D Abiit ergo Helcias, & hi qui simul a rege missi fuerant, ad Oldam * prophetidem, uxorem Sellum filii Thecuat, filii Hasra custodis vestium : quæ habitabat in Jerusalem in Secunda : & loquuti sunt ei verba, quæ supra narravimus.

*al. *prophetem.*

At illa respondit eis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Dicite viro, qui misit vos ad me :

E Hæc dicit Dominus : Ecce ego inducam mala super locum istum, & super habitatores ejus, cunctaque maledicta, quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Juda. Quia dereliquerunt me, & sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum suarum.

F Idcirco stillabit furor meus super locum istum

[a] Vulgati interserunt, quod & subaudiendum est, verbum, *regnare*. Ad veterum tamen MSS. & Hebr. contextus fidem illud Martianæ[illegible] xit. Verum Hebræus non illud modo verbum reticet : sed & præcedens *postquam*, atque alio fere sensu habet, *Duodecimo anno cepit mundare Judam &c.* Videtur adeo, ut recte constet & in La[illegible]ro, aut illud quoque verbum] retinendum cum Vulgatis & Græco, aut neutrum cum Hebræo,

istum, & non extinguetur.

Ad regem autem Juda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loquimini:

Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei, super his quæ dicta sunt contra locum hunc, & habitatores Jerusalem, reveritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, & flevisti coram me: ego quoque exaudivi te, dicit Dominus.

Jam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulcrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus sum super locum istum & super habitatores ejus.

Retulerunt itaque regi cuncta, quæ dixerat.

At ille, convocatis universis majoribus natu Juda & Jerusalem, ascendit in domum Domini, unaque omnes viri Juda & habitatores Jerusalem, Sacerdotes & Levitæ, & cunctus populus a minimo usque ad maximum.

Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis:

Et stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino, ut ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & justificationes ejus, in toto corde suo, & in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat.

Adjuravit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Jerusalem & Benjamin: & fecerunt habitatores Jerusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum.

Abstulit ergo Josias cunctas abominationes de universis regionibus filiorum Israel: & fecit omnes, qui residui erant in Israel, servire Domino Deo suo.

Cunctis diebus ejus non recesserunt a Domino Deo patrum suorum.

Cap. 33. FEcit autem Josias in Jerusalem Phase Domino, quod immolatum est quartadecima die mensis primi:

Et constituit Sacerdotes in officiis suis, hortatusque est eos ut ministrarent in domo Domini.

Levitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, loquutus est.

Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificavit Salomon filius David rex Israel, nequaquam enim eam ultra portabitis:

Nunc autem ministrate Domino Deo vestro, & populo ejus Israel. Et præpa-

A rate vos per domos, & cognationes vestras, in divisionibus singulorum, sicut præcepit David rex Israel & descripsit Salomon filius ejus.

Et ministrate in sanctuario per familias turmasque Leviticas, & sanctificati immolate Phase:

Fratres etiam vestros, ut possint juxta verba quæ loquutus est Dominus in manu Mosi, facere, præparate.

Dedit præterea Josias omni populo, qui B fuerat inventus in solennitate Phase, agnos & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boumque tria millia. Hæc de regis universa substantia.

Duces quoque ejus, sponte quod voverant, obtulerunt, tam populo, quam Sacerdotibus & Levitis.

Porro Helcias, & Zacharias, & Jaiel, principes domus Domini, dederunt sacerdotibus ad faciendum Phase pecora C commixtim duo millia sexcenta, & boves trecentos.

Chonenias autem, & Semeias, etiam & Nathanael, & fratres ejus, necnon Absabias, & Jeiel, & Jozabad, principes Levitarum, dederunt cæteris Levitis ad celebrandum Phase quinque millia pecorum, & boves quingentos.

Præparatumque est ministerium. & steterunt Sacerdotes in officio suo:

D Levitæ quoque in turmis, juxta regis imperium.

Et immolatum est Phase, asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles hollocaustorum: & separaverunt ea, ut darent per domos & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Mosi:

De bobus quoque fecerunt similiter.

Et assaverunt Phase super ignem, juxta quod lege præceptum est:

E Pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis, festinato distribuerunt universæ plebi:

Sibi autem, & Sacerdotibus postea paraverunt:

Nam in oblatione holocaustorum & adipum usque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati.

Unde Levitæ sibi, & Sacerdotibus filiis Aaron paraverunt novissimis.

Porro cantores filii Asaph stabant in or- F dine suo, juxta præceptum David, & Asaph, & Eman, & Idithun, Prophetarum regis:

Janitores vero per portas singulas obser-

servabant, ita ut ne puncto quidem discederent a ministerio:

Quam ob rem & fratres eorum Levitæ paraverunt eis cibos.

Omnis igitur cultura Domini rite completa est in die illa, ut facerent Phase, & offerrent holocausta super altare Domini, juxta præceptum regis Josiæ.

Feceruntque filii Israel, qui reperti fuerant ibi, Phase in tempore illo, & solennitatem azymorum septem diebus.

Non fuit Phase simile huic in Israel a diebus Samuelis Prophetæ:

Sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit Phase sicut Josias, Sacerdotibus, & Levitis, & omni Judæ, & Israel qui repertus fuerat, & habitantibus in Jerusalem,

Octavodecimo anno regni Josiæ hoc Phase celebratum est.

Postquam instauraverat Josias templum, ascendit Necao rex Ægypti ad pugnandum in Charcamis juxta Euphraten: & processit in occursum ejus Josias.

At ille, missis ad eum nuntiis, ait:

Quid mihi & tibi est, rex Juda? non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinato ire præcepit: desine adversum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te.

Noluit Josias reverti, sed præparavit contra eum bellum, nec acquievit sermonibus Nechao ex ore Dei: verum perrexit, ut dimicaret in campo Mageddo.

Ibique vulneratus a sagittariis, dixit pueris suis: Educite me de prælio, quia oppido vulneratus sum.

Qui trastulerunt eum de curru in alterum currum, qui sequebatur eum more regio, & asportaverunt eum in Jerusalem mortuusque est, & sepultus in mausoleo patrum suorum:

Et universus Juda & Jerusalem luxerunt eum.

Jeremias maxime: cujus omnes cantores atque cantatrices, usque in præsentem diem, lamentationes super Josia replicant, & quasi lex obtinuit in Israel:

Ecce scriptum fertur in Lamentationibus.

Reliqua autem sermonum Josiæ & misericordiarum ejus, quæ lege præcepta sunt Domini: opera quoque illius prima & novissima, scripta sunt in libro Regum Israel & Juda.

Cap. 36.

Tulit ergo populus terræ Joahaz filium Josiæ, & constituit regem pro patre suo in Jerusalem.

Viginti trium annorum erat Joahas quum regnare cepisset, & tribus mensibus regnavit in Jerusalem.

Amovit autem eum rex Ægypti quum venisset Jerusalem, & condemnavit terram centum talentis argenti, & talento auri.

Constituitque regem pro eo, Eliacim fratrem ejus, super Judam & Jerusalem: & vertit nomen ejus Jojacim:

Ipsum vero Joahaz tulit secum, & abduxit in Ægyptum:

Vigintiquinque annorum erat Jojacim quum regnare cepisset, & undecim annis regnare in Jerusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo.

Contra hunc ascendit Nabochodonosor rex Chaldæorum, & vinctum catenis duxit in Babylonem.

Ad quam & vasa Domini transtulit, & posuit ea in templo suo.

Reliqua autem verborum Jojacim, & abominationum ejus, quas operatus est, & quæ inventa sunt in eo, continentur in libro Regum Israel & Juda.

Regnavitque Jojachin filius ejus pro eo.

Octo annorum erat Jojachin quum regnare cepisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini.

Quumque anni circulus volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui adduxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Domini.

Regem constituit Sedeciam [a] fratrem ejus super Judam & Ierusalem.

Viginti & unius anni erat Sedecias quum regnare cepisset, & undecim annis regnavit in Jerusalem.

Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Jeremiæ Prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini.

A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat eum per Deum.

Et induravit cervicem suam & cor, ut non reverteretur ad Dominum Deum Israel.

Sed & universi principes sacerdotum, & po-

[a] Vulgata *patrum*, quemadmodum & Syrus præfert, & luculentissimæ Græcus Σεδεκίαν, ἀδελφὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ut cum satis abunde constet Sedeciam Jechoniæ patruum ex ipso, non proprie fratrem, suspicari licet, in Hebræo quoque archetypo scriptum olim אח אביו pro quo nunc obtinet uno verbo אחיו. Cæterum & Martianæus, qui impressam lectionem ad plurium mss. fidem restituit, Hebraismum hunc esse notat Abrami exemplo, qui Lothum, filium fratris sui, fratrem appellavit.

populus, prævaricati sunt inique juxta A universas abominationes gentium, & polluerunt domum Domini, quam sanctificaverat sibi in Jerusalem.

Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgens, & quotidie commonens, eo quod parceret populo & habitaculo suo.

At illi subsannabant nuntios Dei, & parvipendebant sermones ejus, illudebantque Prophetis, donec ascenderet furor B Domini in populum ejus, & esset nulla curatio.

Adduxit enim super eos regem Chaldæorum, & interfecit juvenes eorum gladio in domo sanctuarii sui.

Non est misertus adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manibus ejus.

Universaque vasa domus Domini, tam majora, quam minora, & thesauros tem- C pli, & regis, & principum, rranstulit in Babylonem:

Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque murum Jerusalem, universas turres combusserunt, & quidquid pretiosum fuerat, demoliti sunt.

Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem servivit regi & filiis ejus, donec imperaret rex Persarum, ut compleretur sermo Domini ex ore Jeremiæ, & celebraret terra sabbatha sua:

Cunctis enim diebus desolationis egit sabbathum, usque dum complerentur septuaginta anni.

Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini, quem loquutus fuerat per os Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum: qui jussit prædicari in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens:

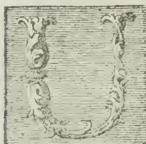
Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa:

Quis ex vobis est in omni populo ejus, sit Dominus Deus suus cum eo, & ascendat.

Explicit Liber Paralipomenon, Hebraice, Verba Dierum.

INCIPIT [a] PRÆFATIO

HIERONYMI PRESBYTERI IN EZRAM.

TRUM difficilius sit, facere quod poscitis, an negare, necdum statui. Nam neque vobis aliquid imperantibus abnuere, sententiæ est: & magnitudo oneris impositi ita cervices premit, ut ante sub fasce ruendum sit, quam levandum. Accedunt ad hoc invidorum studia, qui omne quod scribimus, reprehendendum putant: & interdum contra se conscientia repugnante, publice lacerant quæ occulte legunt; in tantum ut clamare compellar, & dicere: *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa*. Tertius annus est quod sem- Psal. 119. 1.

[a] Exegimus cum hanc Præfationem, tum vero ipsum Ezræ librum ad Vaticanum ms. olim Reginæ Svecorum num. 7. prænotatum, remotissimæ illum antiquitatis, ac probæ cumprimis notæ.

a ſemper ſcribitis atque reſcribitis, ut Ezræ librum *a* vobis de Hebræo transferam: quaſi non habeatis Græca & Latina volumina: aut quidquid illud eſt quod a nobis vertitur, non ſtatim ab * omnibus conſpuendum ſit. *Al. hominibus.
b Fruſtra autem, ut ait *b* quidam, niti, neque aliud fatigando niſi odium quærere, extremæ dementiæ eſt. Itaque obſecro vos, mi Domnion & Rogatiane cariſſimi, ut privata lectione contenti, librum non efferatis in publicum, nec faſtidioſis ingeratis cibos, vitetiſque eorum ſupercilium, qui judicare tantum de aliis, & ipſi facere nihil noverunt. Si qui autem fratrum ſunt, quibus noſtra non diſplicent, his tribuatis exemplar, admonentes ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia eſt, diſtincte & per intervalla tranſcribant. Nihil enim proderit emendaſſe librum, niſi emendatio, librariorum diligentia conſervetur. Nec quemquam moveat quod unus a nobis editus liber eſt: nec apocryphorum tertii &
c quarti *c* ſomniis delectetur: quia & apud Hebræos Ezræ Neemiæque ſermones in unum volumen coarctantur: & quæ non habentur
d apud illos, nec de viginti quattuor ſenibus *d* ſunt, procul abjicienda. Si quis autem Septuaginta vobis oppoſuerit Interpretes, quorum e-
e xemplaria varietas ipſa, lacerata & *e* everſa demonſtrat (nec poteſt utique verum aſſeri quod diverſum eſt) mittite eum ad Evangelia: in quibus multa ponuntur quaſi de Veteri Teſtamento, quæ apud Septuaginta Interpretes non habentur, velut illud, *Quoniam Nazaræus vocabitur*: &, *Ex Ægypto vocavi filium meum*: &, *Videbunt in quem compunxerunt*;
f multaque alia, quæ latiori *f* operi reſervamus: & quærite ab eo ubi ſcripta ſint. Quumque proferre non potuerit, vos legite de his exem-
g plaribus quæ *g* nuper a nobis edita, maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed ut ad compendium veniam, certe quod illaturus ſum, æquiſſimum eſt. Edidi aliquid quod non habetur in Græco, vel aliter
h habetur quam a me verſum eſt? Quid *h* Interpretem laniant? interrogent Hebræos: & ipſis auctoribus, translationi meæ vel arrogent vel derogent fidem. Porro aliud eſt, ſi clauſis, quod dicitur, oculis mihi volunt maledicere, & non imitantur Græcorum ſtudium ac benevolentiam, qui poſt Septuaginta Translatores, jam Chriſti Evangelio coruſcante, Judæos & Ebionitas Legis veteris Interpretes, Aquilam vide-

a Domnion, & Rogatiane, quibus inſcribitur, paulo ante verba *atque reſcribites*, Reginæ mſ. prætermittit, qui & *Esdram* pro *Ezram* conſtanter legit.

b Criſpus Salluſtius hic eſt qui eam promit ſententiam in Jugurtha cap. 3. *Fruſtra autem niti, neque aliud fatigando, niſi odium quærere, extremæ dementiæ eſt.*

c Addit Reginæ mſ. cum vetuſtioribus editis, *libri*.

d Mavult Victorius verbum *habentur*, heic repeti hoc modo: *quæ non habentur apud illos, nec de viginti quattuor ſenibus habentur, ſunt procul abjicienda*. Mſ. Reginæ ſenioribus. Vide Prologum Galeatum, ubi ex aliorum ſententia, non ſua, XXIV. ſenibus Apocalypſeos Scripturæ numerum comparat.

e Malim equidem *inverſa* legi, ſiquidem compertum eſt, exemplaria Græca, & quæ ex iis ſunt omnium antiquiſſima ac præſtantiſſima, Alexandrinum, quod dicimus, & Romanum, nedum in Canonicorum librorum ſeriem tertium quoque Eſdræ recipere, ſed & cæteris anteponere, inverſo ordine, ut qui ab Eccleſia Latina inter apocryphos rejicitur, ita Græcis probetur ut in eorum codicibus priorem locum obtineat. Hoc vero eſt quod maxime cauſſatur S. Pater, qui genuinos Eſdræ libros ad Hæbreum canonem exigens, primus, ut videtur, omnium etiam apud Latinos, tertium librum qui Ἱερεὺς a Græce inſcribitur, utpote Hebræis repudiatum, nec eorum lingua conſcriptum, ſed Græca, docuit cum apocryphis eſſe abjiciendum. Nihil jam dicimus de quarto, quem acriori adhuc cenſura S. Pater perſtringit cum heic, atque alibi, tum præcipue libro contra Vigilantium. Falluntur enim qui cum putant auctoritatis aliquid ei libro tribuiſſe, cum ſcribens contra Helvidium, *Sive*, inquit, *Moſem volueris auctorem Pentateuchi, ſive Eſdram ejuſdem inſtauratorem, non recuſo*. Nam etſi illa de ſacris codicibus inſtauratis mentio, ab hoc Eſdræ libro accepti videatur: vulgaris tamen adeo erat ac tralatitia omnium ſermone fabula, ut nihil ab eo repeti Auctore opus eſſet. Cum vero Hieronymianæ ſententiæ acceſſerint univerſæ Eccleſiæ decreta, duoque tantum priores Esdræ libri in canonem recepti ſint, projectæ ad omne mendacium audaciæ eſt, quod Clericus ad hunc Hieronymi locum, Eraſmianam calumniam inſtaurans contra Catholicos, blaterat, *citra diſcrimen ullum tertium & quartum Eſdræ librum a nobis nunc legi*.

f Hæc eſt quam exaravit haud multo poſt ad Pammachium Epiſtola in noſtra recenſione LVII. de Optimo genere interpretandi, Vide quæ de ea diximus paulo ſuperius ad Præf. in Paralipomena.

g De Prophetarum, opinor, verſione loquitur a ſe nuper adornata. Vide Præfationem, quam huic Tomo præfiximus.

h Bono æque tenia in Reginæ mſ. *Qui Interpretem laniant, interrogent &c.*

delicet, & Symmachum, & Theodotionem, & curiose legunt, & per Origenis laborem in Ἑξαπλοῖς, Ecclesiis dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse deberent, quod exsultantem cernerent Græciam [a] a se aliquid mutuari? Primum enim magnorum sumtuum est & infinitæ difficultatis, exemplaria posse habere omnia: deinde etiam qui habuerint, & Hebræi sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis e multis verius dixerit. Quod etiam [b] sapientissimo cuidam nuper apud Græcos accidit, ut interdum Scripturæ sensum relinquens, uniuscujusque Interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebreæ linguæ saltem parvam habemus scientiam, & Latinus nobis utquumque sermo non deest: & de aliis magis possumus judicare, & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua promere. Itaque licet & [c] excetra sibilet, * *victorque Sinon incendia jactet*: nunquam meum, juvante Christo, silebit eloquium: etiam præcisa lingua balbutiet. Legant qui volunt: qui nolunt abjiciant. Eventilent apices, literas calumnientur: magis vestra caritate provocabor ad studium, quam illorum detractione & odio deterrebor.

* Æneid. lib. 2.

EXPLICIT PRÆFATIO.

a Hic autem puto innui Psalterium & Prophetas, quæ ex Hebræo fuerat interpretatus, & Sophronius in Græcum ex Latino refudit. Vide cap. 134. libri de Viris Illustribus.

b Hic Apollinaris Laodicenus est, quem de nomine appellat libro secundo Apologiæ contra Ruffinum num. 34. *Prætermitto*, inquiens, *Apollinarium, qui bono quidem studio, sed non secundum scientiam, de omnium Translationibus in unum vestimentum pannos assuere conatus est, & consequentiam Scripturæ non ex regula veritatis, sed ex suo judicio retexere &c.*

c Reginæ ms. *licet & cithara sibilet*. Passim vero alibi Hieroymus adversarios suos sub hoc nomine excetræ carpit.

INCIPIT
LIBER EZRÆ.

Cap. I.

IN anno primo Cyri regis Persarum, ut compleretur verbum Domini ex ore Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum: & transduxit vocem in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens:

Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa. Quis est in vobis de universo populo ejus? Sit Deus illius cum ipso. Ascendat Jerusalem, quæ est in Judæa, & ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus qui est in Jerusalem. Et omnes reliqui in cunctis locis ubiquumque habitant, adjuvent eum viri de loco suo argento & auro, & substantia, & pecoribus excepto quod voluntarie offerunt templo Dei, quod est in Jerusalem. B

A Et surrexerunt principes patrum de Juda, & Benjamin, & Sacerdotes, & Levitæ, & omnis cujus Deus suscitavit [d] spiritum, ut ascenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Jerusalem. Universique qui erant in circuitu, adjuverunt manus eorum in vasis argenteis & aureis, in substantia, in jumentis, in supellectili, exceptis his quæ sponte obtulerant. Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Jerusalem, & posuerat ea in templo Dei sui.

Protulit autem ea Cyrus rex Persarum per manum Mithridatis filii Gazabar, & annumeravit ea Sassabasar principi Judæ. Et hic est numerus eorum, Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti novem, scyphi aurei triginta, scyphi argentei secundi quadringenti decem:

d Plus habet Reginæ ms. *Spiritum sanctum*: paulo quoque post *adjuvarent* pro *adjuvarunt* legi.

cem: vaſa alia mille. Omnia vaſa aurea & argentea quinque millia quadringenta: univerſa tulit Saſſabaſar, cum his qui aſcendebant de tranſmigratione Babylonis in Jeruſalem. A

Cap. 2. HI ſunt autem filii provinciæ, qui aſcenderunt de captivitate, quam tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis in Babylonem, & reverſi ſunt in Jeruſalem & Judam, unuſquiſque in civitatem ſuam. Qui venerunt cum Zorobabel, Jeſua, Neemia, Saraia, Raelaia, Mardochai [a] Belſan, Meſphar, Beguai, Reum, Baana. Numerus virorum populi Iſrael: B

Filii [b] Pharos, duo millia centum ſeptuaginta duo. Filii Sephetia, trecenti ſeptuaginta duo. Filii Area, ſeptingenti ſeptuaginta quinque. Filii Phaeth-Moab, filiorum Joſue Joab, duo millia octingenti duodecim. Filii Elam, mille ducenti quinquaginta quattuor. Filii Zethua, nongenti quadraginta quinque. Filii Zachai, ſeptingenti ſexaginta. Filii Bani, ſexcenti quadraginta duo. Filii Bebai ſexcenti viginti tres. Filii Azgad, mille ducenti viginti duo. Filii Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſex. Filii Beguai, duo millia quinquaginta ſex. Filii Adin, quadringenti quinquaginta quattuor. Filii Ather, qui erant ex [c] Ezechia, nonaginta octo. Filii Beſai, trecenti viginti tres. Filii Jora, centum duodecim. Filii Aſom, ducenti viginti tres. Filii Gebbar, nonaginta quinque. Filii Beth-Leem, centum viginti tres. Viri Netupha, quinquaginta ſex. Viri Anathoth, centum viginti octo. Filii Azmaveth, quadraginta duo. Filii Cariath-Arim, Cephira, & Beroth, ſeptingenti quadraginta tres. Filii Arama & Gaba, ſexcenti viginti unus. Viri Machmas, centum viginti duo. Viri Beth-El & [d] Ai, ducenti viginti tres. Filii Nebo, quinquaginta duo. Filii Megbis, centum quinquaginta ſex. Filii Elam alterius, mille ducenti quinquaginta quattuor. Filii Arim, trecenti viginti. Filii Lod, Adid, & Ono, ſeptingenti viginti quinque. Filii Jeriho, trecenti quadraginta quinque. Filii Senaa, tria millia ſexcenti triginta. C D E

Sacerdotes: [e] Filii Idaia in domo Jeſuæ, nongenti ſeptuaginta tres. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. Filii Pheshur, mille ducenti quadraginta ſeptem. Filii Arim, mille decem & ſeptem.

Levitæ: Fili Ieſuæ. & Cedmiel filiorum Odevia, ſeptuaginta quattuor. Cantores: Filii Aſaph, centum viginti octo. Filii Janitorum: filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai: univerſi centum triginta novem. Nathinæi: filii Siha, filii Aſupha, filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, filii Lebana, filii Agaba, filii Accub, filii Agab, filii Semlai, filii Anan, filii Gaddel, filii Gaer, filli Raaia, filii Raſin, filii Necoda, filii Gazem, filii Aza, filii Phaſea, filii Beſee, filii Aſennaa, filii Munim, filii Nephuſim, filii Becbuc, filii Acupha, filii Arur, filii Beſluth, filii Maida, filii Arſa, filii Bercos, filii Siſara, filii Thema, filii Naſia, filii Atupha.

Filii ſervorum Salomonis, filii Sotei, filii Sopheret, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii Geddel, filii Saphatia, filii Atil, filii Phochereth, qui erant de Aſebaim, filii Ammi: omnes Nathinæi, & filii ſervorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.

Et hi qui aſcenderunt de * Thelmelaa, Thelarſa, Cherub, * Eddon, Emmer: & non potuerunt indicare domum patrum ſuorum & ſemen ſuum, utrum ex Iſrael eſſent. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, ſexcenti quinquaginta duo. * al. Thelmala. * al. Adom.

Et de filiis Sacerdotum: Fili Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis uxorem, & vocatus eſt nomine eorum: hi quæſierunt ſcripturam genealogiæ ſuæ, & non invenerunt, & ejecti ſunt de ſacerdotio.

Et dixit Atherſatha eis, ut non comederent de Sancto Sanctorum, donec ſurgeret ſacerdos doctus atque perfectus. Omnis multitudo quaſi unus, quadraginta duo millia trecenti ſexaginta: exceptis ſervis eorum, & ancillis, qui erant ſeptem millia trecenti triginta ſeptem: & in ipſis cantores atque cantatrices ducenti. Equi eorum ſeptingenti triginta ſex, muli eorum, ducenti quadraginta quinque, cameli eorum, quadringenti triginta quinque, aſini eorum, ſex millia ſeptingenti viginti.

Et de principibus patrum, quum ingrederentur templum Domini, quod eſt in Jeruſalem, ſponte obtulerunt in domum Dei ad exſtruendam eam in loco ſuo. Secundum

a Reginæ mſ. *Belran* & *Beguiai*, minus tamen recte
b Idem mſ. *Phares* pro *Pharos*, tum *Theſſesſetia* pro *Sephetia*, denique *Fet Moab* pro *Phaet Moab*, atque alia ejuſmodi ſcripturæ vitia, quæ ſingillatim adnotare, vix operæ pretium eſt.
c Heic paulo preſſius ad Hebræum legit Reginæ mſ. *Jezechia*: & mox *Gabbor* pro *Gebbar*, & *Nepte* pro *Netupha-Ceſhiara* pro *Cephira*, denique *Gabaſſes* pro *Gabaa*, quæ videntur ſcribarum menda.

d Cum ſint & noſtri, & quos Martianæus laudat, mſs. libri, qui præferant *Gai* pro *Ai*, non ſcribarum eam eſſe culpam, ſed doctam ipſius fortaſſe Interpretis curam putandum eſt, cum & in Hebræo per ע efferatur, העי, quam literam per g vetuſtiores Interpretes paſſim reddunt.
e Vulgati *Iadaia*: Regin. mſ. *Adaia*: piget vero longius hæc perſequi.

dum vires suas dederunt impensas operis, auri solidos [a] sexaginta millia & mille, argenti minas quinque millia, & vestes sacerdotales centum. Habitaverunt ergo Sacerdotes, & Levitæ, & de populo, & cantores, & janitores, & Nathinæi, in urbibus suis, universusque Israel in civitatibus suis.

Cap. 3.

JAmque venerat mensis septimus, & erant filii Israel in civitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi vir unus in Jerusalem, & surrexit Josue filius Josedec, & fratres ejus sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres ejus, & ædificaverunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocautomata, sicut scriptum est in lege Mosi viri Dei. Collocaverunt autem altare [b] Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, & obtulerunt super illud holocaustum Domino mane & vespere: Feceruntque solennitatem tabernaculorum, sicut scriptum est, & holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum opus diei in die suo. Et post hæc holocaustum juge, tam in Kalendis quam in universis solennitatibus Domini, quæ erant consecratæ, & in omnibus in quibus ultro offerebatur munus Domino. A primo die mensis septimi ceperunt offerre holocaustum Domino: porro templum Dei fundatum necdum erat. Dederunt autem pecunias latomis & cæmentariis: cibum quoque, & potum, & oleum, Sidoniis Tyriisque, ut deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Joppe, juxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis.

Anno autem secundo adventus eorum ad templum Dei in Jerusalem, mense secundo, ceperunt Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & reliqui de fratribus eorum Sacerdotes, & Levitæ, & omnes qui venerant de captivitate in Jerusalem, & constituerunt Levitas a viginti annis & supra, ut urgerent opus Domini. Stetitque Josue & filii ejus, & fratres ejus: Cedmiel & filii ejus, & filii Juda, quasi vir unus, ut instarent super eos qui faciebant opus in templo Dei: filii Enadad, & filii eorum, & fratres eorum Levitæ.

Fundato igitur a cæmentariis templo Domini, steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis: & Levitæ filii Asaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Israel. Et concinnebant in hymnis & confessione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus super Israel. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eo quod fundatum esset templum Domini: Plurimi etiam de Sacerdotibus & Levitis, & principes patrum, seniores, qui viderant templum prius, quum fundatum esset [c] hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna: & multi vociferantes in lætitia, elevabant vocem. Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi: commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.

Cap. 4.

AUdierunt autem hostes Judæ & Benjamin, quia filii captivitatis ædificarent templum Domino Deo Israel: & accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis: Ædificemus vobiscum, quia ita ut vos, quærimus Deum vestrum, ecce nos immolamus victimas a diebus Asor-Addan regis Assur, qui adduxit nos huc. Et dixit eis Zorobabel, & Josue, & reliqui principes patrum Israel: Non est vobis & nobis ut ædificemus domum Deo nostro, sed nos ipsi soli ædificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum.

Factum est igitur, ut populus terræ impediret manus populi Judæ, & turbaret eos in ædificando. Conduxerunt * quoque adversus eos consiliatores: ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, & usque ad regnum Darii regis Persarum. * al. autem

In regno autem Assueri, in principio regni ejus, scripserunt accusationem adversus habitatores Judæ & Jerusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithridates, & Thabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum: epistola autem accusationis scripta erat Syriace, & legebatur sermone Syro. Reum Beelteem, & Samsai scriba, scripserunt epistolam unam de Jerusalem Artaxerxi regi, hujuscemodi: Reum Beelteem, & Samsai scriba, & reliqui consiliatores eorum, Dinæi, [d] & Apharsathchæi, Terphalæi, Apharsæi, Erchuæi, Babylonii, Susanechæi, Deæi, Elamitæ, & cæteri de gentibus, quas transtulit Asenaphar magnus & gloriosus: & habitare eas fecit in civitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans flumen in pace:

Hoc est exemplar epistolæ, quam miserunt ad eum:

ARTAXERXI REGI, SERVI TUI, VIRI QUI SUNT

a Reginæ ms. perperam, *solidos quadraginta & mille*: Martianæus in suis videtur offendisse *quadraginta millia & mille*: quæ tamen falsa ipsa quoque est lectio.

b Nomen *Dei* heic reticet cum Reginæ ms. ipse etiam Hebræus textus, & Græcus.

c Vulgati *& hoc templum &c.* refragantibus nostris aliorumque mss.

d Reginæ ms. *Dinai & Pharsathei*, & mox *Susanechanti*,

SUNT TRANS FLUVIUM, SALUTEM DICUNT. A

Notum sit regi, quia Judæi, qui ascenderunt a te ad nos, venerunt in Jerusalem civitatem rebellem & pessimam, quam ædificant, exstruentes muros ejus, & parietes componentes. Nunc igitur notum sit regi, quia si civitas illa ædificata fuerit, & muri ejus instaurati, tributum, & vectigal, & annuos redditus non dabunt, & usque ad reges hæc noxa perveniet. Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, & quia læsiones regis B videre nefas ducimus, idcirco misimus & nuntiavimus regi, ut recenseas in libris historiarum patrum tuorum, & invenies scriptum in commentariis: & scies quoniam urbs illa, urbs rebellis est, & nocens regibus & provinciis, & bella concitantur in ea ex diebus antiquis: quamobrem & civitas ipsa destructa est. Nuntiamus nos regi, quoniam si civitas illa ædificata fuerit, & muri ipsius instaurati, possessionem trans fluvium non habebis.

C Verbum misit rex ad Reum Beelteem, & Samsai scribam, & ad reliquos qui erant in consilio eorum habitatores Samariæ, & cæteris trans fluvium, salutem dicens & pacem.

Accusatio, quam misistis ad nos, manifeste lecta est coram me. Et a me præceptum est: & recensuerunt, inveneruntque quoniam civitas illa a diebus antiquis adversum reges rebellat, & seditiones, & prælia concitantur in ea: nam & reges fortissimi fuerunt in Jerusalem, qui & D dominati sunt omni regioni, quæ trans fluvium est: tributum quoque & vectigal, & reditus accipiebant. Nunc ergo audite sententiam: ut prohibeatis viros illos, & urbs illa non ædificetur, donec si forte a me jussum fuerit. Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim crescat malum contra reges.

Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum, & Samsai scriba, & consiliariis eorum: & abierunt fe- E stini in Jerusalem ad Judæos, & prohibuerunt eos in brachio & robore. Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, & non fiebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.

Cap. 5. PRophetaverunt autem Aggæus Propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos, qui erant in Judæa & Jerusalem, in nomine Dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & ceperunt ædificare templum Dei in Jerusalem, & cum eis Prophetæ Dei adjuvantes eos.

In ipso tempore venit ad eos [a] Thathannai, qui erat dux trans flumen, & Stharbuzanai, & consiliarii eorum: sicque dixerunt eis: Quis dedit vobis consilium, ut domum hanc ædificaretis, & muros hos instauraretis? Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina hominum auctorum illius ædificationis. Oculus autem Dei eorum factus est super * senes Judæorum, & non potuerunt inhibere eos. Placuitque ut res ad Darium referretur, & tunc satisfacerent adversus accusationem illam. a

* al. seniores.

Exemplar epistolæ, quam misit Thathannai dux regionis trans flumen, & Stharbuzanai, & consiliatores ejus Arphasachæi, qui erant trans flumen, ad Darium regem. Sermo quem miserant ei, sic scriptus erat:

DARIO REGI PAX OMNIS.

Notum sit regi, isse nos ad Judæam provinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, & ligna ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter exstruitur, & crescit in manibus eorum. Interrogavimus ergo senes illos, & ita diximus eis: Quis dedit vobis potestatem ut domum hanc ædificaretis, & muros hos instauraretis? Sed & nomina eorum quæsivimus ab eis, ut nuntiaremus tibi, quæ scripsimus nomina virorum, qui sunt principes in eis. Hujuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes: Nos sumus servi Dei cæli & terræ, & ædificamus templum, quod erat exstructum ante hos annos multos, quodque rex [b] Israel magnus ædificaverat, & exstruxerat. Postquam autem ad iracundiam provocaverunt patres nostri Deum cæli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc destruxit, & populum ejus transtulit Babylonem. b

Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex proposuit edictum, ut domus Dei hæc ædificaretur. Nam & vasa templi [c] Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo, quod erat in Jerusalem, & asportaverat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, & data sunt Sassabasar vocabulo, quem & principem constituit, dixitque ei: Hæc vasa tolle, & vade, & pone ea in templo, quod est in Jerusalem, & domus Dei ædificetur in loco suo. Tunc itaque Sassabasar ille venit & posuit funda- c

[a] Constanter absque aspiratione, *Tattannai* effert Regin. ms.

[b] Tacet Reginæ ms. *Israel*, quod est tamen in Hebræo textu nomen.

[c] Heic vero *Dei* nomen, quod Martianæus prætermiserat, restituimus ex Reginæ ms. consentiente Hebr. textu, cæterisque Vulgaris libris.

damenta templi Dei in Jerusalem, & A ex eo tempore usque nunc ædificatur, & necdum completum est.

Nunc ergo, si videtur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Babylone, utrumnam a Cyro rege jussum sit ut ædificaretur domus Dei in Jerusalem, & voluntatem regis super hac remittat ad nos.

Cap. 6.

TUnc Darius rex præcepit: & recensuerunt in bibliotheca librorum, qui erant repositi in Babylone, & inventum est B in Ecbatanis, quod est castrum in [a] Medena provincia, volumen unum, talisque scriptus erat in eo commentarius:

Anno primo Cyri regis: Cyrus rex decrevit ut domus Dei, quæ est in Jerusalem ædificaretur, in loco ubi immolent hostias, & ut ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum [b] sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis novis: sumtus autem de domo regis dabuntur. C Sed & vasa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Jerusalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum Jerusalem in locum suum; quæ & posita sunt in templo Dei.

Nunc ergo * Thathannai dux regionis, quæ est trans flumen, Stharbuzanai, & consiliarii vestri Apharsachæi, qui estis trans flumen procul recedite ab illis, & dimittite fieri templum [c] Dei illud a duce Judæorum, D & a senioribus eorum, domum Dei illam ædificent in loco suo. Sed & a me præceptum est, quid oporteat fieri a presbyteris Judæorum illis, ut ædificetur domus Dei, scilicet, ut de arca regis, id est, de tributis, quæ dantur de regione trans flumen, studiose sumtus dentur viris illis, ne impediatur opus. Quod si necesse fuerit, & vitulos, & agnos, & hædos in holocaustum Deo cæli, frumentum, sal, vinum, & oleum, secundum ritum Sacerdotum, qui sunt in Jerusalem, detur eis E per singulos dies, ne sit in aliquo querimonia. Et offerant oblationes Deo cæli, orentque pro vita regis, & filiorum ejus. A me ergo positum est decretum, ut omnis homo qui hanc mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo: domus autem ejus publicetur. Deus autem, qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna, & populum qui extenderit manum suam ut repugnet, & dissipet domum Dei illam, F quæ est in Ierusalem. Ego Darius statui decretum, quod studiose impleri volo.

* al. Tanna.

Igitur Thathannai dux regionis trans flumen, & Stharbuzanai, & consiliarii ejus, secundum quod præceperat Darius rex, sic diligenter exsequuti sunt. Seniores autem Judæorum ædificabant, & prosperabantur juxta prophetiam Aggæi Prophetæ, & Zachariæ filii Addo: & ædificaverunt & construxerunt, jubente Deo Israel, & jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, regibus Persarum: & compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis.

Fecerunt autem filii Israel, Sacerdotes & Levitæ, & reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel, duodecim, juxta numerum tribuum Israel. Et statuerunt Sacerdotes in ordinibus suis, & Levitas in vicibus suis, super opera Dei in Jerusalem, sicut scriptum est in libro Mosi. Fecerunt autem filii Israel transmigrationis, Pascha, quartadecima die mensis primi. Purificati enim fuerant Sacerdotes & Levitæ quasi unus: omnes mundi ad immolandum pascha universis filiis transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi. Et comederunt filii Israel, qui reversi fuerant de transmigratione, & omnes qui se separaverant a coinquinatione gentium terræ ad eos, ut quærerent Dominum Deum Israel. Et fecerunt solennitatem azymorum septem diebus in lætitia, quoniam lætificaverat eos Dominus, & converterat cor regis Assur ad eos, ut adjuvaret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel.

Cap. 7.

POst hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, Ezras filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ, filii Sellum, filii Sadoc, filii [d] Ahitob, filii Amariæ, filii Azariæ, filii Marajoth, filii Zaraiæ, filii Ozi, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron sacerdotis ab initio. Ipse Ezras ascendit de Babylone, & ipse scriba velox in lege Mosi, quam dedit Dominus Deus Israel: & dedit ei rex secundum manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus. Et ascenderunt de filiis Israel, & de filiis Sacerdotum, & de filiis Levitarum, & de cantoribus, & de janitoribus

a Legit Regin. ms. *Madena*. Vide qui hoc de loco differunt, Interpretes.

b Altitudinis cubitos *septuaginta*, & latitudinis *triginta* Regin. ms. supputat.

c Illud *Dei*, quod tamen & in Hebr. resonat, Regin. ms. omittit.

d In Regin. ms. filii *Achitob filii Amariæ* tantum, *filii Marajoth filii Azariæ &c.*

ribus, & de Nathinæis, in Jerusalem, A
anno septimo Artaxerxis regis. Et ve-
nerunt in Jerusalem mense quinto, ipse
est annus septimus regis. Quia in primo
die mensis primi cepit ascendere de Ba-
bylone, & in primo die mensis quinti
venit in Jerusalem, juxta manum Dei
sui bonam super se. Ezras enim paravit
cor suum, ut investigaret legem Domi-
ni, & faceret & doceret in Israel præ-
ceptum & judicium.

Hoc est autem exemplar epistolæ edicti, quod B
dedit rex Artaxerxes Ezræ sacerdoti, scri-
bæ erudito in sermonibus & præceptis Do-
mini, & cæremoniis ejus in Israel.

ARTAXERXES REX REGUM EZRÆ SACER-
DOTI, SCRIBÆ LEGIS DEI CÆLI DOCTIS-
SIMO, SALUTEM.

A me decretum est, ut cuiquumque placue-
rit in regno meo de populo Israel, & de
Sacerdotibus ejus, & de Levitis, ire in
Jerusalem, tecum vadat. A facie enim
regis, & septem consiliatorum ejus, mis- C
sus es, ut visites Judæam & Jerusalem in
lege Dei tui, quæ est in manu tua: & ut
feras argentum & aurum, quod rex &
consiliatores ejus sponte obtulerunt Deo
Israel, cujus in Jerusalem tabernaculum
est. Et omne argentum & aurum quod-
quumque inveneris in universa provincia
Babylonis, & populus offerre voluerit,
& de Sacerdotibus quæ sponte obtulerint
domui Dei sui, quæ est in Jerusalem, li-
bere accipe, & studiose eme de hac pe- D
cunia vitulos, arietes, agnos, & sacrifi-
cia & libamina eorum, & offer ea super
altare templi Dei vestri, quod est in Je-
rusalem. Sed & siquid tibi & fratribus
tuis placuerit, de reliquo argento & auro
ut faciatis, juxta voluntatem Dei vestri
facite. Vasa quoque, quæ dantur tibi in
ministerium domus Dei tui, trade in con-
spectu Dei in Jerusalem. Sed & cætera,
quibus opus fuerit in domo Dei tui, quan-
a tumquumque necesse est ut expendas, [a] da-
bitur de thesauro, & de fisco regis, & a E
me. Ego Artaxerxes, rex, statui atque decre-
vi omnibus custodibus arcæ publicæ, qui
sunt trans flumen, ut quodquumque pe-
tierit a vobis Ezras sacerdos, scriba legis
Dei cæli, absque mora detis, usque ad ar-
genti talenta centum, & usque ad frumenti
coros centum, & usque ad vini batos cen-
tum & usque ad batos olei centum, sal
vero absque mensura. Omne, quod ad ritum F
Dei cæli pertinet, tribuatur diligenter
in domo Dei cæli: ne forte irascatur contra
regnum regis, & filiorum ejus. Vobisque
notum facimus de universis Sacerdotibus,
& Levitis, & cantoribus, & janitoribus,
Nathinæis, & ministris domus Dei hujus,
ut vectigal, & tributum, & annonas, non
habeatis potestatem imponendi super eos.
Tu autem, Ezra, secundum sapientiam
Dei tui, quæ est in manu tua, constitue
judices & præsides, ut judicent omni
populo qui est trans flumen, his vide-
licet qui noverunt legem Dei tui, sed
& imperitos docete libere. Et omnis qui
non fecerit legem Dei tui, & legem re-
gis diligenter, judicium erit de eo, sive
in mortem, sive in exilium, sive in
condemnationem substantiæ ejus, vel
certe in carcerem.

Benedictus Dominus Deus patrum nostro-
rum, qui dedit hoc in corde regis, ut glo-
rificaret domum Domini, quæ est in Je-
rusalem, & in me inclinavit misericordiam
suam coram rege & consiliatoribus ejus,
& universis principibus regis potentibus.

Et ego confortatus manu Domini Dei mei,
quæ erat in me, congregavi de Israel prin-
cipes qui ascenderent mecum:

HI sunt ergo principes familiarum, & ge- Cap. 8.
nealogia eorum, qui ascenderunt me-
cum in regno Artaxerxis regis de Baby-
lone. De filiis Phinees, Gerson. De filiis
Ithamar, Daniel. De filiis David, At-
tus. De filiis Secheniæ, de filiis Pha-
ros, Zacharias: & cum eo numerati
sunt viri centum quinquaginta. De fi-
liis [b] Phaeth-Moab, Elioenai filius Zaræ, b
& cum eo ducenti viri. De filiis Seche-
niæ, filius Ezechiel, & cum eo trecenti
viri. De filiis Adden, Abed, filius Jona-
than, & cum eo quinquaginta viri. De
filiis Elam, Isaias filius Athaliæ, & cum
eo septuaginta viri. De filiis Saphariæ,
Zebedia filius Michael, & cum eo octo-
ginta viri. De filiis Joab, Obedia filius
Jehiel, & cum eo ducenti decem & octo
viri. De filiis Selomith, filius Josphiæ &
cum eo centum sexaginta viri. De filiis
Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo
viginti octo viri. De filiis Ezgad, Joha-
nan filius Eccetan, & cum eo centum &
decem viri. De filiis Adonicam, qui erant
novissimi: & hæc nomina eorum: Eliphe-
leth, & [c] Jeiel, & Samaias, & cum eis sexa- c
ginta viri. De filiis Begui, Uthai &
Zachur, & cum eis septuaginta viri.
Congregavi autem eos ad fluvium, qui decur-
Eeeee 2 rit

a Prima manu in Reginæ codice scriptum fuit *d'abis*.
b Idem ms. *Pheth Moab*, & *Azaria* pro *Zaræ*: tum
præponit versiculum, *De filiis Adin*, *Abed*, [illegible] qui
subsequitur, *De filiis Sechenia &c.* qui [illegible] amanuensi [illegible]
est lapsus. *Hiezechiel* quoque pro *Ezechiel* mox legit
& paulo post *Abedia filius Jechiel*, denique *Ezgad*
pro *Ezgad*, & *Setetan* pro *Eccetan*.
c Reginæ ms. *Hebihel*, ubi & notat de subsequenti
nomine *Samaias*, quod alibi *Ramaias* dicitur. Præterea
Zaccbur cum gemino *c* legit: in Hebr. & Græco *Za-
bud* scriptum est. Hic [illegible] quod & Martianæus
observat, ב pro כ, & ד pro accepit.

rit ad [a] Aava, & mansimus ibi tribus diebus: quæsivique in populo & in sacerdotibus de filiis Levi, & non inveni ibi. Itaque misi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Jarib, & alterum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Mosollam principes: & Jojarib, & Elnathan sapientes. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphiæ loco, & posui in ore eorum verba, quæ loquerentur ad Eddo, & fratres ejus Nathinæos, in loco Chasphiæ, ut adducerent nobis ministros domus Dei nostri. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Mooli filii Levi filii Israel, & Sarabiam & filios ejus & fratres ejus decem & octo, & [b] Asabiam, & cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque ejus & filios ejus viginti: & de Nathinæis, quos dederat David & principes ad ministeria Levitarum, Nathinæos ducentos viginti: omnes hi suis nominibus vocabantur.

Et prædicavi ibi jejunium juxta fluvium Aava, ut affligeremur coram Domino Deo nostro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filiis nostris, universæque substantiæ nostræ. Erubui enim petere a rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus regi: Manus Dei nostri est super omnes, qui quærunt eum in bonitate: & imperium ejus & fortitudo ejus, & furor super omnes, qui derelinquunt eum. Jejunavimus autem, & rogavimus Deum nostrum pro hoc: & evenit nobis prospere. Et separavi de principibus Sacerdotum duodecim, Sarabaiam, Asabiam, & cum eis de fratribus eorum decem. Appendique eis argentum & aurum, & vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex & consiliatores ejus, & principes ejus, universusque Israel eorum, qui inventi fuerant: & appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum, auri centum talenta: & crateras aureos viginti, qui habebant solidos millenos, & vasa æris fulgentis optimi duo, pulchra, ut aurum. Et dixi eis: Vos sancti Domini, & vasa sancta, & argentum & aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum nostrorum: vigilate & custodite, donec appendatis coram principibus Sacerdotum, & Levitarum, & ducibus familiarum Israel in Jerusalem, in thesaurum domus Domini. Susceperunt autem Sacerdotes & Levitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, ut deferrent Jerusalem in domum Dei nostri. *al. tac. &.

Promovimus [c] ergo a flumine Aava duodecimo die mensis primi, ut pergeremus Jerusalem: & manus Dei nostri fuit super nos, & liberavit nos de manu inimici & insidiatoris in via. Et venimus Jerusalem, & mansimus ibi diebus tribus. Die autem quarta appensum est argentum, & aurum, [d] & vasa in domo Dei nostri per manum Meremoth filii Uriæ Sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees, cumque eis Jozabed filius Josue, & Noadaia filius Bennoi Levitæ, juxta numerum & pondus omnium: descriptumque est omne pondus in tempore illo.

Sed & qui venerant de captivitate filii transmigrationis, obtulerunt holocautomata Deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim: omnia in holocaustum Domino. Dederunt autem edicta regis satrapis, qui erant de conspectu regis, & ducibus trans flumen, & elevaverunt populum & domum Dei.

Cap. 9.

POstquam autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes: Non est separatus populus Israel, Sacerdotes & Levitæ, a populis terrarum, & de abominationibus eorum, Chananæi videlicet, & Hetthæi, & Pherezæi, & Jebusæi, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Ægyptiorum, & Amorræorum: tulerunt enim de filiabus eorum sibi & filiis suis, & commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum: manus etiam principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima. Quumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum & tunicam, & evelli capillos capitis mei & barbæ, & sedi mœrens. Convenerunt autem ad me omnes, qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum qui de captivitate venerant, & ego sedebam tristis usque ad sacrificium vespertinum: & in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica, curvavi genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, & dixi: Deus meus, confundor & erubesco levare faciem meam ad te: quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput, & delicta nostra creverunt usque ad cælum, a diebus patrum nostrorum: sed & nos ipsi peccavimus graviter usque ad

[a] Heic atque infra *Havua* pro *Aava*, & *Mesolam* pro *Mosollam* in Reginæ mſ. legitur.

[b] Idem mſ. *Sabiam* pro *Asabiam*, & *Saiam* pro *Isaiam* præfert.

[c] Priora hæc verba, *Promovimus ergo*, in Reginæ mſ. desiderantur.

[d] Heic iterum voces, *& vasa*, quæ in Hebr. tamen sunt, Reginæ mſ. omittit. Mox *Remosh* pro *Meremoth* legit.

ad diem hanc, & in iniquitatibus nostris A traditi sumus ipsi, & reges nostri, & Sacerdotes nostri, in manum regum terrarum, in gladium, in captivitatem, in rapinam, & in confusionem vultus, sicut & die hac. Et nunc quasi parum & ad momentum facta est deprecatio nostra apud Dominum Deum nostrum, ut dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur nobis [a] paxillus in loco sancto ejus, & illuminaret oculos nostros Deus noster, & daret nobis vitam modicam in servitute nostra, quia servi B sumus, & in servitute nostra non dereliquit nos Deus noster, sed inclinavit super nos misericordiam coram rege Persarum, ut daret nobis vitam, & sublimaret domum Dei nostri, & exstrueret solitudines ejus, & daret nobis [b] sepem in Juda & Jerusalem. Et nunc quid dicemus, Deus noster, post hæc? quia dereliquimus mandata tua, quæ præcepisti in manu servorum tuorum Prophetarum, dicens: Terra, ad quam vos ingredimini ut possideatis eam, terra immunda est, juxta im- C munditiam populorum, cæterarumque terrarum, abominationibus eorum qui repleverunt eam ab ore usque ad os coinquinatione sua. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiatis filiis vestris, & non quæratis pacem eorum, & prosperitatem eorum, usque in æternum: ut confortemini, & comedatis quæ bona sunt terræ, & hæredes habeatis filios vestros usque in sæ- D culum. Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro magno, quia tu Deus noster liberasti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem sicut est hodie, ut non converteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia jungeremus cum populis abominationum istarum. Numquid iratus es nobis usque ad consummationem ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? Domine Deus Israel, justus es tu: quoniam derelicti sumus, E qui salvaremur sicut die hac. Ecce, coram te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest coram te super hoc.

Cap. 10. SIc ergo orante Ezra, & implorante eo, & flente, & jacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israel cœtus grandis nimis virorum & mulierum & puerorum, & flevit populus multo fletu. Et respondit Sechenias filius [c] Jeiel de filiis Elam, & dixit Ezræ: Nos prævaricati sumus in Deum nostrum, & duximus uxores alienigenas de populis terræ, & nunc, si est pœnitentia in Israel super hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores, & eos qui de his nati sunt, juxta voluntatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri: secundum legem fiat. Surge, tuum est decernere, nosque erimus tecum: confortare, & fac.

Surrexit ergo Ezras, & adjuravit principes Sacerdotum & Levitarum, & omnem Israel, ut facerent secundum verbum hoc, & juraverunt. Et surrexit Ezras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Johanam filii Eliasib, & ingressus est illuc, panem non comedit, & aquam non bibit: lugebat enim in transgressione eorum, qui de captivitate venerant. Et missa est vox in Juda, & in Jerusalem omnibus filiis transmigrationis, ut congregarentur in Jerusalem: & omnis qui non venerit in tribus diebus juxta consilium principum & seniorum, auferetur universa substantia ejus, & ipse abjicietur de cœtu transmigrationis.

Convenerunt igitur omnes viri Juda & Benjamin in Jerusalem tribus diebus, ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis: & sedit omnis populus iu platea domus Dei, trementes pro peccato & pluviis. Et surrexit Ezras sacerdos, & dixit ad eos: Vos transgressi estis, & duxistis uxores alienigenas, ut adderetis super delictum Israel. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum, & facite placitum ejus, & separamini a populis terræ, & ab uxoribus alienigenis. Et respondit universa multitudo, dixitque voce magna: Juxta verbum tuum ad nos, sic fiat.

Verumtamen quia populus multus est, & tempus pluviæ, & non sustinemus stare foris, & opus non est diei unius vel duorum (vehementer quippe peccavimus in sermone isto) constituantur principes in universa multitudine: & omnes in civitatibus nostris qui duxerunt uxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, & cum his seniores per civitatem & civitatem, & judices ejus, donec avertatur ira Dei nostri a nobis super peccato hoc.

Igitur Jonathan filius Azael, & Jaasia filius Thecue, steterunt super hoc, & Mosollam & Sebethai Levites adjuverunt eos: Feceruntque sic filii transmigrationis. Et abie-

[a] Reginæ ms. *pax illius* habet duobus verbis pro *paxillus*, quem errorem alii quoque Latini codices errant.

[b] Iterum *spem* pro *sepem* haud recte cum quibusdam aliis Latinis codicibus, Lyrano, atque Estio, Reginæ ms. præfert.

[c] Continuo Reginæ ms. aspirat *Jehieel*.

abierunt, Ezras Sacerdos, viri & principes familiarum, in domum patrum suorum, & omnes per nomina sua, & sederunt in die primo mensis decimi ut quærerent rem. Et consummati sunt omnes viri, qui duxerant uxores alienigenas, usque ad diem primam mensis primi. A

Et inventi sunt de filiis sacerdotum, qui duxerant uxores alienigenas. De filiis Josue filii Josedec, & fratres ejus, Maasia, & Eliezer, & Jarib, & Godolia. Et dederunt manus suas ut ejicerent uxores suas, & pro delicto suo arietem de ovibus offerrent. B Et de filiis Emmer, Anani, & Zebedia. Et de filiis Arim, [a] Maasia, & Elia, & Semeia, & Iehiel, & Ozias. Et de filiis Pheshur, Elioenai, Maasia, Ismael, Nathanael, Iozabed, & Elasa. Et de filiis Levitarum, Jozabed, & Semei, & Celaia, ipse est Calita, Phataia, Juda, & Eliezer. Et de cantoribus, Eliasib. Et de janitoribus, Sellum, & Telem, & Uri. C Et ex Israel, de filiis Pharos, Remeia, & Jezia, & Melchia, & Miamin, & Eliezer, & Melchia, & Banea. Et de filiis Elam, Mathania, Zacharias, & Jeiel, & Abdi, & Jerimoth, & Elia. Et de filiis Zetha, Elioenai, Eliasib, Mathania, & Jerimuth, & Zabed, & Aziza. Et de filiis Bebai, Johanan, Anania, Zabbai, Athalai. Et de filiis Bani, Mosollam, & Melluch, & Adaia, Jasub, & Saal & Ramoth. Et de filiis [b] Phaeth D Moab, Edna, & Chalal, Banaias, Maasias, Mathanias, Beseleel, & Bennui, & Manasse. Et de filiis Erem, Eliezer, Jesue, Melchias, Semeias, Simeon, Benjamin, Maloch, Samarias. De filiis Asom. Mathanai, Matthetha, Zabed, Eliphelet, Jermai, Manasse, Semei. De filiis Bani, Maadi, Amram, & Uel, Baneas, & Badaias, Cheliau, Vania, Marimuth, & Eliasib, Mathanias, Mathanai, & Jasi, & Bani, & Bennui, Semei, & Salmias, & Nathan, & Adaias, E * Mecnedabai, Sisai, Sarai, Ezrel, & Selemiau, Semeria, Sellum, Amaria, Joseph. De filiis Nebo, Jeiel, Mathathia, Zabed, Zabina, [c] Jeddu, & Joel, Bannaia. Omnes hi acceperunt uxores alienigenas, & fuerunt ex eis mulieres, quæ pepererant filios.

*al. *Mecknedabai*.

VERBA NEEMIÆ FILII [d] HECHLIÆ.

Liber II. Esdræ apud Græcos & Latinos. Cap. 1.

ET factum est in mense Casleu, anno vicesimo, & ego eram in Susis castro. F Et venit Anani unus de fratribus meis, ipse & viri ex Juda: & interrogavi eos de Judæis, qui remanserant & supererant de captivitate, & de Jerusalem. Et dixerunt mihi: Qui remanserunt, & relicti sunt de captivitate ibi in provincia, in afflictione magna sunt, & in opprobrio. & murus Jerusalem dissipatus est, & portæ ejus combustæ sunt igni. Quumque audissem verba hujuscemodi, sedi, & flevi, & luxi diebus multis: & jejunabam, & orabam ante faciem Dei cæli. Et dixi: Quæso, Domine Deus cæli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua: * fiat auris tua auscultans, & oculi tui aperti, ut audias orationem servi tui, quam ego oro coram te hodie, nocte & die, pro filiis Israel servis tuis, & confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccaverunt tibi: & ego & domus patris mei peccavimus, vanitate seducti sumus, & non custodivimus mandatum tuum, & cæremonias, & judicia, quæ præcepisti Mosi servo tuo. Memento verbi, quod mandasti Mosi famulo tuo, dicens: Quum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: & si revertamini ad me, & custodiatis mandata mea, & faciatis ea, etiamsi abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & * inducam in locum, quem elegi, ut habitaret nomen meum ibi. Et ipsi servi tui, & populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, & in manu tua valida. Obsecro, Domine, sit auris tua attendens ad orationem servi tui, & ad orationem servorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: & dirige servum tuum hodie, & da ei misericordiam ante virum hunc. Ego enim eram pincerna regis.

*al. *fiant aures tuæ auscultantes*.

*al. *reducam*.

Cap. 2.

FActum est autem in mense Nisan, anno vicesimo Artaxerxis regis: & vinum erat ante eum, & levavi vinum, & dedi regi: & eram quasi languidus ante faciem ejus. Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus tristis est, quum te ægrotum non videam? non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est. Et timui valde, ac nimis: & dixi regi: Rex, in æternum vive: quare non mœreat vultus meus, quia civitas domus sepulcrorum patris mei deserta est, & portæ ejus combustæ sunt igni? Et ait mihi rex: Pro qua re postulas? Et oravi Deum cæli, & dixi ad regem: Si videtur regi bonum,

[a] Regin. ms. *de filiis Jerim, Masia, & Helia*. Mox *Jozabeth, & Helesa*, aliaque his certiora menda, quæ consulto præterimus.

[b] Idem ms. heic, quemadmodum & supra notatum est, *Phet-Moab* pro *Phaeth* legit: Vulgati *Phahath*.

[c] Nomina, *Jeddu & Joel & Banaia*, Reginæ ms. tacet.

[d] Ita verius ad Hebræum חכליה Reginæ quoque ms. præfert. Alii *Habelia*: vetustissimum e Græcis Alexandrinum exemplar Αχαλία.

num, & si placet servus tuus ante faciem tuam, ut mittas me in Judæam, ad civitatem sepulcri patris mei, & ædificabo eam. Dixitque mihi rex, & regina, quæ sedebat juxta eum: Usque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reverteris? Et placuit ante vultum regis, & misit me: & constitui ei tempus. Et dixi regi: Si regi videtur bonum, epistolas det mihi ad duces regionis trans flumen, ut transducant me, donec veniam in Judæam: & epistolam ad Asaph custodem saltus regis, ut det mihi ligna, ut tegere possim portas turris domus, & muros civitatis, & domum, quam ingressus fuero. Et dedit mihi rex juxta manum Dei mei bonam mecum. Et veni ad duces regionis trans flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem rex mecum principes militum, & equites. Et audierunt, Sanaballat Horonites, & Tobias servus Ammanites: & contristati sunt afflictione magna, quod venisset homo, qui quæreret prosperitatem filiorum Israel. Et veni Jerusalem, & eram ibi tribus diebus, & surrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & non indicavi cuiquam quid Deus dedisset in corde meo, ut facerem in Jerusalem, & jumentum non erat mecum, nisi animal, cui sedebam. Et egressus sum per portam vallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam stercoris, & considerabam murum Jerusalem dissipatum, & portas ejus consumtas igni. Et transivi ad portas fontis, & ad aquæductum regis, & non erat locus jumento, cui sedebam, ut transiret. Et ascendi per torrentem nocte, & considerabam murum, & reversus veni ad portam vallis, & redii. Magistratus autem nesciebant quo abiissem, aut quid ego facerem: sed & Judæis, & sacerdotibus, & optimatibus, & magistratibus, & reliquis qui faciebant opus, usque ad id loci nihil indicaveram. Et dixi eis: Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Jerusalem deserta est, & portæ ejus consumtæ sunt igni: venite, & ædificemus muros Jerusalem, & non simus ultra opprobrium. Et indicavi eis manum Dei mei, quod esset bona mecum, & verba regis, quæ loquutus esset mihi, & aio: Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. Audierunt autem, Sanaballat Horonites, & Tobias servus Ammanites, & Gosem Arabs, & subsannaverunt nos, & despexerunt, dixeruntque: Quæ est hæc res, quam facitis? numquid contra regem vos rebellatis? Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cæli ipse nos * juvat, & nos servi ejus sumus: surgamus & ædificemus: vobis autem non est pars, & justitia, & memoria in Jerusalem.

*al. juvet.

Cap. 3.

ET surrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres ejus sacerdotes, & ædificaverunt portam gregis: ipsi sanctificaverunt eam; & statuerunt valvas ejus, & usque ad turrim centum cubitorum sanctificaverunt eam usque ad turrim Ananeel. Et juxta eum ædificaverunt viri Jeriho: & juxta eum ædificavit Zachur filius Amri. Portam autem piscium ædificaverunt filii Asnaa: ipsi texerunt eam, & statuerunt valvas ejus, & seras, & vectes. Et juxta eos ædificavit Marimuth filius Uriæ, filii Accus. Et juxta eos ædificavit Mosollam filius Barachiæ, filii [a] Mesezebel: & juxta eos ædificavit Sadoc filius Baana: & juxta eos ædificaverunt Thecueni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui. Et portam veterem ædificaverunt, Jojada filius Phasea, & Mosollam filius Besodia: ipsi texerunt eam, & statuerunt valvas ejus, & seras, & vectes: & juxta eos ædificaverunt,* Meletias Gabaonites, & Jadon Meronathites, viri de Gabaon & Maspha, pro duce qui erat in regione trans flumen. Et juxta eum ædificavit Eziel filius Araia aurifex: & juxta eum ædificavit Ananias filius pigmentarii: & dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris. Et juxta eum ædificavit Raphaia filius [b] Ahur, princeps vici Jerusalem. Et juxta eum ædificavit Jedaia filius Aromaph contra domum suam: & juxta eum ædificavit Attus filius Asebeniæ. Mediam partem vici ædificavit Melchias filius Erem, & Asub filius Phaeth Moab, & turrim furnorum. Et juxta eum ædificavit Sellum filius Alloes princeps mediæ partis vici Jerusalem, & ipse & filiæ ejus. Et portam vallis ædificavit Anun, & habitatores Zanoe: ipsi ædificaverunt eam, & statuerunt valvas ejus, & seras, & vectes, & mille cubitos in muro usque ad portam sterquilinii. Et portam sterquilinii ædificavit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethaccharem: ipse ædificavit eam, & statuit valvas ejus, & seras, & vectes. Et portam fontis ædificavit Sellum filius * Cholozai, princeps pagi Maspha ipse ædificavit eam, & texit, & statuit valvas ejus, & seras, & vectes, & muros piscinæ Siloe in hortum

* al. Melchias.

* al Cholza.

a In Regin. ms. *Mesez bal*.

b In eodem ms. *filius Babur* dicitur: Vulgati *Hur* legunt. Mox pro *Jedaia filius Aromaph*, præfert idem ms. *Iej.. filius Aromath*: deinde *Asebonia*, cum Vulgatis, pro *As...*, & continuo *Phet-Moab*, pro *Phaeth* &c. quod & infra constanter retinet.

tum regis, & usque ad gradus, qui descendunt de civitate David. Post eum ædificavit Neemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vici Bethsur, usque contra * sepulcra David, & usque ad piscinam, quæ grandi opere constructa est, & usque ad domum fortium. Post eum ædificaverunt Levitæ, Reum filius Benni. Post eum ædificavit Asebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. Post eum ædificaverunt fratres eorum, [a] Bavai filius Enadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. Et ædificavit juxta eum Azer filius Josue, princeps Maspha, mensuram secundam, contra ascensum firmissimi anguli. Post eum [b] in monte ædificavit Baruch filius Zachai mensuram secundam, ab angulo usque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni. Post eum ædificavit Merimuth filius Uriæ filii Accus, mensuram secundam, a porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib. Et post eum ædificaverunt sacerdotes, viri de campestribus Jordanis. Post eum ædificavit Benjamin & Asub contra domum suam: & post eum ædificavit Azarias filius Maasiæ filii Ananiæ contra domum suam. Post eum ædificavit Bennui filius Enadad mensuram secundam, a domo Azariæ usque ad flexuram, & usque ad angulum. Phalel filius Ozi contra flexuram & turrim, quæ eminet de domo regis excelsa, id est, in atrio carceris: post eum Phadaia filius Pharos. Nathinæi autem habitabant in Ophel usque contra portam aquarum ad orientem, & turrim, quæ prominebat. Post eum ædificaverunt Thecueni mensuram secundam e regione, a turre magna & eminente usque ad murum templi. Sursum autem a porta equorum ædificaverunt sacerdotes, unusquisque contra domum suam. Post eos ædificavit Sadoch filius Emmer contra domum suam. Et post eum ædificavit Semaia filius Secheniæ, custos portæ orientalis. Post eum ædificavit Anania filius Selemiæ, & Anun [c] filius Seleph sextus mensuram secundam: post eum ædificavit Mosollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. Post eum ædificavit Melchias filius artificis usque ad domum Nathinæorum, & scruta vendentium contra portam judicialem, & usque ad cœnaculum anguli. Et inter cœnaculum [d] anguli in porta gregis ædificaverunt aurifices & negotiatores.

* al. sepulcrum.

Cap. 4.

A Factum est autem, quum audisset Sanaballat, quod ædificaremus murum, iratus est valde; & motus nimis subsannavit Judæos, & dixit coram fratribus suis, & frequentia Samaritanorum: Quid Judæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt, & complebunt in una die? Numquid ædificare poterunt lapides de acervis pulveris, qui combusti sunt? Sed & Tobias Ammanites proximus ejus, ait: Ædificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. B Audi, Deus noster, quia facti sumus * despectio: converte opprobrium super caput eorum, & da eos in despectionem in terra captivitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt ædificantes. Itaque ædificavimus murum, & conjunximus totum usque ad partem dimidiam: & provocatum est cor populi ad operandum.

C Factum est autem, quum audisset Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammanitæ, & Azotii, quod obducta esset cicatrix muri Jerusalem, & quod cepissent interrupta concludi, irati sunt nimis. Et congregati sunt omnes pariter, ut venirent, & pugnarent contra Jerusalem, & molirentur insidias. Et oravimus Deum nostrum, & posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos. D Dixit autem Judas: Debilitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & nos non poterimus ædificare murum. Et dixerunt hostes nostri: Ne sciant, & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus.

Factum est autem, venientibus Judæis, qui habitabant juxta eos, & dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladiis suis, & lanceis, & arcubus. E Et perspexi atque surrexi: & aio ad optimates & magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Nolite timere a facie eorum. Domini magni, & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, & filiabus vestris, & uxoribus vestris, & domibus vestris.

Factum est autem, quum audissent inimici nostri nuntiatum esse nobis, dissipavit Deus consilium eorum. Et reversi sumus omnes ad muros, unusquisque ad opus suum. Et factum est a die illa, media pars

* al. [illegible]

[a] Pro *Bavai* in Reginæ ms. est *Bebui*. Hebraice בוי.

[b] Præfert vero Hebræus textus, החרה, quod est *accendit sese*, *animos sumsit*, sive, *indignatus est*. LXX verbo, non sensu abludunt, ἐκράτησε, *tenuit*, quod & aliis placet. Apparet autem Hieronymum, qui vertit, *in monte*, ה literam, pro ח accepisse, ac legisse ההרה, pro החרה.

[c] Ms. Reginæ *Annen filius Selo*. Mox *Mesollam*, pro *Mosollam*: denique paulo post, *aurificis*, quod & Vulgati Latini præferunt pro *artificis*, idque rectius ad Hebræum verbum הצרפי, sæpius enim conflatorem auri, sive auri fabrum nomen צרף sonat.

[d] Idem ms. *angulis ad portam gregis*.

pars juvenum eorum faciebat opus, & A
media parata erat ad bellum, & lanceæ,
a & scuta, * & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Juda, ædificantium in muro, & portantium onera,
& imponentium: una manu sua faciebat
opus, & altera tenebat gladium: ædificantium enim unusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina juxta me. Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam
partem vulgi: Opus grande est & latum, B
& nos separati sumus in muro procul
alter ab altero: in loco quoquumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite
ad nos: Deus noster pugnabit pro nobis.
Et nos ipsi faciamus opus: & media pars
nostrum teneat lanceas, ab ascensu auroræ donec egrediantur astra. In tempore
quoque illo dixi populo: Unusquisque
cum puero suo maneat in medio Jerusalem, & sint nobis vices per noctem,
& diem ad operandum. Ego autem & C
fratres mei, & pueri mei, & custodes,
qui erant post me, non deponebamus
vestimenta nostra: unusquisque tantum
nudabatur ad baptismum.

Cap. 5. ET factus est clamor populi & uxorum
ejus magnus, adversus fratres suos Judæos. Et erant qui dicerent: Filii nostri,
& filiæ nostræ multæ sunt nimis: accipiamus pro pretio eorum frumentum, &
comedamus, & vivamus. Et erant qui
dicerent: Agros nostros, & vineas, & D
domos nostras opponamus, & accipiamus
frumentum in fame. Et alii dicebant:
Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusque agros nostros & vineas:
& nunc sicut carnes fratrum nostrorum,
sic carnes nostræ sunt: sicut filii eorum,
ita & filii nostri. Ecce nos subjugamus
filios nostros & filias nostras in servitutem,
& de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus unde possint redimi, & agros nostros, & vineas nostras alii possident. Et E
iratus sum nimis quum audissem clamorem eorum secundum verba hæc: cogitavitque cor meum mecum: & increpui
b optimates & magistratus, & [b] dixi eis:
Usurasne singuli a fratribus vestri exigitis? Et congregavi adversum eos concionem magnam, & dixi eis:
Nos, ut scitis, redemimus fratres nostros Judæos, qui venditi fuerant gentibus, se- F
cundum possibilitatem nostram: & vos
c igitur [c] vendetis fratres vestros, & redimemus eos? Et siluerunt, nec invenerunt
quid responderent: Dixique ad eos: Non
est bona res, quam facitis: quare non in
timore Dei nostri ambulatis, ne exprobretur nobis a gentibus inimicis nostris?
Et ego, & fratres mei, & pueri mei,
commodavimus plurimis pecuniam & frumentum: non repetamus in commune
istud, æs alienum concedamus, quod
debetur nobis. Reddite eis hodie agros
suos, & vineas suas, & oliveta sua, & domos suas: quin potius & centesimam pecuniæ, frumenti, vini, & olei, quam
exigere soletis ab eis, date pro illis. Et
dixerunt: Reddemus, & ab eis nihil quæremus: sicque faciemus ut loqueris. Et
vocavi Sacerdotes, & adjuravi eos, ut
facerent juxta quod dixeram. Insuper excussi sinum meum, & dixi? Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleverit verbum istud, de domo sua, &
de laboribus suis: sic excutiatur, & vacuus fiat. Et dixit universa multitudo.
Amen. Et laudaverunt Deum. Fecit
ergo populus sicut erat dictum.
A die autem illa, qua præceperat rex mihi,
ut essem dux in terra Juda, ab anno vicesimo usque ad annum tricesimum secundum Artaxersis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus. Duces autem primi, qui fuerant ante me,
gravaverunt populum, & acceperunt ab
eis, in pane, & vino, & pecunia, quotidie siclos quadraginta: sed & ministri
eorum depresserunt populum. Ego autem
non feci ita propter timorem Dei: quin
potius in opere muri ædificavi, & agrum
non emi, & omnes pueri mei congregati
ad opus erant. Judæi quoque & magistratus, centum quinquaginta viri, & qui
veniebant ad nos de gentibus quæ in circuitu nostro * sunt, in mensa mea erant. Parabatur autem mihi per dies singulos bos * al. erant.
unus, arietes sex electi, exceptis volatilibus, & inter dies decem vina diversa, &
alia multa tribuebam: insuper & annonas ducatus mei non quæsivi: valde enim attenuatus erat populus. Memento mei, Deus meus, in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.

FActum est autem, quum audisset Sanaballat, & Tobias [d], & Gosem Arabs, Cap. 6. d
& cæteri inimici nostri, quod ædificassem ego murum, & non esset in ipso
residua interruptio (usque ad tempus autem illud valvas non posueram in portis)
miserunt Sanaballat & Gosem ad me, di-

a Voces, *& arcus*, quæ tamen & in Hebr. sunt, Reginæ mſ. tacet.
b Vitiose antea scriptum erat, *& dixit*.
c Reginæ mſ. cum aliis penes Martian. *vendite fratres nostros, & ememus eos*.
d Interserit heic idem mſ. nomen, *Maralis*, quod quidem haud scio unde excuderit.

a dicentes: Veni, & percutiamus fœdus A pariter in viculis [a] in campo Ono. Ipsi autem cogitabant ut facerent mihi malum: Misi ergo ad eos nuntios, dicens: Opus grande ego facio, & non possum descendere: ne forte negligatur, quum venero & descendero ad vos. Miserunt autem ad me secundum verbum hoc per quattuor vices: & respondi eis juxta sermonem priorem. Et misit ad me Sanaballat juxta verbum prius quinta vice puerum suum, & epistolam habebat in manu B scriptam hoc modo:

In gentibus auditum est, & Gosem dixit, quod tu & Judæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & levare te velis super eos regem: propter quam caussam & prophetas posueris, qui prædicent de te Jerusalem, dicentes: Rex in Judæa est. Auditurus est rex verba hæc: idcirco nunc veni, ut ineamus consilium pariter. Et misi ad eos, dicens: Non est factum secundum verba hæc, quæ tu loqueris: C de corde enim tuo tu componis hæc. Omnes * autem hi terrebant nos, (* al. enim.) cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus. Quam ob caussam magis confortavi manus meas: & ingressus sum domum Semaiæ filii Dalaiæ filii Metabeel secreto. Qui ait: Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis: quia venturi sunt ut interficiant te, & nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi: Num quisquam similis mei [b] fugit? D
b & quis ut ego ingredietur templum, & vivet? non ingrediar. Et intellexi quod Deus non misisset eum, sed quasi vaticinans loquutus esset ad me, & Tobias, & Sanaballat conduxissent eum; acceperat enim pretium, ut territus facerem, & peccarem, & haberent malum, quod exprobrarent mihi. Memento mei, Domine, pro Tobia & Sanaballat, juxta opera eorum talia: sed & [c] Noadiæ prophetæ, & cæterorum prophetarum, qui E terrebant me. Completus est autem murus vicesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.

Factum est ergo quum audissent omnes inimici nostri, ut timerent universæ gentes, quæ erant in circuitu nostro, & conciderent intra semetipsos, & scirent quod a Deo factum esset opus hoc. Sed & in diebus illis, multæ optimatum Judæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, & a Tobia veniebant ad eos. Multi enim erant in Judæa habentes juramentum ejus, quia gener erat Secheniæ filii * Jorei, & Johanan filius ejus acceperat filiam Musollam filii Barachiæ: (* al. Area) sed & laudabant eum coram me, & verba mea nuntiabant ei: & Tobias mittebat epistolas, ut terreret me.

Postquam autem ædificatus est murus, & posui valvas, & recensui janitores, (Cap. 7) & cantores, & Levitas: præcepi Anani fratri meo, & Ananiæ principi domus de Jerusalem (ipse enim quasi vir verax & timens Deum plus cæteris videbantur.) Et dixi eis: Non aperiuntur portæ Jerusalem usque ad calorem solis. Quumque adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, & oppilatæ: & posui custodes de habitatoribus Jerusalem, singulos per vices suas, & unumquemque contra domum suam. Civitas autem erat lata nimis & grandis, & populus parvus in medio ejus, & non erant domus ædificatæ. Dedit Deus autem in corde meo, & congregavi optimates, & magistratus, & vulgus, ut recenserem eos, & inveni librum census eorum, qui ascenderant primum, & inventum est scriptum in eo:

Isti filii provinciæ, qui ascenderunt de captivitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, & reversi sunt in Jerusalem, & in Judæam unusquisque in civitatem suam. Qui venerunt cum Zorobabel, Josue, Neemias, Azarias, Raamias, * Naamani, Mardochæus, Belsan, Mespharat, Beggoai, Naum, Baana. Numerus virorum populi Israel: (* al. Naamanin.)

Filii Pharos, duo millia centum septuaginta duo: Filii Saphatiæ, trecenti septuaginta duo: Filii Area, sexcenti quinquaginta duo: Filii Phaeth-Moab, filiorum Josue & Joab, duo millia octingenti decem & octo: Filii Elam, mille * ducenti quinquaginta quattuor: Filii Zethua, (* al. octingenta.) octingenti quadraginta quinque: Filii Zachai, septingenti sexaginta: Filii Bannui, sexcenti quadraginta octo: Filii Bebai, sexcenti viginti octo: Filii Azgad, duo millia trecenti viginti duo: Filii Adonicam, sexcenti sexaginta septem: Filii Baggoai, duo millia sexaginta [d] septem, Filii Adin, sexcenti quinquaginta quinque: Filii Ater, filii Ezeciæ, nonaginta octo: Filii Asem, trecenti viginti octo: Filii Besai, trecenti viginti quattuor: Filii Areph,

a Reginæ mſ. aliique apud Martian. *in vitulis*: alii codices, & Vulgati plerique omnes ante Sixti V. editionem æque male *in vinculis*, præferebant. Taceo quod *uno*, pro *Ono* in nonnullis legitur.

b Vitiose in eodem mſ. *fuit*, pro *fugit*.

c Idem mſ. vitiose iterum, *& non Adia*. Præstat vero admonere, in Heb. הנביאה esse sequiori genere, sive prophetissam Noadiam dici non prophetam.

d Idem mſ. *septuaginta septem*: mox quoque *Baggoim*, pro *Baggoai*: Vulg. *Beguai*.

Areph, centum duodecim: Filii Gabaon, A nonaginta quinque. [a] Viri Beth-Leem & Netupha, centum octoginta octo. Viri Anathoth, centum viginti octo. Viri Beth-Azmoth, quadraginta duo. Viri Cariath-Jarim, Chephira, & Beroth, septingenti quadraginta tres [b]. Viri Rama & Geba, sexcenti viginti unus. Viri Machmas, centum viginti duo. Viri Beth-El, & Ai, centum viginti tres. Viri Nebo alterius, quinquaginta duo. Viri Elam alterius, mille ducenti quin- B quaginta quattuor. Filii Arem, trecenti viginti. Filii Jeriho, trecenti quadraginta quinque. Filii Lod Hadid & Ono, septingenti viginti unus. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta.

Sacerdotes: Filii Idaia in domo Josua, nongenti septuaginta tres. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. Filii Phashur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Arem, mille decem & septem. Levitæ: Filii Josue & * Cadmiel (* al. Cedmiel.), filiorum Odviæ, se- C ptuaginta quattuor. Cantores: Filii Asaph, centum quadraginta octo. Janitores: Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Atita, filii Sobai: centum triginta octo. Nathinæi: filii Soa, filii * Aspha (* al. Hasupha.), filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Siaa, [c] filii Phadon, filii Lebana, filii Agaba, filii Selmon, filii Anan, filii Geddel, filii Gaer, filii Raia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gezem, filii Aza, filii Phasea, filii Besai, filii Munim, filii Nephussim, filii * Becbuc (* al. Bacbuc.), filii Acupha, D filii Arur, filii Besloth, filii * Meida (* al. Maida.), filii Arsa, filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia, filii Atipha, filii servorum Salomonis, filii Sothai, filii Sophereth, filii Pherida, filii Jahala, filii Darcon filii Jeddel, filii Saphatia, filii Atil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Sabaim, filio Amon. Omnes Natthinæi, & filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo. Hi sunt autem, qui ascenderunt de Thelmela, Thelarsa, Cherub, E Addon, & Emmer: & non potuerunt indicare domum patrum suorum, & semen suum, utrum ex Israel essent. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quadraginta duo.

Et de Sacerdotibus, filii Abia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai [d] Galaaditis uxorem: & vocatus est nomine eorum. Hi quæsierunt scripturam suam in censu, & non invenerunt: & ejecti sunt de sacerdotio. Dixitque Athersatha eis, ut non manducarent de Sanctis Sanctorum, donec staret Sacerdos doctus & eruditus. Omnis multitudo quasi vir unus, quadraginta duo millia [e] trecenti sexaginta, absque servis & ancillis eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septem, & inter eos cantores, & cantatrices, ducenti quadraginta quinque. [f] Cameli eorum, quadringenti triginta quinque: asini, sex millia septingenti viginti [g].

Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta [h]. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia ducentas. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia, & tunicas sacerdotales sexaginta septem. Habitaverunt autem Sacerdotes, & Levitæ, & janitores, & cantores, & reliquum vulgus, & Nathinæi, & omnis Israel, in civitatibus suis.

Cap. 8.

ET venerat mensis septimus: [i] filii autem Israel erant in civitatibus suis. Congregatusque est omnis populus quasi vir unus, ad plateam quæ est ante portam aquarum: & dixerunt Ezræ [k] scribæ ut afferret librum legis Mosi, quam præcepit Dominus Israeli.

Attulit ergo Ezras Sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. Et legit in eo aper-

a Cum Vulgatis & Græco, Reginæ mſ. *Filii* heic præfert pro *Viri*: Hebræus autem אנשי.

b Uno auget numerum Reginæ mſ. qui & *Goba*, pro *Geba*: & mox *Azi*, pro *Ai* legit. De Nebo, quæ altera nominatur, notatum doctis viris, priorem Nebo in vetustis editionibus Latinis olim exstitisse. Vide supra Esdram cap. 11. 32.

c Regin. mſ. haud tamen recte, prætermissa voce *filii*, *Siaafado* serie continua præfert. Pro *Selmon*, quod sequitur, atque ita in nostris quoque legitur mſs. propius ad Hebræum textum Vulgati habent *Selmai*. Paulo post pro *Gezem* idem habet mſ. *Gezfa*: & *Unim*, pro *Munim*, & *Neptusim*, pro *Nephussim*: denique inferius *Gackubada*, pro *Jabala* &c.

d In eodem mſ. *Gabaaditidis*.

e Numerat Cod. Reginæ *sexcentos sexaginta* &c.

f Vulgati addunt versiculum, *Equi eorum septingenti triginta sex: muli eorum ducenti quadraginta quinque*, quem neque nostri, neque quos laudat Martian. mſs. veteres libri agnoscunt. Compertum quoque est, ab Hebræo & Græco Vaticano exemplari abesse, tametsi in Rabbinica Bibliorum editione Veneta an. 1564, tum antiquissimo Græco Alexandrino exemplari superet. Vid. Critic. sacros.

g Reginæ mſ. *nongentos viginti* numerat. Statim vero subjungunt Vulgati codices glossema illud, *Hucusque refertur, quid in Commentario scriptum fuerit, exin Neemiæ Historia texitur*, quod ex Hieronymi calamo profectum non esse, tum originalium textuum silentium, tum Latini ipsi mſs. nobis & Martianæo inspecti, indicio sunt. Præterea non heic loci, sed paulo superius post versic. 64. seu verbis, *Dixitque Athersatha* &c. rectius videbatur præponendum.

h Nedum Vulgata, sed & ipsum Hebræum exemplar supputant *triginta quinque*, שלשים וחמש. Nostri autem mſs. non addunt illud *quinque*, neque in suis illud invenisse Martian. videtur, tametsi Lectorem hac de re non admoneat.

i Alterum heic de suo adsuit glossema Regin. mſ. his verbis, *Schenophegia Saul. Esdra & Neemia*: quod facile fuit antea scholion ad libri album adnotatum, dein temere intrusum in textum.

k Nomen *Scribæ* in Reginæ mſ. deest.

te in platea, quæ erat ante portam aquarum, **A** de mane usque ad mediam diem, in conspectu virorum & mulierum & sapientium: & aures omnis populi erant erectæ ad librum.

Stetit autem Ezras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum: & steterunt juxta eum, Mathathia, & [a] Sema, & Ania, & Uria, & Helcia, & Maasia, ad dexteram ejus: & ad sinistram, Phadaia, Misael, & Melchia, & Asum, & * Asebdana, Zacharia, & Mosollam. **B** Et aperuit Ezras librum coram omni populo: super universum quippe populum eminebat: & quum aperuisset eum, stetit omnis populus. Et benedixit Ezras Domino Deo magno: & respondit omnis populus: Amen, Amen: elevans manus suas, & incurvati sunt, & adoraverunt Deum proni in terram. Porro Josue, & Bani, & Serebia, Jamin, Accub, Sebthai, Odia, Maasia, Celitha, Azarias, Jozabed, Anan, Phalaia, Levitæ, **C** silentium faciebant in populo ad audiendam legem: populus autem stabat in gradu suo. Et legerunt in libro legis Dei distincte, & * apposite ad intelligendum: & intellexerunt quum legeretur.

* al. Hasadana.

* al. aperte

Dixit autem Neemias (ipse est Athersatha) & Ezras sacerdos & scriba, & Levitæ interpretantes universo populo: Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus, quum audiret verba legis. **D** Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, & bibite [b] mulsum, & mittite partes ei qui non præparavit sibi: quia sanctus dies Domini est, & nolite contristari; gaudium enim Domini est fortitudo nostra. Levitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies sanctus est & nolite dolere. Abiit itaque omnis populus, ut comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam magnam: quia intellexerant verba, quæ **E** docuerat eos. Et in die secundo congregati sunt principes familiarum universi populi, Sacerdotes & Levitæ, ad Ezram scribam, ut interpretaretur eis verba legis. Et invenerunt scriptum in lege, præcepisse Dominum in manu Mosi, ut habitent filii Israel in tabernaculis, in die solenni, mense septimo: & ut prædicent, & divulgent vocem in universis urbibus suis, & in Jerusalem, dicentes: **F** Egredimini in montem, & afferte frondes olivæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, ut fiant tabernacula, sicut scriptum est. Et egressus est populus, & attulerunt. Feceruntque sibi tabernacula unusquisque in domate suo, & in atriis suis, & in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea Ephraim.

Fecit ergo universa Ecclesia eorum qui redierant de captivitate, tabernacula, & habitaverunt in tabernaculis: non enim fecerant a diebus Josue filii Nun taliter filii Israel usque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. Legit autem in libro Legis Dei per dies singulos, a die primo usque ad diem novissimum. Et fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octavo collectam juxta ritum.

Cap. 9.

IN die autem vicesimo quarto mensis hujus, convenerunt filii Israel in jejunio & in saccis, & humus super eos. Et separatum est semen filiorum Israel ab omni filio alienigena: & steterunt, & confitebantur peccata sua, & iniquitates patrum suorum. Et consurrexerunt ad standum: & legerunt in volumine Legis Domini Dei sui, quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum.

Surrexit autem super gradum Levitarum, Josue, & Bani, Cedmiel, * Sebnia, Bonni, Sarebias, Bani, Chanani: & inclamaverunt voce magna ad Dominum Deum suum. Et dixerunt Levitæ, Josue, & Cedmiel, Bonni, Asebnia, [c] Serebia, Odaia, Sebnia, Phataia; Surgite, benedicite Domino Deo vestro ab æterno usque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelso in omni benedictione & laude.

* al. Sabania.

Tu ipse, Domine, solus tu fecisti cælum, & cælum cælorum; & omnem exercitum eorum: terram, & universa quæ in ea sunt: maria, & omnia quæ in eis sunt: & tu [d] vivificas omnia hæc, & exercitus cæli te adorat. Tu ipse, Domine Deus, qui elegisti Abraam, & eduxisti eum de igne Chaldæorum, & posuisti nomen ejus Abraam. Et invenisti cor ejus fidele coram te: percussisti cum eo fœdus, ut dares ei terram Chananæi, Hetthæi, & Amorræi, & Pherezæi, & Jebusæi, & Gergesæi, ut dares semini ejus: & implesti verba tua, quoniam justus es. Et vidisti afflictionem patrum nostrorum in Ægypto: clamoremque eorum audisti super mare Rubrum. Et dedisti signa & por-

[a] In Reginæ ms. *Semeia*, & *Anania*, quorum prius cum Vulgata lectione consonat, alterum rectius ad Hebræum legeris *Hanabia*. Mox *Phadia*, pro *Phadaia*, & *Misahel* aspiratur.

[b] Pro *mulsum* in eodem ms. est *mustum*, quod non nemo magis probarit. Attamen in Hebræo ממתקים legitur, quod *dulcia* & suavia gustu sonat.

[c] Quattuor hæc nomina ita Regin. mss. effert *Asebia*, *Sarechia*, *Odoia*, *Sebna*, minus certe bene.

[d] Idem mss. *tu vivificasti*, neque hoc satis recte.

portenta in Pharao, & in universis ser- A
vis ejus, & in omni populo terræ illius:
cognovisti enim quia superbe egerunt
contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut
& in hac die. Et mare divisisti ante
eos, & transierunt per medium maris
in sicco: persequutores autem eorum pro-
jecisti in profundum, quasi lapidem in
* al. aquis validis. * aquas validas. Et in columna nubis
ductor eorum fuisti per diem, & in co-
lumna ignis per noctem, ut appareret eis
via, per quam ingrediebantur. Ad mon- B
tem quoque Sinai descendisti, & loquutus
es cum eis de cælo, & dedisti eis judi-
cia recta, & legem veritatis, cæremo-
nias & præcepta bona: & sabbathum san-
a ctificatum [a] tuum ostendisti eis, & man-
data, & cæremonias, & legem præce-
pisti eis, in manu Mosi servi tui. Pa-
nem quoque de cælo dedisti eis in fame
eorum, & aquam de petra eduxisti eis
sitientibus, & dixisti eis, ut ingrederen-
tur & possiderent terram, super quam C
levasti manum tuam, ut traderes eis.
Ipsi vero & patres nostri superbe ege-
runt, & induraverunt cervices suas, &
non audierunt mandata tua. Et nolue-
runt audire, & non sunt recordati mi-
rabilium tuorum quæ feceras eis. Et in-
duraverunt cervices suas, & dederunt
caput, ut converterentur ad servitutem
suam, quasi per contentionem. Tu autem
Deus propitius, clemens & misericors,
longanimis & multæ miserationis, non D
dereliquisti eos, & quidem quum fecissent
sibi vitulum conflatilem, & dixissent:
Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Æ-
gypto: feceruntque blasphemias magnas.
Tu autem in misericordiis tuis multis non
dimisisti eos in deserto: columna nubis
non recessit ab eis per diem, ut duceret
eos in viam, & columna ignis per no-
ctem, ut ostenderet eis iter per quod in-
grederentur. Et spiritum tuum bonum de-
b disti [b], qui doceret eos, & manna tu-
um non prohibuisti ab ore eorum, & E
aquam dedisti eis in siti. Quadraginta
annis pavisti eos in deserto, nihilque eis
defuit: vestimenta eorum non invetera-
verunt, & pedes eorum non sunt attriti.
Et dedisti eis regna, & populos, & par-
titus es eis sortes: & possiderunt terram
Seon, & terram [c] regis Esebon, & ter-
ram Og regis Basan. Et filios eorum
multiplicasti sicut stellas cæli, & addu-
xisti eos ad terram, de qua dixeras pa-
tribus eorum, ut ingrederentur & possi-
derent. Et venerunt filii, & possederunt
terram, & humiliasti coram eis habita-
tores terræ Chananæos, & dedisti eos
in manu eorum, & reges eorum & po-
pulos terræ, ut facerent eis sicut placebat
illis. Ceperunt itaque urbes munitas, &
humum pinguem, & possederunt domos
plenas cunctis bonis; cisternas ab aliis
fabricatas, vineas, & oliveta, & ligna
pomifera multa: & comederunt, & sa-
turati sunt, & impinguati sunt, abunda-
verunt deliciis in bonitate tua magna.
Provocaverunt autem te ad iracundiam,
& recesserunt a te, & projecerunt legem
tuam post terga sua: & Prophetas tuos
occiderunt, qui contestebantur eos, ut re-
verterentur ad te feceruntque blasphe-
mias grandes. Et dedisti eos in manu
hostium suorum, & affixerunt eos. Et
in tempore tribulationis suæ clamaverunt
ad te, & tu de cælo [d] audisti, & secundum d
miserationes tuas multas dedisti eis sal-
vatores, qui salvarent eos de manu ho-
stium suorum. Quumque requievissent,
reversi sunt ut facerent malum in con-
spectu tuo: & dereliquisti eos in manu
inimicorum suorum, & possederunt eos.
Conversique sunt, & clamaverunt ad te:
tu autem de cælo exaudisti, & liberasti
eos in misericordiis tuis, multis tem-
poribus. Et contestatus es eos, ut rever-
terentur ad legem tuam. Ipsi vero su-
perbe egerunt & non audierunt manda-
ta tua, & in judiciis tuis peccaverunt,
quæ faciet homo, & vivet in eis: &
dederunt humerum recedentem, & cer-
vicem suam induraverunt, nec audie-
runt. Et protraxisti super eos annos mul-
tos, & contestatus es eos in spiritu tuo
per manum Prophetarum tuorum, &
non audierunt, & tradidisti eos in ma-
nu populorum terrarum. [e] In miseri- e
cordiis autem tuis plurimis non fecisti
eos in consumtionem, nec dereliquisti
eos: quoniam Deus miserationum, & cle-
mens es tu. Nunc itaque, Deus noster ma-
gne, fortis, & terribilis, custodiens pa-
ctum & misericordiam, ne avertas a fa-
cie tua omnem laborem, qui invenit nos,
reges nostros, principes nostros, & sacer-
dotes nostros, & prophetas nostros, &
patres nostros, & omnem populum tuum,
a diebus regis Assur usque in diem hanc.
Et tu justus es in omnibus, quæ vene-
runt super nos, quia veritatem fecisti, nos
autem impie egimus. Reges nostri, prin-
cipes nostri, sacerdotes nostri, & patres
nostri

[a] Non addit Regin. ms. *tuum*, quod tamen in Hebræo textu resonat.
[b] Heic vero *eis* pronomen sufficit idem ms. quod Hebræus tacet.
[c] Vacat in Reginæ ms. vox, *regis*, quæ est tamen in Hebræo archetypo.
[d] Idem ms. *de cælo exaudisti eos, & secundum &c.*
[e] Quod olim ad osuerit nonnemo studiosus ad marginem libri scholion, *Regis Babylonis Chaldai*, perperam Reginæ ms. in textu heic sufficit.

noſtri non fecerunt legem tuam, & non A attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua quæ teſtificatus es [a] in eis. E ipſi in regnis ſuis, & in bonitate tua multa, quam dederas eis, & in terra latiſſima & pingui, quam tradideras in conſpectu eorum, non ſervierunt tibi, nec reverſi ſunt a ſtudiis ſuis peſſimis. Ecce nos ipſi hodie ſervi ſumus: & terra, quam dediſti patribus noſtris, ut comederent panem ejus, & quæ bona ſunt ejus, & nos ipſi ſervi ſumus in ea. Et fruges ejus multipli- B cantur regibus, quos poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra, & corporibus noſtris dominantur, & jumentis noſtris ſecundum voluntatem ſuam, & in tribulatione magna ſumus. Super omnibus ergo his nos ipſi percutimus fœdus, & ſcribimus, & ſignant principes noſtri, Levitæ noſtri, & Sacerdotes noſtri.

Cap. 10. SIgnatores autem fuerunt, Neemias, Atherſatha filius Achelai, & Sedecias, Saraias, Azarias, Jeremias, * Pheshur, C Amarias, Melchia, Attus, Sebenia, Meluch, Arem, Merimuth, Obdias, Daniel, Genthon, Baruch, Moſollam, Abia, Miamin, Maazia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes.

*al. Phaſſur.

Porro Levitæ, Joſue filius [b] Azaniæ, Bennui de filiis Enaddan, Cedmiel, & fratres eorum, * Sechemia, Odevia, Celita, Phalaia, Anan, Micha, Roob, Aſebia, Zachur, Serebia, Sabania, * Odia, Bani, Baninu.

*al. Sebenia, Odaia. *al. Odaia.

D Capita populi, Pharos, [c] Phaeth-Moab, Elam, Zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonia, Begoai, Adin, Ater, Ezechia, Azur, * Odevia, Aſum, Beſai, Areph, Anathoth, Nebai, Megphias, Moſollam, Azir, Meſizabel, Sadoc, Jeddua, Pheltia, Anan, * Ania, Oſee, Anania, Aſub, Aloes, Phalea, Sobet, Reum, Aſebna, Maaſia, * & Haia, Hanan, Anan, Melluch, Arem, Baana: & reliqui de populo, [d] Sacerdotes, Levi- E tæ, janitores, & cantores, Nathinæi, & omnes qui ſe ſeparaverunt de populis terrarum ad legem Dei, uxores eorum, filii eorum, & filiæ eorum, omnis qui poterat ſapere ſpondentes pro fratribus ſuis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicendum & jurandum, ut ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Moſis ſervi Dei, ut facerent & cuſtodirent univerſa mandata Domini Dei noſtri, & judicia ejus & cæremonias ejus, & ut non daremus filias noſtras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filiis noſtris. Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad uſum per diem ſabbathi ut vendant, non accipiemus ab eis in ſabbatho & in die ſanctificato. Et dimittemus annum ſeptimum, & exactionem univerſæ manus. Et ſtatuemus ſuper nos præcepta, ut demus tertiam partem ſicli per annum ad opus domus Dei noſtri, ad panes propoſitionis, & ad ſacrificium ſempiternum, & in holocauſtum ſempiternum in ſabbathis, in Kalendis, in ſolennitatibus, & in ſanctificatis, & pro peccato: ut exoretur pro Iſrael, & in omnem uſum domus Dei noſtri.

*al. Odaia. *al. Anaia. *al. Ebaia.

Sortes ergo miſimus ſuper oblationem lignorum, inter Sacerdotes, & Levitas, & populum, ut inferrentur in domum Dei noſtri per domos patrum noſtrorum, per tempora, a temporibus anni uſque ad annum, ut arderent [e] ſuper altare Domini Dei noſtri, ſicut ſcriptum eſt in lege Moſi: & ut afferremus primogenita terræ noſtræ, & primitiva univerſi fructus omnis ligni, ab anno in annum, in domo Domini. Et primitiva filiorum noſtrorum, & becorum noſtrorum, ſicut ſcriptum eſt in lege, & primitiva boum noſtrorum, & ovium noſtrarum, ut offerrentur in domo Dei noſtri, Sacerdotibus qui miniſtrant in Domo Dei noſtri: & primitias ciborum noſtrorum, & libaminum noſtrorum, & poma omnis ligni, vindemiæ quoque & olei, afferremus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei noſtri, & decimam partem terræ noſtræ Levitis. Ipſi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum noſtrorum. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, & Levitæ [f] offerent decimam partem decimæ ſuæ in domum Dei noſtri, ad gazophylacium in domum theſauri. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Iſrael, & filii Levi, primitias frumenti, vini & olei: & ibi erunt vaſa ſanctificata, & Sacerdotes, & cantores, & janitores, & miniſtri, & non dimittemus domum Dei noſtri.

HAbitaverunt autem principes populi Cap. 11. in Jeruſalem; reliqua vero plebs miſit ſortem, ut tollerent unam partem de decem, qui habitaturi eſſent in Jeru-

a Neque hic ſatis bene Reginæ mſ. *teſtificatus es nobis. Et ipſis in regnis ſuis bonis, & in* &c.

b Idem mſ. *Azariæ*: quod ſequitur *Enaddam*, rectius ad Hebræum חנדד, Vulgati efferunt *Henadad*.

c Conſtanter Regin. mſ. *Phet-Moab*, & paulo poſt *Jezechia*, pro *Ezechia*. Alias variantes lectiones e regione adnotamus.

d Ab Scholiaſte quopiam margini adpoſitum lemma iſtiuſmodi, *Fœderis verba narrantur*, temere Reginæ mſ. heic adſuit contextui.

e Reginæ mſ. *ut arderent ſemper ante altare* &c. cum impreſſa autem lectione Hebræus textus על, qui & ſubſequens *Moſi* nomen tacet.

f Idem mſ. *Levitæ efferunt in decimam partem decimæ, quas in domum* &c. lapſu, ut videtur, ſcribarum.

rusalem civitate sancta, novem vero partes in civitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris, qui se sponte obtulerant, ut habitarent in Jerusalem. Hi sunt itaque principes provinciæ, qui habitaverunt in Jerusalem, & in civitatibus Juda. Habitavit * unusquisque in possessione sua, in urbibus suis, Israel, Sacerdotes, Levitæ, Nathinæi, & filii servorum Salomonis.

* al. ad ascem.

Et in Jerusalem habitaverunt de filiis Juda, & de filiis Benjamin: de filiis Juda, Athaia filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malaleel: de filiis Phares, Maasia filius Baruch, filius Choloza, filius Azia, filius Adaia, filius Jojarib, filius Zachariæ, filius Silonitis; omnes hi filii Phares, qui habitaverunt in Jerusalem, quadringenti sexaginta octo viri fortes.

Hi sunt autem filii Benjamin: Sellum filius Mosollam, filius Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel, filius [a] Isaia, & post eum Gebbai, Sellai, nongenti viginti octo, & Joel filius Zechri præpositus eorum, & Judas filius Senua super civitatem secundus.

Et de sacerdotibus, Idaia filius Joarin, Jachin, Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Morajoth, filius * Ahitub princeps domus Dei, & fratres eorum facientes opera templi, octingenti viginti duo.

* al. Achitob.

Et Adaia filius Jeroam, filius Phelelia filius Amsi, filius Zachariæ, filius Phessur, filius Melchiæ, & fratres ejus principes patrum: ducenti quadraginta duo. Et Amassai filius [b] Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth, filius Emmer, & fratres eorum potentes nimis: centum viginti octo, & præpositus eorum Zabdiel filius potentium.

Et de Levitis [c] Sebenia filius Asub, filius Azaricam, filius Asabia, filius Boni, & Sabathai & Jozabed, super * opera, quæ erant forinsecus in domo Dei, a principibus Levitarum.

* al. ad omnia.

Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, [d] princeps ad laudandum & ad confitendum in oratione, & Becbecia secundus de fratribus ejus, & Abda filius Samua, filius Galal, filius Idithun, omnes Levitæ in civitate sancta ducenti octoginta quattuor.

Et janitores, Accub, Temon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia: centum * septuaginta duo. Et reliqui ex Israel Sacerdotes & Levitæ in universis civitatibus Juda, unusquisque in [e] possessione sua.

Et Nathinæi, qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaspha de Nathinæis. Et episcopus Levitarum in Jerusalem, Azzi filius Bani, filius Asabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asph, cantores in ministerio domus Dei. Præceptum quippe regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos: & Phathaia filius Mesebel, de filiis Zera filii Juda in manu regis, juxta omne verbum populi, & in domibus per omnes regiones eorum.

De filiis Juda habitaverunt in Cariath-Arbe & in filiabus ejus: & in Dibon, & in filiabus ejus & in Cabseel, & in viculis ejus, & in Jesue, & in Molada, & in Bethphaleth, & in Asersual, & in Bersabee, in & filiabus ejus & in Siceleg, [f] & in Mochona, & in filiabus ejus, & in Remmon, & in Saraa, & in Jerimuth, Zanoa, Odollam, & in villis earum, Lachis & regionibus ejus, & Azeca, & filiabus ejus. Et manserunt in Bersabee usque ad vallem Ennom.

Filii autem Benjamin, a Geba, Mechmas, & [g] Aia, & Beth-El, & filiabus ejus: Anathoth, Nob, Anania, Asor, Rama, Gethaim, Adid, Seboim, & Neballat, Lod, & Ono valle artificum. Et de Levitis portiones Judæ & Benjamin.

Cap. 12.

HI sunt autem Sacerdotes & Levitæ, & qui ascenderunt cum Zorobabel filio [h] Salathiel, & Josue: Sara, Jeremias, * Ezra, Amaria, Melluch, Attus, Sechenias, Reum, Merimuth, Addo, Genthon, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, & Jojarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcia, Idaia. Isti principes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Josue.

* al. Esdras

Porro Levitæ, Jesua, Bennui, Cedmiel, Sarabia, Juda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorum, & Becbecia atque Anni, & fratres eorum, unusquisque in officio suo. * Jesue autem genuit Jojacim, & Jojacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit

* al. Josue.

a Ms. Reginæ *filius Asaia, & post eum Gabbas*, pro *Isaia*, & *Gebbai*: Paulo etiam superius *Malebel*, pro *Malaleel* præferebat.

b Iterum heic, *Ezriel*, & *Saazi*, pro *Azrael*, & *Ahazi* legit.

c Rectius ad Hebræam scripturam שמעיה, Vulgati efferunt *Semeia*. Mss. vero cum nostris, [illegible] quos Martianæus consuluit, impressam lectionem pari consensu retinent. Paulo post *Zebedei* [illegible] o *Zebedei*, Regius legit.

d Hebræus habet ראש התחלה, quod est P[illegible] [illegible]

d Pro quo Hieronymus videtur legisse התהלה, ה scilicet pro ח medio. Neque porro lectionem mutuatus est ex LXX. qui totum fere hunc versiculum prætermittunt.

e Reginæ ms. *in civitate sua*. Mox *Ofel*, & *Siaba*, pro *Ophel*, & *Siaba*.

f Legit idem ms *Sicileg* & *Moncchona*: mox *Alollam*, pro *Odollam*, & [illegible] *& filia ejus, & remanserunt*, &c. pro *Azeca &* [illegible]*abus ejus* &c.

g Idem ms. *Achia*, Vulgat. *Hai*, & paulo post *Onna*, pro *Ono*.

h Voces *filio Salathiel* in Reginæ ms. desiderantur. Infra legit *Semaia & Joarib*, pro *Semeia & Jojarib* &c.

nuit Jojada, & Jojada genuit [a] Jonathan, & Jonathan genuit Jeddoa.

In diebus autem Joacim erant Sacerdotes & principes familiarum: Saraiæ, [b] Amaria: Jeremiæ, Anania: Ezræ, Mosollam: Amariæ, Johanan: Milicho, Jonathan: Sebeniæ, Joseph: Arem, Edna: Marajoth, Elci: Adaiæ, Zacharia: Genthon, Mosollam: Abiæ, Zecri: Miamin, & Moadiæ, Phelti: Belgæ, Sammua: Semaiæ, Jonathan: Jojarib, Mathanai: * Jodaiæ, Azzi: Sellai, Belai: Amoc, Eber: Helciæ, Asebia: Idaiæ, Nathanael.

*al. J. jada.

Levitæ in diebus Eliasib, & Jojada, & Johanan, & Jeddoa, scripti principes familiarum, & Sacerdotes in regno Darii Persæ.

Filii Levi principes familiarum, scripti in libro Verborum Dierum, & usque ad dies Jonathan, filii Eliasib. Et principes Levitarum, Asebia, Serebia, & * Jesue filius Cedmiel: & fratres eorum per vices suas, ut laudarent & confiterentur juxta præceptum David viri Dei, & observarent [c] æque per ordinem. Mathania, & Becbecia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum & vestibulorum ante portas.

* al. Josue.

Hi in diebus * Jojacim filii Josue, filii Josedec, & in diebus Neemiæ ducis, & Ezræ sacedotis scribæque.

*al. Joacim.

In dedicatione autem muri Jerusalem, requisierunt Levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Jerusalem, & facerent dedicationem & lætitiam in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, psalteriis, & citharis.

Congregati sunt ergo filii cantorum de campestribus circa Jerusalem, & de villis Nethuphati, & de domo Galgal, & de regionibus [d] Gebba & Azmaveth: quoniam villas ædificaverunt sibi cantores in circuitu Jerusalem. Et mundati sunt Sacerdotes & Levitæ, & mundaverunt populum, & portas, & murum. Ascendere [e] autem feci principes Juda super murum, & statui duos choros laudantium magnos. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquilinii. Et ivit post eos Osaias, & media pars principum Juda, & Azarias, Ezra, & Mosollam, Juda, & Benjamin, & Semeia, & Jeremias. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph, & fratres ejus, Semeia, & Azareel, Malalai, [f] Galalai, Maai, Nathanael, & Judas, & Anani, in vasis cantici David viri Dei: & Ezra scriba ante eos in porta Fontis. Et contra eos ascenderunt in gradibus civitatis David, in ascensu muri super domum David, & usque ad portam Aquarum ad orientem. Et chorus secundus gratias referentium ibat ex adverso, & ego post eum, & media pars populi super murum & super turrim Furnorum, & usque ad murum latissimum, & super portam Ephraim, & super portam Antiquam, & super portam Piscium & turrim Ananeel, & turrim Emath: & usque ad portam Gregis: & steterunt in porta Custodiæ, steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, & ego, & dimidia pars magistratuum mecum. Et Sacerdotes, Eliacim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Anania in tubis, & Maasia, & Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Joanan, & Melchia, & Elam, & Ezer. Et clare cecinerunt cantores, & Jezraia præpositus, & immolaverunt in die illa victimas magnas, & lætati sunt: Deus enim lætificaverat eos lætitia magna: sed & uxores eorum & liberi gavisi sunt, & audita est lætitia Jerusalem procul.

Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, ut [g] introferrent per eos principes civitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes & Levitas: quia lætificatus est Juda in Sacerdotibus & Levitis astantibus. Et custodierunt observationem Dei sui, & observationem expiationis, & cantores, & janitores juxta præceptum David, & Salomonis filii ejus, quia in diebus David & Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudantium, & confitentium Deo. Et omnis Israel, in diebus Zorobabel, & in diebus Neemiæ, dabat partes cantoribus & janitoribus per dies singulos, & sanctificabant Levitas, & Levitæ sanctificabant filios Aaron.

Cap. 13.

IN die autem illo lectum est in volumine Mosi, audiente populo: & inventum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites & Moabites in Eccle-

[a] Alibi *Johannanum*, pro *Jonathano*, post Josephum atque Eusebium ipse legit S. Pater in Commentariis in Danielem.

[b] Ita quidem & nostri habent mss. verius autem juxta Hebræum saltem textum Vulgati præferunt, *Maraia*.

[c] Reginæ ms. *observarent ea qua per ordinem* &c.

[d] Idem ms. *Gabe & Azamaveth*.

[e] In eodem ms. *Ascenderunt autem Principes Juda super murum, & statuit duos choros* &c.

[f] Nomen *Galalai* deest in eodem ms. qui & *Maia*, pro *Maai* legit.

[g] Alia est in Hebræo, prout nunc certe habetur, sententia, hæc nimirum, *ut coacervarent per eos ex agris civitatum partes sacerdotum*. Hier. qui *Principes civitatis* vertit, facile legerit, שרי, *Sarei* pro שדי, *Sadai*, sive ד pro ר. Concinunt tamen Hieronymo Syriaca versio, *Præfectorum civitatis*, & LXX. Rursum vero S. Pater, qui vertit *in decore gratiarum actionis*, pro quo Syrus, *quemadmodum scriptum est in libro Legis*, videtur legisse תודה *Toda*, pro תורה *Tora*. iterum nempe *daleth*, pro *res*.

clesiam Dei usque in æternum: eo quod non occurrerint filiis Israel cum pane & aqua: & conduxerint adversus * eum Balaam, ad maledicendum eis: & convertit Deus noster maledictionem in benedictionem.

* al. ei.

Factum est autem, quum audissent legem, separaverunt omnem alienigenam ab Israel. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui fuerat præpositus in gazophylacio domus Dei nostri, & proximus Tobiæ.

Fecit ergo sibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vasa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Levitarum, & cantorum, & janitorum, & primitias sacerdotales.

In omnibus autem his non fui in Jerusalem, quia anno tricesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem, & in fine dierum rogavi [a] regem.

Et veni in Jerusalem, & intellexi malum, quod fecerat Eliasib Tobiæ, ut faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. Et malum mihi visum est valde. Et projeci vasa domus Tobiæ foras de gazophylacio: præcepique, & emundaverunt gazophylacia; & retuli ibi vasa domus Dei, sacrificium, & thus. Et cognovi quoniam partes Levitarum non fuissent datæ: & fugisset unusquisque in regionem suam de Levitis, & cantoribus & de his qui ministrabant: & egi caussam adversus magistratus, & dixi: Quare dereliquimus domum Dei? Et congregavi eos, & feci stare in stationibus suis. Et omnis Juda apportabat decimam frumenti, vini, & olei, in horrea. Et constituimus super horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoc scribam, & Phadaiam de Levitis, & juxta eos Anan filium Zachur, filium Mathaniæ: quoniam fideles comprobati sunt, & ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum.

Memento mei, Deus meus, [b] pro hoc, & ne deleas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei, & in cæremoniis ejus.

In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia [c] in sabbatho, portantes acervos, & onerantes super asinos vinum, & uvas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Jerusalem die sabbathi. Et contestatus sum, ut in die qua vendere liceret, venderent. Et Tyrii habitaverunt in ea, inferentes pisces, & omnia venalia: & vendebant in sabbathis filiis Juda in Jerusalem: & objurgavi optimates Juda, & dixi eis, quæ est hæc res mala, quam vos facitis, & profanatis diem sabbathi? Numquid non hæc fecerunt patres nostri, & adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, & super civitatem hanc? Et vos additis iracundiam super Israel violando Sabbathum.

Factum est itaque, quum quievissent portæ Jerusalem in die Sabbathi, dixi: & clauserunt januas, & præcepi ut non aperirent eas usque post Sabbathum: & de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die Sabbathi. Et manserunt negotiatores, & vendentes universa venalia, foris Jerusalem semel & bis. Et contestatus sum eos, & dixi eis: Quare manetis ex adverso muri? si secundo hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbatho. Dixi quoque Levitis, ut mundarentur, & venirent ad custodiendas portas, & sanctificandum diem Sabbathi: & pro hoc ergo momento mei, Deus meus s & parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.

Sed & in diebus illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, & nesciebant loqui Judaice, & loquebantur juxta linguam populi & populi. Et objurgavi eos, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & declaravi eos, & adjuravi in Deo, ut non darent filias suas filiis eorum, & non acciperent de filiabus eorum filiis suis, & sibimetipsis, dicens: Numquid non in hujuscemodi re peccavit Salomon rex Israel? & certe in gentibus multis non erat rex similis ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus regem super omnem Israel: & ipsum ergo ad peccatum duxerunt mulieres alienigenæ. Numquid & nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, ut prævaricemur in Deo nostro, & ducamus uxores peregrinas?

a Ms. Reginæ, *regavi eum, & veni* &c.

b Interserit Reginæ ms. heic voces, *in bono*, quod pridem studiosus nonnemo glossema posuerit ad libri oram.

c Heic voces, *in sabbatho*, quæ tamen & in Hebr. resonant, Reginæ ms. tacet.

De filiis autem Jojada filii Eliasib Sacerdotes magni, gener erat [a] Sanaballat Oronites, quem fugavi a me. Recordare, Domine Deus meus, adversum eos qui polluunt Sacerdotium, jusque Sacerdotale & Leviticum. Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis, & constitui ordines Sacerdotum & Levitarum, unumquemque in ministerio suo: & in oblatione lignorum in temporibus constitutis, & in [b] primitivis: memento mei, Deus meus, in bonum. Amen.

Explicit Liber Ezræ.

a Mendose habet Reginæ mſ. *generaret Sanaballat Toronitis.*

b Idem mſ. *primitiis*, qui & postremum verbum *Amen*, quod neque in Hebræo est, verius tacet.

INCIPIT PRÆFATIO
HIERONYMI PRESBYTERI
IN
LIBRUM [a] ESTHER.

IBRUM Esther variis Translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archivis Hebræorum relevans, verbum e verbo pressius trastuli. Quem librum Editio Vulgata laciniosis [b] hinc inde verborum finibus trahit: addens ea quæ ex tempore dici poterant, & audiri, sicut solitum est [c] scholaribus disciplinis sumto themate, excogitare, quibus verbis uti potuit qui injuriam passus est, vel ille qui injuriam fecit. Vos autem, o [d] Paula & Eustochium, quoniam & Bibliothecas Heb. studuistis intrare, & Interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspicite, ut possitis agnoscere, me [e] nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli

a Hunc librum cum Prologo ad duos Vaticanæ Bibliothecæ vetustissimos codices mſſ. exegimus: alterum quem olim Reginæ Svecorum numero 7. prænotatum diximus, alterum Vaticano-Palatinum numero præscriptum 24. quem oppido emendatiorem illo perspeximus.

b Nec sane pauca lacinarum exempla suppeditat hodienum Versio Græca, ex qua in Veterem Vulugatam Latinam irrepserunt. Quamquam hujus quæ rarissima superant exemplaria, longius adhuc quam Græcæ Versiones ab Hebræo abhorrent, ac sane pluribus additamentis redundant. Ejus rei specimen e Codice Sangermanensi Martianæus exhibuit: nos plura, si Deus dederit, subsequenti Tomo proferemus.

c In uno e nostris mſſ. ac duobus penes Martianæum, *secularibus*.

d Sunt qui pro *Paula & Eustochium*, substitui velint, *Domniom & Rogatiatiane*, quibus hunc fuisse inscriptum abs Hieronymo librum genuino ex capite argumentantur. Primum quod in Prologo ad Esdram, ut simul *Esther ex Hebræo transferret*, rogari se ab iis, dixerit S. Pater. Alterum quod Paula mater Eustochii antea obiisset quam hanc interpretationem Hieronymus adornaret. Ac prius quidem argumentum, quod falsæ lectionis præjudicio nititur, nullo negotio exsuflamus: ac dudum nos juxta Martianæum ab eo loco Prologi in Esdram, ad mſſ. fere omnium fidem, *Esthera* nomen amovimus, ac satis manifesto ostendimus, fuisse illuc temere librariorum culpa importatum. Alteri autem argumento repositum a Martianæo cum eruditiorum vulgo, non heic Paulam Eustochii matrem, sed *juniorem* debere intelligi Lætæ filiam, ex fratre neptim Eustochii: illudque scribarum oscitantiæ, ac receptæ in his ponendis nominibus consuetudini imputandum, quod amitæ neptis, seniori junior præponitur. Nobis quid hac super re videatur, quandoquidem hæc nos longius a Notarum proposito abducerent, in præfixa huic Tomo Præfatione dicendum est.

e Quidam mſſ. *unquam* pro *etiam* legunt. Videtur autem alterum huic oppositum comma excidisse, quod ab eadem voce *nihil* inciperet; puta: *nihil silendo truncasse*, aut quid simile.

fideli testimonio simpliciter sicut in Hebræo habetur, historiam Hebraicam Latinæ Linguæ tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expavescimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timemus: quia Deus dissipat ossa eorum qui hominibus placere desiderant, & secundum Apostolum, qui ejusmodi sunt, servi Christi esse possunt [a]. *Psal. 52. 6. Gal. 1. 10.*

EXPLICIT PRÆFATIO.

[a] Reginæ quoque ms. e nostris laciniam illam heic adsuit de Esther alphabeto, quam tum Editi omnes, cum plerique mss. libri præferunt. Ac libet etiam heic describere cum aliis de caussis, tum quia a Vulgata lectione nonnihil distat, suoque se indicio contextuque prodit statim falsam atque aliunde adscitam: *Ruffini in libros Esther alphabetum, ex minio usque ad thetam literam fecimus, diversis in locis. Volentes scilicet Septuaginta Interpretum ordinem per hac insinuare studioso Lectori. Nos enim juxta morem, Hebraum ordinem persequi etiam in Septuaginta Editione maluimus. Explicit Prologus.* In Vulgatis *Rursum* pro nomine *Ruffini* legitur. Cæterum adito si libet Martianæum in Notis contra hocce additamentum pluribus differentem.

INCIPIT LIBER ESTHER.

Caput 1.

IN diebus Assueri, qui regnavit ab India usque Æthiopiam, super centum viginti septem provincias: quando sedit in solio regni sui, [a] Susan civitas regni ejus exordium fuit. Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande convivium cunctis principibus, & pueris suis, fortissimis Persarum, & Medorum inclytis, & præfectis provinciarum coram se, ut ostenderet divitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque jactantiam potentiæ suæ, multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus. Quumque implerentur dies convivii, invitavit omnem populum, qui inventus est * Susis, a maximo usque ad minimum: & jussit septem diebus convivium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aerii coloris, & carbasini ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, super pavimentum smaragdino & pario stratum lapide dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Bibebant autem qui invitati erant, aureis poculis, & aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans, & præcipuum ponebatur. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, præponens [b] mensis singulos de principibus suis, ut sumeret unusquisque quod vellet. Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueverat. Itaque die septimo, quum rex esset hilarior, & post nimiam * potationem incaluisset mero, præcepit Mauman, & [c] Bazatha, Arbona, & Bagatha, & Abgatha, & Zarath, & Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant, ut introducerent Vasthi reginam coram rege, posito super caput ejus diademate, ut ostenderet cunctis populis & principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valde. Quæ renuit, & ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contemsit. Unde iratus rex, & nimio furore succensus, interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum (erant autem primi & proximi, Charsena, &

* al. in Susan.

* al. potionem.

 Sethar

[a] In Vaticano-Palatino ms. *Susa* continuo dicitur.

[b] Pro *mensis*, in Palatino ms. est *sinu*.

[c] Idem ms. *Balatha*. Pro Zarath, quod sequitur rectius saltem ad Hebræum textum Vulgati habent, *Zethar*.

Sethar, & Admatha, & Tharsis, & A Mares, & Marsana, & Mamuchan, septem duces Persarum atque [a] Medorum, qui videbant faciem regis, & primi post eum residere soliti erant) cui sententiæ Vasthi regina subjaceret, quæ Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere noluisset.

Respónditque Mamuchan, audiente rege, atque principibus: Non solum regem læsit regina Vasthi, sed & omnes po- B pulos, & principes, qui sunt in cunctis provinciis regis Assueri. Egredietur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, ut contemnant viros suos, & dicant: Rex Assuerus jussit, ut regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Persarum atque Medorum, parvipendent imperia maritorum: unde regis justa est indignatio. Si * tibi placet, egrediatur edictum a facie tua; & C scribatur juxta legem Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, ut nequaquam ultra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius, altera, quæ melior illa est, accipiat. Et hoc in omne (quod latissimum est) provinciarum tuarum divulgetur imperium, & cunctæ uxores tam majorum, quam minorum, deferant maritis suis [b] honorem.

*al. ad. ergo.

Placuit consilium ejus regi, & principi- D bus: fecitque rex juxta consilium Mamuchan, & misit epistolas ad universas provincias regni sui, ut quæque gens audire & legere poterat, diversis linguis & literis, esse viros principes ac majores in domibus suis: & hoc per cunctos populos divulgari.

Cap. 2.

HIs ita gestis, postquam regis Assueri deferbuerat indignatio, recordatus est Vasthi, & quæ fecisset, vel quæ passa esset: dixeruntque pueri regis, ac E ministri ejus: Quærantur regi puellæ virgines ac speciosæ, & mittantur qui considerent per universas provincias puellas speciosas & virgines: & adducant eas ad civitatem Susan, & tradant * in domum feminarum sub manu Egei eunuchi, qui est præpositus & custos mulierum regiarum: & accipiant mundum muliebrem, & cætera ad usus necessaria. Et quæcumque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: & ita, ut suggesserant, jussit fieri.

*al. ad. easi-

Erat vir Judæus in Susis civitate, vocabulo Mardochæus: filius Jair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Jemini, qui translatus fuerat de Jerusalem eo tempore, quo Jechoniam regem Juda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, qui fuit nutritius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther: & utrumque parentem amiserat: pulchra nimis, & decora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardochæus sibi eam adopavit in filiam.

Quumque percrebuisset regis imperium, & juxta mandatum illius multæ virgines pulchræ adducerentur Susan, & Egeo traderentur eunucho: Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, ut servaretur in numero feminarum. Quæ placuit ei, & invenit gratiam in conspectu illius. Et præcepit eunucho, ut accelerarer mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam quam pedissequas ejus ornaret atque excoleret. Quæ noluit indicare ei populum & patriam suam: Mardochæus enim præceperat ei, ut de hac re omnino reticeret: qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines servabantur, curam agens salutis Esther, & scire volens quid ei accideret.

Quum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita dumtaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur [c] myrtino, & aliis sex quibusdam pigmentis & aromatibus uterentur. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, & ut eis placuerat, compositæ de triclinio feminarum ad regis cubiculum transibant. Et quæ intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat: nec

[a] Nostri mss. *Mamucha, Septem duces regis Persarum*, &c. nec tamen heic *Regis* vocabulum Originales alii libri addunt.

[b] Reginæ ms. postremam hanc vocem, *honorem*, tacet. Mox addit, *ejus*, pronomen voci, *principibus*: utrumque minus bene.

[c] Vulgati *Myrrhino*, quemadmodum & Græci oleum hoc vocant. Ac sane myrrham ungendis capillis matronas ac virgines usurpavisse, compertum est, ex quo illud Propertii: *Orontea crines perfundere myrrha*. Concinit & Hebr. textus, בשמן המר, tametsi Chaldæus *Omphacinum*, אנפקינון, veriat. Ut ut vero se res habeat, cum nostri, tum quos præsto habuit Martian. mss. pari omnes consensu *myrtino*, ut edidimus, legunt.

A nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, & eam venire jussisset ex nomine.

Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abiail fratris Mardochæi, quam sibi adoptaverat in filiam, intrare deberet ad regem. Quæ non quæsivit muliebrem cultum, sed quæquumque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, & incredibili pulchritudine, o-
B mnium oculis gratiosa & amabilis videbatur. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur THEBETH, septimo anno regni ejus. Et * amavit eam rex plus quam omnes mulieres, habuitque gratiam & misericordiam coram eo super omnes mulieres, & posuit diadema regni in capite ejus, fecitque eam regnare in loco Vasthi. Et jussit convivium præparari permagnificum cunctis princi-
C pibus, & servis suis, pro conjunctione & nuptiis Esther. Et dedit requiem universis proviincis, ad dona largitus est juxta magnificentiam principatem.

* al. adamavit

Quumque secundo quærerentur virgines & congregarentur, Mardochæus manebat ad regis januam: necdum prodiderat Esther patriam, & populum suum, juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille præcipiebat, observabat Esther: &
D ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat quo eam parvulam nutriebat.

Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis januam morabatur, irati sunt Bagathan & Thares duo eunuchi regis, qui janitores erant, & in primo palatii limine præsidebant: volueruntque insurgere in regem, & occidere eum. Quod Mardochæum non latuit, statimque nuntiavit reginæ Esther: &
E illa regi, ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat. Quæsitum est, & inventum: & appensus uterque eorum est in patibulo. Mandatumque est historiis, & annalibus traditum coram rege.

Cap. 3. POst hæc rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: & posuit solium ejus super omnes principes, quos habebat. Cunctique servi regis, qui in foribus pa-
F latii versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman: sic enim eis præceperat imperator. Solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii præsidebant: Cur præter cæteros non observas mandatum regis?

Quumque hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire, nutiaverunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia: dixerat enim eis se esse Judæum. Quod quum audisset Aman, & experimento probasset, qnod Mardochæus non sibi flecteret genu, nec se adoraret, iratus est valde, & pro nihilo duxit in unum Mardochæum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Judææ. Magisque voluit omnem Judæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.

Mense primo (cujus vocabulum est NISAN) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur PHUR, coram Aman, quo die & quo mense gens Judæorum deberet interfici: & exivit mensis duodecimus, qui vocatur ADAR.

Dixitque Aman regi Assuero: Est populus per omnes provincias regni tui dispersus, & a se mutuo separatus, novis utens legibus & cæremoniis, insuper & regis scita contemnens. Et optime nosti quod non expediat regno tuo ut insolescat per licentiam. Si tibi placet, decerne ut pereat: & decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.

Tulit ergo rex annulum, quo utebatur, de manu sua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Judæorum, dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum sit, de populo age quod tibi placet.

Vocatique sunt scribæ regis mense primo NISAN, tertia decima die ejusdem mensis, & scriptum est, ut jusserat Aman, ad omnes satrapas regis, & judices provinciarum, diversarumque gentium, ut quæque gens legere poterat, & audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: & literæ signatæ ipsius annulo, missæ sunt per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent atque delerent omnes Judæos, a puero usque ad senem, parvulos & mulieres, uno die, hoc est, tertio decimo mensis duodecimi, qui vocatur ADAR, & bona eorum diriperent.

Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes provinciæ scirent, & pararent se ad prædictam diem. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium

perium explere. Satimque in Susis pependit A edictum, rege & Aman celebrante convivium, & cunctis [a], qui in urbe erant, flentibus.

Cap. 4.

QUæ cum audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimenta ſua, & indutus eſt ſacco, ſpargens cinerem capiti: & in platea mediæ civitatis voce magna clamabat, oſtendens amaritudinem animi ſui, & hoc ejulatu uſque ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum indutum ſacco aulam regis intrare. B

In omnibus quoque provinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma pervenerat, planctus ingens erat apud Judæos, jejunium, ululatus, & fletus, ſacco & cinere multis pro ſtrato utentibus.

Ingreſſæ autem ſunt puellæ Eſther & eunuchi, nuntiaveruntque ei. Quod audiens conſternata eſt: & miſit veſtem, ut ablato ſacco, induerent eum, quam C accipere noluit. Accitoque [b] Athach eunucho, quem rex miniſtrum ei dederat præcepit ei ut iret ad Mardochæum, & diſceret ab eo cur hoc faceret. Egreſſuſque Athach, ivit ad Mardochæum ſtantem in platea civitatis, ante oſtium palatii: qui indicavit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promiſiſſet, ut in * theſauros regis pro Judæorum nece inferret argentum. Exemplar quoque edicti, quod D pendebat in Suſis, dedit ei, ut reginæ oſtenderet, & moneret eam, ut intraret ad regem, & deprecaretur eum pro populo ſuo. Regreſſus Athach, nuntiavit Eſther omnia, quæ Mardochæus dixerat. Quæ reſpondit ei, & juſſit ut diceret Mardochæo: Omnes ſervi regis, & cunctæ, quæ ſub ditione ejus ſunt, norunt provinciæ, quod ſive vir, ſive mulier, [c] non vocatus, interius atrium regis intraverit, abſque E ulla cunctatione ſtatim interficiatur: niſi forte rex auream virgam ad eum tetenderit pro ſigno clementiæ, atque ita poſſit vivere. Ego igitur quomodo ad regem intrare potero, quæ triginta jam diebus non ſum vocata ad eum? Quod quum audiſſet Mardochæus, rurſum mandavit Eſther, dicens: Ne putes quod animam tuam F tantum liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis: ſi enim nunc ſilueris, per aliam occaſionem liberabuntur Judæi: & tu, & domus patris tui peribitis. Et quis novit, utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris?

* al. theſauro.

Rurſumque Eſther hæc Mardochæo verba mandavit; Vade & congrega omnes Judæos, quos in Suſis repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus: & ego cum ancillis meis ſimiliter jejunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradenſque me morti & periculo. Ivit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ ei Eſther præceperat.

Cap. 5.

DIe autem tertio induta eſt Eſther regalibus veſtimentis, & ſtetit in atrio domus regiæ, quod erat interius, contra baſilicam regis: at ille ſedebat ſuper ſolium [d] in conſiſtorio palatii contra oſtium domus. Quumque vidiſſet Eſther reginam ſtantem, placuit oculis ejus, & extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu. Quæ accedens, oſculata eſt ſummitatem virgæ ejus.

Dixitque ad eam rex: Quid vis, Eſther regina? quæ eſt petitio tua? etiam ſi dimidiam regni partem petieris, dabitur tibi. At illa reſpondit: Si regi placet, obſecro, ut venias ad me hodie, & Aman tecum, ad convivium quod paravi. Statimque rex, Vocate, inquit, cito Aman, ut Eſther obediat voluntati. Venerunt itaque rex & Aman ad convivium, quod eis regina paraverat.

Dixitque ei rex, poſtquam vinum biberat abundanter: Quid petis ut detur tibi? & pro qua re poſtulas? etiam ſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Cui reſpondit Eſther: petitio mea, & preces iſtæ ſunt: Si inveni in conſpectu regis gratiam, & ſi regi placet ut det mihi quod poſtulo, & meam impleat petitionem, veniat rex & Aman ad convivium quod paravi eis, & cras regi aperiam voluntatem meam.

Egreſſus eſt itaque illo die Aman lætus & alacer. Quumque vidiſſet Mardochæum ſedentem ante fores palatii & non ſolum non aſſurrexiſſe ſibi, ſed nec motum quidem de loco ſeſſionis ſuæ, indignatus eſt valde: & diſſimulata ira,

[a] Neque noſtri, neque quos laudat Martian. mſſ. addunt heic *Judæis*, quod tamen ſubjungunt Vulgati codices, ipſis tamen Hebræo & Græco reticentibus.

[b] In Reginæ mſ. *arreptoque Athace eunucho* &c.

[c] Uno verbo Palatin. mſ. *invocatus*. Sicque paulo infra *invocata* pro *non vocata*.

[d] Cum Vulgatis addit Reginæ mſ. pronomen *ſuum*.

ira, reversus in domum suam, convo- A cavit ad se amicos suos, & Zares uxorem suam: & exposuit illis magitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam, & quanta eum gloria super omnes principes & servos suos rex elevasset. Et post hæc ait: Regina quoque Esther nullum alium vocavit cum rege ad convivium, præter me: apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et, quum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu video B Mardochæum Judæum sedentem ante fores regias. Responderuntque ei Zares uxor ejus, & cæteri amici: Jube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, & dic mane regi, ut appendatur super eam Mardochæas, & sic ibis cum rege lætus ad convivium. Placuit ei consilium, & jussit excelsam parari crucem.

Cap. 6. NOctem illam duxit rex insomnem, C jussitque afferri sibi historias, & annales priorum temporum. Quæ cum, illo præsente, legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagathan & Thares eunuchorum, regem Assuerum jugulare cupientium. Quod quum audisset rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardochæus consequutus est? Dixerunt ei servi illius ac ministri: Nihil omnino mercedis accepit. D

Statimque rex, Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiæ intraverat, ut suggereret regi, & juberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur. Quumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? Cogitans Aman in corde suo, & reputans quod nullum alium rex, E nisi se, vellet honorare, respondit: Homo, quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis, & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum, & primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum ejus, & per plateam civitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemquumque rex voluerit honorare.

Dixitque ei rex: Festina, & sumta sto- F la & equo, fac ut loquutus es Mardochæo Judæo, qui sedet ante fores palatii. Cave ne quidquam de his, quæ loquutus es, prætermittas. Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumque Mardochæum in platea civitatis, & impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemquumque rex voluerit honorare.

Reversusque est Mardochæus ad januam palatii, & Aman festinavit ire in domum suam, lugens & operto capite: narravitque Zares uxori suæ, & amicis * suis omnia quæ evenissent sibi. * al. tac. suis. Cui responderunt sapientes, quos habebat in consilio, & uxor ejus: Si de semine Judæorum est Mardochæus, ante quem cadere cepisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu ejus. Adhuc illis loquentibus, venerunt eunuchi regis, & cito eum ad convivium, quod regina paraverat, pergere compulerunt.

INtravit itaque rex & Aman, ut biberent cum regina. Cap. 7. Dixitque ei rex etiam in secundo die, postquam vino incaluerat: Quæ est petitio tua, Esther, ut detur tibi? & quid vis fieri? etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

Ad quem illa respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis, o rex, & si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obsecro. Traditi enim sumus ego & populus meus, ut conteramur, jugulemur, & pereamus. Atque utinam in servos & in famulas venderemur: esset tolerabile malum, & gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cujus crudelitas redundat in regem.

Respondensque rex Assuerus ait: Quis est iste, & cujus potentiæ, ut hæc audeat facere? Dixit Esther: Hostis & inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens.

Rex autem iratus surrexit, & de loco convivii intravit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit, ut rogaret Esther reginam pro anima sua, intellexit enim a rege sibi paratum malum. Qui quum reversus esset de horto nemoribus consito, & intrasset convivii locum, reperit Aman super lectulum [a] corruisse, in quo jacebat Esther, & ait: Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea. Nec-

a Palatinus, *super lectulum suum corruisse &c.*

Necdum verbum de ore regis exierat, A & statim operuerunt faciem ejus.

Dixitque Arbona, unus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis: En lignum, quod paraverat Mardochæo, qui loquutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod paraverat Mardochæo: & regis ira quievit.

Cap. 8. DIE illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman adversarii B Judæorum, & Mardochæus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus suus.

Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi jusserat, & tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum super domum suam. Nec his contenta, a *a* procidit ad pedes regis, flevitque, & loquuta ad eum oravit, ut malitiam Aman Agagitæ, & machi- C nationes ejus pessimas, quas excogitaverat contra Judæos, juberet irritas fieri. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur: illaque consurgens stetit ante eum, & ait: Si placet regi, & si inveni gratiam in oculis ejus, & deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro, ut novis epistolis, veteres Aman literæ, insidiatoris et hostis Judæorum, quibus eos D in cunctis regis provinciis perire præceperat, corrigantur. Quomodo enim potero sustinere necem, & interfectionem populi mei? Responditque rex Assuerus Esther reginæ, & Mardochæo Judæo: Domum Aman concessi Esther, et ipsum jussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Judæos. Scribite ergo Judæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes literas annulo meo. Hæc enim consuetudo E erat, ut epistolis, quæ ex * regis nomine mittebantur, & illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere. * al. regio.

Accitisque scribis et librariis regis (erat autem tempus tertii mensis, qui appellatur SIBAN) vicesima & tertia illius die, scriptæ sunt epistolæ, ut Mardochæus voluerat, ad Judæos, & ad principes, procuratoresque & Judices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque Æthiopiam præ- F sidebant, provinciæ atque provinciæ, populo & populo, juxta linguas & literas suas, & Judæis, * ut legere poterant, & audire. * al. prout. Ipsæque epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, & missæ per veredarios: qui per omnes provincias discurrentes, veteres literas novis nuntiis prævenirent. Quibus imperavit rex, ut convenirent Judæos per singulas civitates, & in unum præciperent congregari, ut starent pro animabus suis, & omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis & universis domibus, & interficerent atque delerent, *b* & spolia eorum diriperent. b Et constituta est per omnes provincias una ultionis dies, id est, tertia decima mensis duodecimi ADAR. Summaque epistolæ hæc fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri imperio subjacebant, notum fieret, paratos esse Judæos ad capiendam vindictam de hostibus suis: Egressique sunt veredarii celeres nuntios perferentes, & edictum regis pependit in Susis.

Mardochæus autem, de palatio & de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet & aereis, coronam auream portans in capite, & amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exsultavit, atque lætata est. Judæis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium. Apud omnes populos, urbes atque provincias, quoquumque regis jussa veniebant, mira exsultatio, epulæ atque convivia, & festus dies: in tantum ut plures alterius gentis & sectæ, eorum religioni & cæremoniis jungerentur. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat.

IGitur duodecimi mensis, quem ADAR Cap. 9. vocari ante jam diximus, tertiadecima die, quando cunctis Judæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Judæi superiores esse ceperunt, & se de adversariis vindicare. Congregatique sunt per singulas civitates, oppida, & loca, ut extenderent manum contra inimicos & persequutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Nam & provinciarum judices, & duces, & procuratores, omnisque dignitas quæ singulis locis

a Vitiose lectum antea est Martianeo, *procedit*.
b Istam pericopen, *& spolia eorum diriperent*, nostri mss. non agnoscunt.

locis ac operibus præerat, extollebant A Judæos timore Mardochæi. Quem principem esse palatii, plurimum posse cognoverant: fama quoque nominis ejus crescebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat.

Itaque percusserunt Judæi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod sibi paraverant facere: a in tantum ut etiam in [a] Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Judæorum: B quorum ista sunt nomina: Pharsandatha, & Delphon, & Esphatha, & Phoratha, & Adalia, & Aridatha, & Phermesta, & Arisai, & * Aridai, & & * Vaizatha. Quos quum occidissent, prædas de substantiis eorum tangere noluerunt.

* al. Ar'sati. * al. ezatha.

Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. Qui dixit reginæ: In urbe Susan interfecerunt Judæi quingentos viros, & C alios decem filios: Aman. quantam putas eos exercere cædem in universis provinciis? Quid ultra postulas, & quid vis ut fieri jubeam? cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Judæis, ut sicut fecerunt hodie in Susan, sic & cras faciant, & decem filii Aman in patibulis suspendantur. Præcepitque rex, ut ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, & decem filii Aman suspensi sunt.

Congregatis Judæis quartadecima die men- D sis ADAR, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est. Sed & per omnes provincias, quæ ditioni regis subjacebant, pro animabus suis steterunt Judæi, interfectis hostibus ac persequutoribus suis: in tantum ut septuaginta quinque millia occisorum implerentur, & nullus de substantiis eorum quidquam contingeret.

Dies autem tertiusdecimus mensis ADAR, E * unus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt. Quem constituerunt esse solennem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conviviis. At hi qui in urbe Susan cædem exercuerant, tertiodecimo, & quattodecimo die ejusdem mensis in cæde versati sunt: quintodecimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eumdem diem constituerunt solennem epularum atque lætitiæ. Hi vero Judæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartumdecimum diem mensis ADAR conviviorum & gaudii decreverunt, ita ut exsultent in eo, & mittant sibi mutuo partes epularum & ciborum.

* al. primus.

Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Judæos, qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino * positis, quam procul, ut quartadecimam & quintamdecimam diem mensis ADAR pro festis susciperent, & revertente semper anno solenni honore celebrarent: quia in ipsis diebus se ulti sunt Judæi de inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt, essentque dies isti epularum atque lætitiæ, & mitterent sibi invicem ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur.

* al. tac. positis.

Susceperantque Judæi in solennem ritum cuncta quæ eo tempore facere [b] ceperant, & quæ Mardochæus literis facienda mandaverat. Aman enim filius Amadathi stirpis Agag, hostis & adversarius Judæorum, cogitavit contra eos malum, ut occideret illos, atque deleret: & misit PHUR, quod nostra lingua vertitur in sortem. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus ejus, literis regis irriti fierent, & malum, quod contra Judæos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique & ipsum & filios ejus affixerunt cruci, atque ex illo tempore dies isti appellati sunt PHURIM, id est, sortium, eo quod PHUR, id est, sors, in urnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est, libri hujus, volumine continentur: quæque sustinuerunt, & quæ deinceps immutata sunt, susceperunt Judæi super se & semen suum, & super cunctos, qui religioni eorum * voluerunt copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solennitate transigere: quod scriptura testatur, & certa expetunt tempora, annis sibi jugiter succedentibus. Isti sunt dies, quos nulla umquam delebit oblivio, & per singulas generationes cunctæ in toto orbe provinciæ celebrabunt: nec est ulla civitas, in qua dies PHURIM, id est, sortium, non observentur a Judæis, & ab eorum

b

* al. voluerint.

a Nostri mss. heic atque infra, *In Susis*: tum valde diverso sensu, *quingentos viros interficerent & decem, extra filios Aman*: minus tamen recte.
b Reginæ ms. *facere poterant* pro *ceperant*.

rum progenie, quæ his cæremoniis obligata est. A

Scripseruntque Esther regina filia [a] Abiail & Mardochæus Judæus, etiam secundam epistolam, ut omni studio dies ista solennis sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti septem regis Assueri provinciis versabantur, ut haberent pacem & susciperent veritatem. Observantes dies Sortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut B constituerant Mardochæus, & Esther, & illi observanda susceperunt a se, & a semine suo, jejunia & clamores, & Sortium dies, & omnia, quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

Cap. 10. REx vero Assuerus, omnem terram & cunctas maris insulas fecit tributarias: cujus fortitudo & imperium, & dignitas atque sublimitas, qua exaltavit Mardochæum, scripta sunt in libris C Medorum, atque Persarum, & quomodo Mardochæus Judaici generis secundus a rege Assuero fuerit, & magnus [b] apud Judæos, & acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, & loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerent.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in Editione Vulgata, quæ Græcorum D *lingua & literis continetur, & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur: quod juxta consuetudinem nostram obelo ÷, id est, veru prænotavimus* [c].

Dixitque Mardochæus: A Deo facta sunt ista. Recordatus sum somnii, quod videram, hæc eadem significantis: nec eorum quidquam irritum fuit. Parvus fons, qui crevit in fluvium, & in lucem solemque conversus est, & in E aquas plurimas redundavit: Esther est, quam rex accepit uxorem, & voluit esse reginam. Duo autem dracones: ego sum, & Aman. Gentes, quæ convenerant, hi sunt, qui conati sunt delere nomen Judæorum. Gens autem mea: Israel est, quæ clamavit ad Dominum, & salvum fecit Dominus populum suum: liberavitque nos de omnibus malis, & fecit signa magna atque portenta inter gentes: & duas sortes esse præcepit, unam populi Dei, & alteram cunctarum gentium. Venitque utraque sors in statutum ex illo jam tempore [d] diem coram Deo universis gentibus: & recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ. Et observabuntur dies isti in mense ADAR, quartadecima & quintadecima die ejusdem mensis, cum omni studio & gaudio in unum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

ANno quarto regnantibus [e] Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se Sacerdotem & Levitici generis ferebat, & Ptolemæus filius ejus, hanc epistolam PHURIM, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Jerusalem.

Hoc quoque principium erat in Editione Vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur Interpretum.

Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis NISAN, vidit somnium Mardochæus filius Jairi, filii Semei, filii Cis, de tribu Benjamin: homo Judæus, qui habitabat in urbe Susis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ. Erat autem de eo numero captivorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis de Jerusalem cum Jechonia rege Juda, & hoc ejus somnium fuit: Apparuerunt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræ motus, & conturbatio super terram, & ecce duo dracones magni, paratique contra se in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, ut pugnarent contra gentem justorum. Fuitque dies illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiæ, & ingens formido super terram. Conturbataque est gens justorum timentium mala sua, & præparata ad mortem. Clamaveruntque ad Deum: & illis vociferantibus, fons parvus crevit in fluvium maximum, & in aquas plurimas redundavit. Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & devoraverunt inclytos. Quod quum vidisset

a Palatin. ms. *Abigail*: haud tamen recte Hebr. habet אביחיל.

b Idem ms. *magnus inter Judæos*.

c Addit idem ms. *ad eos*. Quæ subsequuntur, veteris sunt Editionis Vulgatæ fragmenta, singulis versibus etiam in Palatino codice obelis prænotata, nec Hieronymum tamen habuere Interpretem.

d Vocem *diem* Reginæ ms. prætermittit.

e Constanter idem ms. *Tholemæum* per *th.* effert.

disset Mardochæus, & surrexisset de A strato, cogitabat quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo scire cupiens quid significaret somnium.

MOrabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagatha & Thara eunuchis regis, qui janitores erant palatii. Quumque intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentius pervidisset, didicit quod conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, nuntiavit su- B per eo regi. Qui de utroque habita quæstione, confessos duci jussit ad mortem. Rex autem quod gestum erat, scripsit in commentariis: sed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit. Præcepitque ei rex, ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus. Aman vero filius Amadathi Bugæus, erat glorisissimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo & populo ejus, pro duobus regis eunuchis C qui fuerant interfecti.

Hucusque Procemium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi scriptum est in volumine.

Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata Editione reperimus. D

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

ca. 3 REx maximus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciarum principibus & ducibus, qui ejus imperio subjecti sunt, salutem. [a] Quum plurimis gentibus imperarem, & universum orbem meæ ditioni subjugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subjectos, ut absque ullo terrore vitam silentio tran- E sigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Quærente autem me a consiliariis meis, quomodo hoc posset impleri, unus qui sapientia & fide cæteros præcellebat, & erat post regem secundus, Aman nomine, indicavit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui novis uteretur legibus, & contra omnium gentium consuetudinem faciens, Regum jussa contemneret, & universarum concordiam F nationum sua dissensione violaret. Quod quum didicissemus, videntes unam gentem rebellem adversus omne hominum genus perversis uti legibus, nostrisque jussionibus contraire, & turbare subjectarum nobis provinciarum pacem atque concordiam, jussimus, ut quosquumque Aman, qui omnibus provinciis præpositus est, & secundus a rege, & quem patris loco colimus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis: nullusque eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis ADAR anni præsentis: ut nefarii homines una die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbaverant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi, ubi legitur.

Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandaverat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur Interpretum.

Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum ejus, & dixit: Domine, Domine, rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreveris salvare Israel. Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur. Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ. Cuncta nosti, & scis, quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate, fecerim hoc ut non adorarem Aman superbissimum, (libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus essem,) sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem excepto Deo meo. Et nunc, Domine rex Deus Abraam, miserere populi tui, quia volunt nos inimici perdere, & hæreditatem tuam delere. Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Ægypto. Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti & funiculo tuo: & converte luctum nostrum in gaudium, ut viventes laudemus nomen tuum, Domine, & ne claudas ora te canentium. Omnis quoque Israel pari mente & obsecratione clamavit ad Domi-

[a] Addit Reginæ ms. verbum *dicit*.

num, eo quod eis certa mors impenderet.

A

Esther quoque regina confugit ad Dominum, pavens periculum, quod imminebat. Quumque deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro unguentis variis, cinere & stercore implevit caput, & corpus suum humiliavit jejuniis, omniaque loca, in quibus lætari ante consueverat, crinium laceratione complevit. Et deprecabatur Dominum Deum Israel, dicens: Domine mi, qui rex noster es solus, adjuva me solitariam, & cujus præter te nullus auxiliator est alius. Periculum meum in manibus meis est. Audivi a patre meo, quod tu, Domine, tulisses Israel de cunctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro majoribus suis, ut possideres hæreditatem sempiternam, fecistique eis sicut loquutus es. Peccavimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum: coluimus enim deos eorum. Justus es, Domine: & nunc eis sufficit, quod durissima nos opprimunt servitute; sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora te laudantium, atque exstinguere gloriam templi & altaris tui, ut aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in sempiternum. Ne tradas, Domine, sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed converte consilium eorum super eos, & eum qui in nos cepit sævire, disperde. Memento, Domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, & da mihi fiduciam, [a] Domine rex deorum, & universæ potestatis: tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in odium hostis nostri, ut & ipse pereat, & cæteri qui ei consentiunt. Nos autem libera * manu tua, & adjuva me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Domine, qui habes omnium scientiam, & nosti quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircumcisorum, & omnis alienigenæ. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentii mei, & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit convivium regis, & non biberim vinum libaminum: & numquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus Abraam. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me a timore meo.

Hæc quoque addita reperi in Editione Vulgata.

Et mandavit ei (*haud dubium quin Estheri Mardochæus*) ut ingrederetur ad regem, & rogaret pro populo suo & pro patria sua. Memorare, inquit, dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus a rege loquutus est contra nos in mortem: & tu invoca Dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

Necnon & ista quæ subdita sunt.

Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, & circumdata est gloria sua. Quumque regio fulgeret habitu, & invocasset omnium rectorem & salvatorem Deum, assumsit duas famulas, & super unam quidem innitebatur, quasi præ deliciis & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. Ipsa autem roseo vultum colore perfusa, & gratis ac nitentibus oculis, tristem celabat animum, & nimio timore contractum. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regiis, auroque fulgens, & pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. Quumque elevasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit, &, in pallore colorem mutato, lassum super [b] ancillulam reclinavit caput. Convertitque Deus spiritum regis in man-

a Reginæ ms. *da mihi fiduciam, rex Deorum, & universæ Domine potestatis.*
b Idem ms. *super ancillam.*

mansuetudinem, & festinus ac metuens A exilivit de solio, & sustentans eam ulnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur: Quid habes, Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. Non morieris: non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. Accede igitur, & tange sceptrum. Quumque illa reticeret, tulit auream virgam, & posuit super collum ejus, & osculatus est eam, & ait: Cur mihi non loqueris? Quæ respondit: Vidi B te, domine, quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es, domine, & facies tua plena est gratiarum. Quumque loqueretur, rursus corruit, & pene exanimata est. [a] Rex autem turbabatur, & omnes ministri ejus consolabantur eam.

Exemplar Epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Judæis ad totas regni sui provincias C *misit: quod & ipsum in Hebraico Volumine non habetur.*

Cap. 16. REX magnus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ obediunt jussioni, salutem dicit. Multi bonitate principum, & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solum subjectos regibus nituntur opprimere, sed datam D sibi gloriam non [b] ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias. Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se jura violare; sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se fugere posse sententiam. Et in tantum vesaniæ proruperunt, ut eos, qui credita sibi officia diligenter observant, & ita cuncta agunt ut omnium laude digni sint, mendaciorum cunicu- E lis conentur subvertere, dum aures principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. Quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex his quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorumdam suggestionibus regum studia depraventur. Unde providendum est paci omnium provinciarum. Nec putare debetis, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate, sed pro qualitate & necessitate temporum, ut reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam. Et ut manifestius, quod dicimus, intelligatis, Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienusque a Persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus susceptus est a nobis, & tantam in se expertus humanitatem, ut pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus: qui in [c] tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, ut regno privare nos niteretur & spiritu. Nam Mardochæum, cujus fide & beneficiis vivimus, & consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, novis quibusdam atque inauditis machinis expetivit in mortem: hoc cogitans, ut illis interfectis, insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. Nos autem, a pessimo mortalium Judæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrario justis utentes legibus, & filios altissimi & maximi, semperque viventis Dei, cujus beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum, & usque hodie custoditur. Unde eas literas, quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. Pro quo scelere ante portas hujus urbis, id est, Susis, & ipse qui machinatus est, & omnis cognatio ejus pendet in patibulis: non nobis, sed Deo ei reddente quod meruit. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judæis uti legibus suis. Quibus debetis esse adminiculo, ut eos, qui se ad necem eorum paraverant, possint interficere tertiadecima die mensis duodecimi, qui vocatur ADAR. Hunc enim diem, omnipotens Deus, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium. Unde & vos, inter cæteros festos dies hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia, ut & in posterum cognoscatur, omnes, qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. Omnis autem provincia & civitas, quæ noluerit solennitatis hujus esse particeps, gladio & igne pereat, & sic de-

a Postrema istæc sententia, *Rex autem turbabatur, & omnes &c.* in Reginæ ms. desideratur.
b Idem ms. *gloriam non inferentes.*
c Idem ms. *in tantum arrogantiæ & honoris sublatus est.*

deleatur, ut non solum hominibus, sed etiam bestiis invia sit in sempiternum, pro exemplo contemtus, & inobedientiæ. *

Explicit Liber Esther.

* Videsis quas invenit Martianæus suis in codicibus mss. conclusiones huic libro subjunctas.

EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM.

EXPLICIT
CANON HEBRAICÆ VERITATIS.

D. JOAN-

D. JOANNIS MARTIANÆI
MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE
SANCTI MAURI
IN S. HIERONYMI
DIVINAM BIBLIOTHECAM
SEU
TRANSLATIONEM LATINAM
VETERIS ET NOVI TESTAMENTI
NOTÆ.

col. 1. *INcipit Prologus*. Aliquot codices mss. legunt hoc modo: *Præfatio sancti Hieronymi in Pentateuchum Moysi*. Ipse autem Hieronymus *Prologum Genesis* vocat libro secundo Apologiæ adversus Ruffinum: *Incipiam igitur*, inquit, *a Genesi, cujus Prologus talis est: Desiderii mei*, &c.

ibid. *Ita ingenium quasi vinum probantes*. Eos carpit qui libros annis æstimant, non suis meritis. Vina enim ætate exquisita redduntur: libri non item. Hoc sensu ad Augustinum ajebat Epist. 89. *Bibat vinum vetus cum suavitate, & nostra musta contemnat*.

ibid. *Me pro virili portione in tabernaculo Dei, &c.* Ita Canon Memmianæ Bibliothecæ, qui tamen retinet in margine lectionem alteram, nempe, *pro vili portione*; ut legendum putavit Haimo Monachus, qui commentarios edidit in Genesim, & in Deuteronomium, quos habeo in codice ms. perantiquo. Hic igitur scriptor Prologi præsentis singula verba dum explicaret, sic de illa lectione sermonem habuit: *Pro vili portione, seu paupertate mea. In alia enim Præfatione dicit quod in Tabernaculo Dei alii offerrent aurum, lapides onychinos, byssum, coccum, & purpuram: sibi vero sufficere si saltem pilos caprarum offerat. Hanc dicit vilem portionem, humiliando se, quum tamen magna ipse offerret in Tabernaculo Dei, hoc est in Ecclesia*. Præfatio quam isto loco Haimo citavit, est Prologus Galeatus libris Samuel & Malachim præfixus. Quare idem Hieronymus lib. 2. Apologiæ adversus Ruffinum, his verbis ejus imperitiam redarguit: *Vide quanto contra Septuaginta Interpretes tumeam supercilio, ut illos aurum, & pretiosos lapides, & purpuram; me pelles & pilos caprarum in Tabernaculo Dei obtulisse profitear*. Legimus tamen hic loci cum Canone Memmiano, & aliis quibusdam mss. antiquioribus, *pro virili portione*, sive *pro virili parte*, ut scriptum infra invenies Præfatione in Josue, ubi se ipsum explicat Hieron.

col. 3. *Stella & veru opus omne distinguens*. Canon Memmianus, *stella & virgula*: in margine autem notat, *alibi veru*. Hoc modo innumeras variantes lectiones observatas retinet idem Manuscriptus codex Memmianus, quo nescio an sit præstantior in orbe Christiano.

ibid. *Apocryphorum deliramenta sectantur*. Assumtionem sive Eliæ Apocalypsin spuriam intelligit propter ultimum Epistolæ Pauli testimonium, de quo ita scribit ad Pammachium lib. de Optimo genere interpretandi: *Solent in hoc loco apocryphorum quidam deliramenta sectari, & dicere, quod de Apocalypsi Eliæ testimonium sumtum sit, cum in Isaia juxta Hebraicum ita legatur. A sæculo non audierunt, &c. Intelligimus unde sumtum sit testimonium; & tamen Apostolus non verbum expressit e verbo;* sed παραφραστικῶς *eundem sensum aliis sermonibus indicavit*. Idem intelliges & de aliis Scripturæ testimoniis, maxime de eo quod e Proverbiis sumtum a Joanne refertur, ubi sensum indicat aliis verbis S. Evangelista.

ibid. *Et Iberas nænias libris authenticis præferunt*. Idem Hieronymus ita scribebat: *Et Iberas nænias, Ægyptiaque portenta sectari*. Ad Hedibiam quæst. 10. *Iberas nænias* appellari putant nonnulli portentosas nugas, quod apud Iberos, ut & Thessalos magica miracula narrentur. Næniæ sunt etiam quærimoniæ flentium mulierculatum pretio adductarum a parentibus defunctorum, ut ineptas laudes mortuis persolvant. Hic usus obtinet hodie apud incolas montium Pyrenæorum, e quibus, si Dionysio credimus, Iberes populi profecti in Asiam, sedes in Iberia posuerunt. At hoc loco, ni fallor, aliud voluit Hieronymus, fabulamenta scilicet librorum apocryphorum, in quibus de Gog & Magog multa forsitan narrabantur. Gog & Magog cum Iberis sibi junctis adversus sanctos & Civitatem sanctam pugnaturi credebantur a Chiliastis tum Judæis, tum Christianis. Illorum opinionem vocat S. Doctor, *Judaicas & aniles fabulas*. Eos vero, qui somniabant diabolum cum omni exercitu suo aliquando Jerusalem cælestem opugnaturum, *multo pejores nænias fingere* asserit lib. XI. Comment. in c. 38. Ezechielis.

Et Platonis Protagoram. *Pythagoram*, loco *Protagoram* col. 5.
legimus in mss. omnibus: sed hoc scriptorum inolevisse imperitia, nulli erudito dubium esse potest, hi enim manifestiora & magis trita vocabula scribunt pro iis quæ ignorant. *Juda* v. g. pro *Jebu*, *Isaias* olim pro *Asaph*, uti monet Hieronym. in cap. 1. Osee, & in cap. 13. Matth.

INCIPIUNT TITULI &c.

Horum Titulorum seriem descripsimus ex Canone col. 7.
Memmiano, longo satis tempore post editum Geneseos librum, quem habemus mutilum prioribus septem vel octo foliis in Exemplari nostro San-Germanensi. Hinc contigit ut priores numeros Titulorum apponeremus divinando in libro Genesis, & ita in nonnullis locis falleremur. Nullum igitur moveat dispar aliquando numerus marginalis ab ista Titulorum congerie, quia caussam erroris indicamus.

Ubi animalia benedicitur. Lege, *benedicuntur*. col. 17.

Jubetur die sexto. Lege, *jubentur*. ibid.

Urbis consummatio. Lege, *Orbis*. ibid.

De filiis Lamech qui hostenderunt. Nescio an legendum, ibid.
qui offenderunt; vel, *qui ostenderunt*, subaudi, *artes*.

De *Musica artis vindicta Lamech*. Supple, *inventione*, ibid.
& de.

Decapitulatio fabricæ Adæ. Lege, *Recapitulatio*. ibid.

Generationes Novæ. lege, *Noe*. col. 18.

De Arca in nube. Lege, *arcu*. ibid.

Kam pater Kavaneorum sit. Lege, *Cham*, & *Chana-* ibid.
naorum.

Filii Kanaam Sydon & Gethey. Lege, *Chanaan*. ibid.

Ubi *Abraam Deus & semine ejus, &c.* Cave solœcis- col. 19.
mos putidos hujus loci, & sic lege, *Ubi Abraam Deus apparet, & semini ejus totius terræ possessio promittitur*.

Destamentum Abraam. Lege, *Testamentum*. ibid.

Isaach reddit. Supple, *spiritum*. col. 20.

Ubi Jacob Joseph pro sepultura commonet jure. Sorte, ibid.
jurejurando.

Seriem istam Capitulorum retinet antiquissimus codex ibid.
manu-

manuſcriptus Vaticanæ Bibliothecæ, qui fuit olim celeberrimi Monaſterii Farfenſis. Nonnullos ſuſtulimus ſolœciſmos & barbariſmos exſcriptoris, quia tolerari non potuerunt. Cætera ut leguntur in Manuſcripto cum propriis vitiis exhibemus, Lectorem rogantes, ne confeſſa errata librariorum veterum Typographis noſtris imputet, vel nobis hujus voluminis editoribus. Notandum eſt autem omiſſum eſſe ab ſcriptore mſ. codicis Vaticani Capitulum ultimum, in quo pars ultima libri Geneſeos repræſentari debet in hunc aut ſimilem modum: *Ubi Joſeph vixit annos centum & decem, & adjuravit fratres ſuos, ut quum viſitarentur, tollerent ſecum oſſa ejus in terram ſuam*. Nam liber Geneſeos non explicit in Capitulo CLIV. ubi Jacob filios ſuos duodecim benedicit; ſed in morte & ſepultura Joſeph filii Jacob.

ibid. Ne quid vacuum aut hiulcum indecore appareat in editione noſtra, totum quod ſupereſt de iſto folio occupabit maxima pars Epiſtolæ Hieronymi ad Paulinum, quæ in pluribus mſs. codicibus integra ponitur ante Prologum in Geneſim. Hic nos ea tantum edemus, quæ ſeriem divinorum Voluminum conſtituunt, & ad eorum intelligentiam non parum conducere videntur.

col. 21. *Liber Breſith*. Librum Geneſews בראשית *Breſith* ab Hebræis fuiſſe nominatum docet S. Hieronymus initio qu. Hebraicarum in Geneſim, ubi hæc ab eo ſcripta leguntur: *Sed & hoc ſciendum, quod apud Hebræos liber hic, Breſith vocatur, hanc habentes conſuetudinem, ut voluminibus ex principiis eorum nomina imponant*. Et iterum in Prologo Scripturarum, ſive Principio galeato: *Primus*, inquit, *apud eos liber vocatur Breſith, quem nos Geneſim dicimus*. Hodie *Bereſith*, *Bereſcith*, & *Bereſchith* dicitur.

col. 24. *Omnem terram Evila*. Non *Evila*, ſed *Evilat*, & *Eveilat* legitur apud LXX. Interpretes. In plurimis quoque Latinis mſs. codicibus mendoſe ſcriptum reperimus *Hevilat*, vel *Evilath*. At exploratum omnino nobis eſt Hieronymum legiſſe *Evila*, ut nos emendavimus juxta fidem exemplarium Canonis Hebraicæ veritatis: nam de hoc nomine *Evila* abunde diſſerit lib. de locis Hebraicis. Favet quoque emendationi noſtræ vox הוילה *hhvilh* in Hebraico, quam veteres *Evila* legebant. Eamdem denique retinet lectionem Textus Hebræo-Samaritanus; ac verſio etiam LXX. Interpretum aliquot in locis, puta Geneſ. cap. 10. & 25.

ibid. *Ibique invenitur bdellium*. Ante Hieronymum legebant hoc loco Latini juxta LXX. interpretationem: *Ibi eſt Carbunculus & lapis praſinus*, ſed inquit Hieronymus lib. quæſt. Hebr. *pro Carbunculo & lapide praſino*, βδέλλιον *&* ὄνυχα, *alii tranſtulerunt*. Hujus itaque interpretationis alios ante ſe agnoſcit auctores, quos poſtea ex Hebræo vertens ipſe ſequutus eſt.

ibid. *Faciamus ei adjutorium ſimile ſui*. In Hebræo hodierno ſcriptum eſt אעשה *Eeſe*, *faciam*. Singulari itidem numero legunt Samaritani, & cæteri Orientales: Septuaginta vero habent ποιήσωμεν, unde fluxit in Hieronymi tranſlationem Latinam, *faciamus*; niſi forte poſt LXX. Interpretes ſanctus Hieronymus legerit in ſuo exemplari Hebraico, ut ſupra cap. 1. v. 26. נעשה *naaſe*, id eſt, *faciamus*, in plurali.

col. 25. *Erant autem uterque nudi*. Ita mſs. omnes codices antiquiores, ac melioris notæ. Ab eodem etiam verſu initium ſuum ducit Capitulum ſequens tam apud LXX. Interpretes, quam in codicibus Latinis mſs.

ibid. *Quæ ſunt in paradiſo veſcimur*. Plures mſs. Bibliorum codices legunt, *veſcemur*: cui lectioni ſuffragari videtur נאכל, *Nochel*, Hebræi atque Samaritani contextus. Φαγούμεθα ſimiliter, id eſt, *edemus*, habent LXX. Interpretes, quos ſequuntur Chaldæus & Syrus. Sed quis neſciat apud Heb. futurum uſurpari ſolitum pro præſenti indeterminato?

col. 26. *Ipſe conteret caput tuum*. Pro *ipſe*, legitur *ipſa* in omnibus fere codicibus mſs. At Hieronymus tum ex Hebraico fonte, tum e Septuaginta legit *ipſe* in ſuis quæſtionibus Hebraicis. Idem ergo hic accidit librariorum lapſu quod tempore ejuſdem ſancti Doctoris, ut & ipſe conqueritur in Epiſt. ad Lucinium: *Unde*, inquit, *ſi paragrammata repereris, vel minus aliqua deſcripta ſunt, quæ ſenſum legentis impediant, non mihi debes imputare, ſed tuis, & imperitiæ notariorum, librariorumque incuriæ, qui ſcribunt non quod inveniunt, ſed quod intelligunt, & dum alienos errores emendare nituntur, oſtendunt ſuos*. Exſtat etiam mſ. codex perantiquus in bibliotheca ſancti Germani a Pratis, ubi prima manu ſcriptum ſupereſt *ipſe*, licet alia recentiori ſit additus apex literæ *e*, ut eſſet *ipſa*, pro *ipſe*. Denique curioſum Lectorem non celamus, ſcripſiſſe olim veteres pronomina, & adverbia terminata in *e*, per diphthongum *ae*; ut eſt illud, *ipſe dixit & facta ſunt*. Et, *ſuperba loqueris, ſtultæ egiſti*, &c. Ex hoc ſcribendi modo retineri facile potuit *ipſa*, pro *ipſe*, ſive *ipſe*. Chaldæus Interpres hujus vocis ac ſententiæ tollit ambiguitatem dicens; *Inter filium tuum, & inter filium ejus; ipſe &c.*

Egrediamur foras. Deſunt verba iſtæc in Hebraico exemplari, & ſuperflua ab Hieronymo declarantur: Hunc tamen locum propter vetuſtatem retinet in ſua hac Latina verſione, ut fidem facit phraſis ipſi familiaris: *Egrediamur foras*: nam in veteri Vulgata legebat: *Tranſeamus in campum*. ibid.

Num cuſtos fratris mei ſum. In aliquot mſs. codicibus ſcriptum eſt: *Numquid cuſtos fratris mei ſum ego?* quod habetur & apud LXX. col. 27.

Poſuitque Dominus Cain ſignum. Aliter mſs. plures codd. qui legunt: *Poſuitque Dominus Cain in ſignum*, ſed *in* a librariis additum eſt, in Hebræo enim legitur לקין *Lecain*, id eſt, *Caino*, ſive, *ſuper Cain*. ibid.

Vixit quoque Mathuſala centum, &c. Apud LXX. legimus: *Centum ſexaginta ſeptem annos*, quem errorem in numeris redarguit Hieronymus, teſtaturque ſe repeririſſe eamdem prorſus chronologiam in Samaritanorum volumine; & in libris Hebræorum. Conſtat igitur textum Hebræo-Samaritanum, qui totus hodie diverſus abit ab Hebræo, in annis chronologicis fuiſſe labefactatum atque corruptum poſt Hieronymi ætatem: aliquot tamen exemplaria Samarit. jam ante Hieron. fuiſſe depravata, colligi poteſt ex chron. Euſeb. apud Syncel. col. 2[illegible].

Non permanebit ſpiritus meus, &c. In hodierno Hebr. textu, & in Samaritano ידון *jadon* legimus, quod ſanctus Hieronymus in quæſt. Hebr. interpretatur, *judicabit*, etſi verſionem LXX. ſequutus retineat hic vocem *permanebit*: ילון *jalon* autem, ſive ילין *jalin*, id eſt, *pernoctabit*, *permanebit*, ſcriptum erat forte in exemplari Hebraico LXX. Seniorum. col. [illegible]

Fac tibi arcam de lignis lævigatis. LXX. ἐκ ξύλων τετραγώνων, *de lignis quadratis*. Quum dixiſſet Hieronymus pro *quadratis lignis*, in Hebræo legi *bituminata*, hallucinatum eum putarunt nonnulli, & legiſſe in Hebraico contextu כפר *Copher*, pro גפר *Gopher*. At pace hujuſmodi ſcriptorum aſſerere fas ſit, Hieronymum legiſſe *Gopher*, & optime ex Hebræo fuiſſe interpretatum, *de lignis bituminatis*: nam גפרית *Gophrith*, genus eſt gummi & bituminis, ſive materiæ ſulphuroſæ. Rabbini quoque inter ſpecies Cedri ponunt עץ-שמן *Ets-ſchemen*, arborem pinguedinis, e lignis vero Cedrinis factam arcam multi volunt, *Gopher* igitur eſt ſpecies arboris bituminatæ, & ſtillantis reſinam aut picem, ut Abies, Pinus, &c. ibid.

Vigeſimaſeptima die menſis. Ita LXX. & Hieronymus: in Hebræo autem, & Samaritano, cunctiſque Orientalium verſionibus legimus: *Decima-ſeptima die*. Quod mendoſum eſſe nullus dubito, & proclivi lapſu librariorum Hebræorum mutatum fuiſſe hic loci עשרים *Eſrim*, עשר יום *Aſar jom*. col. 31.

Et revertebatur. In uno mſ. codice Corbejenſi legitur: *Qui egrediebatur & regrediebatur*: alii habent, *revertebatur*. Diverſus eſt multis modis locus iſte apud LXX. nam pro *feneſtram arcæ*, legunt, *oſtium arcæ*, & de corvo dicunt quod *egreſſus non redit*. Hanc vero lectionem ſequutus eſt etiam ipſe Hieronymus in Dialogo adverſus Luciferianos, ubi ait: *Emittitur itaque de arca corvus, & non redit*. At allegoriis ibi utitur S. Doctor, & tunc temporis volumina Hebræorum nondum evolverat. Conſule lib. quæſt. Hebraicarum in mſs. libris. ibid.

Et ait ad eum. Hebraice אל-לבו *el-libbo*, quod ambiguum eſt, & ſignificare poteſt, *ad cor ejus*, vel *ad cor ſuum*, nempe cor Noe, aut cor Dei. Unde LXX. Καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς διανοηθείς, *Et dixit Dominus Deus recogitans*, ſive ut Symmachus, *ad ſeipſum*, & Theodotion, *ad cor ſuum*. Hieronymus refert ad Noe, *Et ait ad eum*. col. 33.

Erat autem dives valde, &c. In Hebraica veritate ſcribitur: *Abram gravis vehementer*, hoc eſt, βαρὺς σφόδρα. col. 37.

Et Zuzim cum eis. Ita poſt LXX. Interpretes, qui legebant בהם *bahem*, id eſt, *cum eis*. In quæſtionibus autem Hebraicis aſſerit Hieronymus mediam literam hujus vocis non eſſe ה *he*, ſed ח *heth*, ac legendum בחם *bahem*, id eſt, *in Hem*. Ita ut *Hem* ſit nomen loci in quo Zuzim percuſſi ſunt a quatuor regibus. col. 38.

Et perſequutus eſt eos uſque Dan. In Hebræo hodierno legimus ſine pronomine affixo וירדף עד דן *vaiirdoph ad-dan*, & perſequutus eſt uſque Dan. LXX. autem, ut & Hieronymus, Syrus & Arabs in ſuis exemplaribus Hebraicis videntur legiſſe וירדף אחרוהם *vaiirdoph abharehem*, & perſequutus eſt poſt eos uſque Dan. Aut וירדפם *vaiirdephem*, ut in ſequenti verſiculo. col. 39.

Et vocavit nomen ejus Ammon. Nomen *Ammon* excidiſſe videtur ex Hebræo hodierno: nam *Benammi*, quod exitat in Hebraico, non eſt nomen ipſum, ſed in eo quaſi cauſſa redditur, cur *Ammon* vocatus fuerit filius minoris filiæ Lot. col. 46.

Dixit ad Abraam. Addunt poſt Septuaginta, editi libri, ac mſs. Bibliorum nonnulli codices. *Cum Iſaac filio ſuo*. Monet vero Lectorem Hieronymus in quæſt. Hebraicis, hæc verba non eſſe in Hebræorum voluminibus: *Quod ſe-* col. 48.

quitur,

qu.tur, inquit, cum Isaac filio suo, *non habetur in Hebræo*.

col. 49. *Et vade in terram visionis*. Ubi nunc dicitur, *in terram visionis*, in Hebræo habet, *in terram* המריה *Moria*: Textus Sam. המוראה *Moraa*: ראמוריא domouıoje, *Amorræorum*, Syrus legit: LXX. interpretantur, *terram* τὴν ὑψηλὴν, *excelsam*, ex רום *rum*, ni fallor: Aquila, τὴν καταφανῆ, hoc est, *lucidam*: Symmachus, τῆς ὀπτασίας, *visionis*. Alii, *terram divini cultus*, sive *adorationis*, dicunt: aiunt enim Hebræi *Moria* hunc esse montem in quo postea templum conditum est. Non sine caussa fatetur hic S. Hieronymus, *difficile esse idioma linguæ Hebrææ in Latinum sermonem vertere*. Certe hanc difficultatem probant tam diversæ ejusdem verbi מריה *Moria* interpretationes.

col. 50. *Viditque post tergum arietem inter vepres*, &c. Hebraice habet, בסבך *bassabech*. Ut vocis *sabech* vim interpretaretur Hieronymus in suis quæstionibus Hebraicis, longiori usus est circuitu verborum: sed nostrates sancti Severi in capite Vasconiæ significantiam dictionis *sabech*, & totam Hieronymi circumloquutionem uno verbo exprimunt, vepretum enim vel spinetum, condensa & inter se implexa virgulta, vocant *pleix*, quasi dicas *plexum*, aut *implexum*. *Sabech* igitur Hebræorum ipsum est *pleix*, sive *pleigs* Vasconum.

ibid. *In monte Dominus videbit*. Lectio hodierna Massorethatarum est יראה *jorae*, id est, *videbitur*, pro ראה, *ire*, hoc est, *videbit*, ut Hieronymus legit.

col. 51. *Quam Ephran postulaverat*. עפרן *Ephran*, non *Ephron*, ut hodie, legebant tempore Hieronymi: quod ipse manifestissime testatur his verbis: *In Hebræo, sicut hic posuimus, primum nomen ejus scribitur* Ephron, *secundum* Ephran. *Postquam enim pretio victus est, ut sepulchrum venderet argento, licet cogente Abraam*, Vau *litera, quæ apud illos pro* o *legitur, ablata de ejus nomine est; & pro* Ephron *appellatus est* Ephran.

ibid. *Duplici, quæ respiciebat Mamre*. In Canone Hebraicæ veritatis legimus: *In spelunca agri duplicis, qui respiciebat Mamre*. Quod non multum recedit ab Hebræo.

col. 52. *Appendentes siclos duos*. Pro, *appendentes siclos duos*, legendum videtur, *semisiclos duos*: nam quid aliud nos docent ista Hieronymi ipsius verba in quæst. Hebraicis? *Et tulit vir*, inquit, *in aurem auream, didrachmum pondus ejus*. BACI *quod in hoc loco pro* didrachmo *scribitur, semiuncia est*: SECEL *vero, qui Latino sermone* siclus *corrupte appellatur, unciæ pondus habet*. Igitur inaures duæ non appendebant duas uncias, id est, duos siclos; sed unaquæque habebat pondus semunciæ, sive dimidium sicli, ex Hieronymo. Chaldæus & Syrus legunt in singulari: *inaurem auream appendentem siclum*, vel, *pondo sicli unius*. Quod favet lectioni Latinorum.

col. 53. *Et virgo*. Hunc locum adversus Judæos urget sanctus Hieronymus in libris quæst. Hebraicarum, ostenditque in Hebræo, pro *virgine* scriptum esse *aalma*. Quod quidem & in Isaia habetur; nam in eo loco ubi in nostris codicibus legitur: *Ecce virgo concipiet & pariet*, & Aquila subdole transtulit: *Ecce adolescentula concipiet & pariet*, in Hebræo scriptum habet: *Ecce aalma concipiet & pariet*. Notandum autem ex eodem Hieronymo, quod verbum *aalma* nunquam nisi in virgine scribitur: unde disputationem hujus loci ita concludit: *Ostendant igitur Judæi in Scripturis alicubi positum* aalma, *ubi adolescentulam tantum, & non virginem sonet, & concedimus eis illud, quod in Isaia apud nos dicitur*, Ecce virgo concipiet, & pariet; *non absconditam virginem, sed adolescentulam significare jam nuptam*.

col. 55. *Et deficiens mortuus est in senectute bona*. Hieronymus libro quæst. Hebraicarum, dicit male in Septuaginta Interpretibus additum: *Et deficiens Abraam mortuus est*, quia non convenit Abraæ deficere & imminui. Sed tunc ludit in allegoriis, & anagogicos sensus prosequitur: hic autem verba Scripturæ plena fide, ut optimus Interpres, expressit. Quare ויגוע וימת *vajigva vaïjamoth*, quod hodie in Hebræo legimus, interpretatur: *Et deficiens mortuus est*. Addit similiter, *dierum*, ad vocem, *plenus*, etsi in Textu, שבע *Sabea* tantum, id est, *satur* vel *plenus*, legatur. Confer ista cum Hieronymi Commentariis in cap. 1. Sophoniæ, ubi verba illa probat, quæ hic male addita dicit.

ibid. *Coram cunctis fratribus suis obiit*. Locus hic insignis apud Hieronymum in quæst. Hebraicis, ubi totum fere capitulum istud XLVI. recitans, easdem sacri contextus divisiones sequutus videtur, quas in hoc opere e mss. libris exhibemus: agnoscit enim extrema esse capituli verba, quæ vere hoc loco extrema sunt. Ait igitur: *Quod autem in extremo hujus capituli juxta Septuaginta legimus*: Contra faciem fratrum suorum habitavit, *verius est quod nos posuimus*: Coram omnibus fratribus suis occubuit, *id est, In manibus omnium filiorum mortuus est* &c. Sed ne fucum faciamus candido Lectori, ingenue fatemur capitula indifferenter ab Hieronymo vocari, quæquumque versuum cola, & commata Scripturarum, quæ suis ipse lucubrationibus intermiscet, ac Commentariis illustrat, ut infra in libris quæst. Hebraicarum vocat capitulum, versiculum 24. capitis 36. libri Genesis. Consule locum.

col. 57. *Appellavitque eum, Inimicitias*. Pro inimicitiis, quod Aquila & Symmachus τὴν ἀντικειμένην, & ἐναντίωσιν transtulerunt, id est, adversum atque contrarium; in Hebræo habet שטנה *Satana*. Ex quo intelligimus *Satanam* contrarium interpretari.

col. 60. *Et occidam Jacob fratrem meum*. Codices mss. antiquiores & LXX. legunt: *Venient dies luctus patris mei, ut occidam Jacob &c.*

col. 61. *Eritque semen tuum quasi pulvis terræ*. In Canone Heb. verit. inque plurimis libris mss. habetur: *Eritque germen tuum quasi pulvis terræ*.

col. 64. *Appellavitque nomen ejus, Issachar*. Manuscripti codices *Isachar* semper legunt cum unico *s*, & in Hebræo hodierno alterum *schim* otiosum esse videtur, quia nullam habet vocalem sibi sociam. Nihilominus duplex *ss* ab Hieronymo legendum discimus; de eodem enim nomine ita disseruit in quæst. Hebraicis: *Etymologiam*, inquit, *hujus nominis Septuaginta Interpretes ediderunt*, est merces: *non utique, ut plerique addito pronomine, male legunt, æstimandum est ita scriptum esse*, quod est merces, *sed totum nomen interpretatur*, est merces. Is *quippe dicitur* est, & Sachar *merces*.

col. 66. *Et Rachel furata est idola patris sui*. Ubi nunc *idola* legimus, in Hebræo תרפים *Theraphim* scriptum est, quod Aquila μορφώματα, id est, *figurata* vel *imagines* interpretatur. Hoc autem ideo monet S. Hieronymus, ut sciamus quid in Judicum libro *Theraphim* sonet.

ibid. *Galaad, nuntiatum est Laban*, &c. Mons iste per anticipationem, ut frequenter docet Hieronymus, illo hic vocatur nomine, quo postea nuncupandus est.

col. 67. *Uterque juxta proprietatem linguæ suæ*. Verba istæc ab Interprete addita sunt, neque in Hebræorum voluminibus hoc modo posita reperiuntur: sed ibi scriptum est, quod Laban *acervum lapidum* vocaverit *igar sedutha*, Jacob vero *Galaad*. Unde S. Hieronymus in quæst. Hebraicis: *Acervus lingua Hebræa* (גל) Gal *dicitur*, (ער) Aad *vero testimonium*. *Rursum lingua Syra acervus* (יגר) Igar *appellatur, testimonium* (שהדותא) sedutha. *Jacob igitur acervum testimonii*, hoc est, Galaad, *lingua appellavit Hebræa: Laban vero idipsum, id est, acervum testimonii*, igar sedutha, *gentis suæ sermone vocavit; erat enim Syrus, & antiquam linguam parentum, provinciæ in qua habitabat, sermone commutaverat*.

col. 68. *Et tauros decem*. In editis corrupte legimus *viginti*, pro *decem*.

Transivitque in Salem urbem Sichimorum. Error oboritur hic loci, si credatur ista *Salem* esse *Jerusalem*, quæ *Salem* etiam ante dicta est, in qua regnavit Melchisedec. Consule lib. quæst. Hebraicarum sancti Hieronymi.

col. 70. *Joseph quum sexdecim esset annorum*. In Hebræo *filius decem & septem annorum* dicitur Joseph. Quod sequuntur Græci, & cunctæ Orientalium versiones; sensum tamen recte expressit Hieronymus, quia annos sexdecim expletos intelligit.

col. 75. *Fecitque ei tunicam polymitam*. Pro *varia* sive *polymita*, Aquila interpretatus est ἀστραγάλειον, id est, *tunicam talarem*. Symmachus, *tunicam manicatam*; sive quod ad talos usque descenderet, & manibus artificis mira esset varietate distincta; sive quod haberet manicas: Antiqui enim magis colobiis utebantur.

ibid. *Non interficiamus animam ejus*. Sic Canon Hebr. verit. & manuscriptus alter Bibliorum. In Hebræo ac Samaritano textu habetur נכנו *naccennu*, *percutiamus eum*, sive *interficiamus*; quam lectionem sequuntur quoque LXX. ac cæteri Interpretes: sed dissentiunt in consequentibus: nam legunt in tertia persona אל-תשפכו *al-Thisphechu*, *ne effundatis*: duo autem codices mss. jam memorati habent, *effundamus*, manifesto, ni fallor, scriptorum errore.

col. 76. *Ipse & Hiras opilio gregis Odollamita*. Pro *opilione* sive *Pastore*, *amicus* legitur (רעה) Sed verbum ambiguum est, quia iisdem literis utrumque nomen scribitur: verum amicus *ree* pastor *roe* legitur. רעה igitur nomen Hebræum diversimode legit Hieronymus, *roe* hic loci; *ree* vero in quæstionibus Hebraicis. De hac diversa interpretandi ratione apud Hieronymum non insolita, diximus in Prolegomenis nostris.

col. 77. *Justior me est*. in Hebræo habet: *Justificata est ex me*, non quod justa fuerit, sed quod comparatione illius minus mali fecerit, nequaquam vaga ad turpitudinem, sed liberos requirendo.

col. 78. *Quumque audisset me clamare*. Aliter mss. codices & canon Hebr. verit. qui legunt: *Quumque vidisset me clamare*,

mare, sed idem est sensus in utraque lectione.

col. 79. *Pincerna regis Ægypti*. Notat sanctus Hieronymus in Hebræo scriptum esse *Masec*, illud verbum quod in nomine servi Abraam supra legitur. Hodie tamen in Hebræo illud verbum nonnihil habet diversitatis, quia pro servo Abraam supra cap. 15. v. 2. scribitur משק *meske*: hic vero משקה *masce*. Nomen autem *masec* more vulgi *pincernam* vocat Hieronymus,

col. 81. *Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni*. In Hebræo שלום *Salom* habet: quare Hieronymus in quæstionibus jam centies nominatis ita interpretatur ad verbum: *Sine me Deus respondebit pacem Pharaoni*. Denique, inquit, Symmachus more suo apertius transtulit: *Non ego, sed Deus respondebit pacem Pharaoni*.

col. 82. *Vertitque nomen illius*. Hunc locum paraphrasticws vertit Hieronymus: in Hebræo enim hæc tantum leguntur: *Et vocavit Pharao nomen Joseph* צפנת פענח *Saphaneth Phane*. Sed ad sensum Scripturæ facilius percipiendum non parum conducunt quæ ab Hieronymo addita monemus: unde libro Traditionum Hebraicarum de nomine imposito Joseph ipse scribit: *Licet Hebraice hoc nomen absconditorum repertorem sonet, tamen quia ab Ægyptiis ponitur, ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergo sermone Ægyptio* Saphaneth phane, *sive ut Septuaginta transferre voluerunt* ψομθομ φανηχ, Salvator mundi: *eo quod orbem terræ ab imminenti famis excidio liberarit*.

col. 87. *Biberuntque, & inebriati sunt cum eo*. Idioma est linguæ Hebraicæ, ut *ebrietatem* pro *satietate* ponat, sicut Psal. 64. 11. *In stillicidiis ejus inebriabitur germinans*; haud dubium quin terra pluviis irrigata.

ibid. *Pone in ore sacci junioris*. Pro *sacco*, *peronem* vel *follem* in Hebræo habet. Ita S. Hieronymus.

col. 89. *Et habita in terra Gesen*. Eodem modo legit sanctus Hieronymus in quæstionibus Hebraicis.

col. 92. *Dies peregrinationis meæ, &c.* In antiquis mss. codd. inque Canone Heb. verit. legitur, *Dies peregrinationis vitæ meæ*, sed *vitæ* mutuatum videtur e LXX. Interpretibus, qui legunt, *Dies annorum vitæ meæ*.

col. 94. *Do tibi partem unam extra fratres tuos*. Hebræus habet שכם אחד *Sichem ahad*, quod Septuaginta interpretantur Σίκιμα ἐξαίρετον, id est, *Sicimam præcipuam*. Hunc locum satis obscurum varia eruditione Hieronymus explicavit: *Sicima*, inquit, *juxta Græcam, & Latinam consuetudinem declinata est. Alioquin Hebraice Sichem dicitur, ut Joannes quoque Evangelista testatur; licet vitiose, ut* Sichar *legatur, error inolevit, & est nunc Neapolis urbs Samaritanorum. Quia igitur* Sichem *lingua Hebræa transfertur in humerum, pulchre allusit ad nomen dicens*: Et ego dabo tibi humerum unum: *pro præcipuo enim, id est,* ἐξαίρετον, unum *scribitur in Hebræo. Quod autem dicit se eam in arcu & gladio possedisse, arcum hic & gladium, justitiam vocat &c.* Vide in quæst. Hebr.

col. 95. *Ruben primogenitus meus*. Verba Hebraica non semper eodem modo interpretatur Hieronymus: in quæst. enim Hebraicis de Ruben in Hebræo ita scriptum esse docet: *Ruben primogenitus meus, fortitudo mea, & capitulum in liberis meis. Major ad portandum, & major robore: effusus es sicut aqua, ne adjicias. Ascendisti enim cubile patris tui, & contaminasti stratum in ascensu*. Quis sit horum verborum sensus apud eum, discere nemo non potest.

ibid. *Simeon & Levi fratres*. Ex eodem Hieronymo legitur hic loci in Hebraica veritate: *Simeon & Levi fratres, vasa iniquitatis arma eorum. In arcanum eorum ne intret anima, & in conventu eorum ne dissolvatur gloria mea: quia in furore suo interfecerunt virum, & in libidine sua suffoderunt murum*.

ibid. *Ad prædam, fili mi, ascendisti*. In Hebræo habet juxta Hieronymum: *De captivitate, fili mi, ascendisti*.

ibid. *Et ad vitem, o fili mi*. Hic quoque in Hebræo scriptum est. *Alligans ad vitem pullum suum, & in Sorec, fili mi, asinam suam. Sorec* autem *electa vitis* dicitur. Sed & hoc sciendum, quod ubi nos legimus: *alligans ad vitem pullum suum*, pro *pullo* in Hebræo possit legi, *urbem suam*, עירה.

ibid. *Issachar asinus fortis accubans inter terminos*. *Issachar asinus ossuus recumbens inter terminos, & videns requiem, quia bona est: & terram, quia pulchra est: inclinavit humerum suum ad portandum, & factus est in tributum serviens*. Ita ad verbum transtulit Hieronymus.

ibid. *Gad, accinctus præliabitur ante eum*. *Gad latrunculus latrocinabitur eum, & ipse latrocinabitur plantam*. Juxta Hebræum sic se interpretari dicit Hieronymus, & deinde: *ubi nos latrunculum posuimus, ibi scriptum est* GEDUD, *ut ad Gad nomen alluderet, qui significantius* εὔζωνος, *id est, accinctus sive expeditus exprimi potest*.

ibid. *Nephthali cervus emissus*. In Hebræo ita scriptum est: *Nepthali ager irriguus, dans eloquia pulchritudinis*. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem, quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum, & eloquia pulchritudinis prophetari. Porro ubi nos agrum irriguum, & LXX. virgultum resolutum posuerunt, in Hebræo legitur AJALA SELUA (אילה שלחה) quod potest & *cervus missus* transferri propter temporaneas fruges, velocitatem terræ uberioris ostendens. Hæc sanctus Hieronymus. Variantes autem ex Hebræo hujusmodi lectiones afferre curavimus, ut intelligeret Lector quam diversas habeamus ejusdem Hebraici contextus ab uno Hieronymo interpretationes, & ne quemquam moveret, si parum sibi constare videatur: quia nunc verbum de verbo, modo sensum e sensu exprimere voluit.

IN LIBRUM EXODI.

QUi egressi sunt de femore Jacob, Septuaginta. Errore librariorum nonnulla fluxerunt e Septuaginta in Canonem Hebraicæ veritatis: inde est quod hic legat cum altero ms. codice: *Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta quinque*: quod S. Hieronymus diserte refellit in libris quæstionum Hebraicarum, docens paulatim per singulos supputato numero, & in Hebræis voluminibus inveniri tantummodo, *septuaginta animas. Ex quo manifestum est*, inquit, *omnes animas, quæ ingressæ sunt Ægyptum de femoribus Jacob, fuisse septuaginta; dum sexaginta sex postea ingressæ sunt, & repererunt in Ægypto tres animas, Joseph videlicet cum duobus filiis ejus: septuagesimus autem ipse fuerit Jacob*. Suam deinde sententiam tuetur ab ipsis LXX. Translatoribus, qui in Deuteronomii cap. 10. v. 22. septuaginta tantum animas in Ægyptum intrasse memorant: quamvis etiam hoc loco corrupte legatur in ms. Alexandrino, *septuaginta quinque*. col. [illegible]

Omnique cognatione illa. Pro *cognatione illa*, in Can. & aliquot mss. codd. legitur, *cognatione sua*. Id vero falsum esse nemo non videt. ibid.

Illudentes eis, &c. Addunt hic loci mss. quamplures, *& invidentes*, sed frustra. ibid.

Perrexit puella, & vocavit matrem ejus. In Hebræo *matrem pueri* habet, quod tollit omnem ambiguitatem librorum editorum, qui *matrem suam* legunt. col. 10[illegible]

Post multum temporis, &c. Editi libri ac manuscripti quamplures addunt ista: *Alterum vero peperit: quem vocavit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adjutor meus eripuit me de manu Pharaonis*. In aliis tum Græcis, tum Latinis exemplaribus hoc modo legitur: *Alium vero vocavit Eliezer* &c. Horum autem verborum nihil exstat in Hebraico contextu, neque in Samaritano: absunt similiter in LXX. edit. Rom. manuscripto Alexandrino, & in Paraphrasi Chaldaica. Mutuata videntur e capite decimo octavo ejusdem Exodi v. 3. & 4. ubi de Eliezer eadem prope legimus. Deinde codex Bibliorum ms. S. Germ. a Pratis num. 3. totam hanc pericopem exhibet in margine: codex autem Regius optimæ notæ num. 3563. extra seriem ac numerum linearum habet eadem verba in ora inferiori minutis characteribus descripta. In uno denique Corb. ms. num. 1. hæc tantum leguntur intra textum: *Et eripuit me de manu Pharaonis*. Cætera manus recentior supplevit ad oram inferiorem libri. Ex hac tanta exemplarium varietate satis exploratum habemus, quæ de Eliezer dicuntur primum adnotata in margine, successu temporis in corpore posita fuisse a librariis. ibid.

Patrum suorum, Deus, &c. Loco, *patrum suorum*, omnes mss. codices legunt, *patrum tuorum*: quod perperam imitata est versio Latina Textus Samaritani, cum in Samaritanorum ac Hebræorum voluminibus scriptum reperiatur אבתם *avotham*, id est, *patrum eorum*, vel *suorum*. col. 111.

Mitte quem missurus es: Ita ex Hebræo vertendum docet Hieronymus Lib. 3. Comment. in Isai. cap. 6. Post recitatam enim e LXX. Interpretibus hanc lectionem: *Obsecro, Domine, non sum dignus, provide alium quem mittas*, subjungit aliam dicens: *Sive ut in Hebræo legitur*, mitte quem missurus es. ibid.

Sponsus sanguinum. Canon Heb. ver. ac mss. antiquiores addunt post vocem, *sanguinum*, ut in præcedenti versiculo, *tu mihi es*. Sed absunt hæc verba in fonte Hebraico, & notariorum incuria in mss. libros fluxisse non dubium est. col. 112.

Hæc dicit Dominus Deus Israel. Pro *Deo Israel*, in Canone Hebr. ver. ac in altero optimæ notæ ms. codice S. Germani a Pratis num. 3. legitur *Dominus Deus Hebræorum* ut pluries infra dicitur in toto Exodo. Id vero in primis notandum, hoc loco in Canone fuisse deletum nomen *Israel*, & pro eo appositum verbum *Hebræorum* cum isto signo *h.* in margine, quo docere nos voluit ita scriptum legi in Hebræo. Restat igitur ex hac observatione, ibid.

tione, in aliquot saltem exemplaribus Hebraicis olim scriptum, *Dominus Deus Hebræorum*: contrarium tamen manifeste suadet unus omnium Interpretum cum hodierno Hebræo consensus; necnon Pharaonis responsio subnexa: *Nescio Dominum, & Israel non dimittam*. Itaque hic suspensus hæreo.

col.113. *Quanto magis si dederitis eis*. In pluribus mss. codicibus scriptum est, *si dederimus*. Hoc vero mutuatum videtur a Græcis, qui legunt in prima persona, καταπαύσωμεν, id est, *cessationem demus*, vel *quiescere faciamus*.

col.115. *Fueruntque anni vitæ Amran*. Septuaginta addunt hoc loco, *& Mariam sororem eorum*. Hæc quoque leguntur in Textu Hebræo-Samaritano, in quem non pauca fluxisse e LXX. Interpretibus, constans est virorum doctorum sententia. Syrus cum aliquot mss exemplaribus Latinorum legit quidem, *& Mariam*; sed non habet, *sororem eorum*. Quæ omnia adscititia esse satis manifeste demonstrat Canon Heb. veritatis, ubi erasis in corpore hujusmodi verbis, scholion istud e latere appositum legitur: *h. non habet, Mariam*, id est, Hebræus non habet, *Mariam*. Huic adjungendi Chaldæus, & Arabs, apud quos nihil reperias quod Mariam spectat; sed neque in codicibus Latinis melioris notæ.

ibid. *Accepit autem Aaron uxorem Elisab*. In Hebræo legimus אלישבע, hoc est, *Elisabe*, non *Elisabeth*, ut habent LXX. Interpretes, quos sequuntur editi, & nonnulli codd. mss. recentiores. Porro nomen *Elisabe* in exemplaribus Græcis fuisse corruptum probari potest non solum e Canone Hebraicæ veritatis, aliisque mss. codd. Latinis antiquioribus ac melioris notæ; sed ex libris etiam Hebraicorum nominum, ubi S. Hieronymus de Exodo hoc nomen recensens legit *Elisabe*, quod interpretatur *Dei mei juramentum*, &c. Hoc vero non esset, si *Elisabeth* legeretur.

col.117. *Ut abigantur ranæ a te, &c.* Legunt hic post LXX. editi Latini libri, *ut abigantur ranæ a te, & a domo tua, & a servis tuis, & a populo tuo: & tantum. &c.* At in Hebræo, cui consentit Canon Heb. veritatis, legitur ut nos edidimus.

col.120. *Ex quo gens illa condita est*. Aliter Canon Hebraicæ veritatis, sed eodem sensu: legit enim hunc in modum: *Ex quo gens in illa condita est*.

col.122. *Vocavitque Pharao Mosen, & dixit*. Editi libri Lectionem LXX Interpretum, & Textum Samaritanum sequuti, hic loci post *Mosen*, addunt, *& Aaron*. Sciendum vero verbum *Aaron* abesse in Hebraico, Syr. Arab. & Canone sæpius laudato.

ibid. *Ita fiet ut locutus es*. Plures mss. codices legunt, *ita fiat*.

col.123. *Per familias & domos suas*. Canon Heb. ver. docet unde tollendus sit agnus, nam ad *domos suas* adjecit, *ab ovibus & hædis*; quod Arabs partim expressit dicens, *idque caput ex ovibus*. Glossema videtur marginale in corpore positum a librariis. Proximum est huic quod legitur cap. 1 Levitici v. 10.

ibid. *In die primo non erit fermentum, &c.* Pro *fermento* mss. omnes *fermentatum* legunt. retinenda tamen editorum lectio, quia in fonte Hebraico *fermentum* legimus, non *fermentatum*.

col.125. *Et mulieribus*. Lectioni Canonis consentiunt tres mss. codd. Colbertinæ bibliothecæ, & unus e recentioribus S. Germani a Pratis. Deleta autem videntur in aliis ultima verba, *& mulieribus*, propter adnotationem marginalem Canonis.

col.127. *Erant in Phiahiroth contra Beelsephon*. Errore librariorum omittitur in omnibus codd. manuscriptis prima sillaba *phi*, & legitur tantum, *erant in Abiroth*: quæ exscriptorum incogitantia Lectorem non debuit latere.

col.129. *Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine*. Hunc locum diversimode legunt mss. codices. Canon Heb. ver. ita habet. *Dextram tuam, Domine, magnificem in fortitudine*. Alii, *Dextra tua, Domine, magnifice in fortitudine*. Recentior unus legit, *Magnificetur in fortitudine*. Sic pro voluntate exscriptorum unius sententia multæ sæpius occurrunt variantes lectiones.

ibid. *Deposuisti adversarios meos*. Editi legunt, *tuos*, juxta Hebræum. At mss. omnes optimæ notæ & antiquiores habent, *meos*. Quare ne quid propria auctoritate a nobis mutaretur, res ut sunt in Canone, manere voluimus.

col.133. *Et hostias Deo*. Mss. plures legunt, *coram Domino*.

col.137. *Non facietis mecum deos argenteos*. Particula *mecum* abest in editis: exstat tamen in fonte Hebraico, Canone Heb. verit. & in aliis mss. codd. Latinis antiquioribus ac melioris notæ. Eamdem reperies lectionem apud Augustinum in Speculo, ubi Scripturæ recitantur juxta translationem Latinam S. Hieronymi, quam ille ex Hebræo nobis edidit.

ibid. *Et si vendiderit filiam ejus, &c.* Sic legit Canon Heb. ver. & ms. alter codex S. Germani a Pratis nu. 3. Porro in editis alius est omnino sensus, ac ordo verborum; quia in iis generale præceptum est de quolibet homine, qui filiam suam vendiderit: hic autem sensus est de servo, cujus filiam in famulam vendit dominus servi. Conferat qui voluerit, hanc editionem nostram cum antea vulgatis exemplaribus.

col.138. *Et mortuus fuerit in manibus ejus, &c.* Hunc locum restituimus ad fidem Speculi sancti Augustini, in quo legimus ut in Hebræo, *& mortuus fuerit, &c.* Alii omnes libri legunt in plurali, *& mortui fuerint*.

col.139. *Si egressus ignis invenerit spinas*. Proclivi librariorum lapsu *spicas* hoc loco legimus in omnibus codicibus mss. uno excepto Canone Heb. veritatis, qui veram lectionem, id est, *spinas*, retinet. Errorem vero exscriptorum nostri sequuntur in Speculo sancti Augustini, non quidem imperitia, sed religione ducti propter unanimem consensum mss. codicum quos inspexerunt.

ibid. *Proferat ad eum quod occisum est*. Diversa est interpunctio hujus loci in Hebræo hodierno, & in Samaritano textu. nam Hebraice hoc modo legitur: *Adducet eum testem: raptum non reddet*. At in Samaritanorum volumine ita scriptum est, יביא עד הטרפה ולא ישלם, *jabi ed hatterepha, velo jesallem*, id est, *adducet testem raptus, & non reddet*. Nec solum interpuncto differunt hi duo textus, sed vocibus etiam nonnihil discrepant. Hebræus legit cum affixo pronomine יבאהו, *jebiehu*, *adducet eum*: Samaritanus absque ullo pronomine יביא, *jabi*, id est, *adducet*. Idem habet ולא, *velo* cum particula connexiva. Hebræus nullam habet connexivam conjunctionem cum negatione לא, *lo*. Cæterum in Hebraico textu nonnulla fuisse permutata Massoretharum interpunctis nulli dubium esse debet, quum Hieronymus hic in suo exemplari Hebræo legerit, ut nunc legunt Samaritani.

col.140. *Pauperis quoque non misereberis in negotio*. Huic Canonis lectioni consentiunt veteres Bibliorum codices mss. ac Speculum S. Aug. in codice ms. Carnutensis Ecclesiæ. In Hebræo scriptum est, בריבו *beribo*, quod interpretatur, *in caussa sua, in lite ejus*, vel, *in negotio ejus*.

ibid. *Non declinabis in judicio pauperis*. Sensus est, non pervertes judicium quum apud te pauper litigabit. Porro ita legendum monuit nos Speculum S. Augustini: cæteri enim libri tum editi, tum manuscripti non bene legunt, *non declinabis in judicium pauperis*. Hebræus habet, *non declinabis*, sive, *non flectes judicium pauperis tui in lite ejus*, quæ sententia optime congruit cum nostro textu Latino.

ibid. *Philisthinorum, & a deserto usque ad fluvium*. Non *Palæstinorum*, ut habetur in editis ac mss. libris, sed *Philisthinorum* legimus fieri auctoritate ipsius Hieronymi, qui in Danielis caput undecimum ita disserit: *Notandum autem, quod quum p. literam Hebræus sermo non habeat, sed pro ipsa utatur phe (פ) cujus vim Græcum φ sonat, in isto tantum loco apud Hebræos scribatur quidem phe, sed legatur p.* Excepto itaque verbo *Apadno* in Daniele, semper פ legitur *ph* in vocibus Hebræis: quod sæpius etiam observavit Canon Heb. verit. ubi alii habent *p*, ut supra in nomine *Phutipharis*, &c.

col.142. *Ab omni homine qui offeret ultroneus*. Manuscripti codices, nullo excepto, legunt, *qui offert*: editorum nihilominus lectio præferenda videtur, quia ad sensum Scripturæ, & ad veritatem Hebraicam propius accedit.

col.143. *Cherub unus sit in latere uno*. In uno ms. Corbejensis monasterii codice, atque in Canone Heb. veritatis additum est hoc loco verbum, *Oraculi*, sic enim habent: *Cherub unus sit oraculi in latere uno*.

ibid. *Et super illam*. Nota istæc marginalis minime vera comprobatur, aut suo loco neutiquam apposita dicenda est: nam dictiones asterisco notatas, quas in Hebræo abesse dicit, invenimus in omnibus libris Hebræorum. Quid ergo sibi velit hoc scholion, scire non possumus.

col.144. *Tabernaculum vero ita facies*. Pro, *ita facies*, Canon & aliquot mss habent, *ita fiet*.

ibid. *Facies & quinquaginta fibulas æneas*. Hæc cum superioribus conjungit Canon, ac mss. omnes codices. Quare in nullo eorum legas, *facies &*; sed post *copuletur*, immediate scriptum est, *quinquaginta fibulas, &c.* Nos morem Hieronymianum sequuti, mutare noluimus librorum editorum lectiones, ubi nullum est damnum in sensibus.

col.147. *Ponesque in eo quattuor ordines lapidum*. De quattuor lapidum ordinibus, sive versibus in Rationali Aaron sæpe meminit S. Hieronymus, ut lib. 15. Comment. in cap. 54. Isaiæ. *Hi, inquit, duodecim lapides scribuntur per ordinem in Exodo, & in Ezechiele, id est, ἐν τῷ λογιῷ Pontificis, & in corona atque diademate principis Tyrii, &c.* Sed & de veste sacerdotali tractatum edidit in Epistola ad Fabiolam, cujus initium est: *Usque hodie, &c.*

col.149. *Eruntque sacerdotes mihi religione perpetua*. *Eruntque sacerdotes mei religione perpetua*. Ita habetur in Canone

Heb. verit. & in codicibus mss. antiquioribus.

col. 152. *Prima myrrha electa quingentos siclos*. Non *myrrha*: sed *smyrna* legunt omnes codices mss. juxta Græcam vocem σμύρνης LXX. Interpretum. Poteramus & nos veterum exempla sequi, nisi usus scribendi *myrrham*, non *smyrnam*, prævaleret.

ibid. *Faciesque thymiama compositum*, &c. Verbum istud Hebraicum hoc modo punctatum reperitur in margine interiori Canonis Hebraicæ veritatis e regione dictionis *thymiama*. Verum manu recentiori, ac temere fuisse positum multa suadent. Primum est, quod Hebraicis characteribus sit exscriptum, quum verba Hebræa in scholiis ejusdem Canonis, literis ubique Latinis repetiantur expressa, ut in cæteris Hieronymi lucubrationibus. Deinde eodem atramento adnotationes marginales semper scribuntur in Canone, quo & textus ipse: at in hoc verbo *Cetoreth* minus atrum apparet degenerans in flavum colorem. Nullo denique signo Lectorem monet, sicut cætera scholia, quid sibi respondeat in corpore, vel ad quam ambiguitatem dissolvendam sit appositum. Quidquid sit de illo verbo, certum exstat non esse Hieronymi, qui puncta Massoretharum vocalia nusquam agnovit.

col. 153. *Ædificavit altare coram eo*. Hebraice habet לפניו, *lephanau*, id est, *ad facies ejus*. Docet itaque nota illæc marginalis, quod juxta sensum Hebraicæ Scripturæ Aaron ædificarit altare coram monte, non coram vitulo conflatili. Sed contrarium volunt Critici sacri hujus temporis, qui ad hæc verba, *coram eo*, monent subaudiri, *vitulo*: quorum sententiam nos quoque ut veriorem amplectimur: nec par est credere hujusmodi scholion ab Hieronymo fuisse profectum.

col. 154. *Portans duas tabulas testimonii in manu sua*. Canon Heb. verit. cum duobus aliis mss. codicibus, uno Colbertinæ Bibliothecæ num. 74. & altero S. Germani num. 3. legit hic, *portans duas tabulas testimonii manu Dei scriptas ex utraque parte*: sed manifestus est error librariorum, qui ad suum sensum omnia sæpius refundunt.

col. 155. *Quasi tria millia hominum*. In editis ac mss. quamplurimis libris, *quasi viginti tria millia hominum*, legimus. Quod ad Canonis fidem, atque ad tres alios codices mss. emendavimus, auctoritatem etiam Hebræorum voluminum sequuti.

col. 156. *Ostende mihi viam tuam*. Editi cum aliquot mss. legunt, *faciem tuam*. In Hebræo scriptum est דרכך, *deracheca*, sive ut Hieronymus alibi legit, *darchach*, id est, *viam tuam*. In textu Hebræo-Samaritano legimus pluraliter דרכיך, *darchecha*, *vias tuas*. LXX. interpretati sunt, *ostende mihi teipsum*: Chaldæus denique, *ostende mihi viam bonitatis tuæ*. Inter has variantes lectiones, Canonem Hebr. veritatis e suo fonte hic pure fluentem sequuti sumus.

col. 157. *Et transiens Dominus coram eo*. Hactenus insignem hunc locum ita Latini intellexerunt, ut Moses steterit cum Deo invocans nomen Domini, & clamans transeunte Domino, *Dominator Domine Deus*, &c. Sed ex Hebræo, seu ex Canone Hebraicæ veritatis, manifestum est omnia quæ sequuntur, esse Dei verba, non Mosis: ut enim supra dixerat, *quum transiero, vocabo in nomine Domini*, sic nunc vocans in nomine illo, id est, nomen suum magnificum יהוה, *Adonai*, exprimens ait: *Dominator Domine Deus, misericors*, &c. Notandum tamen Vulgatam Latinam editionem suæ lectionis habere adstipulatorem Thargum Hierosol. quod ita legit, *Et quum transiret gloria majestatis Domini coram eo, oravit Moses & dixit: Domine Domine Deus misericors*, &c. Quæ propterea post eruditum virum annotamus, ne temere quis Vulgatam nostram damnare præsumat, si quando a veritate Hebraica nobis discrepare videtur, habet enim optimos auctores quos sequuta est, & dignos Deo ubique sensus promit.

col. 159. *Et gemmas ad ornatum superhumeralis*, &c. Ubiquumque in Exodo, sive in Levitico *superhumerale* legitur, sciamus apud Hebræos *ephod* appellari. Hoc autem esse pontificis vestimentum, & solis conveniens pontificibus omnis Scriptura testatur. Hæc S. Hieronymus ad Fabiolam scribens de vestitu sacerdotum.

col. 160. *Quibus dedit Dominus sapientiam*, &c. *Et omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam & scientiam*; hoc modo legunt nonnulli codices mss. & Can. Hebr. verit. post LXX. Interpretes. Alii habent, *intelligentiam*, sive *intellectum* juxta quod scriptum est in Hebræo, nam תבונה, *thebuna* in eo legitur.

col. 161. *Et circulos eorum fecit aureos*. In editis & in omnibus mss. libris adduntur ista, *fusis basibus earum argenteis*; quæ Canon Heb. verit. erasit, docens hoc signo *h*. marginali non esse in Hebræo.

col. 163. *Et capita columnarum*. Libri mss. plures hic legunt, *& capita columnarum calata argentea*; sed longe præstat editorum & aliorum mss. lectio; ut videre est ex isto capite 38. vers. 10. & 17. ubi eadem verba scripta repetuntur.

Et in parte altera (quia utroque, &c. Ita Canon Hebraicæ veritatis & codd. mss. castigatiores. Sensus est col. 164.
quod inter utrumque latus columnarum, & pendentium cortinarum ingressus erat in tabernaculum.

Numerus autem argenti de donariis, &c. Integrum hoc ibid.
loco restituimus versiculum ad fidem Canonis Heb. verit. & alterius manuscripti codicis S. Germani a Pratis num. 3. Porro quod sequitur immediate, *oblatum est autem*, &c. non refertur ad aurum, sed ad argentum, quum numerandus quilibet Israelita solveret dimidium siclum. Hinc apparet nonnihil Scripturæ deesse in editis, ac sensum nonnunquam esse disturbatum & confusum. Quod planum erit contendenti hanc editionem cum vulgatis exemplaribus Bibliorum, ubi insuper vers. 28. *argentum* pro *auro* ponitur, & de columnis dicuntur, quæ proprie pertinent ad earum capitella.

Fecit vestes ad ministrandum in sanctuario. Iidem ma- col. 165.
nuscripti codices istum locum emendant, leguntque ut nos posuimus. Verum quod sequitur, *quando ministrabat in sanctis*, superfluum est, quia totus contextus Hebræorum fontium absque his verbis sufficienter expressus invenitur; ideo & nos quæ superflua videbantur lineolis sive uncinis claudimus, id tantum Lectorem monuisse contenti, nihil amplius in delendo quæ scripta sunt, calamo nostro permittentes.

Ac vermiculo bis tincto. Canon cum omnibus mss. co- col. [illegible]
dicibus legit, *ac vermiculo distinctum*, nempe *cingulum* Aaron & filiorum ejus: quod non incongruum reddit sensum; etsi Hebraice legamus ut in edito, ותולעת שני *Vetholaath sani*, id est, *& vermiculo cocci*, sive *bis tincto*.

IN LIBRUM LEVITICI.

Masculum absque macula offeret. Undecim mss. co- col. 174.
dices, quos in hoc opere ad amussim contulimus duobus modis legunt hic loci. Canon Heb. verit. Bibliorum codex Regius n. 3563. & alii quattuor S. Germani, vel Corbejensis monasterii, sic habent: *Quod si de pecoribus oblatio est, de ovibus, sive de capris holocaustum, anniculum & absque macula offeret*. Colbertinæ autem Bibliothecæ mss. tres, nempe 74. 157. & 181. cum uno Corb. nu. 1. & altero S. Germ. num. 7. ad præcedentium lectionem addunt, *agnum*, id est, legunt hoc modo, *agnum anniculum & absque macula offeret*. At Hebræus nec *agnum* habet, nec *anniculum*, ibi enim legimus ut in editis, זכר תמים יקריבנו *Zachar thamim jacribennu*, quod significat: *masculum immaculatum adducet*, sive, *offeret illum*. Huic lectioni consentiunt LXX. Interpretes, & textus Samaritanus; sed diversa consequenter addiderunt, textus quidem Sam. ista, *ad ostium Tabernaculi adducet eum*, &c. Septuaginta vero, καὶ ἐπιθήσει τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, hoc est, *& imponet manum super caput ejus*. Cæterum error manifestus est in omnibus Latinis codicibus mss. ubi exscriptores *agnum* & *anniculum* posuerunt pro *masculo*, sive pro *masculum*.

Qui plenum ex ea pugillum hauriens. Aliter codex Re- col. [illegible]
gius ms. Bibliorum, unus Corb. & Canon Heb. verit. qui legunt, *plenum ex toto pugillum*. Sed melius ut in editis juxta Hebræum, *plenum ex ea pugillum*.

Qui postquam levaverunt, &c. Non incongruo sensu ha- col. 184.
bent hic Canon, & S. Germani ms. codex num. 3. *postquam libaverunt ea coram Domino*.

Et tendes manum contra populum, &c. Diversæ occur- col. 135.
runt voculæ hoc loco in Hebræo, & Samaritano textu. Hebræus legit אל העם, *el haam*, id est, *ad populum*: Samaritanus על העם, *al haam*, *super*, vel *contra populum*.

Quia perspicua immunditia est. Legi etiam hic pot- col. 193.
est, ut in Canone & aliquot mss. libris, *quia perspicue immunditia est*.

Et alteram capro emissario. Nomen hic expositum po- col. 196.
suit Scholiastes, quum in Hebræo sit לעזאזל, laazazel, id est, *Azazeli*. Azazel autem infra v. 26. ab eodem scholiaste nostro interpretatur iterum *crudelis Dei*, quia putat *Azazel* esse vocem compositam ex עזז, *azaz*, & אל, *el*; ut עזאזל *azazel* legatur pro עזזאל, *azazel*, quod proprie sonat, *asperum*, *sævum*, sive *crudelem Dei*. Idem sensisse videtur Syrus Interpres, qui hic habet לעזזאיל, *lazozajel*, id est, *fortissimo Deo*, vel *crudeli Dei* juxta adnotationem marginalem. Hanc vocis, *Azazel*, originationem probat similiter R. Saadias Gaon; sed eam alii doctores Hebræorum rejiciunt, qui literarum ordine servato, verbum עזאזל, *azazel* conflatum esse dicunt ex עז *ez*, *caper*, & אזל, *azal*, *abiit*: quo sensu hanc vocem accipiunt tum Græci, tum Latini, quotquot volunt *azazel* fuisse nomen hirci in desertum emissi. At de *Hirco emis-*

emissario vide plura apud eruditum Bochartum lib. 2. de Animal. Scripturæ cap. 54.

col. 198. *Ut sanctificentur Domino ante ostium*, &c. Codex ms. sancti Germani num. 1. *ut sacrificent Domino*, &c. In Hebræo legimus והביאם, *vehebium*, & *adducant ea*. Sensus est, adducant filii Israel victimas suas ad ostium tabernaculi, ut ibi *sanctificentur Domino*, sive *offerantur* per manus sacerdotum.

ibid. *Inter vos, si comederit sanguinem*. Ita Canon & ms. alter S. Germani: cæteri habent ut in editis, *inter eos*. Utraque lectio suos habet adstipulatores: LXX. Chald. & Syr. legebant in suis exemplaribus Hebraicis בתוככם, *bethochechem*, *in medio vestri*. Alii legunt hodie juxta exemplar Massoretharum בתוכם *bethocam*, *in medio eorum*.

col. 200. *Non perjurabis in nomine meo*. Canon cum aliquot mss. *Non pejerabis*, quod idem est.

col. 202. *Quia (&) ego (sanctus sum)*. Septuaginta, quos sequuntur Samaritanus, & Arabs, legunt hoc modo: *Et eritis sancti, quia sanctus ego Dominus Deus vester*, vel, *quia ego Dominus Deus vester sanctus sum*. In Hebræo absunt verba quæ scholion monet abesse, & in Vulgata Latina optime legimus, *estote sancti, quia ego sum Dominus Deus vester*. Verum ne in aliquo offendamus, & meliorum obtentu fides nostra vacillet, res prout exstant suis locis, exhibemus.

col. 203. *Non ducet uxorem*. Hebræus, Sam. & LXX. legunt in plurali, *ducent*, *accipient*, & quod immediate sequitur, *quia consecratus est Deo suo*, in singulari; licet omnia hæc ad eumdem sacerdotem referantur. Melius itaque legitur in Canone Heb. verit. ac in mss. omnibus Latinis, *ducet*, *offert*, *consecratus est*, *sit sanctus*, &c.

col. 211. *Sabbathizet sabbathum Domino*. Editi, *sabbathizes*. At mss. codices melioris notæ, *sabbathizet Sabbathum Domino*. Recentior unus S. Germani a Pratis num. 164. pure legit ut in Hebræo, *sabbathizet terra Sabbathum Domino*. Quod sumtum videtur e marginali adnotatione Canonis, prout in aliis sexcentis locis, ubi in corpore Bibliorum inveniuntur posita, quæ Canon in margine monet esse in Hebræo.

IN LIBRUM NUMERI.

col. 227. F*Ueruntque omnis numerus*, &c. In mss. legimus, *fueruntque omnes filiorum Israel*, &c. aut, *fueruntque simul omnes filiorum Israel*. In Aniciensi autem Ecclesiæ ms. codice, qui nunc est in Bibliotheca Colbertina 157 prima manu scriptum fuisse videtur, *fueruntque omnes supputati filiorum Israel*, &c. Quæ lectio optima esset: sed duo verba scalpro deleta sunt, & supra positum est, *simul*, ut hoc modo legatur: *fueruntque simul filiorum Israel*, &c.

col. 228. *Filius Duel, & cunctus*, &c. Hoc nomen Samaritani & Arabes legunt cum *Daleth* דעואל, *Dauel* & *Dauail*; quod Vulgatus noster similiter legit. Hebræus autem hodiernus, LXX. Chald. & Syr. habent *Resch* ab initio רעואל, *Rahuel*, vel *Raguel*. At S. Hieronymus juxta Samaritanorum codices, in libro nominum Hebraicorum legit iterum cum *Daleth*, & ipsum nomen citans ex Numeris interpretatur, *agnoscant Deum*: *Deuel*, inquit, *agnoscant Deum*; nempe a radice ידע, *jæda*, quæ significat, *agnovit*. Non ideo tamen de marginali adnotatione incidat statim aliqua suspicio, quasi non sit Hieronymi, qui in suo exemplari Hebraico legebat דעואל, *deuel*; quia frequenter ipse nos docet eadem nomina diverso modo, ac diversis literis scribi fuisse solita: ut est nomen *Dibon*, de quo hæc observari voluit lib. 6. comment. in cap. 15. Isaiæ: *Ne quis*, ait, *scriptoris vitium putet, & errorem, emendare dum vult, faciat: una urbs & per* m, *& per* b *literam scribitur; e quibus* Dimon, *silentium interpretatur*, Dibon, *fluens: indito utroque nomine propter latices, qui tacite fluunt. Usque hodie indifferenter &* Dimon *&* Dibon *hoc oppidum dicitur*. Verum quid necesse fuit in exemplum *Dibon* sumere, quum ipsissimum nomen de quo nunc sermo nobis est, infra cap. 7. v. 42. & 47. scribatur & in Hebræo, & in Chaldaico דעואל, *Deuel*, & non *Rauel*?

col. 233. *Et quos recenseri*, &c. Verbum, *recenseri* abest in omnibus mss. nostris, quodque magis miramur, abest & in textu Canonis Hebraicæ veritatis, quamvis e regione appositum sit scholion quo sufficienter docetur Lector, nullum esse sensum hujus loci, nisi adsit in contextu supradictum verbum. Ad fidem igitur editionis Vulgatæ ea supplevimus, quæ notariorum antiquorum incuria fecerant prætermissa.

ibid. *Ne contaminent ea quum habitaverint vobiscum*. Ita mss. omnes ad unum; sed melius quod legitur in Vulgata nostra, scilicet, *Habitaverim*, in prima persona singulari, ut scire licet e marginali scholio Canonis Heb. ver.

Omnis dies separationis suæ, &c. Manuscripti libri hunc versiculum duobus vel tribus modis legunt: plures sic habent, *omnes dies separationis suæ sanctus erit Domino*. Alii vero, *Omnis dies separationis suæ*, &c. Regius denique, de quo supra dictum est, legit cum Vulgata Latina, *Omnibus diebus separationis suæ*, &c. Variantes autem hujusmodi lectiones complectitur Canon Heb. verit. docens quid juxta Hebræum legere debeas.

Contra eam partem. In editis ac mss. aliquot libris sequuntur istæc, *candelabrum in australi parte erigatur. Hoc igitur præcipe, ut lucernæ contra boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis*. Quæ verba in editione Bibliorum suorum Robertus Stephanus, ac Theologi Lovanienses obelo prænotarunt: idque merito, nullum enim additamenti hujus vestigium exstat nec in Canone Hebr. verit. nec in multis aliis Latinis codicibus vetustissimis & optimæ notæ, puta Regiis, Colbertinis, Corbejensibus, S. Germ. a Pratis, &c. Sed neque aliquid horum reperies in textu hebræo, vel in Samaritano: non denique apud Interpretes LXX. Chald. Syr. aut Arab. Crediderim majori ex parte fuisse mutuata e cap. 40. Exodi v. 22. huc vero translata paucis ad sensum mutatis & superadditis. Huic conjecturæ favet ipsummet additamentum, quod non uno modo, nec eisdem verbis conceptum reperitur in mss. Nam in codice nu. 3. S. Germani a Pratis ita legimus. *Loquere Aaron, & dices ad eum, ut quum posuerit septem lucernas, candelabrum in australi parte erigat. Hoc igitur præcipe ut lucernæ contra boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis, contra eam partem, quæ candelabrum respicit, lucere debebunt*. In alio autem codice n. 5. *Loquere Aaron, & dices ad eum: Quum posueris septem lucernas candelabrorum, in australi parte erige eas. Hoc igitur præcepit ut lucernæ*, &c. Porro in Canone sensus iste est, quum posueris lucernas, versus eam partem quæ respondet fronti candelabri, lucere debebunt, id est, rostra, in quibus ellychnia sunt, habebunt antrorsum spectantia. col. 235.

Tabernaculum fœderis ut, &c. Monet hic scholion marginale, textum Hebraicum, pro *tabernaculo fœderis*, semper habere *tabernaculum placiti*. In Hebræo quidem legimus semper אהל מועד, *ohel moed*: מועד, *moed* vero ab Hieronymo *placitum* interpretatur lib. 1. Regum cap. 20. v. 35. & alibi: unde non improbabile sumitur argumentum, scholia marginalia Canonis Heb. verit. auctorem habuisse eumdem Hieronymum. col. 240.

Faciet Phase Domino, &c. Mss. & Canon, *faciet Phase Domini*; quod perinde est, quia ליהוה, *Ladonai* potest interpretari, & *Domino*, & *Domini*, ut norunt linguæ Hebraicæ periti. col. 241.

Sedens & flens. Nonnulli Codices mss. legunt cum Canone Heb. veritatis, *desiderio carnium*: sed illud *carnium* merum est additamentum marginale, exponens quo desiderio vulgus flagraverit. Translatum est autem in sacrum contextum librariorum imperitia, uti scire licet e ms. Bibliorum Regio codice nu. 3563. in quo vox *carnium* scripta erat in margine præcedentibus duobus punctis, quæ ibidem adhuc supersunt, quamvis nomen *carnium* expunctum sit omnino ut alienum a textu. col. 242.

Domine mi Mose, prohibe eos. Hebraice כלאם, *Kelaem*, sive *Chelaem*; quod Chaldæus vertit אסרנון, *esarinum*, id est, *mitte eos in carcerem*, sive *reclude eos* juxta scholion. Porro verbum כלא, *Chala* vel *Cala* Hieronymus sæpissime interpretatur *prohibere* aut *claudere*, & כלוא, *Calu* apud eum in Prophetis significat clausuram seu carcerem. Nihil igitur obstat, quin scholion istud vere sit Hieronymianum. col. 245.

Et in hac vasta solitudine, &c. Cum negatione hunc locum legunt omnes mss. veteres, *& non in hac vasta solitudine utinam pereamus*. At manifestus ibi est error librariorum, qui sensum Scripturæ nequaquam assequuntur. Consule adnotationem Canonis. col. 247.

Per agnos singulos & arietes, &c. Hebræus hodiernus non habet, *per singulos arietes*, etsi scholion moneat. Syrus tamen eodem modo legit, id est, *pro ariete uno*, quod significat *per singulos arietes*. col. 249.

Quumque oriretur seditio. H. Quumque congregaretur multitudo populi adversus Mosen & Aaron, aspexerunt ad tabernaculum fœderis, & ecce operuit illud nubes, & apparuit gloria Domini. Quod postquam ingressi sunt Moses & Aaron, loquutus est Dominus ad Mosen dicens: Recedite de medio hujus multitudinis, repente devorabo eos. Ceciderunt Moses & Aaron proni in terram". col. 253.

Et plaga cessavit. Monet nos marginalis istæc adnotatio, pro *plaga* in Hebræo haberi *incendium*. Id vero certum esse comprobatur, si Scripturæ præsentis sensum attendamus, non verba; nam verbum Hebraicum est מגפה. *maggepha*, quod significat *plagam* ac *percussionem* quamlibet: pro qualitate autem hujus loci determinatur ad signin- ibid.

gnificandum incendium, quo vastabatur multitudo filiorum Israel, ut dicitur versu superiori.

ibid. *Cum virga Aaron.* Ex hoc loco observandum venit, Scholiasten nostrum more Hieronymiano codices Latinorum *nostros* vocare. Hebræus, inquit, habet *cum*, *nostri*, id est, codices Latini habent, *absque*. Vide similem stylum lib. 2. Comment. in cap. 3. Epist. ad Galatas.

col.256. *Sanctum jure perpetuo.* In Hebræo est לחקת עולם, *lebbuccath olam*, quod infra v. 21. ab ipso Hieronymo transfertur, *legitimum sempiternum*, juxta præsentem hanc adnotationem marginalem Canonis Hebraicæ veritatis. Confer etiam scholion, *Et reputabitur*, *&c.* cum versu 30. immediate sequenti.

col.257. *Et apparuit gloria Domini super eos.* Editi ac mss. fere omnes libri hunc locum ita legunt, *corruerunt proni in terram, clamaveruntque ad Dominum, atque dixerunt: Domine Deus, audi clamorem hujus populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ vivæ, ut satiati cesset murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini super eos.* Hæc autem verba expungit Canon Heb. verit. a verbo, *clamaveruntque*, inclusive usque ed illud, *murmuratio eorum.*
col.202. Addita credi possunt ab aliquo Interprete Latinorum, apud quos, ut testantur Hieronymus & Augustinus, tot erant exemplaria diversa, quot codices. Sunt qui putant hoc additamentum sumtum fuisse ex aliqua paraprasi Chaldaica, quarum olim major numerus erat, quam sit hodie. Quidquid vero dicatur, certum est verba hæc superabundare in exemplaribus Bibliorum, quia non exstant in textu Hebræo, vel Samaritano: non in translatione LXX. Seniorum, neque apud alios Interpretes, Chaldæum puta, Syrum, & Arabem. Denique supersunt adhuc Latini Bibliorum sacrorum codices optimæ notæ, in quibus absunt quæ in editis abundare videntur. Hujus rei fidem facit Bibliorum exemplar Corbejense ante octingentos annos descriptum, in quo nihil invenias præter ea, quæ in Hebraico textu leguntur: etsi posterius emendator vitiosus aliquis, totum additamentum suppleverit ad oram marginalem voluminis, cum signo posito in textu, quasi hæc verba ibi desiderarentur.

ibid. *Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere.* Ad solum Mosen loquentem hoc verbum refert Scholiastes noster; sed in Hebræo vox est pluralis numeri, *ejiciemus*, vel, *educemus*.

col.259. *Ar, & recumberent in finibus Moabitarum.* Pro *Ar*, Canon & alii fere omnes mss. codices legunt, *Arnon*; sed error hic est librariorum, qui ex immediate præcedenti *Arnon* decepti sunt, non intelligentes apud Hieronymum libro de locis Hebraicis, *Arnon* esse rupem quamdam in sublime projectam in finibus Amorræorum, inter Moab & Amorræos: *Ar* vero locum vel oppidum Arnonæ, quod a Septuaginta Interpretibus per extensam vocalem *Er* dicitur. De nomine *Ar* idem Hieronymus lib. 6. Comment. in cap. 15. Isaiæ hæc a nobis observari voluit: *Pro Ar*, inquit, *quod solus Theodotio ita posuit ut legitur in Hebræo, Aquila & Symmachus, urbem interpretati sunt, non considerantes quod inter* AIN *&* RES *elementa Hebraica*, JOD *literam non haberet: quæ si esset, recte civitas diceretur:*

ibid. *Tunc cecinit Israel carmen istud.* Totum carmen illud recitat S. Hieronymus Epistola ad Fabiolam de 42 mansionibus Israelitarum in deserto: quod quum insignes habeat a nostro textu variantes lectiones, non abs re visum est huc ipsa Hieronymi verba transtulisse. Sic igitur legas in Mansione 39. *Post hæc venerunt ad puteum, ubi cecinit Israel carmen hoc*: Ascende putee, quem foderunt principes, & aperuerunt duces populorum in datore legum, & in baculo ejus, & de solitudine in Matthana, & de Matthana ad torrentem Dei, & de torrente Dei ad excelsa, & de excelsis ad vallem, quæ est in regione Moab in vertice Phasga, qui prospicit contra desertum. *Hæc loca in finibus Amorræorum quidam interpretantes, putant non mansiones esse, sed transitus, &c.* Prudentem studiosumque Lectorem rogatum velim, ut sciat Hieronymum hoc loco vertere quædam nomina Hebraica juxta proprias significationes, licet in sacro textu ea posuerit ut leguntur in Hebræo.

ibid. *Et tulit omnem terram.* Bene monet Scholiastes, quod Seon rex Amorræorum expugnavit regem moab priorem: significat enim Scriptura hujus loci expugnatum fuisse a Seone regem Moabitarum primum, vel eum qui regnaverat ante Balac.

col.260. *Et usque Medaba.* Olim pro עד, *ad*, quod scribitur in Hebræo hodierno, legebant hic על, *al*, ut liquet e textu Samaritano, ac ex præsenti Canonis adnotatione marginali.

col.262. *Quæ in extremis regni ejus finibus erat.* Samaritæ legunt חזות, *hhizoth*, id est, *visionum*, ut habetur in Latina versione textus Hebræo-Samaritani.

Ad benedicendum adductus sum. Variant hoc loco textus Hebræus ac Samaritanus: legit Hebræus, הנה ברך לקחתי וברך, *hinne barech lacahhthi: uberech*, hoc est: *Ecce benedicere accepi, & benedixit.* Samaritanus autem ita habet, הן לברך לקחתי אברך, *hen lebarech lacahthi: abarcha*, quod Latine vertunt: *Ecce ad benedicendum assumtus sum, benedicam.* col.264.

A quo familia Sephuphamitarum. Excidit hic loci in Hebræo unum פ, *phe*, unde legimus *Suphamitarum*, pro *Sephuphamitarum* juxta Canonem Heb. veritatis. col.268.

Et decimam decimæ, &c. Docet scholion legendum esse hoc loco ut supra ad versum 13. *Et singulas decimas, &c.* col.271.

Quidquid pollicita est, & juravit. Quia juravit, opere complebit. Sic legitur in Canone, & altero veteri ms. codice S. Germani a Pratis. col.27[illegible]

Et tulerunt prædam. Sensus liquidus est in scholio, in textu nonnihil obscurus, etsi ordinem verborum pressius sequatur Latinus Interpres. col.275.

Pondo) sedecim millia. Aliquot mss. codices legunt *pondere Sanctuarii*; quod in Hebræo non haberi docet nos Canon Hebraicæ veritatis. col.2[illegible]

Quod si nolueritis sequi eum. Omnes mss. Bibliorum codices cum Canone Heb. verit. legunt hoc modo, *Qui si nolueritis sequi eum.* Parum autem refert ut *qui*, vel *quod* legatur, quia nullum est damnum in sensus. col.27[illegible]

Non reverteremur in domos nostras. Legebat Scholiastes in suo exemplari Hebraico אל-בנינו, *el-banenu*, id est, *ad filios*, sive *parvulos nostros*: nisi forte sensum attenderit, non verba. Hodie ubique legimus אל-בתינו, *el battenu*, *ad domos nostras.* ibid.

Date eis Galaad in possessionem. Manuscriptus codex Bibliorum num. 1. in nostra Bibliotheca sancti Germani, legit ut in Hebraico, *dat eis terram* Galaad. Quod fluxit, ni fallor, ab scholio Canonis Heb. veritatis. col.278.

Confitemur eis Jordanem. Ita ms. Bibliorum codex Regius num. 3563. Corb. alter num. 10. & unus S. Germani num. 7. Alii cum editis legunt, *trans Jordanem*, sed incongruo sensu. ibid.

Profectique de Hieabarim. Eamdem legimus adnotationem apud Hieronymum Epistola jam laudata de 42 Mansionibus Israelitarum in deserto. Ibi igitur ista observat Hieronymus, *Et profecti*, inquit, *de Hieabarim, quæ ut in secundo loco apud Hebræos habetur*, HIIM, *castrametati sunt in Dibon-Gad, &c.* col.280.

Et perveniant a Meridie, &c. Hoc modo legitur ex Hebræo textu hodierno: mss. autem omnes post Septuaginta sic legunt; *& perveniant in Meridiem usque ad Cades-Barne.* col.281.

Contra fontem Daphim. Hebræus non habet vocem *Daphim*, & in veteri ms. codice Latino additum illum verbum reperi. Frustra etiam illud requisivimus in libris nominum & locorum Hebraicorum. ibid.

IN LIBRUM DEUTERONOMII.

AD *omnem Israel trans Jordanem, &c.* Hoc loco abutuntur Judeaster Aben-Ezra, ac Christianorum feces Hobbesius, Spinosa, & alii ejusdem audaciæ scriptores, qui præfracte negant Mosen totius Pentateuchi auctorem extitisse. In quam sententiam abiere similiter le Clerc, & Richardus Simon, qui quum in multis infertissime dissideant, in hoc tandem consentiunt, ut antiquissimam in Ecclesia Dei Traditionem, atque omnium animis persuasionem receptam convellant. Sed hujusmodi novatores profligat doctissimus Scholiastes noster, apposite observans ex Hebræo legendum esse: *Hæc sunt verba quæ loquutus est Moses ad omnem Israel in transitu Jordanis.* Quod & in consequentibus tam admirabili diligentia adnotavit ad tollendam ambiguitatem dictionis, *trans*, ut diceres non alia mente hæc ab eo fuisse scripta, quam ut doceremur singula Deuteronomii verba Mosen ipsissimum auctorem habuisse. Conferat Lector curiosus caput istud primum v. 1. & 5. cum iis quæ leguntur infra capite tertio v. 8. & 25. pervidebit statim particulam, *trans*, scholiis illustratam, ubi ad Mosem loquentem non potuit referri: intactam vero ac sine scholiis manentem, quum Mosi sermocinanti convenit. Precatur, verbi gratia, Dominum Moses his verbis cap. 3. v. 25. *Transibo igitur, & videbo terram hanc optimam trans Jordanem*, id est, terram Chanaan, quæ respectu Mosis loquentis erat trans Jordanem: quare nullum ibi appositum est scholion, uti factum conspicitur v. 8. ejusdem capitis; quia reges Amorræi de quibus sermonem habuit Moses, erant non trans, sed cis Jordanem respectu ejusdem. Quis credidisset aliquando profligaturos iri Canone veritatis Hebraicæ audaculos nostri temporis scriptores, palmariumque quod putabant argumentum, veterum Doctorum sententiis penitus toto dis- col.2[illegible]

sol

solvendum? Non est omittendum Auctorem suppostitii operis *De decem tentationibus in deserto*, quod inter Hieronymiana scripta editum est, multa fuisse mutuatum e scholiis Canonis Heb. veritatis.

col.299. *Sicut loquutus est tibi*. In editis legimus, *sicut loquutus est Dominus Deus noster patribus tuis*, quod plures mss. codices sequuntur, paucis omissis, vel mutatis: aliquot enim habent, *patribus nostris*: alii omittunt, *noster*, leguntque *Dominus Deus patribus tuis*. Canon pure legit juxta Hebræum.

col.300. *Et in solitudine (ipse vidisti) &c*, Pluraliter expressa est hæc parenthesis in Canone ac plurimis aliis antiquissimis mss. scilicet, *ipsi vidistis*; sed in hujusmodi lectionibus nulla contentio est: unde sanctus Hieronymus similem variantem lectionem Psalmi 83. exponens in Epistola ad Sunniam & Fretelam, hæc habet: *Et quæso vos*, inquit, *ut hujusmodi ineptias, & superfluas contentiones, ubi nulla est sensus immutatio, declinetis*. Quæ propterea Lectorem semel admonuisse visum est, ut sciat multa similia a nobis fuisse prætermissa.

col.303. *Et confinium usque ad torrentem Jebboc*. Non *confinium*, sed *finium* habetur in Canone & aliis mss. antiquioribus, qui legunt sic, *medium torrentis & finium*: id vero in eundem sensum recidit.

col.306. *Et non est alius præter unum*. *Præter unum* habent exemplaria quædam mss. in aliis legitur juxta scholion marginale Canonis

ibid. *Filiique Israel egressi ex Ægypto*. Alius est sensus, & interpunctio in editis atque in mss. codicibus. Solus Canon veritatis Hebraicæ, isto in loco, velut in aliis sexcentis, fontis sui sensum fideliter reddit.

col.308. *Et observa ut facias*. Editi, cum aliquot recentioribus mss. addunt hæc verba, *quæ præcepit tibi Dominus*: sensum quoque ejusdem versus aliter exprimunt: sed planior est ac dilucidior in Canone & aliis mss. optimæ notæ. Arabs Interpres favet lectioni nostræ, habet enim, *in regione manante lacte & melle*.

ibid. *Deus unus est*. Omnes mss. Bibliorum codices ita legunt, uno excepto Corbejensi num. 1. qui legit, *Dominus unus est*, juxta adnotationem marginalem Canonis, e quo in eumdem codicem multa fluxisse nobis constat.

col.309. *Et ipsi servies*. Ita Canon & antiquiores mss. codices. Alii habent, *ipsi soli servies*, juxta quod scriptum est Matth. 4. v. 10.

col.311. *Ex ore Domini*. Hic quoque legunt editi ac mss. aliquot libri juxta quod scriptum reperitur Matthæi quarto capite. Cæterum in Hebræo & Samaritano habet יהוה, *Adonai*, sive *Jehovah*, quod interpretatur *Domini*, non *Dei*.

col.313. *Demonstrasti eis*. Hebræus hodiernus habet verbum primæ personæ, si Massoretharum vocalibus punctis credamus, צויתם, *tsiuvithim*, id est, *præcepi eis*. At LXX. Interpretes, Chaldæus, Syrus, & Hieronymus noster, legebant צויתם, *siuvisham*, quod significat, *præcepisti eis*.

col.317. *Quæ est juxta vallem tendentem, &c*. Septuaginta, πλησίον τῆς δρυὸς τῆς ὑψηλῆς. *prope quercum excelsam*. In Hebræo legimus אצל אלוני מורה, *etsel elone more*. Hoc modo legunt etiam Samaritani, addentes tamen duo hæc verba מול שכם, *mul Sichem*, id est, *versus Sichem*. מורה, *more* autem, sive מורא, *mora* diversas habet interpretationes: alii *elone more* volunt esse *planitiem*, vel *Prata More*: Syrus, *quercus Mamre*, &c.

ibid. *Et in locum*. Sensum hujus loci nonnihil diversum reperies in editis. Conferat qui voluerit.

col.319. *Et postea omnis populus, &c*. Non *postea*, sed *post* reperi in Canone & mss. codicibus.

col.321. *Non habebis potestatem*. *Non habes potestatem*, sic Canon, & alii manuscripti codices.

col.323. *In die primo mane*. Hebræus habet לבקר, *labbocer*, id est, *usque mane*, quod editi sequuntur: omnes autem mss. Latini nostri codices legunt cum Canone Heb. veritatis, *in die primo mane*.

col.324. *Lepram & lepram*. Eundem sensum, non eadem verba reperimus in mss. libris, ubi constanter legitur, *lepram, & non lepram*.

col.325. *A præcepto legis*. Verbum, *legis* non est in textu Hebraico: sed additum credi potest ab Scholiaste Latino explicationis caussa, ut factum conspicimus ab Interprete Chaldaicæ paraphrasis, qui ad vocem *præceptum*, sive *a præcepto* addidit nomen, *Domini*.

col.329. *Et cædent in ea cervices vitulæ*. In textu Hebraico legimus וערפו, *vearephu*, quod interpretatur *& auferent cervicem*, aut, *& excervicabunt*. Scholiastes hic & infra v. 6. verbum ערף, *araph* sumit eodem sensu, quo sumitur בלע, *balaa* apud Hieronymum, qui *balaa* Latine reddit sæpius, *præcipitare* & *destruere*: ut est illud 2. Samuelis cap. 20. v. 19. *Quare præcipitas hæreditatem Domini?* Et Isai. cap. 25. v. 7. & 8. *Præcipitabit faciem vinculi*. *Præcipitabit mortem in sempiternum*, &c. *Mactare* igitur, *de-*

struere & præcipitare pro eodem accipiuntur apud Hieronymum.

Quia maledictus a Deo, &c. Ad illustrandam hanc sen- col.330.
tentiam multa congessit doctissimus Hieronymus lib. 2. Comment. in Epist. ad Galatas cap. 3. Sed non est præsentis loci universa hæc replicare: id tantum monere sufficiat, in Hebræo scriptum olim fuisse ut & nunc, קללת י אלהים תלוי, quod Hieronymus ipse ita legit, *chi calalath Eloim thalui*: Ebion vero Hæresiarches ac Semichristianus interpretatur, ὅτι ὕβρις Θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id est, *quia injuria Dei est suspensus*. Dicebat Hieronymo Hebræus qui eum in Scripturis aliqua ex parte instituit, quod possit & ita legi: *Quia contumeliose Deus suspensus est*. Denique magis æstimandum est, si eidem Hieronymo fides habeatur, post passionem Christi, & in Hebræis & in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum a Deo credimus. Cætera videsis loco citato.

Sed vacabit absque culpa domi suæ. Omnes mss. co- col.334.
dices legunt hoc modo cum Canone, *sed vacabit absque culpa domui suæ*. Eundem quoque sensum expressit Interpres Arabs. In Hebræo est לביתו, *Lebetho*, quod *suæ* optime respondet. Verum non maximi refert quoquumque modo legamus, ubi verborum sensus in idem recidit.

Maledictus qui non permanet, &c. De variantibus hu- col.338.
jus versiculi lectionibus apud Hebræos, Samaritanos, ac Græcos fuse disputat S. Hieronymus lib. 2. Comment. in Epist. ad Gal. cap. 3. illuc se a nobis amandari patietur Lector curiosus.

Et erit vita tua quasi pendens ante oculos tuos. Primum col.341.
e Septuaginta Interpretibus mutuati sunt Latini, *ante oculos tuos*, quod scriptum reperitur in Canone, & paucis aliis antiquioribus mss. codicibus: successu vero temporum e Canonis marginali scholio fluxisse videtur in plures Latinos codices, *ante te*: nam cum editis ita maxima pars librorum mss.

Nec calceamenta pedum tuorum, &c. Unus Canon He- ibid.
braicæ veritatis veram hic retinet e suo fonte lectionem: cæteri tum editi, tum mss. habent, *pedum vestrorum*.

Et assumat ebria sitientem. Ita Canon Heb. verit. ac col.342.
manuscripti omnes, quibus concinunt Syr. Chald. & Arabs cum versione Samaritana. Sensus obscurior est in editis ex mutatione unius literulæ, *s* nempe in *b*, *absumat*.

Tollite librum istum. Samaritanus textus bene legit hoc loco לקחו, *lichhu*, id est, *tollite*, seu *capite*. Hodier- col.345.
nus autem Hebræus non habet literam ו *vau* servilem in fine, sed tres tantummodo radicales לקח, *lacoah*, quod significat, *capiendo*, sive, *tollendo*, hoc est, *tollendo librum legis istum, ponite*, &c, Hinc liquet nonnulla excidisse e textu Hebræo hodierno: quod etsi plurimis exemplis jam probaverimus, adhuc tamen in consequentibus idipsum observare non pigebit.

Ipse & Josue filius Nun. Hebræus & Chaldæus legunt col.348.
הושע, id est, *Hosea*, vel *Osee* more Antiquorum: Samaritanus autem, LXX. & Syrus habent *Jod* ab initio, יהושע, *Jehosea*, vel *Josue*.

Homo Dei. Hieronymus in Epistola ad Cyprianum col.349.
scholion istud manifeste probat: ibi enim Psalmi 89. explanationem aggressus, hæc ait: *Primum sciendum, quod Psalmi istius juxta Hebraicorum titulus sit*, Oratio Mosi viri Dei: *juxta Septuaginta*, Oratio Moysi hominis Dei, In Hebræo איש האלהים, *is haelohim* legimus, quod apud LXX. etiam hoc loco interpretatur, ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, *homo Dei*: apud Chaldæum vero, *Propheta Dei*. In versione Syriaca *Servus Dei*, & in Arabica *Apostolus Dei* dicitur Moses.

Ignoro vos. Undecim mss. nostri codices legunt, *igno-* ibid.
ro illos: editorum nihilominus lectio præferenda est, quia textui Hebraico consonat,

Galaad usque Dan. Canon habet, *de Galaad usque* col.350.
Dan, quod satis accommodatum Scripturæ reddit sensum.

IN LIBRUM JOSUE.

In librum Josue Ben Nun. Plures mss. legunt, *Præfa-* col.355.
tio S. Hieronymi in librum Josue & Judicum. Et revera nullus exstat peculiaris Hieronymi prologus in librum *Judicum*: horum itaque duorum librorum communis censenda est ista Præfatio.

Et distinctiones per membra divisas, &c. I[illegible]ge co- ibid.
la versuum & commata, uti liquet ex Præfatione in librum Paralipomenon, in qua profitetur Hieronymus versionis ex Hebræo curam in se suscepisse; *ut inextricabiles moras, & silvam nominum, quæ scriptorum confusa erant vitio, sensuumque barbariem, apertius & per versuum cola digereret*. Hic in Hugonem Cardinalem propter ineptias ejus allucinationes acerbe invehitur Erasmus Hierony-

imi

mi Scholiastes; sed acerbius adhuc Marianus in reprehensorem Erasmum, quia nec ipse sensum Hieronymi assequutus est supra, quum de libris Ruth & Esther loqueretur.

col. 355. *Sicut amici mei criminantur.* Ruffinum intelligit ac socios ejus, qui ad calumniam Hieronymi conspirabant. Id manifestum apparet e libro secundo Apologiæ sancti Doctoris adversus Ruffinum, ubi hæc ab eo scripta leguntur: *Ergo ille, qui Epistolam sub nomine meo pænitentiæ finxerat, quod male Hebræa volumina transtulissem, objicere dicitur, me in Septuaginta condemnationem Scripturas sanctas interpretatum.* Et in fine ejusdem libri: *Pro me,* inquit, *respondere compulsus sum, exspectans tria amici volumina, & ad congeriem criminum ejus tota mente suspensus.*

ibid. *Lingua mea hominibus, &c.* Bene monet hic Marianus, Hieronymum linguæ suæ homines, Latinos vocare, non Dalmatas, ut falso aliqui putant.

col. 365. *Omnes fortes manu, &c.* LXX. legunt in singulari, *omnis fortis manu:* quod Canon Heb. verit. ms. Bibliorum codex Regius, & unus Corbejensis imitantur: etsi in mss. *omnis, & fortis* facile scribi potuit pro *omnes, & fortes*; quia veteres *i* pro *e* scribebant sepius.

col. 367. *Et nos erimus innoxii.* Ita solus Canon Heb. verit. juxta id quod supra scriptum est v. 17. Alii cum manuscripti, tum editi libri legunt, *& nos erimus alieni*: quorum verborum sensus non videtur satis expeditus ad intelligentiam popularem. Advertat Lector versuum numeros hic & alibi in annotationibus nostris esse citatos, prout divisi reperiuntur in Vulgata Latina, quamvis numericæ versiculorum notæ minime appareant in textu nostro propter rationem in Prolegomenis allatam. Videsis quæ ibi dicuntur.

col. 368. *Sacerdotes qui portant arcam, &c.* Septuaginta, Canon. & Interpretes Arabs habent vertum *fœderis*: quod tamen abest in Hebræo hodierno & in Samaritano.

col. 369. *Incedebat contra Jericho, &c.* Hanc lectionem mutare noluimus, etsi mss. codices undecim legant omnes *contra Jordanem*: in Hebræis enim exemplaribus, & in Græcis nomen *Jericho*, non *Jordanis* invenimus. Sensus quoque obscurior fieret in Scriptura, si Latinos codices sequeremur.

col. 374. *Invenit Achan filium Charmi, &c.* Nomen illud in Græcis, ac Latinis quibusdam exemplaribus mutatum est in *Achar* & *Achor.* Manuscriptus tamen Alexandrinus optime legit cum Hebræo, *Achan*; quod ita legendum docet etiam Hieronymus lib. de locis Hebraicis: *Emec Achor,* inquit, *quod interpretatur vallis Achor, id est, tumultus atque turbarum, ubi Achan lapidibus oppressus est, ... est locus juxta Jericho, haud procul a Galgalis. Male ergo quidam putant vallem Achor, a nomine ejus qui lapidatus est, nuncupatam: quum ille Achan dictus sit, & non Achor, sive Achar.*

col. 379. *Nonne scriptum est hoc in libro justorum?* Indefinita nimis apparet hæc de *libro justorum*, sive, *recti* intelligentia; nullum est enim e canoncis Scripturis volumen, quod non sit, ac recte dicatur *liber Dei.* Melius itaque sanctus Hieronymus lib. 12. Comment. in Isai. cap. 44. ubi conceptis verbis librum Geneseos, *librum justorum* appellari definivit. *Alio nomine,* inquit, *Israelem vocat,* ISURUN (ישרון) *enim verbum Hebraicum cæteri ἐνδύτατοον, sive, ἐυθοῦς, id est, rectissimum, & rectum interpretati sunt: soli LXX.* dilectissimum, *jungentes de suo, Israel. Proprie enim juxta Hebræos, & literarum fidem, Israel, rectus. Dei dicitur: Vir autem videns Deum, non in elementis, sed in sono vocis est. Unde & liber Geneseus appellatur, ἐυθοῦ id est, justorum, Abraam, Isaac, & Israel.* Eadem affert lib. 6. Comment. in Ezech. cap. 18. recitans illa verba Balaam, *Moriatur anima mea in animabus justorum.* (Numer. 23. v. 10.) *Si Balaam . . . . vanum populum sonat, perspicuum est,* inquit, *quod vanus prius gentium populus desideret habere consortium cum animabus justorum, Abraam, Isaac, & Jacob, qui ἐυθεῖς, id est, recti & justi nuncupantur. Unde & Geneseos liber, ex eorum vocabulo nomen accepit.* Hæc e Commentariis Hieronymi annotavimus, ut videant nunc Critici recentiores quam longe sint a vero, qui putant commentum esse auctorum Gemaroth, librum Geneseως appellari librum justorum. Certe si commentum est, antiquius demonstratur omnibus Thalmudicis, nec solum apud Hebræos, sed apud veteres Scriptores etiam Ecclesiasticos olim acceptum. Plura adhuc de *libro justorum*, quum ad secundum Samuelis librum ventum erit.

col. 383. *Ad solis ortum a torrente, &c.* In Canone legitur, *a solis ortu.* Id vero fluxit e LXX. Interpretibus, qui legebant מזרת *mizzerach* sine ה locali in fine. Hodie in Hebræo est מזרחה, *mizrehhah*, id est, *ad ortum.*

col. 385. *Suasa est a viro suo, &c.* Contrarius est in Hebræo sensus hujus loci, neque vero ibi dicitur, Axam suasam fuisse a viro suo Othoniele, ut peteret agrum a patre suo Chalec: sed quod ipsamet Axa impulerit maritum ad petendum agrum hujusmodi. ותסיתהו לשאל *vattesithehu lisebol*, id est, *& illa excitavit eum* (maritum scilicet) *ad petendum.* Quod constanter legitur etiam infra Judicum, cap. 1. v. 14. ubi de Axa, sive Achsa eadem narratur. Veritati Hebraicæ consentit Corbejensis unus ms. codex Bibliorum in nostra Bibliotheca S. Germani a Pratis num. 1. Prima enim manu sic habet Josue 15. 18. *Quæ, quum pergerent simul, suasit viro, ut peteret a patre suo agrum.* Hanc lectionem prope erat ut amplecteremur, nisi unanimis aliorum MSS. codicum consensus tam hic quam Judicium capite primo, aliud suasisset: & Lectori haud sane probarentur in una Scripturarum narratione diversæ ac dissidentes ejusdem contextus interpretationes. Cæterum hoc loco Hieronymus consuetudini LXX. Seniorum, ut & alibi sæpius, se coaptavit, docetque in Epitaphio Paulæ, Othonielem filium Jephonne pro australi terra & arida, quas superiores, & inferiores suscepisse possidendas. Unde non improbabilis omnino exsistit conjectura, Hieronymum de Axa ab Othoniele persuasa, idem sensisse quod LXX. Translatores. Liberum tamen circa hac Lectoris esto judicium.

Baloth & Asor nova & Carioth, &c. Utriusque Asor meminit sanctus Hieronymus libro de locis Hebraicis; ac juxta præsentem adnotationem Canonis, istam Asor novam in Scriptura appellatam fuisse dicit, ad distinctionem veteris Asor, quæ fuit civitas regni Jabin. ibid.

Arab & Ruma & Esaan &c. Pro *Ruma*, Hebræus & Chaldæus legunt *Duma* propter similitudinem *Resch*, & *Daleth*, quæ parvo apice distinguuntur. Contra Isaiæ cap. 21. quidam Hebræorum pro *Duma*, *Roma* legunt: volentes prophetiam contra Romanum regnum dirigi, frivola persuasione, qua semper in Idumææ nomine Romanos existimant demonstrari. Vide lib. 5. Comment. sancti Hieronymi in Isaiam. col. 398.

Amata & Cariath-Arbe, &c. Editi cum aliquot mss. legunt *Athmatha*: alii *Atmatha*, vel *Admatha.* Canon autem *Umata* nunc habet, pro *Humata*, sive *Hhumta* hodierno Masorethatum. Illud tamen *Umata* derivari potuit ex Εὐμα LXX. Interpretum. Primitus scriptum fuit in Canone *Amata*; quod Hieronymus legit in libris locorum, & nominum Hebraicorum: nusquam vero *Humata* vel *Umata.* Porro in nominibus emendandis, quæ in Græcis & Latinis codicibus, præter pauca, omnia corrupta Hieronymus repererat, nos quoque ita sudavimus, ut millies tæderet cepti laboris, ac hujusce restitutionis. col. 391.

In Silo, &c. Mss. *coram Domino Deo*; sed Hebræus non habet vocem *Deo.* Nomen autem *Dei* & *Domini* addita sæpissime reperiuntur in Græcis ac Latinis exemplaribus; quæ tamquam superflua radenda monet S. Hieronymus.

In circuitu, & familias suas, &c. Eodem sensu in MSS. libris legimus, *& familias singulas.* col. 392.

Achran & Roob & Ammon, &c. Ita mss. omnes: editi vero legunt *Abran.* col. 392.

Et de tribu Gad civitates confugii. Post urbes Zabulonias addunt editi & MSS. aliquot libri: *De tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho civitates refugii, Bosor in solitudine, Misor & Jaser, & Jethson & Mephath, civitates quattuor cum suburbanis suis*: quod e LXX. Translatoribus fluxisse vix dubium esse potest: nam quæ leguntur in Hebræis voluminibus, aliis verbis, ut mox dicemus, concepta sunt. Ne quid vero diligentiæ, aut fidei a nobis queat desiderari, ubi maxima videntur ad intelligentiam Scripturarum momenta: quæquumque versiculi istius absentiam, variantesque spectant lectiones Hebræorum, Græcorum, ac Latinorum, non gravabimur dicere. Itaque sciendum primo in Græcis LXX. Interpretum exemplaribus omnia esse consona, præter pauca levioris momenti, & unam variantem lectionem, quam Nobilius affert, dicen in aliquo libro esse, *Bosor in solitudine Misor*, pro his quæ in textu leguntur, *Bosor in deserto: Miso, & suburbana ejus*, &c. Apud Latinos autem dissidia bene multa: abest enim integer ille versus 36. in mss. antiquioribus ac melioris notæ, puta in Regio MS. codice num. 3563. Colbertino Aniciensi num. 157. Corbejensibus 1. & 10. & in uno S. Germani, num. 157. Denique exscriptor Canonis Heb. verit. ad fidem alterius exemplaris castigatioris suum emendans, universa verba hæc litura delevit, ut similia quædam additamenta. Tres tantummodo habemus recentiores mss. codices Bibliorum, qui legunt comma prædictum, prout exstat positum in Vulgata nostra Latina, non tumultuario ordine Bibliorum Roberti Stephani & Theologorum Lovaniensium, ubi prius commemorantur urbes Galaaditarum Meraritis concessæ, quam Rubenitarum: in quo Peccavit etiam Syrus Interpres recensus urbes de tribu Ruben, ante eas quæ fuerunt e tribu Zabulonis. His ita observatis, manifestum apparet, exemplaria Hebraica Hieronymi aliqua sui parte fuisse mutila, nec versus omnes Bibliorum habuisse adscriptos: Quia si fuisset in eis versiculus 36. hujus capitis 21. Josue, Latine illum Hieronnmus rediddisset, & in antiquioribus editionis Latinæ sancti Doctoris codicibus reperiretur, in quibus abesse supra dicebamus. Vera est igitur adnotatio Hebraicorum

corum librorum, qua docemur in Hillelis & aliis vetustioribus libri Josue exemplaribus Hebræis abesse duos versus (nos unum dicimus) in quibus quattuor Rubenitarum urbes memorantur: quum enim Hieronymi ætate in aliquot libris desiderarentur, inficiari nullus potest & in quibusdam aliis fuisse omissos. Sed de Hebræis voluminibus hæc notanda supersunt, nempe in vetustis & optimis nonnullis Mss. exemplaribus eo modo haberi: וממטה ראובן את עיר מקלט הרצח את בצר במדבר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה: את קדמות ואת מגרשהן ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע: quod a nobis ita legitur: *Umimmatte reuben, eth-hir miclat harotseahh: eth-betser bammidbar, veeth-migrascheha; eth-jahatsa, veeth-migrascebha. Eth-cedemoth, veeth-migrascheha; veeth-mephahat, veeth-migrascheba, arim arba.* Interpretatur autem: *Et de tribu Ruben, civitatem refugii homicidæ, Bosor in deserto, & suburbana ejus; & Jasa, & suburbana ejus. Cedemoth, & suburbana ejus; & Mephaath, & suburbana ejus civitates quattuor.* Porro hæc verba scripta reperiuntur in Mss. Hebræo codice Regio n. 7. & in altero optimo exemplari ms. notato BP. 32. in bibliotheca domus Orationis Parisiensis in vico S. Honorati: in quo tamen ultimo codice secunda manus expunxit, non versus duos integros, ut perperam asseruit Ricardus Simon lib. 1. Hist. Criticæ vet. Test. cap. 22. sed solummodo quattuor aut quinque verba, quæ non leguntur in aliis exemplaribus Hebræorum, nec in impressis. Verba expuncta sunt istæc, *eth-birmiclat harotseahh ... bammidbar*, id est, *urbem refugii homicidæ .... in deserto*. Quattuor aut quinque his verbis exceptis, cætera scripta sunt in mss. exemplaribus Regiæ bibliothecæ, n. 5. & n. 6. in uno etiam ms. codice viri clarissimi Pauli Pelissonii, quem bibliothecæ nostræ S. Germani a Pratis nuper donavit, inque plurimis aliis, quos brevitatis ergo non recensemus. Exstant etiam nonnulli, sed recentiores, in quibus absunt duo versus prædicti, quemadmodum & in antiquis Latinis libris. Unde exploratum habemus, & antiqua, & recentiora, sive, infimæ ætatis volumina quædam Hebræa, errore librariorum esse mutila: indeque fit ut hoc loco Josue, imperfectam habemus uno vel duobus versiculis versionem Latinam Hieronymi, qui sæpius testatur se nihil mutasse de veritate Hebraica, sed puro ac fideli sermone suæ linguæ hominibus editionem novam condidisse. Mutila diximus antigrapha quædam Hebræorum, atque imperfectam hic loci Hieronymianam versionem, quia nisi duobus his versibus adscriberentur quattuor urbes de Rubenitarum hæreditate, summa duodecim civitatum, quæ Meraritis attributæ dicuntur, nullatenus confici posset: quam tamen in Scriptura v. 38. expresse subductam legimus. Supplendus igitur locus in versione Hieronymi ex LXX. traslatione Græca, vel potius e v. v. 78. & 79. capitis 6. lib. 1. Paralipomenon, ubi eadem verba, quæ hoc loco desiderantur, reperiuntur expressa tam in Hebræis, quam in Latinis exemplaribus.

IN LIBRUM JUDICUM.

col. 408. QUam pergentem in itinere, &c. Consule quæ supra diximus cap. 15. Josue col. 269. in notis litera, a.

col. 410. *Baal, & Astharoth*. Canon legit in plurali, *Baalim*; Hebr. tamen, & LXX. legunt in singulari, *servientes Baal.*

col. 411. *Et multo majora faciebant, &c.* Sic mss. omnes: editi *multo pejora*; sed unus est sensus, sive *majora*, sive *pejora* legamus.

ibid. *Qui suscitavit eis salvatorem vocabulo Aod, &c.* Non solum *Aod*, sed *Aod inclytum filium Gera*, legunt mss. aliquot recentiores libri cum Canone Heb. verit. Certum est autem illud, *inclytum*, nihil aliud esse præter interpretationem nominis *Aod*, quæ errore librariorum fluxit e margine in sacrum contextum.

col. 420. *Gedeon de contra fluenta Jordanis*. In Hebræo est מעבר לירדן, *meever Laijarden*, quod Septuaginta ἀπὸ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, sive ut in ms. Alexandrino ἐκ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, id est, *de-trans Jordanem*, transtulerunt. Canon, *contra fluenta Jordanis*. At Hieronymus particulam *de* supplendam monuit nos lib. de locis Hebraicis: *Meeber*, inquit, *pro quo Aquila transtulit*, ἀπὸ πέραν; *Symmachus* ἐξεναντίας, *id est, trans, vel de contra*. Alii mss. Bibliorum legunt, *trans*.

col. 425. *Quis habitavit in Samir, &c.* Non *Samir*, sed *Sanir* legimus in Canone & aliis mss. codicibus. Id vitii forte inductum est a librariis, qui supra Deuteronomii cap. 3. col. 206. sub litera B, nomen *Sanir* legerant. Præterquam quod error inolevit apud exscriptores Latinos, ut *m* scribant pro *n*, & *n* pro *m*. Hieronymus libro nominum Hebraicorum habet *Samir*.

col. 428. *Si tradideris filios Ammon, &c.* Totum hunc locum replicat Hieronymus libro primo adversus Jovinianum: *A plerisque Hebræorum*, inquit, *reprehenditur pater voti temerarii, quia dixerit: Si tradens tradideris filios Ammon, in manibus meis, quicumque exierit de domo mea in occursum mihi, quum reverti cœpero in pace a filiis Ammon, erit Domino, & offeram illum holocaustum. Si canis, inquiunt, si asinus occurrisset, quid faceret, &c.* Advertat Lector istam Hieronymi versionem ad Hebraica verba propius accedere, quam illa quæ in ipso contextu sacro legitur.

Dic ergo Sibboleth, &c. Primum nomen istud apud Hebræos scribitur per *Shin*, שבולת, *Schibboleth*: posterius autem habet *Samech*, סבולת, *Sibboleth*: idque monet Scholiastes noster, qui Hebræum elementum ס, vocat *Zamac*; nisi notariorum, librariorumque pronuntiatione, vel imperitia *Zamach* illud fluxerit pro *Samech*. Non levis est apud Criticos sacros controversia de sono *Sibboleth* per *Sin*, & de eodem per *Samech*. Quidam volunt literam *Sin* ש fuisse prolatam ut *s* nostrum in principio dictionis: *Sammech* ס autem ut *s* inter duas vocales *m*, tanquam pronuntiaretur *Zibboleth* per *z*. Quæ profecto quadrant ad scholia Canonis Hebraicæ veritatis, uti perspicuum est, & ad lectionem insuper antiqui exemplaris ms. in nostra bibliotheca obtinentis numerum 1. nam in eo codice Corbejensis monasterii scriptum legimus: *Dic ergo Sebboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat Zebboleth, &c.* Sic etiam habebatur olim in ms. codice Colbertino Aniciensi nu. 157. ubi ab aliquo emendatore de *Zebbolet* factum est *Tebolet*; quemadmodum superstitibus adhuc literarum vestigiis planissime demonstratur. Alii autem docent Hebræorum ש pronuntiari ut *s* crassum, quod Ephtathæi proferre nequiverunt, sed loco ejus *s* acutum proferebant, id est, pro *Schibboleth*, dicebant *Sibboleth*. Huic opinioni suffragari potest codex noster S. Germani n. 3. quia utroque loco scribit *Sibboleth*, quasi discrimen ש, & ס Hebræorum, nullum sit apud Latinos, præterquam in sono pronuntiantis. Notat denique R. David Kimhi eodem vitio Ephtathæos laborasse, quo laborant Galli non valentes sonare literam *Schim*, sed eam efferentes ac si esset *Thau* raphatum, quod verum esse nemo non dixerit, qui consulet mss. codices Biblicos, Regium 3563. Colbertinum 181. Corbejensem 10. S. Germani 5. & 7. præcipue vero 164. in quo *Thau* raphatum repetitur, hoc est, *Thoboleth*, pro *Sibboleth*, vel *Zibboleth*. Cæteri legunt *Tebboleth*, *t* nempe pro Hebræo ס *Samech*. At de his elementis, ac prolatione eorum audiendus est ipse Hieronymus, qui libro nominum Hebraicorum literam *s* non prætermisit intactam: *Hoc nunc quoque*, inquit, *in s. litera sciendum est. Siquidem apud eos* (Hebræos) *tres s. sunt literæ: una quæ dicitur Samech, & simpliciter legitur, quasi per nostram literam describatur. Alia Sin, in qua strider quidam non nostri sermonis interstrepit. Tertia Sade, quam nostræ aures penitus reformidant.* Hinc liquet *Samech* Hebræorum simpliciter per *s* sive *z* fuisse pronuntiatum; *Sin* autem quemdam habuisse stridorem alienum, ac Latinis insuetum.

Et in omni populo tuo, &c. Ita Canon & mss. quamplures Latini: idemque pronomen secundæ personæ retinet Syrus, & Arabs Interpres. Editi legunt juxta Hebræum, *in omni populo meo*. col. 431.

Quid significet problema. In hoc & in sequenti versiculo Canon Heb. verit. nomen *problema* scriptum habet in textu literis Græcis, hoc modo ΠΡΟΒΛΗΜΑ. Eamdem quoque vocem Græce scriptam ad marginem reperimus in ms. codice nostro num. 3. At parum refert quibus literis, Græcis, aut Latinis exscribatur, quum nihil mutatur in nomine. col. 432.

De stupa tortum putamine, &c. Exscriptor Canonis Hebraicæ veritatis codicem suum emendans ponit, *de stupa tortum stamine*. Manuscripti cæteri codices legunt ut editi, *tortum putamine*. col. 434.

Eratque ipse Levites, &c. Vide infra c. 18. col. 308. B. col. 437

Et Jonathan filium Gerson. &c. Apud LXX. *Gerson* & *Gersom* legimus: in Latinis autem exemplaribus *Gersan* & *Gersam*. Canon Heb. Verit. capite præcedenti in scholio marginali, & hic in contextu sacro *Gerson* habet: sed manifestus est, ni fallor, exscriptoris lapsus, qui promiscue accipit nomina *Gerson* filii Levi, & *Gersom* filii Mosis. Porro Gersom iste in Hebræis ac Græcis voluminibus constanter dicitur filius Manasse: quum tamen in omnibus Latinis codicibus mss. legatur esse filius Mosis. Id vero dissidii conciliare videtur Theodoretus, dum ait, *Jonatham filius Manasse, filii Gersam, filii Moysi*. Quod non tacuit Scholiastes Græcus apud Nobilium; quamvis in omnibus minime consentiat cum Theodoreto: sic enim habet, Ἰωνάθαν φησὶ, υἱὸν Μανασσῆ, υἱὸν Ῥηχὰβ, υἱοῦ Μωσῆ id est, *Jonathan dicit, filium Manasse, filium Rhecbab, filii Mosi.* Legendum forte υἱοῦ Ῥηχὰβ, non υἱόν. Hebræorum doctores ajunt hunc adolescentem fuisse quidem filium Gersom filii Mosis; sed quia fecit opera Manassis, ejusdem quoque filium dici ob cultum idolorum. Ideo nomen *Manasse* in Hebræis voluminibus habet *Nun* pendulum hoc modo מנשה. col. 439

מנשה. Q od ita suspenderunt, ut significent Jonathan itum fuisse nepotem Mosi, & in honorem Mosis suspensum esse *Nun*, ac si diceret, fecit opera quasi filius esset Manasse, & non Mosi. Hæc illi latissime prosequuntur in suis Commentariis: quæ quantumvis futilia videbuntur multis, inde tamen manifeste colligimus veram esse lectionem Hieronymi, apud quem constanter legitur nomen Mosis in omnibus codicibus mss. non autem Manassis, ut apud Septuaginta. Denique Auctor Quæstionum Hebraicarum in libros Paralipomenon, quæ vulgo Hieronymo tribuuntur, de eodem Jonathane hunc in modum disseruit non longe antefinem libri prioris: *Filii Gerson filii Moysi, Sebuel primus. Ipsum*, inquit, *ferunt esse qui in Judicum* (libro) *Jonathan scribitur, qui fuit sacerdos in tribu Dan*, &c. Sebuel itaque primogenitus Gersonis sive Gersami filii Mosis, creditus est apud veteres unus esse cum isto Jonathan; & hinc testatum exstat, ipsum inter Mosis nepotes adnumerandum.

col.441. *Quadringenta millia peditum pugnatorum*. Pro quadringentis millibus, Canon cum aliquot mss. habet, *quadraginta millia*: quod incuriæ & imperitiæ librariorum tribuendum est.

col.444. *Et mulieres quæ cognoverunt virum, interficite*. Editi hoc loco retinent quoddam additamentum LXX. Interpretum, id est, *virgines autem reservate*. Quæ verba absunt in Hebraico textu, in Canone, & in antiquioribus mss. Latinis.

IN LIBRUM RUTH.

col.447. INcipit *Liber Ruth*. Liber Ruth nulla habet in fronte adscripta capitula: nullam in sacro contextu divisionem, vel numericas notas appositas ad marginem: sed uno tenore totus descriptus invenitur in Canone, & aliis mss. antiquioribus ac melioris notæ. Id vero, ut putamus, quia apud Hebræos liber Ruth est veluti appendix libri Judicum: nam in eumdem librum, teste Hieronymo, utrumque volumen compingunt. Consule principium Scripturarum galeatum ejusdem Hieronymi, suo loco nunc a nobis repositum ante libros Samuelis & Malachim.

Ibid. *Et mortuus est Elimelech maritus Noemi, &c.* Scholiastes noster hic diversus abiit ab Hieronymo in lectione nominum *Noemi* & *Orphæ*: nam quod monet pro *Noemi* in Hebræo haberi *Nahmi*; & pro *Orpha* legi *Harpa*, id ab usu Hieronymi prorsus abhorrere dignoscitur: quum in Scriptura Hebraica nomina istæc habeant literam ע *Ain*, quam S. Hieronymus ideo vocalem appellat, quod per nudam ipse vocalem hoc elementum exprimeret, נעמי *Noemi*, ערפה *Orpha*. Et in libro nominum Hebraicorum de *Gomorra*, ait: *Sciendum quod G. litera in Hebraico non habetur; sed scribitur per vocalem* AIN. Præterea ex Hieronymo superius probatum exstat in annotationibus nostris col. 88. litera, c. sermonem Hebræum, P. literam non agnoscere: male igitur Scholiastes, aut exscriptor Canonis, legit *Harpa*, pro *Orpha* sive *Arpha*.

IN LIBROS REGUM.

col.453. PRæfatio *de omnibus libris*. Hæc est inscriptio Prologi in Canone Hebraicæ veritatis, & in aliquot aliis manuscriptis antiquioribus. Id vero sumtum videtur ab Hieronymo, qui ad finem ejusdem præfatiunculæ, *Prologum Scripturarum* ipsam appellat. Cæteri libri tam editi, quam mss. ita inscribunt, *Præfatio Hieronymi in librum Regum*, vel *in libro Regum*. Verum hic Prologus Scripturarum, quum omnibus libris quos ex Hebræo in Latinum vertit Hieronymus, possit convenire, merito inscribitur, de omnibus libris veteris Testamenti.

Et nomen Domini &c. Luxatum manifeste deprehendet hunc locum quiquumque seriem orationis attenderit: nam quid attinet ad characteres Samaritanorum, quod in libro Numerorum sub Levitarum ac Sacerdotum censu, supputatio literarum viginti duarum mystice ostenditur? quid etiam ad talem numerum, quod in quibusdam Græcis voluminibus nomen Dei tetragrammaton antiquis Hebræorum, id est, Samaritanis expressum literis invenitur? Ergo ut omnia ad sensum sibi cohæreant, tota istæc pericope: *Et nomen Domini tetragrammaton in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum literis invenimus*, legenda ac reponenda videtur immediate ante illa superiora verba, *In libro quoque Numerorum*, &c. Hanc restitutionem quantumvis necessariam, judicio nostro noluimus permittere, quia e triginta quattuor mss. codicibus, quos in hoc opere diligenter contulimus cum editis libris, nullus hic loci dissentiens invenitur ab alio, sed uno modo constanter universi legunt juxta seriem inversam. Itaque res hujusmodi Lectorem curiosum monuisse sit satis.

Sed & Psalmi tricesimus sextus, &c. Sanctus Hieronymus in Epistola, cujus initium est, *Nudius tertius*, recenset tantum Psalmos quatuor, qui secundum ordinem literarum Alphabeti Hebraici, compositi reperiuntur; nec ibi meminit Psalmi tricesimi sexti, neque Orationis Jeremiæ: *Priusquam de singulis disseram*, inquit ille ad Paulam Urbicam, *scire debes, quattuor Psalmos secundum ordinem Hebræorum incipere elementorum, centesimum decimum, & centesimum undecimum, & hunc de quo nunc scribimus, & centesimum quadragesimum quartum*. Et post pauca subdit: *Sunt qui & alios hoc ordine putant incipere, sed falsa eorum opinio est*. Hæc facile conciliabuntur, si dixeris Hieronymum in Epistola ad Paulam Urbicam, spectasse ad capita versuum, quæ in Psalmis 110. 111. 118. & 144. decurrunt juxta ordinem Hebræarum literarum: hic autem in Prologo Scripturarum, de numero viginti & duorum elementorum disserere, ut inde probet viginti duo volumina in Canone Hebræarum supputari. Qui plura de hoc genere Psalmorum desideravit, consulat Prolegomena nostra. col.355.

Quem Numeros vocamus. Mss. quamplures legunt in singulari, *quem Numerum vocamus*; sed error est librariorum manifestus ex Hieronymo, qui de eodem volumine aiebat supra, *In libro quoque Numerorum, &c.* Origenes in Psalmum primum Canonicas Scripturas juxta Hebræos recensens, non *Vajedabber* Numeros ab eis dicit appellari; sed ἀμμεσφεκωδήμ, *Ammesphecodim*, quod Hebraice scriptum המפקודים, id est *hammephecudim* absque ullo *s* in medio vocis, significat *numeros*, vel potius *numeratos*. *Vajedabber* itaque dicitur apud Hebræos liber Numerorum a prima voce ejusdem voluminis: *Hammephecudim* vero propter argumentum in eo pertractatum, quia ibi agitur de iis qui transierant ad numerum.

Thorath, &c. Triginta & quattuor mss. codices, quos habuimus ad collationem hujus præfationis, legunt omnes *Thorath*; quasi nomen istud esset in regimine, ut quum dicitur תורת משה *Thorath Mose*, id est, *lex Mosis*. Notandum est autem emendatorem Canonis S. Germani a Pratis aspirationem *h* ab initio, & literam *th* in fine, punctis supra infraque positis, expungendas indicasse, ac *Tora* juxta Hebræos, non *Thorath*, legendum: quod apposito etiam signo *h* in margine suo more significavit. col.457.

Qui apud eos Josue Ben Nun, &c. Diximus in observationibus nostris ad inscriptionem libri Geneseos, Hebræos, teste Hieronymo, solitos fuisse Voluminibus sacris nomina imponere ex principiis eorum, ut v. g. *Bresith*, quod significat, *In principio*: *Elle smoth*, id est, *Hæc sunt nomina*, quæ priora sunt verba libri Genesis, & Exodi. Verum ex eodem Hieronymo nunc apparet id esse intelligendum de solis Mosaicæ legis quinque voluminibus: nam cæteri libri tum Prophetales, tum Hagiographi non sortiuntur nomina ex principiis suis, sed ab ipsis auctoribus, aut certe ex rebus personisve, de quibus inibi multa scribuntur. Monemus tamen curiosum Lectorem, librorum 1. & 2. Regnorum, qui ab Hebræis Malachim dicebantur juxta Hieronymum, hoc est, *Reges*, apud Originem ex principio eorum, appellari *Vammelech David*, quod interpretatur, *Et rex David*. Unde satis compertum exstat Libros sacros Hebræorum diversa a diversis habuisse nomina, ac varias appellationes. ibid.

Quam Malachoth, &c. Hoc nomen scribendum esset cum duplici *mem* ab initio, id est. ממלכות, *mamlachoth*; quod iterpretatur *regna*: מלכות. *malachoth* enim cum *mem* unico, non *regna* proprie, sed *reginas* significat. Ne quid tamen alienum induceremus; verba Hebraica Hieronymi totidem elementis ad marginem apponere visum est quot ille in textu exprimere voluit. ibid.

Qui apud illos vocatur Thare Asra. Canon Hebraicæ veritatis S. Germani a Pratis habet hic secunda manu, TRE AZRA. Quod exscriptor in emendando suo exemplari mutuari potuit ex aliis libris, uti nobis fidem facit codex Bibliorum S. Germani ante octingentos annos scriptus, in cujus ora marginali hæc varians lectio reperitur. *Thare arsa, alii, tre azra*. Quum ipse nihilominus in textu legat, *Thare asra*. ibid.

Masaleth appellant. Ita Canon uterque Heb. verit. Carcassonensis scilicet & noster sancti Germani a Pratis. Omnes alii mss. cod. legunt, *Masloth*: sed Ms. num. 3. jam sæpe laudatus, in limbo *Massaloth* habet cum *s* duplici: in corpore autem *Maslot* literis Græcis. ibid.

Coeleth: Canticum Canticorum, &c. In tribus antiquissimis mss. Corbejensi monasterii nostri scriptum est, ACCOELETH, quasi Hebraice Hieronymus legerit הקהלת cum ה ab initio, quod Grammatici vocant emphaticum, literam sequentem congeminans. Canon sancti Germani legebat similiter *Accoeleth*; sed manus emendatoris expunxit primam syllabam, ac, hodieque superest solum *Coheleth*. Apud Hebræos constanter legitur קהלת *Coheleth* absque ullo *he* initiali: *Coeleth* quoque legebat Origines in Psalmum 1. ibid.

Septi-

ibid. *Septimus Dabre Ajamim, &c.* Non DABRE AJAMIM, sed *debre ajomin*, legebatur olim in mſ. codice Corbejenſi num. 1. Exſtat etiam prope eadem lectio ad oram marginalem manuſcripti noſtri num. 3. ubi poſitum invenimus *dibre ajomin*. Hinc in Canonem S. Germani fluxiſſe videtur hodiernum *dibre ajamim*: nam ante emendationem in eo ſcriptum erat, *dabre jamim*. Exemplar Carcaſſonenſe Canonis Hebraicæ veritatis legit *dabre jamin* cum aliis triginta mſs. libris, Apud Origenem legimus διβρ' αἰαμὶμ, id eſt, *dibre ajamim*, ut jam in Canone noſtro. Verba Hebraica in ſacris voluminibus ſunt iſta, דברי הימים. Nec refert juxta Hieronymum in Epiſt. ad Evagrium de Melchiſedec, utrum *dabre*, *dibre*, an *debre ajamim* pronuntietur; quum vocalibus in medio literis perraro uterentur Hebræi veteres, & pro voluntate Lectorum, atque varietate regionum, eadem verba diverſis ſonis atque accentibus proferrentur.

ibid. *Libros viginti quattuor.* Totidem libros enumerat Victorinus in Apocalypſi: *Sunt autem*, inquit, *viginti quattuor libri veteris Teſtamenti: viginti duos in excerptis Theodori invenies, &c.* Quidam ad viginti duo volumina Canonis Hebræorum, Tobiam & Judith adjungebant, ut eſſent viginti quattuor. *Quibuſdam autem*, inquit Hilarius Prologo in librum Pſalmorum, *viſum eſt, additis Tobia & Judith, viginti quattuor libros ſecundum numerum Græcarum literarum connumerare.* Ad illos non alludit Hieronymus, ſed ad eos potius qui Ruth & Cinoth inter Hagiographa ſcriptitabant. Judæi hodierni Biblia ſacra vocant, עשרים וארבעי, *Eſrim vearbaa*, id eſt, *viginti quattuor*: & inter Hagiographa numerant Librum Ruth, & Jeremiæ Lamentationes. Videſis plura de hoc argumento in præloquiis noſtris.

ibid. *Et qui venturus eſt. Et qui futurus eſt.* Ita legitur in Canone Carcaſſ. & in mſ. codice ſancti Germani num. 3. id quoque ſcriptum habebatur in Canone noſtro antequam mendis expurgatus eſſet.

col. 459. *Non ſunt in Canone.* De Hebræorum, non Eccleſiæ Canone hæc intelligenda docet Marianus Victorius in ſcholiis ſuis ad præſentem præfationem Hieronymi. Aſſerit quoque Ricardus Simon Hiſt. Critica lib. 1. c. 19. Hieronymum non e ſua, ſed ex Judæorum ſententia loquutum, ubi nonnullos libros in Eccleſia Canonicos (ut ipſe R. S. ait) inter apocrypha volumina eſſe ponenda decernit. At ſi de ſententia Hieronymi, eidem Hieronymo fides habeatur, diſſimulare non poſſumus ſcriptores illos procul a vero recedere, propriamque, non Hieronymianam, obtrudere Lectoribus opinionem. Id manifeſte evincunt verba iſthec quæ leguntur in Præfatione Hieronymi in libros Salomonis: *Fertur & πανάρετος Jeſu filii Sirach liber, & alius ψευδεπίγραφος, qui Sapientia Salomonis inſcribitur: quorum priorem Hebraicum reperi, non Eccleſiaſticum, ut apud Latinos, ſed Parabolas prænotatum; cui juncti erant Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum, ut ſimilitudinem Salomonis non ſolum numero librorum, ſed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nuſquam eſt: quin & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli ſcriptorum veterum hunc eſſe Judæi Philonis affirmant. Sicut ergo Judith, & Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter Canonicas Scripturas non recipit: ſic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam.* Videant nunc Marianus, ac Simon, quo ſenſu Hieronymus dixerit: *Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inſcribitur, & Jeſu filii Sirach liber, & Judith, & Tobias, & Paſtor non ſunt in Canone.* Scimus quidem poſt decreta Concilii Tridentini hos omnes libros pari cum cæteris veneratione ab omnibus vere piis & orthodoxis eſſe ſuſcipiendos; ſed nunc quæſtio nobis eſt de tempore Hieronymi, quando, ut ex eodem conſtat, libros jam dictos legebat quidem Eccleſia ad ædificationem plebis, quum tamen ipſos non reciperet inter Scripturas Canonicas.

ibid. *Et confer cum his opuſculis.* Addunt hic editi, *quæ nuper emendavimus.* Hæc radenda ſunt tamquam ſuperflua, quoniam nihil eorum exſtat in mſs. vetuſtioribus ac melioris notæ. In recentioribus tantum quinque aut ſex legitur, *quæ ſuper enumeravimus*: quod æque vitioſum eſt, non enim monet Hieronymus Lectorem, ut Græcos Latinoſque codices conferat cum omnibus opuſculis quæ ſupra enumeraverat, vel quæ nuper emendaverat; ſed cum his tantum quæ ex Hebræo in Latinum verterat, id eſt, cum libris Samuel & Malachim.

col. 461. *Pretioſiſſimo fidei myro ungitis caput.* Sic legunt omnes mſs. noſtri, niſi quod plures pro *myro*, ſcribunt *myrro* cum duplici r. Μύρον autem Græce unguentum dicitur: μύῤῥα vero herbam ſignificat. Unde error editorum librorum manifeſte deprehenditur, ubi legimus *pretioſiſſima fidei myrrha*. Neque vero caput Domini diſcumbentis unctum eſt *myrrha*, ſed *myro*, id eſt, *unguento pretioſiſſimo* mulieris peccatricis in Evangelica narratione, ad quam hic alludit ſanctus Hieronymus.

Quæ nequaquam Salvatorem, &c. Codex mſ. Bibliorum Avenionenſis conventus ſancti Dominici hoc modo legit, *quæ nequaquam ſeductorem quæritis in ſepulcro.* ibid.

IN I. LIBRUM SAMUELIS.

Filii Eliu, filii Thou, &c. Editi nonnulli & mſſ. quamplures legunt, *Thau* ex Hebræo ſcilicet תחו. LXX. col. 463.
in manuſcripto Alexandrino retinent Θεῦ; quod etiam Chaldæus expreſſit cum hollem pleno, ut ajunt Grammatici, תחו, *Thoou*, vel *Thohu*. Canonem Heb. verit. & alterum mſ. codicem Corb. ſequuti ſumus, ambo namque *Thou* ſcribentes veram præferunt Hieronymi lectionem, ut compertum habemus e libro nominum Hebraicorum, & iterum e libro primo adverſus Jovinianum, ubi S. Doctor conſtanter legebat *Thou*, ſive *Thoou* juxta Græcorum codices.

Et tribus modiis farinæ, &c. Emendator Canonis He- col. 475.
braicæ veritatis pro *tribus modiis farinæ*, ſubſtituit in noſtro exemplari, *& modio farinæ*: in qua permutanda lectione habuit adſtipulatorem falſum Hieronymum, Auctorem nempe Quæſtionum ſeu Traditionum Hebraicarum in libros regum. Is enim conceptis verbis aſſerit mendoſos ac corruptos eſſe Latinorum codices, ubi lectum eſt, & tribus modiis farinæ: *in Hebræo*, inquit, *non tribus modiis farinæ, ſed modio farinæ legitur: quem locum apud Latinos ſcriptorum vitio conſtat eſſe depravatum. Si enim cum vitulis tribus, & tribus modiis farinæ obtulit, contra præceptum legis fecit: in lege enim ita præcipitur: Menſis ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit vobis. Omne opus ſervile non facietis: dies clangoris eſt & tubarum: offeretiſque holocauſtum in odorem ſuaviſſimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos ſeptem, & in ſacrificiis eorum, ſimila oleo conſperſa tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum. Hæc vero decima, decima pars erat Ephi. Unde datur intelligi quod Elcana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus vitulis, ſed novem decimas; quibus, ſecundum Hebraicam menſuram, unus efficitur Ephi.* Ita vetus ille ſcriptor, nec indocte quidem, ſi meminiſſet Hebræorum איפה, *Epha*, tribus ſatis, ſive tribus Romanis modiis æqualem fuiſſe menſuram. Hoc verus Hieronymus expreſſe docet cap. 2. lib. Ruth. v. 17. ubi interpretatur: *Et quæ collegerat virga cædens & excutiens, invenit hordei quaſi Ephi menſuram, id eſt, tres modios.* Libro quoque decimo quarto Commentariorum in Ezechielem, menſuras tam in aridis, quam in liquidis ſpeciebus ediſſerens, hæc de *Epha* Hebræorum ſcribebat: *Decima pars cori in his quæ modio menſurantur, appellatur Epha, id eſt, tres modii: & decima pars cori in ſpeciebus liquidis, vocatur batus ſive vadus: ut ejuſdem menſuræ ſit ephæ & batus.* Unum igitur *Epha* farinæ, tria ſata, vel quod idem eſt, tres farinæ modios capiebat: unus autem modius tres decimas habuit, quas in ſacrificiis neceſſe erat offerri per ſingulos vitulos. Hinc colligimus falſo adſcriptum fuiſſe ſancto Doctori opus Traditionum Hebraicarum in libros Regum, in quo tam contrariæ verbis ipſius Hieronymi inveniuntur ſententiæ. Fatemur tamen ſuppoſito Auctori noſtro exemplaria quædam ſcripta ac edita penitus eſſe conſentanea: non enim legunt, & *tribus modiis farinæ*; ſed ut jam dicebamus, *& uno modio farinæ*. Quin & Syrus Interpres hoc ipſum exprimere voluit dicens, וסאתב הדא דקמחא, *ouſatho hhado decambho*, id eſt, *& ſato uno farinæ*. Cæterum conferat Lector ſtudioſus totum hunc locum cum iis quæ leguntur cap. 29. Numerorum, & cum marginalibus ſcholiis Canonis Heb. verit. col. 183. ut non improbabile ſumat argumentum de auctore eorumdem ſcholiorum, deque falſo Hieronymo, cujus verba jam recitamus.

Azotum, & fines ejus. Verba iſtæc quæ in editis legun- col. 476.
tur conſequenter: *Et ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magnæ in civitate*, obelo prænotarunt R. Stephanus ac Theologi Lovanienſes; quia non exſtant in textu Hebraico, nec in antiquioribus & caſtigatioribus mſs. codicibus Latinis Hieronymianæ verſionis. Mutuata ſunt e LXX. Interpretibus, ſive ab illis Latinorum translationibus, quarum viguit uſus ante Hieronymum. Sed quum innumera prope hujuſmodi occurrant additamenta in libris præcipue Regum, non abs re erit Lectorem docuiſſe quomodo poſita reperiantur in vetuſtiſſimis codicibus ſacrorum Bibliorum editionis Hieronymi. Tria igitur ſuperſunt adhuc genera librorum mſs. Latinorum, quibus cauſas, & origines prædictorum additamentorum poſſumus deprehendere. Primum in illis locum obtinent mſſ. codices, qui propriam ac genuinam lectionem Hieronymi ſine additamentis repræſentant: cujus generis ſunt Colber-

tinus Aniciensis, & Corbejenes major num. 1. his etiam Canon Hebraicæ veritatis adjungendus est, utpote qui nihil spurium habeat post emendationem suam. Exstant alii vetustiores codices, in quibus equidem purus fluit Bibliorum contextus, sed integra retinent ad margines suas aliena & insititia verba cum signis quibusdam intra textum, ut hæc tamquam omissa sint a Librariis, & ad sacrum contextum pertineant, significent. Tertium denique genus est recentiorum præsertim mss. codicum, in quorum contextum varia illa Scripturarum additamenta errore & imperitia Librariorum inducta conspiciuntur: ut nullo deinceps adhibito discrimine, quænam Hieronymo, aut quæ cæteris Latinis Interpretibus propria fuerint, in illis minime possit agnosci. Nos vero in hac Canonis Hebraicæ veritatis editione & veritati studentes, & utilitati legentium consulentes, universa hæc loca, quæ alienis additamentis confusa sunt & vitiata in antea editis, obelis appositis in margine indicare curavimus. Ad signum igitur istud Lectorem intentum volumus.

col.480. *Et casi sunt a facie Israel.* Pro, *a facie Israel*, mss. codices legunt, *a filiis Israel.* Sed in Colbertino Aniciensi, & in altero S. Germani ms. codice prima manu scriptum erat, *a facie Iseael*, quod imperitus emendator mutavit hoc modo, *a filiis Israel.*

col.483. *Inter omnes familias, &c.* Canon emendatus legit eodem sensu, *inter omnes cognationes tribus Benjamin.*

col.489. *Et recensuit Saul populum. &c.* Multa quoque hoc loco addita reperimus in codicibus Latinis translationis Hieronymi, quæ, ut jam diximus, derivata sunt e LXX. Interpretibus, ac in manuscriptis posita juxta modum notatum supra col. 331. Hic tamen peculiare est optimo codici Corbejensi num. 11. ante octingentos annos descripto, ut singulis lineis seu versiculis, quibus additamentum constat, totidem obelos præposuerit, indicantes hæc esse aliena & aliunde mutuata. Id vero oculis omnium repræsentare non erit otiosum studiosis hominibus, qui ab uno judicium habebunt de aliis similibus additamentis. Sic igitur res se habet in ms. codice.

✠ *Benjamin. Et reliqui*
✠ *populi ascenderunt*
✠ *post Saul obviam po-*
✠ *pulo, qui expugna-*
✠ *bant eos venientes ex*
✠ *Galgala in Gabaa,*
✠ *in colle Benjamin.*

Hæc signa si locis suis invenirentur posita, quid Hieronymianum, quidve a LXX. Translatoribus mutuatum sit in Latinis exemplaribus, statim omnibus innotesceret. Sed incuria librariorum subtractis hujusmodi signis, fieri non potuit quin promiscue utraque editione uterentur Latini, & quod Septuaginta Interpretum fuit, ipsum Hieronymo adscriberent. Itaque non immerito conqueritur de his in Epistola ad Sunniam & Fretelam: *Et hinc*, inquit, *apud vos & apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligentia, virgulis & asteriscis subtractis, distinctio universa confunditur.*

col.492. *In parte altera.* Canon solus habet, *in parte una*; quod Hebraice scribitur לעבר אחד *leever ehhad*, id est, *in transitu uno*, vel juxta eumdem sensum, *in parte altera, e latere altero*, &c.

ibid. *Domine Deus Israel, &c.* Magnam subinde perturbationem afferunt in mss. Latinis Hieronymianæ versionis, inserti in ea nonnulli versus ex editione Interpretum Septuaginta. Adeo enim diversæ multis in locis occurrunt lectiones ejusdem contextus, ut vix, ac ne vix quidem possit agnosci, quænam genuina sit ac propria sancto Doctori. Id probant manifestissime hujus versiculi variantes sequentes lectiones. Corb. ms. major num. 1. hoc modo legit: *Et dixit Saul ad Dominum: Deus Israel, da indicium.* Alter num. 13. *Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel, da indicium.* Quam sententiam secunda manus mutavit cum his: *Et dixit Saul ad Dominum: Domine Deus Israel, da indicium.* In Regio autem codice 3063. Colbertino 181. Corbejensi 11. & S. Germani 5. legimus. *Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel. Domine Deus, da indicium.* Ita habent etiam editi & ms. noster n. 164. addentes solummodo nomen Israel post *Domine Deus.* Discrepantiam hujusmodi lectionum peperit una vocula Hebræi contextus, ac repetitio nominum Dei: nam in Hebræo legitur, ויאמר שאול אל יהוה אלהי ישראל הבה תמים *Vaijomer schaoul el Adonai elohe Israel hava thamim*, quod interpretatur pluribus modis propter verbum אל, *al* positum ante יהוה, *Adonai*, sive *Jehova*: *el* namque est unum e nominibus Dei; & est præpositio etiam, quæ respondet nostræ Latinæ *ad*. Unde legi potest: *Et dixit Saul ad Dominum: Deus Israel da signum.* Aut sumto *el* pro Dei nomine: *Et dixit Saul: Deus Domine, Deus Israel, da indicium.* Eoque modo Latine vertit Scholiastes Canonis Hebraicæ veritatis: quum tamen monuisset altero scholio, in Hebræo haberi: *Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel*, &c. Nos hunc locum edidimus juxta ea quæ leguntur in ipso contextu Canonis nostri, atque in aliis duobus antiquissimis ms. Colbertino Aniciensi, & San-Germanensi maximo num. 3. Etsi non diffiteamur redundantem esse in aliis vocem *Domine* in medio; quia nihil occurrit in Hebræis voluminibus huic nomini respondens. Integram itaque inter tot variantes eam dicimus lectionem, quam repræsentat mss. Corbejensis major primo loco a nobis supra citatus. in hoc enim optimo exemplario nihil prætermittitur, nihil redundat, ut facile concedent Hebraicæ linguæ periti.

Atque descendite ab Amalec. Manuscripti undecim col.494. legunt *discedite* pro *descendite*. His vero concinit Auctor qq. Hebraicarum in libros Regum, & Chaldæus etiam Paraphrastes, apud quem legimus: *Vade, recede, separare de-inter, &c.* Hebræus habet רדו, *radu*, quod significat *descendite*: & certe proclivis est librariorum lapsus in mutandis verbis *discedite* & *descendite.*

Et lorica humata induebatur, &c. Utraque lectio huic col.494. sententiæ convenit: nam milites utebantur & squamatis, & hamatis loricis. Hinc apud Virgilium, *nec duplici squama lorica, &c.* & 3. Æneidos, *loricam consertam hamis, &c.* Squamæ autem, & hami loricarum, catenulæ erant ad modum squamarum, atque hamorum in eis compositæ & consertæ.

Ecce filia mea major Merob. &c. Codex Corb. nu. 1. col.501. habet hic & supra cap. 14. *Merab*, quod fluxit, ut vides, e Canonis Hebraicæ veritatis scholio marginali.

Ne peccet rex in servum suum David, &c. Editi le- col.502. gunt in secunda persona: *Ne pecces, rex, in servum tuum.* Ita quoque legitur in omnibus mss. uno excepto Canone Heb. verit. quem sequuti sumus, eo quod nullum sit discrimen, vel damnum in sensibus.

Et cecidit nudus tota die illa, &c. Pro *cecidit* unde- col.503. cim mss. nostri scribunt, *cecinit.* Quod vitium irrepsit etiam in Canonem Hebraicæ veritatis, ac emendatoris, ut & Scholiastis diligentiam effugit. Persuasum forte habebant illi scriptores, Saulis prophetiam in canendis Dei laudibus fuisse positam: unde error inolevit ut scriberent *cecinit nudus*, &c.

Quia inveni gratiam, &c. Occurrunt passim hujusmo- ibid. di minutiæ in scholiis marginalibus Canonis nostri: sed mos iste invaluit apud Criticos, qui verborum sunt tenacissimi, ut Latinis uterentur vocibus, quæ propius accedunt ad phrasim Hebraicam.

Et surrexit obviam David, &c. Ita Canon Hebraicæ col.506. veritatis cum aliquot mss. codicibus optimæ notæ Regius, Corbejensis unus, & alii tres recentiores S. Germani a Pratis, eadem quoque retinent verba, licet mutato paulisper ordine. Legunt igitur hoc modo: *Et obstupuit Abimelech, eo quod venisset David, & surrexit obviam, & dixit ei, &c.*

Vestitos ephod lineo. In Epistola Hieronymi nunc 130. col.509. quæ in nova editione non 130. sed 8. ponetur, eamdem habes adnotationem quam hic exhibet Scholiastes Canonis. *Ubi nunc legimus*, hinc S. Doctor ad Marcellam, *& omnes portantes ephod, in Hebræo habet. portantes ephod bad.* Vide plura de *Ephod bad*, sive, *lineo*, Epist. jam laudata, & ad Fabiolam de veste sacerdotali Epist. 128.

Reversus est in domum suam. Falsum est apud Hebræos col.510. legi, *reversus est in viam suam*: nam in fonte Hebraico scriptum est הלך לביתו, *halach lebetho*, id est, *ivit in domum suam.* Forte ad sensum unum, non ad verba, quæ diversa sunt, attendebat Scholiastes noster. Quidquid sit, fides hujus adnotationis penes illum erit.

In una urbium regionis hujus, &c. Secunda manuscri- col.517. ptum est in Canone, *in una urbium circa agros.* Cæteri omnes ms. codices legunt juxta quod editum est: idque præstat male emendatæ lectioni in textu Canonis.

Quattuor mensium. Codex vetustissimus Corbejensis n. ibid. 13. addit verbum *quasi*, idest, *quasi quattuor mensium.* In Hebræo scriptum legitur ימים וארבעה חדשים, *jamim vearbaa hhodaschim*, quod interpretatur *dies & quattuor menses.* Porro Syrus & Arabs per *dies* annum intelligunt: hinc apud eos reperire est: *Fuitque numerus dierum quibus commoratus est David in terra Philisthæorum, anni & quattuor mensium*; sive ut apud Chaldæum, *dies tempus in tempore & quattuor menses.* Contra nuperi Critici docent hoc loco *dies* non posse accipi pro *anno* vel *annis*; quia David non nisi post mortem Samuelis descendit in regionem Philisthinorum. Mors autem Samuelis præcessit mortem Saulis septem dumtaxat mensibus. Itaque juxta illos scriptores, aliquot dies cum quattuor mensibus David commoratus est in illa regione Philisthinorum.

Et de Gezri, &c. Ita Canon emendatus, & codex Corb. ibid. n. 13. prima manu. Alii corrupte legunt *Gedri* aut *Gethri.* Quin & hodiernus Hebræus præpostero literarum ordine scriptum habet גרזי, *Girzi*, vel *Gerzi* pro גזרי, *Gez-*

Gezri Monet tamen *Ceri* Massoretharum legendum ut nos edidimus ad fidem mss. Latinorum.

col.519. *Et vidit quia conturbatus erat &c.* Canonem Hebraicæ veritatis, & aliud optimum Bibliorum exemplar ms. Corbejense n. 1. sequuti sumus: idipsum quoque legitur in Hebræis voluminibus. Cæteri omnes mss. codices perturbatam exhibent lectionem, & confusum omnino sensum: sic enim habent: " Ingressa est itaque mulier ad Saul, & ait: Conturbatus enim erat valde: dixitque ad eum, &c. "

col.521. *Qui lassi subsisterant, &c.* Auctor quæstionum seu traditionum Hebraicarum in libros Regum non probat Latinam versionem hujus loci, quam negat esse convenientem cum Hebr. veritate, dicens: "Quum in Latinis codicibus legatur, lassos quosdam substituisse ad sarcinas; & in Hebr. habeatur, jussos fuisse, ut residerent ad sarcinas: locus hic monstrat, Hebraicam veritatem in hoc sequi debere, quæ non lassos, sed jussos remansisse ad sarcinas, dicit fuisse. Ait enim ita: Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas. Non ait: qui lassi remanserunt ad sarcinas: quia si lassi remansissent, nulla eis deberetur de prædis portio." At pace non indocti hujus scriptoris dicere fas sit, optime legi in Latinis codicibus juxta Hebraicam veritatem, *qui lassi subsisterant, &c.* Verbum enim פגרו, *piggeru* Latine redditur, *lassi fuerunt*, vel, *debiles facti sunt*, sive etiam *pigriores fuerunt*, præ ficta scilicet lassitudine, quam simulabant, ne pergerent cum David. Præterea quum David jussetit eos residere ad impedimenta, id est, ad sarcinas, jure bellantium portio prædæ eis debebatur, quamvis obtentu lassitudinis veræ aut fictæ remansissent in torrente Besor. Cæterum peculiare est scriptori jam laudato, atque Scholiasti Canonis Hebraicæ veritatis, ut verbum פגרו, *piggeru* interpretentur, *jussi fuerunt*. Nemo enim est, quod sciamus, Hebræorum aut Hebraizantium recentiorum, qui hujusmodi significantiam expresserit ex radice פגר, *pigger*, sive *phagar*: sed omnes consentiunt in Latinam interpretationem Hieronymi. Igitur non improbabilis exsistit conjectura, unum eumdemque auctorem habuisse quæstiones jam dictæ in libros Regum, & scholia Canonis Heb. veritatis; maxime quod totum opus quæstionum seu traditionum Hebraicarum contextum inveniatur e scholiis marginalibus ejusdem Canonis Hebr. veritatis. Recolat ea Lector quæ supra scripsimus in nostris Prolegomenis.

IN II. LIBRUM SAMUELIS.

col.523. INcipit *Liber II. Samuelis.* Monet hic Scholiastes noster, quantum conjicere nobis licet ex his literarum vestigiis, apud Hebr. primum Samuelis librum indivisum esse a secundo. Id antea docuit S. Hieronymus in Præfatione ad libros Samuel, & Malachim, id est, ad Regum libros quatuor: quamquam, ut ipse ibidem observat, a plerisque libri illi duplices haberentur. Canon Hebraicæ veritatis pro uno habet duos libros Samuelis, ut probant capitulorum sive titulorum numeri una ac continua serie adnotati.

Sicut scriptum est in Libro justorum. Diximus supra col.
col.524. 264. quid de libro justorum Hieron. scripserit: quoniam autem plura adhuc de eodem volumine hoc loco dicenda promisimus, superest, ut Rabanum Maurum capite primo Comment. in 2. lib. Regum ita disserentem audiamus. „ Quod vero sequitur, *inquit*; sicut scriptum est in libro Justorum, &c. Ipsum librum hodie nusquam, neque apud ipsos Hebræos inveniri posse asseverant; sicut nec librum Bellorum Domini, cujus in libro Numerorum mentio est: neque carmina Salomonis, neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura, herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium & piscium. Vel quod in libro verborum dierum dicitur: Reliqua vero operum Salomonis priorum & novissimorum, scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis; in visione quoque Addo videntis, contra Jeroboam filium Nabat, & multa hujusmodi volumina, quæ Scriptura quidem fuisse probat scripta, sed hodie constat non esse. Vastata namque a Chaldæis Judæa, & Bibliotheca antiquitus congregata inter alias provinciæ opes hostili est igne consumpta: ex qua pauci qui nunc in S. Scriptura continentur libri, postmodum Ezræ Pontificis & Prophetæ sunt industria restaurati. "Hæc Rabanus verbo ad verbum desumsit e libro quæstionum triginta Bedæ in libro Regum. Quodque sequitur apud Rabanum: *Sunt tamen, qui dicunt, hunc librum Justorum intelligi debere ipsum librum Regum, ubi continentur Prophetæ justi, Samuel videlicet, Gad & Nathan: in quorum libro scriptum est, qualiter Saul recedens a timore Domini, per inobedientiam suam periit.* Hoc, inquam, scriptum reperitur in quæstionibus, seu traditionibus Hebr. in libros Regum, quæ vulgo Hieronymo adscriptæ referuntur. *Liber Justorum*, ait falsus ille Hieronymus, *liber Samuelis est, ubi continentur Prophetæ justi, &c.* Ex illa nunc sententiarum varietate satis liquet, æque diversas exstitisse de libro Justorum opiniones apud veteres Ecclesiasticos Scriptores, ac eas, quæ modo obtinent apud Criticos recentiores: & quod præcipue observari velim, diversum esse ab Hieronymo, Beda, & Rabano Mauro Scholiastem Canonis Hebr. veritatis, Auctoremque quæstionum Hebraicarum in libros Regum.

Dixit Hisboseth ad Abner. S. Hieronymus libro de no- col.529.
minibus Hebraicis docuit nos, legendum esse *Hisboseth* cum aspiratione; quum enim e libro secundo Regum recensuisset quattuor ista nomina, *Hiram*, *Histob*, *Hiras*, *Hisboseth*, hanc addidit observationem: *Idcirco cum aspiratione hæc nomina apposuimus: quia apud Hebræos & apud Græcos per diphthongum scribuntur.* Quid ad præsentem adnotationem hodierni Hebr. Grammatici respondebunt, qui negant ullam diphthongum esse in lingua Hebraica?

Porro David accinctus erat ephod lineo. Consule quæ de
Ephod lineo leguntur apud Hieronymum in Epistola, col.532.
quam ad Marcellam superius scriptam diximus col. 353.

Domine, Domine. LXX, similiter, *Domine mi Domine:* In col.534.
Hebr. scriptum habet אדני יהוה, idque legitur juxta puncta vocalia Massoretharum, *Adonai Elohim*, non ut imperitiores existimant, *Adonai Jehovi*. *Eloin* autem semper *Deus* interpretatur: bene igitur S. Hieronymus Latine reddit, *Domine Deus*; cui etiam consentiunt Orientalium Interpretes, Chaldæus, Syrus, & Arabs. Nec dissimulare possumus Scholiastem Canonis Hebr. veritatis allucinatum fuisse in adnotatione immediate sequenti, quia Hebr. non habet ibi אדני יהוה, quod utcumque pateremur interpretatum, *Domine, Domine*, sed scriptum legimus hoc eodem loco אדני אלה, *Adonai Elohim*, quod significat, *Domine Deus*.

Nunc ergo, Domine Deus, &c. Abest quoque hoc loco ibid.
apud LXX: nomen Dei: Καὶ νῦν κύριέ μου. ῥῆμα, &c. id est: *Et nunc Domine mi, verbum, &c.* Exstat tamen in hodierno Hebr. textu ואתה יהוה אלהים, *Veatta Adonai Elohim*, quod transfertur in Latinum sermonem, *Et nunc Domine Deus.* Restat itaque, nisi nos fallat opinio LXX. Interpretes, ac Scholiasten Canonis Heb. verit. usos esse exemplaribus Hebr. in quibus deerat vox *Elohim* post nomen *Adonai*, aut, si placet, *Jehova*.

Et percussit David Adadezer, &c. In editis *Adarezer* ibid.
legitur: quod fluxit e LXX. Interpretibus, qui legunt Ἀδρααζάρ, id est, ר, *Resch* pro ד, *Daleth*. Hebræus cum omnibus mss. Latinis antiquioribus ac melioris notæ habet *Adadezer*.

" Cæsi decem & octo millibus. *Pro decem & octo milli-* col.535.
bus, *codices sacrorum Bibliorum manuscripti legunt*, cæsis duodecim millibus. *De quo disputat Auctor qq. Hebraicarum in libros Regum, dicens:* Et si quem movet, quod in plerisque Latinorum codicibus invenitur, David non decem & octo millia in valle Salinarum, sed duodecim millia cecidisse, noverit hoc vitio scriptorum in ejusdem codicibus nolitum esse: veraciter tamen David in eadem valle Salinorum decem & octo millia cecidit, Joab vero duodecim millia: sicut in titulo quinquagesimi octavi Psalmi scribitur. *Advertat Lector errorem hic esse in numero tam in editis libris, quam in manuscriptis: nam pro* quinquagesimo octavo Psalmo, *legendum est*, in titulo quinquagesimi noni Psalmi, *vel*, sexagesimi *juxta Hebræos.* "

Comedet super mensam tuam, &c. Manuscripti plures col.536.
retinent *mensam tuam*, alii habent *mensam meam* juxta adnotationem marginalem Canonis. Videsis de illa variante lectione quæstiones jam citatas suppositi Hieronymi.

Misitque Adadezer, &c. Hic in Hebr. contextu scri- col.537.
ptum est הדרעזר, *Adarezer*, quum supra capite octavo legatur cum duplici Daleth, *Adadezer*, quod etiam mss. Latini retinent hoc loco.

Venitque in Helam: In aliis mss. libris legimus, *Hele-* col.538
ma, & *Helama*. Emendator vero Canonis expunxit ultimum *a* ex *Helama*.

Quoniam blasphemare fecisti, &c. Consule hunc locum col.540.
in Quæstionibus Hebr. in libros Regum.

Factum est autem post hæc, &c. Multæ occurrunt hoc
loco variantes lectiones in mss. libris. Canon legit ut nos col.541.
edidimus: Regius autem codex cum Corbejensi uno n. 22. & altero S. Germani nu. 5. *Factum est autem post hæc, ut Absalon filio David esset soror speciosissima vocabulo Thamar; adamaretque eam Amnon filius David, & diligeret valde; ita ut ægrotaret propter amorem ejus.* Ita fere LXX. Interpretes, & sic Hebr. Major S. Germani n. 11. eumdem sensum expressit, sed aliis verbis: *Factum est autem post hæc, ut Absalon filius David haberet sororem speciosissimam vocabulo Thamar; adamaretque eam Amnon filius David, & diligeret eam valde: ita ut, &c.* Colbertinæ Bibliothecæ duo, & S. Germani alter legunt juxta

Vulgatam Latinam versionem nostram, hoc solum excepto, *& deperies in eam valde*, pro *deperiret eam valde*. Denique San-Germanensis noster n.7. legit in sacro contextu, *& diligeres eam valde*; in margine vero, *vel deperires in eam*. His addendis Corbejensis major nu. 1. solus puram exhibet lectionem Vulgatæ: nam qui superest ex undecim mss. codicibus, quos in hoc opere contulimus, hanc diversam ab aliis retinet lectionem, *& deperires pro ea valde*. Phrasis istæc, *deperire eam*, vel, *deperire in eam*, minime insolens est apud Hieronymum, ut suis locis notabimus.

col.544. *Cessavitque David rex, &c.* Quid de ista persecutionis cessatione sentiendum sit, vide si volueris, Traditiones Hebraicas falsi Hieronymi in Regum libros.

col.546. *Elegantis forma*. Memorabilis locus propter additamentum quoddam LXX. Interpr. qui post hæc verba, *elegantis forma*, subjungunt consequenter: *Hæc fuit in matrimonio Roboam filii Salemonis, & peperit ei Abiam*. Ea quoque leguntur in aliquot mss. codicibus Latinis, & integra supersunt adhuc in Canone Heb. veritatis, sed transversa linea jugulantur tamquam adulterina, atque adscita de Græcis exemplaribus. Cæterum in his verbis inestricabilis pondus exurgit nupero vindici interpretationis Græcæ Seniorum Septuaginta: nam inspecta diligenter Regum historia supputatisque Absalomi patris Thamar annis, Salomonis quoque, Roboami, & Abiæ juxta computationem ejusdem vindicis ac restitutoris antiquorum temporum, qui incunctanter docet c. 10. novæ hujus restitutionis, Salomonem anno ætatis suæ quinquagesimo tertio genuisse Roboamum ex Ammonitide; necesse est Thamar filiam Absalomi matrimonio junctam fuisse cum Roboam, quum jam ipsa attigisset ann. ætatis plus minus nonagesimum. Quod certe ita credi ridiculum esset, meo quidem judicio, & nimis portentosum in uxore Roboam; quia hoc fuit Saræ singulare privilegium, ut nonagenaria pareret. At non est præsentis loci disceptatio istæc chronologica, quam alibi, adjuvante Deo, agitaturus sum: monendus tamen erat Lector studiosus ex hoc loco indissolubilem nasci quæstionem apud eos, qui præter divinarum Scripturarum auctoritatem asserere non verentur, Salomonem regnasse totis annis octoginta; etsi conceptis verbis Scriptores sacri voluminum Regum & Paralipomenon contrarium testentur.

ibid. *Post quadraginta autem annos, &c.* Magnam habent hic loci numerorum dissonantiam non solum mss. libri, sed editiones etiam Bibliorum Sixti ac Clementis. Manuscripti tres codices Corbejensis vetustissimi & optimæ notæ legebant olim, *post quadraginta autem annos*, quod emendatores mutarunt in *quattuor*, vel in *duos* etiam *annos*. Regius codex n.3563. & major S.Germani n.3. ante emendationem *quinque annos*, nunc autem *quattuor* habent. In Can. Heb. verit. ex *quattuor* vel *quinque* primæ manus, *quadraginta* posterior fecit. Colbertinus n.181. retinet ab initio, *quadraginta*: sed Aniciensis item Colbertinus cum tribus aliis nostris S.Germani a Pratis, *quattuor* habet, non *quadraginta*. Porro Bibliorum Romanæ correctiones docent abjiciendos numeros & *quattuor* & *quinque* & *sex*, licet *quattuor* non careat sua probabilitate: adde & auctoritate, quia *quattuor* similiter legimus apud Syrum, & Arabem Interpretes. Eamque lectionem probat eruditus Grotius dicens: *Haud dubius hic error scriptura additis ad vocem* ארבע *literis duabus*. *Quattuor enim intercessisse dixit Josephus, nec aliter Theodoretus. Et hoc verum esse res ipsa loquitur*. Verum enimvero contrarium docuit suppositus Hieronymus libro Traditionum Hebraicarum in 2. lib. Regum: *Cave, Lector*, inquit, *plerosque mendosos codices, in quibus scriptum invenitur, post quattuor, non post quadraginta annos: in veracioribus vero codicibus, & in Hebraica veritate, non quattuor, sed quadraginta scribuntur anni. Si vero contentiosus quis eosdem quattuor annos astruere voluerit ab eo tempore quo Absalom Amnon fratrem suum interfecit, usque ad illud tempus quo patri dixit: Vadam, & reddam vota mea, qua vovi Domino in Hebron: perspicue se errare, si diligenter pescrutatus fuerit, inveniet: quum utique Absalom, interfecto Amnon, in Gessur apud Thelmai regem, tribus annis, & in Jerusalem inde revocatus, non viso patre, duobus moratus fuerit annis, & sexto anno faciem patris viderit, & contra eum perduellionem præparaverit, &c.* A quo autem computentur illi quadraginta anni, vide apud eumdem scriptorem, & apud Criticos sacros.

col.547. *Quoniam ostendisti gratiam, &c.* Ejusdem sententiæ duas hoc loco retinet Vulgata nostra interpretationes, Hieronymianam scilicet ac veterem, quæ Itala dicebatur. Nos unam edidimus fonti Hebræo respondentem.

David autem venit in Castra, &c. Prudenter monuit
col.552. nos S. Hieronymus libro Quæstionum Hebraicarum in Genesim, sæpe in Scriptura nomen *Castra* locum significare, non exercitum: quum enim de Angelis, qui occurrerunt Jacob, dissereret, hæc a nobis observari voluit. *Ubi hic Castra posita sunt, in Hebræo habet Mahnaim: ut sciamus, si quando interpretatum in alio loco ponitur, quem locum significet*. De eodem quoque loco ita disputat falsus Hieronymus in suis Traditionibus Hebraicis ad librum secundum Regum: *David autem*, inquit, *venit in castra, qua Mahnaim Hebraice leguntur: in quo loco obvii fuerunt Angeli Dei Jacob: sicut in Genesi legitur: Et vocabit Jacob nomen loci Mahnaim, id est, Castra*. Pulchre igitur hic concordant verus ac falsus Hieronymus cum Scholiaste Canonis Hebraicæ veritatis, quod non fuit tacendum studiosis Lectoribus.

Illotis pedibus, &c. Pedibus infectis, id est, *non factis* col.556.
secundum Hebraicam phrasim ולא עשה רגליו, *velo asa raglau*, quod interpretatur, *& non fecerat pedes suos*. Unde Auctor sæpius laudatus Quæstionum Hebraicarum in libros Regum, non incongrue ajebat: *Et notandum quod in Hebræo, non illotis pedibus, legitur; sed pedibus infectis, Fecerat namque sibi idem Miphiboseth ligneos pedes, quibus ut quasi pro naturalibus solebat: sicut solent facere claudi, quemadmodum & ille erat*.

Paululum procedam, &c. Canon emendatus legit modo col.557
in tertia persona, *procedat*: antea habuit primam personam, *procedam*. Id retinent alii codices mss. quod noluimus mutare, quia in utrisque unus sensus renuntiatur. Porro quod legitur in editis versu immediate sequenti, *& sepeliar juxta, &c.* illud, *& sepeliar* expunctum habet in fonte Hebraico, uti apud Septuaginta, ac Syrum Interpretem. Chaldæus tamen & Arabs eodem modo interpretati sunt, *& sepeliar in sepulcro, &c.*

Revertere in tabernacula tua, Israel. Erasum est in Ca- col.558.
none hic & alibi verbum *revertere*, sive *vade*, atque ad textum Hebræum sententiam Scripturæ accomodat emendator: *In tabernacula sua Israel*. At ne fieret indecora translatio, voculas interdum Latinas addit Hieronymus, ut ipse profitetur Epist. ad Sunniam & Fretelam. Necessario etiam hoc loco subintelligitur verbum *revertere*, aut *redi*, alioqui sensus, vel nullus est, vel obscurus omnino remanebit.

Et evertere matrem in Israel. Falsus Hieronymus legit, col.559.
matrem Israel, ait enim: *Hanc mulierem Judæi Zaram, filiam Aser filii Jacob, intelligunt: & quod se matrem dixerit, ita dicens: Tu quæris evertere matrem Israel. Idcirco matrem, quia multorum annorum erat*.

Erat sacerdos David. Subdit statim idem Auctor: *Ira* col.560.
autem Jairites erat sacerdos David, id est, magister, sicut alibi scriptum est: Filii autem David erant sacerdotes, id est magistri fratrum suorum.

Cujus ferrum hasta trecentas, &c. In Canone, *cujus hasta* col.561.
trecentas, &c. quam lectionem sequi nolumus, eo quod suspectæ nobis sint hujusmodi emendationes ex Hebraico textu procuratæ ab aliquo studioso; nam prima manu eodem modo legebatur in Canone, ut modo legitur in editis, ac in omnibus aliis mss. codicibus. Unde manifestum apparet similes lectiones fuisse mutatas in versione Hieronymiana, quamtumvis aliunde verbis Hebræis propius accedant.

Loquutus est autem David, &c. Hæc verba usque ad col.563.
principium Hymni posita sunt per modum tituli, ac majusculis literis ex minio descripta in pervetusto regio codice Bibliorum.

Et salvator meus. Primum hujus Cantici distichum ibid.
ita divisum invenimus in Hebr. codice regio nu. 6. Ad fidem igitur optimi illius mss. exemplaris commata duo posita sunt in hac editione, quum in aliis libris, ac in Latinis etiam mss. codicibus quamplurimis sub una divisione seu incisione legantur. Cæterum iste Psalmus idem est cum nostro 17. in libro Psalm. vel cum 18. juxta numerum Hebræorum: sed nonnihil variant, amplius aliquid inter se habentes, aut aliis verbis, ut in amborum contentione studiosus quique facile compertum habebit.

Fundamenta montium concussa sunt. Canon ad Hebr. ibid.
emendatus legit, *conturbata sunt & commota sunt*: cæteri omnes ut in editis.

Atque confringam. Undecim mss. nostri legunt hic col.564.
compingam, nec sua illud careret probabilitate, nisi consequentia sensus obstaret: nam quæ præcesserunt *delebo, comminuam*, necessariam habent connexionem cum verbo *confringam*, sive *distendam*. Cæterum Hebræa vox רקע, *raca*, proprie denotat *premere*, *premendo constipare & firmare*. Quæ profecto ad *compingere* ex æquo respondent. Consulesis Criticam sacram Middoch.

Magnificanti salutes regis sui. Ita mss. optimæ notæ, ac ibid.
vetustissimi cum Canone Hebr. veritatis. Alii legunt quod est in editis, *magnificans & faciens*.

Psalta. In Hebr. ונעים זמרות, *unim zemiroth*, id est, ibid.
egregius, sive *jucundus Psalmis*, quod nihil differt ab egregio psalte. Nec satis liquet quid Scholiastes Cano-

ctis voluerit, quum monet Hebræum & alios codices Latinos legere, *psalta*. Et quidem quod Latina spectat exemplaria, certum est in pluribus hoc modo legi: in Hebraico autem זמירות, *zemiroth*, non significat *Psaltam*, id est. *Cantorem*, sed *Psalmos & Cantica*. Credamus igitur errorem inesse Librariorum, qui ad variantem Latinam dictionem temere addiderunt notam *b* quæ Heb. textum significat.

Mobonnai de Usati, &c. Nomina istæc virorum fortium
col.566. immutantur sæpius apud Auctorem Quæstionum Hebraicarum in libros Regum, qui juxta punctationem Massorethicam legit *Mebunnai*, *Arari*, *Gigaal*, pro *Mobonnai*, *Diori*, *Igaal*. Canon Hebraicæ veritatis emendata habet vocabula eadem prout posita leguntur in jam dictis Quæstionibus, quare ne pro vero falsum Hieronymum obtrudamus, tales abjecimus emendationes, & ad fidem cæterorum codicum mss. in quibus integra superest prima lectio Canonis, hæc & similia nomina restituere curavimus.

Areuna Jebusæi. In hodiernis Hebræorum voluminibus
col.568. perturbatus est ordo literarum istius nominis, ibi enim legitur האורנה, *haavarna*. Verum monet nos Massorethicum *Ceri* tam in editis, quam in manuscriptis libris supra laudatis, legendum הארונה, *haarauna*. Ita quoque scriptum reperimus in nostro Pelissonæo Hebræo codice, qui nullam adhibet criticam notam Massorethanum; etsi infra v. 18. legat corrupte cum cæteris ארניה, *Arania*. Simili usus est exemplari Scholiastes Canonis Heb. verit. ut non solum ex notatione marginali *Arania* manifestum apparet, sed etiam ex eodem supra posito nomine *Areuna* in textu, quod emendator Canonis mutavit cum *Aravena*, mobile faciens *scheva* sub litera *vau*, quamvis post motionem parvam, sive vocalem *patahh*, *scheva* minime legatur apud Grammaticos recentiores. Hæc interim propter studiosum ac curiosum Lectorem.

Omnia dedit Areuna rex regi. Canon solus cum Vul-
ibid. gata retinet verbum illud, *rex*. Legitur quidem in Hebræo, non tamen apud LXX. Areuna ergo regulus fuit, aut de stirpe regum Jebusæorum: in libris Paralipomenon idem Jebusæus appellatur *Ornan*; quod neutiquam prætermissum voluit scriptor qq. Hebraicarum in eosdem libros Paralipomenon.

col.584. *Si custodierint filii tui viam suam, &c.* Regius & Corbejensis num. 11. legunt, *vias meas*. Alii cum Vulgata Latina, *vias suas*. Quidam habent, *viam meam*. Canon, ut nos edidimus.

Venit autem nuntius ad Joab, &c. Uno excepto Ca-
col.586. none Hebraicæ veritatis, mss. omnes codices Notariorum ac Librariorum imperitia depravati sunt hoc modo: *Venit autem nuntius ad Salomonem, &c.* Nam sensum Scripturæ minime percipientes, putarunt errorem esse si legeretur: *Venit autem nuntius ad Joab*. Bene igitur monebat Hieronymus in Epistola ad Lucinum, morem hunc esse Librariorum, ut scribant, *non quod inveniunt, sed quod intelligunt: & dum alienos errores emendare nituntur ostendunt suos.*

col.589. *E regione Jecmaam.* Hæc verba mutare noluimus ad fidem Canonis Hebraicæ veritatis ubi legimus, *usque Abelmeula, & usque regionem Jecmaam*: quia, ut antea monui, non satis liquet e quo fonte fluxerint in Canonem tam frequentes emendationes, quæ in eo visuntur: an ab exemplaribus castigatioribus versionis Hieronymianæ; aut ex industria peritissimi alicujus emendatoris, qui multa in translatione Hieronymi ad codices Hebræorum recudit. Sciat proinde Lector studiosus, hujuscemodi lectiones emendatas, quæ alicujus momenti videbantur, in notis marginalibus nostris semper appositas; ne quid eruditionis curiositati deperiret studiosiorum, si hæc intacta remansissent, & despectui haberentur.

Et fecit in oraculo duo Cherubim, &c. Nomen *Cherub*
col.593. singulari numero, & *Cherubim* in plurali, duplex genus obtinet apud Interpretes, masculinum videlicet ac *neutrum*: unde *Cherub secundus*, & *Cherub secundum*, legimus in mss. codicibus. Hieronymus ad Damasum scribens de Seraphim hæc ajebat: *In genere quoque diversitas est. Septuaginta, Aquila, & Theodotion, Seraphim neutro genere transtulerunt, Symmacus masculino. Nec putandum sexum esse in virtutibus Dei, cum etiam ipse Spiritus sanctus, secundum proprietates linguæ Hebrææ, fe-*
רוח *mina genere proferatur, RUA; Græce neutro τὸ πνεῦμα; Latine masculino, spiritus. Ex quo intelligendum est, quando de superioribus disputatur, & masculinum aliquid, seu femininum ponitur, non tam sexum significari, quam idioma sonare linguæ. Siquidem ipse Deus invisibilis & incorruptibilis, omnibus pene linguis profertur genere masculino; quum in eum non cadat sexus.*

Et fecit in eis Cherubim, &c. In Canone erasa sunt,
ibid. *& fecit in eis*, quia non leguntur in Hebræo: exstant tamen in mss. Latinis. De sequenti verbo *Cherubim* notanda veniunt quæ leguntur apud Hieronymum Epistola 130. ad

Marcellam. *In Exodo*, inquit, *cæterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte contextæ, opus Cherubim, id est, varium, atque depictum esse factum describitur: ita tamen ut VAV literam Cherubim non habeat: quia ubiquumque cum hac litera scribitur, animalia magis quam opera significat.* Id verum esse comperimus inspectis diligenter Hebræorum voluminibus editis ac manuscriptis cap. 26. Exodi & Ezechielis cap. 10. ubi occurrunt nonnullæ variantes lectiones, sed levissimi momenti.

Fusilia ex ære. Regius ms. codex, & Canon Heb. veritatis, *Fusili ære*. col.595.

Vocavit eam nomine Jachin. Vocavit eam nomine Jachin, id est, firmitas... & vocavit nomen ejus Booz, id est, in robore. Ita legunt intra textum mss. duo codices, Regius & Corb. num. 13. quod ob oculos Lectoris ponere voluimus, ut exploratum habeat, multa hujuscemodi scholia marginalia in contextum sacrum fuisse translata librariorum aut emendatorum incogitantia & errore. ibid.

Et candelabra aurea, &c. Hebræus non habet verbum illud *aurea*; propterea erasum est ab emendatore Canonis, qui in eodem versiculo mutat etiam, *ex auro puro*, cum, *ex auro primo*. Sed purum & primum in metallis eumdem sensum habent apud Hebræos. col.597.

In arca autem non est aliud, &c. Ita Canon Heb. verit. cum Colbertino Aniciensi codice, & Corbejensi nostro num. 13. Regius & San-Germanensis 3. legunt ut in nostra Vulgata, *non erat*. col.598.

Et in manibus ejus perfecit, &c. Canon emendatus, *& in manu sua*. ibid.

Et Eser, &c. Hoc modo legunt mss. veteres: ita quoque habebatur in Canone Hebraicæ veritatis ante emendationem ejus. Nunc in eo scriptum reperitur *Asor* juxta punctationem Hebræi contextus; non tamen secundum sonum hodiernum literæ ח, quæ duplicem habet aspirationem, & vocatur *Hheth* aut, *Cheth*, חצר, unde *Hhatsor*, sive *Chasor*. col.602.

Et Palmiram in terra solitudinis. Excidit e medio hujus vocis litera ד, *Daleth*: si tamen fidem adhibeamus exemplaribus Massoretharum hodiernis, ubi spatium, quod occuparet Daleth litera, in editis vacuum relinquitur, cum nota marginali *Ceri*, ut doceat legendum esse, תדמור, *Thadmor*. Manuscripti libri vetusti quotquot inspeximus, legunt intra textum תמר, *Thamor*: sed *Ceri* ad marginem exhibent Regius & Oratorianus supra laudati. Pelissonæus noster nihil habet præter puram lectionem תמר, *Thamor*. Ita scriptum erat in Hebræo exemplari Sancti Hieronymi, quod manifestissime probat verbum *Palmiram* in sacro contextu: *Thamar* enim *Palmiram*, sive *Palmam* significat. At Scholiastes Canonis legerat in Hebræorum codicibus תדמר, *Thadmor*, vel *Tadmor* juxta adnotationem ejusdem appositam in margine. col.603.

Et Moloch idolum Ammonitarum. Addunt hoc loco nonnulli manuscripti codices, *& Chamos deum Moabitarum*, quæ verba non leguntur in Hebræis voluminibus, sed tantum apud LXX. quos sequuntur Syrus & Arabs. Huc translata videntur e versu 33. sequenti. Confer utrumque locum, sed perturbatum ordinem versiculorum hujus capituli in Septuaginta ne sequaris. col.605.

Trecentæ minæ. Omisimus hic explicationem variantis lectionis, *tres mnæ*, &, *trecentæ minæ*. Sed hæc alibi supplebuntur. col.606.

Quadraginta anni sunt. Cave, Lector, opinionem cujusdam nuperi Chronologi in annis regni Salomonis. Huic enim scriptori non sufficit sugillasse egregium eruditionis monumentum S. Hieronymi, Epistolam scilicet ad Vitalem Episcopum, de Salomone & Achaz: nisi contra expressos ac manifestissimos omnium Scripturarum textus, Græcorumque contra Latinorum Patrum unanimem consensum solus insurgeret, docens Salomonem non annis tantum quadraginta, sed totis octoginta imperium tenuisse. Quodque magis mirandum est, unum se ac solum esse profitetur, qui hanc sententiam sit amplexatus, fretus Josephi Judæi auctoritate unica, quem hallucinatum tamen dicit in annis Regum Tyri & Israel. Quid plura? Isaacum Vossium hac in difficultate hærentem arguit assiduus ejusdem Vossii assertor, ut sic tandem plus magistro suo aliquid possit in ambiguitatibus & ænigmatibus Scripturæ sacræ dissolvendis. Sed adhæreat, ut sibi visum fuerit, Josepho atque Vossio suo: nobis vero liceat adhæsisse Scriptoribus Hagiographis, unanimi sanctorum Patrum sententiæ maximoque divinarum Scripturarum Interpreti Hieronymo, quem adeo sibi incostantem putat supradictus Chronologus, ut asserat Hieronymum in Traditionibus Hebraicis in secundo Paralipomenon, indiritasse quadraginta annos Salomonis, quos regnavit antequam prævaricatus esset, & alios quadraginta in quibus regnum tenuit postquam reliquisset Dominum. Verum tantum aberrat a vero sensu, quantum sæculis distat auctor Quæstionum Hebraicarum in Paralipomena, a vero Hieronymo, qui ibid.

quarto

quarto sæculo floruit in Ecclesia Dei, quum supradictus scriptor ætatem degeret tempore Rabani Mauri. Vide supra Prolegomenon tertium.

col.607. *Roboam festinus ascendit currum, &c.* Nihil amplius e ali scholio pene obsoleto elicere nobis licuit: quare non multum hic adhæremus conjecturæ nostræ, vel lectioni.

col.613. *Absalom.* Suppositus Hieronymus in Quæstionibus Hebraicis ad 2. Paralip. monet, hunc non esse filium David: *Non est iste*, inquit, *Absalon filius David, sed alius, quod in Regum volumine demonstratur.* Hunc itaque locum attendit, quia in scholio juxta Hebræum *Abisalom*, non *Absalom* dicitur.

Nomine Somer domini montis Samaria. Nomine Somer,
col.618. *id est, montem Domini, vel montem Samaria.* Imperitum istud glossema positum reperimus in sacro contextu Regii codicis ms. quod hic adnotare operæ pretium duxi, ut exploratum habeant omnes, multa hujusmodi glossemata in Scripturæ contextum cum Græcum, tum Latinum, librariorum impetitia & temeritate antiquitus fuisse inducta: quamquam hæc auctores scholiorum ad margines librorum apposuissent pro Lectorum eruditione.

ibid. *Viginti, & duobus annis.* Unde expiscatus sit noster Scholiastes Ahab sive Achab viginti & quattuor annis regnasse in Samaria, adhuc ignoramus: in Polyglottis enim universa ad numerum viginti & duorum annorum consona repetiuntur. Tria quoque exemplaria Hebraica mss. quæ cum editis contulimus, viginti & duos annos renunciant. Tabulæ demum Chronologicæ apud Historiographos nihil differunt in annis regni Ahab. Itaque hic suspensi hæremus, ne lapsum aliquem memoriæ diligentissimo Scholiasti impingentes, variantem forte lectionem quorumdam antiquorum Hebræorum codicum temere reprehendamus.

ibid. *Jezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum.* Ita legit Canon emendatus. Cæteri ad unum mss. codices *Methbaal* aut *Methabaal* habent, & proclivi certe lapsu propter m immediate præcedens in voce *filiam*. Quis nesciat centies ac millies idem contigisse antiquariis, ut elementa verborum præcedentium cum sequentibus verbis copularent?

col.624. *Per desertum in Damascum.* Canon emendatus nunc legit, *per desertum Damasci*, antea vero ut nos edidimus ad fidem aliorum exemplarium mss.

ibid. *Septem millia universorum, &c.* Ita verbo ad verbum legitur in Hebræo, in Canone nostro Latino, & in plurimis vetustioribus mss. versionis Hieronymi, puta in Regio prima manu, in Corbejensibus 11. & 13. &c.

Pulveris et, & oculos suos. Hebræus, *& mutavit pul-*
col.627. *vere oculos suos:* sic quoque legitur in Canone Heb. verit. quia erasum est in eo verbum *os* cum sequenti conjunctione *&*. habet igitur: *Et mutavit aspersione pulveris oculos suos.* Potuit nihilominus nomen *os*, quod scriptum reperimus in aliis mss. ab ipsomet Hieronymo usurpari ad majorem illuminationem sententiæ, uti nonnullas particulas addit alibi sæpius explicationis caussa.

Sicut ego sum, &c. In Canone nonnulla mutantur hoc
col.629. modo juxta Hebræum: *Sicut ego sum, ita & tu: & sicut populus meus, ita & populus tuus: & sicut equi mei, ita & equi tui.* Crediderim hanc emendationem, quæ manifesta est in codice ms. ab aliquo scholio marginali fluxisse in contextum: in quam suspicionem nos impellit eadem phrasis iterum usurpata libro 2. Malachim cap. 3. v. 7. ubi intacta remansit in textu Hieronymiana translatio, Scholion vero integrum additum est in margine, prout hic positum legitur intra textum Scripturæ. Confer locum utrumque si libuerit.

col.630. *Michæas filius Jemla. Michas*, & *Micham* versu sequenti habet Canon sed emendatus.

col.635. *Et dixit.* Canon purus est hoc loco, & suo fonti directe respondet. Cæteri mss. cum editis addunt hæc, *& non sunt divisa*, quod additamentum marginalis obelus renuntiat.

Si vita comes fuerit, &c. Forte scriptum habebatur in
col.639. scholio isto marginali, *in tempore vita:* eamdem enim Scripturæ loquutionem annotationibus suis illustrans Sanctus Hieronymus libro qq. Hebraicarum, recitato juxta LXX. versu 10. cap. 18. hæc addit: *Pro hora, vitam legimus in Hebræo, ut sit ordo, vel sensus: Revertar ad te in tempore vita: quasi dixerit, si vixero, si fuerit vita comitata.*

col.644. *Et non sinatis eum introire.* Prima manus Scholion istud apposuerat hoc modo: *Et stringite eum in ostio*, sed alius, aut idem scriptor addidit postea *atterite*, supra *stringite*. Quod ab emendatore Canonis, viro, ut putamus, Hebraicæ linguæ satis perito, ita factitatum credi potest.

Numquid poterit esse quod loqueris. Fallitur hoc loco
col.645. Scholiastes noster: neque vero aliud habet Hebræus præter ista, היהיה הדבר הזה, *haihieh haddabar hazze*, id est, *numquid erit verbum hoc?* Id Hieronymus refert ad ducem regis Israel loquentem, & Elisæi prophetantis verba sugillantem. Quare optima hæc est interpretatio. *Si Dominus* (inquit incredulus ille dux) *fecerit etiam cataractas in cælo, numquid poterit esse quod loqueris?* Hoc est, numquid poterit esse talis ac tanta rerum abundantia, quam, tu Elisæus, nobis promittis? Restat itaque juxta sensum Hebrææ Scripturæ legendum cum Hieronymo in secunda persona, *quod loqueris*, & non in prima, *quod loquor*, ut habetur in scholio. Advertat Lector idem scholion marginale appositum in fine hujus capituli.

Philisthim diebus multis. Verba Hebraica שבע שנים, col.649.
seba sanim, & *septem annos*, & *multos annos* significant: nam *seba*, sive *sabee* interpretatur *septem*, vel *juramentum*, vel *saturitas*. Saturitas autem annorum, quæ non resonat in Latino sermone, multorum dierum spatia denuntiat. Bene ergo Hieronymus *seba sanim* hic & dies multos, & septem annos Latine reddidit.

Ecce autem principes exercitus sedebant, &c. Emenda- col.648.
tor Canonis delet verbum *illuc*, & hoc modo restituit lectionem juxta Hebræum: *Et ingressus est, & ecce principes exercitus*, &c. Sed noluimus has sequi castigationes propter allatam supra rationem.

Dixitque Jeu ad Badacer ducem. Nomen istud secun- col.[illegible]
dum punctationem Massorethicæ proximam emendatum in Canone legitur, *Bodear*. Cæteri omnes mss. codices primam retinent lectionem, nempe *Badacer* aut *Badacar*. Ita quoque scriptum reperies apud Hieronymum libro nominum Hebraicorum.

Quæ est ista? Hebraicæ מי אתי מי, *mi itti, mi, quis* col.651.
mecum, quis? Hieronymus sensum Scripturæ reddit: *Quæ est ista?* LXX. verbis adhæserunt hoc loco. Τίς εἶ σύ. *Qua es tu?* quasi esset in Hebræo מי את, *mi ath:* quum tamen habeat אתי, more Syrorum. Porro אתי, *itti* ponitur sæpius pro עמי, *immi*, id est, *mecum:* hinc Scholiastes, *quis est mecum?*

Non dicant. Sensum expressit Hieronymus, Scholiastes ibid.
autem verborum tenacissimus literæ adhærescit cum omnibus aliis Interpretibus, qui constanter reddunt, *ut non dicant, hac est Jezabel.* In Hebræo scriptum est לא אשר יאמרו זאת איזבל, *aser le jomeru zoth Jezabel*, id est, *ut non dicant: Hæc Jezabel.* Quæ in hoc sensu accipienda sunt, quasi Gallice diceremus, *El ceux qui passeront, ne diront-ils pas: Est-ce la cette Jezabel.*

Et instaurare sartatecta domus. Fallitur Scholiastes, col.655.
Hebræus enim non habet illam exceptionem; sed particulam connexivam juxta quam ita legendum est, *Et prohibiti sunt sacerdotes, ut non acciperent pecuniam a populo, & ne instaurarent sartatecta domus.* Huic lectioni consentiunt omnes alii Interpretes contra Scholiastem nostrum, qui nec satis attendebat sermonis consequentiam, nam ex superiori versiculo manifestum apparet, ni fallor, sacerdotes prohibitos fuisse & ab accipienda pecunia, & ab instauratione jam dicta, sive potius ab officio hujus instaurationis, quo non sine segnitia perfuncti videbantur.

Filium Amathi Prophetam, &c. Vox הנביא, *hannabi* col.659.
in Hebræo ambigua est, & referri potest ad Jonam, vel ad Amathi patrem ejus. Omnes mss. codices Latini legunt, *filium Amathi Prophetam.* Emendator Canonis posuit in textu, *filium Amithai Propheta*, quod e Scholio sumtum manifestam arguit in versione Hieronymi corruptelam. Tradunt autem Hebræi Jonam esse filium viduæ Sarephtanæ, quem Elias Propheta mortuum suscitavit, Id si verum est, Jonas non fuit filius Prophetæ, nisi forte quum ad orationem Eliæ mortuus revixit. Consule proœmium Comment. S. Hieronymi in Jonam, ubi totum hunc locum replicat secundum veterem Latinam interpretationem, quæ multum distat in verbis ab ea, quam Nobilius edidit cum textu Græco LXX. Interpretum.

Percussitque eum palam. Hebræus non habet *in Cablaam* col.660.
cum præpositione; sed hoc modo, ויכהו קבל עם *vaijakkehu Cabal-am*, id est, *Et percussit eum coram populo*, sive *palam*, ut optime vertit Hieronymus, & cum eo Chaldæus, Syrus, & Arabs. Septuaginta, καὶ ἐπάταξαν αὐτὸν Κεβλαάμ, *& percusserunt eum Coblaam.* Id ansam errandi præbuit Scholiasti Canonis, qui putavit Zachariam regem Israel percussum fuisse in loco, quem *Cablaam* appellabant: *Cabal-am* autem apud Hebræos idem est quod, *spectante populo, coram populo*, &c.

Nuntios ad Sua Regem Ægypti. Scholiastes Canonis legit col.663.
hic suo more *Samech* per z, quod nuspiam reperies apud Hieronymum, qui literam *Samech* per s semper pronuntiari voluit: unde habet *Sua* pro Hebræo סוא, quod Scholiastes corrupte legit *zo*. Latinus Interpres Chaldaicæ paraphraseos corruptam Scholiastis nostri imitatur pronuntiationem, scribit enim *zuo*, pro סוא Chaldaice. LXX. in aliquot exemplaribus *Segor*, in Alexandrino *Soa* transtulerunt. Syrus *Sou*, aut *Sau*, Arabs *Sacu* habet.

Et operuerunt filii Israel verbis non rectis &c. Ita Canon col.664.
Heb. veritatis & mss. codex Colbertinus Aniciensis, nec non perantiquus S. Germani a Pratis nu. 3. etsi ab imperito emendatore corruptus legatur. Cæteri legunt *offenderunt*,

vel

vel *irritaverunt*, cum tamen in Hebr. ſcriptum ſit ויהפאו
col.666. quod *operuerunt* & *occultaverunt* ſignificat.
Naaſthan. Canon emendatus juxta punctationem Maſſorethicam ſcriptum habet *Nebuſtan*, differtque ſummodo una vocali ab hodierno *Nebuſtan*, ubi Maſſorethæ legunt *ſcheva* ſub litera נ *Nun*; quum Scholiaſtes, aut emendator Canonis *Patahh*, vel *Camets* legerit. Cæteri mſs. Codices *Naaſthan* retinent, ut nos edidimus. In libro Nominum Hebraicorum *Noeſthan* reperimus, quod favet lectioni Vulgatæ Latinæ, *Nobeſtan*.
col.667. *Joabe filius Aſaph a commentariis*. Pro *Joabe* Canon emendatus *Joha* nunc habet.
col.668. *Ana, & Ava*. *Hena & Hiva*? Hoc modo poſuit in Canone manus emendatoris: capite vero ſequenti verſ. 33. *Hena & Heva*?
col.669. *Ego ſuccidi*. Hic abſolutum habet ſenſum præſens verſiculus non ſolum in Canone; ſed apud omnes alios etiam Interpretes, qui verſiculi ſequentis ita ducunt initium: *Ego fodi, & bibi*, vel, *Ego ſiccavi, & bibi*,
col.672. &c. Conſule Polyglotta ſi vacas.
Tabula: delens vertam. Diverſas hujus loci habemus interpretationes propter diverſam verbi מחה *mahha* ſignificationem, vox enim illa & *delere*, & *abſtergere* ſignificat multis Scripturarum locis: unde ſecundum varias alluſiones ac metaphoras Interpretes dictionem hanc reddiderunt. Hieronymus pulchre alludit ad tabulas ceratas, in quibus veteres Librarii ſtylo ſcripturas exarabant, quas vertendo ſtylum facile expungebant, ac delebant uſque ad imum. *Ita*, inquit ipſe ad Chryſogonum Monachum, *noſtræ neceſſitudinis penitus oblitus, ut illam epiſtolam, quam in corde Chriſtianorum ſcriptam Apoſtolus refert, non parva litura, ſed imis, ut ajunt, ceris eraſeris*. Alii ſumtam hic volunt metaphoram a lecytho, aut vaſe aliquo, quod abſtergitur & repurgatur, & ita abſterſum in ſuperficiem concavam vertitur, ne labem aliquam contrahat. Sic Jeruſalem, inquiunt, a ſceleratis repurgabitur, & penitus ſubvertetur. Sed non quadrant hæc cum præcedenti funiculo Samariæ, & pondere domus Ahab, ad cujus ſimilitudinem delenda dicitur Jeruſalem. Itaque quum domus Ahab penitus eraſa ſit de ſuperficie terræ, optima omnium apparet Hieronymiana interpretatio, ac ſemel ſuſceptæ ſimilitudini reſpondens. In cæteris ſenſus non videtur adeo liquidus nec tam facilis ad intelligentiam. Verum unuſquiſque in ſuo ſenſu abundare permittitur, modo
col.673. ſemper conſtet integritas Scripturarum ac fides.
In horto Aza. Canon ad Hebr. emendatus habet hic & infra *Haza* pro *Aſa* priſtinæ manus.
col.674. *Et ſuper omni Juda*. Translatio S. Hieronymi examuſſim textum expreſſit; quare Scholiaſtes falſus eſt quidquid contrarium repoſuerit ad marginem.
ibid. *Filii Thecua*. Maſſorethicam imitatur in hac voce lectionem Scholiaſtes noſter, ut etiam ſupra in verbo *Meſulemeth*, pro *Meſſalemeth*.
col.675. *Qui erat in Pharurim*. Nunc poſt emendationem Canonis nomen iſtud *Pharvarim* in eo legitur, per *vau* ſcilicet conſonum, pro *ſchurec* ſive *ſchourec*, id eſt, pro vocali *u*.
col.677. *Nomen matris ejus Amital*. Septuaginta & Hieronymus legebant in ſuis exemplaribus Hebr. המיטל, *Amital* cum ' *jod* in medio. hodie הלוטל, *Amutal* cum *ſchoure*, hoc eſt, cum vocali ו *u* legunt Hebr. quos ſequutus eſt Scholiaſtes Canonis, æqualis vel ſuperior ætate omnibus Maſſorethærum interpunctis ac notis criticis.
ibid. *Vertitque nomen ejus Jojacim*. Monet S. Hieronymus l. 1. Comm. in caput primum Matthæi, ſcriptorum vitio & longitudine temporum apud Græcos Latinoſque confuſa eſſe nomina *Joakim* & *Joachin*: *Sciamus igitur*, inquit, *Jechoniam priorem ipſum eſſe, quem & Joakim: ſecundum autem, filium, non patrem: quorum per K & m, ſequens per χ & n ſcribitur; quod ſcriptorum vitio & longitudine temporum apud Græcos Latinoſque confuſum eſt*. Hæc quidem Hieronymus attendens ad Græca Latinaque vocabula, ſed in libro Nominum Hebraicorum, ſcriptum habet *Jojacim* juxta Hebræorum elementa ac ſonum literarum iſtarum יהויקים. Legimus etiam in Canone Heb. veri. *Jojachim*, ubi *h* additum eſt errore & uſu librariorum. Fretis igitur ipſius Hieronymi auctoritate ac exemplo *Jojacim* ac neeps, atque *Jojachin* ſcribere nobis liceat.
Zebida filia Phadaja de Ruma. Hæbr. זבידה, *Zabida*.
ibid. At in hodierno textu jod habet punctum in ventre, id eſt, in medio ſui: quia poſitum dicunt pro *Vau ſchourec*, quod Scholiaſtes Canonis invenit in ſuo exemplari Hebraico, nam *Zebuda* poſuit in textu.
Et regnavit Jojachin filius ejus pro eo. Prima manu ſic
col.678. poſitum exſtat illud nomen in Canone Hebr. veritatis, & merito, nam in Hebr. ſcriptum legitur יהויכין, *Jehojachin*, vel *Jojachin* propter otioſum ה *he* apud veteres.
Nebeſta filia Elnathan de Jeruſalem. *Neuſta* ſecundum
ibid. puncta vocalia Maſſorethærum in Canone emendato reperimus.

Amital, filia Jeremiæ. Scholion marginale ſuperius col.679.
ad verſ. 31. Capituli præcedentis poſitum, hic in contextum tranſtulit emendator Canonis Hebr. veritatis, *Amutal* ſcilicet pro *Amital*, de quo jam diximus in prima adnotatione noſtra. ibid.
Venit Nabuzardan princeps exercitus. In Heb. ſcriptum legitur רב טבחים, *rab tabbabbim*, id eſt, *princeps*, ſeu *magiſter lanorum*. De hoc nomine ac officio diſſerit S. Hieronymus in qq. Hebr. ad c. 37. Geneſeos: "In pleriſque, *inquit*, locis archimagiros, id eſt, coquorum principes, pro magiſtris exercitus, Scriptura commemorat: μαγειρεύειν quippe Græce interpretatur occidere. Venditus eſt igitur Joſeph principi exercitus & bellatorum, non Petephre, ut in Latino ſcriptum eſt, ſed Phutiphar eunucho, &c. *Hebr. igitur vocant milites lanios, ob cædes hominum: & nos Galli dicimus de cæde ingenti*, On a fait una grande boucherie.

IN PRÆF. IN ISAIAM.

Metro eos æſtimet apud Hebr. &c. De metris, verſibuſque Scripturarum abunde diſſeruimus in Prolego- col.683.
menis hujus divinæ Bibliothecæ: huc ergo amandari ſe patietur Lector ſtudioſus, ne & nos actum agamus de eodem argumento iterum inſtituentes diſputationem. Illud autem monemus, Prophetarum libros per cola verſuum & commata a nobis editos eſſe, quia S. ipſe Hieronymus utilitati legentium providens, interpretationem ſuam novam, novo hoc ſcribendi genere diſtinxerat, cujus rei teſtis eſt iſta Præfatio. Cæterum ad reſtituendas hujuſmodi diſtinctiones per membra diviſas, magno nobis fuit adjumento manuſcriptus codex Corbejenſis, qui diviſa habet atque ſubnexa verſuum cola fere omnia in Prophetis. Nec minorem ſane præbuit utilitatem Speculum S. Auguſtini: nam in egregio illo opere verſionem Hieronymianam ſequutus Auguſtinus meminit ſæpiſſime quot ſint verſus ab una ad aliam pericopem. Ad fidem igitur talium monumentorum Prophetas verſibus deſcribere curavimus, ne & labor Hieronymi, & noſtrum ſtudium periret. col.685.
Ne Judæi de falſitate Scripturarum &c. Huc refer quæ de Judæis illudentibus & calumniantibus Scripturas Chriſtianorum dicuntur ab eodem Hieronymo Præfationibus in Joſue, in Paralipomena, & in Pſalterium ex Hebr. Latine redditum rogatu Sophronii.

IN LIBRUM ISAIÆ.

Holocauſta arietum. Ita mſs. codices Bibliotum Col- col.686.
bertinus, Anicienſis, Corbejenſis unus n. 12. & duo S. Germani a Pratis nu. 5. & 164. ad horum quoque normam Regius codex emendatus viſitur. Præterea eamdem lectionem retinent quinque vetuſtiora exemplaria mſs. Comment. S. Hieronymi in Iſaiam Prophetam. Codices illi ſunt, primus Corbeienſis literis Longobardicis deſcriptus; ſecundus Abbatiæ Cluniacenſis eleganter exaratus & optimæ notæ: tertius Sorbonicus n. 674. quartus Colbertinus nu. 186. quintus denique Sylvæ majoris prope Burdigalam. Tamen in Sorbonico exſcriptor poſuit *adipe* pro *adipe* cum ſuperiori lineola compendiaria accuſativi caſus. Cætera omnibus æqualia ſunt. Hæc ideo adnotamus, quod in utroque Canone Hebr. veritatis, Carcaſſonenſi ſcilicet, & San-Germanenſi noſtro, alia lectio reperiatur, id eſt, *Plenus ſum holocauſto arietum, & adipe pinguium; & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui*. Quibus concinunt Hebr. hodiernus, ac cunctæ Orientalium verſiones; necnon Comment. Hieronymi textus ſacer in editis libris. Verum nihil in hac parte prævalet Hieronymianæ auctoritati, qua firmatur evidentiſſime lectio ſuperiorum codicum mſs. Vulgatæque noſtræ Latinæ. Dum enim præſentem locum ediſſerit S. Doctor l. 1. Comment. manifeſte declarat, quare Deus plenus dicatur: *Omnis ergo*, inquit, *capituli hujus continentia, uſque ad eum locum ubi ait Judicate pupillo &c. reſpuit ſacrificia victimarum, & Evangelii obedientiam decet eſſe ſuper ſacrificium. Quodque intulit: Plenus ſum: hoc ſenſu eſt accipiendum; nulla re indigeo: Domini eſt terra & plenitudo ejus. Unde & nos omnes de plenitudine ejus accepimus*. Vide ergo ex ſententia S. Hieronymi Deum hic plenum dici, non holocauſtis & adipe pinguium, ſed majeſtate, gratia, ſufficientia, ac veritate. Porro quantam præſtent utilitatem legentibus diſtinctiones per membra diviſæ, vel ex hoc loco facile pervidebis: nam ſubtractis hujuſmodi diviſionibus, ſenſu & ordo rerum prorſus confunditur: quod in pluribus editis ac mſs. libris contigiſſe ſatis exſtat probatum ex iis quæ modo attulimus.
Verbum; quod vidit Iſaias. Nota ſecundam dici & hic col.687.
incipere Viſionem Iſaiæ apud Hieronymum in Comment.

col.688. *Repleta est terra &c.* Speculum S. Augustini notat tres versus a verbo, *adhaeserunt*, usque ad ista, *Repleta est terra ejus idolis.* At inspectis diligenter mss. codicibus versionis Hieronymianæ, Comment. ejusdem S. Doctoris, quattuor describendos judicavimus: tot enim commata exigere videtur distinctio periodi, sensusque perspicuitas. Si quem vero moveat, quod numeros versuum adscriptos in Speculo interdum abjiciamus, meminerit errore exscriptorum fuisse depravatos, ut probant diversi

ɛ id. numeri in diversis Speculi exemplaribus assignati.

Oculi sublimis hominis &c. Hoc modo legunt exemplaria Canonis, & Commentariorum similiter in vetustioribus libris mss. Alii tum editi, tum manuscripti, *oculi sublimes hominis.* Litera Hebraica, *oculi elevatio-*

col.6,2. *nis hominis.*

Domini exercituum. Ita mss. omnes vetustiores ac melioris notæ juxta id quod legitur in Hebr. In Canone S.Germani, *In auribus meis sunt, hac dicit Dominus exercituum.* Porro corruptam esse lectionem hujusmodi, docet nos ipse Hieronymus in hunc locum Isaiæ; *Pro eo,* inquit, *quod nos juxta Hebraicam vertimus, in auribus meis sunt Domini exercituum, id est, verba quæ loquutus est Dominus, adhuc resonant in auribus meis: LXX. transtulerunt.* &c. Quidquid itaque repugnat editæ nostræ lectioni, haud dubium quin & menti & verbis S. Hieronymi repugnet.

col.694. *Videat oculis suis.* In Canone S. Germani pluralis est numerus secundum LXX. *videant, audiant, &c.* Lapsum vero hujusmodi exscriptoris manifeste probat, non solum Canon Ecclesiæ Carcassonensis cum plurimis mss. codicibus sacrorum Bibliorum; sed Commentariorum etiam S.

col.695. Hieronymi liber tertius, ubi de his abunde disputatur.

Et vocabis nomen ejus &c. Corruptam hic exhibent lectionem mss. quamplures: nonnulli legunt, *& vocabitis:* alii, *& vocabitur.* In paucioribus autem, sed emendatioribus scriptum legimus, *& vocabis.* Locus iste insignior est apud Hieronymum, quam ut a nobis prætermitti queat. Sic igitur differentem legas l. 3. Commentariorum in Isaiam: "Quodque sequitur, *inquit*, & vocabis nomen ejus Emmanuel, & LXX. & tres reliqui similiter transtulerunt: pro quo in Matthæo scriptum est, vocabunt: quod

קראתי in Hebr. nomen non habetur. . . . Verbum *CARATHI*, quod omnes interpretati sunt, & vocabis: potest intelligi, & vocabit, quod ipsa scilicet Virgo quæ concipiet & pariet, hoc Christum appellatura sit nomen. In multis testimoniis, quæ Evangelistæ vel Apostoli de libris veteribus assumserunt, curiosius attendendum est, non eos verborum ordinem sequutos esse, sed sensum. Unde & in præsenti loco, pro, concipiet in utero, Matthæus posuit, in utero habebit; & pro vocabis, vocabunt." Multa dicenda nobis supersunt de קראתי, *Carathi*, quod Hieronymus legit pro hodierno קראת, *Carath*, sive וקראת *Vecarath*: at de his in notis ad Commentaria.

col.703. *Populorum frequentium.* Exscriptor Canonis San-Germanensis posuit e suo sensu, *quasi populorum ludentium*, pro *frequentium*. Ita sæpius illuduntur, librarii, dum scribunt, non quod inveniunt, sed quod intelligunt, ut alibi monuimus.

col.707. *Vitulam conternantem.* Locus obscurissimus; sed eum manifestum ac planum efficiunt Comment. Hieronymiani multis in locis: nam libro qu. Hebraicarum in Genesim de Segor ait: „Tradunt igitur Hebræi hanc eamdem in alio Scripturarum libro Salissam nominari, dicique rursum μόσχον τριετίζουσαν, id est, vitulam conternantem, quod scilicet tertio motu terræ absorpta est. *Eadem refert l. 5. Comm. in Isaiam, subdit vero illic:* Possumus vitulam conternantem pro perfecta ætate accipere. Sicut enim tricesimus annus in hominibus, ita in pecudibus ac jumentis tertius robustissimus est. Vectes quotquot pro terminis & robore intellige, eo quod Segor in finibus Moabitarum sita sit, dividens ab eis terram Philisthim."

col.708. *Et tunc.* Non bene legunt hic exemplaria Canonis, *Ex hoc, & nunc*, pro *ex tunc. Et nunc.*

col.711. *In festivitatem.* Præclarissimum omnibus doctis modestiæ ac humilitatis exemplum præbet S.Hieronymus l. 5. Comment. in Isaiam Prophetam, ubi sese reprehendens quod nimis festinus & præceps nonnulla capituli hujus verba non bene converterit in Latinum sermonem, ingenue hæc fassus est: "In eo quoque quod nos transtulimus, incurvantem & refrænantem, possumus dicere incurvum & lascivientem, ut intelligamus senem & puerum. Nos autem

אגמון verbum Hebraicum *AGMON*, dum celeriter quæ scripta sunt, vertimus ambiguitate decepti, refrænantem diximus. *Et post pauca:* Melius, *inquit*, reor proprium errorem reprehendere, quam dum erubesco imperitiam confiteri, in errore persistere. In eo quod transtuli: Et erit terra Juda Ægypto in festivitatem: pro festivitate in Hebr. legi-

חגא tur *AGGA*, quod interpretari potest & festivitas: unde & Aggæus in festivum vertitur: & timor, quod signifi-

cantius Aquila transtulit γύρωσιν: cum aliquis pavidus, & tremens circumfert oculos, si advenientem formidat inimicum. Ergo si voluerimus in bonam partem accipere, quod recordatio Judæ Ægypto sit gaudii, recte festivitas dicitur: sin autem, ut arbitror, in timorem pro festivitate vertitur, intelligamus formidinem, vel pavorem."

Et fili area mea. Non bene legitur in mss. libris, *&* col.713.
filia area mea; quum in Hebr. sit בן, *ben*, id est, *filius.* Quod autem dicitur, *Tritura mea, & fili area mea*, ad Jerusalem apostropham facit, & ad templum quod in area Ornæ situm est; dicitque ad eam: o Jerusalem, & popule fili templi mei, non tibi videatur incredulum esse quod dixi, non mea enim verba sunt, sed Domini, &c.

Ad aquam. Omnes mss. codices pro *ad aquam*, ha- col.714.
bent *& aquam:* sed in Hebræo legimus *ad aquas*, ut sit sensus: *Et lacum fecistis inter duos muros ad servandas aquas;* sive piscinam veterem instaurastis ad aquam servandam.

Domini exercituum. In utroque Canone Hebr. [illegible] mutatur genuina Scripturæ lectio in hunc modum: *Et revelata est in auribus meis, dicit Dominus exercituum.* Insuper in Carcassonensi additur *vox*, post *revelata est.* Nonnulli mss. codices cum vulgata legunt, *vox Domini exercituum.* Vide eamdem phrasim supra in notis ad versum tricesimum Cap. 5. sive ad versum nonum, prout hodie numeri versiculorum ponuntur in Bibliis.

Et terra interfecta est &c. Ita mss. libri S. Hieronymi, col. [illegible]
ac editi etiam in Commentariis. Hanc vero lectionem satis indicat ipsemet sanctus Doctor, quum ait: *Et in merem sanguinis Abel interfectorum cruorem ad Deum clamare fecerunt.* Videsis plura lib. 8. Commentar. in Isaiam.

Qui egrediuntur impetu &c. Canon Carcassonensis & a- col. [illegible]
liquot mss. codices Bibliorum legunt ut Vulgata nostra Latina, *Qui ingrediuntur impetu ad Jacob.* At Canon S. Germani a Pratis, ms. Colbertinus Aniciensis prima manu, sanctique Victoris Parisiensis codex [illegible] n.379. *Qui egrediuntur &c.* Errore autem librariorum factum est, nisi nos fallat opinio, ut hi omnes libri, quos inspeximus, uno excepto S. Germanensi [illegible] 64. scriptum habeant *ad Jacob* pro *a Jacob.* Porro textus sacer Commentar. S. Hieronymi in Isaiam satis concordat cum nostra lectione, quia legimus ibi hoc modo, *Qui egrediuntur de radice Jacob:* quorum verborum sensus iste est: Postquam Apostoli in toto orbe Evangelium prædicantes dixerint: Faciemus pacem Christo, pacem faciemus ei: qui in excelsis fuerint de semine Jacob, & in Apostolicam pervenerint dignitatem, appellabuntur filii Jacob, &c. Hinc LXX. *Qui veniunt filii Jacob.* Non omittamus decem mss. codices, inter variantes lectiones Lucæ Brugensis, hanc cum Regiis Bibliis repræsentare lectionem: *Qui egrediuntur impetu a Jacob.* Consule adnotata ad hunc locum apud Criticos.

Avulsus ab uberibus. Omnes mss. ex pronuntiatione col. [illegible]
librariorum, ut putamus, corrupte legunt *apulsos* pro *avulsos.* Hunc versum notat ipse Hieronymus in Commentariis, licet exscriptores in duos unum dividant in mss. codicibus.

Non festinet. Pro *non festinet*, quod juxta Hebraicum col.723.
Hieronymus transtulit, Canon San-Germanensis legit, *non turbetur.* Antiquissimus vero codex Bibliorum noster num. 3. utramque retinet lectionem: id est, *non festinet & non turbetur.* LXX. *non confundetur.*

Et principes vestros. Canon sancti Germani legit non col.724.
tam diverso sensu, quam diversa phrasi, *& principes vestri, qui vident visiones, peribunt.*

Populum impudentem, &c. Manuscripti codices aliquot col.7[illegible]1.
cum Canone San Germanensi legunt, *populum imprudentem;* sed ex Commentariis Hieronymi certum extat legendum esse, *impudentem;* quem populum dicit, populum Judæorum, sive Philosophorum & Oratorum mundi, qui applaudunt [illegible] eruditione, & eloquentia sæculari.

Onocentauri. Non bene dividunt veteres librarii hunc col.723.
versiculum. nam in mss. codicibus ita legitur: *Et occurrent dæmonia; onocentaurus & pilosus clamabit alter ad alterum.* Veram igitur Vulgata nostra retinet lectionem, ut manifestissime declarant verba ista Comment. Sancti Hieronymi in hunc Isaiæ locum: "Et occurrent sibi in ea,

ציים juxta LXX. diversi dæmoniorum [illegible], sive ut omnes

איים alii juxta Hebraicum transtulerunt, *SIIM & IIM*, onocentauri, & pilosi, & lamia, quæ Gentilium fabulæ, & poetarum figmenta describunt."

Nobis directa via. Ita mss. cui lectioni favet expositio col. [illegible]
S. Hieronymi lib. 10. Comment. In Hebræo est לָמוֹ, lamo id est, *ipsis.* Forte pro לָנוּ. Vulgata, *vobis.*

Dies tribulationis. *Canon San-Germanensis sic habet:* col. [illegible]
Dies tribulationis & angustiæ, & corruptionis, & blasphemiæ;

miæ; sed vox *angustia* redundat, nec legitur in Commentariis.

col.736. *Tharaca rege Æthiopia*. Canon Carcassonensis legit in contextu sacro *Tharsa*, seu in margine habet scholion istud *h. Tharacha*.

col.743. *Homines bellantes adversum te*. Exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis cum aliis vetustioribus mss. Bibliorum hoc modo legunt: *& veluti consumtio hominis bellantis adversum te*, sed error est exscriprorum, uti manifestum apparet e textu Hebraico, atque ex Hieronymi Commentariis.

col.548. *Israel assimilabitur*. Addunt hic mss. codices & Canonis exemplaria nomen *Domini*, quod non est in Hebræo neque in Commentariis S. Hieronymi.

col.549. *Quoniam fecit Dominus*. Ita uterque Canon Hebraicæ veritatis, ac textus sacer in Commentariis Hieronymianis. Alii codices mss. retinent ex LXX. verbum " misericordiæ, quoniam misericordiam fecit, *sive*, misertus *est* "

col.750. *Et non est amplius*. Omnes mss. veteres, *Ego Dominus, & non est alius*, pro *& non est amplius*. Canon prima

ibid. manu habet *amplius*.

Mandate mihi. pro *mandate mihi*, Canones ac mss. legunt, *mandastis mihi*: sed *mandate* retinendum est, ut probant Commentariorum Hieronymi exemplaria.

col.751. *Confractus est Bel*. Librariorum errore in omnibus libris mss. scriptum legimus, *conflatus est Bel*, loco *confractus*.

col.753. *Redemtor noster, &c.* Versum presentem indicat Sanctus Hieronymus lib. 13. Commenrariorum in Isaiam.

col.756. *Dedi te in lucem gentium*. Hoc modo legunt exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis, & Hieronymi Commentaria: alii mss. libri addunt, *Ecce*.

col.757. *Ubi hic erant*. In Hebræo scriptum legitur אֵיפֹה, *epho*; quod simul sumtum significat *ubi*: distinctum autem in duo verba, nempe in אֵ, *e*, & in פֹה, *pho*, idem sonat quod *ubi hic*. Igitur sive compositam dixeris vocem אֵיפֹה, sive separatim legendam, ut jam monuimus, optima erit interpretatio Hieronymi, quam ad fidem exemplariorum Canonis Heb. ver. & veterum omnium mss. codicum hoc loco restituimus.

col.760. *Sicut orix illaqueatus*. Generale nomen posuerunt exscriptores Canonis, & quamplurium aliorum mss. codicum; nempe, *sicut bestia illaqueata*. Observat autem Sanctus Hieronymus lib. 14. Commentariorum pro *beta semicocta*, quod LXX. interpretati sunt, reliquos omnes Interpretes, *orygem captum & illaqueatum* transtulisse, qui Hebraice appellatur תוא, *Tho*, quod genus bestiæ nascentis in eremo, inter munda animalia in Levitico & Deuteronomio ponitur. Pro quo LXX. Syra lingua opinati sunt (תוארת,) *Thoreth*, quæ dicitur *beta*

col.762. *Percussit eum*. Hoc modo legunt exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis; licet in Carcassonensi emendator imperitus eraserit ultimam literam vocis *percussit*. Eamdem quoque retinet lectionem liber perantiquus dictus *Comes Sancti Hieronymi*, sive Lectionarius ms. cujus Auctor omnes partes Instrumenti veteris desumsit ex editione Hieronymiana ad Hebraicos codices concinnata, ut testis est præfatiuncula ejusdem libri. Alia mss. Bibliorum sacrorum exemplaria concordant cum Vulgata nostra, quæ in prima persona legit, *percussi eum*. Notandum vero in ms. Corbejensi num. 12. scriptum esse prima manu, *percussit eos*, & mutatum deinde in *percussit eum*: econtra codex Regius num. 3563. emendatus legit *percussit eos*; quum antea habuerit *percussi eum*. Porro in editis libris Commentariorum Sancti Hieronymi, ac in mss. antiquioribus ac melioris notæ legimus *percussit eos* secundum Hebræa verba נגע למו, *naga lamo*; quæ ab aliquot eruditis ita accipiuntur, ac si esset נגע לו, *nega lo* id est, *plaga ei*, sive, *percussit eum*, pro *percussit eos*. De *lamo* pro *lo* vide Criticos sacros in hunc locum Isaiæ.

col.763. *Servus meus multos*. Aliquot codices mss. cum exemplaribus Canonis legunt in accusativo casu, *servos meos multos*, quod ex Hebræo עברי intelligi potest: nam si legatur *audi* vel *abdi*, interpretatur *servus meus*: si autem *avadai* sive *abadai*, *servos meos* significat.

ibid. *Transgressoribus rogavit*. Addit hoc loco Canon Carcassonensis, *ut non perirent*, quod superfluum est, nec apud ullum fertur Interpretem: sed desumtum est ex lectionariis, nam *Comes* S. Hieronymi habet istud additamentum, *ut non perirent: ait Dominus omnipotens*.

col.764. *Misericordias David fideles*. Vitio exscriptorum legitur in mss. & Canone Heb. verit. *David fidelis*: quum in textu Hebraico, & apud LXX. Interpretes pluralis sit numerus, id est, *fidelia*. vel *fideles*, & non *fidelis*.

col.769. *Et carnem tuam ne despexeris*. Ab hoc loco usque ad verba, *si abstuleris*, speculum S. Augustini notat quattuor versus: at in ms. Corbejensi sex habentur distinctiones per membra divisæ; idque postulare videntur sententiæ totidem, quæ duobus his colis continentur. Forte

attendebat Sanctus Augustinus ad cola duo, quæ sæpius quattuor tantum versus, seu commata in se complectuntur.

Surge, illuminare, quia venit &c. In editis & mss. col.771. aliquot recentioribus additum est nomen *Jerusalem*: sed abest e Canone Heb. verit. Et de hoc verbo sanctus Hieronymus lib. 17. Comment. *Porro*, inquit, " nomen Jerusalem & gentium, quod hic a LXX. ponitur, in Hebraico non habetur, & obelo prænotandum est, *&c.*"

Et filia tua in latere sugent. Errore librariorum vi- ibid. tium inolevit, ut pro *in latere sugent*, hic scribatur, *in latere surgent*; sed emendatores periti reposuerunt in nonnullis mss. antiquioribus, quod prima manu scriptum erat, nempe *sugent*. Consule Hieronymi Commentaria in hunc locum.

Et terra tua, Inhabitata. Pro *Inhabitata*, corrupte le- col.774. gitur in Canone San-Germanensi, & ms. Colbertino Aniciensi, *inhabitabitur*

Et mundos se putabant in hortis post unam intrinsecus. col.782. Genuinam hujusmodi lectionem retinet Canon Hebraicæ veritatis, ac textus sacer in emendatis omnibus libris manuscriptis Commentariorum Sancti Hieronymi. Multos autem mss. codices invenimus corruptos notariorum imperitia, vel emendatorum temeritate qui tollentes verbum Interpretis, *januam* de suo posuerunt pro *unam*. In Corbejen. ms. num. 12. *unam* legimus in contextu sacro, & e regione ad marginem, *januam*. Hebræus hodiernus nonnullam passus est mutationem, nam אחד, *abhad* habet, loco אחת, *abhath*, ut monet Ceri Massorethicum hujus loci. Porro Interpretes subintelligi volunt verbum piscinæ, vel arboris, ut sit sensus, qui sanctificantur *post unam arborem*, quæ est in medio hortorum; aut, *post unam*, id est, insignem piscinam & præcipuam, quæ in loco peculiari est in medio horti. Symmachus & Theodotion hunc locum ita interpretati sunt apud Hieronymum: " Qui sancti-
" ficamini & lustramini in hortis, alter post alterum, inter
" eos qui comedunt carnem suillam, &c. *Id ipsum expressit*
" *Syrus Interpres dicens*: חד בתר חד, hhad bathar hhad,
" *id est*, alter post alterum, *sive* unus post unum. *Chal-*
" *daus habet eodem vel proximo sensu*, turba post turbam. "

Et in Lydiam tendentes sagittam. Hic quoque insedit ibid. error librariorum, qui in Canone & in aliis mss. codicibus posuerunt *tenentes* pro *tendentes*. proclivi quidem lapsu & involuntario, ni fallor; quum sit omnino contrarius huic expositioni Hieronymianæ. " Lud autem Lydos vocant: quorum coloni Hetrusci, qui nunc Thusci appel-
" lantur, quondam mittendarum sagittarum peritissimi, &
" nunc dicuntur tendentes sagittam. Pro quo in Hebraico משכי
" legitur *MASCHECESETH*, quod absque LXX. omnes קשת
" similiter transtulerunt, tendentes arcum; & LXX. po-
" suerunt μεσὸχ, nomen pro verbo interpretantes.

Quod nos mensura &c. Alphabetum quadruplex La- col.783. mentationum Jeremiæ, mensuræ metri reddidit Hieronymus; quia seriem literarum Hebraicarum, ac numerum versuum in sua translatione Latina conservavit. Hanc quoque nos versum distinctionem, alphabeta, & incisiones religiose observamus in præsenti Canonis editione; quod in consequentibus rem manifestam facient distinctiones per membra divisæ.

Quia vos cavitis. Paulam intelligit & Eustochium, ut ibid. apparet ex Præfatione in Isaiam.

Et dixi: A, a, a, &c. In Hebræo scriptum est אהה, ibid. triplex *a* juxta pronuntiationem Hieronymi, qui legebat *Aleph* & *He* per *a* literam vocalem. Unde Canon Hebraicæ veritatis retinet *A, a, a*. Cæteri mss. Bibliorum codices legunt *ba ba ba*, vel *ab ab ab*.

Numquid non polluta &c. Hieronymus in textu ms. col.784. Commentariorum sic legit: *Numquid non poluta & contaminata erit mulier illa?* Quod postea edisserens Lectorem monet his verbis: " Quodque ait: Et contaminata erit mulier illa? pro quo in Hebraico legimus, terram: reliquit exemplum, & manifestius de terra loquitur Israel, quæ adulteræ mulieri comparatur. " Igitur Hebræa verba ההיא הארץ, *baarets bahi*, non secundum sensum simplicem, sed juxta exemplum ac comparationem prophetalem interpretatus est hoc loco Hieronymus.

Dicit Dominus. Quæ Propheta subaudienda hic loci re- ibid. liquit, importuna diligentia veterum librariorum suppleta sunt: addunt namque intra contextum vel ad margines codicum mss. quamplurium, *& ego suscipiam te*. Id erasum est in optimo ac vetustissimo exemplari Colbertino Aniciensi, quod sæpius easdem habet lectiones quas Canon Hebraicæ veritatis. Cæterum absunt verba jam dicta in Hebræo, & in utroque exemplari Canonis: neque apud LXX. Interpretes posita reperiuntur.

col.786. *Si converteris &c.* Ita utrumque exemplar Canonis, & mss. omnes codices Bibliorum, uno excepto recentiori, qui legit *reverteris*. In Commentariis quoque verbum *reverteris* scriptum habetur: sed perinde est; eligat unusquis-

quis.

quisque quod voluerit; quando in sensu nullum est damnum.

col. 787. *Dicite gentibus*. Miror quid caussæ exstiterit, ut, pro *dicite gentibus*, legatur in Canone, & cæteris mss. *concitate gentes*: maxime quum in editis & mss. libris Commentariorum Hieronymus legat, *dicite gentibus*.

col. 790. *Iniquitates vestra* &c. Manuscripti omnes codices Bibliorum pro secunda persona primam habent, nempe *iniquitates nostra*: idque manifestus est error exscriptorum: uti ex consequentibus facile probari potest.

col. 791. *Caussam non judicaverunt*. Nomen *vidua*, quod hic in exemplaribus Canonis, inque nonnullis aliis mss. codicibus scriptum reperitur, abest in textu Hebraico: nec illud repræsentavit Speculum Sancti Augustini, nec Commentaria Sancti Hieronymi vocis hujus meminere. Adscitum puto, sive additum librariorum errore: hoc enim manifeste probant quædam exemplaria sacrorum Bibliorum, ubi recentiori manu superaditum deprehendimus verbum jam dictum.

col. 796. *Omnes conversi sunt*, &c. Novem sequentes versus agnoscit S. Augustinus in Speculo, ac totidem esse definivit usque ad hæc verba: *Quomodo dicitis*, &c. Hinc videas quam longe sint a vero nuperi quidam Scriptores, quum temere docent singulos versus, quos sæpissime appellant Auctores Ecclesiastici, sex dictiones habuisse continuas. Contrarium nunc evincunt Prophetæ versibus descripti, sed & infra idem evidentissime demonstratur ex Iobi, Davidis, & Salomonis operibus, quæ στιχηρῶς reperiuntur descripta in utroque exemplari Canonis Hebraicæ veritatis.

col. 800. *Ait Dominus*. Lege hic in Speculo S. Augustini, *Et post* XIII. *versus*, non *post* XVI.

col. 801. *Et tribulabo eos ita ut inveniantur*. In omnibus mss. & in Canone addita reperitur particula negativa, *ita ut non inveniantur*. At Hieronymus ipse lib. 2. Comment. in Jeremiam absque tali negatione legendum docuit. *Sic eos*, inquit, *obsideri faciam, sicque tribulabo, & coangustabo, ut omnes in urbe reperiantur, & effugere nequeant malum*.

col. 819. *Et non flectetur*. Canon San-Germanensis & alii mss. codices, *& non movebitur, neque parcet*, &c.

col. 823. *Va frater, & va soror*. Aliter exemplaria Canonis & cunctorum codicum nostrorum mss. ubi hæc leguntur: *Va frater, & va fratres*. At hunc exscriptorum errorem manifeste redarguunt Commentaria Hieronymiana in præsentem locum. *Hoc quod nos de Hebraico posuimus*, inquit S. Doctor, *Non plangent eum, Va frater, & va soror, in LXX. non habetur*.

col. 827. *Et Nabuchodonosor*, &c. Canon San-Germanensis cum ms. codice Corbejensi num. 12. *ad Nabuchodonosor*, juxta Hebræum, qui legit præpositionem אֶל, *el*, id est, *ad*: quam tamen lectionem minime sequendam duximus, tum quod secunda manu posita reperiatur in jam dictis mss. codicibus, tum maxime quod eam non agnoscat Sanctus Hieronymus in Commentariis suis.

col. 828. *Et Theman, & Buz*, Ita exemplaria Canonis, & mss. codices Bibliorum: cui lectioni favet etiam Interpres Syrus, apud quem תימנא, *Thaimmo* legimus. Vulgata & Hebræus hodiernus legunt *Thema*.

col. 829. *Quia facta est*, &c. Abest in exemplaribus Canonis Heb. veritat. ac in mss. Bibliorum sacrorum codicibus particula caussalis *quia*, nec eam agnoscit S. Hieronymus huc versum Commentariis suis illustrans: etsi posita legatur in textu eorumdem Commentariorum, in Vulgata Latina, & in Hebræorum voluminibus.

Quod pepigi cum patribus vestris. Hoc modo legunt
col. 841. exemplaria Canonis, omnesque codices mss. sacrorum Bibliorum, quos inspeximus. Idem pronomen secundæ personæ constanter retinent Commentaria S. Hieronymi, tam in editis, quam in manuscriptis libris. Hebræus tamen hodiernus habet אבותם, *avotham*, id est, *patribus eorum*: sed lapsu temporum omissa videtur litera כ *Kaph* ex affixo secundæ personæ pluralis, quum Hieronymus in suo exemplari repererit אביתיכם, *avithechem*, hoc est, *patribus vestris*.

col. 843. *Stipulationes, & rata*. Canon San-Germanensis sic legit hoc loco: *Signatum stipulatione rata, & signata forinsecus*.

col. 848. *Et hoc est quod vocabit eam*. Sic uterque Canon Hebraicæ veritatis, Carcassonensis videlicet & San-Germanensis noster qui genuinam ac primævam retinent lectionem Hieronymianam: in Hebræo enim scriptum est, וזה אשר יקרא לה יהוה צדקנו, *veze aser jecra la Jao sadicenu*, sive ut hodie legunt, *vezeh ascher icra lah Jehova tsidcenu*, quod interpretantur nonnulli: *Et iste qui vocabit eam, Dominus justitia nostra*. Chaldæus & Syrus; *Et hoc est nomen, quo vocabunt eum*. Huic lectioni Vulgata nostra consentit. Huc refer quæ supra cap. 24. v. 6. scripta reperiuntur, quamquam nonnihil sit discrepantiæ inter utrum-

que locum Prophetæ, ut statim legenti planum erit.

Ut dimitteret unusquisque servum suum. Aliter Canon col. 849.
S. Germani, ubi legimus: *Ut dimitteret unusquisque servum suum Hebraum, & unusquisque ancillam suam Hebraam liberos*.

Ecce ego pradico vobis libertatem. Exemplaria Canonis col. 850.
cum aliquot codicibus mss. non legunt pronomen *vobis*, sed hoc modo: *Ecce ego pradico libertatem*. Hebræus tamen habet לכם, *lachem*, id est, *vobis*.

Qui facit opus Domini fraudulenter. Exscriptores Ca- col. 875.
nonis Heb. ver. addiderunt de suo aliud adverbium, *desidiose* scilicet, quod manu recentiori superpositum etiam reperitur in ms. codice Corbejensi num. 12. At mss. Regius & Colbertinus Aniciensis purum habent sacrum contextum sine tali additamento.

Vitula conternante. *Vitulam conternantem*, in quarto col. 877.
casu legunt exemplaria Canonis ac mss. omnes, uno excepto Colbertino Aniciensi, qui sextum retinet casum cum Vulgata Latina nostra, ut sit sensus, *a Segor vitula conternante usque ad Oronaim*, id enim nominis & appellationis obtinet Segor, non Oronaim, Isai. cap. 15. v. . Latini tamen versio Pagnina, quam vocant interlinearem, eamdem habet lectionem quarti casus, *vitulam conternantem*, quod sua non caret probabilitate.

Et devorabit mœnia Benadad. Solus Canon Ecclesiæ col. 880.
Carcassonensis retinet hic veram lectionem, nempe *Benadad*: alii omnes mss. codices corrupte legunt *Benadab*.

Faunis sicariis. Pro *faunis*, in manuscriptis legitur, col. 88[illegible]
fatuis, quem errorem exscriptorum redarguunt Romanæ correctiones Bibliorum sacrorum. Consule supra adnotationem nostram in cap. 34. Isaiæ.

Cunctis diebus vita ejus. Post ultimum hoc caput pro- col. 892.
pheticæ Jeremiæ, Liber Baruch descriptus reperitur contra mentem Hieronymi in utroque exemplari Canonis Hebraicæ veritatis: ubi adnotatio istæc præmissa est ab eo, qui temere partem hanc editionis Antiquæ ex LXX. in novam, seu Hieronymianam ad Hebræos codices concinnatam invexit: *Liber iste qui Baruch nomine pranotatur, in Hebraeo Canone non habetur, sed tantum in Vulgata editione, similiter & Epistola Jeremia Propheta. Ad notitiam autem legentium hic scripta sunt, quia multa de Christo, novissimisque temporibus indicant*. Notandum vero quod in Canone Carcassonensi hæc ad modum tituli describantur in medio paginæ, in nostro autem Canone San-Germanensi eadem verba in margine leguntur; & quidem minutulis literarum formis, ut & alia scholia marginalia critica ejusdem libri.

IN LAMENTATIONES JEREMIÆ.

Quomodo sedet sola, &c. Exemplaria Canonis Hebrai- ibid.
cæ veritatis cum multis sacrorum Bibliorum codicibus mss. hoc modo inscribunt Lamentationes Jeremiæ: *Incipit ejusdem Lamentatio, quod est in titulo Chinoth cum absolutione literarum Hebraicarum*. Deinde subtexunt Præfatiunculam, quæ legitur apud LXX. Interpretes, ac in Vulgata Latina: sed vetustiores libri mss. Versionis Hieronymianæ nihil, præferunt præter ea, quæ leguntur in textu Hebraico. Unde in Regio codice, qui tamquam tertium exemplar Canonis Heb. ver. merito suscipi debet, & in Colbertino Aniciensi optimæ notæ, nihil prorsus exstat hujuscemodi additamentorum. Corbejensis autem num. 2. scriptus tempore Caroli Magni, omnes Præfatiunculæ lineas obelis jugulavit; sicque manifestum facit hæc aliena esse in Versione Hieronymi, mutuata vero e LXX. Seniorum Interpretatione Græca.

Meminerit Lector metris esse scriptas Lamentationes, ac col. 895.
per Alphabetum digestas, ut his verbis testatur S. Hieronymus: *Habes*, inquit, *& in Lamentationibus Jeremia quattuor Alphabeta, e quibus duo prima quasi Saphico metro scripta sunt: quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, & ab una tantum litera incipiunt, Heroici comma concludit. Tertium vero Alphabetum trimetro scriptum est, & a ternis literis, sed & eisdem terni versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo & secundo*. Consule Epist. ad Paulam Urbicam, & Prolegomena nostra, ubi de metris Hebræorum disputatio instituitur.

Phe. Observavit ante nos vir eruditus in secundo, ter- col. 896.
tio, & quarto capite Lamentationum, inversum esse ordinem literarum *Phe* & *Ain*. Nam quum soleat apud Hebræos *Ain* præcedere, *Phe* sequi, hic contra fit, ut *Phe* præcedat, *Ain* sequatur. Id minime assequentes librarii veteres, ac cæteri scriptores linguæ Hebraicæ imperiti, ad ordinem primi Alphabeti omnia recudere tentarunt, expungentes nonnumquam literam *Ain*, vel eam omittentes in serie Alphabeti. Nonnulli tamen codices rectum ordinem sequuntur, ut in Hebræo exstat positus.

Oratio Jeremia. Orationis Jeremiæ meminit S. Hiero-
rony-

ronymus in Prologo Scripturarum, libris Regum præfixo, probans viginti & duas literas esse apud Hebræos ex viginti duabus incisioribus, quæ supputantur in hac eadem Oratione. Porro numeri Græci quibus utimur in præsenti editione, eodem modo reperiuntur descripti in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis.

IN PRÆFATIONEM EZECHIELIS.

col. 903. *UT vocentur* φαγολοίδοροι. Hanc Græcam vocem repræsentant omnes mss. codices, quæ etsi in nonnullis paulum depravata legatur, facile a quolibet linguæ Græcæ non imperito restitui poterat: sed mirus est æstus, ac fluctuatio Interpretum ejusdem verbi. In antiquis manuscriptis exemplaribus triplex hæc affertur interpretatio Latina: φαγολοίδοροι, *quod est apud nos, manducans senecias, quod est, manducans senecias, hoc est manducans senedas*. Quid sint autem *senecia*, vel *seneda* prorsus ignoramus, quum nec Græce, nec Latine aliquid sibi velint hæc verba. Bene igitur docuit Marianus legendum esse, *manducantes sannas*, non *manducantes senecias*, aut *conviciis gaudentes*. Subdit idem Marianus hunc loquendi modum a D. mosthene Hieronymum accepisse: ille enim in oratione περὶ στεφάνου, vocat Æschinem adversarium suum σπερμολόγον, quod ei obrectando conviciis vesceretur, ac faturaretur. Id si ita est, quare non dixit Hieronymus: *Sed vereor, ne illud eis eveniat, quod Græce significantius dicitur, ut vocentur* σπερμολόγοι? In promptu erat verbum istud σπερμολόγοι: quid igitur necesse fuit ad aliam verbi Græci compositionem confugere, quum eadem sit σπερμολόγοι, & φαγολοίδοροι significantia? Facilius crediderim modum loquendi Syrorum expressisse Hieronymum: Syris namque familiare est, ut vocent Diabolum artificem omnis calumniæ, אכל קרצא *ocel: kartso*, id est, *Edentem criminationem*, quod vocabulum ex æquo respondet dictioni Græcæ φαγολοίδορος, tam in sensum, quam in specie compositionis.

IN EZECHIELEM PROPHETAM.

ibid. *ET in medio ejus, &c.* Locus corruptus in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis, ac in omnibus aliis mss. ubi hæc leguntur, *& ex medio eorum similitudo quattuor animalium*. Quæ quam sint contraria interpretationibus Sancti Hieronymi, videsis lib. 1. Comment. in Ezechielem. Codex Colbertinus Aniciensis, & antiquus San-Germanensis nu. 3. puram retinent lectionem, sed ex secunda manu.

col. 911. *Quando misero sagittas famis, &c.* Addunt hoc loco exemplaria Canonis verbum, *bestias*, ut sit sensus: *Quando misero sagittas famis, bestias pessimas in eos*; quod factum est e versu sequenti, ubi post *famis* clādem commorantur *bestiæ pessima*.

col. 912. *Heu*. Eadem exemplaria ter habent verbum *Heu* repetitum hic loci, etsi alii codices mss. semel tantum *Heu* legant juxta Hieronymum in Commentariis. Quia vero frequenter occurrunt in Prophetis similes loquutiones, huc ex Jeremia, vel e capite nono hujus libri facile transferri potuit *Heu* repetitum.

col. 913. *Locum ubi accenderunt, &c* Non *locum*, sed *lucum* legimus in utroque exemplari Canonis: lignum vero nemorosum idem est quod *lucus*, unde sat commodus sensus exprimitur in Canone, quamvis Hebræus *locum* habeat.

col. 926. *Quid fiet ligno vitis*. Editi, *quid fiet de ligno vitis*: exemplaria tamen Canonis, & universi codices mss. legunt, *ligno vitis*, absque ulla præpositione. Cui lectioni consentiunt Commentaria Sancti Hieronymi.

col. 927. *Et factus est, &c.* Notat ipse S. Hieronymus lib. 4. Comment in Ezechielem, Vaticinium hujus capitis 16. *pene usque ad ducentorum versuum numerum extendi*.

col. 931. *Et abstuli eas sicut vidi*. Ita Hebræus & Canon San-Germanensis. Cæteri omnes mss. codices cum editis libris retinent secundam personam, *vidisti*. Utraque lectio verum congruumque efficit sensum, *vidi* enim ad Deum referri debet, qui abstulit urbes Sodomorum & Samaritarum sicut ipsi visum est, & sicut placuit in oculis ejus. *Vidisti* autem refertur ad Judæorum gentem, quia ipsi testes fuerunt subversionis urbium jam dictarum.

col. 936. *Et tu, assume planctum, &c.* In exemplaribus Canonis, *Et tu, fili hominis*, quod Syrus & Arabs retinent. Hebræus tamen, Commentaria S. Hieronymi, tresque antiquissimi mss. codices sacrorum Bibliorum, nihil amplius legunt præter id, quod e nobis positum legitur.

ibid. *Et miserunt eum in caveam*. Sic Canon Heb. verit. alii autem mss. *Et miserunt eum in caveam in catenis, & adduxerunt eum, &c.*

Sceptrum dominantium. Canon San-Germanensis, & ms. Corbejensis prima manu, *in sceptrum dominantium*. col. 937.

Et divinarentur mendacia. Confutum hic habet Canonis San-Germanensis textus sacer scholion istud sequens: *Non est dæmonum divinatio, sed Dei judicium, qui perfecta malitia dedit finem*. Unde fluxerit sententia hæc, nostrum non est divinare. col. 944.

Ad quos nuntium miserant. In exemplaribus Canonis, & in mss. Colbertino Aniciensi, & Corbejensi num. 1. legimus *nuntios*. Idem habet S. Hieronymus in expositione hujus pericopes. Consule lib. 7. Comment. col. 948.

Et vineas. Verbum istud *vineas* non intelligentes veteres librarii mutarunt in mss. aliquot codicibus in *lineas*. Est autem *vinea* instrumentum bellicum sub quo oppugnantes urbem tutius ad muros subvertendos pugnant. col. 954.

Arvad. Scholia marginalia, quæ deinceps occurrunt in Ezechiele Propheta, desumta sunt e Canone Ecclesiæ Carcassonensis: exemplar enim San-Germanense nostrum nihil habet ad margines Librorum propheticorum præter quasdam variantes lectiones levior's momenti. col. 958.

Senes Biblii. Ita legunt omnes mss. codices Bibliorum, nullo excepto ex iis quos inspeximus. Variant solummodo in voce *præbuerunt*; quia plures retinent corruptam lectionem *habuerunt*. In cunctis quoque mss. exemplaribus Commentariorum S. Hieronymi in Ezechielem, ter hoc modo positum invenimus: *Senes Byblii & prudentes ejus præbuerunt nautas, &c.* Mirumque nobis est viros doctos adeo falsos esse hic loci, ut putarint propter Hebræum hodiernum זקני גבל *z cne gebal*, id est, *senes Giblii*, in libris LXX. errore librariorum Βιβλίον legi, pro Γιβλίων; & Gebalitas a Propheta nunc memoratos, ingeniosos fuisse architectos, qui in exstructione templi Salomonici celebrantur. Quod ex ipsa Scriptura refelli potest: nam hoc loco de nautis sermo est ac de navibus, non de ædificiis & architectis. Præbebant igitur Tyro *Biblii* sive *Byblii* nautas peritissimos ad scissuras navium sarciendas juxta literam Hebraicam: id nos dicimus Gallice, *pour calfater les vaisseaux*. Cæterum *Giblii* iidem sunt qui *Biblii*: *Gibel* namque apud Geographos est *Gebala* urbs Phœniciæ, aliis *Byblos*, sive *Byblus*, quæ *Giblet* dicitur, teste Brochardo. At quid Lexicorum geographicorum auxilia quærimus? In promptu nobis est liber S. Hieronymi de locis Hebraicis, ubi recensens nomina quæ ab elemento *B* incipiunt in Regnorum libris, hæc ab eo posita leguntur. *Biblos, civitas Phœnicis, cujus meminit Ezechiel; pro qua in Hebraico continetur* GOBEL. Consule etiam scholia Canonis Hebraicæ veritatis lib. 1. Malachim cap. 5. ibid.

Chadchod. Aliquot mss. habent in contextu sacro scholion istud marginale *chodchod*. ibid.

In anno decimo. Locus multum implicatus propter diversitatem lectionum. In Hebræo hodierno legimus: *In anno decimo, in decimo, in duodecimo mensis*. Apud LXX. vero. *In anno duodecimo, in decimo mense, una mensis*. Ms. Alex. *In anno decimo, in undecimo mense, &c.* Porro S. Hieronymus textum hujus Capituli lib. 9. in Ezechielem sic affert: *In anno decimo (sive juxta LXX. duodecimo) in decimo mense (sive juxta Hebraicum, duodecimo): in prima (sive una) mensis, &c.* Postea tamen edisserens caput tricesimum ejusdem Prophetæ, codicum Latinorum veritatem manifeste comprobat his verbis: *Post vicesimum & septimum annum captivitatis regis Joachim, revertitur ad præsens tempus, quando contra Ægyptum cœperat prophetare, id est, ad annum decimum, & decimum mensem, undecimam mensis diem, &c.* Hæc, ni fallor, plane evincunt genuinam esse lectionem, quam repræsentant exemplaria Latinorum; alias autem lectiones fuisse permixtas atque vitiatas, ut ex contentione earumdem facile liquet. col. 960.

Zevene. Advertant Lectores Scholiasten Canonis legere ס *Samech* Hebræum ut *z* nostrum: *Zevene* pro *Sevene*; *Phatroz* pro *Phatros*. col. 962.

Et dux de terra Ægypti. Exemplaria Canonis, *dux terra Ægypti*. Apud Hieronymum in Commentariis, *dux in terra Ægypti*. col. 963.

Et faciam judicia in Alexandria. Pristinum nomen fuit נא *No*: *Nos autem*, inquit Hieronymus, *pro No, Alexandriam posuimus per anticipationem, quæ Græce πρόληψις appellatur... ut manifestior locus fieret Lectoris intelligentia*. Vide lib. 9. Comment. in Ezechielem. ibid.

Greges mei in rapinam. Mss. legunt absque illo pronomine, *greges in rapinam*. col. 972.

Et non imponam vobis famem. Canon San-Germanensis, *imponam in vobis*. Colbertinus codex Aniciensis, *imponam in vos*. col. 977.

Sociorum ejus. Non *sociorum ejus*, sed *sociis ejus* legunt mss. quamplures. col. 979.

Joseph lignum Ephraim. Ita exemplaria Canonis cum omnibus mss. Bibliorum sacrorum codicibus. Editi tertium casum retinent, *ligno Ephraim & cuncta domui Israel*. col. 980.

Et esse habitator umbilici terra. Addunt hic exempla- col. 982.

ria

ria Canonis nomen *Jerusalem*, quod non apparet in Hebraico: *Et esse de Jerusalem habitator umbilici terræ*.

col. 990. *Ecthetas ex utraque &c.* Regius ms. codex Bibliorum antiquissimus nu. 3563. EKTHETAS legit; Colbertinus Aniciensis n. 157. *hecthetas* cum diphthongo & aspiratione, quod retinent duo San-Germanenses num. 3. & 16. exemplaria Canonis, *ecthetas*, *hecthetas*, vel *& zethas* habent. Recentiores duo mss. codices Bibliorum San-Germanenses nostri nu. 5. & 164. legunt, *& thecas*. In sacro contextu Commentariorum S. Hieronymi in Ezechielem, hanc Græcam vocem Græce scriptam invenimus in vetustissimo exemplari ms. Corbejensi literis Langobardicis descripto e K Θ e T a C *ex utraque parte* ..... *&* e K Θ e T a C *in circuitu*, *&c.* Cui lectioni omnino consentiens reperitur expositio ipsa in eisdem Commentariis: e C Θ e T a S „ autem, *inquit Hieronymus*, Romæ appellant solaria de cœnaculorum parietibus eminentia, sive Meniana, ab eo qui primus ea invenit, quæ nonnulli Græcorum ἐξώςρας vocant". Idem verbum ita scriptum reperi in tribus aliis mss. libris Commentariorum, uno Colbertino, altero Abbatiæ Cluniacensis, & tertio monasterii S. Cygiranni. Itaque immerito reprehenduntur Germani quidam viri docti a Mariano Victorio, dum ait de Reuklino & aliis: *At non solum vocem non agnoverunt, sed corrupte magis* ἐκθέτας *Græcam dictionem ex suo supposuerunt cerebro, &c.* Non ex suo cerebro supponunt quod ante octingentos annos ita scriptum legebatur in libris emendatioribus S. Hieronymi: sed allucinatus est ipse Marianus ex similitudine dictionis Hebraice אתיקים & אתקיהא: *athicim* & *athicia* cum verbo *ethecas*, quod Marianus substituendum duxit, putans hoc loco retenta esse verba Hebraica ab ipso Hieronymo. Cæterum ἔκθεμα tabula est apud Græcos exposita oculis prætereuntium, qua aliquid significatur ac declaratur. Ἔκθεται igitur loca significant exposita, sive meniana, quæ Gallice vocamus *balcons*.

col. 994. *Et a crepidine minore, &c.* Manuscripti codices ordinem verborum habent inversum, *& a crepidine majori usque ad crepidinem minorem*.

col. 998. *Longitudinis autem, &c.* *Longitudinem autem*, pro *longitudinis autem*, legimus in mss. omnibus.

col. 1003. *Ethalon.* Hic corrupte mss. codices legunt *Bethalon*, deinde sequentis Capituli versu primo idem nomen, *Ethlon* & *Æthelon* scribitur in eisdem libris.

IN OSEE PROPHETAM.

col. 1007. *Verbum Domini, quod &c.* In utroque exemplari Canonis Hebraicæ veritatis sequentem invenimus adnotationem per modum Præfatiunculæ: „ Duplex est apud Hebræos de his quattuor versibus, qui a capite prænotari sunt, sententia. Plerique enim dicunt quod ab Ezdra scriba in omnibus Prophetis sic fuerit titulatum, ut præscripto cujusque nomine, prophetia, cujus sit, sequens noscatur. Ipse autem est Ezdras qui ultimus Prophetarum scribitur Malachiæ nomine. Alii vero dicunt quod ab ipsis Prophetis per Spiritum Sanctum, ut cætera sunt conscripta". Hæc, ni fallat nos opinio, posita videntur ab Scholiaste Canonis, sive ab Auctore Quæstionum Hebraicarum in Regum & Paralipomenon libros.

col. 1009. *Domus Israel.* Canon San-Germanensis, *de domo Israel*.

col. 1020. *Et ponam ea in saltum.* Eo modo legit Canon San-Germanensis castigatus: alii mss. habent femininum, *eam in saltum, & comedet eam, &c.*

ibid. *Baali.* Pro *Baali* legimus in omnibus mss. *Baalim*; quod exscriptores ita depravarunt propter imperitiam linguæ Hebraicæ. *Baali* enim interpretatur *dominus meus*, seu *vir meus*; id est, *habens me*: *Baalim* vero nomen est dæmoniorum.

col. 102[illegible] *Et ego eruditor omnium eorum.* Aliquot mss. retinent ex LXX. *omnium vestrum*, pro *omnium eorum*.

ibid. *Nunc devorabit eos, &c.* Hic posuerunt exscriptores librorum non quod inveniebant, sed quod intelligebant. In Canone Carcassonensi scriptum est: *Nunc devorabit eos Memphis cum patribus suis*. In nostro San-Germanensi, *mensis cum participibus suis*. Colbertinus Aniciensis codex legit, *messis cum patribus suis*: noster num. 16. *mensis cum patribus suis*. Regius omnino purus est.

col. 1014. *Volui, & non &c.* *Volo*, exemplaria Canonis cæteri codices, *volui*.

ibid. *Ponet.* Scholia duo marginalia posita leguntur in Canone nostro San-Germanensi.

col. 1013. *In eos.* Mss. codex, *in eis*; sed corrupte, ut ex Commentariis Hieronymianis certum exstat.

ibid. *Hostias afferent.* Aliter plures mss. ubi sic legimus: *Hostias affer affer, immolabunt carnes, &c.* Quam interpretationem ex Hebræo sine punctis vocalibus sumto derivari nihil vetat. Porro lectionem hujusmodi præferunt Ca-

non San-Germanensis, codex Corbej. num. 1. S. Germani num. 2. & 16. & Colbertinus Aniciensis prima manu. Alii legunt ut nos posuimus.

Da eis vulvam sine liberis. Exemplaria Canonis du- col. 1017.
plicem ejusdem Hebrææ vocis Latinam habent interpretationem. *Da eis vulvam sterilem sine liberis, &c.* Sterilis enim vulva, & vulva sine liberis sunt synonyma.

Sicut vastatus est Salmana a domo ejus. Canon San- col. 1019.
Germanensi addit nomen *Hierobaal*, *sicut vastatus est Salmana a domo ejus Hierobaal, qui judicavit Baal, &c.* Quod e libro tertio Commentariorum Hieronymi in Osee mutuari potuit, quia ibi legimus: *Et vastatus est, ut in Hebræo continetur, ab* ARBEL, *id ipsum significante quod & Jerobaal, sed breviori disertiorique sermone*.

Quomodo dabo te, Ephraim. Locus insigniter depra- ibid.
vatus in mss. codicibus. Canon San-Germanensis hoc modo legit: *Quomodo dabo te, Ephraim, expugnabo te, Israel?* Exemplar vero Carcassonensis Ecclesiæ: *Quomodo dabo te, Ephraim, expugnabo protegam Israel?* Colbertinus codex Aniciensis habebat verbum *expugnabo*, quod manus posterior erasit, uti factum conspicitur in vetustissimo San-Germanensi n. 3. Unde ambo nunc legunt ut nos posuimus ipsum Hieronymum sequuti, quia lib. 3. Commentariorum in Osee hanc ipsemet suam esse interpretationem agnoscit, quamvis eam postea non penitus comprobet: „ In eo loco, *inquit*, ubi & nos & LXX. interpretati sumus: protegam te, Israel, in Hebraico scriptum est AMAGGENACH, quod Aquila transtul[it] τοπλω κυκλώσω σε, id est, scuto circumdabo te. Quod quum in bonam partem putaremus intelligi, & significare protectionem: ex editione Symmachi contrarius nobis sensus subjicitur dicentis: ἐκδώσω σε, id est, tradam te. Ex translatione quoque Theodotionis, non prospera, sed adversa demonstrantur, ἀφοπλίσω σε, quo, significat, nudabo te, & auferam a te ὅπλον, hoc est, scutum quo te antea protexeram. Et hic sensus magis convenit Domino comminanti".

In gladio pereant. In exemplaribus Canonis, *in gladio* col. 1020.
pereat.

IN JOEL PROPHETAM.

Et præstabilis super malitia. In exemplari Canonis Heb. col. 1023.
verit. nostro San-Germanensi legitur in textu, *præstabilis*, & in margine pro variante lectione, *deprecabilis*: At in contextu Canonis Carcassonensis legitur *deprecabilis*, absque ulla variante lectione marginali.

Et super ancillas. Aliquot mss. *& super ancillas meas.* col. 1025.

IN AMOS PROPHETAM.

In pastoralibus de &c. Ex Hebræo ita se vertisse asse- col. 1027.
rit Hieronymus lib. 1. Commentariorum in Amos, eoque modo scriptum reperimus in omnibus exemplaribus mss. Canonis, & sacrorum Bibliorum. Editi legunt, *in pastoribus*. At de his audiendus Hieronymus: „ In eo autem loco, *inquit*, ubi LXX. transtulerunt, in accarim, Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit *NOCEDIM*, quod Aquila vertit ἐν τοιμανοβόφοις, id est, in pastoralibus. Symmachus & Quinta Editio ἐν τοῖς προμέσιν, id est, in pastoribus. Et puto propter *DALETH* & *RES* literarum similitudinem hic quoque deceptos: quamquam in principio nominis *NUM* litera nullam excusationem relinquat erroris. Accarim autem usque in præsentiarum Hebræum esse non legi".

Tonsionem regis. Non *tonsionem regis*, sed *tonsorem gre-* col. 1034.
gis legunt omnes codices mss. In Hebræo hodierno scriptum est גזי המלך *gizze hammelech*; quod Hieronymus legebat in singulari, *gozi ammelech*. Vid. lib. 3. Commentariorum in mss. libris, quia in multis discrepant ab editorum depravatione, & a punctis vocalibus Massoretharum.

In superbiam Jacob. Exemplaria Canonis, *in superbia* col. 1036.
Jacob, quod nonnulli probant.

IN MICHÆAM PROPHETAM.

Et de domo servientium, &c. Canon S. Germani, & col. 1049.
ms. num. 3. *& de domo servitutis*, quod in Commentariis retinet S. Hieronymus.

Ut cognosceres, &c. In eodem Canone tertia persona col. 1050.
exprimitur, *ut cognosceret, &c.* At manifesto exscriptoris errore.

Præcoquas ficus, &c. Ecclesiæ Carcassonensis Canon col. 1051.
legit *immaturas ficus*. In textu autem Commentariorum scriptum legimus *primitivas ficus*, deinde in explanationibus, *immaturas ficus*. *Frustra*, inquit Hieronymus disse-

ren-

rendo, volui... quasi extremos racemos requirere, & quum non sit botrus ad comedendum, saltem immaturas ficus, quas Hebræi *BECCHORA* vocant, id est, grossos ficorum, cibo sumere. “ בכורה

col. 1052. *Dominum Deum nostrum pavebunt*. Pro, *Dominum Deum nostrum pavebunt*, quattuor mss. id est, uterque Canonis Heb. verit. codex: ac duo Colbertini, Aniciensis & alter nu. 75. scriptum habent, *Dominum Deum nostrum desiderabunt*: quæ lectio nullatenus probatur e Commentariis Sancti Hieronymi, neque ex Hebræis voluminibus.

IN LIBRUM ABACUC

col. 1060. *Pro ignorationibus*, Exscriptores Canonis Heb. verit. omittunt hæc duo vocabula, *pro ignorationibus*: quæ tamen in aliis mss. Bibliorum codicibus scripta leguntur, licet modo nonnihil diverso. Aliqua exemplaria legunt *pro ignorantiis*; pauca *pro ignorantibus*; cætera *pro ignorationibus*, juxta Hieronymum in Commentariis suis.

ibid. *Semper*. Canon San-Germanensis retinet hic in Oratione Abacuc *Diapsalma* LXX. Interpretum: At Canon Carcassonensis *semper* habet cum aliis mss. sacrorum Bibliorum exemplaribus. De Diapsalmate, quod Hebraice dicitur סלה *Sela*, plenius disputatum est in Psalterio, inquit Sanctus Hieronymus. Vide Commentaria ejusdem S. Doctoris in hunc locum, & Epistolas ad Marcellam scriptas.

IN LIBRUM SOPHONIAS.

col. 1062. *Filii Amariæ*. *Amasiam* pro *Amaria* errore exscriptorum positum reperimus in utroque exemplari Canonis.

col. 1065. *In die furoris Domini*. Canonis exemplaria addunt nomen *iræ*, *in die iræ furoris Domini*, sed superfluum est.

col. 1066. *Jubilate Israel*. In Carcassonensi ms. *jubila*, *tu Israel*, pro eo quod legitur in San-Germanensi, *jubilate Israel*.

ibid. *Silebit in dilectione sua*. Tria exemplaria mss. *in dilectione tua*. Pronomen quoque secundæ personæ retinet editus textus sacer in Commentariis Hieronymianis; quod tamen stare non potest cum ipsa expositione Sancti Doctoris, ubi ait: *Et hæc faciet in dilectione sua*, *non tuo merito*, *sed misericordia sua*.

IN LIBRUM ZACHARIÆ.

col. 1072. Dicit *Dominus*. Post hæc verba, aliud comma additum legitur in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis: *Ex quattuor ventis cæli collegam vos*. quod quidem in contextu prima manu positum invenimus in ms. San-Germanensi, in Carcassonensi vero supra contextum & secunda manu.

col. 1076. *Et corona erunt Helem*. Contextum omnino depravatum habet Canon San-Germanensis, & antiquissimus codex Bibliorum num. 3. ubi legimus istæc: *Et corona erunt eis*, *qui sustinent Helem*, *Tobia*, *& Idaia*, &c.

col. 1077. *Et verterunt scapulam recedentem*. Ita Canon San-Germanensis noster cum aliis omnibus mss. codicibus sacrorum Bibliorum, uno excepto Carcassonensi, qui legit *averterunt*; contra quod S. Hieronymus docuit lib. 2. Comment. in Zachariam, dicens: “ Quum ergo ista præceperim, illi attendere noluerunt, & verterunt scapulam recedentem, sive dorsum contemnens; ex habitu corporis mea imperia respuentes. Solemus enim quando rugata fronte, & nare contracta contemnimus admonentes, dorsum vertere, juxta illud quod scriptum est: Verterunt ad me dorsa & non facies suas, *&c.* “

col. 1078. *Et vir*. Phrasis Hebræa, quam retinent Canon Ecclesiæ Carcassonensis, & ms. codex Commentariorum S. Hieronymi in minores Prophetas, qui tam admirabili diligentia exscriptus est, ut totum contextum sacrum minorum Prophetarum, quos complectitur, prius secundum veritatem Hebraicam, dein secundum LXX. Interpretum translationem, in fronte librorum repræsentet. Egregium istud exemplar manuscriptum ad nos transmissum est e monasterio nostro S. Albini Andegavensis, ubi exstat adhuc non exigua mss. voluminum copia, quæ labores antiquorum Monachorum, ac invidiam prodat obloquutorum hujus temporis. At ut ad superiora redeamus, sensus videtur liquidior in aliis mss. codicibus, legunt enim: *Et viri baculus in manu ejus præ multitudine dierum*. Quod minus sapit Hebraicum idioma, quam, *Et vir*, *baculus in manu ejus*, &c. Id vero juxta proprietatem linguæ Latinæ significat, quod unusquisque tenebit baculum in manu sua præ dierum multitudine.

col. 1080. *Emisisti vinctos tuos de lacu*. Colbertinus codex Aniciensis legit contrario sensu, *emisisti vinctos tuos in lacum*. Aliquot mss. consequenter, *in quo non erat aqua*.

In conspectu eorum. Exemplaria Canonis, *in conspectu ejus*. col. 1084.

IN PRÆF. IN JOB.

Ut *quos plura intermisisse susceperint*. Quamplures mss. libri cum exemplaribus Canonis sic legunt, *plura intermisisse conspexerint*. Aliquot alii codices, *plura intermisisse prospexerint*, vel, *perspexerint*. col. 1097.

Septingenti ferme aut octingenti versus desunt. Falsus est hic nuperus auctor, ut in aliis locis bene multis, quum opinationis propriæ commenta tamquam intelligentiæ leges nobis definire præsumit. Ait igitur lib. 1. pag. 6. Historiæ suæ Criticæ veteris Testamenti, hoc modo legendum: *Septuaginta ferme aut octoginta versus desunt*, non, *septingenti ferme aut octingenti*. Scilicet, legerat Epistolam Usserii Amarchani ad Ludovicum Capellum in qua vir doctus de versibus, seu στίχοις libri Job disserens apposite istud observat: “ Hesychius, *inquit*, vel quicumque ineditarum in libros sacros Hypothesium auctor fuit, distinctione hic adhibita, librum Job sine asteriscis quidem 1600. στίχοις habuisse notat, cum asteriscis vero 2200. “ Quod perfecte quadrat ad vetustissima antiquitatis monumenta: nam Catalogus librorum Scripturæ sacræ concinnatus ad vetustiorem Hieronymo Latinam editionem, & ante annos mille exscriptus in fine nostri voluminis Epistolarum S. Pauli, tribuit libro Job numerum ∞. DC. versuum, id est, 1600. In exemplaribus autem Canonis Hebraicæ veritatis, quæ στιχηρῶς Jobi volumen habent distinctum ac descriptum, numerantur per cola & commata versus *duo millia ducenti viginti septem vel amplius*. Unde manifestum exstat librum Job apud Latinos mutilum fuisse septingentis ferme versibus ante eam translationem, quam sub asteriscis & obelis Hieronymus edidit. Fatetur quoque hujusmodi defectus Origenes in Epistola ad Africanum, præsertim quum de medio libri Job, ait: “ Rursum plurima per medium totum apud Hebræos posita reperiuntur, non item apud nos: sæpius quattuor vel tres (*versus desunt*) interdum & quattuordecim, sedecim & novemdecim. Et quid me oportet hæc enumerare, quæ multo labore collegimus, ne nos lateret discrimen Judaicorum nostrorumque exemplarium? “ ibid.

Cæterum nonnulli mss. hanc præferunt eodem in loco variantem lectionem: *Septingenti ferme aut octingenti versus sunt*, *quibus decurtatus & laceratus*, &c. ibid.

Aut murænam, *&c.* In editis, inque pluribus, mss. pro *muræna*, corrupte *murenulam* legimus. Et quis nesciat *murænam* esse piscem non dissimilem anguillæ, *murenulam* autem colli aurum quod ita nuncupat vulgus, Hieronymo tradente: quia scilicet metallo in virgulas lentescente, quædam ordinis flexuosi catena contexitur, ex piscis utique imagine vocabulo conformato. Vide Epist. de laudibus Asellæ ad Marcellam. col. 1099

Prosa oratio est. Mss. aliquot, *prosaica oratio est*. ibid.

Hexametri versus sunt. De istiusmodi versibus, ac metris Scripturarum divinarum plenius disputatum est in Prolegomenis hujus Bibliothecæ. ibid.

Numeris lege metri solutis. Ita ms. Bibliorum sacrorum codex Ecclesiæ Narbonensis, alii non habent verbum *metri*, sed solummodo, *numeris lege solutis*. Diversam valde lectionem retinet exemplar Biblicum ms. monasterii nostri B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ, in quo scriptum reperi: “ Interdum quoque rhythmus ipse dulcis, & tinnulus fertur numerus, quod metricus magis quam simplex Lector intelligit. “ ibid.

Legat Philonem. De metris Hymnorum aut Psalmorum loquutus est Philo ubi de Essenis sermonem instituit: Josephus autem versus in Scripturis hexametros agnoscit Antiquitatum Judaicarum lib. 2. cap. 7. Nihil id genus legi apud Origenem usque in præsens: at apud Eusebium Cæsariensem conceptis verbis scripta leguntur istæc Præparationis Evangelicæ lib. 11. cap. 5. ibid.

Vel a malignis Lectoribus, *&c.* Solus Canon San-Germanensis, *a maledicis Lectoribus*. ibid.

Vel uncialibus. Duo aut tres mss. pro *uncialibus*, legunt eodem sensu, *initialibus*. ibid.

Et studiosum me magis. Utrumque exemplar Canonis cum duodecim aliis mss. codicibus scriptum habet *se* pro *me*, *& studiosum se magis*, *quam malivolum probet*. Eligat igitur unusquisque quod vult inter variantes istas lectiones. col. 1101.

IN LIBRUM JOB.

Sit nomen Domini benedictum. Duo hic retinentur additamenta, non solum in editis libris ac quampluribus mss. col. 1103.

mſs. ſed etiam in exemplari Canonis S. Germani, ubi Scholiaſtes more ſuo criticas appoſuit hujuſmodi adnotationes in margine: * *h. non habet, ſicut Domino placuit ita factum eſt*, & deinde: * *h. non habet, labiis ſuis*. In Canone Carcaſſ. abeſt ultimum additamentum, *labiis ſuis:* in codice autem regio Bibliorum extrinſecus hæc poſita leguntur & ſecunda manu. Denique codex Corbejenſis literis uncialibus deſcriptus ante nongentos annos, qui in Bibliotheca S. Germani habet numerum 660. nihil retinet alienum a textu Hebraico, ſed puram hic repræſentat verſionem Hieronymianam, ut nos edidimus. porro additamentum prius deſumtum eſt ex LXX. Interpretibus, poſterius e verſu 10. Capituli ſubſequentis.

col. 1105. *Et ſervus liber a domino ſuo*. Mſs. Colbertinus codex Anicienſis ſextam hic loci adhibet diviſionem, quam inſcribit titulo *libri ſexti* : quaſi in plures libros partitum eſſet volumen Jobi.

col. 1107. *A gladio oris eorum*. Regius codex addidit *egenum*, quod abeſt in Hebræo, ut & in Canone S. Germani, & aliis mſs. codicibus melioris notæ.

col. 1108. *Quod guſtatum affert mortem*. Poſt iſta inſertus legitur in utroque exemplari Canonis ſequens verſiculus : *Anima enim eſurienti etiam amara dulcia eſſe videntur.* Quæ verba emendator codicis San-Germanenſis litura delevit. Huc translata videntur e capite 27. Proverbiorum, quia v. 7. eadem ſententia poſita reperitur : *Et anima etiam amarum pro dulci ſumet*. Veteres Bibliorum Concordantiæ monent jam dictum verſiculum exſtare Job c. 6, v. 6.

col. 1110. *Aut creſcere biblus ſine aqua*. Hebraice אחו *abhu*, ſeu *achou*, quod Hieronymus Geneſ. 41. *loca paluſtra* interpretatur : hic autem *biblum* vertit juxta fidem utriuſque exemplaris Canonis Hebraicæ veritatis. Septuaginta quum *abi* legiſſent in libro Geneſews, *pratum* hoc loco interpretati ſunt. De *abu* vero iterum audiendus Hieronymus in quæſt. Hebraicis : *Bis*, inquit, " in Geneſi ſcriptum eſt achi, & neque Græcus ſermo eſt, nec Latinus. Sed & Hebræus ipſe corruptus eſt : dicitur enim in ahu, hoc eſt, in palude. Sed quia VAV litera apud Hebræos, &

ו י *JOD* ſimiles ſunt, & magnitudine different : pro ahu, achi Septuaginta Interpretes tranſtulerunt, & ſecundum conſuetudinem ſuam ad exprimendam duplicem aſpirationem

ח nem *HETH* in Hebræo, χ Græcam literam copulaverunt."

col. 1113. *Et tu videbis*. Canon Carcaſſonenſis, *& tu vides?* Idem poſt ſeptem verſus, *& fecerunt me totum in gyro*.

col. 1115. *Et ſapientia*. Verbum Hebraicum תושיה *thuſia* multifariam interpretatur Hieronymus. Nam aliquando in *ſapientiam* & in *prudentiam* vertit, ut hoc loco Jobi, & infra cap. 26. v. 6. vel 3. in Vulgata Latina. Interdum *ſalutem* tranſtulit, *juſtitiam* & *æquitatem*. *Legem* denique interpretatur ſupra cap. 11. v. 11. in Vulg. 6. *Et quod multiplex eſſet lex ejus*. Itaque Scholiaſtes mutuari potuit ab ipſo Hieronymo adnotationem præſentem : vel ab Hebræorum doctoribus, qui *thuſiia* ſignificare volunt, *ſapientiam*, *legem*, ac *fortitudinem*

col. 1116. *Veniat in judicio*. Codex Colbertinus Anicienſis, & alter Majoris-Monaſterii prope Turones habent ſolummodo *veniat:* aliqnot alii veteres addebant prima manu, *in judicio*, ſed expunctum eſt ab emendatoribus. Exemplaria Canonis ſequuti ſumus, ut par erat.

col. 1121. *Et exemplum ſum coram eis*. Huc in Canone San-Germanenſi tranſtulerunt exſcriptores primum verſiculum capitis 30. ſequentis : *Nunc autem derident me juniores tempore, quorum non dignabar partes ponere cum canibus gregis mei*. Eadem verba leguntur in margine mſ. Colbertini Anicienſis, ſed manu recentiori poſita.

col. 1126. *Et ſi numerus menſium*, *&c.* Eodem ſenſu legunt plures mſs. codices, *Etſi numerus dierum ejus dimidietur*. Scholiaſtes aut alius emendator Canonis delet in mſs. San-Germanenſi particulam *ſi*, & in margine literam *h* adpoſuit, ut indicaret Hebræum legere abſque ullo *ſi*.

col. 1132. *Nec intuitus eſt eam*, *&c.* In exemplaribus Canonis, ac in mſ. codice Regio abeſt pronomen illud: in egregio autem volumine Majoris Monaſterii appoſitum eſt hujuſmodi ſcholion marginale : *Pro eam, habetur in Hebræo, eum*. Idque verum comprobatur, quia verbo נתיב : *nathib*, quod *ſemitam* ſignificat, reſpondent *affixa*, ſeu pronomina maſculina, ut nomini formæ maſculinæ in Hebræo,

col. 1133. *Topazium*, *&c.* *Topazium* genere neutrali legunt mſ. codices. Corbejenſis unus habet *topazion* juxta id quod legimus Apocal. 21. v. 20. & Exodi 28. v. 17. ubi Græca exemplaria τοπάζιον, & neutrum genus retinent.

col. 1140. *Unum de millibus*. Colbertinus codex Anicienſis, *unus de millibus*.

col. 1141. *Ut abſcondantur*, *&c.* Monet ſcholion marginale mſ. codicis Majoris-Monaſterii, hunc verſum abeſſe in Hebræo: ſed falſus eſt auctor adnotationis, aut certe uſum habuit mutili ac imperfecti Hebraici exemplaris:

col. 1143. *Latiſſime, & non habentis*, *&c.* Canonem San-Germanenſem ſequuti ſumus in hac diviſione. Alii mſs. codices legunt, *de ore anguſto latiſſime, & non habentis fundamentum ſubter ſe*.

Numquid elevabis in nebula, *&c.* Exemplar San-Germanenſe Canonis jam emendatum, *ad nebulam* : antea legebat cum cæteris omnibus mſs. *in nebula*: col. 1146.

Quis poſuit in viſceribus, *&c.* Notabile eſt præ multis ſcholion iſtud marginale, quia nullibi ſive in Lexicis, ſive apud Interpretes hanc ſignificantiam Hebrææ vocis col. 1147.
טחות *tubhoth* invenire potui. Volunt quidem Critici verbum טחות, ſeu טוחות, ſignificare *præcordia & renes abſcondita & occulta* : at de *viſceribus ovorum* altum apud illos æque ac apud Judæorum Doctores ſilentium. Sicut ergo *renes* appellantur *tubhoth* aut *tuchoth* propter adipem quo ſunt obducti velut tectorio, ita meditullium & luteum ovorum merito טחות *tubhoth* denominari poſſunt in lingua Hebraica ab abſconſione & tegumentorum ſuperinductione: nomen enim *tubhoth* derivatur a radice טוח *tuahh*, quæ *oblinire*, *obducere* & *incruſtare* ſignificat. Gaudeat nunc Lector curioſus reſtitutam ſibi fuiſſe ab Scholiaſte perantiquo Hebrææ dictionis ſignificantiam peculiarem, ac uſque impræſentiarum inauditam.

Et gleba compingebantur. In Hebræo ורגבים ידבקו, *urgabim jedubaeu*, id eſt, *& gleba compingebantur*, ut optime vertit Hieronymus. Fallitur proinde ſcholiaſtes hic loci, dum pro plurali, verbum in ſingulari perſona ſubſtituere curavit. ibid.

Eteberi. Septuaginta ac Hieronymus פרא, & ערוד, *Phere* & *arod* promiſcue accipiunt, tamquam ſint duo nomina ejuſdem feræ & pecudis ſilveſtris : Scholiaſtes vero aliud genus animalis indicare videtur, monens pro relativo *ejus* quod *onagrum* reſpicit, in Hebræo eſſe *eteberi*, *id eſt*, ערוד *arod* ſeu *garod*, quam vocem Latine vertit *eteberum*. Nunc quid ſit *eteberus* non poſſumus divinare, quia nec vola nec veſtigium hujus nominis apparuit nobis in magna librorum multitudine, quos inveſtigando fruſtra revolvimus. Credi quoque nihil vetat errore librariorum corruptam ad nos perveniſſe hujuſmodi lectionem, & pro *eteberi*, forte legendum *id eſt jeri*, aut quid ſimile. Doctorum hic adſit judicium. ibid.

Similis eſt pennis herodii. *Pro herodio*, *quod in Hebræo* ibid.
dicitur ASIDA. inquit Hieronymus Epiſt. ad Sunniam & חסידה
Fretelam, *Symmachus* ἰκτῖνα, *id eſt*, *milvum interpretatus eſt*. *Denique & noſ ita vertimus in Latinum*: *Ibi aves nidificabunt*, *herodii ipſius domus eſt*, *&c.* Vide infra ad Pſalmum 104. Hinc apparet verba Hebraica non uno modo a S. Doctore fuiſſe interpretata in Latinum ſermonem.

Cervicoſitate. Barbara vox pro equorum juba, vel ſuperbia, ni fallor, poſita ab Scholiaſte infimæ Latinitatis homine. ſi bene adverti in Prolegomenis. col. 1148.

Stringit caudam, *&c.* Mſ. *conſtringit caudam*. col. 1149.

IN PRÆF. IN PSALMOS.

Scio quoſdam &c. Aliam in librum Pſalmorum Præfationem ſubſtituunt exſcriptores Canonis Hebraicæ veritatis : nam quum ſcirent hos Pſalmos ex Hebræo Latine converſos eſſe ab Hieronymo, hujus quoque Editionis genuinum eum putarunt Prologum, in quo initium iſtud eſt : *In Hebræo libro Pſalmorum*, *&c.* Quod opus ſpurium ac omnino ſuppoſititium Hieronymo etiam adſcribit exemplar San-Germanenſe noſtrum. At de his alibi. col. 1151.

Unum volumen aſſerimus. Hieronymus in Epiſt. ad Cyprianum exponens Pſalmum 139. de eodem argumento ita faſſus eſt · *Ajunt Hebræi uno Pſalmorum volumine quinque libros contineri*. In Epiſt. vero ad Marcellam ſcripta, cujus initium : *Nuper cum pariter eſſemus*, aliis verbis eamdem ſententiam exprimit : *In quinque ſiquidem volumina*, inquit ille, *Pſalterium apud Hebræos diviſum eſt*. Plura de hac diviſione Pſalterii, de auctoribus Pſalmorum, deque Hebræorum אמן, *amen*. Vide epiſtolis nunc citatis. ibid.

Hebraicus, *Sephar Thailim*. Pſalterium mſ. Sorbonicum legit *ſepheratalim*. col. 1155.

Perverſiſſimi homines : nam cum ſemper &c. MS. codex S. Michaelis in periculo maris multa ſic habet addita & mutata : " Me ab æmulis fruſtra laniari, qui vel invidia, vel ſupercilio malunt contemnere videri præclara, quam diſcere. Perverſiſſimi homines : & de turbulento magis rivo quam de puriſſimo fonte potari. Nam cum &c. "

Quo prædeceſſores meos mordeam. *Præceſſores* habent mſs. non *prædeceſſores*. ibid.

Tranſtuleris, *& imperitia mea &c.* Addunt hoc loco vetuſtiora exemplaria quaſdam Græcas voces, e quibus nullum ſenſum elicere potui: ΑΝΤΙΦΑΟΝΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ CΥΡ...CΙΝ, niſi legendum ſit, ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσι, id eſt, *coram palma ramos palmæ trahunt*. Senſus eſt, ſi opuſculum meum in Græcum tranſtuleris, & imperitiæ meæ doctiſſimos viros teſtes facere volueris, non ſecus facies quam illi, qui ante arbores ramuſculos afferunt; unde merito dicam tibi illud Horatianum : *in ſilvam ne ligna feras*. Hæc quantumvis ſibi cohærere videantur, col. 1157.

non

non mihi multum arrident; tum quod sententia perfecta fit absque his Græcis verbis; tum quia reperiuntur codices mss. in quibus absunt hujusmodi voces: ralis est Sorbonicus, talis & Vaticanus n.344. Denique nec Erasmus nec Marianus proverbii istius Græci meminere in suis Edition. nescio an rei difficultate victi, an potius defectu vetustiorum exemplariorum mss. quibus nos abundamus, manifesto satis numine.

col.1157. *Horatianum: In silvam ne ligna feras.* Horatius l.1. ibid. Serm. Satyra 10.

Esse communem. Valere te in Domino Jesu cupio, Regius mf. & Corbejenf. *Vale in Domino Jesu: cupio te meminisse mei.* Vaticanus proxime memoratus, *Vive in Domino Jesu, &c.*

IN LIBRUM PSALMORUM.

col.1159. R*Ivos aquarum.* Monemus Lectorem studiosum omnia istæc scholia marginalia quæ deinceps occurrunt in toto Psalt. posita esse in exemplaribus Canonis Hebr. veritatis, ubi incorruptius fere servatur textus Versionis Hieronymi cum hujusmodi adnotatiunculis ad marginem. Porro eadem scholia translata sunt imperitia librariorum in contextum sacrum psalm. ita ut in tribus antiquis mss. codicibus textus mutatus inveniatur cum annotationibus marginalibus per totum Psalterium. Manuscripti illi sunt, Vaticanus Bibliorum sacrorum codex n. 5729. codex item Biblicus Augustinorum Burdigalensium, & alter monasterii S. Michaelis in periculo maris. Nonnullam etiam partem scholiorum invenimus in aliis exemplaribus mss. unde in editos libros facile derivari potuerunt. Nos ad fidem codicum mss. vetustissimorum ac ibid. optimæ notæ, omnia suis locis restituere curavimus.

Adorate pure. Locum istum urget Ruffinus adversus Hieronymum, quod nempe alibi vertisset, *adorate filium.* Sed hujus reprehensionis imperitiam acriter ac erudite retundit S.Doctor, ostendens verba Hebraica (נשקו בר) *nascu bar*, diversis interpretasionibus posse converti. " Quid ergo, *inquit*, ecclesiasticæ fidei nocet, si doceatur Lector, quot modis apud Hebr. unus versiculus *explanetur. Cætera vide apud ipsum l. 1. Apologiæ adversus Ruffinum.* "

col.116[0]. *Non est salus huic in Deo. Semper.* Quid significet illud *semper*, quod apud Hebr. סלה *sela*, apud Græcos autem *Diaplasma* dicitur, vide in Epistola Hieronymi ad Marcellam cujus principium est: *Quæ acceperis*, col.1161. *reddenda sunt cum fœnore.*

Verba mea auribus percipe, Domine. Ita exemplaria col.1163. Canonis: cæteri, *audi, Domine.*

Ignoratio David. Canon Carcass. & mf. Carnutensis, *pro ignoratione David*: consequenter vero in mf.S. Miibid. chaelis, *super verbis Chusi.*

Et concepto dolore peperit mendacium. MS. Corbejenf. prima manu, & Canon San-Germanensis correctus, *& concepto dolo peperit mendacium.*

Victori pro &c. Victori pro torcularibus ipsi David. Sic inscribunt octavum Psalmum Canon Carcass. & alii ibid. duo mss.

Qui pertranseunt semitas marium. In exemplaribus Canonis Heb. veritatis scriptum legimus, *qui pertranseunt ponti mari*: sed in nostro San-Germanensi addirut secunda manu syllaba *um*, ut legatur *marium*: in margine etiam positum est istud scholion, *h. semitas*; quod respondet *ponti* in textu. Codex Vaticanus, & alter S. Michaelis in periculo maris, nec non unus Augustinorum Burdigalensium legunt quod nos posuimus. Quattuor alii, nempe Regius, Corbejenf. Carnutensis, & col.1165. Sorbonicus retinent cum edito, *semitas ponti.*

Sonitu semper. Plures mf. *sonitu sempiterno*, vel *cum sonitu sempiterno.* Canon San-Germanensis, & Vaticanus codex mf. Psalm. *cum sonitu semper.* Editus legit juxta Hebr. *meditatione semper.* At verbum *meditationis* non apparet in novem mss. nostris. Apud LXX. ODA DIAPSALMATIS scribitur: hinc S.Hieronymus ait in Epist. nunc 138. " Nonus Psalmus distinguitur Cantico ibid. diapsalmatis.

Exspectatio pauperum peribit in perpetuum. Abest hic in Hebr. ac in utroque exemplari Canonis particula negativa *non*, quæ tamen subintelligenda est ex præcedentibus: idque ante nos docuit vir, si quis alius, linguæ Hebr. consultissimus noster Thomas Dufour. לא, non *semel positum*, inquit, *aliquando in aliis periodi membris subintelligitur, ut Psal.9. Non in finem oblivio erit pauperis a; patienti pauperum* (non) *peribit in finem.* Hæc ille in Opere Grammatico linguæ Hæbr. pag.235.

ibid. *Quare, Domine, stas a longe.* Sic in medio columnæ describunt hunc versum exemplaria Canonis, ad distinctionem scilicet Psal. decimi, qui apud Hebr. initium

sumit ab his verbis. Cæteri codices continuate scribunt, conjunguntque in unum hos duos Psal. Inde error numerorum exoritur in consequentibus, ut pro undecimo decimus noretur, ac pro decimo tertio duodecimus: & ita de cæteris. col.1166.

Quia laudabitur impius &c. Codex Regius ac Carnutensis legunt cum editis libris: *Quia laudabit impius desiderium animæ suæ.*

Sub lingua ejus dolor & iniquitas. Mss. Vaticanus, ibid. Corbejensis, & Canon San-Germanensis emendatus *dolus & iniquitas.* ibid.

In absconditis interficit innocentem. Tres mss. *ut interficiat innocentem.* ibid.

Dicens in corde suo quod non requiras. Iidem, *quod non requirat.* ibid.

Pupillo tu es factus adjutor. Aliquot mss. *tu eris factus adjutor*; alii nonnulli, *tu eris adjutor.* col.1168.

Argentum probatum. Editi cum tribus mss. *argentum igne probatum.* ibid.

Non est usque ad unum. Spatium hic vacuum relinquunt exemplaria Canonis Hebr. veritatis, ac mss. codices Carnutensis & Sorbonicus, qui per tres columnas descripti, triplicem complectuntur versionem Psalm. Hoc autem spario indicant absentiam octo versuum, quorum Apostolus videtur meminisse in Epist. ad Romanos: etsi nihil exstet hujusmodi versuum in Hebraico fonte, neque apud LXX. Translatores; sed tantum in editione Vulgata, quæ Græce κοινὴ dicitur, & in toto orbe diversa erat Hieronymi tempore, ut ipse testatur in Præfat. lib. 16. Comment. In Isaiam Prophetam. Videsis eodem loco Eustochium virginem ac Hieronymum Ecclesiæ Doctorem de istis versibus disputantes. Consule etiam Jo. Is. Levitæ Germani Defensionem veritatis Heb. adversus Lindanum l. 1. pag. 40.

Domine, quis peregrinabitur in tentorio tuo. Exscriptor co- col.1169. dicis Varicani legit hic loci, non quod invenerat, sed quod intelligebat: *Quis peregrinabitur in terricorio tuo.* ibid.

Dixi Domino. Hebr. hodiernus corruptam habet lectionem *dixisti* pro *dixi*, id est, אמרת *amarth*, sive *amartha*, pro אמרתי *amarthi*. Aliquot mss. Latini legunt, *Dicens Deo*, pro *Dixi Domino.* col.1170.

" Plenitudinem lætitiarum ante vultum tuum. *Canon Ecclesiæ Carcass.* plenitudinem delitiarum. " ibid.

Conflasti me, & non invenisti. Locus insigniter mutatus ac depravarus tam in editis, quam in mss. libris: Canon San-Germanensis, & Vaticanus codex cum Corbejensi legunt ut nos edidimus. Duo alii in hunc modum: " Conflasti me, & non invenisti cogitationes meas. Utinam non transisset os meum in opere hominum: propter verbum labiorum tuorum, &c. *Regius mf.* Conflasti me, & non invenisti cognitiones meas transire os meum in opera hominum. Propter verbum labiorum tuorum, &c. *Similiter Canon Carcassonensis & mf. Sorbonicus, his exceptis*, in opere hominum. "

" Ego invocavi te, quia exaudies me, Deus. *Mss.* ibid: exaudisti me, Deus. "

ibid. *Dominus petra mea.* Regius, Corbejenf. Carnut. & Sorbonicus mss. codices legunt: *Domine, petra mea.*

" Tenebrosas aquas in nubibus aereis. *Editus, ac mss. tres*: tenebrosa aqua in nubibus ætheris, *vel*, aeris.

Et altissimus dedit vocem suam. Hunc versum cum præcedenti copulant exemplaria Canonis; contra quod docuit S. Hieron. in Epist. ad Sunniam & Fretelam: " Et quæritis, *inquit*, cur Græcus istum versiculum secundo non habeat interpositis duobus versibus, &c. Quæstio erat de isto versiculo, *grando & carbones ignis*, qui semel tantum in Græco contextu legebatur: in Hebr. autem iterum post duos versus positus exstat. De Hebr. quoque & de Theodotionis Editione in Septuaginta Interpretibus sub asterisco additum fuit comma istud.

Liberavi me de inimico meo potentissimo. Omnes mss. col.1172. codices præter Canonem San-Germanensem nostrum & manuscriptum Vaticanum, legunt numero plurali, *de inimicis meis potentissimis.*

" Quia tu illuminabis &c. *Duo mss.* Quia tu illumi- ibid. nas; & consequenter, illustrabis tenebras meas, *legunt aliquot alii codices.* " ibid.

" Quoniam quis est Deus præter Dominum. *Sine* quoniam *in tribus mss. habetur*: Quis est Deus præter Dominum, &c.

Et dextra tua confortavit me. Hic spatiolum vacuum col.1173. relinquunt exemplaria quattuor mss. superius laudata, quo denotant abesse in Hæbr. voluminibus unum versum, quem nonnullæ interpretationes repræsentant.

" Laudabimus in salutari tuo. *Plures ms.* Laudabi- col.1174. mur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri ducemus choros. ibid.

" Nos autem in nomine &c. *Editi libri ac mss. tres*: Nos autem nominis Dei nostri recordabimur.

col. 1175. *Rex exaudiet nos &c.* Aliter Reg. August. Burdegal. & S. Michaelis exemplaria mss. quæ hoc modo legunt : *Rex exaudiet nos in die, qua invocaverimus te.* Corbejensis codex, & Carnutensis; *in die qua invocaverimus:* juxta Hebraicum hodiernum, *in die clamare nos.* Exemplaria Canonis, atque Vaticanum codicem sequuti sumus. Tandem Sorbonicus ita habet : *Rex, exaudi nos in die qua invocaverimus te.*

ibid. *Quoniam prævenies eum &c.* Corbejens. Vatic. & Sorb. *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus bonitatis.* Deinde iidem mss. Sorb. ac Corbejensis cum duobus aliis legunt *coronam de lapide pretioso.*

ibid. *Pones enim eum benedictiones in sempiternum.* Nonnulli
col. 1176. mss. *Pones enim eum benedictionem sempiternam.*

Victori pro cervo matutino. Corrupte legitur in utroque exemplari Canonis, inque Vaticano codice, *Pro cerva matutina:* quum Hieronymus ipse docuerit lib. 2. Comment. in Osee Prophetam, legendum esse masculino genere, *pro cervo matutino. Ipse* (Christus) *& non alius*, inquit, *quasi mane & aurora paratus est nobis. De quo & vicesimi Psalmi titulus est: Pro assumtione matutina, licet in Hebr. scriptum sit; Pro cervo matutino.* Meminit etiam ejusdem tituli in Epist. ad Marcellam, cujus principium est: *Nuper quum pariter essemus*, ubi ait: *Vellem tibi aliquid & de Diapsalmate scribere, quod Hebr. scribitur SELA .... & de eo quod in cujusdam Psalmi titulo habetur,*
סלת PRO AJELETH. Nomen autem אילה & אילת. *ajeleth*
אילת & *ajala*, quamvis formam habeat femininam apud Hebræos, genere masculino Hieronymus interpretatur Genes. 49. 19. Proverb. 5. 19. hic Psalm. 21. aut 22. juxta Hebr. & alibi. Hinc apparet nonnulla fuisse mutata ab Scholiaste Canonis in exemplaribus manuscriptis versionis Hieronymianæ.

ibid. *Fixerunt manus meas &c.* Occurrunt in mss. codicibus non paucæ variantes lectiones ad istum versiculum. Quinque antiquiores, inter quos sunt exemplaria Canonis, sic legunt: *Vinxerunt manus meas, &c.* Codex Augustinorum Burdigalensium; *Cinxerunt manus meas.* Sorbonicus autem cæteris hic magis depravatus: *Dixerunt manus meas*, pro *fixerunt manus meas*, ut habetur in editis, & in duobus mss. Vaticano scilicet, & altero S. Michaelis. Porro Hebr. hodiernus corruptus & vitiatus legitur errore recentiorum librariorum, qui loco כארו *karu*, posuerunt כארי *kauri*, ob similitudinem literarum *vav* & *jod* decepti, quia magnitudine, & parvitate solummodo distinguuntur. Sed monendus est Lector curiosus ad confusionem neotericorum quorumdam scriptorum, qui multas garriunt nugas, ostendentes præsentem locum malitia Judæorum esse corruptum, in Biblioth. Colbert. inveniri adhuc codicem mss. Hebr. nu. 627. qui puram ac primævam retinet lectionem : in eo enim legimus non כארי *kaari* hodiernum exscriptorum, sed כארו *karu* antiquum at propheticum; tantaque cum diligentia emendatum, ut א *aleph*, quod in hac voce servile est, & superfluum, ubi puncta vocalia adhibentur, obelo seu apice quodam superiori juguletur ac confodiatur : nulloque puncto inferiori notetur: quo manifeste docemur verbum *caru* seu *karu* his tribus tantum elementis constare כרו; quod non aliud significare valet, quam *foderunt.* Id legebat Hieronymus, idipsum quoque Scholiastes Canonis Hieronymo recentior. Hoc denique scriptum semper fuit in antiquis ac veracioribus Hebr. voluminibus, uti fidem nobis facit laudatum jam exemplar mss. Colbert Biblioth. in quo scribitur כארו cum camets sub chaph, & cum schurec intra vav. Quod obloquutorum os plane occludit.

Venient & annuntiabunt justitiam ejus. Aliquot mss.
col. 1177. *justitias ejus. : . . . quas fecit Dominus.*

ibid. *Pastor meus.* In contextu Canonis Carcassonensis positum inveniemus scholion istud marginale, *pastor meus :* quod vitium infra sæpius irrepsit aliis in locis, quorum tantum hic generatim meminisse sufficiat.

Quia ipse super maria fundavit eam. Genus masculi-
col. 1178. num retinent plures mss. *fundavit eum . . . stabilivit eum.*

ibid. *Et quis stabit in loco sancto ejus.* Variant in hac voce lectionem Græci ac Latini codices LXX. in Edit. Romana, καὶ τίς id est, *& quis:* in Sorbonico autem mss. codice Psalm. ubi Græcus textus descriptus legitur literis Latinis, *i tis*, quod Græce est, ἢ τίς, *aut quis.* Similiter legunt nonnulli Latini, ac S. Augustinus in Speculo, *aut quis stabit, &c.*

ibid. *Et erigite januæ sempiternæ.* Ita omnes mss. nostri codices juxta Hebr. Editi vero, *& erigimini.*

col. 1179. *Ad te, Domine, animam meam levo.* Hic Psalmus in mss. quampluribus Alphabeti Hebr. literas habet Prænotata ad suos versus, tamquam sit ex acrostichis, ut vocant. Desunt tamen quædam literæ, nec absolutum ibi est Alphabetum: unde nec Hieronymus istius Psalmi meminit recensens eos qui hujusmodi Alphabetis vel incisionibus supputantur. Vide Prologum in libros Regum, & Epistolam Hieronymi ad Paulam Urbicam : Cassiodori quoque Commentarios in Psal. 24. consulere juvabit.

" Deduc me in veritate tua &c. *Vaticanus solus*, deduc me in veritate tua. " ibid.

" Tribulationes cordis mei amplificatæ sunt. *In quatuor mss.* multiplicatæ sunt. " ibid.

" Et disperget eas quasi vitulum. *Regius & Corbejensis*; Et disperget eas quasi vitulus Libani, & Sarion quasi filius rinocerontis. " col. 1182.

Odivi custodientes &c. Pro *odivi*, mss. quamplures legunt in secunda persona, *odisti.* col. 1183.

Illumina faciem suam &c. Editus cum aliquot mss. *ostende faciem tuam.* col. 1184.

Quæ loquuntur contra justum vetera. Ita omnes mss. codices: editi autem legunt *dura.* S. Hieronymus hic & infra Ps. 94. v. 4. verbum Hebr. עתק *athac* interpretatur *vetus & antiquum.* Porro nomen עתק *athac* singulare positum est pro plurali multis Scripturæ locis, & quum vertitur in *dura*, intelligi debent *dura*, quasi dicas *inveterata.* ibid.

David eruditio. In mss. nonnullis titulus hujus Ps. [illegible] sic habet : *David eruditi.*

Exardesceret messis. Mss. duo, *quum exardesceret me æstas:* ubi vitiosum illud *me æstas*, incuria librariorum scriptum videtur pro *messis.* ibid.

Erudiam te, &c. Docebo te, & monstrabo tibi viam, &c. Hoc legunt editi libri ac mss. quamplures. ibid.

In camo & freno maxillas ejus constringis. Editi cum pluribus codicibus mss. verbum & pronomen retinent in plurali : *In camo & freno maxillas eorum constringe, qui non accedunt ad te.* ibid.

Bene psallite in jubilo. Plures mss. *diligenter psallite.* col. 1186.

Benedicam Domino &c. Psalmus iste, qui trigesimus tertius apud Græcos & Latinos scribitur, Alphabeti Hebraici literas habet notatas in pluribus mss. De quo Cassiodorus ait: " Per totum Psal. verba Prophetæ sunt Alphabeti Hebr. literas, excepta sexta, in capitibus versuum per ordinem ponentis. ibid.

In Domino laudabitur anima mea. Exemplaria Canonis, & aliquot mss. codices : *In Domino lætabitur anima mea.* col. 1187.

" Ego autem quum infirmarentur, induebar cilicio. *In quattuor mss. legitur :* Quum infirmater ab eis, induebar cilicio. " col. 1188.

" Scindentes & non tacentes. *Canon Carcass.* scindentes & non fundentes saguinem. " Idem habetur in Canone San-Germanensi nostro, sed secunda manu. Huic lectioni consonat Chaldæus Paraphrastes. ibid.

Victori servo Domini, David. Ita mss. Carnutensis emendatus: Regius vero Corbejensis & Sorbonicus hunc præferunt titulum : " Pro victoria servi Domini David. *Ambo exemplaria Canonis* " Victori servus Domini David, *Alia duo*, Victoria servi Domini David. col. 1189.

" Dixit scelus impii in medio cordis ejus. Hebræus בקרב לבי becereb libbi, *id est*, in medio cordis mei, *pro* in medio cordis ejus. " ibid.

Noli contendere cum malignis. S. Hieronymus in Prologo Scripturarum Galeato recenset præsentem Psalmum inter eos, qui viginti duarum literarum Hebraicarum texuntur Alphabeto: ideoque hic apposita sunt a nobis nomina earumdem literarum e regione versiculorum, quibus respondent. Et hoc modo etiam scripta reperiuntur in plurimis mss. codicibus. col. 1190.

" Prævaricatores autem &c. *Quattuor mss.* Iniqui autem delebuntur pariter. " col. 1191.

" Et contristabor pro peccato meo. *Idem cum editis:* Sollicitus ero pro peccato meo. col. 1193.

Victori Idithun. Regius codex sic habet : *In finem Idithun Canticum David*; sed manifesto exscriptoris errore, qui plures Psalm. titulos e versione LXX. transferre ausus est in hanc Hieronymi Editionem Hebr. Docet igitur Hieronymus Præfatione Comment. in Danielem, verbum למנצח *lammatseahh*, ut hodie legitur, magis *pro victoria*, quam *in finem* interpretari : " Unde & Psalmi plurimi, *inquit*, illud Hebraicum quod in titulis ponitur *LAMANASSE*, pro quo LXX. *transtulerunt in finem* magis pro victoria continent: Aquila enim interpretatus est τῷ νικοποιῷ, hoc est, ei qui præbet victoriam. Symmachus ἐπινίκιον, quod proprie triumphum palmamque significat. " Plura de eodem Hebraico *lamanasse* vel *lamnatseahh*, quum ad titulum Psal. 44. seu 45. juxta Hebr. ventum erit. ibid.

ibid. *Obmutui, non aperui os meum.* In futuro tempore legunt editi libri, & mss. Sorbonicus: *Obmutui, non aperiam os meum.*

Et si venerit ut videat &c. Canon Carcassonensis, ac plures mss. hic legunt, *Et sic venerit ut visitet.* quod sequuti col. 1195.

quuti

quuti sunt Erasmus & Marianus in hoc Psalterio Hieronymi; quamvis S. Doctor in Epist. ad Sunniam & Fretelam expresse monuerit, ita interpretatos fuisse LXX. Seniores: καὶ εἰ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, id est, *Et si ingrediebatur ut videret*. Sed *videre* hoc loco idem est, nisi
col. 1196. fallat nos opinio, quod *visitare*.

Victori Doctissimo. Omnes mss. codices præter Canonis exemplaria habent in titulo isto, ut & in aliis sæpius, *pro victoria*. De eo dicturi sumus infra ad Psalmum 45.

Sicut areola &c. Corruptus legitur iste versiculus in
ibid. exemplaribus Canonis, atque in duobus aliis mss. ubi Vulgata lectio, *sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, &c.* substituta est pro Hieronymiana, quam nos retinuimus, quamque Canon San-Germanensis habuit prima manu.

ibid. *Omnes gurgites tui & fluctus tui super me transierunt*. Ita mss. omnes, excepto codice Bibliothecæ Memmianæ & Canone Carcassonensi, qui legit in sacro contextu, *super me ingressi sunt*, addens hoc scholion margini *et h. transierunt*.

col. 1197. *Victori Filiorum Core &c.* Septem mss. *Pro victoria filiorum Core eruditionis*.

ibid. *Præcipe salutibus Jacob*. Plures mss. *pro salutibus Jacob*.

ibid. *In Deo laudabimus tota die*. Editi ac quattuor mss. *In Domino gaudebimus tota die*.

col. 1198. *Posuisti nos similitudinem in gentibus*. De præsenti versiculo Hieronymus in Epist. ad Sunn. & Fretel. *Alioquin in Hebraico*, inquit, *ita scriptum reperi: Posuisti nos proverbium ingentibus*.

ibid. *Victori pro Liliis &c.* Totum hunc Psalmum Hebraice lectum invenimus in manuscripto præstantissimo codice Monasterii nostri Carnutensis; quem diligenter collatum ac descriptum exhibebimus in Appendicula Canonis Hebraicæ veritatis, cum majori etiam parte Psalmi secundi, qui similiter Hebraica lingua, sed Latinis characteribus scriptus legitur in eodem Psalterio Carnutensi. Porro dissonantes lectiones retinent in titulo mss. plurimi. Vaticanus codex hoc modo legit: *Victori pro liliis filiorum Core, eruditio canticum amantissimo*. In exemplaribus vero Canonis, necnon in quattuor aliis mss. *eruditionis Canticum amantissimum*. At nullus relinquitur ambigendi locus, quænam sit genuina lectio, quaram vitiatæ ac depravatæ circumferantur, quum ipse Hieronymus Psalmum ex integro edisserens in Epist. ad Principiam 2. „Quadragesimum quartum *Psalmum legens*, in titu- virginem, de eodem titulo hæc statim observarit: lo reperi: In finem pro iis qui commutabuntur filiorum Core, intelligentiæ Canticum pro dilecto: in Hebraico scriptum est, *LAMMANASSE AL SOSANIM LABNE CORE MESCHIL S.R ID DOT*: (לבני פרח משכיל ידירות שיר למנצה על ששים) quod nos in Latinum vertimus, Victori pro liliis filiorum Core, eruditionis Canticum amantissimi. Symmachus more suo manifestius, triumphum pro floribus, interpretatus est. Igitur *SISANNIM*, vel pro iis qui commutandi sunt, vel in lilia transfertur & flores: *MESCHIL* quoque & eruditionem & doctissimum sonat: *SIR* Canticum: *IDIDIA* Salomonis est nomen, qui alio sensu Pacificus appellatur. Quattuor autem Psalmi, licet in posteriori titulorum parte dissentiant, hoc principio prænotantur, quadragesimusquartus, quinquagesimusnonus, sexagesimusoctavus, septuagesimusnonus, e quibus duo medii inscribuntur David, primus & novissimus filiorum Core, & Asaph. Hucusque Hieronymus, ad cujus verba tamquam ad amussim obliquas ac depravatas lectiones restituere curavimus multis in locis Psalmorum.

col. 1199. *Propter veritatem*. Hoc modo se legisse testatur Hieronymus in Epist. nunc laudata: mss. tamen non pauci legunt cum edito, *propter verbum veritatis*.

ibid. *De domibus eburneis &c. Melius*, inquit ibidem S. Doctor, *in Hebraico scribitur, de templo dentium*. Ad quod proxime accedit scholion marginale vetustissimi Scriptoris.

ibid. *Et o filia fortissimi*. Plures mss. habent, *Et filia fortissimi*, duo sic, *Esto filia fortissimi*, pro, *Et o filia fortissimi*, ut legitur in ms. Carnutensi. Docet etiam Hieronymus, *o filia fortissimi* legendum ex Hebræo. Nonnullas variantes alias lectiones sed levioris momenti, reperire poterit Lector studiosus in Epist. ad Principiam virginem.

col. 1200. " Sonantibus & tumentibus gurgitibus ejus. *Editi libri ac mss. aliquot*; Sonantibus & intumescentibus gurgitibus ejus, & agitatis montibus. *Memmianus*: Et agitati in montibus.

ibid. *Lætificant civitatem Dei sancti*. Canon Carcassonensis, ac plures alii mss. codices: *Lætificat civitatem Dei: sanctum tabernaculum, &c.*

ibid. *Congregavit populos subter nos*. Exemplaria Canonis tria, Carcassonense, San-Germanense & Memmianum, cum duobus aliis mss. *Subjecit populos*.

" Homo quum in honore esset. *In Canone San-Germa-* col. 1293. *nensi sic docuit emandator codicis*: Homo quum in honore esset non intellexit: comparatus est jumentis, & similis factus est illis. „ Quod absque dubio fluxit e Vulgata editione. Codices mss. S. Michaelis, & Augustinorum Burdigalensium hanc retinent lectionem: " Homo quum in honore esset, non commorabitur: assimilatus jumentis exæquatus est. „

" Ignis coram eo vorabit. Ignis ante eum ardebit *le-* col. 1234. *gimus in tribus Canonibus. In duobus aliis mss.* coram eo *ardebit*.

Et vincas quum judicaveris. Ms. Sorbonicus, *quum* col. 1204. *judicabis*: in exemplaribus Canonis, *quum judicaris*; idque sequutus est ms. Corbejens. & Carnut. prima manu.

' Ecce enim veritatem diligis. *Canon Carcassonensis*: ibid. Ecce enim veritatem diligis in abscondito; & in arcano sapientiæ tuæ manifestasti mihi. " Similiter habent in primo versiculo mss. Aug. Burdigal. ac S. Mich. consequenter autem, *sapientiam manifestabis mihi*.

Non enim vis ut victimam feram. Plures mss. *ut vi-* ibid. *ctimam feriam*.

Lingua dolosa. Mss. tres legunt cum edito, *linguam* col. 1205. *dolosam*.

In sæculum sempiternum. Ita Regius codex. Corbejen- ibid. sis, Sorbonicus, & speculum S. Augustini. In aliis legimus, *in sæculum & in æternum*.

Victori per chorum Eruditio David. Sorbonicus ms. ibid. *Victori pro choro intelligenti David*. Septem autem alii codices mss. habent in extrema parte tituli, *eruditi David*.

Quis dabit ex Sion salutare Israel. Canon Carcasso- col. 1206. nensis, ac Vaticanus ms. *salutaria Israel* cæteri omnes, *salutare Israel*.

Victori in Psalmis eruditio David. Plures mss. hic ut ibid. supra, *eruditi David*.

Festinabo ut salver. De his duobus versibus differit S. col. 1207. Hieronymus in Epist. ad Sunniam & Fretelam, dicens omnem præsentis loci sensum ita apud Hebræos legi: *Festinabo ut salver a spiritu tempestatis & turbinis*. Hinc videas diversum esse ab Hieronymo Scholiasten Canonis Hebraicæ veritatis: quum diverso modo legant ac interpretentur Hebræum אחישה *abbisa*.

Redemit in pace animam meam. Futurum tempus re- ibid. tinent manuscripti quamplures, *Redimet in pace, &c.*

Pone lacrimam meam &c. Locus insignis apud erudi- col. 1208. tos, antiquitatis sacræ ac profanæ curiosos, quorum studia ante mille annos expleverat Scholiastes Canonis, nisi incuria temporum in oblivione jacuissent usque in præsens ingenii hujus præclara monumenta. Sic igitur legimus in ms. Vaticano (in cujus contextum scholia marginalia Canonis inducta fuisse monuimus) *Metum meum tu numerasti, repone lacrimam meam in utre tuo, aut in numero tuo*. In Canone Carcassonensi ultimus versiculus similiter expressus est, *aut in numero tuo*: cætera in scholiis, ut vides, posita reperiuntur. Canon San-Germanensis, qui deinceps nullas haber adnotationes criticas putum retinet totum contextum Psalmi cum aliis quattuor mss. codicibus, Regio scilicet, Carnutensi, Corbejensi, & Sorbonico, Exemplaria duo reliqua Augustinorum Burdigalensium, ac S. Michaelis in periculo maris, quæ scholiis item marginalibus ubique intermista & vitiata superius diximus, nihil differunt a Vaticano nunc citato. Porro LXX. ac Hieronymus hic בנארך *be odecha*, interpretantur *in conspectu tuo*, sive *coram te*; quum tamen נאר *nod*, alibi *utrem* vertant. Nobis in revolvendis Hebræorum Lexicis nihil occurrit, quod huic interpretationi faveret, excepto verbo נדנוד *nidnud*, quod Rabbinis est *nutus oculi*. Qui de Antiquorum *lacrimatoriis*, sive *utribus*, ubi lacrimæ deflentium mortuos servabantur, scire desiderarit, consulat Th. J. ab Almeloveen Antiquitatum e sacris profanarum specimen pag. 131. & seqq.

Victori ut non disperdas David &c. Regius codex adeo col. 1209. corruptus legitur in multis Psalmorum titulis, ut publice exscriptorum indicet depravationes ac imperitiam: hoc enim loco sic inscribit: In finem ne disperdas David in tituli inscriptione, quum fugeret a facie Saul in spelunca. *Sex codices continent*, pro victori aut non disperdas, &c.

In terra iniquitates manuum vestrarum appendite. Editi cum mss. quinque *manus vestras* legunt, pro *manuum vestrarum*.

Erue me de inimicis meis, Deus meus. Falso monet hic ibid. Scholiastes in Hebræo *Dominum* haberi, non *Deum*: neque vero nomen יהוה scriptum legitur, sed אלהים.

Deus misericordia mea præveniet me. Apertissima est col. 1210. corruptio hujus versiculi & in editis, & in aliquot mss. ubi legimus: *Dei mei misericordia præveniet me*; quia Hieronymus ipse conceptis verbis docuit Epist. ad Sunniam & Fretelam, in Hebræo scriptum esse: *Deus meus misericordia mea præveniet me*.

col.1211. *Humilis & simplicis David ad Docendum. Humilis & perfecti David* legimus in sex mss.

ibid. *Potasti nos vino consopiente*]. Aliquot mss. *vino meroris*.

col.1212. *Moab olla lavacri mei*. Exemplaria Canonis, & alia duo, vel tria, *olla pelvis mea*.

col.1213. *Sicut murus inclinatus & maceria corruens*. Canon Carcass. & duo ejus sequaces, id est, mss. Augustinorum Burdigal. & S. Michaelis, *Sicut maceria inclinata sepis corruens*.

ibid. *Divitiæ si affluxerint, ne apponatis cor*. Omnes fere mss. codices: *Divitiæ si fluxerint*.

ibid. *Sitivit te anima mea*. *Sitivit te* legunt omnes libri editi & scripti. De eo ita differit sanctus Hieronymus in Epist. ad Sunniam & Fretelam: " Sitivit tibi anima mea; pro quo in Græco sit: sitivit te anima mea. Sed אתה לך in Hebræo non habet *ATTHA*, quod significat, te; sed *LACH*, quod ostenditur, tibi: quod & omnes Interpretes transtulerunt. Ergo secundum linguæ proprietatem versum est in Latinum. " Ipse vero S. Doctor secundum proprietatem linguæ Latinæ vertit in suo Psalterio ad Hebraicum fontem edito, *sitivit te, desideravit te*: imitatus forte Ciceronis phrasim: *Nec sitio honores, nec gloriam desidero*.

col.1214. *Sagittabit ergo eos Deus jaculo repentino*. Observat idem Hieronymus in eadem Epistola hic apud Hebræos legi: *Percutiet eos Deus jaculo repentino, & inferentur plagæ eorum*. Quæ sane eundem habent sensum, etsi in verbis nonnulla appareat discrepantia. Versuum autem divisionem præsentem restituimus ad testimonium ac fidem ipsius Hieronymi, quum in mss. codicibus depravata sit errore librariorum.

ibid. *Et corruent in semetipsos plagis suis*. Scholion istud marginale retinent editi libri, & in Hebræo legimus לשונם *leschonam*, id est, *linguam suam*, vel, *eorum*.

ibid. *Victori carmen David Cantici*. Tres tantum mss. *Victori carmen David, Canticum*: cui lectioni consonat Latina versio interlinearis. Alia tamen præferenda videtur ex titulo Psalmi 168. sequentis, in quo eadem verba suum retinent ordinem nativum, *Victori David Psalmus Cantici*.

ibid. *Tibi silet laus Deus in Sion*, Regius codex ms. & Corbejensis: *Tibi silens laus Deus*.

col.1215. *Exaudi orationem*. In quattuor mss. Vaticano scilicet, Canone Carcass. August. Burdigal. & S. Mich. *Exaudiens orationem; ad te omnis caro veniat*.

ibid. *Egressus matutino & vesperi laudantes facies*. Canon San-Germanensis cum editis libris hoc modo legit: *Egressus matutini & vesperi, &c.* Memm. *Egressus matutini & vesperis*.

ibid. *Præparabis frumentum eorum, quia sic fundasti eam*. S. Hieronymus in Epistola multoties laudata: *Dicitis, inquit, quod in Græco non sit ejus, quum in Hebræo* תכינה TECHINA, *manifeste, præparationem ejus, significet*. Hanc interpretationem replicamus propter marginalem Scholiastis nostri adnotationem, quæ eadem est cum observatione Hieronymi.

ibid. ,, Dicite Deo, quam terribile opus tuum. *Aliquot mss.* tetribilia opera tua.

ibid. ,, Terribilia consilia super filios hominum. *Contra iidem hic legunt in singulari*, terribile consilium, &c.

col.1216. *Igne nos conflasti sicut conflatur argentum*. Omittunt etiam verbum, *igne*, in hoc versiculo.

ibid. *Cum incenso arietum*. Canon San-Germanensis & Mem. retinent vitiatam lectionem antiquissimam, *cum incenso & arietibus*. *Sed male*, inquit Hieronymus ubi supra; *in Hebræo enim scriptum est*. EM CATOROTH ELIM (עם קטרת אלים) *quod interpretatur, cum incenso arietum*. Si quem movet quod legamus *catoroth* pro *ceteroth*, consulat mss. codices Epistolæ ad Sunniam & Fretel.

col.1217. *Præparate viam ascendenti per deserta*. In textu Canonis Carcassonensis, & in codice Vaticano legimus, *ascendenti in occasum*.

ibid. *Terra commota est, & cæli stillaverunt a facie Dei*. Locus intricatus ac tenebrosus. Duo mss. cum editis sic legunt, *Cæli stillaverunt a facie tua, Deus, hoc est in Sinai*. Id retinet etiam Sorbonicus ms. sed habet, *a facie tua Deus & Sinai*. Canon San-Germanensis, *a facie Dei & Sinai*. Denique Carnutensis correctus ab aliquo Hebraicæ linguæ non imperito, posuit juxta Hebræum, *a facie Dei Sinai istius*. De Memmiano dicemus in additamentis.

ibid. Et posteriora ejus in virore auri. *Duo mss.* in virore *gemmæ*. Consequenter vero ita legimus in quattuor exemplaribus mss. " Dum discernit omnipotens reges in ea, nive dealbabuntur in Selmon.

col.1218. Siquidem Dominus habitabit in sempiternum. *In mss. nonnullis*, habitabit confidenter.

col.1219. " Æthiopia festinet manus Deo. Ita legunt exemplaria tria Canonis: codices vero August. Burdig. & S. Mich. *Festinet manus Deo suas*. Cæteri, *festinet dare, &c.*

Regna terræ cantate Deo. Quod mss. codices in duo ibid.
hic versus dividunt, unum versiculum nominat Hieronymus in Epistola ad Sunn. & Fretel.

Non confundantur in me. Multi codices, *& non reve-* ibid.
reantur, vel sine copula, *Non revereantur*. Canon Memmianus, *Non revereantur super me*.

Et opprobrium exprobrantium &c. In plurali hæc legunt ibid.
mss. duo exemplaria, *& opprobria .... ceciderunt, &c.* In aliis omnibus singularis est numerus.

Mea autem oratio ad te, Domine. Aliter Canon Car- col.1220.
cassonensis cum pedissequis duobus consuetis, nempe cum codice Augustinorum Burdigalensium, & altero S. Michaelis in periculo maris, ubi legimus: *Ego autem orationem meam ad te, Domine*.

Accede ad animam meam, redime eam. Canon Mem- ibid.
mianus & San-Germanensis noster: *Intende animæ meæ, & redime eam*. Et postea, *redime me*, pro *libera me*.

Quia petra mea & fortitudo mea es tu, Canon Carcas- col.1221.
sonensis cum tribus aliis mss. *Et refugium meum tu*. Sed adnotatio videtur Scholiastis nostri antiqui posita in corpore temeritate librariorum. Codex Memmianus, *Et refugium meum es tu*.

Domine Deus fiducia mea &c. Regius ac Corbejensis ibid.
mss. *Deus Dominus fiducia mea*: in Canone vero Carcass. *Domine, Domine, &c.*

Et tu spes mea fortissime. Mss. plures: *spes mea for-* ibid.
tissima.

Salomoni. In duobus mss. Augustinorum Burdigalen- col.1223.
sium, & S. Michaelis in periculo maris titulum istum invenimus: *Salamonis versus*.

Completæ sunt orationes David &c. Male conjungun- col.1224.
tur istæc in editis libris cum titulo Psalmi sequentis, id enim vitii expresse reprehendit Hieronymus in Epistola ad Marcellam de exitu Leæ. " Quum hora ferme tertia hodiernæ diei, *inquit*, septuagesimum secundum Psalmum, id est, tertii libri principium legere cœpissemus, & docere cogeremur, tituli ipsius partem ad finem secundi libri, partem ad principium tertii libri pertinere: quod scilicet, Defecerunt hymni David filii Jesse, finis esset prioris, Psalmus vero Asaph, principium sequentis, &c. "

Intelligam in novissimo eorum. Cum particula conne- col.1225.
xiva & legunt editi ac mss. libri, *& intelligentiam in novissimo eorum*. Bene quidem, nisi Sunniam & Fretelam docuisset Hieronymus absque conjunctione legendum. Ita ergo ad eos scribebat: " Pro quo in Græco legisse vos dicitis, & intelligentiam, sed hic, &, conjunctio superflua est.

Et lumbi mei velut ignis fumigans. San-Germanensis ibid.
noster ac Memmianus Canon. *Et renes mei resoluti sunt*. *Renes* etiam legunt Canon Carcass. & alia duo exemplaria. *Et renes mei velut ignis fumigans*.

Ut narrem omnes annuntiationes tuas. Canon Carcas- ibid.
sonensis ac Vaticanus codex hic in textu retinet scholion marginale, quod aliquando mihi imposuit. *Ut narrem omnia imperia tua*. Putabam jampridem in annotationibus meis in Epistolam Sancti Hieronymi ad Sunniam & Fretelam, id legisse sanctissimum Ecclesiæ Doctorem; at nunc inspectis quamplurimis mss. codicibus sententiam mutavi, Exscriptorem Canonis Carcassonensis, qui nulla fide est, temerarium multis in locis expertus, dum e latere adnotationes Scholiastis scribendas in corpore non dubitavit. Cæterum ms. Corbejensis legit non *annuntiationes tuas*, sed, *prædicationes tuas*: licet & annuntiatio, & prædicatio, unum utrumque significet.

Eruditio Asaph. Aliquot mss. *Eruditionis Asaph*, Car- ibid.
cassonensis, *Eruditus Asaph*. S. Michaelis, *Oratio Asaph*.

Posuerunt signa sua in trophæum. Quattuor aut quin- col.1226.
que exemplaria mss. *Posuerunt signa sua, signa*. Hoc retinet Memmianus etiam codex, & sic dividit: *Signa manifesta, &c.*

" Et nunc sculpturas ejus pariter. *Epistolam jam,* ibid.
sæpius laudatam hoc modo claudit Hieronymus: Λαχευτήριον, pro quo Latinus asciam vertit, nos genus ferramenti interpretamur, quo lapides dolantur. Denique ex Hebræo vertentes ita diximus: Et nunc sculpturas ejus pariter, bipenne & dolatoriis deraserunt: λαχευτήριον ergo dolatorium dici potest. "

Incenderunt omnes solennitates Dei in terra. Plenius de ibid.
hoc versiculo disputavit Hieronymus Sunniæ ac Fretelæ respondens. Videsis adnotationes nostras in Prodromo Divi Hieronymi.

A medio sinu tuo consume. Carnutensis, Regius, & ibid.
Corbejensis mss. *Ad medium signum tuum consume*. Alii tres legunt, *consumens*.

Victori, non disperdas, &c. Addunt quamplurimi co- ibid.
dices *ut* particulam: *Victori ut non disperdas, &c.* alii legunt in fine tituli, *Canticum*: quod retinetur in editis.

Victori in Psalterio Psalmus, &c. Aliter inscribunt mss. col.1227.
Reg.

Reg. Corbejens. & Sorbon. *Victori in Psalmis Canticum Asaph carminis*. Idem imitantur quattuor alii, excepto quod pro *Victori in Psalmis*, corrupte legunt *Victori Psalmus*, &c.

ibid. *Et erit in Salem tabernaculum ejus. Et erit in Jerusalem tabernaculum ejus*. Ita nonnulli codices *Jerusalem* pro *Salem* scribunt.

ibid. *Ibi confregit volatilia arcus*. In Hebræo est רשפי קשת *rischphe casceth*, quod optime interpretatur Hieronymus, *volatilia*, hoc est, *sagittas arcus*. Nec incongrue Scholiastes posuit, *diaboli arcum*, quia Abacuc 3. v. 5. vel. 15. in nostra editione, רשף *reseph* vertitur in *diabolum*.

col. 1228. *Quia ira hominis confitebitur tibi*. Pro *ira*, *mærorem* posuerunt mss. quinque, Memm. San-Germ. Reg. Corbejens. & Sorbon. *Quia mæror hominis .... reliquiis mæroris accingeris*.

ibid. *Victori super Idithun*. Duo mss. *pro Idithun*. Regius, *per Idithun*.

ibid. *Et scrutabar spiritum meum*. Editi libri ac ms. Corbejensis, *scopebam spiritum meum*. Hanc lectionem in Prodromo S. Hieronymi me edidisse memini, nec aliud sane retinent exemplaria mss. Epist. ad Sunniam & Fretelam, quibus adhærere oportuit, donec nacti essemus copiam meliorum codicum Psalterii istius ex Hebræo Latini, ubi septem antiquiores ac melioris notæ scriptum habent, *scrutabar spiritum meum*. Ita quoque legendum satis innuit S. Doctor, quum ait in jam dicta Epist. Symmachum & Quintam Editionem transtulisse ἀνηρεύνων, id est, *perscrutabar*, sive *quærebam*. Regius Psalmorum codex ms. hic solus legit, *abscondebam spiritum meum*.

ibid. *Consummabitur verbum de generatione & generatione*. Ita omnes mss. excepto Sorbonico, qui cum editis legit, *de generatione in generationem*.

col. 1230. *Ut provocarent excelsum in invio*. In Canone San-Germanensi & Memmiano: *Et provocaverunt excelsum*, &c.

ibid. *Ideo audivit Dominus, & non distulit*. Absque negatione legunt exemplaria tria Canonis, ac mss. codd. Vatic. August. Burdigal. & S. Michaelis: *Ideo audivit Dominus, & distulit*. Et v. 130. juxta Vulgatam 59. tres ex eis: *Audivit Deus, & distulit*. In Hebræo scriptum est ויתעבר *vaiitbabar*, *& iratus est*; sed non incongrue interpretatur, *& distulit*; quia *differre* idem est quod *dissipare*, *discerpere*, & *disturbare*. Hieronymus intelligere videtur, quod Deus non distulerit iram suam, sed audita populi Hebræi murmuratione, statim pœnas incredulis & plagas inflixerit.

ibid. *Non indiguerunt de cupiditate sua*. Totum istud colon hoc modo positum invenitur in Vaticano codice: *Nondum expleverunt desiderium suum, quum adhuc cibus eorum in ore eorum*. Priorem igitur versum in scholio margini reliquit exscriptor Canonis Carcassonensis, posteriorem vero in contextum invexit. Canon San-Germanensis cum cæteris mss. codicibus, Regio scilicet, Corbejensi, Carnutensi, & Sorbonico, puram retinet Hieronymi lectionem quam edidimus, & cum his concordat Memmianus.

col. 1231. *Montem istum quem possedit dextera ejus*. De præsenti versiculo disputat S. Hieronymus cum Sunnia ac Fretela. Consulat qui voluerit, Epistolam editam in nostro Prodromo.

col. 1232. *Et viduæ ejus non sunt fletæ*. Quattuor mss. scholiis vitiati, *Et viduæ eorum*, vel *ejus*, *non ploraverunt*.

col. 1233. *Et in prudentia manuum suarum dux eorum fuit*. Observat S. Hieronymus in Epist. ad Sunn. & Fretel. non haberi apud LXX. ἐν τῇ συνέσει numero singulari, ut illi putabant, sed ἐν ταῖς συνέσεσιν, quod intelligentias sonat. Verum id esse inprimis exploratum habemus e ms. Psalterio triplici Sorbonico, ubi literis Latinis contextus Græcus hujus loci sic expressus est: *Ke en tes sunesesin ton chiron autu odigisen autus*, hoc est, καὶ ἐν ταῖς συνέσεσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὡδήγησεν αὐτούς. In Hebræo quoque pluralis numerus habetur בתבונית *bathbunoth*, sive *bithbunoth*, quod est, *in intellectibus*. Hieronymus tamen Aquilam sequutus, qui legit καὶ ἐν φρονήσει, hic in suo Psalterio Hebraico interpretatur, *in prudentia*, sensum Scripturæ, non verba κακοζήλως attendens.

ibid. *Auxiliare nobis, Deus Jesus noster*. Mss. quattuor, *Deus Salvator noster*. Canon San-German. & Memm. hanc habent lectionem: *Jesus salvator noster*. Et consequenter scholion marginale in textu retinent hoc loco mss. Carcass. Augustin. Burdig. & S. Mich. *propter verbum gloriæ*, &c.

col. 1234. *Cibasti eos pane flebili*. Ita Canon Carcassonensis & ms. Augustinorum Burdigalensium: cæteri legunt post LXX. *Cibasti nos ... potasti nos*, vel, *Cibabis*, &c.

ibid. *Succensam igni dirutam*. Editi ac ms. Corbejensis legunt, *diramatam*, seu *deramatam*.

col. 1235. *Quum egrederetur de terra Ægypti*. In tribus mss.

quum egrederetur terram Ægypti. Hebr. habet על ארץ *al erets*: id est, *super terram*.

Et cibavit eos ex adipe frumenti. Canon Carcass. legit numero singulari: *Et cibavit eum ... & de petra mellis saturavit eum*. Alii etiam legunt, *de petra mellis*. ibid.

Cor meum & caro mea laudabunt Deum. Ita duo Canones San-Germanensis ac Memmianus. Quod quidem legi potest ex Hebr. ירננו אל אל חי *jerannenu el el hhai*: ubi vox אל *el* geminata nomen *Dei* congeminat. Hodierni primum אל *el* præpositionem esse volunt, vocalem *Segol* supponentes literæ א *Aleph* cum Massorethis: unde interpretantur, *exsultabunt ad Deum vivum*. col. 1237.

Et avis nidum sibi, ubi ponat pullos suos. Vaticanus ms. cum editis libris, *ut reponat*. Alii etiam habent *reponat*: sed cum *ubi* adverbio, *ubi reponat*. ibid.

Commemorabo superbiæ & Babylonis. Plures mss. legunt, *commemorabor*: alii vero consequenter, *Babylonis scientis me*, pro *scientibus me*. In Hebræo scriptum est רהב ובבל *rahab ubabel*, id est, *Rahab & Babylonis*, ut legitur in Vulgata. col. 1239.

Et cantores quasi in choris. Editi ac mss. aliquot libri: *Et cantabunt*. Canon vero San-Germanensis ac Memmianus legunt, *Et principes*, juxta Hebræum verbum שרים *sarim*, quod *principes*, vel *cantores* significat. ibid.

Et qui a manu tua abscisi sunt. Duo mss. *Et ipsi a manu tua abscisi sunt*. col. 1240.

Super me confirmatus est furor tuus. San-Germanensis Canon & Memmianus, *super me consummatus est*. ibid.

Quia dixi, sempiterna misericordia ædificabitur. Mss. omnes præter San-Germ. Memm. & Sorbonicum: *Quia dixisti* &c. Deinde Canon Carcass. cum Vaticano codice: *Sicut cælos fundabis veritatem tuam in eis*. ibid.

Aquilonem & dexteram tu creasti. Regius ac Corbejensis: *Et dextrum tu creasti*. col. 1241.

Memento mei de profundo. Memmianus Canon & Carcassonensis tresque pedissequi ejusdem: *Memento mei de terra*. col. 1243.

Portavi in sinu meo omnes iniquitates populorum. Addunt nonnulli mss. quod habetur in editis: *Quia portavi in sinu meo*, &c. Canon autem Carcass. ac ms. S. Michaelis ita legunt: *Portavi in sinu meo multarum gentium*. ibid.

Domine, habitaculum factus es nobis. Psalmum istum, qui apud Græcos & Latinos octogesimusnonus inscribitur, Cypriano studiosissimo Presbytero totum edisserit S. Hieronymus: quare ad ejus Commentaria confugimus, ubi lectiones variantes occurrunt in mss. codicibus. ibid.

Si autem multum, octoginta anni. Quinque mss. legunt cum Vulgata, *si autem in potentatibus octoginta anni*. Regius, Corbejens. & Sorbon. retinent veram lectionem Hieronymi, *si autem multum*, &c. ibid.

Et opus manuum nostrarum confirma: Pro *confirma* in Canone S. Germani ac Memmiano legimus, *dirige*. col. 1244.

In umbraculo Domini commorabitur. Hebræus scriptum habet שדי *Saddai*, quod in Ezechiele Hieronymus interpretatur *Deum sublimem*. Aquila ἄλκιμον vertit, id vero nos, inquit idem Hieronymus, *robustum*, *& sufficientem ad omnia perpetranda*, accipere possumus. Vide Epistolam S. Doctoris ad Marcellam, cujus illud principium est: *Nonagesimum Psalmum legens*, &c. ibid.

A morsu insidiantis meridie. Duas hoc loco retinent lectiones exemplaria Canonis San-Germanensis ac Memmiani, legunt enim in hunc modum: *A morsu dæmonis meridiani, insidiantis meridie*. Editi cum mss. quattuor: *A morsu insanientis meridie*. Canon Carcassonensis & duo pedissequi, *A morsu dæmonis meridiani*. ibid.

Et fidem tuam in nocte. In tribus mss. Carcass. Vatic. & S. Mich. *Et fidem tuam per noctem*. col. 1245.

Germinaverunt impii quasi fœnum. Iidem hic legunt: *Quum germinaverint impii quasi fœnum, & floruerunt omnes*, &c. ibid.

Indutus est Dominus fortitudine, &c. Variam habent divisionem Canonis exemplaria: codex Carcassonensis sic legit in secundo commate. *Fortitudine accinctus est*: San-Germanensis autem & Memmianus hoc colon dividunt non in tria, sed tantum in duo commata, ut nos edidimus juxta Hebræorum etiam codices. ibid.

Et insipientes aliquando discite. Canon Carcassonensis: *Et insipientes quando erudimini?* Memm. *quando discedent?* col. 1246.

Beatus vir quem tu erudieris, Domine: S. Augustinus in Speculo & Canon Memmianus legunt sine pronomine *tu*: quod tamen supplendum docet Hieronymus in Epist. ad Sunn. & Fretel. Consulat locum qui voluerit. ibid.

Non ponam coram oculis meis verbum Belial. Memmianus Canon, *verba Belial*. Aliquot mss. *verbum diaboli*. col. 1250.

Factus sum quasi bubo solitudinum. Aliter hunc versum interpretari videtur Hieronymus in Epist. ad Sunn. & Fretel. ubi ait: *In Hebræo pro nycticorace verbum* BOS *scriptum est; quod Aquila, & Septuaginta, & Theodotion,* col. 1251.

tion, & Quinta Editio nycticoracem interpretati sunt; Symmachus upupam; Sexta Editio noctuam, quod & nos magis sequimur. Denique ubi apud nostros, & Græcos legitur: Factus sum sicut nycticorax in domicilio, apud Hebræos dicitur: Factus sum sicut noctua in ruinosis. Plerique bubonem contentiose significari putant ". Notandum vero pro hodierno Hebræo כוס Kechos, Hieronymum legisse כוס Kebos, sive chebos, ut fidem nobis faciunt omnes mss. codices Epistolæ jam dictæ ad Sunn. & Fretel. in qua S. Doctor vertit, *sicut noctua in ruinosis*, quod hic in Psalterio interpretatur, *sicut bubo solitudinum*. Plura de *Bos* & *Chos* in annotationibus Prodromi curiosus Lector inveniet.

ibid. *Dies mei quasi umbra inclinati sunt*. Tres mss. Carcassonensis, Vaticanus, & S. Michaelis, *sicut umbra inclinata*.

ibid. *Quoniam venit tempus*. Canon Memmianus cum Regio ac Corbejensi manuscriptis, *quoniam venit tempus, quoniam venit pactum*. Ita quoque scriptum erat in Carnutensi ante ejus emendationem. In Hebræo nihil est quod faveat huic geminationi: unde tamquam superflua abjicienda est, & nisi fallat nos opinio, duplex hic adest ejusdem textus Hebraici interpretatio Latina.

ibid. *Quoniam placitos fecerunt servi tui lapides ejus*. In Canone Carcassonensi, inque duobus aliis mss. Vaticano, & S. Michaelis, quos Carcassonensis pedissequos nominamus, hoc modo legitur: *Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus, & pulveri ejus miserebuntur*. Canon tamen legit, *servis suis*, pro *servis tuis*.

col. 1252. *Innovabitur sicut aquilæ juventus tua*. Male Carcassonensis, Memmianus, atque Vaticanus mss. retinent pronomen primæ personæ, *juventus mea*: nisi Hieronymus legerit forte נעורי neurai, pro hodierno נעוריכי neuraiechi, quod habet affixum secundæ personæ femininæ cum jod paragogico, ut alibi in Psalmis, more Syrorum.

col. 1253. *Qui emittis fontes in convallibus*. Exemplaria Canonis, cum ms. S. Michaelis, legunt in tertia persona: *Qui emittit fontes, &c.* Scholia quoque marginalia, ut vides, tertiam renuntiant personam, ubi secundam expressit Hieronymus. At hæc omnia dissolvit S. Doctor, quum Sunniam ac Fretelam hunc in modum alloquitur: „ A quibus breviter quærite, quomodo quum ad Deum sermo sit, quasi ad alium loquens Propheta repente mutetur: maxime quum sic incipiat: Domine Deus meus, magnificatus es vehementer; confessionem & decorem induisti... Si ergo omnia ad secundam personam sunt, id est, ad Deum: quomodo in uno versiculo tertia persona subito, & extra ordinem inducitur? Et *iterum eadem objecta diluens*: Sed non potest, *inquit*, aliud ad ipsum, aliud de ipso dici: Aut omnia quasi ad Deum loquebatur Propheta: aut omnia ad alium de eo referebat. Quum autem pleraque ad ipsum dirigantur; & ea, quæ ambigua sunt, ad ipsius personam dirigenda sunt.

ibid. *Germinans herbam jumentis*. Quid notare voluerit Scholiastes noster, non possumus divinare; quia nullum est verbum Hebraicum in his versibus, quod *san* scribatur, vel legitur.

col. 1254. *Petra refugium hericiis*. Editi, *refugium herinaciis*. Carcassonensis Canon ac Memmianus, *refugium cuniculi*. Id legunt similiter mss. Sorbonicus, & S. Michaelis. In has variantes lectiones consule Hieronymi Epistolam jam centies recantatam.

ibid. *Leviathan istum plasmasti, ut illuderet ei*. Ita Memmianus Canon, cui consonant mss. quamplures: Canon autem Carcassonensis ac ms. S. Michaelis legunt manifestius juxta Hebræum, *ut luderes in eo*. Quod ab Scholiaste videtur derivatum.

col. 1255. *Loquimini in universis mirabilibus ejus*. Sine præpositione *in* legimus in Memmiano ac Sorbonico mss. *Loquimini universis mirabilia ejus*. In Carcassonensi & ms. codice S. Mich. *Loquimini universa mirabilia ejus*.

col. 1256. *In laude electos suos*. Aliquot mss. cum editis: *Laudantes electos suos*.

ibid. *Et ad iracundiam provocaverunt super mare in mari rubro*. Solus Carcassonensis ms. legit hic, *& irritaverunt super mare, &c.*

col. 1257. *Stetit autem Phinees, & dijudicavit*. Ambo exemplaria Canonis, Memmianum scilicet ac Carcassonense nec non alii duo mss. codices: *Stetit Phinees & exoravit*. Addit insuper codex Memmianus vocem *autem*. *Stetit autem Phinees, &c.*

col. 1258. *Et polluta est terra sanguinibus*. Canon Carcassonensis: *Et adulterata est terra sanguine*. Memmianus & Sorbonicus mss. *Adultera est terra per sanguinem*.

ibid. *Et canamus laudantes te*. Editi habent, *& canamus in laude tua*. Canon Memmianus non legit *te* in fine: *& canamus laudantes*.

ibid. *Et duxit illos per viam rectam*. Memmianus Canon: *Eduxit eos per viam rectam, in civitatem habitabilem*. Melius quod est in Editis, ac cæteris mss. codicibus. Carcassonensis legit, *ut irent*, pro, *ut venirent*.

Confiteantur Domino misericordiam ejus. Mss. aliquot *Confiteantur Domino misericordiæ ejus, & mirabilia ejus in filiis hominum*. Sorbonicus cum Editis libris retinet pluralem numerum *misericordias*, ubi antiquiores mss. legunt in singulari *misericordiam*, quod nos sequuti sumus. col. 1259.

Qui descendunt mare in navibus. Quattuor mss. *Qui descendunt in mare navibus*. ibid.

Nonne tu, Deus, qui projeceras nos. Canon Carcassonensis cum suis pedissequis: *Nonne tu, Deus, qui projecisti nos, & non exibis, &c.* col. 1261.

Vana est enim salus ab homine. Iidem, *vana est enim salus hominis*. ibid.

Victori David Canticum. Plures mss. *Pro victoria David Canticum*. Hieronymus id minime improbare videtur Præfatione Commentariorum in Danielem]. At de his sufficienter supra dictum est. ibid.

Deus laudabilis mihi, ne taceas. Ambo exemplaria Canonis cum ms. codice S. Michaelis: *Deus laudem meam ne tacueris*, ut legimus in Vulgata. ibid.

Ingeneratione altera deleatur nomen ejus. Hebræus שמם *schemam*, id est, *nomen eorum*. Quod legitur etiam in Canone Carcassonensi, & in codicibus mss. quæ scholiis marginalibus vitiata deprehendimus. ibid.

Tu autem, Domine Deus, fac, &c. Solus Carcassonensis Canon: *Domine, Domine, pro Domine Deus*. col. 1262.

Populi tui spontanei erunt in die, &c. Vix duos similes in hoc versiculo invenimus codices mss. Canon Memmianus sic legit: *Populi tui judices erunt, in die fortitudinis tuæ*. Carcassonensis vero: *Populi spontanei in die fortitudinis tuæ*. Corbejens. ac Reg. mss. *Populi tui duces spontanei erunt, &c.* Codex S. Michaelis: *Populi tui duces in die, &c.* Sorbonicum sequuti sumus, quia veram retinere videtur lectionem Hieronymi. Cæterum Canon Carcasson. legit consequenter, *in montibus sanctis*. Idem insuper cum ms. S. Michaelis omittit particulam *quasi*, quæ tamen scripta repeitur in aliis omnibus mss. editisque libris. De San-Germanensi Canone nihil deinceps dicetur, quia mutilus nobis superest a Psal. 94. ibid.

Exquirenda cunctis volentibus eum. Ita Canonis exemplaria cum aliquot aliis mss. Editi autem ac mss quam plures: *Exquirenda in cunctis voluntatibus suis*. Hebr. *cunctis volentibus ea*, id est, *mandata*. col. 1263.

Generatio justorum benedicetur. Scholia hujusmodi nullatenus probantur Hieronymo, qui his antevertens in Epist. ad Sunn. & Fretel. ita ad Psalm. 48. docte monebat: „ Pro justis, εὐθεῖς, id est, rectos in Græco vos invenisse dicitis; sed hoc propter εὐφωνίαν ita in Latinum versum est. Alioquin & in eo loco ubi scriptum legimus, in libro εὐθῶς, justorum intelligimus librum: & non debemus sic verbum de verbo exprimere, ut dum syllabas sequimur, perdamus intelligentiam ". ibid.

Factus est Judas in sanctificationem ejus. Septuaginta legunt, *facta est Judæa, &c.* Idque retinet Canon Carcass. cum suis pedissequis. col. 1264.

Non nobis, Domine, non nobis. Hic apud Hebræos incipit Psalm. 115. apud Græcos vero ac Latinos conjunctim descriptus est cum præcedenti. ibid.

Dilexi quoniam exaudiet Dominus. Mss. tres: *Dilexi quoniam exaudies, Domine*. Memmianus & Carnutensis emendatus, *exaudivit Dominus*. col. 1265.

Credidi propter quod loquutus sum. Ab his verbis Psalmum 115. auspicantur Græci & Latini. ibid.

Beati immaculati in via. In Canonis exemplaribus Psalmus iste divisus est ut cæteri per cola & commata, ita ut sexdecim versus sub unaquaque litera Alphabeti Hebraici positi reperiantur. Hanc quoque divisionem sequutus est S. Augustinus in suo Speculo; quia jam usu recepta erat ante Hieronymum in Editione Latina Psalmorum Vulgata ac communi. Nos vero Hebræorum mss. voluminibus, quæ singulis literis octo versus attribunt; atque Hieronymo præsertim adhærentes, tot versus cuique literæ assignamus, quot ille assignandos admonuit. „ Verum debes scire, *inquit S. Doctor ad Paulam Urbicam*, in prioribus Psalmi (110. & 111.) singulis literis singulos versiculos, qui trimetro jambico constant, esse subnexos.... In centesimo decimoctavo Psalmo singulas literas octoni versus sequuntur, &c. " col. 1267.

Servus autem tuus meditabatur, &c. Exscriptor Canonis Carcassonensis posuit in contextu hujus Psalmi omnia fere marginalia scholia, quæ nos ob studium legentis hic describere curavimus notando cuinam literæ respondent Gimel. 7. „ meditabatur in præceptis tuis. *Vav.* 1. pietates tuæ. *Vav.* 2. exprobranti mihi sermonem. *Vav.* 4. in sæculum & ultra. *Vav.* 5. mandata tua quæsivi. *Vav.* 7. in præceptis tuis. *Vav.* 8. palmas meas. *Zain.* 8. quia mandata tua. *Heth.* 1. ut custodiam verba tua. *Heth.* 4. festinavi & non tardavi. *Heth.* 6. media nocte surgebam. *Heth.* 7.

Heth. 7. " & custodientium mandata tua. *Teth.* 2. bonum saporem ... quia præceptis tuis credidi. *Geth.* 3. Antequam humiliarer. *Geth.* 5. Applicaverunt... servabo mandata tua. *Heth.* 6. delectatus sum. *Jod.* 1. præcepta tua. *Jod.* 3. justa judicia tua *Jod.* 4. secundum eloquium tuum cum servo tuo. *Jod.* 5. delectationes meæ. *Jod.* 6. quoniam mendaciter iniquitatem fecerunt in me.

col. 1272. Anima mea: in verbum tuum exspectari. *Manuscripti legunt sine propositione* in Verbum tuum exspectavi. Scho*lia autem marginalia sic se habent*: *Chaph.* 1. Defecit in salutari tuo. *Chaph.* 2. in eloquium tuum. *Caph.* 3. Quia factus sum sicut uter in fumatio *Lamed.* 3. quia omnes servi tui. *Nonnulla jam posita ac minoris momenti prætermittimus. Lamed.* 8. Omni consummationi vidi finem. *Mem.* 2. Super inimicos meos instruunt me mandata tua. *Nun.* 2. Juravi & statui. *Nun.* 4. complaceant tibi, obsecro, Domine. *Nun.* 5. in palma mea. *Samech.* 4. secundum eloquium tuum, *vel* secundum judicium tuum. *Samech.* 5. Sustenta me, *&c.* *Ain.* 2, pro servo tuo in bono. *Ain* 6. Tempus faciendi, Domine, vacare fecerunt legem tuam. *Ain.* 8. Propterea universa mandata tua dilexi. *Phe.* 7. Vultum tuum illumina super servum tuum. *Sade.* 1. Justus tu, Domine, & recta judicia tua. *Sade.* 4. *Probatum eloquium tuum... dilexit illud.* "

col. 1073. *Appropinquaverunt persequutores mei sceleris.* Vaticanus ms. cum Canone Carcassonensi, *persequutores sceleris, a lege* &c. Memmianus & codex S. Michaelis, *persequutores mei sceleris*, & idest persequutores mei nequissimi.

Loquetur lingua mea, &c. Hieronymus ad Sann. & Fretel. in Græco φθέγεται " vos legire dixistis. Quod verbum sive dicas, pronuntiabit; sive, effabitur, sive loquatur, id ipsum significas. Denique & nos in Hebræo ita vertimus: loquetur lingua mea sermonem tuum. *Ideo hæc a nobis recitantur, quod Scholiastes noster hoc modo interpretari voluerit.* Respondebit lingua mea eloquium tuum. "

Cætera Scholia in textum hujus Psalmi derivata errore librariorum sunt hæc *Coph.* 3. " Surgebam adhuc in tenebris, & deprecabar: *Coph.* 4. ut meditarer in eloquiis tuis; *Coph.* 5 secundum judicia tua. *Coph.* 7. præcepta tua veritas. *Res.* 4. Miserationes tuæ *Res.* 5. Multi persequutores mei & afflictores mei *Res.* 6. prævaricatores & mœrebam *Res.* 8. Caput verbi tui veritas, & in sæculum, *&c.* *Sin.* 6. & præcepta tua feci. *Sin.* 8. coram te. *Thau.* 1. in conspectu tuo. *Thau.* 4. omnia eloquia tua justa. *Thau.* 5. mandata tua elegi. *Thau.* 6. & lex tua delectatio mea.

ibid. *Ad linguam dolosam? Aut quid apponatur tibi lingua dolosa.* Ita Canon. Carcasson. codex S. Michaelis, ac Vaticanus.

ibid. *Et illi bellantia.* S. Augustinus in Speculo, *& illi debellabant ea.*

col. 1275. *Lætatus sum eo quod dixerunt mibi.* Codex S. Michaelis & Memmianus Canon, *in eo quod dixerunt mibi.*

ibid. *Rogate pacem Jerusalem* Aliter mss. Carcass. & S. Mich. qui legunt: *Interrogate pacem Jerusalem, abundantia his qui diligunt te. Sit pax in virtute tua, sit abundantia*, &c. Ita quoque Vaticanus, nisi quod habet, *abundantiam bis*, &c.

col. 1276. *Forsitan aqua circumdedissent nos.* Iidem, *forsitan aqua innudassent super nos.*

ibid. *Immobilis in æternum babitabilis.* Non bene legitur in Speculo S. Augustini, *immobilis in æternum in habitabilis Jerusalem.* Melius in Carcassonensi ms. & ejus sequaci, *non commovebitur, in sæculum habitabit.*

ibid. *Quum converteret Dominus*, &c. Tres mss. semper similes, Carcassonensis, Vaticanus & S. Michaelis: *Quum converterit... erimus quasi somniantes.*

ibid. *Sicut vivos in austro.* Regius ac Corbejensis, *sicut Vivum.* Nemmianus cum edito, *sicut vivus.*

col. 2178. *Sicut ablactatus super matrem suam.* Ita exemplaria Canonis Memmiani & Carcassonensis, necnon ms. codices Carnutensis, Sorbonicus, & S. Michaelis. Alii duo sic legunt: *Sicut ablactatus a matre sua, ita ablactata a me anima mea.*

col. 1279. *Ecce audivimus illum in Ephrata;* Hoc modo legendum didicerat Beata Paula, ait enim, referente Hieronymo: *Ecce audivimus eum in Ephrata invenimus eum in campis silvæ. ZO quippe sermo Hebræus, ut te docente didici, non Mariam Matrem Domini, hoc est αὐτὴν, sed ipsum id est, αὐτὸν significat.* Cætera vide in Epitaphio Paulæ Matris ad Eustochium Virginem.

ibid. *Et filii eorum usque in æternum* Ordinem perversum sequuntur exemplaria canonis, ac ms. S. Michaelis: *Et filii eorum super Thronum suum sedebunt usque in æternum.* &c.

ibid. Venationem ejus. De hoc loco Hieronymus in Quæstionibus Hebraicis in Genesim: " Verbum *Seda*, *inquit*, quod hic omnes ore consono ἐπισιτισμόν, idest cibaria, vel sitarcia interpretati sunt, in Psalterio quoque habe-

tur. Ubi enim nostri legunt, viduam ejus benedicens benedicam: licet in plerisque codicibus pro vidua, hoc est, χήρα, nonnulli legant θήραν; in Hebræo habet *SEDA*, idest cibaria ejus benedicens benedicam. Porro θήραν venationem magis potest sonare, quam fruges, *&c. Cæterum imperitia librariorum posuit in nonnullis ms.* Germinationem ejus, *vel* Generationem ejus, *&c.* "

ibid. *Autem florebit diadema ejus.* Tres mss. *Florebit sanctificatio ejus.* Memmianus vero ac Sorbonicus retinent pronomen primæ personæ, *diadema meum.*

col. 1281. *Qui fecit Cælos in sapientia.* Canon Memmianus, qui fecit Cœlos in simplicitate Similiter & Carcassonensis in contextu Sacro, in scholio autem marginali legit juxta Hebræum in intellectu.

ibid. *Qui percussit Ægyptum cum primitivis suis.* Dissentiunt hic omnes fere mss. Corbejensis habet; *cum primogenitis eorum.* Regius *cum primitiis suis.* Carnutensis ac Memmianus, *cum primitivis suis.* Sorbonicus, *cum primitivis ejus.* Denique Carcassonensis ac Vaticanus legunt *in primitivis suis.*

ibid. *Et eduxit Israel de medio eorum.* Mss. quattuor, Carcassonensis, videlicet, Vaticanus, S. Michaelis, & Carnutensis emendatus, sic legunt: *de trans duxit Israel per medium ejus.*

ibid. *Et occidit Reges potentes.* Editi ac mss. quam plures retinent in textu marginale Scholion, *magnificos.* Solus Corbejensis legit *reges fortes.* Exemplaria Canonis sequuti sumus.

ibid. *Et eripuis nos de tribulationibus nostris.* Memmianus, *quia eripuit*, &c. Hic quoque Scholiastis annotationem marginalem retinent editi libri, pluresque mss. codices. col. 1283

ibid. *Victori David Canticum.* Sex mss. inter quos Memmianus Canon, legunt *pro Victoria David Canticum.*

Mirabilior est scientia a me. Ita ambo exemplaria Canonis, & mss. codices duo, Sorbonicus & S. Michaelis; Alii legunt cum editis: *Super me est scientia, & excelsior*, &c. Addunt insuper tria ex prædictis exemplaria mss. pronomen, quod non est in Hebræo, *scientia tua* Vatican. *Mirabilior scientia tu a me* &c.

ibid. *Non sunt operta*, &c. In singulari legunt hæc canon Carcassonensis emendatus. Vatican. & ms. S. Michaelis: *Non est opertum os meum a te, quo factus sum*, &c.

col. 1284. *Qui contradicent tibi scelerate.* Regius ac Corbejensis: *Qui contradicent tibi scelerati.*

Victori canticum David. Hunc Psalmum inscribunt. *Pro victoria* mss. plures & Cannon Memmianus.

ibid. *Cadent super eos carbones.* Editi cum aliquot mss. aliter dividunt colon istud: *Cadent super eos carbones ignis: dejicies eos in foveas, ut non consurgant.* Sed melius ac verius est quod nos edidimus juxta fidem exemplariorum Canonis Hebraicæ veritatis, duorumque aliorum mss. codicum.

col. 1287. *Et perdes omnes tribulantes animam meam.* Ita Carnutensis emendatus & ms. S. Michaelis. Alii legunt *ligantes*; quod secunda manus mutavit in *litigantes* in canone Carcassonensi.

ibid. *Qui subjecit populos mibi*: *Qui subiecit populum sub me.* Sic legimus in Carcassonensi & in ms. S. Michaelis, nec non in Vaticano.

ibid. *Mica fulmine, & dissipa eos.* Aliquot mss. *Misca fulmina.*

ibid. *De gladio pessimo.* Mss. tres aut quattuor, *de gladio maligno.*

col. 1288. *Non est investigatio.* Exemplaria Canonis & mss. S. Michaelis ac Vaticanus hoc modo legunt: in cæteris *inventio* legitur.

ibid. *Sustentat Dominus*, &c. Abest in Hebræis voluminibus integer versiculus, qui a litera *Nun.* initium ducebat, Hinc colligas mutilum esse aliqua sui parte totum Hebraicum, & ante Hieronymi tempora excidisse versum decimum quartum hujus Psalmi; neque vero illum legas in exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis; etsi scriptus reperiatur temeritate librariorum in quattuor mss. codicibus Hieronymianæ istius versionis. Hæc sunt autem quæ exciderunt. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*

ibid. *Imples omne animal*, &c. Canon Memmianus & Carcassonensis legunt, *& imples omnem animam benedictione.* Manifestius vero error apparet in scholio marginali, in quo exscriptor posuit *omnem virum*, ubi Scholiastes scripserat, *omne vivum*: quod alio modo depravatum etiam legimus in ms. S. Michaelis; ibi enim scriptum est, *satias omne obvium placite.*

col. 1289. *Laudate Dominum, quoniam*, &c. Male legunt in Speculo S. Augustini: *Laudate Dominum, quoniam bonus est: Canticum Dei nostri* &c. Nam S. ipse Hieronymus docet in Hebræo scriptum est: ALLELUJA, CHI TOBZAMBRA, id est *Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus.* Vide Epist. ad Marcellam, cujus principium: *Nuper quum* &c.

Alle-

col. 1292. *Alleluja*. Canon Carcassonensis solus ita habet scriptum ad calcem Psalterii : *Explicit Psalterium Sunt in Psalterio versus* II D. XXII.} id est 2522. tot nempe, quot numerantur in Hebræis Massorethatum exemplaribus. Hinc colligimus annotationem illam, qua numerus versuum Psalterii præfinitus est juxta Massorethas Hieronymo ætate multum inferiores, ab Scholiaste Canonis Hebraicæ veritatis, vel ab alio scriptore antiquo Hebraice perito fuisse derivatam.

IN PRÆF. IN LIBR. SALOMONIS.

col. 1293. *Incipit Præfatio*, &c. Canon Memmianæ Bibliothecæ hanc habet inscriptionem in fronte librorum Salomonis: *Hieronymus Chromatio, & Heliodoro Episcopis, de editione ad liquidum ex Hebræo translata.* Ecclesiæ autem Narbonensis Biblia Sacra, quæ Canonem Hebraicæ veritatis similiter complectuntur, ut suo loco explicatum est, hoc modo Proverbiorum inscribunt, librum. " Liber Salomonis, id est, Parabolæ ejus secundum Hebraicam veritatem translatæ ab Eusebio Hieronymo Presbytero, petente Chromatio & Eliodoro Episcopo. *Eadem sed clarius leguntur in ms. codice Bibliorum Monasterii Silvæ majoris :* Liber Salomonis, id est Parabolæ ejus secundum Hebraicam veritatem translatæ a Hieronymo Presbytero, petentibus Chromatio & Heliodoro Episcopis : " quem titulum invenimus in ms. etiam codice S. Germani a Pratis, num. 6. Hinc, ni fallor, manifeste apparet præsentem translationem librorum Salomonis ipsissimam esse, quam Hieronymus adversus Ruffinum indicat his verbis : " Salomonis etiam libros, quos olim juxta septuaginta, additis obelis, & asteriscis, in Latinum verteram ex Hebraico transferens & dedicans Sanctis Episcopis Chromatio & Heliodoro, hæc in Præfatiunculæ meæ fine subjeci : Si cui septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam, &c. " Nec huic opinioni officiunt additamenta quædam in contextum Vulgatæ nostræ Latinæ derivata e LXX. Seniorum interpretatione; quia hæc longe post ætatem Hieronymi inserta sunt Hebraicæ translationi non temere ut Heterodoxi criminantur, sed ob illuminationem sententiæ, vel Lectoris ædificationem, juxta quod testatur Auctor hujusmodi additamentorum, qui mox ad signum primi obeli ÷ e tenebris proditurus est in nostras annotationes ad cap. 5. hujus editionis.

ibid. *Salomonis voluminum Masloth*, &c. ita triginta ad minus mss. codices, qui constanter legunt *Masloth* in hac Præfatione : quamvis in prologo Scripturarum libris Samuel & Malachim præfixo nonnulli Scriptum habeant *Masaloth*, & Vaticanus jam sæpe laudatus, Misloth secundum Origenem Commentario in Psalmum I. ubi μισλώθ legitur. Idem Vaticanus codex ms. consequenter pro *Coeleth* scribit A coheleth ; de quo jam dictum est in notis nostris ad Prologum Scripturarum, sive Principium Galeatum. Conferat ista qui voluerit.

IN LIBRUM PROVERBIORUM.

col. 1296. TImor *Domini principium scientiæ.* Quinq. mss. *principium sapientiæ.*

Ne acquiescas. Addunt omnes mss. præter Colbertinum num. 158. & San-Germanensem num. 15. pronomen eis *ne acquiescas eis.* Sed abest in Hebræo, ac facile subauditur in hac sententia.

ibid. *Et auro primo*, &c. Canonem hic Memmianum Hebræo consentaneum sequuti sumus. Canon Carcassonensis & ms. Corbejensis num. 14. habebant prima manu, *& auro primo fructus ejus*, sine *purissimo*, quam lectionem adhuc retinent mss. San-Germanensis num. 15. Cæteri cum editis legunt in genitivo casu, *& auri primi & purissimi*, &c.

col. 1299. *Stultorum exaltatio, ignominia.* Pro exaltatione, in mss. corrupte legitur *exsulatio* : nam in Hebræo scriptum est meum, quod exaltationem significat.

col. 1300. *Et disciplinam labia tua conservent.* Indicat marginalis iste obelus additamentum quoddam e LXX. interpretibus translatum in Vulgatam Latinam editionem, uti nunc legimus : *Ne attendas fallaciæ mulieris.* Quæ verba absunt in Hebræo in exemplaribus canonis Hebraicæ veritatis, & in omnibus antiquis mss. codicibus : neque hujus additamenti meminit Speculum S. Augustini ad Hieronymianam ex Hebræo translationem concinnatum. At in id genus additamentorum, quæ obelis a nobis indicantur, curiosius attendentes, veram eorum deprehendimus originem in antiquo anonymo Scriptore, qui sequentem adtexuit admonitionem ad finem Præfationis in libros Salomonis editæ ab Hieronymo quum hæc volumina primum recensuit ad Græcos codices LXX. Translatorum, obelis & asteriscis opus omne distinguens. " Ideo & de Hebræo, inquit, Anonymus noster, Præfatiuncula utraque in hoc libro præmissa est : quia nonnulla de Græco ob illuminationem sensus, & legentis ædificationem vel inserta Hebraicæ translationi, vel extrinsecus juncta sunt. Et idcirco qui legis semper peregrini momento. " Hæc quidem ille quisquis fuerit, sive Scholiastes Canonis Hebraicæ veritatis, sive alius ejusdem ætatis Scriptor. Quæcumque igitur Lectorem admonuit, posita reperiuntur in Canone Memmiano ante octingentos annos descripto : nam ambæ Hieronymi Præfatiunculæ (hoc est, & prima quam præmiserat ad suam versionem ex LXX. Interpretibus; & posterior edita cum Translatione Hebraica) initio Librorum Salomonis in codice leguntur cum admonitione ejusdem Anonymi adtexta ad calcem priores Præfationis. Deinde nonnullam partem additarum sententiarum in corpore positam retinet; cætera e regione ad marginem repræsentat : ita ut diceres Memmianum codicem eum esse in quo primum Auctor hanc e Græco ad mistionem inseruit in translationem Hebraicam. Non sic canon Carcassonensis, cujus exscriptor omnia aditamenta, uno vel duobus exceptis, transtulit in Sacrum contextum. Cæteri mss. codices omittunt isthæc adscititia, vel extrinsecus reponunt ad margines : unde idem accidisse in libro Proverbiorum manifestum est : quod in Libris Regum supra monuimus col. 332. Huc ergo amandari se patietur studiosus Lector. Porro Præfatio Hieronymi, ad cujus calcem Anonymus suam admonitionem adtexuit, typis excusa habetur cum notis in fine primæ partis divinæ hujus Bibliothecæ.

col. 1314. *Et pauperies quasi vir armatus.* Canon Memmianus sententiam quam in Vulgata Latina addita monet obelus noster, intra contextum retinet hoc loco; Canon vero Carcassonensis extrinsecus in ora inferioris codicis.

col. 1308. *Mulier gratiosa inveniet gloriam.* Pro *inveniet*, aliquot mss. codices legunt, *habebit.* Canon Memmianus utramque retinet variantem lectionem, in contextu, habebit; & in margine; inveniet.

In pace versabitur. Manuscripti codices hic quoddam habent additamentum, pro ut supra dicebamus : non eamdem quidem sententiam, quæ in Vulgata legitur; sed quæ occurrit infra cap. 14, v. 15.

col. 1312. *Astutus considerat gressus suos.* Additamentum, quod Vulgata retinet hoc loco, non legitur in mss. codicibus. Vide præcedentem adnotationem nostram ad cap. 3. v. 13. Prout notatur numerus versuum in editis.

col. 1314. *Doctrina mala deserenti viam.* Aliquot mss. legunt, ut in editis *deserenti viam vitæ.*

ibid. *Melius est vocare ad olera cum caritate.* Ita omnia mss. exemplaria : editi autem libri habent, vocem passivam *vocari.*

ibid. *Mens justi meditabitur obedientiam.* Ms. San-Germanensis num. 15. *meditabitur sapientiam.* In Hebræo scriptum est.

- - jege laanoth ; *meditabitur ad respondendum.*

col. 1316. *Et ipsa perveniunt, ad interiora ventris.* Editi cum mss. quamplurimis addunt *usque* : quod superfluum est.

col. 1317. *Vir amabilis ad societatem.* Pro amabili mss. plures legunt amicabilem. *Vir amicabilis* &c. Impolita quidem vox ; sed quæ sensum scripturæ non incongruum reddat: Id quoque retinet speculum S. Aug.

ibid. *Quam torquens labia sua insipiens.* In exemplaribus Canonis, ac in nonnullis aliis mss. codicibus legitur, *quam dives torquens labia insipiens* : sed verbum *dives* non habetur in Hebræo, neque in antiquissimis aliquot ms. emendatioribus versionis Hieronymi. Editum est ad complendam oppositionem cum præcedenti commate, in quo *pauper* post se vocem *dives* sibi contrariam exigere videbatur.

col. 1319. *Ne dicas. Redam malum.* Exscriptores exemplarium Canonis addiderunt hoc loco verba duo isthæc pro malo : in iis enim legimus, *reddam malum pro malo* : sed id vitiosum comprobatur.

col. 1320. *Et post vota tractare.* Ita mss. Omnes codices editi autem legunt *retractare.*

ibid. *Venus est impingetur*, &c. Addunt nonnulli mss. *& excors* quod superfluum est.

col. 1322. *Quam servaveris eam in ventre tuo.* In Canone Carcassonensi : *quum servaveris eam in corde tuo.*

col. 1324. *Habebis novissimis.* Editis cum aliquot mss. *habebis in novissimis spem : & spes* &c.

col. 1325. *Regis Juda.* Male in Canone Memm. positum hic legitur *Diapsalma* post Verbum *Juda.*

col. 1329. *Infernus & perditio non replebuntur.* Aliquot mss. codices *nunquam replentur.*

col. 1330. *Hominem, qui calumniatur*, &c. Regius ms. ac Corbejensis

bejensis num. 14. cum Memmiano Canone sic legunt hoc colon: " Homini qui ealumniatur animæ, sanguinem ejus si usque ad lacum fugerit, nemo sustentet.

col.1333. Et novi sanctorum scientiam. " Ita exemplaria Canonis Hebraicæ veritatis, nec non universi mss. codices. Editi addunt negativam particulam, *& non novi, &c.* quæ quidem subintelligenda venit in similibus Hebraismis, ut jam monuimus in annotationibus nostris ad Psalmum IX.

col.1333. *Et vias tuas ad delendos reges.* Locus non uno modo depravatus errore librariorum. Canonis exemplaria, nonnullique alii mss. codices hanc retinent vitiosam lectionem: *Et divitias tuas ad delendos reges.* In multis legimus, *Et delitias tuas &c.* Corbejensis autem num. 1. optimæ notæ ac perantiquus, fonti Hebraico directe respondet, habet enim prima manu, *Et vias tuas, &c.* quod ita scriptum repetitur in Hebræis voluminibus, ubi verbum דרכיך *darchecha*, sive *derachecha*, *vias tuas* significat.

IN LIBRUM ECCLESIASTÆ.

col.1335. *Verba Ecclesiastæ.* In cunctis mss. codicibus exscriptores posuerunt, *Verba Ecclesiastes, &c.* quasi *Ecclesiastes* nomen esset inflexibile, aut Hebræum.

col.1337. *Et qui addit scientiam, addit laborem.* Corbejensis ms. num. 1. *addit & dolorem*, quod emendatores posuerunt in plurimis exemplaribus, ubi prima manu scriptum erat, *addit laborem*. Uterque Canon, Carcassonensis videlicet ac Memmianus, purum retinet contextum.

col.1339. *Moritur doctus similiter & indoctus.* Aliquot mss. cum Canone Carcass. emendato, *similiter ut indoctus.*

ibid. *Et hoc ergo vanitas est.* Memmianum hic Canonem sequuti sumus. Carcassonensis legit interrogative: *Et hæc nonne vanitas est?* Cui consonant quamplures mss. codices.

col.1341. *Et hoc quoque vanitas est.* Editi libri, *in hoc quoque vanitas est*; sed melius ac Hebræo magis proximum quod nos edidimus ad fidem plurimorum mss. exemplariorum.

col.1342. *Ingrediens domum Dei.* Huc transtulerunt exscriptorus comma istud integrum: *Et appropinqua, ut audias,* Id quidem abest in Speculo S. Augustini, & in ms. Colbertino Aniciensi positum est in margine, manu recentiori. Regius quoque corruptus est ab aliquo emendatore, qui hæc sacro textui intermiscuit, quum antea purus legeretur absque tali additamento. In Canone Carcassonensi eadem verba leguntur, sed extra seriem & supra contextum imposita: in Memmiano autem positus visitur idem versiculus inconfusus, ac primo linearum ductu. Sciendum tamen hoc mutuatum esse ex editione Græca LXX. Interpretum, aut ex Commentariis Hieronymi in Ecclesiasten, ubi magis Septuaginta consuetudini se coaptavit: hic enim sufficienter expressus est textus Hebraicus וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח *vecarob lischmoa mitheth hakkesilim zabhh*, per hæc Latina verba " multo enim melior est obedientia, quam stultorum victima: *quia apud Hebræos* propinquus ad audiendum, *&* obediens *unum & idem sunt.*

col.1344. Si genuerit quispiam centum. " Non habet Hebræus verbum *filios*, qui nonnulli mss. hic retinent cum editis.

col.1345. *Et vivens cogitat quid futurum sit.* In aliquot mss codicibus legitur, *quid futurus sit.* Cæterum hanc divisionem versuum agnoscit S. Hieronymus, quum ait: "Novissimum versum apertius interpretatus est Symmachus, dicens: Et qui vivit, respiciet ad mentem." Vide librum Commentariorum Hieronymi in caput septimum Ecclesiastæ, & Speculum S. Augustini; quia omnino sibi consentiunt infra v. 8. & 10. Vulgatæ nostræ; id est, in versiculorum distinctione, quam Canonis exemplaria retinent.

col.1349. *Sed & in via stultus ambulans.* Sanctus Hieronymus in Commentariis ad hunc locum, colon istud integrum duobus versibus constans in exemplaribus Canonis, unum dicit esse versiculum: " Sequentis autem versiculi, *verba sunt S. Doctoris*, in quo ait: Sed & in via quum stultus ambulat, cor ejus indiget, & dicit: omnis insipiens est; hic est sensus, &c. " Agnoscit igitur hoc loco versiculorum distinctionem, quam vocamus Massoreticam, in Hebræis voluminibus usurpatam. E contra versu 15. hujus capitis, plures dicit versiculos existere in una sententia aut unico versu Vulgatæ nostræ: nam quum hanc Scripturam recitasset: " Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt ire in civitatem, *subjungit dicens*: Cum superioribus etiam hos junge versiculos. " Plures itaque in hac sententia versiculos esse non negaba. Vide de his nostras conjecturas in Prolegomenis.

IN CANTICUM CANTICORUM.

col.1353. *Post te curremus.* Abest in Hebraico fonte ac in exemplaribus mss. melioris notæ additamentum, quod legitur in editis, scilicet " in odorem unguentorum tuorum. "

Sicut malus inter ligna silvarum. Mss. codices legunt *malum*, quod non videtur satis convenire sensui hujus loci. col.1354.

Revertere Sulamitis. Non *Sulamitem*, sed *Sunamitem* legimus in codicibus mss. Latinis: in Græcis autem exemplaribus & *Sulamitis* & *Sunamitis* legitur; sed hoc ni fallor, librariorum errore. col.1359.

Quasi nihil despicient eum. Ita exemplaria Canonis cum aliis mss. codicibus, ubi constanter retinetur quod edidimus. In Hebr. quoque verbum pluralis est numeri, ac pronomen masculinum: בוז יבוזו לו *bos jabuz lo*, id est, *contemnendo contemnent eum.* Augustinus insuper eodem modo legisse videtur; quia exemplaria mss. Speculi scriptum habent verbum in plurali, *despicient* non *despiciet.* col.1360.

IN PRÆF. IN DANIEL. PROPH.

Easdem lingua lineas, &c. Plures mss. omittunt vocem *lingua*, sicque legunt etiam vetustiores: " Noluerunt Septuaginta Interpretes easdem lineas in translatione servare. col.1361.

Sciendum quippe, Danielem, &c. Daniel Chaldaico sermone conscriptus est a versu 2. cap. 2. ad cap. 8. Esdras vero a versu 8. cap. 4. ad cap. 7. v. 27. Jeremiæ tandem pericope Chaldaice scripta legitur cap. 10. v. 11. in nostra editione v. 32. 33. & 34. ibid.

" Verum adhortante me quodam Hebr. Verum adhortante me Hebr. &c. " Ita legunt quamplures mss. codices absque relativo *quodam*. ibid.

Lingua ingerente, Labor omnia, &c. Virgilianum illud est e 1. Georg. mutuatum. ibid.

Dispersa sunt, veru, &c. Consule annotationes Leandri de S. Martino in hanc Hieronymi Præfationem, ubi vir doctus jure merito reprehendit Erasmum, qui temere contra mentem S. Doctoris, usus Ecclesiæ sugillare nititur in suis scholiis, nonnumquam male concoctis. quidquid velint admiratores nimii eruditionis Erasmianæ, ac parum æqui rerum æstimatores.

" Chaldæam raptum discophorum, &c. " Vaticanus codex, cujus supra sæpe meminimus, habet Latinam hujus vocis interpretationem: " raptum discumferentem lectitaret. " col.1363.

" Dividitur: in legem, &c. " Vide sis quæ scripta leguntur in Prologo Scripturarum libris Samuel ac Malachin præfixo. ibid.

IN DANIELEM PROPHETAM.

" Tibi, Deus patrum meorum, &c. " Canon Memmianus legit in contextu, *patrum nostrorum*: notat vero in margine *alibi*, sive alia exemplaria habere, *meorum*. col.1368.

" Quæ sequuntur, &c. " Clarius in Comment. libro primo: " Quæ sequuntur in Hebr. seu potius Chaldaico non habentur, sed ex editione Theodotionis addita sunt: ista enim pars obelis prænotata hic posita est inter ea quæ Chaldaice scripta leguntur in Daniele. Cæterum signa istæc obelorum retinet adhuc exemplar ms. sacrorum Bibliorum, quod fuit olim Monasterii S. Dionysii in Francia; nunc autem exstat in Bibliotheca christianissimi Regis, num. 3561. col.1373.

" Et laudabile, &c. " Manuscripti omnes, excepto codice S. Albini Andegavensis, sic dividunt hos versus: " Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, & laudabilis, & gloriosum nomen, &c. " ibid.

" Et superexaltatus in sæcula. " Ita Canon Carcassonensis & ms. S. Germ. n. 3. alii legunt ut in editis, *& supergloriosus in sæcula.* col.1375.

" Benedicite ignis & æstus Domino. Manuscriptus codex Regius, *ignis & cauma.* ibid.

" Et saraballa eorum non fuissent immutata ". Pro *saraballa* mss. fere omnes legunt ut in LXX. *sarabara*, Canon Memmianus in corpore habet *sarabara*, in margine vero hanc variantem lectionem, *alibi sarabarie*. Hos errores redarguit S. Hieron. l. 1. Comment. in Danielem: " Pro braccis, *inquit*, quas Symmachus ἀναξυρίδας interpretatus est: Aquila & Thodotio saraballa dixerunt, & non, ut corrupte legitur, sarabara. Lingua autem Chaldæorum saraballa crura hominum vocantur & tibiæ: *& ὁμωνύμως* etiam braccæ eorum, quibus crura teguntur & tibiæ, quasi crurales & tibiales appellatæ sunt. col.1377.

" Est articulus manus. " Plures mss. genere masculino legunt pronomen relativum, *qui scripsit hoc*: id vero ad *articulum* manus referri potest; licet in Chaldaico textu relativum *manum* respiciat די ידא *di jeda*, id est, *hujus manus.* col.1385.

" Baltassar rex Chaldæus. " Canon Carcasonensis prono- ibid.

mine

mine gentilitio poſuit nomen proprium Babylonis urbis regiæ : *Eadem nocte interfectus eſt Baltaſſar rex Babylonis . Et Darius , &c.*

col. 1383. *Ex latere regis.* In Chaldæo ſcriptum legimus מלכותא *malchutha*, quod *regnum* ſignificat , non *regem* . Hinc genuinam dicere poſſumus lectionem codicis mſ. Regii n. 3564. ubi habetur , *ex latere regni* . Hieronymus tamen *regem* interpretatur , ut manifeſtiſſime comprobari poteſt tum e mſ. tum e Comment. ejuſdem.

col. 1387. *Quattuor regna , &c.* Ita mſs. antiquiores ac melioris notæ juxta phraſim Hebr. ſive Chaldaicam , ubi nec verbum ſubſtantivum , nec pronomen relativum invenias: hæc tamen ſupplet textus Comment. Hieronymi in Danielem in quo legimus: *Hæ quattuor beſtiæ magnæ, quattuor ſunt regna quæ conſurgent de terra.* In Chaldaico fonte ſcriptum eſt ארבעה מלכין יקומון מן ארעא *arbea malchim jecumun min araa* , id eſt, *quattuor reges conſurgent de terra .*

col. 1388. *Quod eſt in Elam civitate* . Sex vel ſeptem mſs. codices, & cum eis exemplaria Canonis legunt hoc modo : alii vero pro civitate, regionem habent: ,, *quod eſt in Elam regione* . Id minime prætermiſſum eſt ab Hieronymo in Comment. hujus loci , ſic enim ſcribit : " In Elam regione, ſive ut Symmachus interpretatus eſt, civitate: a qua etiam regio nomen accepit, ut a Babylone Babylonis , & ab *Elam Elamitæ, &c.*

col. 1389. *Duo millia trecenti.* Intellige *dies duo millia & trecentos .*

col. 1392. *Et impleatur viſio, & prophetia.* In Regio mſ. codice Bibliorum , *& impleatur viſio & Prophetes* . In eo autem , quem S. Albini Andegavenſis diximus ſupra , idem legitur , ſed caſu plurali , *& impleatur viſio & Prophetæ* . Exemplaria Canonis, aliique quamplures mſs codices retinent quod nos edidimus .

ibid. *Et non erit ejus.* Sabaudienda hic ſunt quæ ſupplentur in editis ac pluribus mſs. libris , nempe , *populus qui eum negaturus eſt* : nam in Hebræo nihil aliud legas prætet iſta, ואין לו *veen lo*, id eſt , *& non ei* , ſive, *& non ejus*, cui conſonat Regius codex , quem hoc loco ſequuti ſumus utpote purum ab omni additamento.

col. 1397. *Ut muniat Maozim, &c.* Canon Carcaſs. habet *Moozim*, Memmian. autem *Moozim* . Utrumque legi poteſt ex Hebr. מעזים , quod Maſſorethæ *Maumyim* legunt .

col. 1398. *Suum Apedno inter maria.* Hunc locum notatum invenimus in Canone Memmiano : nam in contextu quum poſuiſſet exſcriptor *ephedno* , ad latus in margine hæc appoſuit : " Secundum LXX. ephadanon . Notandum autem , *inquit Hieronymus in Comment.* quod quum P literam Heb. ſermo non habeat, ſed pro ipſa utatur PHE , cujus vim Græcum φ ſonat: in iſto tantum loco apud Hebr.

col. 1399. ſcribatur quidem PHE , ſed legatur P.

Et erat vir, &c. De hac parte Danielis ita monet S. Hieronymus Proœmio Comment. in eumdem Prophetam: ' Unde & nos ante annos plurimos cum verteremus Danielem, has Viſiones obelo prænotavimus ; ſignificantes eas in Hebraico non haberi , &c. "

ibid. *Et erat ei pomarium , &c.* Mſs. codices legunt *Pomerium* , quod maxime diſtat ac diverſum eſt a *Pomario*, ſi ſcribatur *Pomœrium* , ut ſcitur ab omnibus eruditis .

col. 1403. *Deus vivens : Tu autem , &c.* Occurunt hic & infra plura additamenta in editis libris , quæ non leguntur in mſs. antiquioribus, præcipue in exemplaribus Canonis Hebr. veritatis . Conſulat qui voluerit , noſtram editionem cum antea vulgatis .

IN PRÆF. IN PARALIPOMENON .

col. 1405. *Superflue me, mi Chromati, &c.* Manuſcriptus ſacrorum Bibliorum codex D. Eminentiſs. Card. Bondii hoc modo legit , ſcilicet : *Superflue me , mi Chromaci , &c.* Ita quoque mſ. Monaſterii B. Mariæ Deauratæ Toloſanæ. Alius autem Eccleſiæ Narbonenſis : *Superflue me Chromaci , &c.* Cætera exemplaria mſs. triginta vel amplius , omittunt pronomen *me* .

ibid. *Judæis , cornicum* . Proverbii hujus diverſas afferunt interpretationes Budæus & Eraſmus : ſed manifeſtandam Hieronymi ſententiam nihil magis accomodatum videtur, quam quod ipſe ſcribit Præfatione in librum Joſue , *Doluiſſe, ſcilicet, Judæos quod calumniandi eis & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio*, ex Latina Translatione ad Hebr. codices adnotata ; hinc enim adverſarii maxime torquebantur : quum antea Scripturarum divinarum, ac propheticorum oraculorum notitiam ſoli ſe habere jactitarent. Hujus rei teſtem habemus Sophronium , virum alioqui eruditiſſimum , ſed linguæ Hebr. inconſultum : qui quum aliquando cum Hebræo diſputans, quædam pro Domino Salvatore de Pſalmis teſtimonia protuliſſet , ab adverſario deriſus eſt; illudens enim Judæus per ſermones

pene ſingulos aſſerebat non ita haberi in Heb. ut Sophronius de Septuaginta Interpretibus opponebat. Unde ab Hieronymo ſtudioſiſſime poſtulavit , ut poſt Aquilam & Symmachum & Theodotionem , novam Editionem , Latino ſermone transferret. Inventus eſt itaque Doctor egregius , qui cornicum oculos confixerit , quia Judæorum oculos, qui ſe ſapientiores videri volebant & duces cæcorum , ſua tranſlatione Hebraica confixit . Vide Præfationem in librum Pſalmorum .

Septuaginta ſuis Heſychium laudat, &c. Hunc locum male intelligunt, qui putant in omnibus Eccleſiis ita uſurpatas fuiſſe editiones Græcas LXX. Interpretum , ut in Alexandrinorum & Ægyptiorum conventibus publice populo Chriſtiano legerentur ſacri Codices juxta emendationem Heſychii; in Eccleſiis autem Conſtantinopolitanis uſque ad Antiochiam juxta Lucian. Martyris recognitionem. Contrarium docet Hieronymus multis in locis: ac primum Præfatione in quattuor Evangelia ad Damaſum expreſſe teſtatur , has editiones paucis acceptas eſſe: " Prætermitto eos codices , *inquit*, quos a Luciano & Heſychio nuncupatos paucorum hominum aſſerit perverſa contentio: quibus utique , nec in toto veteri inſtrumento poſt Septuaginta Interp. emendare quid licuit, nec in novo profuit emendaſſe, &c." Vides igitur Lector, intra provincias jam dictas a paucis , qui etiam perverſe contenderent, fuiſſe ſuſcepta Heſychii & Luciani exemplaria Scripturarum. Non idem ſentiendum de codicibus elaboratis ab Origine, qui in editione Septuaginta Theodotionis editionem miſcuit , aſteriſcis deſignans quæ minus ante fuerant , & virgulis quæ ex ſuperfluo videbantur appoſita: illa namque editio celebris adeo fuit apud omnes, ut publice uſurparetur in cunctis Chriſtianorum Eccleſiis. Unde Hieron. Proœmio Comment. in Danielem hoc admonuit: ,, Sed & Origenes de Theodotionis opere in Edit. Vulgata aſteriſcos poſuit, docens defuiſſe quæ addita ſunt; & rurſus quoſdam verſus obelis prænoravit, ſuperflua quæque deſignans . Quumque omnes Chriſti Eccleſiæ, tam Græcorum quam Latinorum, Syrorum & Ægyptiorum, hanc ſub aſteriſcis & obelis editionem legant , ignoſcant invidi labori meo, &c. " Nec de ſolo Danielis volumine hæc intelligenda quis dixerit: quia cum Auguſtino alibi differens, uſum Eccleſiæ plane declarat, univerſaque divinarum Scripturarum exemplaria his verbis conſequentibus ab eo fuiſſe comprehenſa , nemo eſt qui eat inficias : " Vis , ait , amator eſſe verus Septuaginta Interpretum ? non legas ea quæ ſub aſteriſcis ſunt , immo rade de voluminibus , ut veterum te fautorem probes . Quod ſi feceris omnes Eccleſiarum Bibliothecas condemnare cogeris : vix enim unus aut alter invenitur Liber, qui iſta non habeat. *Vide Epiſt. 89. apud Aug. 75.* "

Origenes non ſolum exemplaria , &c. Vaticanus mſ. unus, & alter e noſtris , legunt *Hexapla* , ſed incongrue; quia de quatuor editionibus hic ſermo eſt, id eſt, de *Tetraplis* , non de *Hexaplis* Origenis . col. 1407.

Quæ vulgo ſine Auctore jactantur . Sine auctore jactantur hæ ſingulæ cellulæ Septuaginta Interp. " Quum Ariſtæus Ptolomæi regis ὑπερασπιστής, & multo poſt tempore Joſephus , nihil tale retulerint : ſed in eadem baſilica congregatos , contuliſſe ſcribant, non prophetaſſe." Hæc S. Hieronymus Prologo in Geneſim . ibid.

Majus eſt , Apoſtolis , &c. Eodem ſenſu legit ſupra laudatus mſ. codex D. Card. Bonzii . *Apoſtolicis auctoritatibus probem.* ibid.

Juxta Iſmeniam canens. Non *Iſmeniam* , ſed *Hiſmenium* legimus in omnibus mſs. codicibus , excepto Canone Hebraicæ veritatis , in quo ſcriptum reperimus *Hiſmœniam*, Porro apud Apulejum , & Plutarchum in Pericle, *Iſmenias* nomen eſt Thebani optimi tibicinis , cui ſane frigenti ad populum ajebat Antigenidas præceptor , referente Cicerone de Clar. Orat. *Mihi cane & muſis* . Meminit etiam Hiſtoriæ Valerius Maximus lib. Rerum memorabilium 3. c. 7. Hinc canere ſibi & muſis , ſignificat ſcribere aut dicere quod docti ſoli intelligant, aut ipſe cantor , non vulgus impetitum & ingratum . Id vero perfecte quadrat ad mentem ac ſententiam Hieronymi ; quum ſoli docti , aut ipſe conditor hujus editionis ex Hebr. maximam intelligerent utilitatem Eccleſiis ex ea futuram , ibid.

IN VERBA DIERUM.

Et Dadan . Addunt hoc loco editi libri : *Filii autem Dadan : Aſurim , & Latuſſim, & Luomim* : quæ verba abſunt in contextu Hebr. ac in mſs. codicibus Latinis vetuſtioribus , optimæ notæ . col. 1410.

Nomen fuit Phou . Notat falſus Hieronymus , Auctor Quæſtionum Hebraicarum in librum primum Paralipomenon , nomen iſtud in Geneſi *Phau* , in Paralipomenon autem ſcribi *Phai* . Quod verum eſſe comprobatur ex Maſſorethicis exemplaribus : nam Geneſ. 36. 29. ſcriptum legimus col. 1411.

mus פעו *Phau*; hic vero פעי *Phai*. At verus Hieronymus utrobique legebat in ſuis exemplaribus Hebræis פעו *Phau*, ſive *Phou*, cum *Vav* in fine, & ע *Ain*, ut *o* vel *a* vocalem literam. Qui plura ſcire voluerit de variantibus lectionibus in nominibus propriis, conſulat Quæſtiones jam dictas falſi Hieronymi, qui diligens exſtitit in hujuſmodi rebus obſervandis.

col. 1412. *Chaleb, Ephrath*. Canon Carcaſſonenſis habet, *Ephrata*. Cæteri mſſ. codices legunt *Ephrath* juxta Hebræum hodiernum: hic enim ſcriptum eſt אפרת *Ephrath*, licet infra v. 24. legatur אפרתה *Ephratha*, cum ה in fine; ubi etiam mſſ. Latini retinent *Ephratha*. Id non advertit falſus Hieronymus in ſuis Quæſtionibus Hebraicis in libros Paralipomenon.

col. 1414. *Et Saphat, numero ſex*. Tres mſſ. codices, nempe Regius, Corbejenſ. 1. & Colbertinus Anicienſis emendatus, legunt hoc modo: *Et Saphat; ſeſſa, numero ſex*. San-Germ. autem num. 4. poſuit *ſeſſa* in margine. In Hebræo ſcriptum eſt, ושפט שׁשה *Veſaphat ſiſſa*, id eſt, *& Saphat ſex*. Unde nomen שׁשה *ſiſſa*, vel *ſeſſa*, quod interpretatur *ſex*, integrum poſuerunt cum ejuſdem interpretatione mſſ. ſupra dicti, quod ab aliquo Scholiaſte profectum eſſe, crederes fas eſt.

col. 1415. *Phanuel autem, &c.* In Hebræo hodierno *Phanuel*; mſſ. tamen Latini legunt *Phuniel*.

col. 1416. *Et in præſepibus*. Ita omnes mſſ. codices: editi libri, *& in ſepibus*.

col. 1417. *Theglathphalnaſar rex Aſſyriorum*. Aliquot mſſ. *Sheglath-Phalaſſar*: alii *Theglath-Phalnaſar*. Nec mirum quod diverſimode ſcribatur in Latinis codicibus, quum eadem reperiatur varietas in voluminibus Hebræorum; nam libro ſecundo Malachim, quem nos 4. Regum nuncupamus, cap. 15. v. 29. & cap. 16. v. 7. & 10. ſcriptum legimus תגלת פלאסר *Theglath-Phalaſar*: hic autem, & infra lib. 2. Paralip. c. 28. v. 20. תלגת פלנאסר *Thelgath-Phalnaſar*.

col. 1418. *Contra Agareos*. In mſſ. *Agarenos*, juxta uſum alibi receptum.

col. 1420. *Jether quoque & Eſthomo, &c.* Notat Memmianus Canon, qui legit in contextu ſacro *Eſthom*, alibi, id eſt, in aliis Exemplaribus ſcriptum eſſe *Eſthamo*. Has variantes lectiones minime abjiciendas cenſemus, quippe cum ex Hebræo אשתמע facile deduci queant; licet hodie ex punctis Maſſoretharum *Eſchtemoa* multi legamus. In libro nominum Hebraicorum, *Aſthemoe* dicitur. Notandum vero frequentes eſſe in codice Memmiano hujuſmodi diverſæ lectiones nominum propriorum, ac ſæpius duas vel tres ſimul afferri: verbi gratia, *filii Her, alibi Aer, alibi Aſer*. *Agag quoque, alibi Aſac, alibi Achac, &c.*

col. 1422. *Et Almathan*. Ita in Latinis mſſ. exemplaribus, atque in mſ. Alexandrino Græco LXX. Interpretum: unde conjici licet *Nun* finale excidiſſe ex Hebræo hodierno עלמת *allameth*.

col. 1424. *Sue, Arnaphed*. Pro *Arnaphed*, in Hebræo *Arnapher* legimus cum *Reſch* in fine. Proclivi vero librariorum lapſu ד ſcribitur loco ר, id eſt, *Reſch* pro *Daleth*.

col. 1425. *Et Azmoth, & Zamri*. Exemplaria Canonis bis poſuerunt nomen *Almoth*, ſic enim legunt: *Et Joada genuit Almoth, & Almoth genuit Zamri*; quod exſcriptorum vitio poſitum [illegible].

ibid. *Uſque ad centum quinquaginta*. Idem dicendum de verbo *millia* hic addito in Latinis codicibus: quia abſurdum eſt & alienum a Scripturæ ſenſu, dicere Ulam habuiſſe nepotes, *uſque ad centum quinquaginta millia*.

col. 1430. *David in Aphesdomim*. Sic legunt omnes mſs. cum exemplaribus Canonis Hebraicæ veritatis. Editi *in Phesdomim* juxta Hebræum, בפס דמים *Baphas dammim*.

ibid. *Hic ſtetit in medio agri, &c.* In ſingulari legunt iſta mſſ. codices, editi autem in plurali, *Hi ſteterunt .... defenderunt, &c.* Pluralem quoque in verbis numerum retinent Hebræus hic loci; ſed libro ſecundo Samuelis v. 12. eamdem hiſtoriam, ſive eamdem ſententiam legit in ſingulari. Unde Auctor Quæſt. Hebraicarum in Paralipomenon ita docet: „ Steterunt in medio agri, & eum defenderunt. David ſcilicet & Eleazar. Hoc in Paralipomenon: in Regum vero ſingulariter ponitur, ut regis fortitudo monſtretur. Nos utrobique exemplaria mſs. verſionis Hieronymianæ ſequuti ſumus.

ibid. *Inter tres ſecundus inclytus*. In mſſ. Regio & duobus S. Germani a Pratis, ac in utroque Canone Hebraicæ veritatis, caſus eſt abſolutus, *Inter tres ſecundus inclytus*.

col. 1432. *Et Michael & Jozabad*. Addunt hoc loco editi libri poſt verbum *Michael, & Ednas*. Colbertinus mſ. Anicienſi legit, *& Michael, & Nas, & Jozabad*. Hoc vero, id eſt, *& Nas*, ſive *& Ednas*, abeſt in Hebræo, inque cæteris mſſ. Latinis

col. 1437. *Pro octava canebant* ἐπινίκιον. Hebræus habet למנצח *lamnatſeahh*, quod Hieronymus legit *Lamanaſſe* Proœmio

Commentariorum in Danielem, ubi aſſerit hanc vocem Symmachum interpretari ἐπινίκιον, quod proprie triumphum, palmamque ſignificat.

Amen, & hymnum Domino. Manuſcripti aliquot, *Amen & hymnus Domino*. Conferat Lector ſtudioſus Pſalmum hujus loci cum eodem Cantico, quod in Pſalterio numeratur CV. & deinde cum XCVI. inveniet profecto multa diverſa tam in Hebræis, quam in Latinis exemplaribus. col. 1439.

David etiam Adadezer regem, &c. Ita mſs. Latini codices. In Hebræo legimus hic Adarezer cum *Reſch* in medio: quum in libris Samuel legatur *Adadezer* cum *Daleth*. Conſule adnotationes noſtras. col. 1442.

Filias Saltus Leemites fratrem, &c. Cannon Memmianis hoc modo legit in ſacro contextu, habens in latere marginali variantes iſtas lectiones, *alibi Bethlemites, alibi Helemites*. Notat vero falſus Hieronymus in quæſt. Hebraicis hujus loci, quo modo comma præſens in Hebræo legatur: „ In quo percuſſit Adeodatus. In Hebræo, *inquit*, ſcribitur Eleanan filius Jair Leemites frater. Jair, vigilans, in Regum ſcribitur Hur filius Jare, quod interpretatur Saltus: in Regum ſcribitur Bethleemites, in Paralipomenon, Leemites frater, &c. Vide Samuelis 2. cap. 21. v. 19. Advertat Lector diverſas eſſe lectiones quæſt. Hebraicarum in mſs. ac in editis libris, de quibus, ſi vita comes fuerit, propriis locis dicturi ſumus. col. 1444.

De Juda autem trecenta, &c. Hunc numerum retinent exemplaria Canonis, ac mſſ. omnes Latini codices, quos inſpeximus. Editi legunt juxta Hebræum, *quadringenta ſeptuaginta millia*. Arabs vero Interpres auctiorem habet numerum, nempe, *quingenta ſeptuaginta millia*. Diſſonantias hujuſmodi, quæ occurrunt in libris Regum ac Paralipomenon, conciliare nititur Auctor quæſt. Hebraicarum, cujus jam ſæpe meminimus. col. 1445.

Et mortem verſari, &c. Editi legunt *peſtilentiam*. Verbum Hebraicum דבר *deber*, ſive *dever*, & *mortem*, & *peſtem* ſignificat. ibid.

Juxta aream Ornan Jebuſæi. Memmianus Canon ſcriptum bis habet in corpore *Areuna*, in margine *Ornan*. col. 1446.

Levitæ a triginta annis. Canon Carcaſſonenſis cum mſs. Regio & Colbertino Anicienſi, pro *triginta annis*, tantum *viginti* poſuit: Memmianus autem in contextu *triginta*, in margine XX. habet. col. 1448.

Et ſartaginem, & ad ferventem ſimilam. Hebræus ולמרבכת *velammurbacheth*, quod *ad torrendum* interpretatur falſus Hieronymus, dicens: „ Quod in quibuſdam codicibus habetur, ad ferventem ſimilam, & in quibuſdam ad ferventem tantummodo, error eſt. In Hebræo non habetur in hoc loco ſimila, quia ſimila paulo jam ſuperius nominata eſt: ſed ad torrendum, in Hebræo ponitur, ut ſubaudias ſpicas. Primitiæ enim ſpicarum quando deferabantur, torrebantur, & grana comedebantur. Quod genus cibi vulgo graneas vocant. *Subjungit quoque ſtatim*: In quibuſdam codicibus habetur: ſuper omne pondus & menſuram: ſed in Hebræo in hoc loco pondus non habetur, ſed menſura tantum gemina nominatim poſita, &c. Hæc quidem ille: nos vero fidem omnium mſs. exemplariorum ſequi ſatius eſſe duximus, quam huic ſcriptori adhærere. col. 1450.

Zabdia Saphonites. Sic Regius atque Colbertinus Anicienſis prima manu: alii cum editis legunt *Zabdias Aphonites*; quod errore librariorum fluxiſſe videtur, qui *s* literam ultimam *Zabdias* cum initio ſequentis *Aphonites* copulare debebant. In Hebræo hodierno ſcriptum eſt זבדי השפמי *Zabdi aſſiphmi*, quibuſdam literis mutatis & permiſtis. col. 1455.

Super oves quoque Jaziz Agareus. Mſs. *Agarenus* more conſueto. ibid.

Et Dominus Deus, &c. In mſs. codicibus omiſſa ſunt duo hæc verba *Deus ejus*, quæ tamen leguntur in Hebræorum voluminibus. col. 1459.

Et qui ſciat ſculpere cælaturas. Canon Memmianus cum aliquot mſs. *ſculpere cælata*. De Canone Carcaſſonenſi nihil deinceps dicetur, quia non perfecimus ejuſdem collationem niſi ad ſecundum librum Paralipomen. col. 1461.

Et electorum quadringenta millia. Pro quadringentis millibus, mſs. Reg. Corbejenſ. 14. & San-Germ. 15. legunt *quadraginta millia*, & deinde in eodem verſu *octoginta* pro *octingentis*. Canon Memmianus pure legit juxta Hebræum, quod nos edidimus. col. 1477.

Et cum eis de Ammonitis. Pro *Ammonitis* in omnibus mſs. codicibus legitur *Ammanitis*. col. 1487

Filii Joſaphat regis Iſrael. Editi libri cum aliquot mſs. *regis Juda*. Canon Memmianus legit in contextu *regis Juda*, in margine vero, *Iſrael*. Plures antiquioreſque Latini mſs. conſonant Hebræorum codicibus, ubi legimus nomen *Iſrael*, tam in excuſis quam in mſs. מלך ישראל *melech Iſrael*. In hanc difficultatem conſulat qui voluerit volumina Criticorum ſacrorum.

Azariam quoque filium Obed. Intactum reliquimus col. 1492

nomen istud *Obed*, quod ita scriptum reperiretur in editis libris, in ms. Colbertino Aniciensi, ac in Textu Hebraico. Cæteri mss. codices legunt *Oded* cum duplici *d* juxta primum versiculum superioris Capitis decimi quinti, in quo nomen עודד *Oded* occurrit; & Azarias filius etiam *Oded* dicitur.

col. 1499. *Exercitus trecentorum, &c.* Sic legit Canon Memmianus in corpore: pro *trecentis* vero in margine *sexcentos* notat, & pro *septem millibus*, VIII. *millia*. Quæ variantes lectiones, errores sunt antiquariorum, seu veterum exscriptorum Latinorum.

col. 1503. *Contra eum Thelgath Phalnasar.* Mss. Latini constanter legunt hic supra *Theglath-Phalasar*, de quo dictum est sufficienter.

ibid. *Eum in civitate Jerusalem.* Memmianus Canon retinet hoc loco variantem lectionem: nam in contextu ita habet, *in civitate David*; sed pro *David* notat in margine *Hierusalem*. LXX. legunt, *in civitate David*, quod verum comprobatur e v. 20. cap. 16. lib. 4. Regum. Hebræus, *sepelierunt eum in civitate, in Jerusalem.*

col. 1504. *Filii mei, nolite negligere.* In mss. codicibus, *filii mi*, Consequenter etiam legunt iidem mss. *filius Amasia*, & *filius Abdai*, non *filius Amasai*, aut *filius Abdi*.

col. 1505. *Rex Israel præparaverat.* Plures mss. legunt prima manu, *repererat, concrepare*. Memmianus utramque retinet lectionem, in textu *repererat*, in margine *præparaverat*.

col. 1515. *Postquam ceperat.* Ita mss. codices Latini cum Hebraico contextu. Corbejens. tamen ms. num. 1. addidit *regnare*, quod supplent etiam editi libri.

ibid. *Ut emerent lapides de lapicidinis.* Hic constanter legitur in mss. exemplaribus, *lapidicinis*: & postea v. 22. *ad Oldam Propheten*.

col. 1519. *Ascendit Nechao rex Ægypti, &c.* In Memmiano Canone legitur varians istæc lectio *Necho* & *Nechas*.

col. 1520. *Sedeciam fratrem ejus, &c.* In Hebræo scriptum legimus אחיו *ahhiv*, quod significat *fratrem ejus*. Hanc lectionem Latini mss. antiquiores retinent, Regius scilicet, Memmian. Colbert. Aniciensis, San-German. num. 15. Corbejens. cum. 14. & alius num. 1. prima manu. Sciendum tamen hic esse Hebraismum, quo *patruus* dicitur *frater*, sicut in Genesi Abraam & Lot *fratres* appellantur; Sedecias enim frater fuit patris Jojachin, ut Abraam frater Aran patris Lot. *Frater* igitur hoc loco idem est quod avunculus, seu consanguineus.

IN PRÆF. IN EZRAM.

col. 1523. *Ut Ezræ librum vobis de Hebræo, &c.* Addunt editi libri cum aliquot recentioribus mss. *& Esther*: quasi non solum pro Ezræ volumine Latine reddendo, sed etiam pro libro Esther scriberent, atque rescriberent Domnion & Rogatianus. Quod tamen falsum esse deprehenditur, tum ex tempore quo liber Estheris, longe post Ezram, in Latinum sermonem ab Hieronymo translatus est, tum ex personis ad quas infra Præfatio in librum Esther perhibetur scripta: Paulæ namque juniori, ac Eustochio virgini dedicatam esse constat, non Domnioni & Rogatiano.

ibid. *Nec de vigintiquattuor, &c.* Libros Canone Hebraicæ veritatis comprehensos intelligit, uti fidem facit Principium Scripturarum Galeatum libris Samuelis ac Malachim præfixum.

ibid. *Quæ latiori operi reservamus.* Opus illud latius liber est de Optimo genere interpretandi, de quo superius Præfatione in Paralipomena sermonem habuit, ubi easdem Scripturæ sententias replicat dicens: *Scripsi nuper librum de Optimo genere interpretandi, ostendens illa de Evangelio: Ex Ægypto vocavi filium meum, &c.*

ibid. *Aliud est, si clausis.* De hoc proverbio vide Chiliadas Erasmi in voce *Andabata*. Huc enim amandat ipse Lectorem.

col. 1525. *Relinquens, uniuscujusque, &c.* Plures mss. *unius cujuslibet Interpretis*.

ibid. *Itaque licet & excetra, &c.* Exemplaria Canonis legunt hic, *excetra*, sicque scriptum habent quamplures mss. alii codices. Unus Vaticanus, & alter domus Cartusianorum secus Avenionem ita retinent, *& hydra sibilet*. Eodem sensu Biblia sacra mss. Collegii Avenionensis e Societate Jesu legunt, *licet serpens sibilet*. In uno e manuscriptis Silvæ majoris ridiculam posuit exscriptor hujusmodi lectionem: *licet extra cittara sibilet*.

ibid. *Victorque Sinon &c.* Hemistichium istud est Virgilianum, quo Ruffinum carpere videtur Hieronymus. De Sinone proditore insigni vide 2. lib. Æneid.

IN LIBRUM EZRÆ.

Persarum: & transduxit, &c. Regius codex: *Et præcepit per totum regnum suum ex scripto dicens, &c.* ibid.

Viri Beth-El & Ai. Mss. codices, Memmianus etiam Canon, pro *Ai*, legunt *Gai*: quod exscriptorum vitio derivatum est. col. 1527.

Filii Phesbur. Iidem retinent hic loci *Paessur* vel *Phesur* sine *h*, hoc est, sine *Heth* Hebræo, quod tamen legitur פשחור *Pheshur*. ibid.

Cherub, Eddon. Scriptorum vitio confusa sunt istæc nomina, sic enim habent mss. codices, *Arsacherub & Don & Mer*: proclivi quidem lapsu scribunt, *& Don* pro *Eddon*, *& Mer* pro *Emmer*. col. 1528.

Auri solides sexaginta millia, &c. Hic quoque error est in numero: nam pro *sexaginta* posuerunt *quadraginta*, numericis notis hoc modo transpositis, XL. *millia*, pro LX. *millia*. Canon Memmianus habet in contextu, *solidos* CCCC. *millia & mille*, in margine vero XL. notat pro CCCC. col. 1529.

„ Mosi viri Dei. Collocaverunt autem, &c. *Regius codex*: Et collocaverunt altare Dei Israel super bases suas; deterrebant autem eos per circuitum populi terrarum. ibid.

„ Et filii Juda. *Aliter idem Regius ms.* Et filii Juda unanimiter, ut instarent super eos qui faciebant opera in domo Dei .... & fratres eorum Levitæ fundaverunt ædificantes templum Domini, & steterunt sacerdotes, &c. *Deinde v.* 11. Et responderunt in laude & in confessione Domino, quoniam bonus est". Has omnes variantes lectiones retinet supra dictus codex num. 3564. in Bibliotheca Christianissimi Regis. ibid.

Patrum, seniores. Hoc modo legit præstantissimum exemplar ms. San-Germanens. num. 15. Alii mss. codices minus bene legunt, *& hoc templum, &c.* col. 1530.

Dinai, & Apharsarhchai. Mss. habent *Apharsathai* sine כ *Chaph* in fine vocis. Hebræus non sibi constat in hoc scribendo nomine, nam hic scribitur cum ת *Thau* in medio, infra autem capite 5. v. 6. absque ullo *Thau*, *Apharsachai*. ibid.

Castrum in Medena provincia. In Regio codice legitur, *in media provincia*. Canon Memmianus in textu habet *Medana*, in margine vero, *alibi Madana*, *alibi Madena*. Quæ profecto sunt levissimi momenti, nec tamen omnino prætermittenda propter eos, qui laboribus studiosorum insidiantur. col. 1533.

Uthai & Zachur. In Hebræo hodierno זבוד Zabud legimus, quod Septuaginta Interpretes etiam legebant Ζαβοῦδ. Hieronymus econtra pro ב *Beth* in suis exemplaribus Hebræis legebat כ *Caph*, & ר *Resch* pro ד *Daleth*, זכור Zachur, non Zabud. col. 1536.

Verba Neemiæ Filii Hechliæ. Ita legunt mss. San-Germanensis num. 15. & Canon Memmianus prima manu, in quo corrupte emendator posuit *Helchia* pro *Echlia*, sive *Hechlia*. In Hebræo scriptum legimus חכליה *Hachalia*, id est, כ *Caph* ante ל *Lamed*. col. 154[illegible]

Raphaia filius Ahur. Ita mss. cum *a* ab initio, quasi in Hebræo olim esset ה *He* ante ח *Heth*, בן החור *ben Ahur*. Editi legunt. col. 1546.

Selun filius Cholozai. Sic mss. omnes libri constanter retinent *Cholozai*, quum Hebræus hodiernus legat absque Jod in fine *Choloza*. ibid.

Possibilitatem nostram: & vos igitur, &c. Variam in hoc versiculo retinent lectionem mss. codices; plures ita legunt: „ Et vos igitur vendite fratres nostros, & ememus eos. *Canon Memmianus in textu habet*: Et vos igitur venditis fratres nostros, & redimemus eos. *In margine*, alibi, vendite fratres vestros, & ememus eos". col. 1547.

Pariter in viculis in campo Ono. Hic scribunt veteres librarii, non quod inveniunt, sed quod intelligunt; pro *viculis* enim, *vitulos* posuerunt, id est, *in vitulis*. col. 1548.

Sechenia filii Jorei. Ita Canon Memmianus ac cæteri omnes mss. codices. Editi legunt *filii Area* juxta Hebræum, ubi nullum apparet *Jod* initio hujus nominis. col. 155[illegible]

Filii Selmen. In editis libris legimus *Selmai* ex hodierno Hebreo שלמי: Canon tamen Memmianus cum aliis omnibus mss. Latinis *Selmen* habet, ut nos edidimus. Unde necesse est scriptum fuisse שלמן in exemplaribus Hebraicis S. Hieronymi, *Nun* scilicet ן finale pro *jod* י, quod plane idem est cum parte *Nun* superiori, in mss. maxime; ubi etiam omitti potuit a librariis ductus inferior literæ. col. 1551.

Quinque. Cameli eorum. Post ista, in editis additus legitur integer versic. 68. „ Equi eorum septingenti triginta sex: muli eorum ducenti quadraginta quinque. At de equis ac mulis altum silentium in mss. Latinis, nec non apud Syrum, & Arabem Interpretes, qui supradictum omittunt versiculum. Massorethatum exemplaria, Alexandrinumque [illegible] Græcum adhuc retinent quod in Vulg. Latina legimus. Hinc non levis exoritur suspicio nonnul- col. 1552.

la

la excidisse in aliquot exemplaribus Hebræis, Græcis atque Latinis. Eadem leguntur cap. 2. lib. 1. Ezræ, sed in multis valde diversa.

ibid. *Sex millia septingenti viginti.* Advertat Lector adnotationem hoc loco positam in Vulgata, inque pluribus mss. libris, abesse prorsus in optimo ac perantiquo ms. Colbertino Aniciensi. In San-Germanensi autem nostro num. 15. scriptam esse in margine, nec tamen eodem loco; sed infra cap. 8. e regione horum verborum: *Attulit ergo Ezras*, &c. Quibus, ni fallor, satis probatum exstat hujusmodi adnotatiunculam, nullatenus ab Hieronymo, sed ab alio auctore nescio quo, fuisse derivatam. Sic autem scriptum est in ea. "Huc usque refertur quid in Commentario scriptum fuerit, exin Neemiæ historia texitur."

col. 1554. *Unusquisque in demate suo.* Regius codex ms. pro *demate suo*, scriptum habet, *in angulo suo.*

ibid. *Eum de igne Chaldæorum.* San-Germanensis ms. num. 15. hanc in margine retinet variantem lectionem, *Hur.* Significat autem quod Deus eduxerit Abraam de *Ur* Chaldæorum. Porro *Ur* Latine interpretatum *ignis* dicitur. Vide Genes. 15.31. ac Quæstiones Hebraicas Hieronymi in hunc locum.

col. 1557. *Bennui de filiis Enaddan.* Omnes mss. sic legunt, editi vero *Henadad*, & consequenter, *Sebenia*, *Odaia*, pro *Sechenia* & *Odevia*.

col. 1559. *Et de Levitis Sebenia filius Asub.* Editi *Semeia*, quod eodem scriptum modo reperitur in Hebræorum voluminibus.

Nos vero minime mutandum existimavimus quod omnes mss. codices constanter retinent cum Memmiano exemplari Canonis.

col. 1561. *Saraia, Amaria.* Idem esto judicium de hoc nomine *Amaria*, quod non solum in mss. Latinis ita scribitur, sed in Græcis etiam exemplaribus, atque apud Syrum interpretem. Hebræus *Maraia* habet, sine a ab initio.

IN PRÆF. IN ESTHER.

col. 1565. *INde verborum finibus trahit.* Plures mss. Codices, *verborum funibus trahit*: nonnulli, *verborum finibus* pro *finibus*. Porro quam laciniosis finibus traheretur liber Esther in exemplaribus veteris Vulgatæ Latinæ, testis est ms. noster num. 7. qui editionem Vulgatam usu receptam ante Hieronymum complectitur. Tot enim tantaque ibi addita leguntur, quæ ex tempore dici poterant & audiri; ut vix ea conjecturis assequi potuissemus, nisi adhuc Scripta nobis superessent in prædicto antiquo monumento San-Germanensi. Quis namque credidisset pro unico versiculo quinto Capitis decimi quarti, ista ab Auctore ejus editionis veteris Latinæ fuisse subjecta? "Ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam Noe in aquis Diluvii conservasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Abradæ in trecentis & decem octo viris novem reges tradidisti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Jonam de ventre ceti liberasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ananiam, Azariam, Misael de camino ignis liberasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Daniel de lacu Leonum eruisti; ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ezechiæ regi Judæorum morte damnato, & oranti pro vita misertus es, & donasti ei vitæ annos quindecim: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Annæ petenti in desiderio animæ filii generationem donasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu complacentes tibi liberas Domine, usque in finem, " &c. Multa alia occurrunt in hac Editione Vulgata, quæ fidem faciunt Hieronymi verbis: quod quidem fatebuntur studiosi quique viri si eam perlegerint in Appendice nostra veteris instrumenti.

ibid. *Solitum est Scholaribus*, &c. Ms. San-Germanensis num. 4. ac Memmianus Canon hoc modo legunt, *sicut solitum est secularibus disciplinis.* Idem tamen codex Memmianus notat in margine aliam lectionem, nempe *Scholaribus.*

ibid. *Vos autem, o Paula*, &c. Juniorem Paulam intellige quia Paula Eustochii mater defuncta erat ante Latinam istam translationem ex Hebræo, uti plane liquet ex

iis, quæ de libro Esther Hieronymus scripsit Præfatione in Josue, quam consuli omnino volumus. Nec quemquam moveat quod nomen junioris Virginis positum legatur ante nomen Eustochii, cujus ex fratre neptis fuit Paula filia Lætæ: sic enim fieri amat apud exscriptores, qui in libris Hieronymianis quotidie scriptitabant, *o Paulla & Eustochim.* Nesciebant alteram Paulam, nesciebant tempus scriptionum Hieronymi: quid igitur mirum, si ordinem perverterint in hac vocandi formula?

ibid. *Quoniam & Bibliothecas*, &c. Apud veteres *Biblia Sacra* appellabantur *Bibliotheca*; quare intrare Hebræorum Bibliothecas nihil aliud id significat, quam esse sufficientem legendis ac intelligendis voluminibus Hebræis Scripturæ Sacræ: in quo religiosæ feminæ, Christique sponsæ Virgines multos superarunt hujus ævi sciolos, qui si viderint studiosos nonnullos linguæ Hebraicæ homines, attollunt statim cachinnum, Judæos ac Rabbinos eos cum risu acclamantes: quasi puderet ingenuos viros, Sanctam Prophetarum linguam addiscere, Ecclesiæ Doctorum vestigia terere, nobilissimarumque virginum Eustochii ac Paulæ exemplum imitari.

ibid. *Agnoscere me nihil etiam*, &c. Regius Bibliorum codex ms. ac San-Germanensis noster numer. 4. pro *etiam*, habent *unquam*, id est, *me nihil unquam augmentasse addendo.*

col. 1567. *Esse non possunt.* Post ista in cunctis editionibus Præfationis S. Hieronymi in librum Esther, assutum legitur sequens additamentum: "Rursum, in libro Esther alphabetum ex minio usque ad Theta literam fecimus diversis in locis, volentes scilicet Septuaginta interpretum ordinem per hoc insinuare studioso Lectori. Nos enim juxta nomen Hebraicum, ordinem prosequi etiam in Septuaginta editione maluimus. " Prologi vero pars isthæc spuria ac supposititia, nemini unquam, quod sciamus, suspecta habita est: ideo ab aliquot eruditis hominibus, velut genuinus Hieronymi fetus, scholiis illustrata reperitur. Verum enim vero imposturam scire jurat, quam nos subsidio mss. codicum perspectam primum habuimus, sed adhuc manifestiorem attenta ac frequenti meditatione eorumdem verborum: nullus siquidem sensus ex iis elici potest, qui Hieronymo disserenti conveniat. Primum itaque fraudis argumentum capiamus ex mutata priori dictione ejusdem additamenti, non enim legunt mss. antiquiores ac melioris notæ Vaticanos dico, Regios, ac San-Germanenses, *Rursum in libro Esther*, sed, *Ruffini in libro Esther*, &c. Unde certum exstat artificem istiusmodi suppositæ adnotationis, *Ruffini* exemplum fuisse imitatum in alphabeto literis Græcis apponendo ad designandum ordinem Translationis LXX. quum ipse tamen interpres aut scriptor seriem Hebræorum voluminum prosequeretur. Jam quis nesciat Hieronymum in Sacris Scripturis vertendis, emendandis, illustrandisque superiorem semper extitisse Ruffini, a quo neque originem seu contextum versionis LXX neque elementa alphabeti Græci vel Hebraici mutuari unquam indiguit. Posterior ergo ac plane diversus censendus est ab Hieronymo quisquis a Ruffino nonnihil habet emendicatum in divinis Scripturis adornandis, sive dirigendis. Rursum adnotatiunculæ S. Hieronymi diversis locis positæ ad ultima Capitula libri Esther nullatenus conveniunt cum additamento Præfationis; sed neque ejusdem libri contextus: nam Auctor additamenti Lectorem monet, juxta morem Hebraicum ordinem se esse sequutum etiam in Septuaginta Interpretum editione. Econtra Hieronymus asserit Editionem istam libri Esther pure esse Hebraicam, quæ numquam in Hebraico contextu edita perhibentur? Proinde fatendum videtur ultimam Prologi partem adscribendam esse incognito cuidam scriptori, qui in sua editione Latina ad codices Græcos LXX. Interpretum elaborata ordinem historiæ Hebraicæ sequeretur. Quod ita pridem nobis persuasum erat ex sensu verborum hujus additamenti: nunc autem evidentissimum atque indubitatam fit ab eo quam diximus, ms. codice Latino Vulgatum veterem, seu italam libri Esther editionem complexo curiosissima enim ejusdem exemplaris contentione facta cum Græcis pluribus translationibus, deprehendi in illa editione Latina LXX. Interpretum, ordinem ac morem historiæ Hebraicæ. Exempli causa, duorum Eunuchorum Gabatæ & Tharræ machinatio paricidalis in regem Artaxerxem, quæ apud LXX. Interpretes narratur initio libri Estheris, legitur in

nostro

noſtro mſ. codice juxta morem Hebraicum poſt celebratas nuptias Eſtheris cum rege Artaxerxe. Iterum quæ Mardochæi captivitate & translatione in Babylonem leguntur Capite primo editionis Septuaginta, ea retinet Latinus mſ. capite ſecundo juxta morem Hebræorum codicum. Quibus profecto vera eſſe ac explotata comprobantur quæcumque præmiſimus de ultima parte ſuppoſititia Præfationis in librum Eſther. Accedunt ad hæc tres perantiqui mſs. codices ac optimæ notæ, in quibus nihil additum reperitur. Hi ſunt Memmianus, codex Eccleſiæ Narbonenſis, & alter Ciſtercienſis Monaſterii Fontis Frigidi, qui finem faciunt Præfationis in his Apoſtoli verbis, *Servi Chriſti eſſe non poſſunt*, addentes immediate EXPLICIT PRÆFATIO, &c. Nec omittendus eſt Colbertinus Anicienſis, ubi in latere marginali jam dictorum verborum Apoſtoli, exſcriptor poſuit EXPLICIT PROLOGUS, quo manifeſtiſſime finem Præfationis indicat in hac ſcripturæ ſententia: cætera vero quæ ſequuntur, aliena eſse & aſcititia: ideoque tanquam ſpuria expuncta ſunt tandem ab aliquo emendatore, qui integrum non timuit obliterare additamentum hujus loci. Cæterum in aliquot aliis mſs. Vaticanis, Regiis, ac San-Germanenſibus, ultima pars Præfationis ſuppoſita non eumdem habet contextum cum ſuperioribus, ſed ſeparatim & a capite deſcribitur miniaceo colore, literiſque marginalis in hunc modum RUFFINI IN LIBRO ESTHER ALPHABETUM, &c. Quod ſatis eſset ad probandam ſuſpectæ hujus partis novitatem & impoſturam: at de his hactenus.

Ne quid vero prætermittamus ex quo utilitatis nonnihil poſſit hauriri, lectiones etiam variantes in ſuppoſititio additamento Præfationis hic ſubjicimus. MS. Bibliorum Codex Eminentiſſimi Cardinalis a Bonzio ſic legit *Alfabetum ex Græca ſcilicet litera, minio uſque ad Thetam literam fecimus in diverſis locis*, &c. Aliud exemplar mſ. Monaſterii noſtri Narbonenſe pro *fecimus*, habet tertiam perſonam, *fecerunt*; quaſi iſtud Alphabetum non auctori Prologi ſeu additamenti tribueretur, ſed ab aliis diceretur appoſitum. His verbis refelluntur qui putarunt tale Alphabetum notatum fuiſse ab Hieronymo, & literis quidem Hebraicis uſque ad *Thet*, quod utrumque falſum eſse manifeſtum eſt tam ex iſtis variantibus lectionibus, quam ex iis quæ a nobis paulo ſuperius dicta leguntur. Videant nunc malevoli illi, qui fidem mſs. codicum magnis interdum clamoribus elevare conantur, quanto lucis emolumento careant invidorum næniæ: quantum e contrario lucis & ſcientiæ accreſcat Studioſis omnibus, venerandæque antiquitatis aſsertoribus.

IN LIBRUM ESTHER.

col. 1586.

INventus eſt Suſis. Editi legunt, *in Suſan*. at mſs. omnes Latini conſtanter retinent quod nos edidimus, *Suſis* nempe; ut impreſſi etiam habent Nehemiæ cap.
ibid. I. v. I.

Et Zarath. Ita Canon Memmianus cunctique mſs. codices: editi vero legunt *Zethar* juxta hodiernum Hebræum, ubi ſucceſsu temporis facile potuit ſcribi *Thau* ante *Reſch*, ideſt, *Zethar* pro Zerath, ſive Zarath.

Ungerentur myrtino. Optime legunt mſs. omnes *myr-* col. 1570.
tino, non *myrrhino*. Quid ſit oleum myrtinum vide apud Plinium.

Et cunctis, qui Urbe, &c. Scholion marginale, quod col. 1573.
viſitur e latere in Canone Memmiano, translatum eſt in contextum librorum editorum, verbum videlicet iſtud, *Judæis*. Ita ut ſit ſenſus, *cunctis Judæis in urbe flentibus*: quum in Hebræo æque ac in mſs. Latinis legamus abſolute, abſque Judæorum vocabulo, *cunctis qui in urbe erant flentibus*.

Dixitque Mardochæus. Obelorum ſigna iſthæc abji- col. 1581.
ciunt plures mſs. codices: quæ tamen Memmianus Canon cum antiquioribus duobus mſs. exemplaribus noſtris S. Germani a Pratis, notatis 4. & 15. exactiſſime repræſentant ex hoc loco uſque ad finem libri.

Finito Eſther libro, ad Canonis Hebraicæ veritatis concluſionem iſtam ſubjungit *Memmianum* exemplar.

EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM INCIPIT QUARTUS ORDO EORUM LIBRORUM QUI IN HEBRÆORUM CANONE NON HABENTUR.

Quæ literis aureis deſcripta leguntur in medio figuræ orbiculatæ coronam civicam exprimentis veterum nummorum. Eadem habet mſs. Bibliorum codex Eccleſiæ Narbonenſis, ſed ſtylo ſimpliciori in hunc modum.

EXPLICIT LIBER ESTHER V. DCC. EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM &C.

Notat igitur verſus eſſe ſeptingentes in libro Eſther, ita quo volumine explicit ultimus ordo Librorum Canonis: Hæc etiam teguntur partim minio, partim atramento: literis autem uncialibus ſeu majuſculis ſcripta in mſ. San-Germanenſi num. 15.

“ Finis Eſther. Deo gratias, Amen. Hucuſque completum eſt vetus teſtamentum, ideſt, omnes Canonicas ſcripturas (*lege, omnes Canonicæ Scripturæ, quæ fient*) quod fient libri viginti quattuor: quas tranſtulit Hieronymus Presbyter, de Hebraica in Veritate Latinum vertit ſermonem. Summo ſtudio ſummaque cura per diverſos codices oberrans editiones perquiſivi: in unum collexi corpus, & ſcribens transfudi, fecique pandectem... Cæteræ vero ſcripturæ, quæ non ſunt Canonicæ, ſed dicuntur Eccleſiaſticæ, iſtæ ſunt, id eſt, Liber Judith, Tobias, libri Machabæorum duo, Sapientia, quæ dicitur Salomonis, & liber Jeſu filii Sirac, & liber Paſtoris. Explicit in nomine Patris, & filii, & Spiritus Sancti Amen. “

His ſubjungit idem exſcriptor librum Judith ſecundum antiquam Translationem Latinam uſu receptam in Eccleſia ante Hieronymum: de qua veteri Vulgata dicturi ſumus in Appendice veteris Teſtamenti. De Canone vero hactenus dicta ſufficiant.

F I N I S.

